

GORIŠKI LETNIK

DVAJSET LET
1919 · 1939

SEZNAM IN CENIK
KNJIG GORIŠKE MATICE

GORIZIA · 1939
UNIONE EDITORIALE GORIZIANA
Tipografia Commerciale · Trieste · 20 ottobre 1939 · XVII E. F.

ZBORNIK
GORIŠKEGA
MUZEJA

1995
22

GORIŠKI LETNIK

ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA

22 / 1995

**Zbornik Goriške matice
ob petinsedemdesetletnici ustanovitve**

**GORIŠKI MUZEJ
NOVA GORICA
1997**

Uredniški odbor:

dr. Rajko Bratož, Marija Češčut, Janez Dolenc, Borut Koloini, Andrej Malnič, dr. Branko Marušič (glavni urednik), Inga Brezigar, Nataša Nemec, mag. Slavica Plahuta (odgovorna urednica), Peter Stres, Drago Svoljšak, dr. Peter Štih, Marko Vuk (korektor), Beatriče Žbona-Trkman

Za vsebino prispevkov odgovarjajo avtorji

Naklada: 800 izvodov

Računalniški stavek in prelom:
MEDIT d.o.o., Notranje Gorice

Tisk: Profima d.o.o.

Sofinancirajo:
Mestna občina Nova Gorica
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije
Ministrstvo za znanost in tehnologijo Republike Slovenije

Redakcija zvezka končana 15. 6. 1997

Izdajatelj: Goriški muzej, Kromberk, Grajska 1, 5000 Nova Gorica

Na ovtku: Publikacija ob dvajsetletnici Goriške matice (110)

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo RS (št. 415-183/92 z dne 26. 2. 1992) se od publikacije plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o prometnem davku (Ur. list RS, št. 4/92).

Uvod

Z dvoletno zamudo prihaja med bralce Goriškega letnika dvaindvajseta številka, posvečana petinsedemdesetletnici ustanovitve slovenske knjižne založbe v Italiji Goriške matice (po l. 1933 Unione editoriale Goriziana), ki je delovala do leta 1940. S tematsko številko našega zbornika smo žeeli osvetliti zgodovino in dejavnost te, za slovensko narodno manjšino v predvojni Italiji, zelo pomembne ustanove. Založba je v času svojega delovanja izdala preko 170 knjig. Te so izsle v visokih nakladah in so bile namenjene vsem slojem in starosnim stopnjam prebivalstva, zato so prodirale v slovenske družine in pripomogle k ohranjanju slovenskega jezika in narodne zavesti. Goriška matica je s svojimi knjigami imela zelo pomembno mesto v narodnoobrambnem gibanju primorskih Slovencev v Italiji med obema vojnoma.

Kljub ohranjeni bogati knjižni dediščini založbe smo pri pripravi monografskega zbornika naleteli na velike težave; nismo našli arhiva založbe in tudi ne avtorjev, ki bi temeljito raziskali njeno zgodovino. Ta je tako posredno razvidna iz objavljenih člankov.

Monografska številka Goriškega letnika, zbornika o Goriški matici, prinaša bibliografijo njenih izdaj (1919-1940). Skupaj s spremnim uvodom jo je napisala bibliotekarka Andreina Ježetič. Marijan Brecelj je na podlagi korespondence med Ferdom Kleinmayrjem in Francetom Bevkom opisal uredniško delo pri Goriški matici, dr. Milica Kacin pa je preučila in orisala problematiko Goriške matice na podlagi arhivskih dokumentov Ministrstva za notranje zadeve v rimskem državnem arhivu. Likovno opremo in ilustracije Maticinih knjig obravnava razprava umetnostnega zgodovinarja Marka Vuka, korespondenco med ilustratorjem, slikarjem Milkom Bambičem in urednikom Francetom Bevkom pa članek Marijana Brecelja. Zbornik prinaša tudi zelo obsežno razpravo Milene Lavrenčič-Lapajne (Pogled v Budalov svet. Iz dnevnika slovenskega intelektualca), ki je nastala na podlagi ohranjenega obsegatega dnevnika dolgoletnega sodelavca Goriške matice, pisatelja Andreja Budala.

S to številko zaključujemo serijo monografskih številk našega zbornika. Še letos bo izšla njegova 24. številka (Goriški letnik št. 23 je izsel l. 1996), ki bo imela splošen značaj.

Za zamudo in spremenjen vrstni red izdaj Goriškega letnika se našim bralcem iskreno opravičujemo in jih prosimo za razumevanje.

Mag. Slavica Plahuta
direktor Goriškega muzeja

BIBLIOGRAFIJA IZDAJ GORIŠKE MATICE 1919-1940

Andreina Jejčič

Uvod

Po prvi svetovni vojni so ostali primorski Slovenci odrezani od matičnega naroda. Pretok informacij in kulturnih dobrin med Italijo in Jugoslavijo je bil skoraj v celoti onemogočen, zato so na Goriškem že leta 1919 ustanovili svojo založbo - Gorisko matico in nekaj let pozneje še Goriško Mohorjevo družbo.

Obe založbi sta imeli nacionalno-obrambni namen in ljudsko-prosvetni program. Obe sta imeli tudi že vnaprej določenega bralca. V delu "Slovenci in Hrvatje pod Italijo" pravi Lavo Čermelj, da je kljub sistematičnemu zatiranju slovanskega tiska "popolna osamitev primorskih Slovencev in Hrvatov po okupaciji in aneksiji rodila prav bujno založniško delovanje," in na drugem mestu: "Če upostevamo število in značaj slovenskega prebivalstva, ki je bilo prvenstveno kmečko, moramo priznati, da se more le malokatera druga dežela ponašati s tolikimi in tako vnetimi bralci, kakor slovensko ozemlje, ki ga je Italija anektirala po prvi svetovni vojni." Za to gre zahvala predvsem Goriški matici. Ta je delovala naprej v okviru "Narodne tiskarne". Njen ustanovitelj in prvi predsednik je bil dr. Anton Gregorčič, ki je z dobičkom tiskarne podpiral slovensko šolstvo v Gorici. Ko pa so bili ukinjeni prvi razredi slovenskih šol, je to pomoč določil slovenski knjigi, "da se ohrani slovenska zavest med našim ljudstvom". Žal je z njegovo smrtjo ta plemeniti namen propadel, tiskarna je prišla v zasebne roke, Goriška matica pa se je osamosvojila ter se kot "književna zadruga" ločila od Narodne tiskarne. Svoje knjige je začela tiskati pri "Tiskarni Edinost" v Trstu, ki se je pozneje preimenovala v "Zadružno tiskarno". Sedež Goriške matice je ostal v Gorici.

Matica je vabila k sodelovanju slovenske pisce, ki "naj bi pri svojih spisih blagovolili upoštevati veliko idejo prosvete, ki naj vzdržuje in navdušuje naš narod. V zgodbah ne sme biti nič neplemenitega, nič opolzkega. Goriška matica naj bi postala kulturno ognjišče našega naroda bivajočega v Italiji". Vabilu se je odzval France Bevk, ki se je preselil v Gorico in postal uradni pisatelj Goriške matice. Leta 1923 je postal član uredniškega odbora, nato njen ravnatelj. Uredništvo je skupaj z Damirom Feiglom vodil do začetka druge svetovne vojne.

Konec leta 1919 so bralci dobili v roke prvo knjigo nove založbe. To je bil Koledar za prestopno leto 1920. Drugo leto sta izšli dve, tretje leto pa tri knjige. V naslednjih letih je izhajalo po pet, šest ali tudi sedem knjig. Poleg leposlovnih so izdajali poljudno-znanstvene knjige s področja zdravilstva, rastlinstva, gospodarstva, gospodinjstva, kmetijstva, zemljepisa, zgodovine, zvezdoslovja, tehnične, kemije, vzgoje in drugih praktičnih področij. V katalogu, ki je izšel ob dvajsetletnici založbe, pravi Andrej Budal: "Zbirke Goriške matice se dadó v svoji

skupnosti primerjati z manjšimi enciklopedijami ali zbirkami vsega človeškega znanja, kakršne se danes priejajo pri vseh kulturnih narodih, po vzorcu velike francoske enciklopedije iz konca 18. stoletja". France Bevk je v dvajsetih letih goriškega delovanja izdal celo vrsto knjig za vsakdanjo rabo, pripovednih del, potopisov, skratka "narodnega berila in berila moralne in vzgojne vsebine, ki je imelo namen vzgajati značajne može in žene in ki ni bilo strankarsko". Po snov za svoje pripovedi je segel v zgodovinsko preteklost Goriške in Tolminske ter v kmečki svet. Za smeh in razvedriло je skrbel Damir Feigel, nekaj tradicionalno napisanih kmečkih povesti pa je pri Goriški matici izdal Andrej Budal. Vesta sotrudnik je bil tudi pisatelj, humorist, prevajalec in urednik Ferdo Kleinmayr.

Kasneje (leta 1927) so v Trstu ustanovili svojo književno družino "Luč". V načrtu so imeli izdajo dveh serij knjig na leto. V vsakem sklopu naj bi bila ena izvirna povest, en prevod, po možnosti iz slovanskih jezikov, in Zbornik "Luč" s članki, ki bi obravnavali predvsem probleme Julisce krajine. Izdajateljica in založnica je bila "Tiskarna Edinost", urednik pa Lavo Čermelj. Leta 1929 so pri Edinosti osnovali novo zbirko z naslovom "Biblioteka za pouk in zabavo". Tudi to je urejal Lavo Čermelj. Vsak snopič je prinesel po eno izvirno povest, ki daje delu tudi naslov, temu pa je dodan pristavek "in drugi spisi".

Ko se je moral leta 1931 Lavo Čermelj pred aretacijo umakniti čez mejo, je uredništvo obeh tržaških zbirk prevzel France Bevk. V letu 1933 se je preganjanje slovenskih knjig občutno zaostriло, tako da je bil ogrožen obstoj Zadružne tiskarne. Takrat je Goriška matica prevzela izdajo "Luči" in "Biblioteke". "Šlo je za to," pravi Bevk, "da obvarujemo tiskarno, brez katere bi bila v resni nevarnosti naša založniška dejavnost, ki se je morala že tako pogosto bojevati z mnogimi težko premostljivimi težavami." Pestilo jo je pomanjkanje sredstev, pomanjkanje sotrudnikov, najhujšo oviro pa so povzročala nagajanja oblasti. V prvih letih so morale vse knjige takoj po izidu v cenzuro. Toda ne glede na izid cenzure so krajevne, varnostne in druge oblasti zavirale prodajo in branje slovenskih in hrvaških knjig. Posebno oster je bil boj proti abecedniku Prvi koraki, ki ga je izdala Goriška matica leta 1926, ko so bili ukinjeni prvi slovenski razredi. Na ovadbo šolskih nadzornikov so varnostne oblasti odredile zaplemba te knjižice, čeprav je šla skozi cenzuro brez vsake ovire. Ob koncu 1928. in začetku 1929. leta so na deželi zaplenili preko sto petdeset tisoč knjig Goriške matice, Goriške Mohorjeve družbe in Knjižne zbirke "Luč", ne glede na to, da so te knjige neovirano prodajali pri založništih in v knjigarnah. Po letu 1930 pa so postajale zapleme še vse pogosteje. Tudi veliko poverjenikov Goriške matice je bilo obtoženih in kaznovanih, češ da so javno širili knjige "brez dovoljenja varnostne oblasti".

Leta 1939, v enaindvajsetem letu izhajanja, so knjige zadnjic izšle. Za leto 1940 je bilo sicer napovedanih pet rednih in dve izredni knjigi Goriške matice ter tri knjige Knjižne zbirke "Luč". Izšla pa je le zbirka novel Franceta Bevka "Dan se je nagibal", ki je bila prva natisnjena. Drugi dve knjigi - "Till Eulenspiegel", ki jo je priredil Ferdo Kleinmayr, in "Ogenj", zbirko novel Ive Bresčak, je morala tiskarna prodati za star papir, ker nista dobili dovoljenja za izid. 3. maja 1941, ko je bil France Bevk že v internaciji, je bila Goriška matica na pritisk oblasti razpuščena. To je pomenilo tudi konec slovenske založniške dejavnosti na Primorskem.

Literatura, uporabljena pri pisanju uvoda:

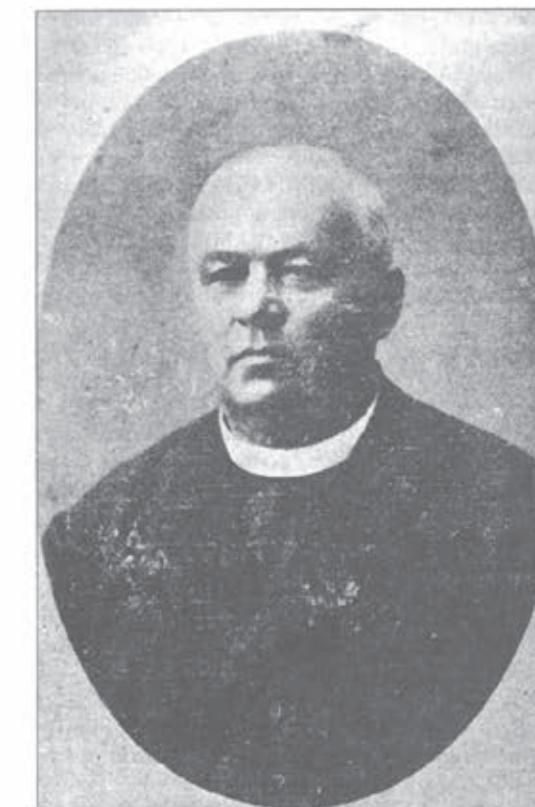
Bevk, France: Naša knjiga pod fašizmom. - Goriški zbornik : 1947-1957. - Nova Gorica : Okrajni svet svobod in prosvetnih društev Gorica, 1957, str. 43-48.

Čermelj, Lavo: Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnoma. - V Ljubljani : Slovenska matica, 1965

Dvajset let : 1919-1939 : seznam in cenik knjig Goriške matice. - Gorica : Unione Editoriale Goriziana, 1939

Koledarji Goriške matice, 1919-1940

Primožič, Ida: Knjiga za vsakogar : založniška dejavnost na Goriškem med dvema vojnoma. - Dan št. 91/1980, str. 26-28

Ustanovitelj Goriške matice dr. Anton Gregorčič
(1852-1925)

Prvo leto : 1919

1. KOLEDAR za prestopno leto 1920 / uredil A[ndrej] Pavlica. - V Gorici : "Narodna tiskarna", [1919]. - 84 str. : ilustr. ; 25 cm

Izšla sta dva natisa. Pri 2. nat. nekoliko drugačen vrstni red prispevkov.

Vsebina: [Koledar]. Pri znamenju / Ciril Strahota. Dva prstana : igrokaz v treh dejanjih / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Pesem o lešnikih ; Da veš! ; Da, večnost je ...! / Ciril Strahota [i.e. Ciril Munih]. + Rev. Andrej Smrekar, župnik v Collinwoodu, Ohio, odlični in edini slovenski pesnik v Ameriki / S...i. Italija in Vatikan : Boljševiki / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Ptice selivke / Rabindranat Tagore ; iz angleščine preložil Aljož Gradnik. Le solzo / Ciril Strahota [i.e. Ciril Munih]. Naša organizacija / dr. J. L. Epistola / Alojz Gradnik. Kakor vetrce veje / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. Za ta in oni svet / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Šel sem kot prosjak ... / Rabindranat Tagore ; iz angleščine preložil Alojzij Gradnik. Zvezdán / Oskar Wilde ; iz angleščine preložil Alojzij Gradnik. Vipava tiha ... / Alojzij Gradnik. Spomini / Josip Grilanc. Večer ob oknu / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. Zvonovi in topovi. Verzifikacija. Odломek malenkostne tragikomedije v dveh slikah / napisal Ponikovski. Srce - nerešeno vprašanje / Ciril Strahota [i.e. Ciril Munih]. Solnčne ure : šaljivo premišljevanje / S...i. O plesu / I. Nepristranski. Konec svetovne vojske / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Prva pomoč / spisal J[ust] Bačar. Podpore in odškodnine / dr. Egidij. Sodno postopanje, ko je treba koga proglašiti za mrtvega / M. Primožič. Nekaj črtic iz zgodovine primorskih Slovencev / nabral J[oža] L[ovrenčič]. Pregled o pristojbinah / sestavil Franc Sirk. Poštne določbe / sestavil J[ust] H[rovatin]. Za šalo in smeh / I.G.

059(453.3=163.6)

GK 25094

Drugo leto : 1920

2. BOŽJE solze : povesti in slike / poslovenil Alojzij Gradnik. - V Gorici : "Narodna tiskarna", 1920. - 108 str. ; 17 cm. - (Zabavna knjižica ; zv. 1)

Vsebina: Bogojavljenska noč ; Omeraga / Svetozar Čorović. Ne razumem ; Božje solze / Radoje M. Domanović. Večnost : narodna bajka / Janko M. Veselinović. Strašen sen : bajka / Ilija Vukicević. Naš arhiv / Branislav Nušić. Zadušnica ; Stanoja / Borisav Stanković. Jablan / Petar Kočić

821.163.41-32

GK 4177/1

3. KOLEDAR za navadno leto 1921 : letnik 2 / uredil A[ndrej] Pavlica. - V Gorici : "Narodna tiskarna", 1920 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 98 str., [22 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 25 cm

Pod naslovom naveden podatek: Priloga: Zabavna knjižica. Prvi zvezek. - Na lihih straneh od 17-79 objavljene fotografije in sezname padlih Primorcev v prvi svetovni vojni

Vsebina: [Koledar]. Palim junakom / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. O prekmurskih Slovencih / B[ožidar] Borko (Radgona). Vojni odmevi [Vizija (1914)]. Usmiljenki (1914). Veliki petek (1916). Simonu Gregorčiču (1917)] / Josip Jurca. Spomini na Za-

greb / piše Franjo Starovaški [i.e. Fran Žnidarsič]. Vojni odmevi [Ob doberdobskem jezeru (jeseni I. 1914)] / Josip Jurca. Smrad (v predpustu 1918) / Andrej Čebokli. Boljševiki in menjševiki / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Drevesa romajo ; Dekleta s kitaro / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. V nabrežinskih kamnolomih / Igo Gruden. Krompir : (pol za šalo, pol zares). Naš čas / Fran Tratnik. Gregorčičeva proza : govor o želodcu, ki ga je govoril + S. Gregorčič na pustni večer v veseli družbi. Nova zvona / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. V album ... / Fran Tratnik. Za ta in oni svet ; Reka / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Begunska pesem / Ciril Drekonja. Nekaj malega o tamburicah / spisal Vinko Vodopivec. Čudovita rešitev malega trimesečnega otroka. Pri Mohorinknih / Igo Gruden. Tolmin / A[lojz] Gradnik. Zemljepisne premembe v Evropi vsled svetovne vojne / spisal Fr[anc] Kos. Pesem narodu ; Pesem v podobi ; V viharju ... ; V senci ... ; V nočni tišini ... / Fran Tratnik. Narodno-politične drobtinice. Janko Maierhofer, župnik - infanterist. Pravda za motenje posesti / Mat. Primožič. Kako napravimo dober sadjevec / Just Usaj. Za kratek čas / Josip Krasjanin. Konec svetovne vojske? / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Žrtev svetovne vojske. Begunske podpore. Alkoholizem. Vojni odmevi [Pregnanc : (1917) ; Jetnik : (1917) : (iz ruskega) / Aleksander Sjergjejevič Puškin] / Josip Jurca. Vojna odškodnilna / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Za kratek čas / Josip Krasjanin. Drobline. Sejmi v bližnjem ozemlju. Kako se jabolka dolgo ohranijo. Poštne določbe. Določbe za važno posto. Davki / Franc Sirk. Pregled o pristojbinah / Franc Sirk. Završitev koledarja / [Fran] Levstik

059(453.3=163.6)

GK 25094

Tretje leto : 1921

4. LOVRENČIČ, Joža

Gorske pravljice / Joža Lovrenčič ; podobe narisal Avgust Bucik. - Gorica : "Goriška Matica", 1921 (Gorica : "Narodna tiskarna"). - 94, [2] str. : ilustr. ; 19 cm

Opombe: str. 85-94

821.163.6-1

GK 787

5. REMEC, Alojzij

Naši ljudje / spisal Alojzij Remec. - V Gorici : "Goriška Matica", 1921 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 94 str. ; 20 cm. - (Zabavna knjižica ; zv. 2)

821.163.6-32

GK 4177/2

6. KOLEDAR za navadno leto 1922 / uredil A[ndrej] Pavlica ; risbe izdelal Avgust Bucik. - V Gorici : "Goriška Matica", [1921] (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 93 str., [27 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 25 cm

Na nasl. str. podatek: Prilogi: Zabavna knjižica, 2. zvezek in Gorske pravljice

Vsebina: Navadno leto 1922 [koledar], + Škof dr. Anton Mahnič / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Beneški Slovenci / Viator. Koroški Slovenci v Julijski pokrajini / Janko Maierhofer - Planina. Prijatelju rudarju ; Usoda ; Verzi / Fran Tratnik. Kako je

v Orleku pri Sežani. Steklarstvo na Goriskem / Peter Butkovič. Nekaj o petju / Vinko Vodopivec. Vitovlje. Vojna vdova / J[ožef] M[arija] Kržišnik. Sv. Gora. Socialni nauki za našo dobo / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Iz vic je prišla : po resnični zgodbi / Josip Krasjanin. Na Vitovskem vrhu / Peter Butkovič. Čez 22 let / Januška. Jutro v Brdih : prva pesem / France Bevk. Čudež sv. Marka / Ivo Šorli. Tolminska pomlad. Govoreči bankovec : (iz proze pesnika S. Gregorčiča). Zaplenjeno / J[ožef] M[arija] Kržišnik. Povest o izgubljeni ideji / Damir Feigel. Za ta in oni svet / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Sv. Gora / Domen [i.e. Peter Butkovič]. Raznoterost [1. Dantejeva 600-letnica : 2. Napoleon Bonaparte : Pesnik Miroslav Vilhar ; Dva nagrobna napis + Simona Gregorčiča]. Naša pesem / France Bevk. Skrbna mati / Srečko. Vera / Fran Tratnik. Propala / J[ožef] M[arija] Kržišnik. Jutro / France Bevk. Oj pazi, dekle! / J. M. Kržišnik. Jutro v planinah / Giosuè Carducci ; prevel Josip Jurca. Statio ad Frigidum / Josip Jurca. Kosovka devojka / poslovenil A[lojz] Gradnik. Na Visokem : igrokaz v treh dejanjih / Dragotin Vodopivec. Zapoščena mati / Fran Tratnik. Romanji topoli / Federico Rossi ; prevel Jos. Jurca. Nori / J[ožef] M[arija] Kržišnik. Na svetogorski cesti / Peter Butkovič. Večerna molitev / Ivo Vadnjal. Pesem Ircov / Peter Butkovič. Pravica / J[ožef] M[arija] Kržišnik. Primorci / France Bevk. Sv. Miklavž / Srečko. Časopis / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Spremembe občnega državnega zakona : (o ženskih pravicah in o poroštih) / M. Primožič. Na kakšen način se da zvišati dosedaj pridelovana množina poljskih pridelkov? / V. Dominik. Kaj je pripovedovala jablana? : (poučna pripovedka) / Just Ušaj. Lestvice (skale) / davčni upravitelj Fr[anc] Sirk. Poštne določbe / Ksist Hrovatin. Sejmi v Julijski Krajini. Zabava in poduk : zanimivi običaji italijanskega ljudstva / Josip Krasjanin. Na znanje! / uredništvo "Goriške Matice". V završitev koledarja / Hilarij Zorn

Med reklamnimi oglesi tudi tri pesmi: Zaloga pohištva Anton Bresčak ; Odlikov. mizarska delavnica Anton Černigoj ; Gostilna Prinčič

059(453.3=163.6)

GK 25094

Četrto leto : 1922

7. SIRAHOVE bukve / poslovenil in razložil dr. Egidij ; podobe narisal Avgust Bucik. - Gorica : "Goriška Matica", 1922 (Gorica : "Narodna tiskarna"). - 158, [2] str. : ilustr. ; 20 cm

Dr. Egidij je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Pavlica

221:223

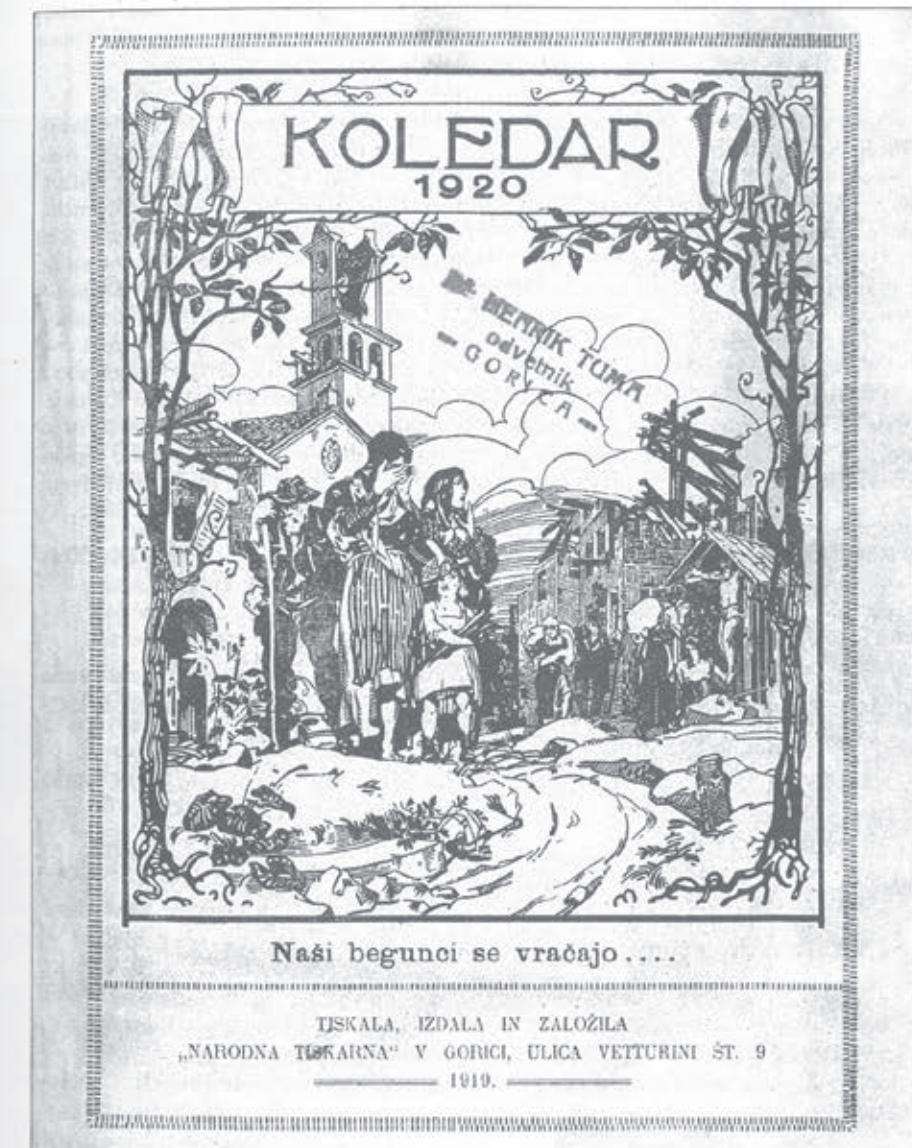
GK 12626

8. ZLATA srca : hrvatske povesti / poslovenil Alojzij Gradnik. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1922 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 90, [4] str. ; 20 cm. - (Zabavna knjižica ; zv. 3)

Vsebina: Predgovor / prevajatelj. Angel / Šandor Gjalski, Peter Zrinski in Fran Krsto Frankopan na morišču / Evgenij Kumičič. Obisk / Josip Evgen Tomic. Salomon / Venceslav Novak. Pruski kralj / August Šenoa. Opombe

821.163.42-32

GK 4177/3

Prvi letnik koledarja Goriške matice (enota 1 Bibliografije)

9. KOLEDAR za navadno leto 1923 / [uredil A[ndrej] Pavlica ; risbe izdelal Avgust Bucik]. - V Gorici : "Goriška Matica", 1922 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 88 str., [24 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 25 cm

Vsebina: Navadno leto 1923 [koledar]. Kmetski vremenski prerok : iskrice / H[ilarij] Z[orn] Božje kraljestvo ; Dobrodelenost : socialni nauki za našo dobo / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Slika / Joža Lovrenčič. Tri božične povestice [1. Božje dete ; 2. Vila v snegu ; 3. Na ulici] / Alojzij Remec. Velika zdravnica / Ivo Šorli. Zvonik / Joža Lovrenčič. Za ta in oni svet ; Cerkvica sv. Jerneja in sv. Duh na gradu v Gorici / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Darovi : priповedka iz davnosti / Fran Tratnik. Sv. Vincencij Pavelski, dobrotnik človeštva / Franc Pirc C.M. Misijoni katoliške cerkve / Ivan Reščič. Ženjica / Domen [i.e. Peter Butkovič]. Vzroki nalezljivih bolezni in kako se tem boleznim ubraniti / J[ust] Bacar. Škrjanec / Domen [i.e. Peter Butkovič]. Poravnave in razsodišča / spisal **. Večer / Joža Lovrenčič. Zagorskim zvonovom / Ivan Baloh. Noč na Adriji : (Barcarola) / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Kaj mora vsak vojni oškodovanec znati / Anton Radovič. Strah / Jerkič. Pritrkavanje in zvonjenje / Ivan Mercina. O pridelovanju gnoja in o gnojenju / Just Ušaj. Deset zapovedi za cepljenje sadnih dreves ; Kako napravimo cepilni vosek / Just Ušaj. Hrenovice pri Postojni. Časopis / dr. Egidij [i.e. Andrej Pavlica]. Sveta gora. Sejmi v Julijski Krajini. Poštne dolocbe / Ksist Hrovatin. Pristojbine / Franc Sirk

059(453.3=163.6)

GK 25094

Peto leto: 1923

10. BOGU kar je božjega / priedel F[ran] S[aleški] Finžgar. - 2., pomnožena izd. s posebnim ozirom na Slovence v Italiji. - V Gorici : Goriška Matica, 1923 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 302 str. ; 12 cm + podobica

242=163.6

GK 24672

11. KOVAČIČ, Ivan

Mladi gozdar : izviren roman / Soški Čnošolec. - 3. natis. - Gorica : "Goriška Matica", 1923 (Gorica : Narodna tiskarna). - 111 str. ; 17 cm

Soški Čnošolec je psevdonim.

821.163.6-32

NŠKT

12. PREGELJ, Ivan

Zgodbe zdravnika Muznika : zgodovinska povest / Ivan Pregelj. - V Gorici : "Goriška Matica", 1923 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 97, [3] str. ; 20 cm

821.163.6-32

GK 980

13. KOLEDAR za prestopno leto 1924 / [uredil A[ndrej] Pavlica]. - V Gorici : "Goriška Matica", 1923 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 84, 14 str., [24 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 26 cm

Vsebina: Prestopno leto 1924. Sv. Francišek Saleški : patron časnkarjev in pisateljev ; Zdrava duša v zdravem narodu : socialni nauki za našo dobo / dr. e. [i.e. Andrej Pavlica]. Zdrava hrana, zdravo telo / M. Urbana Gorup. Zamejskemu ob šestdesetletnici / Joža Lovrenčič. Božič ubogih / spisal France Bevk. Svetli žarki / dr. e. [Egidij, i.e. Andrej Pavlica] Od Gorice do Tolmina : rapsodija / J. Pregelj. Prezgodnjci cvetci / Jakob Rejec, Pregled katoliških misijonov / Franc Pirc C.M. Svetovni dogodki v preteklem letu / V[inko] Šarabon. Iz zapuščine +Simona Gregorčiča [1. Pesnikov govor o priliki blagoslavljanja zavodov "Sloge" v Gorici ; 2. Moderna poezija]. Ameriški nebotičniki ; Tekočine namesto premoga / V[inko] Šarabon. Poslanica na Modrejcc / Ivan Mohorov [i.e. Ivan Pregelj]. Na najvišjo goro sveta ; Etna / V[inko] Šarabon. Mengore / J. Mohorov. Faraon Tutankhamon / V[inko] Šarabon. Raznotrosti : [Evharistični shodi na Goriškem. V navodilo in v novo orientacijo / dr. e [i.e. Andrej Pavlica]. Cerkev sv. Antona Padovanskega v Gorici : samostan sv. Antona, kapelica sv. Marka in sv. Katarine v Gorici. Kojsko : Župna cerkev. Podoba sv. Evrozie in sv. Donata. Grad v Kojskem in v Kronbergu. Slovenska naselbina v Egiptu. +Andrej Žnidarčič: briška budnica / J. Podobnik. Spomini na očeta +Josipa Črnigoja / (Franton) [Črnigov]. Viljem Konrad Röntgen, 450-letnica rojstva Nikolaja Kopernika. Promet v zedinjenih državah S.A. in svetovni zračni promet ; Magnetna igla - dobrotnica človeštva ; Jezero iz asfalta na Trinidadu / V[inko] Šarabon. Zastaranje pravic po našem civilnem zakonu : zahteve radi poškodb po automobileh / M. Primožič. Premembe v občinskem pravu. Nekaj zgodovinc cerkvenih zvonov do Karla Velikega / Ivan Mercina. Novi tržaško-koprski škop. Dvojna svatba / Jakob Rejec. Simon Rutar : ob dvašsetletnici njegove smrti / V[inko] Šarabon. Gradbeni krožek v Gorici in okolici. Časopis / dr. e. [i.e. Andrej Pavlica]. Novi krški škop [Josip Srebrnič]. Temna slika z Japonskega / J[osip] Krasjanin. Anekdoti / V[inko] Šarabon. Uganke / Domen. Izplačevanje vojne odškodnine. O pridelovanju krompirja / Just Ušaj. Sejmi v Julijski krajini. Poštne pristojbine / Ksist Hrovatin. O pristojbinah / Franc Sirk. Na znanje / uredništvo Goriške Matice. V završitev koledarja / Hilarij Zorn

- Imenik naročnikov "Goriške Matice" za l. 1924. - 14 str.

059(453.3=163.6)

GK 25094

Sesto leto: 1924

14. CARLI, Alojzij

Zadnji dnevi v Ogleju : izviren roman iz petega stoletja / Alojzij Carli - Lukovič ; priedel Joža Lovrenčič. - V Gorici : "Goriška Matica", 1924 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 120 str. ; 21 cm

821.163.6-32

GK 12129

15. MLADA Zora : narodne priovedne pesmi / izbral in priedel France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1924 (Gorica : Narodna tiskarna). - 92, [4] str. ; 21 cm

398.8(497.4)

821.163.6-1(082.2)

GK 13801

Joža Lovrenčič: Gorske pravljice (4)

Ivan Pregelj: Zgodbe zdravnika Muznika (12)

Koledar za navadno leto 1922 (6)

Koledar za prestopno leto 1940 (109)

16. PAVLICA, Andrej

Sveti Francišek Ksaverski apostol Indijancev : kratek životospis s podobami / spisal Andrej Pavlica. - V Gorici : Goriška Matica, 1924 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 87 str. ; ilustr. ; 21 cm

235.3:929 sv. Francišek Ksaver

GK 13619

17. KOLEDAR za navadno leto 1925 / uredil Andr[ej] Pavlica. - V Gorici : "Goriška matica", 1924 (v Gorici : "Narodna tiskarna"). - 105, IX str., [28 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Ovojni naslov: Koledar Goriške Matice za navadno leto 1925 : letnik VI. - Koledar sta uredila France Bevk in Damir Feigel

Vsebina: Koledar za navadno leto 1925. Prosveta : socialni nauki za našo dobo / dr. e. [i.e. Andrej Pavlica]. Mladenka in naobrazba. Prosvetni žarki / dr. e. "Slavčja pesem" : (rapsodova v spomin Simonu z Libušnjega. Enemu) / I[van] Pregelj. Iz literarne zapuščine pesnika Simona Gregorčiča (I. Pesmi; Tri sence ; Hermesu ; Nikogar jaz se ne bojim! ; Očetu gvardijanu ; Voščila ; Opici in opičarjem ; Hajdukova nevesta, II. Grobni napis, III. Misli, IV. Raznoterosti). Prosvetno delo katol. misionarjev / Franc Pirc. Svetlo leto 1925., praznik sprave narodov ; Svetovni dogodki 1923 ; Jugoslavija : splošni pregled ; Potres na Japonskem 1. sept. 1923. ; Indijski apostol Mahatma Gandhi ; Velebitanska razstava ; Velesejmi ; Prevozni promet ; Svetovna poštna zveza ; Denarne krize nekdaj in sedaj ; Ali se da komunizem izvesti? ; Bodoča vojska z bom-bami, s plinom in bacili ; Smrtni žarki / Vinko Šarabon. Zanimivosti z naše zemlje. Mesto Melhizedeka - Jeruzalem. Izlet na Mars. Kalifat. Tut-anck-amon. Olimpske igre. Iz avtomobilije. Polet cez severni tečaj. Promet po zraku. Čudežne okoliscine strašnega potresa v Chile v Južni Ameriki v noči od 10. do 11. novembra 1922 / dr. e. [i.e. Andrej Pavlica]. Paznik Pirnat / Alojzij Remec. Raznoterosti (Bedrijh Smetana / Vinko Vodopivec. Nikola Tommaseo - Tomačič. +Josip Stritar. Prof. dr. Franc Kos / dr. e. [i.e. Andrej Pavlica]. Rokopisna zapuščina +Ivana Kokošarja. +Andrej Čebokli). Anekdoti / Vinko Šarabon. Par slik iz leta 2025 po Kr. O novih davkih / Franc Gorkič. Kaj bo z našimi društvji in njih premoženjem. Kmetijske nadaljevalne sole v naši deželi. Dr. Jakob Matteotti. O pristojbinah / Franc Sirk. Poštne določbe / Ksist Hrovatin. Semnji v Julijski Krajini. Na znanje. V završitev koledarja. Imenik naročnikov "Goriške matice" za I. 1925

059(453.3=163.6)

GK 25094

Sedmo leto: 1925

18. BEVK, France

Otroci stepo : narodopisne črtice o Kirgizih in Turkmcenih / priredil Ivan Bežnik. - Gorica : "Goriška Matica", 1925 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 78 str., [4] pril., [1] zvd. : ilustr. ; 17 cm

Ivan Bežnik je psevdonim, pravo ime prireditelja je France Bevk

908(478)

GK 88

19. BEVK, France

Smrt pred hišo : roman / France Bevk ; [naslovno stran in vinjete risal Franjo Kopač]. - Gorica : "Goriška Matica", 1925 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 135 str. : ilustr. ; 20 cm

821.163.6-311.2

GK 1142

20. CARLI, Alojzij

Evfemija in drugi spisi / Alojzij Carli Lukovič : priredil in uredil Joža Lovrenčič. - Gorica : "Goriška Matica", 1925 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 95 str. ; 18 cm

821.163.6-32

GK 225

21. MEZE, Ivan

Častitljivi Janez Bosco apostol mladine / spisal J[Ivan] Meze, S.D. - Gorica : "Goriška matica", 1925 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 170 str. : ilustr. ; 17 cm

929 Bosco G.

235.3:929 Bosco G.

GK 41208

22. KOLEDAR za navadno leto 1926 / [ilustr. Franjo Kopač]. - V Gorici : "Goriška matica", 1925 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 120 str. , [30 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 29 cm

Ovojni naslov: Koledar Goriške Matice za navadno leto 1926 : letnik VII
 Vsebina: Koledar za navadno leto 1926. +Dr. Anton Gregorčič / Fr[an] Sivec. Nemir / Janko Samec. Zgodbice [Ubežni roj] ; Mož, ki je otroka jedel ; Mirtin venec / N. V. J. Stoletnica železnice / J. B. Te vidim! / z banjske planote, zapisal Fr[rance] Bevk. Odkri[t]je prastarega mesta / I. B. Umetni otoki v oceanu / J. B. - Častivredna trgovca / (Johann) P[eter] Hebel - A.R.). Nekaj o narodnih nošah in dečkah / Vladimir Št. Kratka postaja / (J. P. Hebel - A. R.). Amundsenov polet na severni tečaj / po N.F.P. Komu pa? Sodobna higijenska razmišljanja / J.B. Nov potres na Japonskem. Pri oknu / Janko Samec. Smrt gen. Kuropatkin-a / J=o. K 25 letnici pevskega in glasbenega društva / Henrik Tuma. Prebrisani mož / (J.P. Hebel - A.R.). Moj prijatelj Janko : (spomini iz dijaških let). Dr. Klement Jug / J[e]lincic Z[orko]. Obletnica metra / V[in]ko Š[arabon]. Ero in Turčin : (nar. pripovedka). Hindenburg. Ero in kadija. Čuda izumrlih narodov. V zrelu ognjeniku / J=o. Skrivnost Marsa. Krokarji / (J.P. Hebel - A.R.). Dvignjeni zakladi. Kmetič in mitničar / (J.P. Hebel - A.R.). Ravno tak je. V skrivnostni luči solz / +Andrej Čebokli. Na Mount Everest / Vinko Šarabon. Elegija : spominu očeta in matere / Janko Samec. 30-letnica brezičnega brzojava / V[in]ko Š[arabon]. Osleparjena pivca ; Tekoči po vodi / (J.P. Hebel - A.R.). Kumovanje / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. Človek ali gorila. Brezični brzojav pri prvotnih narodih. Prebrisani staroverec / (J.P. Hebel - A.R.). Dvestoletnica cigare. V Avstriji - nov denar. Vrvarjev odgovor / (J.P. Hebel - A.R.). Skrivnost Atlantskega Oceana. Potrežljivi mož / (J. P. Hebel - A.R.). Vožnja po zraku. Pri brivcu vbogajme / (J.P. Hebel - A.R.). Iz Amundsenovega življenja. V zrakoplovu nad ognjenikom. T.G. Ma-

saryk - 75-letnik. Smrt perzijskega šaha. Zanimivosti o koledarju. Prosvetno društvo. Velesejem v Nižjem Novgorodu. 250-letnica zvezdarne v Greenwichu. Vzor normalne žene. Zaljubljeni lev : (iz francoskega) / prevel Jos[ip] Jurca. Zveza prosvetnih društev v Gorici. Stoletnica Braillevega točkopisa. Najstarejši časopis na svetu. Rešen z vislic / (J.P. Hebel - A.R.). Prosveta / L[javo] Č[ermelj]. Petindvajsetletnica "Zeppelinov". Surovine. Moj prvi zračni polet / Zlatko Bisail. Moderne motorne ladje / V[in]ko Š[arabon]. Pesem / Joža Lovrenčič. Umetno barvana drevesa. 75-letnica podmorskega kabla. Zakupščina. O razdelitvi skupnih zemljišč / France Gorkič. Plavanje čez kanal / V[in]ko Š[arabon]. Na onem svetu. Dijaška Matica. Koliko km železnic je na vsem svetu? Koliko zlata je na svetu? Kako se vlagajo prošnje? Največja mesta na svetu. Kako pokončujemo skodljive sadnega drevja. Od obeh strani enak. Tanakvil : (iz cikla "Rimskih romanc") / Joža Lovrenčič. O postanku rumenega pleme. Najstarejša republika v Evropi. Zraščena prasička. O davkih / Albert Rejec. Narod, ki se ne umiva. Dr. Anton Medved. Natančno povedano. Razdelitev slov. občin v Jul. Benečiji / D.F. Tako je mogoče. Svetovni dogodki / V[in]ko Šarabon. Seznam slov. občin in pošt / D.F. Amerike ni odkril Kolumb. Zieten. Dramsko društvo v Gorici. Med otroci. Pel bi / Janko Samec. Novi koledar. Še nekaj o železnici / V[in]ko Š[arabon]. Osla sta tu! Sejmi v Julijski Krajini. O pristojbinah / Franc Sirk. Poštna hranilnica. Poštné pristojbine. Naznanilo / odbor književne zadruge "Goriška Matica". Kratkočasnice

059(453.3=163.6)

GK 25094

Osmo leto: 1926

23. BAČAR, Just

Zdravje in bolezen v domači hiši. Del 1. Sestava, delovanje in nega človeškega telesa / spisal Just Bačar. - Gorica : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 123 str. : ilustr. ; 21 cm

613/614

GK 1388/1

24. BEVK, France

Brat Frančišek / France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 93, [3] str. ; 21 cm

2500 izv.

821.163.6-312.6

GK 1391

25. BEVK, France

Brat Frančišek / France Bevk. - 2. natis. - Gorica : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 93, [3] str. ; 21 cm

1000 izv.

821.163.6-312.6

GK 14002

26. FEIGEL, Damir

Pasja dlaka! / Damir Feigel. - V Gorici : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 126 str. ; 20 cm

821.163.6-7

GK 1187

27. KLEINMAYR, Ferdo

Prvi koraki : vesel abecednik našim malim v domačo vajo, s kratko razlago / sestavil Ferdo Kleinmayr ; risbe izvršil Milko Bambič. - Trst : Edinost, 1926. - 48 str. : ilustr. ; 24 cm

Pojasnila: str. 43-48

372.4

GK 12285

28. NAŠI kraji v preteklosti / [zbral in uredil France Bevk]. - Gorica : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 109 str. ; 20 cm

Vsebina: Pogled na naše kraje ; Kamenarji ; Gradišča ; Naselbina pri Šmihelu ; Naroč, ki je tod prebival ; Rimljani ; Prihod Slovencev ; Boji s Furlani ; Samostojnost in življenje naših pradedov ; Začetek slovenske odsvisnosti ; Slovenski sužnji ; Pesoglaci ; Mejni grofi in patrijarhi ; Okrožni grofi ; Trst ; Gradovi ; Predjamski grad ; Življenje na gradih ; Samostan sv. Ivana pri Devinu ; Tolminsko pod patrijarhi ; Prve cerkve ; Božja pota ; Drobiz ; Nemškorutriji ; Mesta ob Adriji ; Goriška v pozнем srednjem veku ; Srednjeveški Oglej ; Goriški grofi ; Turški napadi ; Idrija ; Tlaka, desetina in davki ; Izobrazba ; Kupčija ; Roparski vitezi ; Tržne cene ; Denar ; Prirodne nesrece ; Župan in dvanajstje ; Boji z Benečani ; Tolmin, Bovec ; Beneški Slovenci ; Slovensčina v srednjem veku ; Bivališča ; Narodna noša ; Značaj slovenskega ljudstva ; Prvi tolminski punt ; Volitev župana v Češči ; Upori proti duhovnikom ; Veliki tolminski punt ; Krvni davek ; Tolminski grofi ; Rudniki in industrija na Tolminskem ; Luteranstvo v Primorju ; Zamaknjenci - skakalci ; Vizitacija na Goriškem ; Ustanovitev goriške nadškofije ; Trst in Gorica v sedemnajstem in osemnajstem stoletju ; Praznoverje ; Reforme ; Konec tlake ; Krajevno kazalo

94(497.4-15)

GK 1111

29. KOLEDAR za navadno leto 1927. - V Gorici : "Goriška Matica", 1926 (v Gorici : Narodna tiskarna). - 119 str., [19 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Ovojni naslov: Koledar Goriške Matice 1927 : letnik VIII
Vsebina: Koledar za navadno leto 1927. Vremenski ključ in vremenske prerokbe sploh / L[avo] Č[ermelj]. Ob dvajsetletnici smrti Simona Gregorčiča : (24. nov. 1906) / Št. Ž. Molitev naše male Danice / čika Jova [Jovan Jovanović Zmaj] - [Alojz] Gradnik. Prikazen / France Bevk. Bratu / -st- [i.e. Andrej Budal]. Mehka, kakor mesečina ... / Fran Žgur. Ivan Cankar / Igor Volk. Krn kima ; Štirinajst / -st- [i.e. Andrej Budal]. Arturju Lokarju v spomin ; Knjiga / Josip Jurca. Dr. Karol Lavrič / Igor Volk. Verz / Simon Jenko. Njemu v spomin [Srečku Kosovelu] / Ivo Grahov. Kraški motiv ; Tolmin ; Kraška jesen ; Pesem ; Kratko, a potrebitno pismo / +Srečko Kosovel. Božič / Cvetko Golar. Stara pravda : zgodovinski donесki / Jože Jovanov. Skladatelj Verdi.

Pesnik / Giosuè Carducci : prevel Josip Jurca. Burja v tujini / -st- [i.e. Andrej Budal]. Obletnice (70-letnica Antona Aškerca ; Josip Muren [!]- Aleksandrov ; Dragotin Kette ; Pavlina Pajkova). Zadnji izreki slavnih žensk. Izumitelj Edison. Pred zimo / -st- [i.e. Andrej Budal]. Nikola Tesla / po S. D-u. Smrt Antona Foersterja. Mesto sv. Frančiška. Obrazi iz sveta (Romain Rolland : Žeromski in Reymont ; Ellen Key : Smrt kraljice - matere). Zastrte planine / -st- [i.e. Andrej Budal]. Polet na severni tečaj. Starost zemlje. Največje, najmanjše, najstarejše, najglasnejše. Ognjena dežela. Barva človeške kože. Umirajoče pleme. Podmorski Pompeji. Zlato pod nogami. Zvezda Doradus. Hitrosti potovanja nekdaj in sedaj. Konec sveta. Pomlajevanje. Kitajska mravljišča. Tovorna ladja bodočnosti. Ruševine svetišč stare Mehike. Tajnost mongolske "puščave". Veliki potres leta 1348. Amerikansko čudo. Prirode bujnost ni vam znana ... / Fran Žgur. Na vlaku / Zlatko Bisail. Curki / -st- [i.e. Andrej Budal]. Manjinsko gibanje / Josip Wilfan. Spomini s pota. Čebela - računar : O valjenju / -č. Bodočnost zrakoplovov in letal / Zlatko Bisail. Za naše malčke (Modri ljudje : iz zbirke pravljic bratov Grimm. Hujsa drguanca. Solnce sije, dežek gre. Cigani. Dvanajst lenih hlapcev. Kako pri fari zvoni. Tkalec. Prisotnost duha. Kje si doma? Pravi prijatelj / po Herderju). Poskus osnove tehnične organizacije zadružništva / J. R. Sejmi v Julijski Krajini. O pristojbinah / Franc Sirk. Poštne pristojbine. Razgled po svetu. Naznanilo / odbor književne zadruge "Goriška Matica"

059(453.3=163.6)

GK 25094

Deveto leto: 1927

30. BAČAR, Just

Zdravje in bolezen v domači hiši. Zv. 2 / spisal Just Bačar. - Gorica : "Goriška Matica", 1927 (v Gorici : L. Lukežič). - 131 str. : ilustr. ; 22 cm

613/614

GK 1388/2

31. BEVK, France

Krvavi jezdeci : prva knjiga romana iz XIV. stoletja "Znamenja na nebu" / France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1927 (v Gorici : L. Lukežič). - 206 str. ; 19 cm

821.163.6-311.6

GK 18879/1

32. BUDAL, Andrej

Župan Žagar / Slavko Slavec. - Gorica : "Goriška Matica", 1927 (Gorica : L. Lukežič). - 138 str. ; 21 cm

Slavko Slavec je psevdonim

821.163.6-311.6

GK 1400

33. MAJCEN, Gabrijel
Zgodovina domačih živali in pitomih rastlin / Gabrijel Majcen. - Gorica : "Goriška Matica", 1927 (Gorica : L. Lukežič). - 122 str. ; 20 cm
635/636 GK 1136
34. VENEC domačih pravljic. - Trst : Edinost, 1927 (Trst : Edinost). - 95 str. ; 19 cm
Vsebina: Zviti sin / Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Sedem laži / Matija Valjavec. Gospod in sv. Peter / Fran Milčinski. Zasluženi novec / Fran Levstik. Sv. Volbenk prevari hudobo / Pavel Flere. Kdaj je sv. Tomaž verjet? / Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Kovač skopuh / Fran Levstik. Vila Bogomilica / Matija Valjavec. Trije kovači - en sam mož / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Sin in jež / Fran Milčinski. Dva iz torbe / Cvetko Golar. O poštenem krčmarju / Jancz Trdina. Prevara / Cvetko Golar. Butalski policej in cesizelj / Fran Milčinski. Mala vila / Fran Erjavec. Povest o strukljih / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Godci ne izumirajo / Frjan Bradač. Kovac Simon in njegovi sinovi ; Kralj Matjaž in njegova hči Barbika ; Deklica in skratje ; Strahoviti ropar Krivostegno / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Skopulja z nogavico ; Šivilja in škarjice / Dragotin Kette. Hudo brezdro / Fran Erjavec. Pedenjetovek-laketbrada / Matija Valjavec. Krpanovo pismo / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]
821.163.6-34 GK 887
398.2(497.4)
35. KOLEDAR Goriške Matice za prestopno leto 1928. - V Gorici : "Goriška Matica", 1927 (Gorica : L. Lukežič). - 122 str., [22 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm
Vsebina: Koledar za prestopno leto 1928. Pepe s Krasa / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Jesenska ; Dekliška / Radivoj Rehar. Pravljica o šipku / Ivan Vuk. V hramu / Drago Bajc. Draško Popović in Grišec - Osman-aga / prevedel Josip Jurca. Kako se je zenil Balant Sedmak / Peter Rosseger. Starodaven most pri Vipavi. Svatha na vasi / Janko Samec. Cesarjev kritik / Henri Borel, prevod iz holandskega. Slovo / Kitajska, neznani pesnik. Hude muhe / Josip Jurca. Knez in nadškof dr. Francišek B. Sedej - zlatomašnik. Zofka Kvedrova / France Bevk. Matilda Serao / Gizela Majeva [i.e. Gizela Belinger-Ferjančič]. Neapelj. Učitelj Anton Možina. Dr. Aleksij Rafael Rojic. Skorpijoni zemlje : druga knjiga romana iz XIV. stoletja "Znamenja na nebu" / France Bevk. - 2. izd. - Gorica : "Goriška Matica", 1928 (v Trstu : Edinost). - 206 str. ; 19 cm
821.163.6-311.6 GK 18879/3
36. BEVK, France
Črni bratje in sestre : tretja knjiga romana iz XIV. stoletja "Znamenja na nebu" / France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1929 (v Trstu : Edinost). - 272 str. ; 20 cm
821.163.6-311.6 GK 2827/1
37. BEVK, France
Krvavi jezdci : prva knjiga romana iz XIV. stoletja "Znamenja na nebu" / France Bevk. - 2. izd. - Gorica : "Goriška Matica", 1928 (v Trstu : Edinost). - 206 str. ; 19 cm
821.163.6-311.6 GK 2827/2
38. BEVK, France
Škorpijoni zemlje : druga knjiga romana iz XIV. stoletja "Znamenja na nebu" / France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1929 (v Trstu : "Edinost"). - 220 str. ; 20 cm
821.163.6-311.6 GK 2827/2
39. FURLAN, Janko
Danska in Danci / sestavil Janko Furlan. - Gorica : "Goriška Matica", 1929 (v Trstu : "Edinost"). - 135 str. : ilustr. ; 20 cm
908(489) GK 1401
40. IZ starih časov : zgodovinske povesti iz domačih krajev / zbral Nande Vrbanjakov. - [V Gorici : "Goriška Matica"], 1928 (Trst : "Edinost"). - 96 str. : ilustr. ; 19 cm
Pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr
Vsebina: V davnih časih. Epulon / Vladimir Nazor, predelano. Sveti Just. Socerbski grad in jama. Landarska jama / po Simonu Rutarju. Razdejanje Ogleja. Atila in ribič / Anton Aškerc. Perunov kip / prosto po Vladimirju Nazorju ; po Josipu Grudnu.

Repentabor / po Matiji Sili. Zmaj v Postojnski jami / po "Novem rodu". Rabeljsko jezero / Simon Gregorčič. Cerkvica svetega Save na Sabotnjaku / Matija Sila. Cerkev v Spodnji Idriji : narodna. Cerkvica sv. Hieronima na Nanosu / Po "Novem rodu". Sveta gora. Zlatorog / France Hubad. O postanku cerkve sv. Antona pri Kobaridu / po "Novem rodu". Tolminski Kozlov rob in Dvor. Patrijarh in grof / po Vladimirju Nazorju. Propad goriških grofov / po Josipu Grudnu. Devinski grad. Devinska nuna / Anton Aškerc. Štivan Devinski / deloma po dr. Karolu Glaserju. Scoglio di Dante / Anton Aškerc. Vitezzi in gradovi / po dr. Josipu Grudnu. Vitezke igre / (glej: Giuseppe Caprin "Il Trecento a Trieste"). Pod gradom / po Josipu Grudnu. Ljudmila / Miroslav Vilhar. Mohov grad / Matija Sila. Kako so sodili v starih časih. Oblega srednjeveškega mesta / G.B. di Sardegna. O carovnicah. Erazem Predjamski. Tabori v turških časih / deloma po dr. Josipu Grudnu. Rada / Josip Pagliaruzzi - Krilan. Kralj Matjaž v Podrti gori : Narodna pravljica "Novi rod". Tam za turškim gricem : Narodna. Turki na Tolminskem / po dr. Josipu Grudnu. Kralj Matjaž / Oton Zupančič. Uskoški vpadi / prosto po Matiji Sili. Postanek idrijskega rudnika ; Deželni glavar Karol della Torre : Primož Trubar v naših krajinah ; Porocilo vipavskega zupnika patrijarhu ; Kuga in črna smrt / po dr. Josipu Grudnu. Potres in potop / po "Novem Rodu". Lepa Vida : narodna. Pravljica o Velem Jožetu : odlomek predelan po Vladimirju Nazorju. Tolminski kmečki upor / Alojz Gradnik. Francozi pri Razdrtem / po Josipu Jurčiču. Francozi v Ricmanjih / po Matiji Sili. Francoski zaklad / Anton Aškerc ; po Matiji Sili. Zimski večer / Simon Jenko

908(497.4) GK 888

398.2(497.4)

41. REYMONT, Władysław Stanisław

Pravica : povest / Vladislav Stanislav Reymont ; prevel France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1929 (v Trstu : "Edinost"). - 124 str. ; 20 cm

821.162.1-32 GK 1477

42. UŠAJ, Just

Kmečko branje / spisal Just Ušaj. - Gorica : "Goriška Matica", 1929 (v Trstu : "Edinost"). - 175 str. : ilustr. ; 20 cm

63(035) GK 1029

43. DESETI koledar Goriške matice za leto 1929 : ob desetletnici 1919-1929 / [ovitek in vinjete narusal Tone Kralj]. - V Gorici : "Goriška Matica", 1928 (v Trstu : "Edinost"). - 127 str., [11 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1929. Desetič se osiplje cvetje ... Deset let knjig Goriške Matice. Tolovajevo ljubica / Giovanni Verga ; prevedel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Ob jezu / Janko Samec. V Marembo gredo / Renato Fucini ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Zimska pesem / Janko Samec. Moja punčka / Radivoj Rehar. Skriti otrok / Grazia Deledda ; prevel Slavko Slavec. Cvetka / Renato Fucini ; prevel Slavko Slavec. Trgovina s krstami / spisal Jaroslav Hašek. Očetom mojim / Josip Jurca. Moj prvi zajec / F. Starovaški [i.e. Fran Žnidarič]. Kubanski kazaki / Fran Žgur. Vse je gola resnica / po Christianu Andersenu. Kuharska / Radivoj

Rehar. Bela srajca : pripovedka / slišal na Temljinah J[osip] Kenda. Neusmiljena grafica / Fran Žgur. Pesem jezdecev / Radivoj Rehar. Umjereno je prsi valovanje / Fran Žgur. Jubileji odličnih mož [Ob stiristoletnici Emanuela Filiberta Savojskega. Poslanec dr. Josip Wilfan - petdesetletnik. Oton Zupančič [!]] : (ob 50-letnici rojstva). Silvin Sardenko : (ob 50-letnici rojstva). Vinko Vodopivec : (ob 50-letnici rojstva). Lev Nikolajevič Tolstoj : (ob 100-letnici rojstva). Maksim Gorki : (ob 60-letnici rojstva). Henrik Ibsen : (ob 100-letnici rojstva). Jules Verne : (ob 100-letnici rojstva). Sveti trije kralji / Oton Zupančič. [!] Santa Cecilija / Silvin Sardenko [i.e. Alojzij Merhar]. Justičniumor / Lev Nikolajevič Tolstoj. Iz knjige spominov "Med tujimi ljudmi". Atlantis / Jules Verne. Štiri imena naših slikarjev [Milko Bambič, Albert Sirk, France Gorše, Veno Pilon] / Albert Širok. Dvoje slikarskih jubilejev [Albrecht Dürer, Francisco Goya] / h. š. Rojstvo povesti / France Seljak [i.e. France Bevk]. Jesenska pesem / Fran Žgur. Staroslovenski pogreb / napisal dr. J.R. Jetika, naše največje zlo / dr. Josip Potrata. Naše osolnje / Lavo Čermelj. Kdo je prebival v naših krajinah do Kr. rojstva? / A.Š. Koticek za otroke [Bela miska : pravljica / Radivoj Rehar. Voda življenja. Slastna kaša]. Postopanje pri pristojbinskih poviskih / Jos. Jurca. Sejmi v Julijski Krajini. Seznam občin in pošt. O pristojbinah. Desetič med svet! / Goriška Matica 059(453.3=163.6)

GK 25094

Enajsto leto: 1929

44. BELINGER-Ferjančič, Gizela

Vzorna gospodinja / sestavila Gizela Majeva. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 183 str. : ilustr. ; 20 cm

Pravo ime avtorice je Belinger Gizela por. Ferjančič

64(035) GK 1186

45. BEVK, France

Umirajoči bog Triglav / France Bevk ; [ovitek narusal France Gorše]. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 171 str. ; 21 cm

821.163.6-32 GK 2458

46. BUDAL, Andrej

Cigava si? : povest / Slavko Slavec. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 162 str. ; 20 cm

Pravo ime avtorja je Andrej Budal

821.163.6-311.2 GK 1395

47. DREKONJA, Ciril

Pod domaćim krovom / sestavil Ciril Drekonja ; [ilustr. France Gorše]. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 126 str. : ilustr. ; 20 cm

37.018.1(035) GK 1114

48. POTRATA, Josip

Zdravje in bolezen v domači hiši. Del 3, Bistvo, vzroki in pojavi bolezni / Josip Potrata. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 144 str. ; ilustr. ; 20 cm

613/614

GK 1388/3

49. SLIKE iz prirode / zbral Nande Vrbanjakov. - Trst : "Edinost", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 96 str. ; ilustr. ; 19 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr
 Vsebina: V prirodi / po J[osipu] Ogrincu. Domače živali / Fran Levstik. Pes, maček in miši / Ivan Cankar. Deček in njegov maček / Fran Erjavec. Oba junaka / Josip Stritar. Ej, hej! / Cvetko Golar. Speci zajec / Matija Majar. Krt / po Franu Erjavcu. Zajcja [!] tožba / Josip Stritar. Jesenska noč med slovenskimi polharji / Josip Jurčič. Srnica / Fran Levstik. Divja koza / po Franu Erjavcu. Gozd / Ferdo Kleinmayr. Kako je volk lovil ribe / Josip Brinar. Jež in lisica / Anton Martin Slomšek. Popotnika in medved / Fran Metelko. Zakaj je medved zver / Anton Brezovnik. Lev na lovu / Fran Erjavec. Župan / Miroslav Vilhar. Lastovkam / Simon Gregorčič. Kako se je škorec rešil smrti / Anton Umek. Kukavica / Josip Stritar. Ptice selivke / Fran Erjavec. Sraka in mlade / Valentin Vodnik. Lov na jereba / Rado Murnik. Ptiče gnezdo / Josip Stritar. Kako ptice delajo gnezdo / Fran Erjavec. Svatba na morju / Karel Širok. Nuna in kanarček / France Preseren. Kako se plode žabe / Fran Erjavec. Žabe / Oton Župančič. Gad in belouška / Fran Metelko. Lov na tune / France Bevk. Ribičev strah / Anton Aškerc. Kako se levi rak / Fran Erjavec. Travnik / Ferdo Kleinmayr. Polžek gre na pašo / Karel Širok. Kako se mravlje zbujojo spomladi / Fran Erjavec. Božji volek / Oton Župančič. Čebele roparice / Fran Lakhmayer. Mravlinske vojne / Fran Erjavec. Svilna / Henrik Schreiner. Oljki / Simon Gregorčič. Vinograd / Ferdo Kleinmayr. Da mi biti je drevo / Oton Župančič. Bezeg / Anton Martin Slomšek. Ciprese / Alojzij Gradišnik. Trepetlika / Lujiza Pesjakova. Kako je prišel krompir k nam / po M. Kišpatiču. Mak / Oton Župančič. Lilija / Anton Medved. Kaj je živo? / Boris Zarnik. Kako so nastali kapniki / Fran Erjavec. Kako oblikuje priroda površje naše zemlje / Ferdinand Seidl. Sinje nebo / Josip Štefan. Mavrica / Simon Gregorčič. Morje ; Solnce / Anton Aškerc. Neskončnost sveta / Pavel Groselj

821.163.6-93-82

GK 889

52/59(02.053.2)(082)

50. KOLEDAR Goriške Matice za leto 1930 / ovitek in vinjete je narisal Tone Kralj. - V Gorici : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost". - 112 str., [12 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1930. Jesenska noč / Vladislav Stanislav Reymont ; prevel France Bevk. Pretep / spisal France Bevk. Zimska / Radivoj Rehar. Palčki - kazalčki / Fran Žgur. Nagon / italijanski spisala Annie Vivanti ; prevel Damir Feigel. Pesmi prevaranc / Radivoj Rehar. Puščava ; Obljubljena dežela / J[osip] Jurca. Moja hoja čez Mojstrovko / spisal Damir Feigel. Pojmo, pojmo... / Fran Žgur. Pogodbota z očetom Mušnikom / spisal Ferdo Plemič. Sveta Ana na Gori / spisal Anton Zajc. Dete z Bogom govorci / Fran Žgur. Mladosti / Maksa Samsa. Hotel bi ... / Stanko Bunc.

Tajne bolesti / spisal Borisav Stanković ; prevel Fr[ance] B[evk]. "Zlata mladost" / spisala Lidija Sejfulina ; prevel Fr[ance] B[evk]. Hej, zastave bele! / Fran Žgur. Poldan na planini / Giosuè Carducci ; prepesnil Jos[ip] Jurca. Notica o nezgodi / spisal Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Cigan : narodna pripovedna pesem. Vrv okrog vrata / ruski spisal Osip Dimov ; prevel Damir Feigel. Skopuh in slikar / ruski spisal Šiškov ; prevel Damir Feigel. Veljko v vojni / spisal Ivan Vazov ; prevel Fr[ance] B[evk]. Kako so pa lepe... / Frah Žgur. Pomembni jubileji [Richard Jakopič / spisal Albert Širok. Razgovor o pesniku Murnu- Aleksandrovu / spisal F.B. Jožef Kenda / spisal C[iril] Drekonja. Prošel čas rabelj ... / Fran Žgur. Šentvidskogorska planota / spisal C. Ivanov [i.e. Ciril Drekonja]. Življenje moje / J[osip] Jurca. Sanjač : kavkaška pravljica / prevel Fr[ance] B[evk]. Alkohol / spisal J[osip] Čermelj. Vlahi / Josip Murn - Aleksandrov. Kako nastanejo narodne pesmi? / spisal Fr. Starovaški [i.e. Fran Žnidarič]. Za smeh. Pričazen v jutranjem svitu / spisala Gertrud Papendik ; prevel -r-l. V belem mestu Betlchemu .. / Radivoj Rehar. Kotiček za otroke [Kraljček in medved. Dete in Luna / Fran Žgur. Deklica z vžigalicami. Tiha molitev / Fran Žgur. Desetnica in volkovi. V dežju ; Ptička sinicka / Fran Žgur. Konjiček / spisal Alphonse Grozière ; prevel -r-l. O pozdravljanju. Skrivnosti mrtvega jezera. Zakladi na morskem dnu. Tibetanski želodec Ameriški in sibirski izpodnebnik. Nekaj besed o oporoki / spisal Jos[ip] Gruden. Raznoterosti. Za kratek čas. O pristojbinah. Sejni v Julijski Krajini. Med svet! / Goriška Matica

059(453.3=163.6)

GK 25.094

Dvanajsto leto: 1930

51. BEVK, France

Človek proti človeku / France Bevk. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 336 str. ; 20 cm

821.163.6-311.6

GK 2799

52. ČERMELJ, Lavo

Osolnčje in osvetje / Šlibarjev Polde. - Gorica : "Goriška matica", 1930 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 192 str. ; ilustr. ; 22 cm + priloga

Šlibarjev Polde je psevdonim, pravo ime avtorja je Lavo Čermelj. - To delo je izšlo istega leta tudi v Ljubljani pri Kmetijski matici pod naslovom Ljudska astronomija. Podpisano je bilo z avtorjevim pravim imenom

523/524

GK 30.265

53. FEIGEL, Damir

Čudežno oko / Damir Feigel. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 131 str. ; 21 cm

821.163.6-312.9

GK 1465

54. PO svetu naokrog : potopisne črtice / zbral Nande Vrbanjakov. - V Trstu : "Edinost", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 95 str. : ilustr. ; 19 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr
Vsebina: Cerkev sv. Petra v Rimu / po Hoicu. V Benetkah / Ferdo Kleinmayr. Na Vezuzu / po A. Zupančiču. Mrtvo mesto / po Vatroslavu Holzu. Kotska Boka in Bokelji / Dragutin Hirc. Rilski samostan / Anton Bezenšek. Iz Trsta v Carigrad / po Ljudevitu Stiasnyu. Zlata Praga / Gabrijel Majcen. Moskva / Anton Aškerc. Pod piramidami pri Gizehu : V puščavi / po Juriju Trunku. Savana v plamenih. V sveti deželi / po Juriju Trunku. V indijskem gozdu. Aziji v osrče / po J. [i.e. Ivanu] Steklasi. Na Kitajskem / po Josipu Staretu. Sibirija / po Kocenu in Janezu Kopivniku. Stolpi molka / Ferdo Kleinmayr. Po Abesiniji / po W.H. Osgoodu. Sličice iz Severne Amerike / -r. Amazonski pragozd / po Janezu Koprivniku. Gozdovi brez sence, travniki brez paše / po Ivanu Vrhovcu. Koralski otoki / Janez Jesenko. V tečajni noči / po Johansenu. Tečajni sij / po Jan. Jesenku

821.163.6-94

GK 890

55. POTRATA, Josip

Zdravje in bolezen v domači hiši. Del 4, Obramba in opis kužnih bolezni / Josip Potrata. - Gorica : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 109 str. : ilustr. ; 20 cm

613/614

GK 1388/4

56. KOLEDAR Goriške Matice za leto 1931. - V Gorici : "Goriška Matica", 1930 (v Trstu : "Tipografia Consorziale"). - 120 str., [8 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Vsebina: Pastirček Matevžek / spisal Tone Čemažar [i.e. France Bevk] ; ilustriral France Gorše. Graščakov vrtnar : narodna pesem. Smeh iz raznih leh [Zeleni mož : groteska / italijanski spisal Pitigrilli [i.e. Dino Segre]. Kina Jim ima psa / angleški spisal Hardy Lashuck. Zlata svetinja / francoski spisal René Gouzy. Pogodb / nemški spisal Ludwig Thoma. Od leva do neveste / ogrski spisal Viktor Rakosi. Izpoved / ruski spisal Anton Čehov. Postelja z nebom / švedski spisal Age Avenstrup. Dom / Maksa Samsa. Spomenik pesmi. Razvoj človeškega bivališča. Nanos kaj je? / Josip Jurca. Čuden sesavec / G. Dornik. Zlata časa / Fran Žgur. Šoja - gozdar / M. Rupnik. Boj / Giosuè Carducci ; prepesnil Josip Jurca. J. Kokosar in J. Kendova zbirka narodnih pesmi / Roman Pahor. Moje pesmi / Fran Žgur. Enkrat za vedno : donos h koledarski reformi / -nč. Pomladna / Maksa Samsa. Čaven in izpod Čavna / Josip Jurca. Srečna nevesta : narodna pesem. Želodec / R. Šibenik. Tam za logom ... / Fran Žgur. Škodljive živali / Celestin Umek. Boj za južni tečaj / R. Valič. Od spomladi do jeseni / Maksa Samsa. Mraz in gorkota / R.F. Mislim / Fran Žgur. Fridtjof Nansen. Izvor in razvoj orgel / Emil Komel. Angelj božji / Fran Žgur. Lom nad Kanalom / J.R. Zagriški. Svetega Primoža in Felicijana zvonovi v Lomu. Ustanovitev ajdovskega patronata : (list iz ajdovske kronike) / Josip Jurca. Pet tisoč let apno / H. S. Skrivenost severnega ledišča. Teče zibka ... / Fran Žgur. Kotiček za otroke [Pričevanja o grofu, ki ga je vrag vzel / spisal France Volarjev [i.e. France Bevk].

Pogumni Mevžek : kavkaška pravljica. Otroci prosijo / Fran Žgur. Raznoterosti / po raznih virih sestavl T. B. O pristojbinah. Sejmi v Julijski Krajini. O oporoki / dr. N. Ljudske modrosti. Za kratek čas. Med svet / Goriška Matica

059(453.3=163.6)

GK 25094

Trinajsto leto: 1931

57. BELINGER-Ferjančič, Gizela

Nova kuvarica / sestavila Gizela Majeva. - Gorica : "Goriška Matica", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 208 str. : ilustr. ; 20 cm

Pravo ime avtorice je Belinger Gizela por. Ferjančič

641.5(083.1)

GK 5998

58. BEVK, France

Burkež gospoda Viterga / spisal Tone Čemažar ; [ilustr. France Gorše]. - Gorica : "Goriška Matica", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 142 str. : ilustr. ; 20 cm

Pravo ime avtorja je France Bevk

821.163.6-32

GK 1047

59. BEVK, France

Vedomec : roman / France Bevk ; [ovitek narusal Julce Božič]. - Gorica : "Goriška Matica", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 230 str. ; 20 cm

821.163.6-311.2

GK 1255

60. DEDEK pripoveduje : povesti za mladino / zbral Nande Vrbanjakov. - Trieste : Tipografia Consorziale, 1932 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str. ; 19 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime je Ferdo Kleinmayr

Vsebina: Spomini na deda : Kozlovska sodba v Višnji gori / Josip Jurčič. Stražani / Janez Trdina. Tihotapci / Josip Jurčič. Divji lov / Cvetko Golar. Kmet Žirovnik / Fran Levstik. Kdaj so bili Turki poslednjie v deželi / Josip Jurčič. Rosana / Josip Stritar. Testament / Janko Kersnik. Krjavelj ; Graščakov god / Josip Jurčič. Roza Rojanska / Anton Aškerc. Goga Korol / Rado Murnik. Oče Krašun in njegova zemlja / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Opombe

821.163.6-93-32(082)

GK 893

61. ORZESZKOWA, Eliza

Kmetavzar : roman / Eliza Orzeszkowa ; [poslovenil France Bevk ; opremil Julč Božič]. - Gorica : "Goriška Matica", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 239 str. ; 19 cm

821.162.1-311.2

GK 30804

62. POTRATA, Josip

Zdravje in bolezen v domači hiši. Del 5. [Ljudske bolezni] / Josip Potrata. - Gorica : "Goriška Matica", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 127 str. ; ilustr. ; 20 cm

613/614

GK 1388/5

63. KOLEDAR Goriške Matice za leto 1932. - V Gorici : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 114 str., [6 str. reklamnih oglasov] ; 28 cm

Vsebina: Koledar za prestopno leto 1932. - Kovačnica je gorela / spisal Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Žalostno dekle / Fran Žgur. Zgodba o dveh lovcih / spisal Giuseppe Giacosa ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Domača obrt / spisal Ivan Franko ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Drzni a uspeli polet italijanskih letalcev preko Atlantskega oceana. Vztrajnost / francoski spisal Henri Barbusse. Težavna kupčija. Eliza Orzeszkowa / T.Č. [Tone Čemažar? i.e. France Bevk] Spomin / Radivoj Rehar. Fran Levstik : ob stoletnici njegovega rojstva / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Razvoj glasbe / E[mil] Komel. Daniel Defoe : (ob dvestoletnici njegove smrti 26.IV.1731). Nekaj o Nobelovi nagradi / ured. Vojni pes / R[afael] Šebernik. Fantič je bil vesel : narodna. O mleku / -uč. Kako se je razvijala tehnika / po dr. ing. Horwitz-u. Industrija iz živali / M.P. Napake pri prasičjereji / G. Dornik. Kotiček za otroke [Lastovica z razcepljenim jezikom] : japonska pravljica / H. M. Büscher. Mrtva mati : pravljica / spisal Trott. Dete spi / Fran Žgur. Mali dimnikar / spisal Jurij Walker. Nikica potuje / Fran Žgur. Modri kmet / spisal Kazimir Tetmajer. Punčka / spisal Viktor Hugo. Hoja, hoj, hoj! Grofov sin / Jožef Kenda. Pesem je taka. Zlodjeve neveste / Jožef Kenda. Presežna stopnja. Iz kitajskega koledarja / iz G. P. Tone zapravljevec. Veliki ropar / francoski spisal Guy Peron. Koledar v glavi / po Walkerju. Trdožive številke. Nakup in prodaja živine po italijanskem pravu. Trgovina nekdaj in sedaj. Veliki dobički iz malenkosti. Nekaj o zavarovanju. Indija. Koliko stanejo tuje živali? Raznoterosti. O pristojbinah. Poštne pristojbine. Sejmi v Julijski Krajini. Za kratek čas. Med svet! Za prihodnje leto / Goriška Matica

059(453.3=163.6)

GK 25094

Štirinajsto leto: 1932

64. BELINGER-Ferjančič, Gizela

Telesna vzgoja otrok / spisala Gizela Majeva. - Gorica : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 104 str. ; ilustr. ; 19 cm

Majeva je psevdonim, pravo ime avtorice je Gizela Belinger por. Ferjančič

613.95

GK 1011

65. BEVK, France

Železna kača : roman / France Bevk ; [ovitek nariral Julč Božič], 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 287 str. ; 20 cm

821.163.6-311.2

GK 1037

66. BUDAL, Andrej

Med srci in zemljo : povest / Slavko Slavec. - Gorica : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 118 str. ; 20 cm

Slavko Slavec je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Budal

821.163.6-321.2

GK 1026

67. POGLED v svetovno zrcalo : zgodovinske slike za mladino / zbral Nande Vrbanjakov. - Gorica : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 96 str. ; ilustr. ; 19 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr

Vsebina: Atila, kralj divjih Hunov / Josip Bucar. Karol Veliki in oglejski patrijarh Pavlin II. / Josip Gruden. Krst svetega Vladimira / Josip Starč. Ustoličenje na Gospodskem polju / Matko Potočnik. Canossa ; Mohamed in njegova vera / Anton Kaspret. Križarske vojne / Anton Lesar. Friderik Rdečebraadec in Milančani / Josip Kaspret. Kraljica morja / po Josipu Starčetu. Devica Orleanska / Josip Starč. Cerkveni zbor v Kostnici : Hus in Žižka / po Josipu Starčetu. Kralj Matjaž / Anton Vremec. Padec Carigrada ; Prvič okolu Zemlje / Josip Starč. Kmečki upori / Ljudevit Pivko. Protestantstvo in Slovenci / Pavel Poljanec. Odkritje in osvojitev Sibirije ; Konec nepremagljive armade / Josip Starč. Peter Veliki / A. Petruševski - Ivan Steklasa. Postanek Zjedinjenih držav v Severni Ameriki / Josip Apih. Francoski prevrat / po Janezu Jesenko. Napoleonov poraz na Ruskem / po Janezu Jesenko ; Josip Jurčič. Napoleonov konec in vladarski shod na Dunaju : Poljska vstaja / Josip Starč. Ilirija po Napoleonovem padcu in leta 1848 ; Kimska vojna in njene posledice / Janez Jesenko. Opombe / Nande Vrbanjakov [i.e. Ferdo Kleinmayr]

821.163.4-94(082)

GK 891

68. POTRATA, Josip

Prva pomoč v nezgodah / Josip Potrata. - Gorica : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 125, [3] str. : ilustr. ; 20 cm

614.88(035)

GK 1188

69. KOLEDAR Goriške matice za leto 1933. - V Gorici : "Goriška Matica", 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 122 str., [6 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1933. - Gmajna / spisal Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Dokazovanje / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Pierina se vrača / spisal Mario Soldati ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Dajte meni dni pomladne / Fran Žgur. Polje spi ; Ob stoletnici Goethejeve smrti ; Garibaldijeva slava : ob petdesetletnici Garibaldijeve smrti / spisal Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Gospod Baroda : narodna. Neutemeljene skrbi in bojazni. Zlati dež / Desider Kosztolányi. Ivan Trinko sedemdesetletnik : Ne za nami! / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Čarovnik iz Menlo parka. Spomini na otroška leta / angleški spisal Weare Holbrook. V večnem ledu. Josip Ivancič / spisal Fran Sivec. Kadivec / češki spisal Josip Jahoda. Kitica na grob sestri Mariji / Fran Žgur. Kalifornijski orjaki / spisal Sven Hedin. Nad prepadi ; Pozabljivost ; Skrito zlato ; Noč in smrt / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Hebrejski motivi / Fran Žgur. Pasja para / spisal William Mac Harg. Izpod pepela : najnovejše izkopine iz Pompejev. Razvoj glasbe in naših domaćih instrumentov. Kotiček za otroke [Pripovedka o kugi. Veter Severli ; Hudobna mačeha / Jozef Kenda. Zjutraj / Fran Žgur. Mlinar brez skrbi. Stara bajka. Dežek / Fran Žgur]. Poučni del [Nekaj važnejših določil italijanskega prava o služnostih / spisal dr. G.J. Industrija in obrt [Najbolj zgodnji krompir. Odkod razne vrste olja? Večna svetiljka. Nekaj o sladkorju. Kameno olje]. Zanimivosti. Vedno se lahko kaj naučiš / M. Hajek. O pristojbinah. Sejmi v Julijski Krajini. Paberki. Smešnice. Med svet! Za prihodnje leto / Goriška matica

059(453.3=163.6)

GK 25094

Petnajsto leto: 1933

70. BEVK, Davorina

Ljubi moj domek / sestavila Martina Seljak. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : "Tipografia Consorziale"). - 93 str. : ilustr. ; 20 cm

Martina Seljak je psevdonim, pravo ime avtorice je Davorina Bevk

63/64

GK 1399

71. BEVK, France

Dedič / France Bevk ; [ovitek in vinjete risal Milko Bambič]. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 83 str. : 20 cm

821.163.6-321.2

GK 942

72. BEVK, France

Veliki Tomaž : povest / France Bevk ; [ovitek je narisal Julča Božič]. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 180, [2] str. ; 20 cm

821.163.6-311.2

GK 1261

73. FEIGEL, Damir

Čarovnik brez dovoljenja / Damir Feigel. - Gorizia : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 150, [2] str. ; 20 cm

Vsebina: Blage duše ; Na straži ; Izgubljeni brat ; Strele z nagobčnikom ; Prva dva ; Skrčena straža ; Na debelo ; Liliputator ; Pozdrav iz vesoljstva

821.163.6-322.9

KP D 2683

74. POTRATA, Josip

Zdravje iz rastlin / Josip Potrata. - Gorica : "Goriška Matica", 1933. - (Trieste : Tipografia Consorziale). - 77 str. : ilustr. ; 20 cm + barvna pril.

615.32(035)

GK 1030

75. PRIRODNI pojavi in človeški izumi : prirodoslovne črtice / zbral Nande Vrbanjakov. - Gorica : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 95 str. : ilustr. ; 19 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr

Vsebina: Napredek v prirodoslovni vedi / Fran Čadež. Hudo vreme ; Električna luč / Henrik Schreiner. Zvok, odjek in odnev / Jakob Čebular. O razvoju ladijskega pologa / Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Kompaš ali usmernica / Henrik Schreiner. Zrakoplov in zrakoplovstvo / Jakob Zupančič. O morskih tokih in vetrovih / Andrej Senekovič. Letala in letalstvo / Jakob Zupančič. Temnica / Jakob Čebular. Čarobna svetilnica / J. Žnidarsič. Daljnogledi / Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Svetilni plin / Alfons Vales ; Henrik Schreiner. Smodnik ; Steklo / Henrik Schreiner. Dobri in slabí prevodniki topote ; Taljenje in strjenje ; Hlapenje in vrenje / Andrej Senekovič. O tekočem zraku / J. Bračun. Izvori topote / Henrik Schreiner

001.895(02.053.2)

53/55(02.053.2)

GK 892

76. KOLEDAR Goriške Matice za leto 1934. - [Gorica] : "Goriška Matica" Unione Editoriale Goriziana, 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 119 str., [7 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 28 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1934. Stari Primož : povest / spisal Tone Čemažar [i.e. France Bevk] ; [ilustriral Milko Bambič]. Kraški križ / France Miluškin. Poletje : po narodnem motivu / France Miluškin. Oče "Besnega Orlando" : ob štiristoletnici Ariostove smrti / spisal Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Vranji krik / Li-tai-pe [!]. Njen pravi sovražnik / Grazia Deledda. Slavček / Fran Žgur. Zimski dan. Fran Erjavec : ob

stoletnici njegovega rojstva / Ivan Zalar. Stari kmet / švedski spisal Gunnar Berg. Sreča - ptica / Fran Žgur. Alojz Gradnik / Stanko Malič. Svet brez premoga. Desetnica : narodna pesem. Gerhart Hauptmann / M. Kačur. Spomini iz otroške dobe / F. S. Božična / France Miluškin. Hude borbe pred sto leti / L. D. Odkod je škrjanec / Svatopluk Čech : prevel I. D. Moja ljuba mati / ogrski spisal Evgen Marothy. Walter Scott / Fr. Gaber. Nenavadne slaščice. Zgodovina človeštva / francoski spisal Anatole France. Björnstjerne Björnson / Miha Luznik. Prepozno / L. K. Tehnične skrinvosti starih narodov / A. K. Na žarečem otoku / Rafael Šebenik. Iz glasbenega sveta : Rihard Wagner / E[mil] Komel. Kotiček za otroke [Skrivalnice / Jancz Rožencvet [i.e. Stanko Vdovič]. Čudežne živali in čudežna palica : kabardinski narodni motiv. Mamici, mamici! / Fran Žgur]. Kmetijstvo [Odkod kulturne rastline? Dve, tri o breskrah / piše Vladimir Orel. Vstali, hej, dvorjanil : Uspavanka : Nikica po obedu / Fran Žgur. Nov sovražnik. Čarovniški sadjar]. Poučni spisi [Paberki o novem civilnem procesu / F. G. Radiotelefonija / Vlado Podobnikov. Zanimivosti. Burkasti Jutrovcji. O pristojbinah / Franc Sirk. Poštne pristojbine. Med svet!

059(453.3=163.6)

GK 25094

Sestnajsto leto: 1934

77. BELINGER-Ferjančič, Gizela

Duševna vzgoja otroka / sestavila Gizela Majeva. - [Gorica] : "Književna zadruga Goriška Matica" Unione Editoriale Goriziana, 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 94 str. ; 20 cm

Pravo ime avtorice je Belinger Gizela por. Ferjančič

37.037

GK 1133

78. CEJ Cyril

Z orodjem v rokah / sestavil Jakob Trnovec. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 104 str. : ilustr. ; 20 cm

Jakob Trnovec je psevdonim, pravo ime avtorja je Cyril Cej

691(035)

GK 1393

79. KLEINMAYR, Ferdo

Po krono, dekle in vino : novela / spisal Ferdo Plemič. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 100 str. : ilustr. ; 20 cm

Ferdo Plemič je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr

821.163.6-32

GK 1027

80. PRAVLJICE iz tujih logov / zbral Nande Vrbanjakov. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str. : ilustr. ; 20 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr
Vsebina: Predgovor / N.V. Kraljeva nevesta : (italijanska). Svetopolk in njegov zvesti belec : (češka pravljica). Pravljica o dobrem vodnaru in zlobnem brivcu : (po španski pravljici). Zlato runo : (srbska). Šestero služabnikov : (nemška). Povodna vila : (češka). Pravljica o zvitem macku : (francoska). Rokodelstvo redi svojega moža : (nemška). Hudič in njegova babica : (nemška)

398.2(100)

GK 1394

81. KOLEDAR Goriške matice za leto 1935. - [Gorica] : "Goriška Matica" Unione Editoriale Goriziana, 1934. - 124 str. : ilustr. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1935. Vrnitev / spisal Johann Bojer ; prevel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Potnik truden ... / Fran Žgur. Kristus z morja / francoski spisal Anatole France. Hebrejski motiv / Fran Žgur. Alessandro Manzoni : ob 150-letnici rojstva in 60-letnici smrti. Pregnani planet / italijanski spisal Orio Vergani. Ivan Sergejevič Turgenjev / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Gleda Bog iz zlatih lin ... / Fran Žgur. Etruški vozel. Nema deklica / Rabindranath Tagore. Vračanje / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Da sem jaz Marija ... / Esen [i.e. Milan Bekar]. Kje se rodi dan? Poletje / Adolf Šinkovec. Oče Mušnik v parni kopeli / spisal Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Daljave se krašajo. Največja stavba na svetu. Peklenska dolina / Rafael Šebenik. Pojdimo tja na gorico / Fran Žgur. Nekdanji zimski večeri v naši družini / F.S. Polnocnica / Adolf Šinkovec. Morske posasti. V težkem hipu ... / Fran Žgur. Preden bo petelin trikrat zapel / spisal Ivan Bunin ; prevel I. Dren [i.e. Andrej Budal]. Ivan Aleksejevič Bunin / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Nekaj litvanskih pregovorov. Kokosov otok. Na sveti večer / Esen [i.e. Milan Bekar]. Žalostno se zvonček glasi ... / Fran Žgur. Tekac : iz življenja sodobnega sportnika : (iz dnevnih porocičil). Žgoča pisma / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Brivec, oglar in pek. Božji volek / Fran Žgur. Zgodbice o Tepčku : po lužiski priповedki / [ilustriral Milko Bambič]. Kakor, da zapal je sneg ... / Fran Žgur. Ognjenik / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Kmetijstvo [O naših črešnjah nekdaj in sedaj / dr. Vlado Orel. Vse leto žetev]. Ta tiki čas / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Poučni članki [Vpliv starostne dobe na pravni položaj osebe po civilnem in kazenskem pravu / dr. V.D. Ali zmanjuje pjanost kaz. krivdo? O kmečkih hranilnicah, ko likvidirajo / dr. Vlado Orel. Nekaj besed o Radiu / Vlado Podobnikov. Nova jutra / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Za kratek čas [Modrost z vzhoda. Mikavnosti. Skoraj bi ne verjel]. O pristojbinah. Poštne pristojbine. Med svet

059(453.3=163.6)

GK 25.094

Sedemnajsto leto: 1934

82. FEIGEL, Damir

Okoli sveta / 8 / Damir Feigel ; [ilustracije Milko Bambič]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 144 str. : ilustr. ; 20 cm

821.163.6-7

GK 1077

OTROCI STEPENARODOPISNE ČRTECICE O
KIRGIZIH IN TURKMENCIH.***
PRIREDIL
IVAN BEŽNIČ.GORICA 1931.
IZDALA IN ZALOŽILA „GORSKA Matica“.

France Bevk: Otroci stepe (18)

DAMIR FEIGEL

**ČUDEŽNO
OKO**GORICA 1930
IZDALA IN ZALOŽILA KUŽIČ ZADRUGA GORSKA Matica

Damir Feigel: Čudežno oko (53)

BIBLIOTEKA ZA POUK IN ZABAVO

IVAN VOUK

O B I S K
IN DRUGI SPISITISKALA IN ZALOŽILA TISKARNA „EDINOST“
TRST 1931.

Ivan Vouk: Obisk in drugi spisi (152)

ANDREJ BUDAL

NA KONJU

POVEST

GORICA 1938.
UNIONE EDITORIALE GORIZIANA

Andrej Budal: Na konju (99)

83. GODYN, John

Naseljenici, divjaki in otroci : povest / spisal John Godyn ; priredil Jerko Jermol. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 135 str. : ilustr. ; 20 cm

Jerko Jermol je psevdonim, pravo ime avtorja je France Bevk

821.111(94)-93-311.3

GK 1157

84. KOLEDAR Goriske Matice za leto 1936. - [Gorica] : "Goriška Matica" Unione editoriale goriziana, 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 32, [2] str. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za prestopno leto 1936. Boj za življenje / Sven Hedin. Med svet
059(453.3=163.6)

GK 25.094

Osemnajsto leto: 1936

85. DEFOE, Daniel

Robinzon / Daniel Defoe ; [priredil Nande Vrbanjakov ; linorezi in platnica so delo A[vgusta] Černigoja]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 120 str. : ilustr. ; 21 cm

Nande Vrbanjakov je psevdonim, pravo ime prireditelja je Ferdo Kleinmayr

821.111-311.3

GK 2780

86. POTRATA, Josip

Higiena matere / Josip Potrata. - Gorica : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 87 str. : ilustr. ; 20 cm

613.99(035)

GK 5977

618(035)

87. VERGA, Giovanni

Pastir Jeli in druge novele / Giovanni Verga ; prevel Ivo Dren ; [lesorezi so delo A[vgusta] Černigoja]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 135 str. : ilustr. ; 20 cm

Ivo Dren je psevdonim, pravo ime prevajalca je Andrej Budal. Giovanni Verga / Ivo Dren: str. 129-133

Vsebuje še: Volkulja ; Nanni Lisjak : Sodna razprava ; Znamenje ljubezni ; Lepi Armando ; Grdodlak

821.131.1-32

GK 1476

88. VESELE zgodbe / zbral in prevedel Tone Čemažar. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 132 str. : ilustr. ; 20 cm

Tone Čemažar je psevdonim, pravo ime prevajalca je France Bevk
Vsebina: Trije tatovi / Johann Peter Hebel ; [ilustr. Avgust Černigoj]. Slepri igralec / Baldassare Castiglione. Angina / Mark Twain. Bellhomova žival / Guy de Maupassant ; [ilustracija Avgust Černigoj]. Močan tobak / Anton Čehov. Slon / Branislav Nušić ; [ilustracija Avgust Černigoj]. Poštni uradnik v nebesih / Ludwig Thoma. Dogodek v krčmi / Jerome Klapka Jerome. Salih iz Kumanovega / Pecija Petrović ; [ilustracija J. Veris]. Profesor in dijak / Jaroslav Hašek ; [ilustracija Jožef Lada]. Nočni tovarš / Arkadij Averčenko. Podeželska procesija / [napisal in narusal] Feliks Timmermans. Dogodek v vlaku / Mihajl Žoščenko ; [ilustriral N. Rodionov]. Dva prižagi / Karl Springenschmidt. Stena / Pantalejmon Romanov ; [ilustr. N. Rodionov]. Predpis je predpis / Ilja Ilf in Evgenij Petrov ; [ilustr. N. Rodionov]. Bradati dojenček / Valentin Katajev ; [ilustr. L. Janska]

82-32 GK 1028

89. KOLEDAR za leto 1937. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 72 str. : ilustr. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1937. Rudosledec / spisal Johan Bojer ; prevedel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Dete z Bogom govorí / France Žgur. Skrivnostna pisava ; po starci legendi spisala Selma Lagerlöf. 50-letnica Esperanta. Svetonočna / Adolf Šinkovec. Sokol / spisal Arturo Loria. Dom groze / danski spisal Morgens Lorentzen. Draga se ozira / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. Toto / francoski spisal Paul Reboux. Tiha sreča / M. Zamphirescu ; prevel Josip Jurca. Corridonia in Corridoni / R. Š. Križ. Pesem matere / Radivoj Rehar. Tudi rekord / češki spisal Karl Čapek. Zdaj moje sanje ... / Radivoj Rehar. Alkohol v starem veku : kulturno-zgodovinski pa-berki. Tožna pesem / Peter Gorjan. Prirodni zakladi Abesinije / priredil Peter Plajsar. Češka narodna / Ivan Lesjak [i.e. France Bevk]. Srečno naključje. Mikavnosti. Dve, tri o jabolkih : iz pravljicne in zgodovinske preteklosti. Skoraj bi ne verjel. Koliko časa bos živel? Pristojbinec. Med svet / uredništvo

059(453.3=163.6) GK 25.094

Devetnajsto leto: 1937

90. BEVK, France

Srebrniki : povest / France Bevk ; [ovitek je narusal Julča Božič]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 168 str. ; 20 cm

821.163.6-32 GK 1854

91. BEVK, France

Ubogi zlodej / France Bevk. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 170 str. ; 21 cm

821.163.6-32 GK 1853

92. CEJ Ciril

Dobro, bolje, najbolje / spisal Jakob Trnovec. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale, 1937). - 94 str. : ilustr. ; 21 cm

Jakob Trnovec je psevdonim, pravo ime avtorja je Ciril Cej

Vsebina: Uvod / Jakob Trnovec. Vreme : Oko [Slepcji ; Preveč oči? ; Daljnogled in drobnogled v glavi ; Učenec posnema svojega učitelja ; Človek doseže to, česar mu ni dala narava ; Pogled v brezkončnost ; Ogromno oko ; Steklo, ki je petkrat dražje od srebra ; Drobnogled ; Neizogibna meja ; Ultramikroskop ; Nevidni človek ; Nevidni žarki ; Človeško oko vidi v temi ; Fotografija v temi ; Ultradreči žarki prodirajo trde predmete ; Pogled skozi meglo ; Nevidni in zvesti stražniki ; Ultravijoličasti žarki ; Rogenogenovi žarki]. Uho [Prešibko uho ; Nekaj o zvoku ; Kakšne valove sprejema naše uho? Neslišni kričaci ; Praktična uporaba nevidnih zvokov ; Umetno uho ; Glasovi z onkraj groba ; Ušesa se podaljšajo ; Potrpežljiva elektrika opravlja vsako delo ; Prvi električni telegraf se pojavi in izgine ; Nadaljnji poskusi ; Končni uspeh ; Telefon za gluhotnike ; Filip Reis orje trdo ledino ; Graham Bell seje dobro zrno ; Mi žanjemo ; čarobna skrinjica ; Gradivo se kopici ; Temeljni kamni so izklesani ; Načrt velike zgradbe ; Zgodovinsko važen strel ; Stavbo dozidajo, pokrijejo in olepšajo ; Razvajeno uho]

62:001.895 KP D 30355

93. DELEDDA, Grazia

Sardinske novele / Grazia Deledda ; prevel Ivo Dren. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 95 str. ; 21 cm

Ivo Dren je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Budal
Grazia Deledda / Ivo Dren: str. 87-93

Vsebuje: Mraz ; Za svoje dete ; Velika noč ; Smrt se šali ; Oče Topes ; Stari hlapec ; Dijak in metlar ; Udarci sekire ; Medtem ko piha vzhodnik ; Ozka vrata ; Vrnitev

821.131.1-32 GK 1422

94. LAŽNIVEGA barona Münchhausena čudovita potovanja in doživetja po suhem in po morju, kakor jih je pripovedoval pri steklenici vina v krogu svojih prijateljev / po R[udolfu] E[richu] Rasperju in G[ottfridu] A[ugustu] Bürgerju poslovenil in priredil Nande Urbanjakov. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Tipografia Consorziale, 1937). - 79 str. : ilustr. ; 21 cm

Pravo ime prevajalca je Ferdo Kleinmayr. - Ovojni naslov: Lažni baron Münchhausen

821.112.2-7 GK 1180

95. KOLEDAR za leto 1938. - [Gorica] : Unione Editoriale Goriziana, 1937
 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 88 str. : ilustr. ; 29 cm.

Vsebina: Koledar za navadno leto 1938. Vrnitev / spisal Johann Bojer ; prevel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Pojdimo tja na goricu / Fran Žgur. Pregnani planet / italijanski spisal Orio Vergani. Ognjenik / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Poletje / Adolf Šinkovec. Kristus z morja / francoški spisal Anatole France. Kje se rodi dan? Žalostno se zvonček glasi ... / Fran Žgur. Nekdanji zimski večeri v naši družini / F.S. Ta tih čas / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Človek izgine brez sledu. Božji volek / Fran Žgur. Duša glasbil / Emil Komel. Kažipot do zakladov. Robinzoni. Polnočnica / Adolf Šinkovec. Izumrle in izumirajoče živali. Dobrotnika ameriških poljedelcev : poučni članek za kmete. Dve, tri o Iesu. Mogocni pritlikavci / piše J. Trnovec [i.e. Cyril Cej]. O hormonih / piše zdravnik dr. Zorislav Dietz. Pravice in dolžnosti staršev do otrok in obveznost preživljavanja med sorodniki / dr. A.S. Zgoddice o Tepčku / po lužiški pripovedki ; [ilustriral M[ilko] Bambič]. Mikavnosti. Skoraj bi ne verjel. Pristojbine. Med svet / uredništvo

059(453.3=163.6)

GK 25094

Dvajseto leto: 1938

96. BEVK, France

Čarovnica Čirimbara : pravljice / France Bevk ; [ilustriral Josip Pukl]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 124 str. : ilustr. ; 20 cm

Vsebuje: Čarovnica Čirimbara : Skopuh in mravljinček ; Starka in razbojniki ; Pastorka ; Čudne živali in čudežna palica ; Razbojnik in njegov kumče ; Plašnè in psoglavci ; Te vidim
 Pravljice "Starka in razbojniki", "Pastorka", "Razbojnik in njegov kumče" in "Te vidim" se naslanjajo na narodne, pravljice "Čudne živali in čudežna palica" in "Plašnè in Psoglavci" pa na kavkaške motive

821.163.6-93-34

GK 1407

97. BEVK, France

Lepo vedenje / sestavil Jerko Jermol. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str.; 20 cm

Jerko Jermol je psevdonim, pravo ime avtorja je France Bevk

359

GK 1182

98. BEVK, France

Stražni ognji / France Bevk ; ilustriral in ovitek risal Milko Bambič. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 173 str. : ilustr. ; 21 cm

821.163.6-311.6

GK 1408

99. BUDAL, Andrej

Na konju : povest / Andrej Budal. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1838 [i.e. 1938] (Trieste : Tipografia Consorziale). - 126 str. ; 21 cm

821.163.6-321.2

GK 1396

100. KOŠIR, Mirko

Pojedelska kemija / Mirko Košir. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 95 str. : ilustr. ; 20 cm

631.4

581.1

GK 1402

101. RIBIČIČ, Josip

Mihec in Jakec / Josip Ribičič ; [risbe M[itja] in O[ton] Gaspari]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 43 str. : ilustr. ; 21 cm

821.163.6-93-34

GK 2675

102. KOLEDAR za leto 1939. - [Gorica] : Unione Editoriale Goriziana, 1938
-
- (Trieste : Tipografia Consorziale). - 88 str. : ilustr. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za navadno leto 1939. - Legenda o bogatem mlinarju. V težavnem hipu ... / Fran Žgur. Tri misli male grbavke / Luigi Pirandello ; prevel Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. - O Zupančičevi [!] šestdesetletnici / Andrej Budal. Čuda sodobne tehnike. Nova jutra / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Hasan naj cisti cevje / italijanski spisal Bruno Corra [i.e. Bruno Gianni Corradini]. Posebneza / F.S. Odmevi s sestovne razstave / Andrej Budal. Mi in stroj / J[akob] Trnovec. Vračanje / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Nove živali / Mirko Jeličnik. Drobni pomagači / R.F. Dekletova žalost / Adolf Šinkovec. Kako postaneš milijonar? / Izidor Troha. Vse leto žetev. O zobnih boleznih in načinu, kako se jih obvarujemo / Igor Franco. Legenda o rojstvu kave / po H.E. Jacob-u. Vpliv starostne dobe na pravni položaj osebe po civilnem in kazenskem pravu / V.D. O vitaminih / piše Zorislav Dietz. Zanimivosti. Vzdihi "Zadnjega Mohikanca" / risba Franka ; pesem (radi rime) Stanka. Skoraj bi ne verjel. Za slovo posmeh se malce! : nekaj sodobnega humorja. Kitajske anekdote. Za zimske večere. Pristojbine. Med svet / uredništvo

059(453.3=163.6)

GK 25094

Enaindvajseto leto: 1939

103. BEVK, France

Huda ura / France Bevk. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 119 str. ; 20 cm

821.163.6-311.2

GK 2665

104. BEVK, France

Pesterna : povest / France Bevk ; [ilustriral Ljubo Ravnikar]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 88 str. : ilustr. ; 20 cm

Zaradi cenzure je knjiga izšla šele po vojni

821.163.6-93-32

GK 1251

105. BUDAL, Andrej

Osemnajst velikih / Andrej Budal ; [platnica je delo S. Spacala]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 152 str. : ilustr. ; 21 cm

929

GK 1572

106. CEJ, Ciril

Žarki in življenje / Jakob Trnovec. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 104 str. : ilustr. ; 20 cm

Jakob Trnovec je psevdonim, pravo ime avtorja je Ciril Cej

551.1/4

523/524

GK 1392

107. ČAPEK, Karel

Hordubal : roman / Karel Čapek ; [prevedel France Bevk ; ovitek risal Josip Srebrnič]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 185 str. ; 21 cm

821.162.3-311.2

GK 2778

108. FEIGEL, Damir

Supervitalin / Damir Feigel ; [ovitek je napisal Julča Božič ; besedo o avtorju napisal Andrej Budal]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 159 str. ; 21 cm

Damir Feigel - šestdesetletnik / Andrej Budal: str. [5]-20. - Feiglovi spisi / A[ndrej] B[udal] : str. 157

821.163.6-7

821.163.6.09:929 Feigel D.

GK 1203

109. KOLEDAR za prestopno leto 1940. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 80 str., [8 str. reklamnih oglasov] : ilustr. ; 29 cm

Vsebina: Koledar za prestopno leto 1940. Kako je pel slavec? : humoreska / spisal Mihajl Zoščenko ; prevedel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Fran Žgur / France

Bevk. Sveti Nikolaj : cerkvica ob Nanosu / + Fran Žgur. Blago / spisal Giovanni Verga ; prevel Andrej Budal. Človek in narava / R.F. Alfredo Panzini / Andrej Budal. Od cvetne nedelje / Andrej Šinkovec. Zapiski s poti / Alfredo Panzini ; prevel Andrej Budal. Zetev / Adolf Šinkovec. Karel Čapek / Andrej Budal. Ugibanja / Pastuškin [i.e. Andrej Budal]. Zbirka poštnih znakov / češki spisal Karel Čapek. Ptiča uganka / P.P. Razkrinkani strahovi / F. S. Avgust Šenoa / Andrej Budal. Sladka slutnja / + Fran Žgur. Dober tek! / M. J. Postavili hvaležni rojaki / Izo [Izidor] Troha. Zimsko jutro ; Vreme / Gustav Strniša. Pustni korzo : spomini iz predvojne dobe / F. Kašča. Veleturnist / spisal R. Hrast. Gibljive sipine / Victor Hugo ; priredil Goimir Budal. Statistika proizvodnje / piše F. Vidmar. Kašeljski koncert / Achille Campanile. Nenavadne zbirke / nabral Leopold Koder. Ali zmanjšuje pijanost krvido? / --k. Dr. Andrej Budal - petdesetletnik / Anton Debeljak. Nekaj zanimivosti. Skoraj bi ne verjel. Za smeh Jurij Kardos in škornji / E. Halub (Švica). Sorodstvo / Frederic Haft (Francija). Sposoben potnik / Aladar Laszlo (Ogrska)]. Ilustrirana stran. Za zimske večere. Pristojbine. Med svet / uredništvo

059(453.3=163.6)

GK 25094

110. DVAJSET let : 1919 - 1939 : seznam in cenik knjig Goriske matice / [lesoreza sta delo Josipa Srebrniča]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 24 str. : ilustr. ; 17 cm

017.4

KP 895

IZDAJE KNJIŽNE ZBIRKE "LUČ"

Prva serija

111. BEVK, France

Kresna noč / France Bevk. - Trst : "Edinost", 1927 (v Trstu : Edinost). - 120 str. ; 21 cm

Izšlo pri književni družini "Luč"

821.163.6-311.6

GK 1856

112. DOSTOEVSKIJ, Fedor Mihajlovič

Tuja žena in mož pod posteljo / Fedor Mihajlovič Dostoevskij ; [iz ruščine prevedel C[iril] Cej]. - Trst : "Edinost", 1927 (v Trstu : Edinost). - 71 str. ; 20 cm

Fedor Mihajlovič Dostoevskij / spisal France Bevk: str. [53]-69
Izšlo pri književni družini "Luč"

821.161.1-32

821.161.1.09:929 Dostoevskij F.M.

GK 1144

113. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 1 / uredil Lavo Čermelj. - Trst : Edinost, 1927 (v Trstu : Edinost). - 87 str. ; 20 cm

Vsebina: Politično-upravna razdelitev Julijске Krajine v razvojnem pregledu do 31. maja 1927 / Lavo Čermelj. Korporativni red / Ivan Marija Čok. Slovenske knjižne izdaje v Italiji / France Bevk. Nekaj italijanskih glasov o južnih Slovanih / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]

058(453.33=163.6)

GK 1771/1

Druga serija

114. BUDAL, Andrej
Ubogi Uštin / Slavko Slavec. - Trst : "Edinost", 1928 (v Trstu : Edinost). - 132, [2] str. ; 21 cm

Slavko Slavec je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Budal

821.163.6-311.2

GK 1397

115. REYMONT, Władysław Stanisław
Tomek Baran / Vladimir Stanislav Reymont ; [poslovenil France Bevk]. - Trst : "Edinost", 1928 (v Trstu : Edinost). - 66, [2] str. ; 20 cm

Wladyslaw Stanislav Reymont / spisal France Bevk: str. [51]-66

821.162.1-321.2

821.162.1.09:929 Reymont W.S.

GK 1478

116. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 2 / uredil Lavo Čermelj. - Trst : "Edinost", 1928 (v Trstu : "Edinost"). - 108, XVI str. pril. : ilustr. ; 20 cm

Na prilogah dela priznanih slovenskih umetnikov

Vsebina: Politika in etnika / Josip Wilfan. Gospodarsko stanje podeželskega prebivalstva v Julijski Krajini / Josip Agneletto. Pri naših upodabljaljočih umetnikih / Albert Širok. Nekaj podatkov o glasbenem življenju po vojni / Ivan Grbec. Hrvatske publikacije / A.I. Naša šolska književnost / Ferdo Kleinmayr. Nabožne publikacije ; Knjižne izdaje v letu 1927 / F[rance] B[evk]. Dodatek k razpravi "politično-upravna razdelitev Julijске Krajine" za dobo od 30. novembra 1927 / L[avo] Č[ermelj]

058(453.33=163.6)

GK 1771/2

Tretja serija

117. BEVK, France

Vihar : ribiška zgodba / France Bevk. - Trst : Edinost, 1928 (v Trstu : Edinost). - 152 str. ; 19 cm

Izšlo pri književni družini "Luc"

821.163.6-311.6

GK 39656

118. ČAPEK, Karel

Hojka : Nedonošen / Karel Mat[ej] Čapek - Chod ; iz češčine prevel Slavko Slavec. - Trst : "Edinost", 1928 (v Trstu : Edinost). - 100 str. ; 21 cm

Pravo ime prevajalca je Andrej Budal. - Izšlo pri književni družini "Luč". - Karel Mat. Čapek - Chod / sestavil Slavko Slavec: str. [89]-99

821.162.3-32

GK 12593

119. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 3 / uredil Lavo Čermelj. - Trst : Edinost, 1928 (v Trstu : Edinost). - 116 str. ; 20 cm

Vsebina: Parlamentarna preuredba / Josip Jurca. Ljudsko solstvo tržaške okolice v svojih početkih (do 1868) : (zgodovinska sličica, sestavljena po uradnih virih) / Ferdo Kleinmayr. Periodne publikacije / France Bevk. Slovensko gledališče na Tržaškem / Ivan Vouk. Jeden popis pučanstva iz godine 1645. u općinama Barbanu i Raklju u južnoj Istri / D.L. Dodatek k razpravi "Politično-upravna razdelitev Jul. Krajine" za dobo do 30. junija 1928

058(453.33=163.6)

GK 1771/3

Četrta serija

120. FEIGEL, Damir

Na skrivnostnih tleh / Damir Feigel. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 120 str. ; 21 cm

821.163.6-312.9

GK 1384

121. VAZOV, Ivan Minčov

Hadži Ahil in druge povesti / Ivan Minčov Vazov ; iz bolgarščine prevel France Bevk. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 104 str. ; 21 cm

Izšlo pri književni družini "Luc". - Ivan Minčov Vazov / France Bevk: str. [91]-103
Vsebuje: Hadži Ahil ; Bolgarka ; Ded Joco gleda ; Se-li vrne ; Pavle Fertig

821.163.2-32

821.163.2.09:929 Vazov I.M.

GK 1421

122. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 4 / zbral Lavo Čermelj. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 90 str. ; 20 cm
 Izšlo pri književni družini "Luč"
 Vsebina: Veliki fašistovski svet / Angelo Kukanja. Politično-upravni in sodni pregled Julijške krajine ob koncu I. 1928 / Lavo Čermelj. O legislativni unifikaciji / Angelo Kukanja. Periodne publikacije / France Bevk in Lavo Čermelj. Knjižne izdaje v letu 1928 / F[rance] B[evk]
 058(453.33=163.6) GK 1771/4

Peta serija

123. BENCÚR, Matej
 Mišo / Martin Kukučin ; [poslovenil Slavko Slavec]. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 64 str. ; 20 cm
 Martin Kukučin je psevdonim, pravo ime je Matej Bencúr. Slavko Slavec je psevdonim, pravo ime je Andrej Budal. Martin Kukučin / sestavil Slavko Slavec: str. 53-64
 821.162.4-32
 821.162.4.09:929 Bencur M. GK 1390

124. BEVK, France
 Krivda : povest / France Bevk. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 135 str. ; 21 cm
 Izšlo pri književni družini "Luč"
 821.163.6-321.1 GK 1259

125. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 5 / zbral Lavo Čermelj. - Trst : "Edinost", 1929 (v Trstu : Edinost). - 106 str. ; 20 cm
 Vsebina: Slovenske ljudske šole v tržaški okolici od I. 1868. do konca : (zgodovinska slika, sestavljena po uradnih virih) / Ferdo Kleinmayr. Strokovno šolstvo v Trstu / Lavo Čermelj. Gorisko šolsko društvo 'Šolski dom' / Forojuliensis. Realka v Idriji / Lavo Čermelj. Doneski k zgodovini slovenske gimnazije v Gorici / -i.
 058(453.33=163.6) GK 1771/5

Šesta serija

126. BJEDRICH, Miklavš
 Ponesrečena zaroka in druge povesti / Miklavž Bjedrich ; iz ljuške srbsčine prevedel France Bevk. - V Trstu : "Edinost", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 107 str. ; 20 cm

- Vsebuje tudi: Stara jablana ; Preizkušnja srčne žile ; Zdravo knajpanje / Miklavž Bjedrich. Črtice o lužiških Srbih / France Bevk
 821.162.5-32 GK 39855
127. KLEINMAYR, Ferdo
 Zadnji lutrovci na Vipavskem : povest iz minulih časov / Ferdo Plemič. - Trst : "Edinost", 1930 (v Trstu : "Edinost"). - 119 str. ; 21 cm
 Pravo ime avtorja je Ferdo Kleinmayr
 821.163.6-321.6 GK 12592
128. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : 6 / zbral France Bevk. - Trst : "Edinost", 1930 (v Trstu : Edinost). - 157 str. ; 20 cm
 Vsebina: Spremembe v ustroju velikega fašistovskega sveta in določbe za uredbo faš. stranke. Sprava med sv. stolico in Italijo / -x. Občevalni jezik v Jul. Krajini po ljud. štetju iz I. 1921 / Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Periodne publikacije / France Bevk. Knjižne izdaje v letu 1929 / F[rance] B[evk]
 058(453.33=163.6) GK 1771/6
- Sedma serija**
129. DREKONJA, Ciril
 Dolg : povest / Ciril Drekonja. - Trst : "Edinost", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 138 str. ; 20 cm
 Izšlo pri književni družini "Luč"
 821.163.6-32 GK 12734
130. FRANKO, Ivan
 Pantalah / Ivan Franko ; poslovenil France Bevk. - Trst : "Edinost", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 99 str. ; 19 cm
 821.161.2-32 GK 886
131. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : VII / zbral France Bevk. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1931 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 64 str. ; 20 cm
 Vsebina: Cerkvena uredba v Julijski Krajini in v Zadru po svetovni vojni / Forojuliensis. Uradno in prostovoljno izpreminjanje priimkov / S[lavko] S[lavec] [i.e. Andrej Budal]. Italijanski prevodi iz jugoslovenskih slovstev izza svetovne vojne / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Recila, reki, resnice in modrosti s Tolminskega / iz zapisnine Jožefa Kenda sestavil Ciril Drekonja
 058(453.33=163.6) GK 1771/7

Osmja serija

132. FEIGEL, Damir

Kolumb / Damir Feigel. - Trst : Tipografia Consorziale, 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 131 str. ; 19 cm

Izšlo pri književni družini "Luc"

821.163.6-7

GK 554

133. TOLMINSKIE narodne pravljice / zapisali Jožef Kenda, Ciril Drekonja in Andrej Šavli ; uredil in uvod napisal Ciril Drekonja. - Trst : Tipografia Consorziale, 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 87 str. ; 20 cm

Izšlo pri književni družini "Luc"

Vsebina: Uvodna beseda / Ciril Drekonja. Troje oblačil / Jožef Kenda. Železni prstan / Ciril Drekonja. Sirotici / Jožef Kenda. Lonc majorona / Jožef Kenda. O povodnem možu / Andrej Šavli. Trije velikani / Ciril Drekonja. Pastirček / Ciril Drekonja. Puščavnik / Jožef Kenda. Medvedov Janez / Ciril Drekonja. Kdo je ubil zmaja? / Ciril Drekonja. Začarani mladenič / Ciril Drekonja. Pet bratov / Ciril Drekonja. Strah v cerkvi / Jožef Kenda. Spokornica / Jožef Kenda. Mati sv. Petra / Andrej Šavli. Sv. Lukež in vol / Andrej Šavli. Junak / Ciril Drekonja. Ubežnik / Ciril Drekonja. Pastorek in pastorka / Andrej Šavli. Podganek / Jožef Kenda. Zgodba o očetovi zapuščini / Andrej Šavli. O sinu, ki je imel kratek konec pameti in mrvico zastopnosti / Andrej Šavli. O naglici / Andrej Šavli. Samson in čevljarek / Andrej Šavli. O poboljšanem sinu / Andrej Šavli

398.2(497.4-15)

KP 25464

134. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : VIII / zbral France Bevk. - Trst : Tipografia Consorziale, 1932 (v Trstu : Tipografia Consorziale). - 71 str. ; 20 cm

Vsebina: O navadah in posebnostih beneških Slovencev / prevel S[lavko] S[lavec] [i.e. Andrej Budal]. Beneškoslovenske narodne pesmi / objavil S[lavko] S[lavec] Svetovna vojna v ljudski domislji / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Periodne publikacije v letu 1930 / France Bevk. Knjižne izdaje v letu 1930 / F[rance] B[evk]. Glasbene izdaje / F[rance] B[evk]

058(453.33=163.6)

GK 1771/8

Deveta serija

135. BEVK, France

Povesti o strahovih / France Bevk ; [ilustriral Josip Srebrnič]. - [Gorica : Goriška matica, 1933] (Trieste : Tipografia Consorziale). - 99 str. : ilustr. ; 20 cm

Vsebina: Mrtaška nevesta ; Ponočni obiski ; Skopuhova smrt ; Kriva prisega ; Črna sopotnica ; Procesija duhov ; Mrtaški dih ; Nedolžni otročiči

821.163.6-32

GK 2116

136. MICKEVIČ Konstantin Mihajlovič

Mladi hrast in druge povedi / Jakub Kolas ; iz belorusčine prevel Ivo Dren. - [Gorica] : Goriška matica, 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 75 str. ; 19 cm

Jakub Kolas je psevdonim, pravo ime avtorja je Konstantin Mihajlovič Mickevič. Ivo Dren je psevdonim, pravo ime je Andrej Budal. - Beloruski pisatelj Jakub Kolas / sestavil Ivo Dren; str. 65-74

Vsebuje tudi: Dar Njemna ; Debelo poleno ; Nedostopen

821.161.3-32

821.161.3.09:929 Mickevič K.M.

GK 12733

137. "LUČ" : poljudno-znanstveni zbornik : IX / zbral France Bevk. - [Gorica] : "Goriška Matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 85 str. ; 20 cm

Vsebina: O Belorusih in beloruskem slovstvu / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Še nekaj beneškoslovenskih narodnih pesmi / Ivo Dren. Bibliografski pregled za leti 1931 in 1932 / France Bevk. Raba tujega občevalnega jezika v starih pokrajinh Italije po ljudskem štetju iz l. 1921. / Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Našim čitateljem!

058(453.33=163.6)

GK 1771/9

Deseta serija

138. BUDAL, Andrej

Z onstran groba / Ivo Dren. - Gorica : "Goriška matica", 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 135 str. ; 20 cm

Ivo Dren je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Budal

821.163.6-321.2

GK 1014

139.PETÓFI, Sándor

Krvnikova vrv : roman / madžarski spisal Aleksander Petőfi ; [iz nemščine prevel France Bevk ; ovitek in ilustracije risal Milko Bambič]. - [Gorica] : Goriska matica, 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 126 str. : ilustr. ; 20 cm

Aleksander Petofi / sestavil France Bevk: str. 119-126.

821.511.141-321.2

GK 12591

Enajsta serija

140.BEVK, France

Izlet na Špancko : potopisne črtice / France Bevk. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str. : ilustr. ; 20 cm

Izšlo pri Knjižni zbirki "Luč"

821.163.6.32

821.163.6.992

GK 1024

141.BEVK, France

I morti ritornano (Mrtvi se vračajo) / Francesco Bevk. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 136 str. ; 20 cm

Izšlo pri knjižni zbirki "Luč"

821.163.6-311.2

GK 69052

142.DAUDET, Alphonse

Tartarin v Alpah / Alphonse Daudet : prevel Ivo Dren. - Trieste : "Goriška Matica" Unione Editoriale Goriziana, 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 156 str. ; 20 cm

Ivo Dren je psevdonim, pravo ime prevajalca je Andrej Budal

821.133.1-7

KP 22659

Dvanajsta serija

143.MAGAJNA, Bogomir

Le hrepenenja / Bogo Vremec. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 83 str. ; 20 cm

Bogo Vremec je psevdonim, pravo ime avtorja je Bogomir Magajna

Vsebuje še: Elza ; Ukrajinka ; Francka Srobotova ; Helena ; Sestra ; Južne noči [Veca in njene zlate rože ; Hafija] ; Dve legendi [Legenda o Mariji in mlinarju ; Legenda o Jeleni in Jezusu]

821.163.6-32(081)

GK 1398

144. POLJSKI pripovedniki : novele / prevedel in uvod napisal Ivan Lesjak. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 103 str. ; 21 cm

Ivan Lesjak je psevdonim, pravo ime avtorja je France Bevk. - Izšlo v knjižni zbirki "Luč"

Vsebina: Poljski pripovedniki. Ljubitelj knjig / Mihael Balucki. Kaftan / Viktor Gomulicki. Priča / B. Czernada. Sovražnik / Ostoja [i.e. Józefa Sawicka]. Noč / Marija Rodriewicz [i.e. Rodziewiczówna]. Godec Janko / Henrik Sienkiewicz. Spoved Jožeka Smaša / Kazimir Przerwa - Tetmajer. Izkoreninjen / Vladimir Stanislav Reymont. Pozabljenje / Štefan Žeromski. Žid / Julij Kaden - Bandrowski

821.162.1-32

GK 1540

145. LUČ : poljudno-znanstveni zbornik : X. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 107, [3] str. ; 20 cm

Izšlo v knjižni zbirki "Luč". - S sliko Ivana S. Turgenjeva

Vsebina: Ivan S. Turgenjev / Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Beneška ljudovlada in njeni slovanski polki / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Nekaj spominov na Frana Erjavca / F.S. Pisatelji in knjige / Silvester Škerl

058(453.33=163.6)

GK 1771/10

Trinajsta serija

146.BEVK, France

Dan se je nagibal : novele / France Bevk ; [platnico narusal S. Spacal]. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 115 str. ; 20 cm

Vsebina: Dan se je nagibal ; Oce ; Slovo ; Tobačnica ; Hanca ; Petnajst cigaret ; Odpuštnica ; Tovariš ; Smeh ; Barake ; Umiranje ; Cene Žonta

821.163.6-32(081)

GK 1382

147.BEVK, France

Deset dni v Bolgariji : potopisne črtice / France Bevk ; platnica je delo slikarja A[vugusta] Černigoja. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str., [1] zvd. : ilustr. ; 21 cm

Izšlo v knjižni zbirki "Luč". - Ovojni nasl.: 10 dni v Bolgariji

821.163.6-32

821.163.6-992

GK 1275

148.KRANJIČ, Miško

Južni vetrovi / Misko Kranjec. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 129 str. ; 21 cm

Izšlo v knjižni zbirki "Luč"
Vsebuje tudi: Hisa s kanarckimi
821.163.6-32

GK 1386

149. LUČ : poljudno-znanstveni zbornik : XI. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 67 str. ; 20 cm

Izšlo v knjižni zbirki "Luč"
Vsebinat: Problemi kmetov - posestnikov v Julijski Krajini / -O. Nekaj spominov na Emila Adamiča / Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Bibliografski pregled za leta 1933, 1934, 1935 in 1936 / France Bevk. O prevajanju iz jugoslovenskih slovstev v italijanščino / Andrej Budal

058(453.33=163.6) GK 1771/11

BIBLIOTEKA ZA POUK IN ZABAVO

150. BEVK, France
Tuje dete in drugi spisi / France Bevk. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 103 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 1)

Vsebuje: Tuje dete / spisal France Bevk. Kameno olje / sestavil Lavo Čermelj. Viteštvu na kmetih = ("Cavalleria rusticana") / italijanski spisal Giovanni Verga ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. V pradomovini kave / po W.H. Osgoodu poredil R.V. O možu, ki je bil lačen / francoski spisal Alfonse Grozire ; prevel Damir Feigel. Paberki

821.163.6-32 GK 282/1
82-32(082)

151. BEVK, France
Sestra in drugi spisi / France Bevk. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 101, [3] str. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 2)

Vsebuje: Sestra / spisal France Bevk. Zakon, kakor ga urejajo civilni zakonik in nove določbe konkordata med Italijo in Sv. stolico / sestavil A.K. Lisica / spisala Grazia Deledda ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. V siamski džungli / po M.C. Čopoperu ; iz angleščine poslovenil R.V. Konjski tatovi / spisal Ovadij Savič ; poslovenil F[rance] B[evk]. Sličice iz prirode in tehnike / poredil L[avo] Čermelj

821.163.6-32 GK 282/2
82-32(082)

152. VOUK, Ivan

Obisk in drugi spisi / Ivan Vouk. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 93, [3] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 3)

Vsebuje: Obisk / spisal Ivan Vouk. Dušik / spisal Lavo Čermelj. Glej, človek... / spisal France Bevk. Ekvadorski ognjeniki / po G.M. Dyottu. Pobočnik Flick / spisal Georges Courteline. Georges Courteline / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Stolpi molka / spisal Ferdo Kleinmayr. Toto / spisal Gabriele D'Annunzio ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]

821.163.6-32 GK 282/3
82-32(082.2)

153. FEIGEL, Damir

Faraon v fraku in drugi spisi / Damir Feigel. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 109 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 4)

Vsebuje: Faraon v fraku / spisal Damir Feigel. O spravnem sodniku / sestavil A.K. V noči / Borisav Stanković ; prevel France Bevk. Pri lamah v Choniju / po Jos. F. Rochu ; prevel A.K. Deviška gruda / spisal Gabriele D'Annunzio ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Samopisna oporoka / spisal Josip Jurca. Od stopnje do stopnje / spisal Fritz Gerk ; poslovenil -r. -l.

821.163.6-32 GK 282/4
82-32(082)

154. BUDAL, Andrej

Dora se drami in drugi spisi / Slavko Slavec. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 116 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 5)

Vsebuje: Dora se drami / spisal Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Iz otroških let Mihajla Pupina / prevel L[avo] Čermelj. Faraon v fraku : (konec) / spisal Damir Feigel. V Sudanu / po M.C. Cooperu ; prevel A.K.

821.163.6-32 GK 282/5
82-32(082)

155. KLEINMAYR, Ferdo

Mojca in drugi spisi / Ferdo Plemič. - Trst : "Edinost", 1929 (Trst : Edinost). - 92, [3] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 6)

Vsebuje: Mojca / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Povračanje zemljiškega davka / Josip Jurca. Dvoje smrti [Smrt v hlevu / Vladislav Stanislav Reymont. Smrt v polju / Štefan Žeromski] / prevedel France Bevk. Sovražniki alkohola praznujejo Silvestrov večer / češki spisal Jaroslav Hašek ; prevedel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. V pragozdu ob Amazoni / po Adolfu von Pungeru ; poredila M[aksa] Samsa. Ustnik / holandski spisal Wermeskerken ; prevedel D.F. Drobnič [Hripta / danski spisal Dan Bergman. Črnici in belci : (zgodbice iz naselbin) [Trie veliki čarovniki ; Neenak par ; Bolna ovca ; Na sejmu ; Stava ; Previdneč / poredila M[aksa] Samsa]. Najgrša

ženska na svetu / po Schlosserju. Božiček v vodi; namesto izostalega božiča dvakratno praznovanje rojstva gospodovega / b.t. Razgovori na daljavo / Jefim Sofulja ; -l. Fotografski aparat v želodcu. Največja dragocenost na svetu]

821.163.6-32
82-32(082)

GK 282/6

156.BEVK, France

Nagrada in drugi spisi / France Bevk. - Trst : "Edinost", 1930 (Trst : Edinost). - 103 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 7)

Vsebuje: Nagrada : groteska / spisal France Bevk. Nesrečne pecke / po Davidu Socketu ; priredila Maksa Samsa. Pes / [Ivan] S[lergeevič] Turgenjev ; prevedel Ivan Vouk. Izbruš Vezuva v letu 1929 / po A. Rittermannu ; priredil Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Sence in svetloba / Martin Kukucič [i.e. Matej Bencur] ; iz slovačine prevedel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budaj]. Izseljenci ; Novoletni obiski / ruski spisal Osip Dimov ; -l.

821.163.6-32
82-32(082)

GK 282/7

157.BUDAL, Andrej

Rakeževa Liza in drugi spisi / Slavko Slavec . - Trst : "Edinost". 1930 (Trst : Edinost). - 103 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 8)

Vsebuje: Rakeževa Liza / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budaj]. Medicina v satiri in karikaturi / spisal J.P. Usmiljenje / spisal France Bevk. Gandhi / priredil J.B. Poljakov konec / spisal Jack London ; prevedel Ivan Vouk. Krivda / spisal Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. V raju : tatarska legenda / po S. Krym-u ; Šibenik. Paberki [Osel. vol in Alah : po arabskem motivu / Šibenik. Davčni nasveti / ruski spisal Osip Dimov. Več žena]

821.163.6-32
82-32(082)

GK 282/8

158.DREKONJA, Ciril

Čuvaj Suta in drugi spisi / Ciril Ivanov. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1930 (Trst : Tipografia Consorziale). - 111 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 9)

Ciril Ivanov je psevdonim, pravo ime avtorja je Ciril Drekonja

Vsebuje: Čuvaj Suta / spisal Ciril Ivanov [i.e. Ciril Drekonja]. Koza / spisal Mihajl Zoščenko. V deželi Eskimov / po dnevniku Kristjana Leden-a ; priredila Maksa Samsa. Aska Mariam / spisal Peter Krasnov ; poslovenil Ivan Vouk. Paberki [Veliki možje v grobu. Če kdo najde uro ... / francoski spisal Georges Courteline ; -l.]

821.163.6-32
82-32(082)

GK 282/9

POD DOMAČIM KROVOM

SESTAVIL
CIRIL DREKONJA

GORICA 1930.
IZDAJA IN ZAJOŽILA KNJIŽEVNA ZADRUŽNA „GORIŠKA MATER“.

C. Drekonja: Pod domaćim krovom (47)

"L U Č"
POLJUDNO - ZNANSTVENI ZBORNIK
L
UREDIL DR. LAVO ČERMELJ

TRST 1927
KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUČ“

DANIEL DEFOE:

ROBINZON

1936
UNIONE EDITORIALE GORIZIANA - GORIZIA

Daniel Defoe: Robinzon (85)

POLJSKI PRIPOVEDNIKI

GORIZIA 1937
UNIONE EDITORIALE GORIZIANA - GORIZIA

Poljudnoznanstveni zbornik LUČ 1/1927 (113)

Poljski priovedniki (144)

159.BEVK, France

Živi mrljč in drugi spisi / France Bevk. - Trst : Tipografia Co[n]sorziale, 1930 (v Trstu : Tipografia Co[n]sorziale). - 101, [3] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 10)

Vsebuje: Živi mrljč / spisal France Bevk. Padec v Maelstroem / spisal Edgar Allan Poe ; prevedel B. Z zrakoplovom okrog sveta / J.B. Novinci / Martin Kukučin [i.e. Matej Bencúr] ; iz slovaščine prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Čarownik Krabat : lužiško-srbska pripovedka

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/10

160.BUDAL, Andrej

Spomini z jezera in drugi spisi / Slavko Slavec. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1931 (Trst : Tipografia Consorziale). - 96 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 11)

Slavko Slavec je psevdonim, pravo ime avtorja je Andrej Budal

Vsebuje: Spomin z jezera / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Starec od Preskavskega jezera : estonska povest / Wolf Hansen. Sladkor / V.K. Ena sama beseda / Albert Haig. Jaz / ogrski spisal Ludvik Biro [i.e. Lajos Bíró]. Rdeči otok / francoški spisal Louis Chadourne ; -l. Narodna fesem [!] / norveški spisal Sigbjörn Obstfelder. V hotelski veži / nemški spisal Peter Panter. Umetniška predstava / ruski spisal Osip Dimov. Posebnosti srednjeveške lekarne. Tatarska pravljica. Paberki [Pomirjevalni prašek / ruski spisal Osip Dimov. Pred sodnijo v Palestini]. Popis risb na prilogi

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/11

161.BEVK, France

Predporočna noč in drugi spisi / France Bevk. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1931 (Trst : Tipografia Consorziale). - 100, [4] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 12)

Vsebuje: Predporočna noč / spisal France Bevk. Vaški roman / Martin Kukušin [!] [i.e. Matej Bencúr] ; iz slovaščine prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Črne čarovnije / J.B. Stepa / ruski spisal Vladimir Lidin. Električni stol / švedski spisal Anders Eje. Dober zaslužek / spisal Ivan Franko ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Snubač / ruski spisal Anton Pavlovič Čehov. Paberki [Raznašalcí listov. O možu, ki je hotel postati slaven. Stanovanjska kriza iz najemnine v starem Rimu. Izgubljeni izumi / po Wetreichu]

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/12

162.FEIGEL, Damir

Ob obratu stoletja : spomini iz dijaških let in drugi spisi / Damir Feigel. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1931 (Trst : Tipografia Consorziale). - 101, [3] str. : 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 13)

Vsebuje: Ob obratu stoletja : spomini iz dijaških let / Damir Feigel. V jetniški bolnici / Ivan Franko ; iz maloruščine prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Polet v stratosfero. Moj učenec in jaz / spisal Jaroslav Hašek ; prevel F.B. Kopalne hlače / spisal Branislav Nušić ; prevel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Ocenitev / ruski spisal Osip Dimov. Kašmirška ogrinjača / danski spisal H. Trolle - Steenstrup. O lepotičenju

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/13

163.BEVK, France

Slepec je videl in drugi spisi / France Bevk. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1932 (Trst : Tipografia Consorziale). - 87 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 14)

Vsebina: Slepec je videl / France Bevk. V gozdu / Guy de Maupassant ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Edison. Hudič / Guy de Maupassant ; prevel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Večerna pridiga gospe Kandel / spisal Douglas Jerrold ; prevel F[rance] B[evk]. Sport in zdravje / spisal Mihajl Zoščenko ; prevel T.Č [Tone Čemažar i.e. France Bevk]. Sodba / spisal Vladimir Reymont ; iz poljščine prevedel France Bevk. Kes / spisala Ada Negri ; prevel Janko Samec. Prav navadna muha srednje velikosti / spisal Knut Hamsun ; prevel France Bevk. Drobž [Vremenski rekordi ; Pozna slava]

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/14

164.ČERMELJ, Lavo

O razvoju ladijskega pogona in drugi spisi / Šlibarjev Polde. - Trst : "Tipografia Consorziale", 1932 (Trst : Tipografia Consorziale). - 116, [4] str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 15)

Šlibarjev Polde je psevdonim, pravo ime avtorja je Lavo Čermelj

Vsebina: O razvoju ladijskega pogona : ob 70-letnici smrti izumitelja vijaka Jožefa Ressla / Šlibarjev Polde [i.e. Lavo Čermelj]. Sestrina poroka / Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Pomorske burke in slično / spisal Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]

821.163.6-32

629.12.037

929 Ressel J.

GK 282/15

165.BEVK, France

Živa groza in drugi spisi / France Bevk. - [Gorica] : "Goriška matica", 1933 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 15 [i.e. 16])

Vsebina: Živa groza / spisal France Bevk. Prežanje na nezvesto / spisal Italo Svevo ; prevedel Slavko Slavec [i.e. Andrej Budal]. Uganke svetovne zgodovine / E.S. Bik ; novela / nemški spisal Ernst Zahn. Kako je Čomak kupoval koso / spisal Koloman Mikzsath ; prevel T.Č. Osmanova skala / spisal Nicola Gane ; poslovenil S[J]lavko S[J]lavec [i.e. Andrej Budal]. Tako je, če poslušaš nasvete / spisal Jerome K[lapka] Jerome ; prevel France Bevk. Mož, kakršen bi moral biti / francoški spisal Frank Harris. Prenočišče / angleški spisal Marien Cumberland. Ego te absolvo / spisal Ramiro Blanco ; prevel Tone Čemažar [i.e. France Bevk]

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/16

166.VDOVIČ Stanislav

Matijčkova odpravnina in drugi spisi / Janez Rožencvet. - [Gorica] : "Goriška matica", 1934 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 93 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 17)

Janez Rožencvet je psevdonim, pravo ime avtorja je Stanko Vdovič

Vsebina: Matijčkova odpravnina / Janez Rožencvet. Turki pred Dunajem : ob dvestopetdesetletnici. Strojvodja / Gustav Strniša. Potepuh Hanes / Ernest Claes. Žena v raznih poklicih / Martina Seljak [i.e. Davorina Bevk]. Pomenki z lepo gospo / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Bajka o sreči / France Bevk ; [ilustriral Milko Bambič]

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/17

167.BEVK, France

Bridka ljubezen in drugi spisi / Tone Čemažar. - [Gorica] : "Goriška matica", 1935 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 99 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 18)

Tone Čemažar je psevdonim, pravo ime avtorja je France Bevk

Vsebina: Bridka ljubezen / Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Afganistanci / Stratil-Sauer. Ribiči / Johan[n] Bojer. Odvajalna sredstva / Bernard Fantus. Ovratnica : (dušeslovna razprava) / Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Boter / Janez Rožencvet [i.e. Stanko Vdovič]. Portugalke / Gabrijel Reval. Volčji glad / Arkadij Ljubčenko. Cesta / Gustav Strniša

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/18

168.DREKONJA, Ciril

Beg iz življenja in drugi spisi / Cirillo Drekonja. - Gorica : Unione Editoriale Goriziana, 1936 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 89 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 19)

Vsebina: Beg iz življenja / Ciril Drekonja. Trtna uš / Zorko Š. Človek / Sergij Mantuani [i.e. Stanko Vuk]. Stric Brezig o zdravljenju z vodo / Fritz Reuter ; poslovenil Ferdo Plemič [i.e. Ferdo Kleinmayr]. Fritz Reuter / F.P. Na negotovi podlagi / Osip Dimov. Zlati kralj / Janez Rožencvet [i.e. Stanko Vdovič]. Odhodnica / Gustav Strniša. Uganka za psihiatre / Jaroslav Hašek. Slavje / Jeno Wallesz. Drobiz [Izgubljeni otok ; Nekaj o solati ; Mleko v ploščah ; Bolivar ; Najgloblje prevrtine na svetu ; Najdražja jed na svetu ; Človeštvo v zaboju ; Večnost]

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/19

169.VUK, Stanko

Hiša in drugi spisi / Sergij Mantuani. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 103 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 20)

Sergij Mantuani je psevdonim, pravo ime avtorja je Stanko Vuk

Vsebina: Hiša / Sergij Mantuani [i.e. Stanko Vuk]. Nekaj o steni, slikah in pohištvu / Arhitekt. Kozica gospoda Seguina / Alphonse Daudet. A.O.I. Zvezde / Janez Rožencvet [i.e. Stanko Vdovič]. Smrt na cesti / Tone Čemažar [i.e. France Bevk]. Semena užitnih olj / S.G. Vojna med svetniki / Giovanni Verga ; prevel Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Zadnja nada / Danilo Korenikov. Kristina / František Langer. Sedem ljubic / Evgen Heltai

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/20

170.PREŽIHOV, Voranc

Boj na požiralniku in drugi spisi / P[režihov] Voranc. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1937 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 96 str. : ilustr. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 21)

Pravo ime avtorja je Lovro Kuhar

Vsebina: Boj na požiralniku / P. Voranc [i.e. Lovro Kuhar]. Nekateri za poljedelca in poljedelstvo važni zakoni / dr. J. Cepčeva vreča : pravljica / Ivan Lesjak [i.e. France Bevk]. Operacija / Bogo Vremec [i.e. Bogomir Magajna]. Oblaki / Zorko Š. Pred porotniki / Grazia Deledda. K svojemu Bogu / Štefan Žeromski

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/21

171.BEVK, France

Bajtar Mihale in drugi spisi / France Bevk. - Gorizia : Unione editoriale Goriziana, 1938 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 103 str. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 22)

Vsebina: Bajtar Mihale / France Bevk. Pravno pravilo, zakon. Kdaj in kje velja zakon? Črni kozlček / Luigi Pirandello : prevel Ivo Dren [i.e. Andrej Budal]. Strahopetnež / Milan Bolec. Majhen odstavek o človeku / bolgarski spisal Aleko Konstantinov [i.e. Aleko Konstantinov Ivanicov]. Oče Mušnik v parni kopeli / Ferdo Plemič [i.e. Kleinmayr]. Bilke s travnika : nabrala na Krasu Japek in drugi

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/22

172.KAJČ, Milan

Petrov sin in drugi spisi / Milan Kajč. - Gorizia : Unione Editoriale Goriziana, 1939 (Trieste : Tipografia Consorziale). - 95 str. ; 18 cm. - (Biblioteka za pouk in zabavo ; 23)

Vsebina: Petrov sin / Milan Kajč. Dragotin Kette : (ob štiridesetletnici smrti 1899-1939) / Boris Pahor. Pot Elize Buissièreve / Jean Tousseul. Obisk v Brdih / Stanko Vuk. Vprašanje / "Seamark" ; prevedel F[rance] Magajna. Nočne sence / Milan Bolec. Starodavni hrast / Avetis Aharonian : poslovenil S[lavko] S[lavec] [i.e. Andrej Budal]. Kako je na Pivki / Jape Krüh. Kokosov otok. Vedeževalec / Osip Dimov. Grozni pes / M[ihal] Zоščenko. Slepci / Jozef Kassal. Nekaj pregovorov s Pivke / nabrali Japek in drugi

821.163.6-32

82-32(082)

GK 282/23

SEZNAM KRATIC

GK - Goriška knjižnica Franceta Bevka, Nova Gorica

KP - Osrednja knjižnica, Koper

NŠKT - Narodna in študijska knjižnica, Trst

IMENSKO KAZALO

- A. I. 116
- A. K. [Anton Kacinc?] 76, 151, 153, 154
- A. R. 22
- A. S. 95
- A. Š. 43
- ADAMIČ Emil 149
- AGNELETTTO Josip 116
- AHARONIAN Avetis 172
- ANDERSEN Hans Christian 43
- APIH Josip 67
- ARHITEKT 169
- ASKERC Anton 29, 40, 54, 60
- AVENSTRUP Åge 56
- AVERČENKO Arkadije 88
- B. 159
- B. T. 155
- BAČAR Just 1, 9, 23, 30
- BAJC Drago 35
- BALOH Ivan 9
- BALUCKI Mihal 144
- BAMBIČ Milko 27, 43, 71, 76, 80, 81, 82, 95, 98, 139, 166
- BARBUSSE Henri 63
- BEKAR Milan 81
- BELINGER-Ferjančič Gizela 35, 44, 57, 64, 77
- BENCÚR Matej 123, 156, 159, 161
- BERG Gunnar 76
- BERGMAN Dan 155
- BEVK Davorina 70, 166
- BEVK France 6, 13, 15, 17, 18, 19, 24, 25, 28, 29, 31, 35, 36, 37, 38, 41, 43, 45, 50, 51, 56, 58, 59, 61, 63, 65, 69, 71, 72, 76, 81, 83, 88, 89, 90, 91, 95, 96, 97, 98, 103, 104, 107, 109, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 119, 121, 122, 124, 126, 128, 130, 131, 134, 135, 137, 139, 140, 141, 144, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 159, 161, 162, 163, 165, 167, 169, 170, 171
- BEZENŠEK Anton 54
- BEŽNIK Ivan glej France Bevk
- BÍRÓ Lajos 160
- BISAIL Zlatko 22, 29, 35
- BJEDRICH Miklawš - Radlubin 126
- BJØRNSEN BJØRNSTJERNE Martinus 76
- BLANCO Ramiro 165
- BOJER Johann 81, 89, 95, 167
- BOLEC Milan 171, 172

BOREL Henri 35
 BORKO Božidar 3
 BOSCO Giovanni 21
 BOŽIČ Julče 59, 61, 65, 72, 90, 108
 BRAČUN J. 75
 BRADAČ Fran 34
 BREŠČAK Anton 6
 BREZOVIK Anton 49
 BRINAR Josip 49
 BUCIK Avgust 4, 6, 7, 9
 BUČAR Josip 67
 BUDAL Andrej 1, 3, 22, 29, 32, 35, 43, 46, 63, 66, 69, 76, 81, 87, 89, 93, 95, 99, 102, 105, 108, 109, 113, 114, 118, 123, 131, 134, 136, 137, 138, 142, 145, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 169, 171, 172
 BUDAL Gojmir 109
 BUNC Stanko 50
 BUNIN Ivan Alekseevič 81
 BÜRGER Gottfried August 94
 BÜSCHER H. M. 63
 BUTKOVIĆ Peter 6, 9, 13
 CAMPANILE Achille 109
 CANKAR Ivan 49
 CAPRIN Giuseppe 40
 CARDUCCI Giosuè 6, 29, 50, 56
 CARLI Alojzij 14, 20
 CASTIGLIONE Baldassarre 88
 CEJ Ciril 78, 92, 95, 102, 106, 112
 CHADOURNE Louis 160
 CLAES Ernest 166
 COOPER M. C. 151, 154
 CORRADINI Bruno Gianni 102
 COTIĆ Franjo 35
 COURTELLINE Georges 152, 158
 CUMBERLAND Marien 165
 CZERNADA B. 144
 -č 29, 35
 ČADEŽ Fran 75
 ČAPEK Karel 89, 107, 109, 118
 ČEBOKLI Andrej 3, 17, 22
 ČEBULAR Jakob 75
 ČECH Svatopluk 76
 ČEHOV Anton Pavlovič 56, 88, 161

ČEMAŽAR Tone glej BEVK France
 ČERMELJ Lavo 22, 29, 43, 52, 75, 113, 116, 119, 122, 125, 128, 137, 150, 151, 152, 154, 156, 164
 ČERNIGOJ Anton 6
 ČERNIGOJ Avgust 85, 87, 88, 147
 ČERNIGOJ Franton 13
 ČERNIGOJ Josip 13
 ČOK Ivan Marija 113
 ČOROVIĆ Svetozar 2
 D. B. 35
 D. F. 22, 155
 D. L. 119
 D'ANNUNZIO Gabriele 152, 153
 DANTE Alighieri 6
 DAUDET Alphonse 142, 169
 DEBELJAK Anton 109
 DEFOE Daniel 63, 85
 DELEDDA Grazia 43, 76, 93, 151, 170
 DIETZ Zorislav 95, 102
 DIMOV Osip 50, 156, 157, 160, 162, 168, 172
 DOMANOVIĆ Radoje 2
 DOMEN glej BUTKOVIĆ Peter
 DOMINKO V. 6
 DORNIK G. 56, 63
 DOSTOEVSKIJ, Fedor Mihajlovič 112
 DREKONJA Ciril 3, 47, 50, 129, 131, 133, 158, 168
 DREN Ivo glej BUDAL Andrej
 DÜRER Albrecht 43
 DYOTT G. M. 152
 E. S. 165
 Dr. EGIDIJ glej PAVLICA Andrej
 EJE Anders 161
 ERJAVEC Fran 34, 49, 76, 145
 ESÉN glej BEKAR Milan
 F.B. [Bevk France?] 50, 162
 F. G. 76
 F. P. 168
 F. S. 76, 81, 95, 102, 109, 145
 FANTUS Bernard 167
 FEIGEL Damir 6, 17, 26, 50, 53, 73, 82, 108, 120, 132, 150, 153, 154, 162
 FERJANČIĆ Gizela glej BELINGER Ferjančić Gizela
 FINŽGAR Fran Saleški 10

FLERE Pavel 34
 FOERSTER Anton 29
 FOROJULIENSIS 131
 FAJNZILBERG Ilja Arnoldovič glej ILF Ilja
 FRANČIŠEK Ksaver glej FRANCISCO Xavier
 FRANCE Anatole 76, 81, 95
 FRANCISCO Xavier 16
 FRANKO Igor 102
 FRANKO Ivan 63, 130, 161, 162
 FRANKOPAN Krsto 8
 FUCINI Renato 43
 FURLAN Janko 39
 Dr. G. 69
 G. B. di Sardegna 40
 G. P. 63
 GABER Fr. 76
 GANDHI Mahatma 17
 GANE Nicola 165
 GASPARI Mitja 101
 GASPARI Oton 101
 GERK Fritz 153
 GIACOSA Giuseppe 63
 GJALSKI Sandor 8
 GODYN John 83
 GOLAR Cvetko 29, 34, 49, 60
 GOMULICKI Wiktor 144
 GONZY René 56
 GORJAN Peter 89
 GORKI Maksim 43
 GORKIČ Franc 17, 22
 GORŠE France 43, 45, 47, 56, 58
 GORUP Urbana 13
 GOYA Lucientes, Francisco Josć y 43
 GRADNIK Alojz 1, 2, 3, 6, 8, 29, 40, 49, 76
 GRAHOR Ivo 29
 GRBEC Ivan 116
 GREGORČIČ Anton 22
 GREGORČIČ Simon 3, 6, 13, 17, 29, 40, 49
 GRILANC Josip 1
 GRIMM, brata 29
 GROŠELJ Pavel 49
 GROZIÈRE Alphonse 50, 150
 GRUDEN Igo 3
 GRUDEN Josip 40, 50, 67

H. S. 56
 H. Z. glej ZORN Hilarij
 HAFT Frederic 109
 HAIG Albert 160
 HAJEK M. 69
 HALUB E. 109
 HAMSUN Knut 163
 HANSEN Wolf 160
 HARRIS Frank 165
 HAŠEK Jaroslav 43, 88, 155, 162, 168
 HEBEL Johann Peter 22, 88
 HEDIN Sven 69, 84
 HELTAI Evgen 169
 HENNIG R. 35
 HERDER Johann Gottfried 29
 HIRC Dragutin 54
 HOIČ Ivan 54
 HOLBROOK Weare 69
 HOLZ Vatroslav 54
 HORWITZ 63
 HRAST R. 109
 HROVATIN Just 1
 HROVATIN Ksist 6, 9, 13, 17
 HUBAD France 40
 HUGO Victor 63, 109
 -i 125
 I. B. 22
 I. D. 76
 I. G. 1
 IBSEN Henrik 43
 ILF Ilja Arnoldovič 88
 IVANČIČ Josip 69
 IVANOV Ciril glej DREKONJA Ciril
 dr. J. 170
 J. B. 22, 157, 158, 161
 J. H. glej HROVATIN Just
 J. P. 157
 J. P. Hebel - A. R. glej HEBEL Johann Peter
 J. R. 29, 43
 J=o. 22
 JACOB H[einrich] E[duard] 102
 JAHODA Josip 69
 JANSKA L. 88

JANUŠKA 6
 JAPE 172
 JAPEK 171, 172
 JELIČNIK Mirko 102
 JELINČIČ Zorko 22
 JENKO Simon 40
 JERKIČ 9
 JERMOL Jerko glej BEVK France
 JERÔME JERÔME Klapka 88, 165
 JERROLD Douglas 163
 JESENKO Janez 54, 67
 JOHANSEN Wilhalm, Ludvig 54
 JOVANOV Jože 29
 JOVANOVIĆ - Zmaj Jovan 29
 JUG Klement 22
 JURCA Josip 3, 6, 22, 29, 35, 43, 50, 56, 89, 119, 153, 155
 JURČIČ Josip 40, 49, 60, 67

-k 109
 KAČUR M. 76
 KADEN - Bandrowski Juliusz 144
 KAJČ Milan 172
 KAREL VELIKI, cesar 67
 KARENIKOV Danilo 169
 KASPRET Anton 67
 KASSAL Jožef 172
 KAŠCA F. 109
 KATAEV Evgenij Petrovič glej Petrov Jevgenij
 KATAEV Valentin Petrovič 88
 KENDA Josip (Jožef) 35, 43, 50, 56, 63, 69, 131, 133
 KERSNIK Janko 60
 KETTE Dragotin 29, 34, 172
 KEY Ellen 29
 KIŠPATIČ Mišo 49
 KLEINMAYR Ferdo 27, 34, 40, 49, 50, 54, 60, 67, 75, 79, 80, 81, 85, 94, 119, 125,
     127, 145, 149, 152, 155, 157, 164, 166, 167, 168, 171
 KOČIČ Petar 2
 KODER Leopold 109
 KOKOŠAR Ivan 17, 56
 KOLAS Jakub glej MICKEVIČ Konstantin Mihajlovič
 KOMEL Emil 56, 63, 76, 95
 KONSTANTINOV Aleko Ivanicov 171
 KOPAČ Franjo 19, 22
 KOPERNIK Nikolaj 13
 KOPRIVNIK Janez 54

KORDOS Jurij 109
 KOS Franc 3, 17
 KOSOVEL Srečko 29
 KOSZTOLÁNYI [Deszó?] Desider 69
 KOŠIR Mirko 100
 KOVAČIČ Ivan 11
 KRALJ Tone 43, 50
 KRANJEC Miško 148
 KRASJANIN Josip 3, 6, 13
 KRASNOV [Pjotr Nikolajevič?] 158
 KRYM S. 157
 KRŽIŠNIK Jožef Marija 6
 KUKANJA Angelo 122
 KUKUČIN Martin glej BENCÚR Matej
 KUMIČIČ Evgenij 8
 KVEDER Zofka 35
     -1 155, 156, 160
 L. K. 76
 LADA Joseph 88
 LAGERLÖF Selma 89
 LANGER František 169
 LASBUCH Hardy 56
 LASZLO Aladar 109
 LAVRIČ Karel 29
 LEDEN Kristjan 158
 LESAR Anton 67
 LESJAK Ivan glej BEVK France
 LEVSTIK Fran 3, 34, 49, 60, 63
 LI-TAI-PO 76
 LIDIN Vladimir 161
 LJUBČENKO Arkadij 167
 LOKAR Artur 29
 LONDON Jack 157
 LORENTZEN Morgens 89
 LORIA Arturo 89
 LOVRENČIČ Joža 1, 4, 9, 13, 14, 20
 LUZNIK Miha 76
     M. J. 109
     M. P. 63
     M. S. 155
 MAC HARG William 69
 MAGAJNA Bogomir 143, 170
 MAGAJNA France 172

MAHNIČ Anton 6
 MAIERHOFER Janko 3, 6
 MAJAR Matija 49
 MAJCEN Gabrijel 33, 54
 MAJEVA Gizela glej BELINGER-Ferjančič Gizela
 MALIČ Stanko 76
 MANTUANI Sergij glej VUK Stanko
 MANZONI Alessandro 81
 MAROTHY Evgan 76
 MASARYK Tomáš Garrigue 22
 MATTEOTTI Giacomo 17
 MAUPASSANT Guy de 88, 163
 MEDVED Anton 22
 MERHAR Alojzij 43
 MERCINA Ivan 9, 13
 METELKO Ivan 49
 MEZE Ivan 21
 MICKEVIČ Konstantin Mihajlovič 136
 MIKSZÁTH Kálmán 165
 MILČINSKI Fran 34
 MILUŠKIN France 76
 MOHOROV glej PREGELJ Ivan
 MOŽINA Anton 35
 MUNIH Ciril 1
 MURN Josip 29, 50
 MURNIK Rado 49, 60

N. F. P. 22
 N. V. 22, 80
 -nč 56, 63
 NAPOLEON Bonaparte [NAPOLEON I. - francoski cesar] 6
 NAZOR Vladimir 40
 NEGRI Ada 163
 NEPRISTRANSKI I. 1
 NOVAK Vjenceslav 8
 NUŠIĆ Branislav 2, 88, 162

-O 149
 OBSTFELDER Sigbjørn 160
 OGRINC Josip 49
 OREL Vladimir 76, 81
 ORZESZKOWA Eliza 61, 63
 OSGOOD W. H. 54, 150
 OSTOJA glej SAWICKA Józefa

P. P. 109
 PAGLIARUZZI Josip 40
 PAHOR Boris 172
 PAHOR Roman 56
 PAJK Pavlina 29
 PANTER Peter 160
 PANZINI Alfredo 109
 PAPENDIK Gertrud 50
 PASTUŠKIN glej Budal Andrej
 PAVLICA Andrej 1, 3, 6, 7, 9, 13, 16, 17
 PAVLIN II., oglejski patriarch 67
 PERON Guy 63
 PESJAK Luiza 49
 PETŐFI Sándor 139
 PETROV Jevgenij 88
 PETROVIĆ Petar 88
 PETRUŠEVSKIJ Aleksandr Fomic 67
 PILON Veno 43
 PIRANDELLO Luigi 102, 171
 PIRC Franc C.M. 9, 13, 17
 PITIGRILLI [i.e. SEGRE Dino] 56
 PIVKO Ljudevit 67
 PLAJSAR Peter 89
 PODOBNIK J. 13
 POE Edgar Allan 159
 POLJANEĆ Pavel 67
 PONIKOVSKI 1
 POPOVIĆ Draško 35
 POTOČNIK Matko 67
 POTRATA Josip 43, 48, 50, 55, 62, 68, 74, 86
 PREGELJ Ivan 12, 13, 17
 PREŠEREN France 49
 PREŽIHOV Voranc 170
 PRIMOŽIČ Mat. 1, 3, 6, 13
 PRINČIČ 6
 PRZERWA Tetmajer Kazimierz 144
 PUKL Josip 96
 PUNGER Adolf von 155
 PUŠKIN Aleksander Sergeevič 3

-r 54
 R. F. 56, 102, 109
 R. Š. 89
 R. V. 150, 151
 -r-l 50, 153

RABINDRANATH Tagore glej TAGORE Rabindranath
 RADOJČIĆ 35
 RADOVIĆ Anton 9
 RAKOSI Victor 56
 RASPE Rudolph Erich 94
 RAVINDRANATH Thákura glej TAGORE Rabindranath
 RAVNIKAR Ljubo 104
 RAŽEM Joahim 35
 REBOUX Paul 89
 REHAR Radivoj 35, 43, 50, 63, 89
 REJEC Albert 22, 35
 REJEC Jakob 13
 REMEC Alojzij 5, 9, 17
 RESSEL Josef 164
 REŠČIĆ Ivan 9
 REUTER Fritz 168
 RÉVAL Gabrielle 167
 REYMONT Władisław Stanisław 4, 29, 50, 115, 144, 155, 163
 RIBIČIĆ Josip 101
 RITTERMANN A. 156
 ROCH Jos. F. 153
 RODIONOV N. 88
 RODZIEWICZÓWNA Marja 144
 ROJIC Aleksij Rafael 35
 ROLLAND Romain 29
 ROMANOV Pantlejmon Sergeevič 88
 RÖNTGEN Wilhelm Conrad 13
 ROSSEGER Peter 35
 ROŽENCVET Janez glej VDOVIĆ Stanko (Stanislav)
 RUPNIK M. 56
 RUTAR Simon 13, 40
 S...i 1
 S. D-u 29
 S. G. 169
 SAMEC Janko 22, 35, 43, 163
 SAMSA Maksa 50, 56, 155, 156, 158
 SARDENKO Silvin glej MERHAR Alojzij
 SAVIČ Ovadij 151
 SAWICKA Józefa 144
 SCHLOSSER 155
 SCHMITZ Aron Hector glej SVEVO Italo
 SCHREINER Henrik 49, 75
 SCOTT Walter 76
 SEDEJ Frančišek Borgia 35

SEGRE Dino glej PITIGRILLI
 SEJFULINA Lidija 50
 SELJAK France glej BEVK France
 SELJAK Martina glej BEVK Davorina
 SENEKOVIĆ Andrej 75
 SEVER Viktor 35
 SIENKIEWICZ Henrik 144
 SILA Matija 40
 SIRK Albert 43
 SIRK Franc 1, 3, 6, 9, 13, 17, 22, 29, 35, 76
 SIVEC Fran 22, 69
 SLAVEC Slavko glej BUDAL Andrej
 SLOMŠEK Anton Martin 49
 SMREKAR Andrej 1
 SOCKE David 156
 SOFULJA Jefim 155
 SOLDATI Mario 69
 SOŠKI ČRNOŠOLEC glej KOVAČIĆ Ivan
 SPACAL S. 105, 146
 SPRINGENSCHMIDT Karl 88
 SREBRNIĆ Jože (Josip) 13, 107, 110, 135
 SREČKO 6
 -st- glej BUDAL Andrej
 STANKOVIĆ Borisav 2, 50, 153
 STARÈ Josip 54, 67
 STAROVAŠKI Fran glej ŽNIDERŠIĆ Fran
 STEKLASA Ivan 54, 67
 STIASNY Ljudevit 54
 STRAHOTA Ciril glej MUNIH Ciril
 STRATIL-Sauer 167
 STRITAR Josip 17, 49, 60
 STRNIŠA Gustav 109, 166, 167, 168
 SVEVO Italo 165
 Š. Zorko 168, 170
 ŠARABON Vinko 13, 17, 22
 ŠAVLI Andrej 133
 ŠEBENIK Rafael 63, 76, 81
 ŠENOA August 8, 109
 ŠINKOVEC Adolf 81, 89, 95, 102, 109
 ŠIROK Albert 43, 50, 116
 ŠIROK Karel 49
 ŠKERL Silvester 145
 ŠLIBARJEV Polde glej ČERMELJ Lavo
 ŠORLI Ivo 6, 9

- ŠT. Vladimir 22
 ŠT. Ž. 29
 ŠTEFAN Josip 49
- T. B. 56
 T. Č [Tone Čemažar, i.e. France Bevk?] 163, 165
 TAGORE Rabindranath 1, 81
 TESLA Nikola 29
 TETMAJER Przerwa Kazimierz 63
 THOMA Ludwig 56, 88
 TIMMERMANS Felix 88
 TOLSTOJ Lev Nikolaevič 43
 TOMIĆ Evgen 8
 TOMMASEO Niccolò 17
 TOUSSEUL Jean 172
 TRATNIK Fran, pesnik 3, 6, 9
 TRDINA Janez 34, 60
 TRINKO Ivan 69
 TRNOVEC Jakob glej CEJ Ciril
 TROHA Izidor 102, 109
 TROLLE - Steenstrup 162
 Trott 63
 TRUNK Jurij 54
 TURGENEV Ivan Sergeevič 81, 145, 156
 TWAIN Mark 88
- UMEK Celestin 56
 UŠAJ Just 3, 6, 9, 13, 42
- V. D. 81, 102
 VADNJAL Ivo 6
 VALES Alfonz 75
 VALIČ R. 56
 VALJAVEC Matija 34
 VDOVIČ Stanko (Stanislav) 7 6, 166, 167, 168, 169
 VAZOV Ivan 50, 121
 VERDI Giuseppe 29
 VERGA Giovanni 43, 87, 109, 150, 169
 VERGANI Orio 81, 95
 VERIS J. 88
 VERNE Jules 43
 VESELINovič Janko 2
 VIATOR 6
 VILHAR Miroslav 6, 40, 49
 VINCENT de Paul 9

- VIDMAR F. 109
 VIVANTI Annie 50
 VODNIK Valentin 49
 VODOPIVEC Dragotin 6
 VODOPIVEC Vinko 3, 6, 17, 43
 VOLARJEV France glej BEVK France
 VOLK Igor 29
 VOUK Ivan 119, 152, 156, 157, 158
 VRBANJAKOV Nande glej KLEINMAYR Ferdo
 VREMEC Anton 67
 VREMEC Bogo glej MAGAJNA Bogomir
 VRHOVEC Ivan 54
 VUK Ivan 35
 VUK Stanko 168, 169, 172
 VUKIČEVIĆ Ilija 2
- WAGNER Richard 76
 WALKER Jurij 63
 WALLESZ Jeno 168
 WERMESKERKEN 155
 WETLREICH 161
 WILDE Oskar 1
 WILFAN Josip 29, 43, 116
- x 128
- ZAGRIŠKI J. R. 56
 ZAHN Ernst 165
 ZAJC Anton 50
 ZALAR Ivan 76
 ZAMPHIRESCU M. 89
 ZARNIK Anton 49
 ZMAJ Jovan Jovanović glej JOVANOVIĆ - Zmaj Jovan
 ZORN Hilarij 6, 9, 13
 ZOŠČENKO Mihal Mihailovič 88, 109, 158, 163, 172
 ZRINSKI Petar 8
 ZUPANČIČ Jakob 75
- ŽEROMSKI Stefan 29, 144, 155, 170
 ŽGUR FRAN 29, 43, 50, 56, 63, 69, 76, 81, 89, 95, 102, 109
 ŽNIDARČIČ Andrej 13
 ŽNIDARŠIČ J. 75
 ŽNIDERŠIČ Fran 3, 43, 50
 ŽUPANČIČ Oton 43, 49, 54

*** 9

PREGLED PO STROKAH UDK

017.4 Knjižni katalogi
110

059 Koledarji
1, 3, 6, 9, 13, 17, 22, 29, 35, 43, 50, 56, 63, 69, 76, 81, 84, 89, 95, 102, 109, 113,
116, 119, 122, 125, 128, 131, 134, 137, 145, 149

2 Verstvo
7, 10, 16, 21, 24, 25

37 Vzgoja. Šolstvo
27, 47, 77, 97

398 Ljudsko slovstvo
15, 80

5 Prirodoslovne vede
75, 106

61 Zdravstvo. Higiena
23, 30, 48, 55, 62, 68, 64, 74, 86

62/64 Tehnika. Kmetijstvo. Gospodinjstvo
33, 42, 44, 57, 70, 78, 100

82-1+82-3

Tuje leposlovje

2, 8, 41, 61, 83, 85, 87, 88, 93, 94, 107, 112, 115, 118, 121, 123, 126, 130, 136,
139, 142, 144, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162,
163, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172

821.163.6-1
Slovensko leposlovje

821.163.6-3 4, 5, 11, 12, 14, 15, 19, 20, 26, 31, 34, 36, 37, 38, 45, 46, 49, 51, 53, 54,
58, 59, 60, 65, 66, 67, 71, 72, 73, 79, 82, 90, 91, 92, 96, 98, 99, 101, 103, 104, 108,
111, 114, 117, 120, 124, 127, 129, 132, 133, 135, 138, 140, 141, 143, 146, 147,
148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172

908
Domoznanstvo
18, 39, 40

929
Biografije
16, 21, 24, 25, 105

93/99
Zgodovina
28

Bevkova knjiga Mrtvi se vračajo je morala iziti z italijanskim naslovom
I morti ritornano (141)

KRAJ TISKA IN TISKARNA

GORICA: Lukežič: 30, 31, 32, 33, 35

Narodna tiskarna: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29

TRST: Edinost: 27, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157

Tipografia Consorziale: 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172

FERDO KLEINMAYR IN NJEGOVO DELO ZA GORIŠKO MATICO V LUČI NJEGOVIH PISEM FRANCETU BEVKU IN DAMIRU FEIGLU

Marijan Brecelj

Ko Bevk v svojem memoarskem delu Mrak za rešetkami¹ opisuje na kratko življenje slovenske knjige v zasedeni in zasužnjeni Primorski pod fašizmom, imenuje nekaj slovenskih avtorjev, ki so kljub strahovanju fašističnih oblasti ostali na Primorskem in skrbeli, da se tok slovenske pisane besede ni prekinil; poimenoma imenuje, poleg sebe, še Andreja Budala, Damira Feigla in Ferda Kleinmayrja.

Ferdo Kleinmayr je v slovenski kulturi, posebej literaturi skoraj bolj znan pod raznimi psevdonimi (F. P., Ferdo Plemič, Urbanjakov, dr. Pikec, Pičispak, Nande Vrbanjakov, P. Medin Dremovčev, itd.), kakor pa pod pravim imenom. Toda medtem ko je o Budalu in Feiglu že marsikaj napisanega in je njun delež na polju slovenske primorske knjige tudi, vsaj deloma, ocenjen, je Kleinmayr večini premalo znan. Najpopolnejšo biografsko in bibliografsko skico o njem je podal dr. Martin Jevnikar v članku za PSBL.² Pričujoči prispevek skuša na podlagi dosedanje literature o avtorju, predvsem pa s komentirano vsebino tu objavljenih Kleinmayrjevih pisem, sliko pisatelja Kleinmayrja še dopolniti, bolje rečeno: avtor Kleinmayr sam se razkriva v pismih, ki jih je v tridesetih letih pisal Francetu Bevku in jih tu le pospremljam z opombami in komentarjem, dodajamo pa ji še krajšo biografsko skico. Kleinmayrjevo življenje šolnika in kulturnega delavca je v slovenskem osrediju premalo znano, ker so zapisi o njem izšli predvsem v primorskem zamejskem tisku, ki mu je bil prost dostop v domovino dolgo strogo otezen.

Ferdo Kleinmayr se je rodil kot sin slovstvenega zgodovinarja Julija pl. Kleinmayrja v Kopru 5. januarja 1881. Po materi (Dermutz) je bil koroškega rodu. Po nižji gimnaziji je v Kopru leta 1900 končal učiteljišče, in sicer z opravljenou maturo v nemščini in slovenščini. Kot mestni učitelj je poučeval v Škednju in na Katinari.

Kot delavec v pedagoškem poklicu je tudi pisal v šolske liste, posebno v Učiteljski tovariš in Učiteljski list in izdal tudi nekaj zgodovinskih pregledov razvoja slovenskega šolstva na Tržaškem; temeljni sta deli: Slovansko šolstvo v Trstu, pravljeno kot poročilo za XXIII. glavno skupščino "Zaveze avstr. jugoslovenskih učiteljskih društev" (tiskano v Ljubljani leta 1911), še prej pa je v Učiteljskem listu (1911) priobčil razpravo "Slovansko šolstvo v tržaški okolici v dobi konkordata".

¹ France Bevk: Mrak za rešetkami. Spomini. Koper: Založba Lipa, 1958. - 124 str.

² Kleinmayr pl. Ferdo. PSBL, 8. snopč, 1982, 60-61, še prej pa v članku v tržaškem Izvestju srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem ozemlju za šolsko leto 1980-81. Trst 1982. str. 5-9.

France Bevk (1890-1970);
lesorez Jožeta Srebriča

Obseg članka ne dovoljuje, da bi se podrobnejše pomudili ob njegovem uredniškem delu (revija Njiva, Hišni prijatelj, žepni koledar Vedež), ne o njegovem slovničarskem (slovenske slovnice - 1919, 1927, 1931, 1941, 1943) ne leksikografskem delu - slovaropisu - (1920, 1931, 1943) za Italijane ter italijanske slovnice (1919, 1923, 1926, 1930, 1941, 1943) in slovarji (1920, 1931, 1943) za Slovence (če bi koga morali nagraditi za delo kulturnega posredovanja, za tako imenovane 'mostove' med narodoma, potem bi daleč pred vsemi moral biti to Ferdo Kleinmayr!).

Seveda se na 'pedagoško' polje veže tudi njegovo leposlovno ustvarjanje za mladino, bolje njegova skrb, da je na slovensko podlago cepil znanje z različnih strokovnih področij (potopise, zanimivosti iz sveta prirodnih pojavov in človeških izumov), obenem pa prinašal pravljene zaklade iz svetovnih književnosti, s posebnim čutom za čim bolj realistične pripovedi (prim. nekje v pismih piše, da je iz svojega izbora izpustil Sneguljčico in Trnjulčico).

Pomembna in tudi uspešna je njegova prevajalska bera, saj so med avtorji kar pravi klasiki mladinske povesti: Mark Twain (Kraljevič in berač), Rasper - Bürger (Lažnjivi baron Münchhausen), Defoe (Robinzon), Pravljice iz tujih logov, Til Ulenspiegel.

Ob vsem tem delu je seveda jasno, da je bil manj plodovit na izvirnem leposlovjem ustvarjanju, čeprav je tudi tu pokazal, da bil sposoben ustvarjati. Literarno delo je zastavil, ko je kot sodelavec ljubljanskih (Jež, Osa), koroških (Mir, Korošec) in tržaških (Brivec, Škrat, Piki) listov, pretežno so bili to - v skladu z

Važnejši pa so postali njegovi prispevki konec dvajsetih let, tako Naša šolska književnost (v Poljudnoznanstvenem zborniku Luč II., 1928) ter naslednji: "Ljudsko solstvo Tržaške okolice v svojih početkih (do 1868)", zgodovinska slika, sestavljena po uradnih virih, "Slovenske ljudske sole v Tržaški okolici od leta 1868 do konca" (Zbornik Luč V.) in že po avtorjevi smrti v Jadranskem koledarju 1970 objavljena "Slovenski živelj na nemški državni gimnaziji v Trstu (1842-1918)".

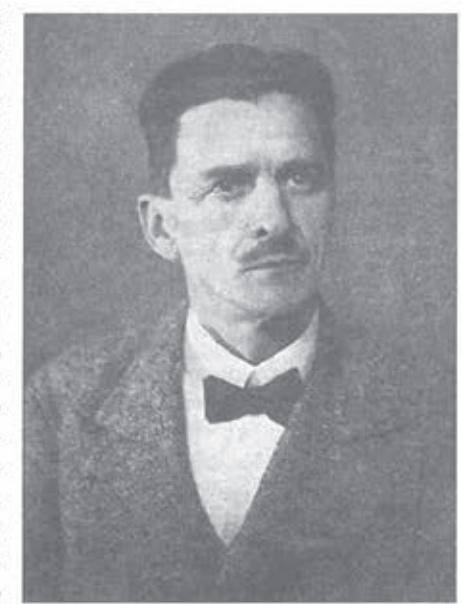
Na šolsko področje spadajo tudi mnogo bolj zahtevna in strogo strokovna dela, kakor je bil njegov priročnik za pouk slovenskega jezika v družinskem okviru (doba fašističnega raznarodovanja slovenske šole) "Prvi koraki" (1926; druga izdaja 1944) in vrsta beril za osnovne šole, ki jih je sestavljal s sodelavci ali pa pritejal tuje osnovnošolske tekste (Benolli-Fiamin, 1922).

linijo listov - humoristični in satirični prispevki. Ta žilica ga ni zapustila vse življenje in privre na dan tudi v pričujočih pismih Bevkemu kar na nekaj mestih. Leta 1906 je priredil in izdal izbor teh tekstov v knjigi "Tilho in drugi". Kasneje, v primorski dobi, pa je od izvirnega leposlovia treba omeniti "Mojco" (v Biblioteki za pouk in zabavo, 6, 1929), zgodovinsko povest "Zadnji lutrovci na Vipavskem" (1930) in pa "Po krono, dekle in vino" (1934), katerih že naslovi kažejo, da mu je bila posebej všeč zgodovinska povest. To njegovo posebno ljubezen potruje izbor zgodovinopisnih črtic, ki jih je prapravil za Goriško matico "Iz starih časov" (1928), več svojih tekstov je vključil v knjigo, ki jo je sam uredil "Venec domačih pravljic" (Trst 1927), in sicer: Zviti sin, Kdaj je sv. Tomaž verjel. Trije krojači, en sam mož. Povest o štrukljih, Kovac Simon in njegovi sinovi, Kralj Matjaž in njegova hči Barbika, Deklica in škratje. Strahoviti ropar Krivostegno. Krpanovo pismo. Pa tudi z dramatizacijo se je poskusil (Jurčičeva Hči mestnega sodnika). Skupna bera vsega je okrog trideset knjižnih enot!

Predmet pričujočega prispevka pa je korespondenca z Bevkom. Vseh ohranjenih (doslej znanih) Kleinmayrjevih dopisov Bevkemu je 25: 22 v lasti pisca pričujočega članka, 3 pa so v rokopisni zbirki Goriške knjižnice. Korespondenca objema čas od septembra leta 1933 do maja leta 1940.

Vsebina pisem in dopisnic je precej bogata, za pričujočo številko Goriškega letnika, ki je tematsko naravnana na delovanje Goriške matice, posebej na obravnavo njenega knjižnega programa, se pravi izdanih publikacij, se celo zanimiva. Zato se je zdelo zelo primerno, da najdejo mesto prav v tej številki.

O življenju in delu Ferda Kleinmayrja je prvi pisal Slovenski biografski leksikon, seveda daljnega leta 1928, ko so podatki mogli zajeti le del pisateljevega življenja in delovanja, ko je bil pisatelj še živ in je bilo pred njim še več kot celo desetletje in pol življenja in dela. Kasneje pa je bil bolj redko deležen omembe: ne pozna ga niti Slovenska književnost (Cankarjeva založba, 1982; šele v 2. izd. iz leta 1996 je na str. 191), ne Matičina Zgodovina slovenskega slovstva (le mimo grede omenjen), ne podobna v izdaji založbe Obzorja.

Ferdo Kleinmayr (1881-1944)

Pisatelj je umrl v Trstu med zadnjo vojno 13. julija 1944.*

1.

4. km. 33.

Dragi gospod Fr. Bevk !

Gotovo - vse po Vašem ukazu, ker meni treba le ukazati, potem že gre; prav sam se namreč težko odločim k dobremu. To in ono pripravljam, ko je pa osnutek enkrat na papirju, zanemarim navadno vse. In to ni prav, ker se medtem navdušenje razkadi in barve poblede. Na Vaše c. pismo sem pa trdno sklenil, da bo to krat drugače. Naložiti ste mi blagovolili namreč toliko, da me je kar prevzelo ganutje in sem si mislil : Vsaj nekaj pa si vendarle dolžan ukreniti. Najprej bom segel po tem, kar imam skoro dogotovljenega in čaka na prepis, ki naj poda slednjo obliko vsej zadevi. "Zadeve" pa so te:

1.) Za "Biblioteko"³ imam kopico nekoliko pikantnih črtic pod skupnim naslovom: "Pogovori z lepo gospo" ter nekaj burlesknih humoresk. To prejmete čimprej! Za stalno sotrudništvo bom pozneje tudi skrbel s kako malenkostjo za vsako številko, kakor želite v svojem pismu. Upam, da bom vsaj skozi eno leto držal to svojo besedo. In zlata svetinja mi bo nagrada.

2.) Želite daljšo humoristično povest? Je že napisana ter nosi naslov: "Po krono, deklé in vino."⁴ Ima zgodovinsko ozadje (XII. stol.) in vem, da bo ugajala, ker je pisana v prvi vrsti z namenom vzbuditi dobro voljo in smeh. Seveda - "zrnce soli" tudi ne manjka. Ko odpravim najnujnejše posle, bo moja prva skrb, da podam tej povesti definitivno obliko. Nato Vam jo vpošljem za "Luč ali Mat-

* Opombe k pismom

Korespondenco, ki je tu objavljena, hrani prireditelj tega članka (22 kosov) in rokopisni oddelek Goriške knjižnice (3 kosi). Pisma so rokopisi, napisani z lepo, jasno, soško lepopisno čitljivo pisavo. Razen v nekaj primerih, imajo ohranjene kuverte. Naslovljena so na via Salcano (prvo), ostala pa na via del Monte Santo 26, razen enega, ki je bilo poslano po kakšni osebi. Tri med njimi so zlepke. Pisma so natisnjena tako, kakor so v originalu. Edini poseg prireditelja je bil v tem, da sem vstavil kakšno manjkajočo vejico.

Danes se ta pisma berejo kar mirno, rekel bi dovolj povezano, kot bi se med enim in drugim prav nič ne zgodilo. In vendar so se tudi v teh letih vrstile na Primorskem nezaslišane reči, dogodki, ki so danes že zgodovina, ki jo je na svoji koži doživljal, trpel in kravel primorski človek, ko so mu bile odvzete narodne pravice: prepovedan jezik, ukinjena šola, uničevane kulturne dobrine, spodrezani ekonomski temelji. Bili so to časi amonicij, konfinacij, zaporov. Bili so to časi, ko se je slovenski človek na svoji zemlji moral spraščevati, ali lahko napiše Gorica, Trst in Benetke v slovenščini, ali pa mora ta imena v poitalijančenosti ali italijanski obliki vnašati v svoje - slovenske (!) - knjige. Vse to se zrcali tudi v teh pismih. In so zato ved kot le kulturno poglavje - čeprav so predvsem to. So dokument nekega preživetja za ceno velikega trpljenja in krvi, pa tudi volje, da primorski človek ostane na tej zemlji, ostane gospodar, in da ustvarja, da daje smisel svojemu življenju.

³ Knjižna zbirka Biblioteka (Kleinmayr v pismih zanje večkrat uporabi kratico Bibl.) za pouk in zabavo je izhajala od leta 1929 do 1940. Skupaj je izšlo 23 zvezkov, numeriranih z rimskimi števili. V 8. zvezku je objavljena njegova izvirna črtica "Krivid", medtem ko so v tem pismu imenovani "Pomenki z lepo gospo" (pet po številu), izšli v 17. snopiju (1934), na str. 67-86.

⁴ Ferdo Plemič: Po krono, dekle in vino. Novela. Goriška Matica, 1934.-100 str. Z dokaj okornimi ilustracijami neimenovanega avtorja.

co."⁵ Računam 5 do 6 tisk. pol, če mi v prepisu ne naraste.

3.) Za "Zbornik" Vaše "Luči" imam dva daljša članka, sicer ne še izgotovljena ali "po virih" že povsem pripravljena; poljudno znanstvena seveda. Prvi bi nosil naslov: "Slovenski živelj na bivši nemški državni gimnaziji v Trstu."⁶ Gradivo sem že povsem izčrpal in bi ga obdelal na način kakor sem nekoč v "Luči" podal zgodovino slov. ljudske šole na tržaških tleh⁷ - torej ne suhoparno statistično, temveč bolj v novelističnem tonu, seveda strogo resnično. Priljčno v sledečih poglavjih: a) Uvod - b) Vobče zgodovinski razvoj - c) Etape, ki jih je doživel pouk v slovenščini na tej gimnaziji - ē) Programi, učne knjige - d) Profesorji slovenščine, učenci, statistika - e) Duh, ki je vladal v pouku materinščine (sol. naloge - domača lektira - predavanja i.t.d.) - f.) Članki slov. profesorjev v gimnazijskih letopisih ter članki nemških profesorjev istotam, v kolikor se v njih občuti vpliv slovenskega življa - g) sklepčna beseda.

Menim, da bi ta snov na ta način obdelana postala zanimiva tudi širšim krogom, neglede na to, da bi tvorila zopet zgodovinski dokument.

Drugi članek pa, ki sem ga do 2/3 tudi že spisal - po dolgotranjih študijah ob virih, bi nosil naslov: "Slovenski polk v Benetkah"⁸ (Schiavoni di Venezia). V tem članku bi ob kratkem omenil ustanovitev, oborožitev, bistvo, vojniške čine i.t.d. nekdanjih slovanskih vojnikov "Serenissime". Vse po raznih virih, ki bi jih citiral pod črto tudi v ital. jeziku. Osobito bi naslikal pri tem padec beneške ljudovlade po prizadevanju Napoleona, ter veliko vlogo, ki jo je slovenski polk pri tem zgodovinskem preokretni imel. Iz vsega pa naj bi blestela ena velika čednost našega naroda - hrabrost, ona tiha, ne kričava, prirojena hrabrost, ki ji ni para na svetu, ona "fortitudo", ki - hočeš nočeš - je jamstvo za bodočnost vsakega naroda, ki jo poseduje!

Razume se, da bi v članku ničesar ne trdil, kar bi se ne dalo dokazati s citati - ital. zgodopiscev. Vrhу tega bi bila snov morda za 99% naših ljudi, ki mogoče jedva pozna "Rivo degli Schiavoni"⁹ v Benetkah, zelo zanimiva. Hkrati bi se dotaknil mimgrede tudi gibanja v Dalmaciji, ki je nastalo po razpustu in vrnitvi slov. polkov tjakaj. Ker imam vso snov že nabранo, mi ni treba kot osem dni relativnega miru, da vse spravim v čisto.

4.) Karsetiče pravljiske¹⁰ knjige za prih. publikacijo Gor. M.-ce (l. 1935.), jo bom izgotobil o pravem času. Mislim zbrati na ozkem prostoru 6 ih pol nekaj

⁵ Gre za obe knjižni podjetji (Književna družina Luč, izdaje katere je krasil lep signet moške postave, ki drži visoko dvignjeno baklo, s pripisom: Ex libris 'Luč'), in ju je v tem času urejeval pisatelj Bevk.

⁶ Članek je izšel šele po pisateljevi smrti v Jadranskem koledarju 1970, z naslovom: Ferdo Kleinmayr. Medin Dremovčev, ps: Slovenski živelj na nemški gimnaziji v Trstu 1842-1918.

⁷ Prim. Poljudno znanstveni zbornik Luč III (1928) in V (1929).

⁸ Gre za članek v Poljudno znanstvenem zborniku Luč X (1934; druga neizpremenjena izdaja leta 1937) "Beneška ljudovlada in njeni slovanski polki".

⁹ Dobesedni prevod: slovansko nabrežje. Za razširitev tematike ali za dokaz, kako je bila ta slovejanska snov prisotna tudi v slovenski literaturi, prim. sonet Alojza Gradnika "Riva degli Schiavoni", najprej v Padajočih zvezdah (1916, str. 48), nato večkrat ponatisnjen.

¹⁰ Izbor je potem izsel z naslovom: Pravljice iz tujih logov, in sicer devet tekstov, vzetih iz italijanske (1), češke (2), španske (1), srbske (1), francoske (1) in nemške (3) literature.

lepih, českih, ruskih, nemških, španskih, poljskih i.t.d. pravljic. Uporabil bom seveda slovenske prevode, v kolikor so mi na razpolago; drugo sam prevedel, če mi je dotedčni jezik inače znan.

5.) Po Vašem naročilu bom preskrbel za risano naslovno stran¹¹ "Prirodni pojavov in člov. izumov."

Zdaj pa bi imel veliko prošnjo do Vas. Jaz sem Vam namreč tukaj naštel material, ki Vam je pri meni na razpolago. Če pa hočete res kaj od vsega tega prejeti pravočasno, naznanite mi čimprej s suhimi številkami (datumi), do kdaj želite en ali drugi rokopis. Na ta način mi olajšate delo, da se ne bom namreč lotil vsega ob enem in slednjič - ničesar dognal do konca. Če mi grozi datum zapadlosti, mi je vse lažje, ker se sicer zanašam na čas in mi baš ta potem zmanjka. Da Vam namreč izdam tajnost - jaz sem pri vsej delavnosti - precej lenoben.¹² Če mi pa kdo tišči v hrbot, že gre. Nekoč je to delo opravljal Šlibarjev Polde.¹³

Oni francoski literat je bil tudi pri meni; zdi se mi poštenjak in njegov namen izdati antologijo resen. Podal sem mu še nekaj imen naših pokrajinskih pesnikov, ki jih ni imel v seznamu. Kakšne prevode bo potem on zmrcvaril, to je seveda njegova zadeva.

S tem sem skončal svoje poročilo in pričakujem - kakor rečeno - Vaših nadaljnih navodil.

Iskreno Vas pozdravljam

Vaš
Fredo Kleinmayr

Via Giorgio Vasari 17/III

Naslov na kuverti: Veleč, gospodu / Francetu Bevk-u / pisatelju / v Gorici / p.d.

2.

Dragi gospod Bevk!

Vašo dopisnico prejel in sem prof. Kosovelu¹⁴ takoj izročil "Pomenke z lepo gospo,"¹⁵ t.j. pet nekoliko "popranih" (a ne preveč!) črtic, ki se spletajo druga iz druge. Danes Vam prilagam humoresko iz umetniškega življenja, do 3/4 resnično, "Hud model", ki jo blagovolite uporabiti kjer si bodi. Imam dokončano tudi humoresko "Oče Mušnik v parni kopeli" ter "dušeslovno" razpravo o ovratnici (kravati). Ako Vam drago, Vam jih pošljem po pošti kakor današnjo. Pišem pravkar ob članku "Jurčič in W. Skott", ki morda ne bi bil napačen za "Bibl.", ter ob

¹¹ Knjiga je izšla v navadni tipografski opremi.

¹² Z ozirom na vse delo, ki ga je Kleinmayr opravil za Gorisko matico v teh letih, posebej pa še za trud, ki ga je vložil v pisanje italijanskih in slovenskih slovarjev in slovnic, smemo upravljeno trditi, da je tu citirana 'lenobnost', precej pesniški pojem.

¹³ Pseudonim Lava Čermelja.

¹⁴ Josipu Kosovelu.

¹⁵ Gl. op. 3.

daljši humor, povesti: "Po krono, dekle in vino".¹⁶ Ko bo končana, Vam jo vpošljem. Članek o "Slovanskem življu na bivši nemški gimnaziji v Trstu"¹⁷ je tudi napisan. Rokopis te zgodov.- stat. razprave obsega 44 strani in menim, da bi sodil v letopis "Luči". Tudi druge drobnjavi se mi je navleklo na pisalni mizi. Ali o tem pozneje. Na vsak način sem doprinesel dokaz, da sem lahko tudi marljiv - če trdno sklenem.

Z napetostjo pričakujem kaj Vaših vrstic; vsekakor pa mi blagovolite potrditi prejem priloženega.

Z odličnimi pozdravi

Fredo Plemič

20/X. 33

Naslov na kuverti: Pregiatissimo Signore / France Bevk / Gorizia / Via Salcano No 14-II.

3.

28 grudna 33

Dragi gospod Bevk!

Povsem upravičeno ste me podrezali, ker sem Vam dolžan odgovor na dve pismi in dve dopisnici, kar je vsekakor višek nemarnosti. Vendar me krivda ne zadevuje povsem, ker - vprvič sem nameroval priti v Gorico in z Vami osebno govoriti, pa sem odlašal od dne do dne, nato pa je prišla druga zadeva vmes. Vložil sem namreč prošnjo za vpokojitev, ker sem šole itak že do grla sit ter že 34 let službujem. Ker pa nimam še zahtevane množine služb. let, sem seveda omenil kot vzrok svoje slabo zdravstveno stanje. Kaj naj Vam rečem; nič manj negoli sedem zdravniških pregledov sem moral prestati s strani sedmih zdravnikov, poleg dveh radiožarknih in uspeh - da sem povsem zdrav in da lahko nadaljujem s poukom; o pokojnini nič. Poleg sitnosti in zamude časa - še jeza; tako da minula dva tedna sploh nisem bil za človeški pogovor, ne ustmeni, ne pismeni. Danes pa se Vam vprvo zahvaljujem za prepričljiva voščila za praznike, ki Vam jih prav tako iskreno vračam. Bog daj boljšo srečo v novem letu! In zdravje in veselje do dela.

Članek o šolstvu (Drž. nem. gimnazija v Trstu)¹⁸ je kdaj že spisan in prav za prav sem pogrešal samo en podatek, t.j. eno ali dve številki, pa sem upal, da ga najdem kje. Zaman, ne v mestni knjižnici, niti v privatni posesti nisem mogel zalotiti dotedčne publikacije. Morda jo še vdobjim in pri korekturi vstavim manjkajočo številko (razpredelnica na str. 24 rokopisa podatki za leto 11.- 12.), ki pa sicer za skupno sliko nima baš tolikega pomena. Rokopis bom danes zvečer prebral, še kaj prečrtal in jutri zjutraj Vam ga pošljem po pošti ("priporočeno") na Vaš naslov. Tako ga boste prejeli - upam- se pred novim letom. Samo paziti bo treba nanj, ker prepisa nimam in je sestava stala precej časa in truda.

¹⁶ Gl. op. 4.

¹⁷ Gl. op. 6.

¹⁸ Gl. op. 6.

Po novem letu pa prejmete drugega za drugim še ostale rokopise, ki so tudi skoraj povsem pripravljeni. Potem boste pregledali in mi povedali svoje mnenje, da predelam, kar bo treba in kar se sploh more predelati. In slednjič prejmete še ono zbirko pravljic za Matico.¹⁹ Prav gotovo se lahko zanesete name, vse bo o pravem času. Da sem se nekoliko zamudil tokrat, je pač kriva zadeva, ki se menda navadno pojavlja le enkrat v življenju ubogega zemljana.

Ko prejmete, mi boste blagovolili potrditi, da je rokopis v Vaših rokah. Pa še nekaj, da ne pozabim. Dosedaj je bil pri "Luči", "Biblioteki" in pri "Matici" - vsaj za mladinske knjige, ki sem jih jaz spisoval, tak lep red, da sem se moral za honorar vedno kregati. Seveda sem se kregal jedva pol leta, da celo 1 do 2 leti po publikaciji zanj. Slednjič sem daroval polovico in tudi - ves honorar, iz same jeze, da mi je določeno tako plačilo. Zdaj - pravijo - bo to drugače, ker je v Vaših rokah. Ne vem sicer točno, kako stojé stvari, zato pa mi blagovolite o priliki pojasniti, do koga se mi bo glede honorarja v prihodnje obračati. Dosedaj namreč ni hotel nihče prevzeti slične odgovornosti. Saj nisem tak, da bi presitno drezel, kakor vidite že iz gorenjih vrstic, ali nekak red bi mi tudi tu ugajal. Pa brez zamere; clara pacta - boni amici.²⁰

Za danes sklenem. Vem, da Vam nisem odgovoril še na vsa vprašanja; ali hitim, da Vas vsaj v glavnem potolažim, ker če ste name jezni, imate popolnoma prav.

Iskreno Vas pozdravljam. Ferdo Plemič

Naslov na kuverti: Esimio Signore / France Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo No 26 / Ven. Giulia

4.

29 grud. 33

Dragi gospod Bevk!

Ker je slučajno g. D. Feigel tukaj, mu izročam celotni rokopis "Slovanski živelj na bivši nemški gimnaziji v Trstu" - namenjen Luči. Nisem ga pa mogel se enkrat prebrati. Kar bi bilo pomanjkljivega (osobito jezikovno) boste blagovolili Vi po-praviti. Neki podatek, ki mi še manjka kakor sem Vam pisal v včerajšnjem svojem pismu, upam še zalotiti kje in ga vstaviti pri korekturi, ki mi jo boste (radi številk posebno!) itak prepustili.

Prilagam še dve humoreski za "Biblioteko" ali slično in sicer: "Oče Mušnik v parni kopeli"²¹ in "Ovratnica"²². Če se Vam ne protivita uporabite jih ob priliki.

Pozdravljoč Vas

Ferdo Plemič

Kuverta ni ohranjena.

¹⁹ Gl. op. 10.

²⁰ Latinski izraz; po našem: Čisti računi, dobri prijatelji.

²¹ Gl. Biblioteka za pouk in zabavo, 22 (1938).

²² Gl. Biblioteka za pouk in zabavo, 18 (1935).

5.

15. prosinca 34.

Dragi gospod.

Veseli me, da Vam je moj članek o tržaški c. k. gimnaziji ugajal. Res nekaj truda me je stal toli, kar se tiče zbiranja gradiva, ki postaja vedno manj dostopno, kolikor njegove razporedbe. Prav za prav sem ga bil obljudil za Zbornik Še Dr Čerm-u,²³ kakor še nekaj drugih člankov o solstvu, ki so deloma že natisknjeni, deloma pa jih hranim še na stoterih lističih in v svoji nerodni glavi. Take razprave bodo nekoč dokumentarične važnosti - kot kulturne slike in bi se morale pojavljati na vseh poljih. Ali kakor ste mi pred kratkim časom sami pisali - delavcev ni več in polja leže neobdelana. Da, se ti delavci, ki imajo količaj dobre volje do peresa - so hudo leni.

Ves ta uvod sem prav za prav napisal, da preidem na neko svojo prošnjo, ki se tiče tokrat našega znanca prof. Kosov.- a.²⁴ On ima moj. od vas semkaj poslani rokopis že v roki in ga bo izročil tiskarni, ko napiše svoj članek. Prof. K.²⁵ pa je za peró prav taka lenoba kakor jaz t. j. cel dan zre knjige, od sebe pa ne da najmanjše fige. Če boste torej s sveto potrežljivostjo čakali, da se sam vsede k pisalni mizi ter prime za pero, izide "Luč" po mojih astronomskih računih takole prilično avgusta meseca in ne svečana kakor Vi namerujete. Saj ste opazili, kakov križ ste imeli, predno ste prejeli moj rokopis. Dvignite ta križ na drugo potenco, pa boste videli, da je moj račun pravilen. K sreči pa imamo v Vas moža, ki ne odneha - to sem skusil na lastni koži - dokler ne spravi človeka iz zimskega spanja. Moj nasvet bi bil torej, da od sedaj naprej drezate v prof. Kos. a glede njegovega članka, kakor ste prej v mene in sicer ponovno in v kratkih presledkih.

Tega zopet ne nasvetujem samo radi stvari same, temveč ker upam, da boste ob tem opravilu zopet meni dali nekoliko odloga. Saj sem presneto priden, če tudi ne dosegam niti 5% Vaše marljivosti, ali toli ur zaporedoma že dolgo nisem presedel pri pisalni mizi negoli sedaj, ko se vsak hip bojim, da me podrezate pod rebra. Saj je moja povest: "Po krono, dekle in vino"²⁶ v prvem osnutku že končana, v definitivnem prepisu pa sem zvršil že tretje poglavje. - Vseh bo po osnutku šest; razširijo se mi lahko in bržkone še za dve poglavji.²⁷ Povest ima zgodovinsko ozadje, je humoristična vseskozi, a hrani v sebi filozofsko jedro o ničevnosti vseh posvetnih naslad, seveda brez filozofiranja, edinole kot "argumentum ad hominem".²⁸ Ker v povesti nastopa opat (Fugger), zgodovinsko znani epikurejec in mu polagam od časa do časa primerne izreke njemu duševno sorodnega Horacija na

²³ Dr. Lavu Čermelu.

²⁴ Kosovel - Kleinmayr piše ta priimek z različnimi kraticami in šiframi in jim seveda dodaja po potrebi sklonška obrazila K., Kos. a.

²⁵ Gl. op. 24.

²⁶ Gl. op. 4.

²⁷ V tiskani knjigi poglavja niso izrecno oštreljena. Da gre za osm poglavij, kažejo le ilustracije v glavi posameznega poglavja.

²⁸ Latinski izrek: Poslušalem primeren, prepričevalen razlog (po Verbincu).

jezik, sem za ta namen vnovič predelal tega meni najbolj priljubljenega rimskega pesnika, skozi in skozi, Carmina, Epistolae, Satyrae i.t.d. ter izluščil na stotine zrnc, od katerih sem nato uporabil jedva tridesetorico.²⁹ In še drugih študij sem nekaj opravil, da zadenem "milieu"; upam pa da se mi je posrečilo zliti vse v eno celoto. Človek na prvi hip res ne bo sodil, koliko priprave je to lahko delce zahtevalo, ki - upam se bo bralo s filozofsko vznešenim veselim razpoloženjem. Kam bo sodilo, to boste že sami odločili; pisano je priprosto, vsakemu umljivo in vsebuje nekaj komičnih in nekaj dramatičnih prizorov. V kratkem (recimo v treh tednih) upam boste imeli rokopis v roki. Lahko mi boste tedaj nasvetovali še to in ono da pred natiskom izpopolnim, oziroma črtam in "hrvatizme" nadomestim. Je že tako, da sem se teh hrvatizmov nalezel nehotě in nevede ne samo s čitanjem hrv.-srbih knjig, temveč že v mladosti s svojim dvakratnim bivanjem v Kastav-gradu in Liburniji in s svojim občevanjem s hrvi. sošolci v Kopru ter s Hrvati sploh tu v Trstu - v prejšnjih dobah. Semper aliquid haeret t.j. vedno nekaj obvisi, česar se človek pozneje tako težko otrese, ker pač ne ve za to svojo napako.

In zdaj se vrnem k Vašemu pismu, od koder sem zašel nekoliko. Prav ste storili, če ste mi v znanstvenem članku črtali one stavke, kjer me je satirična nrau zavedla h kaki glosi, ki ni baš dostojava resnega predmeta. Tudi jaz si ob takih prilikah delam silo - včasih pa, da včasih je taka rezko saljiva beseda na mestu, ker več pove negoli bi najpedantnejša resnost zmogla in - smela. Ali takih mest gotovo niste črtali. O poslanih humoreskah pravite, da bi kaka bila morda dobra za "Koledar"-mogoče ona o očetu Mušniku v parni kopeli, ker je ta oče Mušnik itak že enkrat strašil po "Koledarju". Sicer pa sem nameroval Vam za "Koledar" poslati daljšo humoristično povest. Če utegnem, jo prejmete ob času, če ne, bo pa za "Biblioteko".

Res "Biblioteka"! Kaj v istini ni med vsemi našimi Slovenci niti enega "nadebudnega" mladeniča, ki bi prispeval kaj v pesniški obliku? Vi sami veste, kako je naš narod zavzet za vezano besedo, za zveneče rime, ki oklepajo kako preprosto, občecloveško misel. Meni se zdi, da bi "Bibl." mnogo pridobila, če bi v vsaki steklki posvetila vsaj 2-3 strani poeziji.³⁰ Ali biti bi moral turodni, na domačih tleh vznikli, mlajši poetje - nov zarod. Tudi če bi ne bilo vse popolno, dovršeno, morala bi "Bibl." prevzeti to izredno vzgojno nalogo. Saj za daljšo povest ni vsakdo, ali da v 2 do 3 kiticah izlije svoja srčna čutila - bogami, nekoč je bil, ali se je smatral vsaj, vsak student pesnika. Da, celo kmečki fantje in dekleta so se često prav uspešno skušali. In da bi danes po vsem Goriskem ne bil najti več priljčno sličen pojav - v deželi Sim. Greg.³¹ - ca, Krilana i.t.d.? Zdi se mi skoro neverjetno. Tu v Trstu je seveda susa, ali tam gori? Gori nihče ne poje več, ni nihče več zaljubljen? Nekoč je celo veleresna socijalna revija "Naši Zapiski", prinašala verze okornih delavcev, ki niso bili niti zmožni našega jezika. Ali "Bibl.-ki" res ni usojeno, da iztakne dva, tri

²⁹ Ponoven dokaz Kleinmayrovega resnega pristopa pri literarnem ustvarjanju in obenem široko klasično obzorje, ki ga je imel.

³⁰ Uredništvo Biblioteke se za ta predlog verjetno ni moglo navdušiti, ker se v nobenem od zvezkov ne pojavlja poezija.

³¹ Simona Gregorčiča.

taka talenta? To bi bilo prav nji v prid in velikega pomena, o katerem mi ni treba baš Vam govoriti. Pojdite torej in isčite, in ko mi bo dana prilika, iskal bom tudi jaz. Ta studenec ne sme vsahniti med n. narodom, bodisi v obliki zaljubljene narodne pesmi, bodisi v obliki nabožne pesmi. Verze, verze in verze v "Bibl.-o" in sicer mlade verze mladih ljudi - da bo oživel!

Menda niste nasprotnega mnenja? Saj nekoč bomo morali izročiti dediščino, ki smo jo prejeli, saj bo tudi nam zvenel Faustov: "Der Zeiger fällt. Er fällt, es ist vollbracht. Es ist vorbei." Izročiti - komu? Evo vprašanje, preresno za - humorista, ki si celo ob znanstvenih vprašanjih dovoljuje svoje zbadljive ekstempacije. Pa naj bo kakor hoče, samo da ne otežuje vesti!

Pravkar sem pričel tudi zbirati, oziroma izbirati pravljice tujih narodov, da jih prevedem za "Maticno" zbirko (mladinsko za 35.).³² Zbiram v prvi vrsti zanimive, vesele, ker je mladini veselje pravo sonce, in manj znane, torej nič Snegulčič, Trnuljčič i.t.d. Nekaj bolj novega. Rokopis pa Vam morem obljudbiti jedva za mesec marec.-

In slednjič še kar zadevuje honorar. Vse, kar mi je do sedaj dolgovala tiskarna, sva obračunala s posredovanjem prof. Kos-a³³ to jesen. Napravila sva skupno vsoto, odbil sem od nje 2/3 in slednjič so mi v par obrokih izplačali tudi to malenkost. S tem sem napravil križ čez stare račune in mi tiskarna ne dolguje nič več - post tot discrimina rerum.³⁴

Na novem računu je sedaj le knjiga: "Prirodni pojavi in človeški izumi", ki sem jo sestavil "Matici" za njene publikacije za leto 1934., in zdaj v "Biblioteki" črtice: "Pomenki z lepo gospo", kar je pravkar izšlo. Torej ni posebnih težav, ker Vam s starimi računi ne prihajam. Blagovolili pa mi boste o priliki naznaniti, v kaki višini se mi to honorira in po kateri poti, oziroma če po pošti ali skozi kako drugo osebo i.t.d. Najljubši bi mi bil drugi način, ko kdo iz Gorice semkaj v Trst pride - seveda bi moral vedeti poprej za dan in uro. Na vsak način prosim, da me pred časom opozorite. V obrokih bi mi bilo še ljubše, ker če pri tem hipoma tudi manj prejmem, pa prejmem poprej in slednjič je ta način za založništvo tudi udobnejši. In tako bi želel tudi vnaprej, da se mi po publikaciji katere si bodi povesti ali članka naznani, koliko znaša honorar (potem mi je račun lažji), ki mi ga nato nakaže kakor si že bodi v obrokih. Tako, upam, pojde zadeva bolj v redu, negoli poprej, ko je bilo tako - kakor sem Vam že pisal. Ker fakt je, da hoče pri tiskarski obrti do zadnjega stavca in raznašalca vsakdo dobro zaslužiti, če je tudi le lenobo pasel, o pisatelju pa nekako predpostavljam, da je pisanje njegova - prekleta dolžnost, za katero nima kaj zahtevati. In vendar zavisi vsa ta umazana obrt od tega križanega človeka, ki bi sicer svoj čas lahko vse drugače in bolj plodonosno uporabil, ko mu že nadarjenosti ne primanjkuje. Sicer pa - kaj pravim Vam, ki ste take sladkosti še vse huje doživeli na lastni koži!

Evo, tako sem slednjič res dospel do konca. V Gorico pridem, res, ko bodo

³² Gl. op. 10.

³³ Gl. op. 24.

³⁴ Latinski izrek: Post... po toliko nezgodah in prilikah (Vergil) (po Verbincu).

dnevi lepsi. Do tedaj Vas prav lepo pozdravljam pričakujé, da se mi kaj kmalu zglasite s par vrsticami. Blagovolite o priliki izročiti moje pozdrave tudi g. Feiglu.

Vdani Vam

Ferdo Kleinmayr

Naslov na kuverti: Esimio Signor / France Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo No 26

6.

Dragi gospod!

Vašega pisma sem se izredno razveselil in sicer, ker o Vaši vrnitvi nisem imel niti pojma. Prejel sem dva dni nato še rokopis z opombami in z drugim Vašim pismom. Sedel sem takoj k delu, zato Vam tudi odgovarjam z majhno zamudo. Vendar je bilo delo nujne.

Najprej o rokopisu. Popravke g. Feigla sem uposteval do zadnjega prav vse in sem v tem smislu tudi popravil, kjer je on kaj spregledal. Reči moram, da sem toli njemu, kolikor Vam hvaležen za vsako tozadenvno opozorilo. Ker se moram baviti pretežno z drugimi jeziki (vsaj še nekaj let), zal - marsikaj že pozabljam poleg svojih starih grehov, ki sem se jih nalezel bogzna kje. G. Feiglu samo v eni točki ne odneham - v "Kredi", ta naj ostane, ker legenda sama govori o kredi, če je bila to današnja kreda, naj nas ne moti. Bodisi tudi v latinskom smislu - ilovica, na vsak način razumevam pod to besedo snov, s katero se piše po lesu, in ta tudi v zgodnjem srednjem veku ni bila oglje. Vendar je to malenkost. Glede oblike "expelgs", ki mi jo je g. Feigel popravil v : expellas (Naturam...) pa moram priporavniti, da imata oba moja teksta Horacijevih "Epistol" prvo obliko, ki odgovarja prihodnjemu času (2. os.) v smislu koncesivnega veznega naklona.³⁵ Moja teksta sta iz leta 1927. in 1929. Res pa je, da se v starejših tekstih bere: expellas. Tudi to so sicer malenkosti.

Preidem na Vaše opombe: Bodalo je izginilo in se je spremenilo v kratek meč. Stavke, ki ste Vi (in tudi g. Feigel) že zeli, da črtamo, sem tudi črtal in se kakega, ki bi - kakor ste Vi omenili, dal povod za analogna razmotrivanja. Snov v resnici prav izizza do takih izpadov. Citate iz Horaca sem sproti v tekstu prevajal, tedaj ne več pod črto. Zato pa se je prevod moral tuintam prilagoditi poteku govora in zato često ni več dobeseden. Ali tudi za to se ne gre, temveč za umetniško obliko. Tu pa sva si v eni točki navzkriž, sicer ne toli, da bi se ne pobotala, oziroma da bi jaz ne odjenjal. Pišete mi namreč, naj vse pripovedovanje prenesem v pretekli čas, ker pripovedovanje v sedanjiku nasprotuje slovanskemu duhu. O tem sem že ponovno razpravljal s tem in onim in sledil marsikaki razpravi, ali še danes nisem prepričan o resnici gorenjne trditve. Vprvič sem se namreč jaz po Janežič - Sketu

³⁵ Ponoven dokaz velike klasične kulture in celo kritičen pristop do tekstovnih podrobnosti v določenem delu, ki ju je Kleinmayr imel. Glej v pismu še niže.

učil drugače, in v drugič pravi dr. Ant. Breznik sam v svoji Slovenski slovnici "(iz leta 1921.) na strani 139.:

"Dovršni sedanjik zaznamenuje dovršno dejanje, ki more nastopiti v ysakem času. (Podertano v izvirniku). Dovršni sedanjik je neomejen čas (aorist), zato se po pomenu lahko rabi o nastopu dejanja v sedanosti, preteklosti in prihodnosti."

In dalje na str. 140.:

Kot pripovedni sedanjik (praesens historicum), ki se rabi v živahnem pripovedovanju, kjer slikamo dejanje tako, kakor bi se pred našimi očmi godilo - se rabi dovršni sedanjik. V takem primeru moremo rabiti tudi nedovršni sedanjik, toda začeti moramo tak opis le s preteklim časom. (Sledi dolg primer iz Jurčiča.)"

Glejte, ne samo ta slovniška pravila, temveč tudi dejstvo, da ljudstvo po Krasu, Kranjskem in Koroškem rabi hist. sedanjik, me je navodilo, da sem ga vedno uporabljal, kadar sem hotel kaj živahneje pripovedovati. Ne verjamem, da bi danes prišlo to pravilo povsem ob veljavo. Res je, da poteka pripovedovanje večinoma v preteklem času, a je baš ta čas tako razvlečen, da se človek kar oddahne, kadar naleti na hist. sedanjik. Primer: premnogi naši dobri pripovedovalci in - tudi Vi sami, ki mi drugače svetujete. Tedaj menim, da bi ne bil noben glavni greh, če mi dovolite tu in tam tudi kak pripovedovalen sedanjik. Sicer pa mi o tem napišite svoje definitivno mnenje in potem se bom ravnal po Vašem navodilu.³⁶ Pričakujem pa to v najkrajšem času, ker je sicer rokopis že pripravljen, da romo v tiskarno, bodisi že jutri.-

Pravljice - do polovice že nabrane in prevedene; v teku tega meseca (maja) krog 15. jih imate v rokah, če ne prej. Prinesel bi jih sam v G.-o³⁷ in pri tej priliki se nekoliko sestal z Vami in F.-om.-

"Luč" - kaj je z njo? Odkar ste Vi odpotovali iz G.-e, s publikacijami tega podjetja ni šlo niti za korak naprej. Kje tiči vzrok take zanemarjenosti? Moj rokopis (o trž. gimn.), ki ste mi ga Vi vrnili s tozadenvimi popravami in z naročilom, da ga skozi prof. K.-a³⁸ izročim tiskarni, še danes ni dospel tjakaj, dasi so minili meseci. Knjige bi morale iziti za Vel. noč, kdo ve, če bo za Binkošti kaj? Dajte podrezati! Čitajoče občinstvo, kar ga je še, je disgustirano in enostavno pozablja na svoja književna podjetja, ki - po nepotrebnem tako hirajo. Hvala Bogu, da ste se vrnili!³⁹ Z "Biblioteko" je isto. Kakor da bi v resnici umirali - same lenobe. Tu, v Trstu manjka podjetnosti - komodnosti je pa vse preveč, bodi to rečeno med nama. Več, kadar Vas vidim.-

Še nekaj, da ne pozabim. Ali naj spremem "Rim" v Romo?⁴⁰ Ničesar mi niste namreč omenili radi nomenklature. Tudi o tem mi pišite - a čimprej možno.

Še enkrat: Prisrčna hvala, da ste mi pripomogli k temu, da je zadobila moja

³⁶ Bogato in pomenljivo razmišlanje o vedno zanimivem in vedno aktualnem sloveničnem vprašanju.

³⁷ G. - Gorica v različnih sklonih.

³⁸ Gl. op. 24.

³⁹ Bevk se je vrnil iz konfinacije na otoku Ventotene.

⁴⁰ Po italijanskem zakonu iz teh let so morali vsa tiskana imena krajev v Italiji pisati le v italijanski obliki; tako se je v tem času pojavil 'klasičen' nesmisel v eni izmed - slovenskih! - knjig Goriske matice, da so "nad Carsom plaval beli oblaki... 'Zato je bil tukaj Kleinmayr v zadregi, ko je korigiral publikacije Goriske matice.

povest⁴¹ bolj zaokroženo obliko. Saj Vaš trud res ni bil malenkosten. Vendar pojeite mi odkrito, jeli res potrebno, da na koncu napišem kratek zgodovinski pregled one dobe? Menim, da je zgodovine že v noveli več negoli dovolj, doba in kar krog nje visi je pojasnjeno po dvogovorih med cesarjem in papežem vsespolno. K večjemu bi bila umestna kratka razpravica (tiskana v "petit-u"), o investiturnem prepisu med krono in cerkvijo, za zgodovinsko manj poučenega bralca. Legenda o opatu Fuggerju pa je v povesti zadostno pojasnjena.⁴²

G. Feiglu pišem še danes posebej,-

Z odličnimi pozdravi vdani Vam

Ferdo Plemič

30/IV/34

Naslov na kuverti: Stimatissimo Signore / Francesco Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo 26 / V.G.

7.

7.V.34

Dragi gospod Feigel!⁴³

Glede repetirke, ki bi je pisatelj ne smel dati Abrahamu v roke, se povsem strinjam z Vami, ker bi imeli potem dve žrtvi t.j. Izaka, kot umevno, in Abrahama, ki bi ga - junashkega Žida - pri poku gotovo zadela kap. Kozliča (ali ovna?), ki se je z rogmi ujel v grmovje.⁴⁴ bi potem bržkone spekel in pojedel kak Dalmatinec, brate naš, in ta stara judovska legenda bi prišla potem ob svoje vzgojno jedro. Štima - povsem soglašam. Saj sem vedno trdil, da se na tem brezbožnem svetu humoristi najprej sporazumejo; žal da jih je tako malo in da le tragične narave vodijo svet. "Kreda"⁴⁵ pa je bila dejanski res znana že daleč pred Henrikom V., seveda ne mislim na rafinirano, šolsko kredo. In če ne: licentia poetica! Upravičen je tudi Vaš dvom, če kreda res spada v geologijo, saj je njena uporaba, prenešena ali ne, tako mnogovrstna, da se človeku kar vrti v glavi, če misli nanjo. Veste kaj; napišite poljudno znanstveno razpravo o kredi kot učeno monografijo, misel ni napačna. Morda bi se dala zadeva še razširiti na druge rudnike, n.pr. kamen (na jetrih, oni ki se odvali od srca, nagrobni, kamen izpotikljaja, v mehurju, Tutankamen i.t.d.). Torej kredo sem pustil. Vse druge Vaše popravke pa sem točno izvršil; saj me le veseli, če me kdo za ušesa prime in reče: "Paglavec nemarni, kaj se tako govoriti!"

⁴¹ Gl. op. 4.

⁴² Kratek zgodovinski pregled dobe pod naslovom Opomba je Kleinmayr res podal in sicer v dovolj obsežni razpravici na stranah 92-100.

⁴³ Damir Feigel (1879-1959), pisatelj in z Bevkom dolgoletni urednik izdaj Goriške matice. V tekstu pisem največkrat naveden kot F.

⁴⁴ Gre za svetopisemsko zgodbo o Abrahamovem darovanju sina Izaka.

⁴⁵ Gl. op. 35.

FERDO PLEMIČ

ZADNJI LUTROVCI NA VIPAVSKEM

POVEST IZ MINULIH ČASOV

TRST 1930.
KNJIŽEVNA DRUŽINA „LUČ“

Ferdo Kleinmayr: Zadnji lutrovci
na Vipavskem (127)

Ferdo Kleinmayr: Po krono, dekle
in vino (79)

POGLED V SVETOVNO ZRCALO

ZGODOVINSKE SLIKE ZA MLADINO

ZBRAL

NANDE VRBANJAKOV

GORICA, 1932.
KNJIŽEVNA ZADRUGA „GORIŠKA MATICA“

Ferdo Kleinmayr:
Pogled v svetovno zrcalo (67)

PRAVLJICE IZ TUJIH LOGOV

ZBRAL
NANDE VRBANJAKOV

1934
ZALOŽILA KNJIŽEVNA ZADRUGA „GORIŠKA MATICA“
UNIONE EDITORIALE GORIZIANA

Ferdo Kleinmayr:
Pravljice iz tujih logov (80)

Krajevna imena:⁴⁶ Rim je ostal Rim, Briksen je postal Bressanone, Sterzing je odletel, ker ga ni bilo treba.

Zasledil sem še eno Vašo popravo v nekem Horacijevem citatu. Namreč prepis sem: "Fugit iuventas et verecundus color. Popravili ste mi: iuventus. Dejstvo je, da se v nemških izdajah tudi tako bere; vendar ni pravilno, ker iuventus-utis pomeni mladina (gioventù), medtem ko je iuventas-atis mladost (giovinezza); in baš o mladosti govorji gorenji ocvirek." Seveda Nemec ne pozna razlike, za oboje ima "Jugend", ker Jugendlidchkeit" bi bilo mladostnost. Iuventas se je zvala tudi boginja mladosti. Torej bom obdržal to obliko, ker mi zdi bolj smiselna. Vrhutega je še oblika iuventa-ae⁴⁷ = mladost. Ravnam se po laških izdajah.-

Same malenkosti, vendar je dobro, da se o tem prej pomenimo, da se ne bo pozneje kdo izpodtikal, in še neopravičeno, nad to ali ono obliko in morda tudi Vam očital, da ste jo dopustili.

Rokopis sem že izročil tiskarni, oziroma njenemu vodji g. Muhi z izrecnim naročilom, da s stavkom podvizejo. Zdi se mi pa, da dajajo v tiskarni prednost drugim naročilom in ne Matičnim. Dobro bi bilo jih podrezati, drugače pridejo publikacije, posebno radi cenzure, prekasno na knjižni trg. Toliko v Vaše opozorilo. Korekture bom opravil sproti sam, da pojde delo hitro od rok. NB. Dostavil nisem rokopisu ničesar, pač pa sem črtal marsikak stavek. Dodatek, kakor ga želi g. Bevk, o investiturnem prepisu bom Vam pa pred stavkom oz. tiskom vposalil v potrditev.

Še nekaj! Izpeljal sem skoro dosledno željo g. Bevka, ter spremenil pripovedovalni sedanjik v pretekli čas, le kjer kaj nenadoma bruhne na dan, tam sem ga obdržal. Tako bo prav.⁴⁸

Hvala za nakazani honorar, to soboto 12.t.m. se zglasim v Vašem stanovanju ob uri kakor zadnjikrat.

Prosim, da bi seznanili g. Bevka z vsebino tega mojega pisma.

Bodite mi iskreno pozdravljeni

Vam vdani

Ferdo Plemič

8.

Dragi gospod Bevk!

Povsem po Vašem navodilu sem uredil zadevo o pripovedovalnem času - sedanjik je ostal le še tam, kjer kak dogodek nenadoma nastopi in je zahteva pozivahnejšem, jedernatejšem pripovedovanju večja. Drugod sem nadomestil pre-

⁴⁶ Gl. op. 40.

⁴⁷ Gl. op. 35.

⁴⁸ Gl. op. 36.

tekli čas, ki - bodi odkrito povedano - mi ni prav nič simpatičen.⁴⁹

Zahtevano dodatno razpravico napišem te dni in Vam jo izročim v odobrenje. Potem bomo še enkrat premislili, če je baš potrebno, da se natisne.

Rokopis sem izročil tiskarni. Veste, kaj mi je "ravnatelj" tukajšnje tiskarne ob tej priliki obljubil? Da bo ta rokopis izročil v stavek - prve dni junija, torej čez mesec dni! Zdaj ima namreč najnejša dela. Gor. Matica menda lahko čaka. In potem Vas "pestijo" za rokopise!?! Zdi se mi, da so v tej tiskarni izgubili kompas. Če gremo v tem tempu naprej, bodo Matične knjige, upoštevši vse manipulacije, dotiskane okoli svečana prih. leta. Ne vem, kdo odloča o zadevi, in če ima besedo pri tem tudi naročnik, oziroma založništvo, ki slednjič tisk pošteno plača, ali pa le g. "ravnatelj" tiskarne, ki je bil do včeraj navaden stavec. Kaj gre svet res povsod in povsem narobe?

Ne! Jaz se moram vendarle enkrat pošteno izpovedati. Zato pridem v soboto 12.tega zjutraj v G.-o. Gospodu F.-lu sem že pisal daljše pismo in ga istotako opozoril.

Vse drugo pozneje. Z iskrenim pozdravom

Vaš Ferdo Plemič

8. vel. travna 34.

Naslov na kuverti: Pregiatissimo Signore / Francesco Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo 26 / V.G.

9.

Dragi g. Bevk!

Bambiču⁵⁰ so odpostali odtisek prvih treh pravljic in jutri prejme še onega ostalih petih. Več jih ni. Tiskarna prosi naj ilustracije čimprej izdela in tudi naslovno stran. Koledar je ves stavljen, kar je dospelo rokopisa. Gradiva pa je preveč; že sedaj, ko manjkajo "poštne pristojbine", sejmi, oglasi, smo dospeli do (približno) 120. strani. Ker pa je Koledarjev obseg navadno 128 strani, vpraša tiskarna, kaj storiti. Ali naj se nekateri med zadnjimi članki izpuste ter prihranijo za drugič (n.pr. za "Biblioteko"), ali pa naj se prekoraci število strani? Če treba izpustiti članke, prosim navodila, katere. Natisnjena je Koledarja že tretja pola (do Al. Manzonija).⁵¹

Povesti "Po krono i.t.d." se bo te dni tiskala zadnja pola. "Pravljice" bomo pričeli impaginirati, nakar jih prejme g. Feigel v drugo korekturo.

Tiskarna vprašuje, kaj je z naznanjeno neobvezno knjigo, ali se bo tiskala ali

⁴⁹ Gl. op. 36.

⁵⁰ Milko Bambič (1905-1991), plodovit ilustrator primorske knjige med obema vojnoma. Glej v pričujočem zborniku članek Dopisi Milka Bambiča Francetu Bevku ter članek Marka Vuka v tem zborniku.

⁵¹ Iz političnih razlogov je Goriška matica skrbela, da je v svojih publikacijah prinašala vsakokrat kak prispevek iz italijanske kulture in literature. Zanje je pretežno skrbel tretji steber slovenske primorske knjige med obema vojnoma na Primorskem - Andrej Budal.

se je že. Jaz o tem nič ne vem.

Te dni sem dovršil zgod. članek "Morska kraljica Venezia in njeni slovanski polki". Naslov je nekoliko zvenec, ali drugače si nisem znal pomagati, da lastno ime V[enezia]⁵² spravim v imenovalnik. Članek Vas bo morda zanimal in Vam ga bom o priliki izročil.

Hvala za lepo razglednico. S 15. sept. stopim v pokoj - prejel sem že tozadenvni odlok.

Iskreno Vas pozdravljam kakor tudi g. Feigla.

Vdani Vam

Fredo Plemič

28.7.34

Naslov na kuverti: Distinto Signore / France Bevk / Gorizia / Via Del Monte Santo No 26

10.

9. avg. 34

Dragi gospod Bevk!

Oprostite, da šele danes odgovarjam; imel sem mnogo posla drugod vrhu onega v tiskarni, ali na članek tudi nisem pozabil. Glede tega v kratkem sledeče:

1.) "Uvod" in zaključni odstavek odpadeta.

2.) Vse Vaše poprave ostanejo v veljavi in kjer bo g. Feigel imel kaj oporekat, mu ugodim brez drugega.

3.) Dostavil ne bom prav ničesar, pač pa še črtal tu in tam v smislu Vaše opombe.

4.) Pustili mi boste obliko "Landsknecht", ki je edino pravilna. "Wolf" v tem pogledu ni merodajan, ker nemški zgodovinarji (vsaj moderni n.pr. Mayer, Tuppitz, Kraemer i.t.d.) rabijo le to obliko, ki je edino smiselna. Landsknecht pomeni pač "deželnega hlapca" v do tedaj edino znanega grajskega hlapca. "Lanze" (lancia, sulica) ne pride tu v poštev, ker prvič sploh niso bile vse čete teh L.-ov oborožene edino le s sulico in ker ta sulica sploh ni nosila imena "Lanze", temveč "Spieß", ki se je po dolgosti roča in obliku rezila poimenoval: Knechtspieß, Ahlspieß, Landsknechtspieß ali Pinne, oziroma kratko langer Spieß. Oblika: "Landsknechtspieß" bi bila enostavno nesmiselna, če bi jo pisali: Lanzknechtspieß - kar bi pomenilo: "sulicarskega hlapca sulica," namesto "deželnega (državnega) hlapca sulica. Jasno! Ni vse neovrženo pravilno, kar stoji v "Wolfu" in tudi ne kar Breznik trdi. V dolgih letih, ki se v njih bavim s peresom, sem opazil, kako se marsikatere slovenske oblike odklanjajo in zopet vračajo. Ali za to ne gre, gre v prvi vrsti za snov in vsebino ter način, kako je podana. V tem imamo razne nazore, ker je pri živem jeziku kaj težko oktiroirati eno samo splošno veljavno obliko. Vendar sem za to, da se čimprej možno bližamo enotnosti v pisavi, posebno tu. In zato

⁵² Gre za isti problem kot v op. 40.

sprejemam vsako popravo rade volje, dasi včasih tudi ne soglašam z njo.⁵³

5.) Ko bo članek stavlen, ga seveda vpošljem g. Feiglu. Naj mi za takrat odpusti mojo tesno pisavo - to je napaka vseh kratkovidnih ljudi. Prihodnjič se bom potrudil, pa bom pisal tako na široko, kakor je razkoračen od vетra razmajen kozolec.

6.) Ker ste mi naročili, naj za članek priskrbim nekaj ilustracij, sem tudi to delo opravil. Poiskal sem v tiskarni, če ima že nekaj dogotovljenih klišejev in sem našel dva:

- a.) Pogled na Rivo degli Schiavoni
- b.) Beneški dože iz 14. ali 15. stoletja
- K tema dvema ilustracijama dostavimo še nove klišeje:
- c.) lev sv. Marka,
- d.) schiavona (meč),
- e.) beneška galeja,
- f.) beneški arsenal,
- g.) Ponte dei Sospiri.

Torej pet novih ilustracij, skupno štiri zgodovinske in tri pokrajinske. Schiavono in galejo mi je zrisal tukaj ilustrator moje novele "Po krono... i.t.d.", druge (c f g) posnamemo po slikah (razglednicah).

Zdaj pa zadnje in najbolj pereče vprašanje: "Kdaj se bo Zbornik⁵⁴ sploh tiskal?" V tiskarni do danes (9.VIII.) popoldne ni bilo še nobenega rokopisa za "Luč" na spregled. Mogoče je g. profesor, "kakor se reče, "sel v se" ter zdaj pridno piše svoj članek in bo vse skupaj oddal, ko ga dovrši... To bi bila najlepša rešitev, ker bi članek o delovanju g.F-a zelo zanimal. Ali pohititi bi res moral; skrajni čas je že. Impaginiral bo "Zbornik" gotovo g. prof. Če odda svoj članek, porinite mojega na zadnje mesto. Ali kmalu naj se odloči; pišite mu še enkrat - morda bo pomagalo. Jaz sem ga že oštrel, da je - lenoba.

Na vsak način bom korekturo svojega članka opravil sam že radi ital. citatov. Na koncu dodam "vire" s polnim naslovom.

Bambičevih risb še danes ni⁵⁵ - prosim urgirajte. Tudi F.-ovega rokopisa za "Koledar" (konec) še danes ni. Stavci pa so rokopisov kar žejni, vse po njih zdruhuje. Kar je bilo za Koledar stavlenega, je že vse natisnjeno. Torej pripomagajte. Še nekaj!

Materjalno stran glede mojega sodelovanja pri korekturi in impaginiranju Matičnih publikacij sva z g. profesorjem tukaj že poravnala. Ostane pa odprta še neka postavka in za to bi prosil, da posredujete zame, kjer potreba. Za ilustr. in naslovno stran novele "Po krono i.t.d." ter za prej omenjeni risbi "schiafone" in "galeje" sem iz svojega žepa izplačal risarju skupno vsoto sto lir, kakor sem Vam že prejšnji mesec pisal in ste mi to že odobrili. Prosil bi sedaj, da se mi ta vsota nakaže čimprej po pošti. nakaznici ali drugače, ker bi sedaj denar rabil. Pa brez zamere.

⁵³ Spet dolga in obširna, a dokaj strokovno utemeljena razlaga za različne Kleinmayrove jezikovne rešitve.

⁵⁴ 10. številka zbornika Luč je izšla še isto leto 1934.

⁵⁵ Gre za Bambičeve ilustracije za knjigo Pravljic iz tujih logov.

Kar ste mi sporočili o slikah prof. Erjavca in Turgenjeva, poskrbim brez druga.
- Bodite mi srčno pozdravljeni in pozdravite mi tudi g. Feigla.

Vdani Vam

Ferdo Plemič

[Ob robu na 1. strani pisma:] Reči bi morali tedaj: Spießknecht - kakor se še danes rabi: Spießgeselle!! (vojni tovaris)

Naslov na kuverti: Esimio Signore / France Bevk / Gorizia / Via Monte Santo No 26

11.

19. 8. 34

Dragi gospod F.Bevk!

Rokopis neobvezne knjige je že prispel v tiskarno; dejali so mi pa, da niste ničesar določili glede korekture. Ali želite takoj prvo korekturo, ali še le drugo, že prelomljeno v strani? Kolikor jaz vem, imate navado, da pri korekturi često spremenjate kako besedo, reklo ali celo dostavljate vrste, zato bi skoro kazalo, da Vam posljemo prvo korekturo in po tisti potem skrbno opravimo tukaj drugo in, če vam drago, Vam pošljemo potem tretjo t.j. zadnjo pred natisom. Na vsak način sporočite, da pojde delo čvrsto izpod rok.

Besedilo Luči je povsem stavljeni in po rokopisih prekorigirano od prof. K. in mene. Dovolil sem si le pri članku "Nekaj spominov na Fr. Erjavca" dostaviti na mestu, kjer se govori o Erjavčevi slavnosti v Gorici, pod črto sledečo opombo:

*) "O tej slavnosti je poročala zelo obširno na uvodnem mestu tedanja "Soča" z dne 11. sušca 1887., štev 11. Poročilo je zelo zanimivo, posebno ker nam podaja kar pester pogled v tedanje čase in omenja kulturne delavce, ki so že kdaj osiveli ali se preselili v boljši svet onstran groba."

Mislim da nimate ničesar proti temu. Članek (Sočin) hranim jaz, in o prilikih Vam ga posodim. V njem se omenja g. Mrcina, ki je bil tedaj čitalniški pevovodja, g. F. Sivec, ki ki je nastopil na odru, in moj oče prof. Julij, ki je bil predsednik slavnostnega odbora v proslavo Erjavca, ter mnogo drugih. List iz goriške zgodovine!

Kaj pa ta kritik, ki zdaj nastopa v "Luči", ta g. Silv. Škerl⁵⁶ namreč? Oprostite vprašanje: Kje ste ga našli? Verjemite mi, da sem se le s težavo preriš skozi njegove baročne periode pristno nemškega sloga. In ko sem te od 15 do dvajset (in celo 25!) tiskanih vrst dolge, zverižene stavke včasih prebral po 3 do 4 krat, se nisem spoznal, kaj prav za prav mož hoče. In vendar nisem padel na teme in sem prebral že celo biblioteko nemških in ital. filozofov. Mož se očito ne zna izražati slovenski. V njem tiči mnoga nemške načitanosti in ljubezen do šilerjanskih

⁵⁶ Silvester Škerl (1903-1974), slovenski kulturni delavec, prevajalec in publicist.

fanfarad. Nemška srednješolska vzgoja mu sili [prečrtano: gleda] pri vsaki špranji na dan. Ne rečem, da je stvarno marsikaj pogodil, dasi lazi kakor mačka okrog vrele kaše. Ali vse skupaj dehti po - šolski nalogi in vprvo - on, baš on ni upravičen, da bi sodil o slogu in jeziku kakega slovenskega pisatelja. Prvič ne, ker slovenski menda niti govoriti ne zna pravilno, drugič ne, ker strelja take slovniške in stilistične kozle, da je strah. Jaz sem mu popravil le, kjer je zgrešil sklon (tako rabi on "klub" z mestnikom) druge italijančizme in nemčizme sem mu vse pustil, kakor so v rokopisu, da se bo iz tiskane prilike videlo, koliko velja njegova sodba o slov. slogu in pravopisu! Sicer pa se mi tudi njegova analiza pis. del ne vidi prav nič močna. Kar gostobesedi o Vas npr., me je precej razočaralo. Feigla je premlatil tako prilično povrhu. Kar pa odkriva pri Rožencvetu⁵⁷ kot "čisto svojevrsten pojav v književnem svetu" (glede pravljic namreč) to je tako stara manira, da jo jaz poznam že 30 let. Ne, gospod Bevk, Silvester Škerl ne bo pričakovani Mesija. Manjka mu precej izkušenosti in kritičnosti; njegova hvala žali, njegova graja blati, to je moje mnenje. Fant je menda še premlad. Žal mi je, da sem prisiljen po korekturi, moral prebrati njegov članek o Vas. Jaz imam vse drugačno mnenje o Vašem delu! Sicer je vse tole moje zasebno mnenje. To pa lahko priporočite g. Škerlu, naj se - če nadaljuje - potрудi pisati res slovensko. Stane truda, res je, ali zanj je neobhodno potrebno; živi v drugih časih kakor smo mi in v drugih prilikah in zato je to tudi njegova dolžnost.

To je, kar sem hotel mimogrede omeniti.

Pozdravite mi g. F.-a in odgovorite mi kaj kmalu na prvi del mojega današnjega.

Da ste mi zdravi!

Ferdo Plemič

12.

29. avg. 34

Dragi gospod Bevk!

Odgovoriti mi je še na Vašo razglednico z dne 18.t.m. in sedaj na Vaše pismo od včeraj.

Koledar je povsem dotiskan; tudi njegove platnice. Zadnje strani s "Pristojbinami"⁵⁸ smo kar tukaj popravili, ker je bila prilika, da gredo takoj v stroj. Ni kazalo poslati jih v G.-o, ker bi zamudili preveč časa. Sicer sem pa dobro pregledal in upam, da mi ni ubežala nobena napaka. Oglase smo po pismenem navodilu g. F.-a izpustili vse, dasi so bili skoro vsi že stavljeni. Koledar konča z naznanilom o prihodnjih publikacijah. Slediti bi moralno "Kazalo", ker prav toliko prostora je še bilo. Ali potem bi morala izostati objava glede "Luči", oziroma bi

⁵⁷ Pisatelj in prevajalec Stanislav Vdovič (1885-1947).

⁵⁸ Gre za seznam postnih in drugih pristojbin, ki jih je na zadnjih stranach prinašal Koledar vsako leto.

moralni radi nje doložiti vsaj štiri bele strani. Ker se mi je reklama za publikacije "Luči" (, ki je nikjer drugod ne moremo delati,) zdela mnogo važnejša, sem ukazal odstraniti "Kazalo" in ga nadomestiti z njo. Upam, da sem Gordijski vozel dobro presekal. Tako bo "Koledar" letos izšel brez "Kazala" sicer, vendar ne bo to prehudo. Objave glede Matičnih prejšnjih publikacij in glede Biblioteke so na platnicah; tako je menda vse v redu.

Bambič je sličice⁵⁹ vposlal, prav čedne, samo da so jih tukaj že previli z namenom, da jih bolje posnamejo, predno sem jih še dobil v roke. Tako so originali že trpelj; priporočal pa sem, naj jih ne pokvarijo popolnoma. Risbe za prvo novoletno "Koledarja" sem dal hraniči g. Muhi v tiskarni, da jih Vam o priliki vrne in tudi neke druge risbe.

Zdaj lomimo "Pravljice". V 2 - 3 tednih, upam, bodo dotiskane. Prvo polo sem že uredil. Vseh pol bo krog šest, nič več.

Povsem se strinjam z Vami glede ilustracij "Robinzona". Jaz prve⁶⁰ slov. izdaje nimam (sploh nobene slovenske ne), dobro se pa spomnim onih risb ter njihove sugestivnosti. Izborna je tedaj misel posneti nove ilustracije po njih. Rokopis Vam bom vposlal v decembri - tako da bo risar imel časa dovolj.

Za "Zbornik" so dosedaj stavili članek o [Dostoevskij] Turgenjevu, ki sva ga pregledala s profesorjem (vsak zase) in ga bova v stranicah še enkrat prebrala. Menim, da ga ni treba posiljati v Gorico. Moj članek bo danes do konca stavlen. Tudi tega pregledujeva v dveh. In tako tudi druge.

Ilustracije za moj članek so tudi že kliširane dve po fotografijah, tri po risbah (dve pa sta starejši, ki smo jih poiskali iz zaloge.)

NB. Za barvo za ovojni papir⁶¹ "Pravljic" bom govoril v tiskarni.

Tako sem Vam menda vse sporočil, kar se mi je zdelo važno.

H koncu pa tole : Blagovolite sporočiti g.F.-u, da se mi prav za malo zdi, da je name popolnoma pozabil. Ona zadeva (L 100.-), ki sem prosil zanje menda že v začetku tega meseca, se vedno ni poravnana. Naj mi ne bo hud, ali ta denar ni moj, t.j. luknjo, ki sem zanj naredil v svojem žepu, treba da zamašim enkrat. Pri tej priliki mi seveda prav lepo pozdravite g. F.-a.

Iskrene pozdrave tudi Vam!

Ferdo Plemič

Naslov na kuverti: Esimio Signore / Franc Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo No 26

⁵⁹ Gl. op. 55.

⁶⁰ Prevod Defocevega Robinzona je Ferdo Kleinmayr pripravil pod psevdonimom Nande Vrbanjakov. Knjigo je ilustriral izvirnimi lesorezi A.Č. (= Avgust Černigoj). Izšla je julija 1936.

⁶¹ Knjiga je izšla v umazanorumenih platnicah, skoraj okra barve in s temnordečo obrobo ter risbo, ki prikazuje dve predpotopni živali sredi afriške pokrajine.

13.

Dragi gospod Bevk!

Rokopisi - toli za fakultativno knjigo, kolikor za biblioteko, kakor tudi osebno mi doposlan - so vsi srečno prispeti v tiskarno. To pa je prav sedaj zaposlena s stavljenjem in tiskanjem nekega ital. romana. V 2-3 dneh bodo stroji zopet na razpolago. Tedaj začnemo s stavkom Vaše povesti in boste korekture sprejemali po dogovoru. Nato gremo kar naprej z "Biblioteko". Rokopis, ki ste mi ga vrnili, sem popravil povsem v Vašem smislu ter ga pridodal ostalim. Za članek za božično⁶² številko "Bibl.-e" bom poskrbel pravočasno. Samo narekovani mi naslov mi ni presimpatičen, disi preveč po šolski nalogi. Izbral bom kaj drugega, seveda času primernega, v poljudnem slogu in tudi za ilustracije bom poskrbel.

Zbornik "Luči" smo dotiskali do zadnje pole. Ker je ostalo 3-4 praznih strani, sem doložil oglase z "Mat.-o", "Luč" in Bibl.-o. V dveh dneh bo tudi ta natisk izgotovljen in pojdejo tudi te knjige v cenzuro, kakor so redne "Mat.-čne publikacije že priložene cenzuri.⁶³ Tako upam je vse v najlepšem redu.

Zahvaljujem se Vam za lepo razglednico in Vas in g. F.-a prav prisrčno pozdravljam.

Ferdo Plemič

Naslov na kuverti: Esimio Signore / France Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo No 26
Žig tržaške pošte 3. X. 34, goriške pa 5. X.

14.

28. 7. 35

Dragi gospod Bevk!

Po gospodu D. F.-u poslano prejel in sem prejem tudi že potrdil. V tiskarni bo treba res podrezati, ker stvari stoje, kakor sem Vam sporočil. Bambič je napravil risbe po rokopisu, ki ga je tiskarna poslala. Rokopis se je srečno vrnil in je Bambič sam v njem s številkami označil (1-20), kje naj se vsaka risba namesti.⁶⁴ Risbe je tiskarna tudi že izročila klišarni. Samo s stavkom se vedno ni nic, ker se zdaj tiskajo tu laski "romani". Tako manjka še vedno konec "Tartarina"⁶⁵ in z "Izseljenci"⁶⁶ še niso započeli. -NB. Kar se "Izseljencev" tiče sem v tiskarni izročil Vašo željo, kako naj se prenaredi naslovna stran, pa so list nekam založili. Prosim

⁶² Biblioteka za pouk in zabavo je bila redna periodična izdaja. Iz podatka, ki je tu naveden, vemo, da je izšel en snopič spomladni, okoli velike noči, in eden v pozni jeseni ali zimi, okrog božiča.

⁶³ Predhodna cenzura knjig in periodičnega tiska na Primorskem v obdobju med obema vojnoma, je pravzaprav eno izmed težkih poglavij, ki se sicer pojavlja v vseh razpravljanjih na tematiko tiska v tem času, ki pa še ni bilo dovolj, v vseh njegovih aspektih in poglobljeno, analizirano. Naloča, ki se čaka zgodovinarje kulture.

⁶⁴ Ni jasno, ali gre za Daudetovega Tartarina ali pa za Godynove Naseljence, divjake in otroke.

⁶⁵ Daudetovega Tartarina v Alpah je prevedel Ivo Dren (= Andrej Budal).

⁶⁶ Angleško delo Johna Godyna Naseljenci, divjaki in otroci pa Jerko Jermol (= France Bevk).

Vas, če mi še enkrat o zadevi izrazite svojo željo. Da pojde vse hitreje od rok, hočem prvo korekturo "Izseljencev" in tudi drugih knjig G. M.e tu opraviti in Vam potem pošiljati drugo, že prelomljeno v strani, z rokopisom vred; nakar bi pregledal še v tretje predno gre stavek v stroj. Pač kakor lani, kar se s tem silo prihrani na času in tudi pomot ostane manj v besedilu.

"Robinzona"⁶⁷ bom takoj nadaljeval in Vam potem vpošljem izgotovljen rokopis. Držim se strogo izvirknika, izpuščam obširnosti in stvari, ki se ponavljajo, svojega ne dostavljam nič. Glede ilustracij bo pa treba za časa pisati B.ču. Najbolje tako, da bi mu jaz označil po dotedni stari izdaji⁶⁸ potrebne ilustracije. Te stare izdaje pa nimam. Mi jo morete preskrbeti Vi? Tu je povsem izginila s površja.

Za točen naslov B.-a ne vemo; pisali smo le Milko B-ič, Ljubljana, akademski slikar, ali tako podobno, pa je prejel vse v redu.⁶⁹

Toliko v kratkem. Mnogo pozdravov g. F-lu in Vam, pa še enkrat prav lepa hvala! Sicer pa sem čisto Vašega mnenja, da puške ni treba vreči v koruzo; bil bi zločin!

Vaš Ferdo Plemič

Kuverta ni ohranjena.

15.

Dragi gosp. Bevk!

Prejel sem V. pismo z dne 5. t.m.; nekaj se ne ujema. Pisali ste mi, da bodo naslov "Naseljencev i.t.d." pod šifro: priredil: Simon Novak.⁷⁰ Lanski Koledar (neodobren sicer) je pa isto povest naznanil po šifro: priredil: Jerko Jermol. Imamo tu torej dvoje psevdonimov. Med njima pa ni več izbire, ker je tiskarna že naznanila oblasti, da je "in corso di stampa" povest pritejena po Jerku Jermonu. Torej moramo po višji sili pridržati ta psevdonim, dragoo ali ne dragoo.

Drugo vprašanje: Kaj bo z letosnjim "Koledarjem"? Lanski, ne potrjen, leži v trdo zabitih zabojuh še v tiskarni; vzrok - da je krivda v zamudi založništva. Zdaj je ta Koledar - kar se tiče koledarske vsebine brezpredmeten. Vprašanje: Kaj ž njim? Odgovor: Morda bi se vendarle dal večinoma uporabiti za prihodnje leto, če odrežemo spredaj in zadaj koledarsko snov, ter literarno, že obstoječo, pomnoženo s par aktualnimi članki, izdamo kot nekake "Večernice" ali slično.

⁶⁷ Glej opombo 60.

⁶⁸ Kleinmayr ima v mislih starejšo slovensko izdajo.

⁶⁹ Zaradi deloma bohemskega življenja slikarja in ilustratorja Milka Bambiča v Sloveniji, so bili njegovi sodelavci na Primorskem večkrat v neljubi zadregi, kar razkrivajo tudi naslovi na dopisih, ki jih je Bambič pošiljal Bevk. Prim. še drugi članek v tem zborniku.

⁷⁰ Vse kaže, da je bil Bevkov psevdonim Jerko Jermol že toliko znan italijanskim oblastnikom, da ga je avtor želel zamenjati z novim, ki pa, kakor vidimo, zaradi nenavadnega naključja, da je bil namreč že pred tem najavljen v tisku, ni prihajal več v poštev.

Aktualni članki bi bili v prvi vrsti Abisinija in abis, vprašanje s slikami. Koledar - v pravem pomenu besede - bi tej knjigi ne bil priključen. Moja misel bi bila, da bi se dotednim književnim publikacijam G.M. dodal gratis in sam zase na bolj trdno lepenko tiskani stenski koledar s stolpci poštnih in meničnih pristojbin, izločivši tako koledar iz književnega daru. Kako mislite o tem? Odločiti pa je treba hitro, hitro, hitro, ter ukreniti vse tozadevne korake. Za stenski koledar po mojem ni treba nobenih dozvoljenj; sicer pa se informirajte previdno. Premislite, pretehtajte in odločite - čimprej tem bolje.⁷¹

Jaz starega prevoda "Robinzona" prav nič ne rabim,⁷² rabil bi ga edino ilustrator, če mora res delati po onih risbah. Torej zadeva edinole M. B.-a.

Vse drugo v popolnem redu.

Prav lepo Vas pozdravljam
vdani

Ferdo Plemič

7.8.35.

Kuverta ni ohranjena.

16.

6. X. 39

Dragi gospod Bevk!

Prejel sem V. p. z dne 4. oktobra in hitro odgovarjam, da bom tudi v tem na tekočem

I. Glede poimenovanja moje slike⁷³ bom po Vašem naročilu ukrenil v tiskarni še danes sledeče:

- Pravo ime. -
- (- F. Plem... - N. Vrb. ...)

Čemu bi se pač plašil "izdati" svoje pravo ime!

II. "Pavliho"⁷⁴ sem porinil ta mesec nekoliko vstran, ker sestavljam sedaj koledarček "Vedež"⁷⁵ in pregledujem peti bodoči natis svoje ital. slovnice ter četrti

⁷¹ Izredno zanimivo podrobno opisanje težav, ki jih je povzročila italijanska cenzura slovenskih knjig na Primorskem, nam podaja detailno sliko, kako je bilo s Koledarjem za leto 1935 in kaže na podobnega za leto 1936. Vemo le, da rešitev s stenskim koledarjem ni bila realizirana.

⁷² V stavku je mogoče prebrati v podtonu kakšno morebitno Bevkovo pripombo glede Kleinmayevega prevajanja Robinzona, kakor bi prevajalec potreboval že obstoječi slovenski prevod, da bi ilustrator Bambič videl in vedel, kako se ravnati pri ilustriranju. Iz gornjega bi bilo mogoče sklepati, da določeni ilustrator M. Bambič (?) ilustracij ni realiziral, pač pa jih je kasneje Avgust Černigoj.

⁷³ Po vsej verjetnosti gre za sliko, ki je bila natisnjena v brošurici Dvajset let 1919-1939. Seznam in cenik knjig Goriške matice. V njej je Kleinmayrev fotografiski portret tiskan čez celo stran.

⁷⁴ S tem naslovom je Kleinmayr pripravljal prevod Tila Eulenspieglja. Glej še naslednja pisma.

⁷⁵ "Vedež" je bila vsakoletna publikacija, po vsebini med koledarjem in praktiko. Izdajal ga je knjigarnar in založnik (in pisatelj) Jaka Štoka. Do leta 1942 je dosegel 23. letnikov in Kleinmayr je

svoje sloven. slovnice. Ali nič se ne bojte, za Božiče ga imate prav lepo obdelanega in široko pisanega, da ga bo tudi priatelj Feigel vesel, ki ga še danes ni minilo profesorsko veselje rdečega svinčnika. Njemu bom posvetil o priliki prav posebno slov. slovnico, ki jo je bodo veseli vsi slovničarji. Je že v rokopisu na stotini listkov, pa še čaka urednika.

III. Istotako je v rokopisu na stotini listkov povest, o kateri sem Vam govoril in ki bi nosila nekak naslov "Olimpijonci"⁷⁶ (udeležniki Olimpijad ali ne sedanjih, temveč starogrških), seveda povsem v humoristično satirskem slogu. Ko odpravim najnajnejše, torej po novem letu, se je lotim resno, ker mi namerujete že podati dar za mojo 60 letnico. Bo to tudi najlepši dar, ki mi ga boste mogli podati.

IV. Resnično, Vi se ne motite, ker jih je 6x in 5x, ko sem vendar rojen 5. I. 1881. - Žalibog, da jih ni manj!

Prav lepo Vas pozdravljam in g.-a D. Feigla in če prikolovratite spet sem k morju, opozorite me; zadnjič se je zadeva zapletla.

Vaš

Fredo Plemič

Naslov na kuverti: Pregiatissimo Signor / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26

17.

8. II. 40

Dragi gospod Bevk!

Zelo žal mi je, da so mi Vašo zadnjo razglednico prekasno vročili, tako da mi ni bilo prilike srečati se osebno z Vami, ko ste se včeraj mudili v tiskarni. Pa Vam tu obsirneje poročam, kako je s stvarjo, ki Vas zanima.

"Pavliho"⁷⁷- jaz sem mu v rokopisu ohranil pravo ime. Til - (kakor sem Vam že kaj od začetka povedal), kar sem mi zdi bolj primerno njegovi osebnosti, ker je tako tudi izvirno in ker "Pavliha" slednjič ni drugo kot izpeljaka iz Pavel - torej Pavliho sem do polovice dodelal, ko mi je skočil za vrat "Vedež", ki sem ga moral nagloma prirediti za konec lanskega leta. Nato je prišla peta naklada moje ital. slovnice za Slovence, ki jo imam v delu. Ljudje, t.j. založnik Štoka naroča vse le v zadnjem hipu, oziroma ko je prodal zadnji iztis in ljudje povprašujejo po knjigi, pa hoče hitro, hitro! Jaz sam sem s privatnim poukom vrlo zaposlen, pa sučem pero.

⁷⁶ bil njegov zvesti urejevalec. V njem je izhajalo "Pavlihovo modrovanje...", zato je Štoka kasneje (gl. pismo št. 17) nekako cutil, da se mu jemlje nekaj njegovega, ko bi z istim imenom poimenovali tudi junaka Tila Eulenspiegla.

⁷⁷ 76 Povest ni nikoli izšla, čeprav je bila, kakor vidimo iz nadaljevanja pisma, zamišljena v počastitev pisateljeve šestdesetletnice.

Kleinmayr, ki se spet vrača k prevodu Tila Eulenspiegla, opisuje težave, ki prevajanje spremlijajo, predvsem pa, kako si on zamišlja bodočo knjigo (saj govorí celo o luksuzni izdaji), na drobno se dotika - in dovolj tenkocutno - nekoliko krepkega realizma, ki je v knjigi, in slovenskega primorskoga cloveka tista doba, ki mu prevod namenja.

kadar je baš čas, in tudi tedaj ne vselej, ker me včasih mine volja in bi najraje vse skupaj vrgel ob steno - pero in črnilnik kot ranjki Martin Luter. Sami veste, da se taki trenutki ponovno vračajo človeku, ki "piše".

Torej dajte mi še 1-2 tedna odloga, da delo izvršim. Škoda bi res bilo, da bi "Til" ostal torzo. Konec meseca ga imate gotovo v rokah.

Obseg te knjige pa sem preračunal takole:

Original (luksuzna izdaja, ki me je stala 18 Lir) šteje 184 strani; odbiti pa moramo 21 strani celostranskih ilustracij (onih med besedilom ne štejem). Ostane tedaj 163 strani, katerih vsaka vsebuje 27 vrst; skupno torej 4400 vrst. Če natisnemo prevod v obliki kakor "Robinzon" imamo na vsaki strani 35 vrst in bi brez ilustracij obsegal prevod 136 strani. Vendar po mojem mnenju še kako polo manj, ker je naše jez. izražanje mnogo kraje od nemškega in ker sem mnogokaj opustil, kar je bolj stranske vrednosti. Torej bi jaz z 8 do 10 ilustracijami računal na 120 strani.

Kdo bo ilustriral? To je važno. In kako? Moje nemško izdajo krasijo prav posrečene perorisbe nekega Rolf Winklerja. Jaz bi knjigo posodil v vpogled prihod. ilustratorju, da bi se nekoliko uživel v duh nemškega srednjega veka. Raje manj ali to naj bo dobro; samo ne modernih spak v ljudsko knjigo, ki datira iz XV. stoletja.

Toliko v obče. Prevodu bi napisal zgodov.- literaren uvod 1 do 1,1/2 strani, kakor pri Münchhausnu.⁷⁸

Zdaj pa še nekaj!

Nuntio vobis gaudium magnum!⁷⁹

Založnik Stoka je postal kar divji, ko je bral v Matičnem "Koledarju", da misli Gor. Matica izdati prihodnje leto "Pavliho", ker "Pavliha" je baje osebnost vzeta iz njegovega "Vedež" in on ne bo dovolil, da bi kdo drugi to ime uporabil kot naslov i.t.d. katerisibodi knjigi. Če se to zgodi - bo tožil!

Jaz sem ga skušal potolažiti, pa sem mu razjasnil, od kedaj i.t.d. je to ime med nami Slovenci že v navadi. Zdi se mi, da ga nisem še prepričal. Tako ima Til že svojo zgodovino, predno je izšel. Difficile est satyram non scribere!⁸⁰

NB. Vam ugaja ime Til? Ali naj izpremenim v Tilen. Kaj pa njegov priimek: Eulenspiegel. Jaz sem ga pustil še "in suspenso".⁸¹ Dobesedno prevesti se ne da. Imate v tem pogledu kak domislek?

Prav prijateljski Vas pozdravlja

Fredo Plemič

Naslov na kuverti: Egr. Signor / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26

⁷⁸ 78 Dve leti pred tem je v njegovem prevodu in pri isti založbi izšel drug prevod iz nemščine G.A. Bürgerja Lažnjivega barona Münchhausena čudovita doživetja po suhem in po morju (1938).

⁷⁹ 79 Lat.: Oznanjam vam veliko veselje.

⁸⁰ 80 Lat.: Težko je ne pisati zbadljivk.

⁸¹ 81 Lat.: Nerešeno, v zraku, neodločeno..

18.

Dragi g. Bevk,

v dodatek včerajnjemu pismu še sledeče:

Mnogo sem premisljeval, kako bi poslovenil ime "Eulenspiegel", ne da bi se spodtaknil ob kaki sestavljenki, ki bi slednjič ne podala niti pravega pomena. Pa sem dospel do tega:

1.) "die Eule" - sova je vzor modrosti; teh sov pa je več vrst in prav ona s čopi nad ušesi je nekako (tudi v podobarstvu) predstavnica tega razširjenega plemena. Taka sova se kliče: uharica.

2.) Uharica se - kolikor jaz iz lastnega opazovanja vem - oglaša nekako tako: Ú-hu-hu!- kar zveni silo zafrkljivo, zabavljivo.

3.) Zato bi priimek našega Tila rad izvajal iz tega imena; pa sem po daljšem premisleku dospel do tega, da sem prevedel:

Eulenspiegel - v - Uharček, posebno še zato, ker je nosil po tedanji srednjeveški noš Till kapico na glavi, ki sta jo krasila dva podaljška podobna ušesima. - Ime je seveda izpeljano iz: "uharica", in mislim da precej točno označa osebnost, o kateri govorimo. Ta prevod ("uharček") bi jaz seveda nekoliko opravičil v "uvodu". Na vsak način pa z namenom "Pavliha" ni nič; obrabljeno in netočno!

O priliki povejte mi svoje mnenje.

Pozdravlja

Fr. Plemič

9.2.40.

Torej naslov knjige:

Til Uharček

po najstarejšem nemškem izvirniku priredil.....⁸²

Kakor smo "Lažnjivemu Kljukcu"⁸³ vrnili njegovo pravo ime, vrnimo zdaj Tillu vsaj približno pomen njegovega imena!

Naslov na kuverti: Stim. Signore / Franc Bevk / Gorizia / via Monte Santo 26

19.

Dragi gosp. Bevk!

Nedelja je, jaz sem ostal brez pisemskega papirja, pa Vam kar tu na "koncept" pisem.

⁸² Kleinmayr že zapisuje podatke za naslovno stran...

⁸³ Prvotni slovenski prevodi Raspejevega in Bürgerevega dela so na Slovenskem izhajali kot: Lažnjivi Kljukec.

Torej "Til Uharček" je do zadnje pičice, z uvodom in kazalom, dokončan. Pisite mi le, kdaj pridete, da Vam ga izročim, oziroma če bom zaposlen ob isti uri, kje naj Vam ga pustim z originalno knjigo vred. Knjiga bo s svojimi ilustracijami prav prišla našemu ilustratorju, samo paziti mora, da ne ilustrira nekaj, kar v slovenskem besedilu ni.

Jaz sem se namreč ravnal po Vašem naročilu ter sem "stiskal", kjer koli sem mogel - reči pa moram, da brez škode za celoto. Da boste prilično obveščeni, kako sem postopal, Vam povem, da sem:

1. izpustil razne neukusnosti, n. pr. prizor, ko Uharček vrže zivega psa v vrelo vodo in ga kuha;

2. izpustil nekatere umazanosti, ali jih ublažil;

3. črtal nekatere zgodbe, ki ponavljajo v samo nekoliko izpremenjeni obliki isto snov.

4. izpustil par anekdot, ki bi neprijetno dirnile duhovščino.

Ostalo menda "pojde"; vendar preberite pazljivo, saj je Uharček često tako polemične vsebine, da mu ne morete odvzeti žela brez škode.

Naj ga umetnik lepo ilustrira, naj opusti vse novodobne bedarije ter naj poda knjigi in času, v katerem je nastala, XIV. - XV. stoletje, primerne risbe. Osem do deset - ali lepo izvršenih risb bo zadostovalo.

Rokopis obsegata:

2 strani naslovne

4 " uvoda

96 " besedila

2 " kazala

104 strani skupno, kar bo pri moji ozki pisavi dalo z ilustracijami vred krog 96 strani. Torej ne preveč "stisnil" sem dobro. Tisk pa bi moral biti jasen, tako n. pr. kakor v "Robinzonu".⁸⁴

Še nekaj! Popravite mi le, če mi je ušla kaka slovenska pokveka, sloga pa mi ne preminjajte preveč - za boga! - saj je izredno dober, kot so priznali že mnogi.

Prav prisrčno Vas pozdravljam in upam, da Vas o priliki kmalu vidim. NB. Zdaj povzamem povest, o kateri ste mi pisali. Drugo za drugim!

Pozdrave tudi g. Damiru.

Fredo Plemič

25. II.40.

Naslov na kuverti: Egregio Signor / France Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo 26.

⁸⁴ Prevod Defoejevega Robinzona je Kleinmayr kot Nande Urbanjakov priredil za Goriško matico. Knjiga je bila tiskana v juliju 1936 in je imela lepe linorezne ilustracije A.Č. (= Avgusta Černigoja).

20.

Dragi gospod Bevk!

Prijel sem Vaše c. pismo in učeno razpravo dr. A. Debeljaka,⁸⁵ ki pa ne pride glede glavnega vprašanja, do nobenega pozitivnega zaključka. Medtem ste menda prejeli tudi Vi moje pismo, s katerim sem Vam naznani, da sem delo skončal. Rokopis in bržkone tudi jaz Vas bova čakala v soboto v tiskarni ob 3 1/2, kakor ste mi sporočili. Obenem Vam izročim tudi nemški original, da se ilustrator nekoliko razgleda ob njem. Krstno ime Til sem povsod spremenil v obliko Tilen, kakor Vi nasvetujete. Ime "Uharček" sem pustil, ker se mi zdi "Burkež"⁸⁶ prešlošno poimenovanje. Če dr. Debeljak meni, da bi ime "Uharček" lahko napoljalo na misel, da jih ima "debelih za ušesi", je to povsem pravilno junakovim činom primerno. Da bi pa Eulenspiegel ne imel nobenega stika z uharico, se mi zdi debela trditev. Saj je bil junakov grb: Uharica z zrcalom v kremljih in so mu ta grb vklesali tudi v nagrobni kamen kakor znano in kakor boste iz rokopisa samega razbrali. Že prej sem Vam pisal, da izhaja ime bržkone od zasmehljivega klica uharice (U - hu - hu!) v zvezi s pozivom: Poglej se zdaj v zrcalo, človek božji, kako bedast si brav za brav!

Dr. Debeljak piše tako učeno, sicer zame, ki Till-a že preko petdeset let poznam, brav nič novega. Ali on piše o flamskem (nizozemskem) Tillu. Imamo pa še druge Tille: n. pr. angleške, poljske i.t.d., ki so vsi po nemškem originalu prikrojeni sodobnim razmeram. Da je v teh Tillih prevladala bolj satirična, politična žila, je umevno. To je prinesel čas s seboj. Imamo tudi prav moderne Tille, kakor imamo celo "Nibelunge v fraku" (Anas. Grün).⁸⁷ Ali - in to je važno - meni ste naročili, naj priredim Till Eulenspiegl, se razume nemškega, in ne kako drugojezično prireditev, tudi če bi bila vredna, da jo postavimo poleg Goethejevega "Fausta", o čemur pa mi bodi dovoljeno zelo dvomiti. Saj poznam nemško literaturo, njene razrastke in posnetke, brav temeljito.

Tilen je personifikacija srednjeveškega kmečkega in meščanskega humorja; kot tak včasih precej grob, ali brez soli tudi ni. Tu in tam so ironični izpadi ali migljadi na plemstvo, duhovništvo i.t.d. Da to ni zbirka samo nemških anekdot, vemo vsi, posebno oni, ki poznajo tozadenvno italijansko slovstvo!

Pravi naslov prve tiskane knjige o Uharčku se glasi:

- Ein kurtzweilig lesen von Dyl Ulenspiegel geborē auß dem land zu Brunß swick. -1515-

Vidite, da sem v snovi brav dobro poučen in to ne od včeraj.

Imena "Eulenspiegel" ne bomo pridržali v slovenski knjigi, ki ni kritično literaren dobesedni prevod, temveč ljudska knjiga. Pustite "Uharčka" živeti, ali mu

⁸⁵ Anton Debeljak (1887-1952). Znani slovenski romanist in prevajalec.

⁸⁶ Burkež je po vsej verjetnosti reminiscenca na Bevkovega Burkeža gospoda Viterga.

⁸⁷ Gre za Anastasia Grüna (1806-1876), Prešernovega znanca in kranjskega grofa Auersperga.

pa dajte boljše poimenovanje. Na vsak način sem mu ime opravičil v "Predgovoru."

Na svidenje v soboto

F. Kleinmayr

28. II. 40

Naslov na kuverti: Stim. Signor / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26

21.

Dragi gosp. Bevk!

Pisali ste mi, da pridete v tiskarno ob 3 1/2. Zdaj pa je stvar taka, da je tiskarna ob sobotah popoldan zaprta. Zato sem rokopis in knjigo izročil prof. Kosovelu, ki mi je zatrdil, da se boste prav gotovo oglašili pri njem, če pridete in da vam bo izročil oboje. Jaz sem ob istih popoldanskih urah zaposlen. Torej sporočite mi kratko, ali ste prišli v T.⁸⁸ in če ste prejeli, kar sem za Vas pustil pri prof. K.-u? Oziroma, kdaj pridete po oboje ali kako naj Vam to pošljemo?

Z odličnimi

F. Kl.

2.3.40

Naslov na kuverti: Stimatissimo Signore / France Bevk / Gorizia Via del Monte Santo No 26

22.

Dragi g. Bevk, odgovarjam Vaši dopisnici v kratkem takole:

Blagovolite mi sporočiti o svojem času, kdaj pojde "Burkež"⁸⁹ v tisk, ker menim, da bi bilo najbolje, da prvo korekturo opravim kar jaz tu na mestu in Vam potem pošljem drugo korekturo že lomljeno v stranice. Seveda bi morale prispeti tudi ob času ilustracije,⁹⁰ tako da pojde delo nagloma naprej. Mislim, da ste istega mnenja.

Prav lepo Vas pozdravljam in g. Damira ob enem

Vaš

Fredo Plemič

15.4.40.

Naslov na kuverti: All' Egr. Signor / France Bevk / Gorizia / Via del Monte Santo 26

⁸⁸ T. = Trst.

⁸⁹ Burkež = Til Eulenspiegel.

⁹⁰ Burkeža ilustriral Dore Klemenčič.

23.

28.4.40

Dragi gosp. Bevk!

Popolnoma Vaših misli, kolikor jih zastopate v zadnjem Vašem pismu. Povsem naravno je, da oni, ki prevod (oz. prireditev) pregledne, jezikovno ostreje vidi kot prevajalec sam, ki je bolj ali manj vedno pod vplivom izvirnika. Zato je tak pregled le koristen. Glede krajevnih imen sem bil že s kraja mnenja, da bi jih pisal vsa fonetično (to se v rokopisu menda še pozna), za ljudsko knjigo je to najprikladnejše, če ne gre baš za zemljepisno (potopisno) obravnavo. Za posamezne besede pa se ne bova pulila.

Da ste mi zdravi! Pozdrave tudi g. Feiglu.

Ferdo Plemič

Naslov na kuverti: Egregio Signore / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26

24.

8.vel.[ikega] tr.[avna = maja] 40.

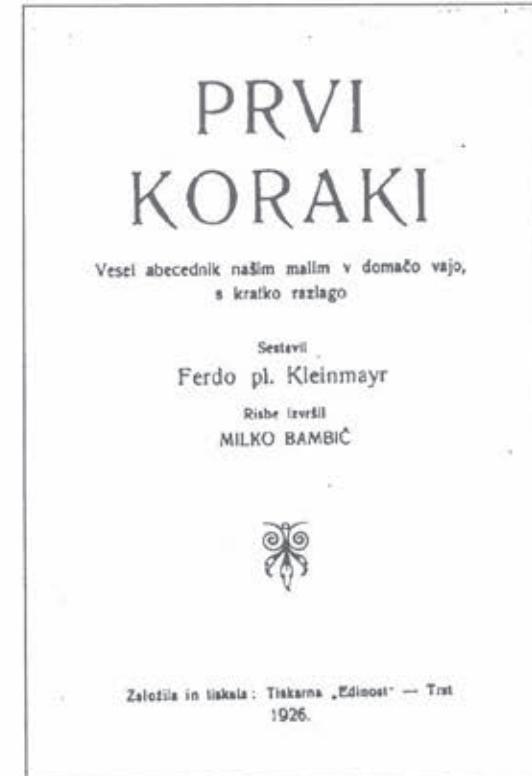
Dragi gosp. Bevk!

Potrjujem prejem Vašega pisma od včeraj. Takojo po jutrajnjem prazniku pojdem v tiskarno, da pričнем s korekturami. Risarju priporočite - prosim - da mi nemško knjigo vrne, ker to se lahko in rado pozabi. Napis "Predgovor"⁹¹ tudi lahko izostane brez škode. Glede "predgovora" pa sem Vam itak svoječasno pisal, da boste morali tu in tam kaj spremeniti, že ker smo krstili junaka z drugim imenom. Kazalo je povsem postranska reč pri taki ljudski knjigi. Zadnje poglavje je res precej kočljivo. Sicer pa sem Vam že pisal ob času, ko sem Vam izročil rokopis, da sem izpustil marsikaj, kar bi ne bilo po godu temu ali onemu, ter da poglejte, če ni kaj take "tare" preostalo v prevodu. Na vsak način bom prireditev in dostavke k temu poglavju resno pregledal in Vam izrazil o vsem svoje mnenje. Till umira namreč resignirano, ali vedno še s staro nagajivostjo in z ironičnim nasmehom, namenjen tedanjim razmeram in zastopnikom nekaterih razredov.

Da ste mi zdravi! Več o priliki

Ferdo Plemič

Naslov na kuverti: Al Signore / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26.

⁹¹ Predgovor za Tila Eulenspiegla.

Ferdo Kleinmayr: Prvi koraki (27)

25.

3.6.40

Dragi gospod Bevk! Klišči so izdelani in bomo lomili v stranice takoj prihodnji teden, ko se vrne z dopusta proto.⁹² Vso zadevo bom opravil jaz sam po navodilih Vašega slednjega pisma, nakar Vam vpošljemo v stranice lomljeno besedilo.

To bi bilo tedaj v redu. Kar se pa tiče risb samih, moram priznati, da me po veliki večini niso zadovoljile. Risar je izvedel nalogo prepovršno vsaj s historičnega vidika in sploh tudi. Ni edina napaka, da so konture v klišejih izpadle pretenko, temveč ponujajo risbe še več napak. Naj omenim glavne, ki se s snowjo, vzeto iz XV. stoletja, kratkomalo ne zlagajo. Risarju manjka vsakteri historični smisel v njegovih risbah se kar kopijo anahronistični elementi. Le pazite! Že

⁹² Proto (iz gršč. = prvi, nadrejeni), tehnični vodja v tiskarni, ki mu je bila glavna naloga stavljanje in metiranje.

prva slika (babica pade v mlako) kaže kroj, kakor ga danes nosijo kmetice in take čevlje! Voz, v katerem se pelje župnik pod vislice, je voz iz 19. stoletja. Okno, skozi katero pleše Burkež po vrvi, je moderno okno in ne iz 15. stoletja. Rektor ima na sliki dolge francoske hlače, moderne čevlje in moderno suknjo in drži celo - cilinder v roki!* Oprostite, to je že huda! Poleg tega je na isti sliki osel prej kravi podoben kot oslu. Krojaci so tudi moderno oblečeni. Hlač, kakor jih nosi konjski mešetar, takrat niso nosili. i.t.d. Visek pa je dosegel risar v prizoru "orožniki popadajo v reko." Namesto srednjeevskih stražnikov s čeladami, sulicami i.t.d., je nariral - ogrskie huzarje z ogrskimi čakami, sabljami in enega celo - s puško in bajonetom na nji. To se mi že zdi mistifikacija založništva. To risbo sem enostavno kasiral in vsaj ta ne pride med besedilo, če hočete že [druge; prečrтанo] ostale v knjigi imeti.

Toliko dostojnosti treba da imamo do inteligentnih bralcev. Kako je risar podal Burkeža samega, je tudi bolj reva. V besedilu je vendar brati, da je B. nosil "nenavadno" obleko, naš B. pa je oblečen kot cigan! Pišete, da so slike "razgibane"; nekatere že, druge manj. Glavne napake nesodobnosti in tudi površnosti jim nihče ne odvzame. Je že prav, da se omeni njih avtor na naslovni strani!

Zgodilo se je tedaj to, česar sem se najbolj bal, pred čemer sem svaril in radi česar sem vposlal tudi nemško knjigo z zgodovinsko zvestimi ilustracijami, da bi po njih risar posnel takratne kostime. Bob ob steno! Risal je po svoje in kar leži tu pred mano na mizi je - reva.⁹³ O umetnosti namreč tudi jaz nekaj razumem in menda precej, prav zato ker si ne dam ničesar sugestionirati.

To sem vam hotel odkrito povedati. Sicer pa Vas in g. Damira prav prisrčno pozdravljam.

Vdani

Ferdo Plemič

*) NB Na isti sličici so tri osebe - brez nog.

Naslov na kuverti: Egregio Signor / France Bevk / Gorizia / via del Monte Santo 26

⁹³ Izredno negativna ocena ilustracij za Tila Eulenspiegla, ki povrh se izšel ni. Prevod z naslovom Pavliha je bil dotiskan, izšel pa ni. Tiskarna ga je prodala za star papir. Prim. Bevk, Mrak za rešetkami, str. 122.

GORIŠKA MATICA V RIMSKEM DRŽAVNEM ARHIVU

Milica Kacin-Wohinz

Objavljam v prevodu korespondenco med italijanskim Ministrstvom za notranje zadeve in videmskim prefektom iz novembra in decembra 1925 o Goriški matici. Dopisa sta ohranjena v rimskem državnem arhivu - Archivio Centrale dello Stato, v arhivu Ministero dell'Interno, v fondu Direzione Generale della Pubblica Sicurezza, Affari Generali e Riservati, v kategoriji G 1, ki pomeni "Associazioni", in posebej "Associazioni slave della Venezia Giulia", fascikel 22. Pod to kategorijo je shranjena obsežna dokumentacija o slovenskih in hrvaških društvih v Julijski krajini po prvi svetovni vojni, vključno s končnimi seznama kulturno-prosvetnih, mladinskih, strokovnih in drugih društev, ki jih je oblast ukinjala leta 1927 in prej. V arhivu sem več mesecev zbiral gradivo za svoje raziskave v letih 1969-1974, vendar imam o Goriški matici kopijo samo tu objavljenih dopisov, kar ne pomeni, da ni še več drugih dokumentov v arhivu, izbirala sem pač po kriteriju interesa mojih raziskav. Mnogo govora o slovenskih društvih in tudi založniških hišah pa je v vseh splošnih poročilih vseh štirih prefektur Julijske krajine, za vse razdobje med vojnami. Iskanje in preučevanje teh fragmentov pa pride v poštev le v primeru poglobljene in znanstvene raziskave te tematike.

Objavljeni dokument priča sam po sebi. Kaže na totalno nadzorovanje in podrobno sledovanje dejavnosti slovenskih kulturnih in drugih ustanov s strani notranjega ministrstva oz. njegove direkcije za javno varnost in lokalnih oblasti, tedaj ko so še vse te ustanove legalne, ko še obstaja pluralni parlament v Rimu, z dvema slovenskima poslancema, tedaj, ko fašizem še ni totalitarni režim. Druga značilnost, ki jo razkriva dokument pa je, da goriškega prefekta vznemiri celo akcija za naročnike Goriške matice, ki poteka v Jugoslaviji, da odredi rigorozne mere, da bi jo preprečil na Primorskem, vključno s pritiskom na goriškega nadškofa Frančiška Borgio Sedeja.

1.

Rim, dne 17. novembra 1925
Zaupno

Urad: Splošne zaupne zadeve
Predmet: Goriška Matica
Goriško slovensko društvo

Prefekt Videm¹

V zvezi z novico objavljeno v tržaškem "Malem listu" 23. oktobra t.l., ki zadeva zgoraj navedeno društvo, prosimo Vaše gospodstvo, da nas obvesti o značaju del, ki jih le-ta izdaja in nam pošlje seznam del, ki so bila doslej že objavljena.

Arhiv
Za Ministrja
II

Sklicujoč se na fascikel "Slovanska društva Julijske krajine", odprt 3. 12. 1925

Iz tržaškega časopisa "Mali list", z dne 23. oktobra:

"Goriška Matica" je prešla v roke liberalcev. Leta 1920 so jo ustavili slovenski duhovniki, vodil jo je prof. teologije dr. Pavliza Andrea. Bila je torej zasebno podjetje. Imela je 25000 naročnikov. Sedaj so duhovniki želeli, da bi Matica postala legalna ustanova, z lastnim vodilnim svetom ter z nacionalnim in krščanskim programom. Toda gospodje dr. Pavliza, dr. Zigon in Lukezic niso hoteli o tem ničesar slišati in Matica je prešla v roke liberalcev.

Nov vodilni svet sestavlja:

Daimir Faigel,
lekarnar Ujciec, za Zvezo prosvetnih društev,
Hrovatin, poštni uradnik v pokolu,
dr. Tone Znidarsic, za liberalce,
ing. Giusto Usaj.²

¹ Pismo je v rokopisu, je predloga, ki je ostala v arhivu notranjega ministrstva.

² Imena navajam tako, kot so zapisana v originalu.

2.

KR. PREFEKTURA ZA FURLANIUO

Št. 8691 Kabinet Udine, 8 december 1925
Odgovor na dopis 2. 12. 1925,³ št. 45822 - R -
Predmet: Goriška Matica - goriško slovensko društvo -

Spoštovalo

Ministrstvo za notranje zadeve

Generalna direkcija J.V.⁴

Zaupne zadeve

RIM

"Goriška Matica" je založniško društvo, ki zasleduje politične cilje, previdno a čisto iridentistične.

Za oris njenega značaja bo zadostovalo prepisati isto, kar je ljubljanski Slovenski narod dne 10. maja 1925 objavil o njej:

"Naši bratje onstran meje potrebujejo čriva. (Revni so, obubožali so radi ranih neprilik in zlasti vsled vojnih razmer, domovja so jim razbita. Omagujejo.) Naša dolžnost je, da jim pomagamo, da jim lajšamo nositi njihov težki jarem. To našo sveto dolžnost homo izvršili, če homo vsi brez izjeme pristopili k Goriški matici..."

[Vsako mesto mora imeti po več poverjenikov,] vsak trg in vsaka vas pa vsaj po enega...

[Predvsem apeliramo na našo mestno in podeželsko inteligenco kot nositeljico velikih idej] pred idejo bratske vzajemnosti morajo izginiti vsi predsodki. Učitelj in duhovnik, vzgojitelja in voditelja našega ljudstva, morata v prvi vrsti vplivati in zastaviti ves svoj vpliv, [da se Matica razširi povsod, da dobi dostop v vsako hišo. Navajajte zlasti šolsko mladino in mladino, ki se zbira po raznih društvih, odsekih in zvezah v to, da izpoljuje veliko nalogu, ki jo imajo kot Jugoslovani v lastni državi, to je,] da nikdar ne pozabijo svojih bratov, ki ječe pod tujem gospodstvom in ki niso še tako srečni, da bi vživali vsestransko svobodo...

Na delo za naše brate, ki nas prosijo pomoći!"

[Glavni poverjenik za Jugoslavijo:
Karlo Gornik,
Ljubljana, Streliška ulica 6]⁵

³ Datum je očitno zgrešen, na ministrskem osnutku je poleg številke dopisa zapisan datum 30. 11. 1925, ki je očitno datum odpisanega dopisa.

⁴ Generalna direkcija za javno varnost (Pubblica sicurezza). Na dopisu, ki ga je prejela direkcija, je v rokopisu zapisano: 12.25 On. M. P. Istruzione, Gab. On. M della Giustizia, Affari di Culto, Gab., kar pomeni, da je bil dopis poslan tudi ministrstvoma za izobraževanje in za pravosodje in sicer v oddelek za kulturne zadeve. Na začetku poročila pa je v rokopisu stavek: "V primerno vednost pošiljamo tukajnjemu Ministru naslednje poročilo 8 tckočega furlanskega prefekta."

⁵ Tekst, ki je v italijanskem dokumentu v prevodu, je vzet iz originala, t. j. Slovenski narod št. 105.

O delovnem programu Goriške Matice sem že od maja letosnjega leta opozarjal goriškega nadškofa in poverjenika za šolstvo v Trstu, naj pazita, da se duhovnikij in učitelji, o katerih ljubljanski časopis govorí, da bodo delali propagando, na noben način ne odzovejo vabilo.

Goriški nadškof mi je dal pomirjujoča zagotovila, posebej zato, ker, kot sem pozneje ugotovil, obstaja še drugo založniško društvo za katoliške publikacije, ki konkurira Goriški Matici.

Poverjenik me je nadvse prijazno podprt.

Sicer pa sem dal podprefektom navodila, da bodo nadzorovali tako duhovnike kot učitelje in da me bodo, nasploh naglo obveščali o pobudah tozadevnega društva.

Goriškemu podprefektu sem posebej naročil, da mi pošlje vse publikacije, ki jih bo Goriška Matica pripravila za trg.

Če bi bile te publikacije take, da bi motile asimilacijski proces slovenskega prebivalstva, bom odločil zaplembo, podobno tisti, kakršno sem določil za knjigo "Boj majhnega naroda", ki jo je izdala Kmečka in delavska zveza Goriške.⁶ (Glej moja poročila 1. 7. 1925, št. 4271 Kabinetu N.E. Ministra in 1. 8. 1925, št. 5386, Generalni Direkciji J.V., Zaupne zadeve).

Zavezujem se, da bom o teh publikacijah obveščal sproti, kakor bodo poslane v obtok.

PREFEKT
(Umberto Ricci)⁷

10. 5. 1925. V oglath oklepajih so navedeni stavki in podatki, ki jih v italijanskem prevodu ni, a so potrebni za razumevanje.

⁶ Janko Kralj: Boj majhnega naroda, Gorica 1925, 35 str. s slikami (Rdeče knjige Kmečko-delavske zvez).

⁷ Umberto Ricci je bil prefekt videmske pokrajine, imenovane tudi "del Friuli", od 10. 1. 1925 do 20. 5. 1926. Večji del nekdanje avstrijske dežele Goriško-Gradiščanske je pripadal tej pokrajini, od januarja 1923 do 2. 1. 1927, ko je bila na novo ustanovljena Goriška pokrajina- provinca.

POGLED V BUDALOV SVET. IZ DNEVNIKOV SLOVENSKEGA INTELEKTUALCA

Milena Lavrenčič-Lapajne

Dr. Andrej Budal, profesor francoščine, nemščine in slovenščine, slovenski primorski pesnik in pisatelj, esejist, literarni zgodovinar in kritik, publicist ter javni in politični delavec.

Osebno poznanstvo s pokojnim profesorjem Andrejem Budalom in z njegovo družino pa tudi lastna povezanost z isto goriško in primorsko zemljo sta me vodila k raziskovanju obsežnega literarnega dela tega našega rojaka. Pisateljeva danes že tudi pokojna vdova Edka ter njuna otroka Gojko in Breda, oba profesorja v Trstu, so mi omogočili vpogled v njegove dnevниke, ki jih je pisal že l. 1908. Iz tega leta so namreč ohranjeni prvi zapis. Bile so to dijaske beležke, Andrej Budal je maturiral l. 1909. prve dnevnike pa je pisal že l. 1912, kar je tudi sam omenil v svojih poznejših zapisih, a žal niso ohranjeni. Pisal jih je torej od l. 1908 do l. 1970, to je polnih 62 let, za vsak dan. Ohranjeni so, od l. 1908 samo nekaj strani, od maja 1915 dalje pa neprekiniteno do marca 1970, ko se je ustavilo njegovo pero, to je skoraj do konca življenja.

Andrej Budal se je rodil 31. oktobra 1889 v Štandrežu pri Gorici, ki je bil ob pisateljevem rojstvu še samostojna občina, kasneje, pod Italijo, pa so ga priključili Gorici. Oče Jožef je bil majhen kmet in težak na železniški postaji, mati Frančiška Marusič pa je bila iz vecje kmečke družine in je razmeroma mlada umrla. Njen stric kanonik, monsignor Andrej Marusič, je bil profesor, politik in časnikar v Gorici, njen brat Valentin pa finančni svetnik v Trstu in pozneje med vojno v Ljubljani.

Izmed številnih otrok je študiral na univerzi le Andrej, brat Jožef je padel v Galiciji že l. 1915, brat Lojze je bil železničar, sestra Karolina pa je živila na domu.

Iz očetovega drugega zakona z Elizabeto Brajnik sta se rodili še polsestri Ema in Zora.

Andrej je začel svojo šolsko pot v domači slovenski osnovni šoli, kjer je končal 2 razreda in šolanje nadaljeval v goriški nemško-slovenski vadnici še 2 leti.

V šolskem letu 1901/2 se je vpisal v Gorici na nemško klasično gimnazijo. V 3. razredu so ga dali v goriško deško semenišče, kjer je bil uradni jezik nemški, slovenščini pa so bile dodeljene le 3 ure. Razen v 1. razredu gimnazije, kjer je bil vzrok slabšega uspeha nedvomno pomanjkljivo znanje nemščine, je bil Andrej vseskozi odličnjak in je v šolskem letu 1908/9 maturiral z odličnim uspehom. Na gimnaziji je prostovoljno obiskoval tudi neobvezni tečaj italijanščine. Zapisal je: "Kar mi je dajala šola, sem dopolnil v mnogih z domaćim učenjem."

Ob štipendiji goriškega deželnega odbora se je vpisal na romanistiko dunajske univerze in si izbral kot glavne predmete francoščino, provansalščino in italijan-

ščino. Poslušal je tudi predavanja iz rimske literature, zgodovine, srednjeveške dramatike, grško-rimske zgodovine ter obiskoval seminarja španske in latinštine. Med listi z avtobiografskimi podatki je zapisal, da je na Dunaju študiral tudi nemščino in slovenščino, le da teh spričeval med Budalovimi dokumenti ni.

Poleti l. 1912 je bil prvič v Parizu, kjer si je pridobil diploma za poučevanje francoščine zunaj francoskih meja.

Decembra l. 1912 je Budal na Dunaju doktoriral, l. 1915 je tam opravil profesorske izpite za poučevanje francoščine in latinščine kot glavna predmeta ter nemščine kot stranski predmet na srednjih šolah s slovenskim ali nemškim učnim jezikom.

Služboval je najprej v Gorici na slovenski klasični gimnaziji in nemški realki, a le od februarja do junija l. 1915, ko je bil vpoklican v vojsko; služil jo je v Ljutomeru, Ljubljani in na koncu v Vidmu. Po odpstu iz vojske aprila l. 1918 je v mesecu maju poučeval na tečajih slovenske goriške gimnazije v Trstu, kamor so bili preselili zaradi bližine soške fronte. Poleti l. 1918 je še omahoval med službo v Gorici in Ljubljani, kjer je preživel zadnje vojne počitnice in se končno odločil za Gorico. Prevrat in konec 1. svetovne vojne sta ga zatekla v Ljubljani; domov se je vračal v nasprotni smeri kot razpadla avstrijska armada. V Gorico je prišel, ko je bila še v slovenskih rokah. Po italijanski zasedbi je bil l. 1918 kot italijanski vojni ujetnik 16 dni v Krminu.

Italijanske okupacijske oblasti so zaradi razsajajoče španske gripe, ki je po končani vojni silovito morila po Evropi med izčrpanim prebivalstvom, zaprli vse sole, vendar po končani epidemiji slovenskih niso več odprle. Ostali sta le slovenska realka v Idriji in slovensko učiteljišče v Tolminu. Budal je obdržal mesto stalnega suplenta na klasični gimnaziji v Gorici do septembra 1919 in bil nato s 1. oktobrom istega leta premeščen na slovensko realko v Idrijo. Tu je ostal do novembra 1921, tu se je poročil s slovensko učiteljico Edko Bloudkovo in že naslednje leto je bil premeščen na slovensko učiteljišče v Tolmin, spet za 1 leto. Jeseni l. 1922 se je spet vrnil v Idrijo.

L. 1923 je zloglasna Gentilejeva šolska reforma ukinila vse slovenske šole, osnovne in srednje, in v Idriji so ostali le 3 višji razredi, ki naj bi jih v 3 letih postopoma ukinili. Namesto ukinjenih slovenskih srednjih šol so odprli v furlanskem Vidmu (Udine) nižjo slovensko realko pri državnem tehničnem zavodu Antonio Zanon. Profesor Andrej Budal je bil s šolskim letom 1923/24 premeščen v Videm, kjer je poučeval slovenščino, zgodovino in zemljepis še do l. 1925, pozneje pa le še francoščino.

Dr. Budal se je med prvimi v Italiji prijavil tudi k natečajnim in usposobljenostnim izpitom za profesorja slovenščine v Rimu, ki jih je opravil z odličnim uspehom l. 1925.

Po ukinitvi slovenskih šol, tudi videmske nižje realke, je bil premeščen na višji tečaj istega zavoda A. Zanon, kjer je poučeval slovenščino kot tuj jezik do leta 1933. Po dokončni ukinitvi slovenščine na vseh šolah je na istem zavodu poučeval francoščino v letih 1933-1940.

Edini stik s slovenskim svetom so bili pogosti obiski Franceta Bevka iz Gorice in zvesto je sodeloval pri Goriški matici v vseh letih njenega obstoja; bil pa je tudi

v stikih z drugimi slovenskimi kulturnimi in političnimi delavci, ki so še ostali na domačih tleh (Damir Feigel, Lavo Čermelj, Josip Kosovel, Albert Rejec, Franc Tončič idr.). Italijanske oblasti so ga pričele sumiti, da piše pod psevdonimi za Goriško matico in tržaško "Luč".

Jeseni, 1. oktobra 1940, je imel hišno preiskavo zaradi člankov ob Bevkovi 50-letnici, našli so Bevkova pisma in ga tudi osumili zvez z osebami, zapletenimi v kasnejši, drugi tržaški proces. Zato je bil še v šolskem letu 1940/41 kazensko premeščen v Perugio in po vztrajnih ter nestevilnih prošnjah ter treh potovanjih v Rim, kjer je iskal podpore pri mnogih instancah, dosegel, da se je jeseni l. 1941 zopet vrnil v Videm. Do konca 2. svetovne vojne je tam poučeval francoščino. V šolskih letih 1942/43 in 1943/44 je poučeval slovenščino v Istituto Superiore di Economia e Commercio Ca' Foscari v Benetkah, kar pa je sam prekinil.

Že l. 1944 se je odzval vabilu Franceta Bevka in pričel sodelovati s slovenskim narodnoosvobodilnim gibanjem ter od maja 1945 dalje aktivno posegel v obnovljeno kulturno delo na Primorskem.

Po koncu vojne se je želel kot politični preganjanc vrniti po zakoniti poti v domače kraje in dobiti mesto na slovenskih šolah, ki so bile v Gorici obnovljene, v Trstu pa na novo ustanovljene pod Zavezniško vojaško upravo (ZVU). Naslavljal je prošnje in spomenice na italijansko vlado, na rimsko prosvetno ministrstvo, na mednarodno razmejitveno komisijo, na jugoslovansko in slovensko vlado, a zaman.

Med pogajanjem o ureditvi slovenskega šolstva je sicer dobil imenovanje za šolskega nadzornika pri ZVU in ker je zagovarjal samostojnost slovenskega šolstva, ne pa njegove odvisnosti od italijanskih učnih programov, je sodelovanje z ZVU v šolski upravi tudi na jugoslovanski nasvet odklonil.

Čeravno je pozneje naslavljal na šolsko upravo ponovne prošnje za profesorsko službo na slovenskih šolah v Trstu ali Gorici, so jih vztrajno odklanjali, zato se je odločil in nastopil najprej redni in nato izredni dopust. Dne 9. julija 1946 je bil zato odpuščen iz državne službe brez pravice do pokojnine in odpravnine, češ da je samovoljno zapustil službeno mesto.

Aprila l. 1946 se je po 23 letih bivanja na tujem zopet vrnil v rodni Štandrež, v slovenske kraje, med slovenske ljudi, kjer mu je stal ob strani dolgoletni priatelj France Bevk, tedaj predsednik Pokrajinskega narodnoosvobodilnega sveta (PNOO) za Slovensko Primorje in Trst. Dr. Budal je bil najprej zaposlen pri goriški Prosveti in konec avgusta l. 1946 je odšel kot član goriške delegacije na mirovno konferenco v Pariz, kjer je pod Bevkovim vodstvom in kot tolmač seznanjal druge delegacije z zahtevami goriških in tržaških Slovencev. Tam je doživljal vse boje in razočaranja, upe in obupe v naporih, da bi vrnili primorsko zemljo matični domovini, kar je v svojih dnevnikih s svojo značilno natranostjo tudi popisal.

Ker je bila na mirovnih pogajanjih l. 1946 Gorica ponovno dodeljena Italiji, se je PNOO l. 1947 razformiral in dr. Budal je bil prestavljen v Trst. Aprila je bil izvoljen za podpredsednika Slovensko-hrvaške prosvetne zveze (SHPZ) in postal sourednik tržaških "Razgledov" po odhodu Franceta Bevka v Ljubljano. Dr. Andrej Budal je postal predsednik Slovenske prosvetne zveze v letih 1950-1960. S 1. septembrom l. 1947 je bil imenovan še za upravnika Slovenskega narodnega gledališča (SNG) v Trstu in se z družino tam stalno naselil.

Vsakoletne prošnje za profesorsko mesto so mu dosledno odklanjali in šele aprila 1954 je dobil prvo suplenco na tržaškem slovenskem učiteljišču, od oktobra 1954 dalje pa je postal poverjeni profesor za slovenščino, zgodovino in zemljepis na slovenski Trgovski akademiji Žiga Zois v Trstu.

Ker je oktobra l. 1959 dopolnil 70 let, je bil z letom 1960 upokojen kot profesor in upravnik SNG. Svoj zaslужeni pokoj je užival v Trstu do smrti 7. junija 1972. Matična domovina mu je v zameno za nepriznana službena leta in izgubljeno pokojnino v Italiji dodelila priznavalnino za njegovo življenjsko delo. Dobil je tudi visoko jugoslovansko odlikovanje Reda jugoslovenske zastave z zlatim vencem.

Pokopan je v ljubljenem rodnem Štandrežu.

Pravi Budalov svet bomo spoznali iz njegovih dnevnikov, ki jih je pisal dolgih 62 let za vsak dan, brez izjeme. Žal je od letnika 1908 ohranjenih le nekaj utrinkov in manjkajo do vključno 21. maja 1915. Odtej dalje pa so vsi dnevni popolni. Pisani so na roko, z drobno, zelo čitljivo pisavo in ročno zvezani v snopiče, ki jih je skupno 67, ker je nekaj letnikov razdeljenih v več snopičev najrazličnejših debelin. Tako ima npr. najdebelejši snopič l. 1945 680 strani, najtanjni l. 1908 pa samo 34. Skupno obsegajo Budalovi dnevni 15621 v celoti popisanih strani.

Marsikaj o življenju in delu Andreja Budala je znanega iz priložnostnih člankov, v "Jadranskem koledarju" 1973 je objavljena njegova obširna bibliografija, ki obsega skoraj 800 enot, po pregledu dnevnikov pa jo bom še dopolnila. Njegov ustvarjalni opus je ogromen; napisal je zgodovinsko povest "Križev pot Petra Kupljenika" in več izvirnih povesti, kot so "Župan Žagar", "Ubogi Uštin", "Čigava si", "Med srci in zemljo", "Z onstran groba" in "Na konju". Prva povest obdeluje verske boje na Slovenskem, ostale pa nacionalno tematiko na domačih tleh. Vse so izšle samostojno v letih 1924-1938, prva, "Križev pot Petra Kupljenika" pa prvič v Ljubljanskem zvonu (LZ) l. 1911. Ta je objavil v letih 1910-1914 še vrsto proznih del, kot so "Zadnji listi iz Gruntovega dnevnika", "Gospodična Rezi", "Užugana ljubezen", "Nedelja", "Na oklicih", "Prisluškanje" in "Indifferentist Abdul"; v svojih dnevnikih je to ime, anagram svojega priimka, uporabil zase. Sebe je imenoval Abdul, Abd, ali samo A. Nekaj proznih del je objavil tudi v tržaški "Biblioteki za pouk in zabavo" v letih 1929-1932, v "Koledarju Goriske matice" (KGM) 1920-1940, v tržaškem "Našem glasu" in v tržaški "Njivi" (1919). Kot literarni zgodovinar je sestavil "Slovenski cvetnik za srednje šole", pregled velikanov slovenske literature z naslovom "Osemnajst velikih", po vojni še drugo izdajo svojega "Cvetnika", napisal monografijo o Francetu Bevknu, ki je izšla v Trstu l. 1950 in l. 1967 izbor svojih krajših političnih spisov, razprav in esejev z naslovom "Odmevi z roba".

Andrej Budal (1889-1972)

Zelo plodovit je bil Andrej Budal kot pesnik, svoje pesmi (okrog 200) je objavljaj v najrazličnejših revijah in listih, največ v LZ in KGM, pa tudi v tržaški "Njivi" in "Edinosti", v mesečniku "Naš glas" in mladinskem mesečniku "Novi rod", v "Jadranskem almanahu", v goriški "Mladiki", ljubljanskem "Slovanu" in mladinskem "Našem rodu", "Mentorju", "Zvončku" itd. Po drugi svetovni vojni je sodeloval v "Slovenskem zborniku" leta 1945, v "Koledarju Gregorčeve družbe" oziroma "Koledarju OF" in "Jadranskem koledarju", v "Glasu mladih", tržaških "Razgledih", "Soškem tedniku", "Primorskem dnevniku", "Mladi svobodi" idr.

Posebno poglavje Budalovega literarnega dela so njegove literarne ocene in kritike, ki jih je objavljaj največ v LZ; tam je začel l. 1911 in LZ-u ostal zvest do konca njegovega izhajanja l. 1941; z zadnjim Zvonovim urednikom Jušem Kozaškom ga je vezalo tudi osebno priateljstvo še iz časov prve svetovne vojne, redno sta si dopisovala, ko je bil prof. Budal v Vidmu, v enoletnem pregnanstvu v Perugi in še po drugi svetovni vojni. Nekaj ocen je Budal objavil tudi v poljudnoznanstvenem zborniku "Luč", ki je izhajal v Trstu, ter v ljubljanskem "Slovanu". Po drugi svetovni vojni pa jih je objavljaj v "Primorskem dnevniku", "Ljudskem tedniku" in tržaških "Razgledih". Napisal je okrog 240 literarnih ocen.

Gledališke ocene je pisal v "Zbornik SNG" v Trstu, v "Gledališki list SNG" v Trstu, v "Ljudski tednik", "Primorski dnevnik" itd. Ta je objavljaj tudi članke o gledališču in za gledališče ter o dogodkih v zvezi z njim.

Številne so biografije slovenskih pesnikov in pisateljev ter mnogih velikanov svetovne literature, zgodovine in kulture, ki jih je prof. Budal objavljaj v goriški "Mladiki", KGM, "Soškem tedniku" in "Soči", v tržaški "Biblioteki za pouk in zabavo", v "Razgledih", "Primorskem dnevniku", "Gledališkem listu", "Koledarju Gregorčeve družbe", "Koledarju OF" oziroma "Jadranskem koledarju", v "Ljudskem tedniku", "Zborniku SNG" v Trstu in ljubljanskih "Naših razgledih". Vseh biografij je okrog 150.

Slovensko nacionalno vprašanje, problem manjštine oziroma Slovencev v Italiji, slovenska zgodovina, kultura in slovenska književnost so področja, ki so prof. Budala zanimala in jih je spremljal vse življenje. To je snov mnogih Budalovih člankov in razprav, ki jih je objavljaj v vseh že omenjenih revijah in časnikih. Upoštevala sem le najvažnejše, v Budalovem ustvarjalnem opusu pa je nedvomno ostalo še mnogo, česar tu zaradi obširnosti članka nisem upoštevala, vendar ne prezrla.

Omeniti moram še italijanske sestavke o slovenskih literarnih ustvarjalcih in njihovih delih, ki jih je objavil v "Dizionario letterario delle Opere e dei Personaggi" za milanskega založnika Bompianija in italijanske biografije Askerca, Jurčiča, Levstika, Stritarja in Vodnika v "Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti Treccani".

Še eno področje, ki ga moram posebej poudariti v delu prof. Budala, so njegovi prevodi, mojstrski in številni. Bil je plodovit prevajalec iz mnogih evropskih jezikov; naj naštejem le nekatere prevode: iz francoščine (E. de Goncourt: "Dekle Eliza", Guy de Maupassant: "Novele", A. Daudet: "Tartarin v Alpah"); iz italijansčine (A. Fogazzaro: "Svetnik", Al. Manzoni: "Zaročenca", G. Boccaccio: "Dekameron", S. Pellico: "Moje ječe", G. Verga: "Izbrane novele", G. Deledda:

"Izbrane novele" itd.); iz češčine (Karel Matej Čapek - Chod: "Hojka"); iz slovaščine (Martin Kukučin: "Mišo"); iz belorusčine (Jakub Kolas: "Mladi hrast") idr. Zanimivo je, da ni prevajal iz nemščine, čeprav se je navduševal nad deli nemške literature, zlasti nad Goethejem, in filozofijo, kjer je posebej cenil Schopenhauerja.

Mnogo tu omenjenega je bilo že obdelano v priložnostnih člankih ob pisateljevih obletnicah, ni pa še bilo slišati besede o pisateljevih dnevnikih, ki sicer niso bili namenjeni javnosti, odslikujejo pa njegovo življenje in njegovo dobo. To so drobno pisani zapiski ali beležke, kot jih je ponekod tudi sam imenoval. Pisal jih je obsirno, zase, vendar je v njih tudi mnogo zgodovinskih zapisov, ki so odsev življenja te generacije primorskih Slovencev, ki ji je Budal pripadal, in zaslužijo podrobnejšo obdelavo.

Pravzaprav so Budalovi dnevnički tudi kronika neke dobe, podoba človeka, ki je zapisoval tako svetovne dogodke kot tudi osebna doživetja, misli in čustva, veselje in žalost, upanje in razočaranja, ljubezen, vse, prav vse je zaupal belemu papirju. Pisal je v lepi, čistti in pravilni slovensčini; omenim naj le, da je vse, kar je bilo najintimnejšega in vse, kar bi nepoklicanemu bilo lahko sumljivo, pisal sicer v slovensčini, a z grškimi črkami, kar je čitanje nedvomno oteževalo. Če pa sta bila misel ali zapis posebno občutljive narave, zlasti v političnem smislu, je te grške črke tudi prečrtil, vendar tako, da je tekst možno prečitati, čeprav sem morala kdaj uporabiti tudi povečevalno steklo. Tu in tam sem v dnevnikih naletela na stenografske zapise, ki jih pač nisem upostevala.

Andrej Budal je bil najnatančnejši opazovalec in opisovalec, velik poznavalec in ljubitelj narave, mojster opisov krajev, njihovih znamenitosti in prebivalcev; veliko pozornost in moč izražanja je pokazal pri opisovanju ženske, za njen opis mu nikoli ni zmanjkalo besed. Znal je biti tudi zelo duhovit komentator.

Njegovo veliko poznavanje jezikov mu je pomagalo, da v 1. svetovni vojni ni bil poslan na fronto, pač pa je bil dodeljen vojaški cenzuri na ljubljanski pošti za 13 jezikov!

Na koncu naj povem še, da je prof. Budal večino svojih del objavljal pod psevdonimi, najprej in največ kot Pastuškin, nato pa še Andro Budni, Andrej Labud, Ivo Dren, Slavko Slavec, P. P-n., -st-, S. S., A. B. in še več drugih. In ko so fašistični oblastniki silili v Bevka, naj pove, kdo je Slavko Slavec, se je začudil: "Kaj ga ne poznate? Vsi ga poznajo". "In kje živi?" so hoteli vedeti. "V Italiji", jim je povedal po pravici.

1908

Točnega datuma, kdaj je Andrej Budal začel pisati svoje dnevničke, žal nisem mogla ugotoviti. Prvi ohranjeni snopč nosi letnico 1908. To je bilo njegovo zadnje dijaško poletje, saj je maturiral v šolskem letu 1908/09; v teh malih zvezkih je nanizal beležke posameznih dogodkov in doživetij tega poletja, ki pa med seboj niso posebej povezani. V zvezku leta 1908 je iztrganih nekaj začetnih strani in prvi zapis "Zopet doma" priča, da je od nekod prišel. Prvi zabeleženi datum 2./VIII. 08. stoji poleg naslova "Moje predavanje v Št. Andreju ... Andr. B.

dijak.") in še "20 jih je bilo". O čem je predaval, ni zapisal, dejstvo je, da se je že kot dijak javno udejstvoval. V istem mesecu je zabeležil še predavanje v Velikem Dolu, opisal je svojo pot tja, kako so gledali "... povodenj Ipave, Branice ...", prijatelje, župnika in vrnitve domov. "Duh. iz Pliskovice je znal ovijati ljudi na mezinec z jezikom ... Mi je dal 5 K in šopek navkov".

Slikovito prikazuje svoj avgustovski izlet s prijateljem Petrom in Lenarjem na Triglav, iz Gorice preko Podbrda in Srednje vasi na Kredarico in nazaj v Gorico, popisuje veselice v domati ali v kakšni sosednji vasi, ko je npr. izbruhnil požar, ali pa ob veselicu v Biljani, kjer ga je med potjo vprašal prijatelj Mark(očič): "Ti ne pesniš več?... Smo že vsi pričakovali, zlasti Ozvald ..." (Budalov profesor slovenščine na goriški gimnaziji in pozneje profesor pedagogike na ljubljanski univerzi, op. M. L.). Tu Budal prvič omenja svoje literarno delo, ki je ena izmed vodilnih tem njegovih dnevnikov: piše o svojih literarnih načrtih, o nastajanju svojih del, niza naslove ter govorji o svoji volji in možnostih za literarno ustvarjanje.

Opisuje vaščane in meščane, prijatelje, duhovnike, vojake, dragonce in cigane na Rojcah, kopanje ob Soči, kjer "... se je pred neznano gospodično produciral v plavanju, gledal tja ... Ona je ... sedela s solnčnikom ob vodi ... Jaz štrbunknil in plaval čez, se približal. Ona se smejal, se obračala vstran ... Je gledala drzno vame ... Sem preplaval Sočo ... Ona je že šla na drugo stran ...". Druga vodilna tema Budalovih dnevnikov, ženska, je vseskozi predmet njegovega razmišljanja, opisovanja in občudovanja, zanj mu nikoli ni zmanjkalo prispevov. Tretji vodilni motiv Budalovega pisana je slovenstvo, to je tema, ki ga je spremljala skozi vse življenje: biti Slovenec in to tudi ostati.

Zadnja in četrta rdeča nit, ki se vleče skozi vsa dolga leta in desetletja dnevnikov, je narava, ki jo v svojih številnih in slikovitih opisih prikazuje kot njen veliki ljubitelj, opazovalec in občudovalcer ter zapisovalec njenih lepot in skrivnosti. "Večer: mrzel, a jasen. Veter je pometel nebo ... Ostanke je vzel vetrič, luno kakor odrezan noht hudičev ..., trava, nežna kakor citrončkovo krilo ... Ob Soči: nebo jasno ..., izza hriba kopa belih oblakov, eden je visel na zvoniku. Kakor nebesa v stolnici ..." ali opis poletne nevihte: "Nebo je mežikalno na vseh koncih, hudič je nagajal z ogledalom, zemljevid pekla iz bliškov ...".

Zapiski so natančni, včasih smešni ali duhoviti pa tudi ironični, večinoma pa optimistični. Tu in tam najdemo še zapise pogovorov z bratoma in očetom, ki je sinovom pripovedoval zgodbe iz svojih vojaških let. Morda je zanimivo razmišljaj o Bosni, ki jo je Avstrija anektirala prav v tem letu. "Mati: 'Kako, kaj je dobil naš cesar?' Jaz: 'Je rekel, to je moje in drugi molčijo.'"

Med zapiski leta 1908 je tudi že najti pogovor s prijateljem o jugoslovanski državi, pisal je o političnem shodu: "Sva paradirala z Mark. (očičem) za gospodi: Brajnik ..., jaz katolik, Pavlin ..., Srebrnič ... Je bilo mnogo liberalcev. Potem izbirali ime: sprava, hrast, **naš dom**, ognjišče."

Zanimiva misel tega letnika je: "Učimo se! Množimo se!"

Z manj zanimivimi zapisi dogodkov iz domače hiše ("Žurili sirk") in vasi ("Pogreb cigana", "Ples nad Sočo") je snopč dnevnikov tega leta zaključen.

Pisan je edini v 1. osebi, medtem ko so vsi ostali do konca pisani v 3. osebi.

Po odlično opravljeni maturi l. 1909 se je Andrej Budal vpisal na romanistiko dunajske univerze. Žal manjkajo vsi dnevniki njegovih študentovskih in poznejših let, o njegovem izpopolnjevanju v francoščini v Parizu l. 1912, o doktoratu na Dunaju 12. decembra 1913, o profesorskem izpitu za francoščino, latinščino in nemščino prav tam 15. januarja 1915, kakor tudi o sarajevskem atentatu na avstrijskega prestolonaslednika 28. junija 1914 in začetku 1. svetovne vojne 28. julija 1914, ki je spremenila in usodno vplivala tudi na Budalovo življenje.

Sledila je prva služba, 15. februarja 1915 je dobil imenovanje za suplenta na goriški slovenski gimnaziji za latinščino in nemščino z dekretom do 30. septembra 1919. leta! Medtem je Avstroogrška razpadla in namesto toliko želene Jugoslavije je na Goriško prišla Italija. Škoda, da vseh teh zapiskov ni, dejstvo je, da jih je pisal, ker je l. 1940 v beležkah omenil, da je prebiral dnevnike iz leta 1913!

Tako nadaljujem svoj pogled v Budalov svet z dnevniki leta 1915 z datumom 22. 5., to je bilo le dan pred vstopom Italije v 1. svetovno vojno na strani Antante, ko je na binkoštno nedeljo 23. maja 1915 napovedala Avstroogrški vojno. Dnevniki so od datuma 22. 5. 1915 neprekinjeni do 15. marca 1970, ko jih je preko 80 let star prenehal pisati.

Vstop Italije v vojno, obstrelevanje Gorice, izselitev domačega prebivalstva iz Soške doline v notranjost Avstrije zaradi soške fronte (Budalova družina npr. v Kamnik) pa 12 ofenziv, so dogodki, ki so pomembno zaznamovali to zemljo in njene prebivalce.

Andrej Budal je bil vpoklican že 1. junija 1915 in odslej so to dnevniki mladega slovenskega intelektualca, avstrijskega vojaka.

Prvotni občasni zapiski iz dijaških let so sčasoma dobili standardno obliko: po datumu je zapisal vremensko sliko, navedel literaturo, ki jo je prebiral, zabeležil važnejše dnevne dogodke po svetu ter zanimivosti in podrobnosti iz poklicnega dela; vmes je nizal svoja razmišljanja o ustvarjanju, literarne načrte in naslove zasnovanih del. Vsebine del ni navajal; v tem letniku je v celoti zapisal nekaj pesmi, ki še niso objavljene. Mnogo je tudi prelepih in slikovitih opisov narave, v katero je tako rad zahajal.

Usodne binkoštne nedelje je Budal zapisal: "Na Travniku dva velika topova proti aeroplantom. Krasno jutro nad Gorico. Iz časopisa se je zdele, da se bo besedna vojna diplomatom med nami in Italijo še nekaj časa vlekla ... Telegram o ital. napovedi vojne prišel ob 6h v Gorico ..." "Vojna vedno bliže. Vse zbegano, zvonjenje prekinjeno, ... vse se izseljuje ... Povsod na oni strani Soče odbili zvonikom vrhove do lin ... V Gorici vse tiho in prazno ... Po cestah žalostne gruce zapuščenih, revnih žensk s culami in svežnji ... Slov. gimn. (in ital.) zaprti. Krasen, miren tih večer po dnevni razburjenosti. Naj pride karkoli - mirna udanost! Na rodni grudi do zadnjega diha!" ... "Večina kolegov ostane. Dopust do preklica ... V Gorah pod večer krasno bobnenje topov." Naslednjega dne je nadaljeval: "Predpoldne aeroplan nad hišo, vrgel bombo na deteljišče 30 korakov od hiše, zemlja priletela skoro Abdulu na krožnik, ko je jedel na pragu. Železo vroče ... Pod večer nekaj hudi strelov s topovi ... se ... zabiliskali v večernem solncu brneti

projektili in padli s pokom in dimom med hiše. Sovražnega odziva ni bilo. Zdaj se Abdul pod šrapneli in granatami lahko mirno posveti svojim prijateljem: Shakespeareju, Goetheju, Boccacciju itd." "V Gorici ... plakati komisarja Dandinija: vpopljal dotedanjih oproščencev. Abdul riba, ki ne gre v nobeno mrežo." "Na obeh straneh hiše vojaki kopali lame za topove .... zaskrili z vejami in mlaji, pod večer pripeljali topove - lesene ...".

Budalovi so se še isti večer odselili iz Štandreža v mesto, kjer je Andreju prišel v roke "... prvi list, kar je vojna", z zanimivim uvodnikom: "... cesarjev manifest: Mojim narodom. Italijanski kralj Mi je napovedal vojno ...". Zapiske tega dne je zaključil s stavkom: "Mladoletje": I. svet - bog - svetovni nazor; II. ženska: III. politika, narodnost - vojna (nasprotje: Jugoslavija)." Vse to so téme, ki jih je Budal vse svoje življenje obravnaval in pomenijo nekak njegov literarni program.

Dne 1. junija je davčni uradnik prinesel Budalu dve stričevi pismi (Budalov stric Valentin Marušič je bil visok davčni uradnik v Ljubljani) s pozivom, naj pride takoj v Ljubljano. Vlak je odhajal vsako noč ob pol treh in Andrej je s potrebno legitimacijo 3. junija ponoči tja odpotoval. Zapisal je, da je pri stricu "Abdul moral ponavljati povsod isto drdro, kako je usel izpod šrapnelom ..." in na poti z Rožnika domov nekaj dni kasneje "... snoval "Izpod šrapnelov" - proslava vina in neomajnega optimizma."

Da bi se izognil odhodu na fronto, je gladoval in užival predvsem črno kavo, to imenoval "začetek drugega mučeništva", a bil je vseeno "... pri prezentirungi diensttauglich", to je potren za vojaško službo: napotili so ga v Gornjo Radgono. Ob tej priliki naj povem, da je Andrej Budal kljub lepi in pravilni slovenščini v svojih zapisih uporabljal večinoma nemške vojaške izraze, ko je govoril o avstroogrški armadi.

Dnevnik 22. junija, ko je bil potren, je zaključil s stavkom: "Jutranji obupni položaj končal z nepricakovano zidano voljo". Naslednji dan se je "izbrisal v šoli enoletnikov" in čakal nadaljnji razpored v Radgoni. Tam je v prostem času čital Danteja, Leopardija in Goetheja, hodil ob bregovih Mure in "... gledal v jasno nebo, po katerem je v vetru plesalo zeleno hrastovo vrhovje: nasprotje med nepremično modrino neba (stalnost) in venomer omahujočim zelenim vrhovjem (nestalnost naših upov in nad, dva sveta, večnost in čas) ... V domišljiji se življenje Abdulu krasno slikalo: najprej ven iz vojnega precepa, nato en teden sam ..., nato peš v Ljubljano - iz tega nov, širok načrt za delo "Cast": ... pri tem se razgrne slika cele srednje Evrope, Dunaja, naših domačih razmer ..., prava človeška komedija v ... klasičnem slogu, kjer je gonja za častjo samo folija, da se razkaže vsa obilica človeškega dejanja in nehanja v ljudeh in krajih - sine ira et studio. Pa kdaj? Vsekakor v Ljublj ... z ozirom na družabne obveznosti in stanovske sitnosti, ohraniti vedno razpoloženje ... ko se v par urah razsuje ... čisto nova luč po vsej cesti življenja, ki leži pred človekom. Ta razširitev obzorja zlasti pod vplivom Danteja, ki je z genijalno vseobrežnostjo življenja in z naravnost titanskim obvladanjem jezika ... izklesal svoje nemlinjivo delo; kako se mu te tercine usipljejo ..., - in človek vendarle čuti s kakšno naporno energijo se je moglo kaj takega posrečiti."

9. julija je Budal v kasarni dobil "... maršruto k I. Ers.-komp. v Ljutomer in

naslednjega dne tja odpotoval; pisal je o prvem ekserciranju, poučevanju v stražarjenju, kmalu pa je sledilo "Prebiranje pred pisarno in uvrščanje vseh specialistov med cenzorje". Kot jezikoslovec, profesor in poznavalec mnogih jezikov je bil za to delo vsekakor primeren.

Na ljutomerskem poštnem uradu je spoznal še slikarja Vavpotiča, igralca Levarja, Engelberta Besednjaka, Frana Zwittera idr. Ves čas se je vzpodbujal k literarnemu ustvarjanju, sklenil začeti delo "Železni lok". "... a v taki druščini in s takimi opravili skoro izključeno, obopen položaj. In vendar mora .... samo kar ustvari, ostane. Vse drugo so pene."

Sredi avgusta je "Novi duh planil v censorje: pričakovanje Ljubljane, kdo pojde, koliko, kam, kaj se zahteva" ... "ležal je v čudovitokrasnem, zelenozlatem vencu ob vijugajočem se potoku z Goethejem ... v roki. Drugi pripravljal slavnost za cesarjev rojstni dan. ..." Ponoči je snoval "... velespeva "Vojna" in epigram "Ljudje". Med vajami v salutiranju in defiliranjem je sklenil "... še bolj vojaško življenje ... se omejevati ... samo na to, kar da cesar, ... poleg tega zabresti kolikor mogoče globoko v morje umetnosti, edino pribelašči in edino rešitev v tej surovosti in puščobi ..., se ne dati zapeljati od plitve in malovredne družbe." Razmišljal je tudi o službi na "... Rusko-Poljskern, ... da bi videl več sveta in ljudi, ker je domačih razmer sit ... ", a obenem je ugotovil, da bi se v tem primeru moral odreči umetniškim težnjam in "... bi niti ožji domovini ne mogel postaviti kolikor toliko častnega spomenika - ker navsezadnje je vseeno, kje clovek živi ..., le pozornosti je treba, koncentracije duha in smotrnega dela ... - vse ure dneva so kakor polni sočni grozdi, ki jim je treba le pravočasno iztisniti plemeniti sok. -"

Dne 3. septembra je bil Budal premeščen k vojaški cenzuri v Ljubljano, kjer je potem ostal skoro do konca vojne. Z novo uniformo in v novem okolju ter v novi službi mu je bilo "Glavno vprašanje: Kako zajeti nekaj časa za svoja dela, da družba cloveka preveč ne absorbita, da je on tudi ne zanemarja!"

V Ljubljani je obiskoval "Narodno kavarno" in kavarno "Prešeren" in zelo rad hodil v naravo, zlasti na Rožnik; tu je često razmišljal o Cankarju, si na posebnem listu zabeležil vsa srečanja z njim, v dnevnikih pa jih je tudi natančneje opisal: "Na Rožniku pri drugem poliu prisodel Cankar, pravil o Molièru, ki ga je pravkar čital, navdušen za Musseta", ali drugič: "Cankar najprej samo pogledal na pragu: "O zdravi, Bog živi!" Pozneje prisodel, ima mnogo dela, bi rad v puščavo kakor Levstik po Olomcu ..." in zapisal Cankarjevo razmišljanje: "Naša bodočnost povsem obupna, ko bi nas bilo le 3 milijone, tudi k Srbom bi ne bilo zdravo, da se bodo hvalili z našo kulturo in nas pogolnili ... Jutri se mora zglašiti na Vecni radi nabora ... ". Budal je imel Cankarja za čudaka, vendar je zapisal, da je "... vsak drugi clovek njegov znanec; jako čeden in okusen fant s svojim širokim klobukom, dežnim plaščem in majhnimi čevlji ... ". Spet drugič je na Rožniku "... pod cerkvijo zunaj srečal nekoliko omahujočega Cankarja, vlekel nazaj na en liter, se bahal, kako on jemlje svoje ljudi iz množice, kako je popularen, če stopi med kmečke fante takoj je njih, o to čudovito dobro ljudstvo, kako bi ga mogel clovek zapustiti ... ". Nekoč mu je Cankar "... pokazal dva originalna pivca, eden Kočevar, ki bi rad znal slov., žena drugega, podobna jesihovi kanglici, njegova ljubljenka, snov za novelico ... Kazal 4 strani rokopisa o Domorodnih glasih Blaza

Bevka ... pristen humor, priporoča; Ali Abdul kaj piše? Vse nepristno ... " ... Povedal, da mora 16. k vojakom, upa, da ga zvržejo ... ". Kasneje je Budal izvedel, da je "... Cankar moral ... naravnost v Judenburg".

V naravi je Budal razmišljal tudi o sebi: "Zopet dez. Ves 2 urni sprehod pusto, zapuščeno, za nič ... vse prazno, neplodno v duši - tako sam, sam ... Zakaj so moči posameznika tako borne, želja, da bi več zmogel, pa tako neizmerno živa? Edino iz teh vic z vednim naporom in upiranjem se kaj doseže - celoto, ki se dотičniku zdi malovredna, drugim, še bolj slabotnim, imponira ...".

Razpet med službo in ustvarjanjem je nenehno razglabljal o sebi: "Glede umetniških uspehov in sil je vse odvisno od tega, kako se odigrava večni boj in večno trenje med osebnostjo in zunanjim svetom, si li osebnost zna podrediti razmere, vtise, soljudi, dogodek itd. v višje svrhe in jih tudi čisto samostojno porabiti v umetniške namene; za to je treba stroge discipline, mnogo samozatajevanja in odpovedi in nepremično imeti uprte oči v one višje vrednote, ki jih želi uresničiti in napraviti tudi drugim dostopne. Neprestan boj duševnosti z materijo, duha z jezikom, domišljije z obdajajočim svetom, večno prestvarjanje."

V letu 1915 si je še dopisoval s svojo goriško prijateljico Lindo in v zvezi z njo v mislih oblikoval delo "Dva prijatelja", a drugi dan "Sceno prečrtal" in ji napisal poslovilno pismo. "Zvečer vrtalo po glavi ... pismo poslano Lindi; po eni strani vendar zopet precej zadovoljen, da si tako popolnoma oprostil roke, ni je ... ženske, ki bi bila zanj, zlasti če hoče kaj trajnega ustvariti - sam, to je neobhodno potrebno, uvaževati vse ljudi enako ... Umetnost zahteva celega moža in popolno odpoved vsem vsakdanjim sladkostim, strogo samozatajevanje in podrejevanje vsega, kar nudi življenje, zlasti pa svoje lastne osebnosti, višji ideji in udejstvovanju, oživotvorenu oblik, ki čakajo vstajenja. - "V železnem loku" zopet vstaja iz pozabe kakor lep kos marmorja, ki prosi, da ga kleši."

Ob tej priliki se je spomnil tudi svojih nekdajnih ljubezni, za Lindo se "... Danica, Anica, Mary, Marija, ... Maksa - kakšna zbirka ..." in napisal tudi Mary "zadnje pismo": zabeležil je se načrt "Pred jarmom", a je verjetno ostalo samo pri tem. Vmes je prevedel Mussetovega "Belega kosa" in ga poslal "Slovenskemu narodu" (SN; ki mu ga je zavrnil, op. M. L.). Tu je Budal prvič omenil, da se posveča tudi prevajanju, to je področju, na katerem se je vidno zapisal v slovensko literaturo.

Še enkrat je hotel pisati Lindi, v noči brez spanja je "Snoval zopet odkrit odgovor Lindi v obliki razposajenega dijaloga", potem pa o tem ni več pisal. Pač pa je v letniku 1915 v celoti zapisal nekaj svojih verzov in sicer "Tango" v francoščini in pesem "Čaše":

"Ljudje so čaše žive,
od daleč so vabljive,
obetajo napoj,
od blizu se jih boj.
Vez: tanka skorjica medenka,
pod njo pa brozga grenka,
pod njo plehkobe cel polič,
pod njo, ce imas srečo, - nič. -

Možakar mora tvegati
in dalje, (vedno) dalje segati.
vsak novi cilj, ki ga doseže,
budi mu v udih sile sveže:
dokler živis, ne stavi si mej;
nebroj je se ciljev; naprej, naprej!";
štiriristično "Čudež.

Vse jaz vidim ljudi,
mene nikdo ne zagleda;
čudeže take vrsti
zvesta mi ljubica - beda. (Ind. rek). - "

ter 4 verze brez naslova:

Spoznał ne bodes se nikoli,
nikdar ne prideš si do dna;
poklekni predse in se moli,
da vredno počastiš Boga. (Ponoći ob misli na notranji ustroj človeka ...)".

Te pesmi sem zapisala v celoti, ker menim, da še niso bile objavljene. - V snopiču 1915 III. je tudi česka 9-kična "Básen", prepisana iz pisma českega ranjenca, ki jo je poslal iz Kamnika svojim domov na Češko.

Na koncu naj spregovori Andrej Budal še o samem sebi in o službi, ki jo je vršil: "Abdul kot ljublj. censor: Tiplje po obistih celemu jugozapadnemu kotu monarhije, gleda Ljubljano nago do kosti. Kako naj iz te groblje izbere primerne kamene, ki se dado tako rezati, da se lahko brez sramu uvrstijo v zgradbo človeške kulture? Ali bo imel dovolj moči, vstrajnosti, časa, hladnega prevdarka in predvsem vkusa, vkusa? -"

V mnogih pismih, ki jih je cenzuriral, je spoznaval najrazličnejše usode in se skušal vživeti vanje ali pa jih je samo spremljal: telesno sicer šibak, a človek z močno voljo je zapisal: "A kaj da duh vkljub temu sili visoko, porabi vse telesne sokove za svoje polete, ali naj se unese v neplodnih zaletih, ne da bi ustvaril kaj velikega, stalnega, monumentalnega. Malokrvni Abdul pred vendar primeroma polnokrvnim Cankarjem!... vedno ista klavrnost, ravno tako v literaturi - povsod ista nezdrava bledost z le naznačenimi polnosočnimi kalmi. Torej več duševne ekonomije in ozira na telo!... Zvezd sklati z neba le kolikor more!! -".

1916

Kot vojaški censor za številne jezike na ljubljanski pošti je dobil v roke nešteto pisem; bila so to pisma vojakov z raznih front, se več pa je bilo pretresljivih družinskih zgodb in usod, ko so domači pisali očetom, možem, bratom in sinovom na fronto. Po navodilih cenzure, to so bile najrazličnejše okrožnice, cirkularji imenovane, so morali censorji določena pisma zadržati ali izločiti, npr.: "... zapleniti

koledar v cirilici, čeprav je vsebina nedolžna, ker cirilica že sama na sebi predstavlja vezi s Srbijo in Črno goro in je državi in naši vojski nevarna." ali "... predložiti ministrstvu korespondenco avstrijskega odbora za mir, ki ... bo itak kmalu razpuščen." Cenzurni cirkular je tudi določil, da naj se "... korespondenca dr. Kreka ... vsa predloži." ali pa "... zabičuje strogo molčečnost o premikanju čet, ..." in "Kjer cenzura sname znamke, da stika pod njimi za skrivnostmi, naj jih radi pošte nazaj prilepi, ali vsaj zadostno označi, da jih je odstranila." Cenzorju Budalu so se zdela zanimiva tudi nekatera pisma izseljencev iz Amerike, ki so bili Avstriji nasprotni. Spet je omenjal nadaljnja srečanja z Ivanom Cankarjem po njegovi vrnitvi iz Judenburga: "Cankar v uniformi že odpuščen, pa nosi uniformo, ker nima civilne obleke, suknje si pa zdaj ne more kupiti, ima najboljši šeč proti vsem kroglam, izkaz, da je za vsako črnovojn. službo nesposoben in ni več dolzan iti k naboru (vendar pa "beurlaubt" (=odpuščen op. M. L.), sam ni hotel eksicirati ..., 4 dni nič jedel ne pil, nato k zdravniku, onondi v Gradec, Celovec, Judenburg in domu, že od sv. večera naprej je na Rožniku (zakaj ne pride te nič več gor?) ..., izpil 2 čaja s 4 stekleničicami ruma, nato proti Rožniku, ...". Zabeležil je deseto srečanje z Ivanom Cankarjem, ko ga je srečal na Rožniku, "... v civilni obleki, on: "Kar nazaj na Rožnik", ne, "pa vsaj do Podrožnika", niti hip ne, "oj ta jetika je že kaprol", premeril Abdula od nog do glave, češ: kdo pa si ti, da si upaš odkloniti moje vabilo ....". Kasneje se je Budal Cankarju kar izognil.

Razpet med dokaj naporno službo in neizmerno željo po nadalnjem izobraževanju in ustvarjanju, je vsak svoj prosti trenutek posvetil branju in študiju. Lotil se je madžarscine, odklanjal vabila za družabno življenje, "... nikamor radi častnikov, z vojaščino mu je vsa Ljub. zagrenjena ...".

V tem letu so se že začele v Ljubljani čutiti prve posledice vojne, zmanjkal je sladkor, pričelo je primanjkovati kurjave. Po lepem sprehodu "... po Ižanski cesti ... (v ozadju žareli snežniki v zarji zahajajočega solnca), Privoz, Prule, Trnovo ... Bleiw. c., domu ... Z od mraza premrlimi rokami večerjal ... Kos sira. Tako sam, samotarski. Neznosno radi mraza, ni mogoče ničesar delati, nič ustvariti, ker ni časa? prilike? ali daru in moči? -", drugič pa tudi, da "po solncu v Šentvid, po takem sprehodu in stiku z naravo je človek sam tako dober in blag in piše vse drugače in vidi vse v rožni luči ...".

Kupoval je knjige in čital, čital, npr. Goncourtovo "La fille Élise" in Bazinovo "De toute son âme", ki ju je pozneje tudi prevedel, pa Leopardija, Shakespearja in Goetheja, seveda vse v izvirnikih; zraven pa je prebiral Cankarja ter študiral in si izpisoval podatke iz Pleteršnikovega Slovarja slovenskega jezika.

V tem letniku dnevnikov je iz pregledanih pisem prepisal več pesmi, npr. tri domoljubne "maloruske pesmi" Poljaka - vojaka iz Dornberga v Galiciji (v cirilici) in je pismo cenzura zasegla, prepisal je verze iz ameriškega pisma, kot sliko tedanjih razmer: "Ah kje so junakov grobovi - vprašuje potro srce - grobovi so tam, kjer zvonovi - v topove prelit zvone". Poleg teh je v celoti zapisal tudi dve svoji pesmi, dvokitično "Premlada" in "Muzikanti", ki ju med objavljenimi deli ni in ju navajam v celoti:

"Premlada.

Praviš, da me imaš rada,
praviš, da sem tvoje zlato,
(p)a da si še vse premlada
za ljubezen bolj možato.

"Muzikanti.

Prvi rad za dva baha se
da mu taka brada rase.

Drugi teče, da se ugreje,
vedno se veselo smeje.

Tretji zvižga. Micko stiska,
piska, svira, pije, vriska.

Pisma, kjer so vojaki pisali o stanju na frontah, je cenzura navadno zadržala, zlasti se, če stanje za cesarsko vojsko ni bilo ugodno; Budalu se je zdele vredno zapisati stavke iz ameriškega pisma v Metliko: "... kaj pa imate od svojih zmag, kaj imajo padli od Vaših zmag? Škof Jeglič naj bi blagoslavljal plug in motiko, ne orozje, nekoč so kristjani hodili prosit Boga za srečo in blagostanje, zdaj hodijo prosit, da bi se krepki, lepi fantje spremenili v poahljence ..., vse je le pesek v oči ljudstva, saj vendar v Ameriki zadnji otrok ve, kje tičijo krivci in povzročitelji vojne; ..."

V razmišljanju o sebi in ljudeh mu je nekoga jutra "... na jubilejnem mostu (=današnjem Zmajskem, op. M. L.) šinila z nenavadno jasnostjo nenadoma misel v glavo: pesimisti in nergači so ljudje, ki jim duša, želeč si lepote in dobrote, krvavi ob banalnosti in grdobi resničnega življenja, a nima moći, da bi si sama ustvarila one vrednote in lepote, po katerih jo žeja - ustvariti bi si jih morala seveda iz dane banalne snovi življenja (ljudje, ki nimajo daru za omi "Greif nur hinein ins volle Menschenleben")." - (= "samo zagrabi polno življenje", op. M. L.).

Ko je s prijatelji razpravljal o položaju Slovencev v Avstriji, je tudi zapisal, da "... postanemo narod mislecev, ker smo obsojeni vedno molčati, kako otročje se zdaj zdi vse prejšnje narodno delovanje." -

Konec marca, ko so v vojski predlagali povišanja, je Budalov predstojnik Stojec "... zapisal Abdulu 13 jezikov, vse strmelo, Bassin: Vam postavijo spomenik kakor Čopu ..." je Budal zabeležil pripombo kolega. (Andrej Budal je res obvladal številne jezike, poleg slovenščine še nemščino in francoščino, latinščino, grščino, italijansčino, provansalsčino, srbohrvaščino, češčino, slovaščino, ruščino, angleščino, madžarsčino, študiral je celo romunščino, poljščino in belorusčino).

Iz pisem, ki so opisovala vojne razmere, bi omenila še pripoved moža iz Št. Petra, kako "... mularija prezid pod in za murvami na vsako granato, komaj se razpoči, že plane tja vse polno otročajev, ki se trgajo za lonec, ki ga drago prodajo;

Bo že res. Le naj te, draga,
tvoje zlato kje zaloti,
ne pusti te več za vraga
ne v tej strašno hudi zmoti.-"

A četrti moške hoje
boben nosi, gromko poje.

Peti, Luka brez klobuka
sključen suka se in uka."

enega sem videl, kako je jokal praznih rok domu mimo našega vrta in molil: Bog daj, da bi padla ena na našo hišo, te se ne bi smel nihče dotakniti, ta bi bila cela samo moja; take prizore gledamo dan na dan ...".

V dnevnikih leta 1916 je Budal omenil tudi številne slovenske pisatelje in kulturnike, nekatere je poznal še iz Gorice, druge je spoznal v Ljubljani; poleg Cankarja je omenil še Antona Melika, Izidorja Cankarja, dr. Iva Šorlija, Milana Puglja, dr. Karla Oštirja, Antona Debeljaka, Srečka Brodarja idr. Prvič je omenjen tudi France Bevk, s katerim ga je pozneje družila ista usoda slovenskega pisatelja, ki je ostal na rodni grudi tudi po prihodu Italije na Primorsko l. 1918. Ostala sta prijatelja do smrti.

Novost v dnevnikih leta 1916 je tudi, da je začel pisati vsa imena oseb z grškimi črkami in tako otežil delo nepoklicanemu bralecu svojih zapisov.

Posebej je omenil pisma "Američana Adamića", ki je pridno pisal sestri v Grosuplje. S cenzurnimi kolegi je nekajkrat razpravljal o narodnosti in ugotovil za mnoge, da so kot "rastlina brez narodnosti, ki ima v Avstriji takож ugodne razmere za razvijanje."

V velikonočnem času, ko so prodajali oljčne vejice, jo je kupil tudi Andrej Budal, seveda tako s slovensko zastavo: "Cesarske ne maram", je zapisal, pa tudi, da je v službi predstojnik Fink vejico "... ostro ošnil radi samoslovenske pentlige, Bassin imel cesarsko in le majhno slovensko. -"

O vojni pa je razmišljal tudi tako: "... Bog je kriv, ker je ustvaril take ljudi, da se pobijajo ...", zapisal govorice, po katerih naj bi se goriška slovenska gimnazija zopet odprla v Kromeriju, pa tudi o visokem poštnem zboru, ki ni dovolj natancen, je menil: "... saj je vendar znano, da v teh časih niti zlatim ovratnikom ni zaupati, pravi špioni pošljejo spodaj kar in komur hočejo ..." Odpisal je tudi prijateljici Lindi v Gradec, kjer je študirala in ga povabila, češ "... bi rad potoval, v Gradec ne mara kot vojak".

Maja je bilo v Ljubljani napovedano novo tkm. "prebiranje", to je bilo potrjevanje vojakov za odhod na fronto. Andrej Budal se je skušal temu izogniti, začel je sistematično zmanjševati obroke hrane, kar je seveda vplivalo na njegovo počutje, delo in izgled, "... možgani za nič, kakor stisnjena goba".

Avstria je v tem letu razpisala novo, četrtto vojno posojilo, sledile so tudi "Nove poosnitrivte: radi podaljšanja dobe za podpisovanje ... posojila paziti na vse, kar bi agitiralo proti, zlasti vsa dunajska pisma in tudi vse za Ljubljano ...", so bila navodila cenzure. Iz previdnosti je Budal ta odstavek v celoti napisal z grškimi črkami. Omenil je tudi govorice o ženskih demonstracijah za mir na Dunaju, pisal o predvideni novi avstrijski ofenzivi na soški fronti, kjer naj bi Italijani uporabljali strupene pline, o ponovnem obstrelijevanju Gorice in razmerah v razdejanem mestu ter o željah domačih, da bi se lahko iz Kamnika vrnili nazaj domov. Celo o ponovni vrnitvi nekaterih uradnikov in o ponovnem odprtju goriških sol je govora v tedanjih Budalovih zapiskih.

V cenzuri so kmalu opazili Budalov slab zunanji izgled in mu svetovali zdravnika ter dopust. Ker si je spomladi leta 1916 dopisoval s svojo goriško prijateljico Lindo v Gradec, je razmišljal, da bi jo obiskal in tam preživel svoj dopust. Njej je posvetil in poslal tudi doslej še neobjavljeni sonet:

Nestalni duši (svoji in tuji).

Zakaj ti v daljo frfota perut
in kaj te mami v nove, tuje kraje,
ko veš, da zate ni nikjer postaje
in je zaman upiranje in trud?

Nikjer ne bo ti s cvetjem pot posut,
če zdaj ti steza tvoja rož ne daje;
če v dneh, ki ti tekó, ni čaroslaje,
bo tudi vse, kar pride, samo stud.

Njej je posvetil tudi verze:

Če so meglèti solnce ukrale
pa drugim njegov žar gori;
če sred življenja in ljudi
ti klone vera v ideale,
nikar ne misli, da jih ni.

Zapisoval si je še poročila o stanju na frontah, zlasti na Tiolskem, da je zaradi velikih izgub na ruskem bojišču čutiti v Avstriji veliko pomanjkanje častnikov, da odhajajo novi vlaki na goriško fronto in v tem vzdušju napisal pesem:

Vojni vlaki.

V deželi noč in dan in dan in noč
bobne na vse vetrove dolgi zmaji,
odnasajo nam v svoji črni saji
poljá in krovov blagodat in moč.

V LZ 1919 je objavljena pesem "Vojaški vlaki".

Ob vsem tem je "Doma ... z nepopisnim duševnim užitkom dolgo razmišljal o svojih in tujih usodah v tej vojni: povsod se pojavljajo tragične osebe s konflikti, kakor bi si jih človek v naprej niti misliti ne mogel, resničnost in kar se godi, je pač največje cene, zato Abdoul tako napeto zasleduje vse pojave in presedi toliko časa pri časopisu; ker samega sebe šele ustvarja, mora si nagrabiti kar največje zaloge izkustev o resničnih ljudeh, s tem se trdno zasidra v svoji dobi in tako zasidran vpliva lahko tudi v bodočnost, ustvari morebiti res kaj bolj trajnega, zgnete sodobnike v monumentalno obliko, ki jo bodo cenili tudi zanjimci; kaj najzanimivejsi pojav zasleduje povsod, kako se posamezniki in narodi bore z usodo, vsak skuša sebe opraviti za vse svoje korake, se nikomur noče popolnoma posrečiti: ... druge čarovite zanimivosti: Hrvati in Ogri, Nemci in Slovani v Avstriji, Grška v pesti entente ..., papež, Amerika in Mehika, volitve in kandidati v Ameriki ... vse to je Abdulu dano mirno premotriti, živo občutiti vso bogato

Ker če si zvezda, vklenjena si v ilo;
ob sebi sleherno prešini stvar,
prepodi megel in mrakov mrtvilo,

kar te obdaja, to ti bodi mar,
če hrepeniš, da z neugnano silo
v svetove sine tvoj čarobni žar.

bujnost svojih dni, gnesti in obdelovati to ilo v svojem duhu; s čim si je on zaslužil svoje tako ugodno stališče, dočim morajo drugi igrati za njegov užitek? Kaj ko bi moral tudi sam v streški jarek? tedaj bi se pač ruval in tepel z usodo kakor se drugi, za sedaj pa ima sladki občutek, da mu je usoda blaga dojilka, ki ga pestuje z ljubeznivo naklonjenostjo, da res ne ve, kako se ji naj zahvali - z osnutkom poetične zahvalnice v mislih se sladko izmuznil iz čuječnosti v polzavestno razprejanje nadaljnjih štren, trajajoče skoro celo noč ... Res, lastnega razmišljanja o prebogatih dneh je zvečer nujno treba.-"

Zaradi službe je imel zase in za svoje sprehode le malo časa, če je le mogel, je pohitel v naravo: "... v krasnem večeru ob lunì ... na sprehod duševno in telesno nebeško razpoložen, obilne dobrote burnega popoldneva prešinjale izžeto telo na vse strani in mu dajale novih prožnih moči - direktno nasprotje ... črne pobitosti in potrstosti. Eden najlepših dni v življenju: Koliko bo še takih? ..."

Po prostem popoldnevnu in sprehodu v Mestnem logu pa je zapisal: "... v krasnem popoldanskem solnecu in bujnozelenem vetru ... nazaj skozi Rožno dolino ... Zvečer zopet krasno razpoloženje, načrti o polagnem stikanju po vseh ljublj. krčmah, kavarnah in bolj intimnih zakotjih tekom poletja, poglobitev v vse notranje bogastvo mesta, okolice in ljudi. ..."

V kavarni "Prešeren" je prisodel k njemu "Bevk iz Cerkna, v sredo k naboru, ...", opisal je še srečanje z domaćimi in s poročnikom, ki ga je "... zadnjic ... videl v januarju 1915 na dvorišču domobr. vojašnice pri prvem ajnrikanju ..." in zaključil zapiske, da je bil sicer "Zelo bogat dan, le Abdul preslab objektiv za vredno sprejemanje."

Kot vesten in natančen uradnik je v službi sestavil nov službeni red, ob pohvali pa le ironično pripomnil: "... če ne ustvarim v življenju nič genijalnejšega, bo moje življenje bore malo vredno."

Končno se je odločil obiskati Lindo in preživeti v Gradcu svoj redni dopust. Stric mu je še prigovarjal, naj gre zaradi draginje raje v Zagreb, kar pa je Budal odklonil z besedami: "... tja bi poslali gotovo detektive za mano, misleč, da sem šel jugoslovanit ..." in čez nekaj dni z veseljem "... smuknil ... v zlato, oboževano svobodo, po enem letu zopet se prosto, prosto oddahnill ..." Na Rožniku je srečal "... vračajočega se Cankarja, ... se čudil kako strašno slabo da izgleda Abdul; ta se iz lastnega nagiba vrnil z njim v Podrožnik na liter terana in čaj ter kavo (pa 2 K njemu), dosti bolj spodbuden in obziren ... pripovedoval malo konfuzno ... tudi on, C. bi bil še najbolj za prof. ali učitelja! ... vspodbujal Abdula k pisanku, ta: ne, morebiti čez 10 let, zdaj raje molče izginiti v tej vojni nego bleketati ...; C. [kako] družba umolkne, če on prisede; tudi Abdul: sluti, da bo s svojim profesorskim rokodelstvom imel sitnosti v življenju, se pobratila, C. očital Abdulu nervoznost, ta: živci so mi kakor na suho vejo obešene pajčevinaste nitи v vetru ...".

Na svojo prošnjo je Budal dobil dovoljenje, da se je na poti v Gradec ustavil v Celju, "... hotel v slov. knjig. načrt, ne smejo dati ...", si ogledal mesto, obiskal urade celjske cenzure, kjer so mu povedali da so "cenz. razmere mnogo slabše kot v Ljubljani ..." in nato nadaljeval pot proti Mariboru. Tudi tu se je sprehodil po mestu, prijatelj mu je popisal hudo draginjo in splošno slabo stanje, "narodnost v

"Mariboru revica" ..., ogledal si je Slomškovo grobničo (ki je bila v 2. svetovni vojni porušena, op. M. L.), in srečal celo svoje goriške znance, sedaj begunce. Lindi je sporočil v Gradec svoj prihod in si v dnevnik zapisal: "Ne v kino, ne v kavarno, ne v gledališče, da se človek ... ubrani preobilici utisov; drugače je doživljajev toliko, da človeka ubijajo, jih ne zmaga, si jih ne more podvreči, prisvojiti in ... sam obogatiti. Torej prvo pravilo za teh 10 dni: zmerno, počasi, brez hlastanja s kar najvišjo duševno koncentracijo, kolikor se da potencirati duševno svežost, vse ... razporediti, da se dragoceni čas izkoristi ...". Javil se je v vojašnici, po ogledu nekaterih - mestnih znamenitosti "... Zvečer izmučen, ubit, melanholičen ...", a v duhu čakal Lindo. Po dogovoru sta se sicer srečala, a tudi razšla, "Visoka stena je med nama vstala" in zvečer tudi zaključil dnevnik, da je "... pri prvem poskušku zbežal." Z Lindo sta se kasneje le še bežno srečala.

Domači v Ljubljani so mu pred odhodom odsvetovali jemati knjige s seboj, zato pa je v Gradcu obiskal univerzitetno knjižnico, v knjigarnah iskal latinski stari testament in latinske klasike, omenjal sprehode čez "... krasno bogato zlato graško polje", srečal celo kolega iz dunajskega romanskega seminarja in izvedel iz časnikov za ponovno italijansko obstreljevanje Gorice. "Jako pester dan, ... izobliči se ... v resnici čisto drugače, nego bi si mogel človek zjutraj predstavljati." Čez 2 dni so Italijani res vkorakali v Gorico. Začel se je prepričevati, da je "... preveč sam, življenje se vendar le ne da tako na suho samo teoretično študirati, treba ga je predvsem tudi živeti ...".

Na povratku v Ljubljano je opazoval vlake goriških evakuirancev in doma ugotovil "... takoj zopet težko dušeče vzdušje v primeri z graško prostostjo. Vse zopet v starem tiru, vsa neznosnost razmeric pritiska zopet na dušo; in izhoda ni?"

Nad Budalom je še vedno ležala skrb "prebiranja", kot je imenoval ponovni pregled mobilizirancev in pošiljanje na fronto, "jemljejo vse", je zapisal, "celo do 60. leta", prisluhnili govoricam, da baje censorji ostanejo, drugi so to zanikali, in zapisal je v dnevnik: "... je m'en fiche (požvižgam se, op. M. L.) - le duševno delo potencirati kolikor mogoče, zdaj je čas bogate žetve ...".

Razpet med vestnostjo v službi in njeno enoličnostjo, zaskrbljen zaradi "prebiranja" naslednjega dne in med veliko željo po svobodi in ustvarjalnem delu, se mu je zdel dan "Mrtev, prazen, zapravljen ..., neizmersna duševna klavrnost in praznota, življenje brez cilja, sebe gonobeči plamen - kdaj ... vstane veliki dan prostih poletov ... neznosno".

Budal je ostal na ljubljanski cenzuri in se pričel spet normalno hraničiti: "... obilen zajtrk ..., zopet k večerji ...", vendar tudi, da "Preobilno pitanje bo treba skleniti, nima smisla, ... začeti spet duševno delo, drugače grozi prazna mošnja in še bolj prazna duša!"

Prizadel ga je avstrijski polom na soški fronti in italijansko zavzetje Gorice, vznemirjale so ga "... povsod ob postaji žlostne begunske sence." Pripovedi beguncev so bile moreče, "... bežeči umirajo spotoma ..., pričakuje se srdit spopad ..., "... ves polom baje zakrivili Ogri na Oslavju, saj so se ... odkrito izražali, da jih nič ne briga, če zasedejo naše kraje Lahi, samo da ostane Ogrska".

Ves čas je iskal in našel ravnotežje v knjigah, bral o Goetheju in Schillerju, študiral talmud (=judovsko sveto knjigo), se poglobil v študij madžarsčine in

kasneje tudi romunščine, obnavljal znanje grščine, izmed avtorjev pa se je nadušil nad Schopenhauerjem in si kmalu kupil vsa dela tega avtorja. Bil je "... ves prevzet veličasti in globini njegovega duha ..." Nadaljeval je s prebiranjem Shakespearja, izmed Slovencev pa Kreka, Cankarja, Kocbekove "Pregovore" in nadaljeval študij Pleteršnikovega Slovarja.

Mnogo je bilo pisem, katerih vsebine si je izpisal, omenim naj le eno, ki ga je kmet iz Grosuplja pisal generalu Borojeviču: "... prosi za svojega sina par tednov dopusta, ker bo drugače vse gospodarstvo pri koncu, potem mu ga pa rad pusti do konca vojne, naj ga ima, kjer in dokler mu drago.-"

Še svoje misli o cenzorjih si je zapisal v dnevnik: "Kako se zaiskrijo in popolnoma razgalijo značaji censorjev v tej delikatni službi, težko izbrati dovolj taktnne ljudi".

V letu 1916 je v Galiciji izginil Budalov brat Jožef.

Jeseni so se v Ljubljani razširile govorice, da bodo pripravili v Trstu slovenske gimnazijalne tečaje (namesto goriških šol) in bodo tamkajšnje profesorje oprostili vojaške službe. Tudi Andrej Budal se je tega razveselil, ravnatelj Ipavec je govoril že o 1. oktobru, vendar pa najbrž prof. Budal kot pomožni profesor ne bi prišel v poštev za vratev.

S tem, ko se je vojna podaljševala, so se v Avstriji in seveda tudi v Ljubljani razmere slabšale, povišali so davke, mast in krompir so razdeljevali na karte, uvajali npr. 3 brezmesne dneve, kar je policija tudi nadzorovala po lokalih; kasneje so prepovedali celo nuditi kruh v javnih lokalih. V Lingarjevi ulici (današnji Mačkovi, op. M. L.), kjer je bila tudi cenzura, so pričeli pri Krošlu peči vojni kruh, po Budalovo panjoko imenovan.

Mučno je v Ljubljani odmevalo snemanje zvonov v frančiškanski cerkvi, nekaj dni kasneje tudi v Šenklavški.

Tudi v cenzuri je bilo vedno bolj čutiti vojne razmere, policijska okrožnica je npr. zahtevala predložitev vse korespondence "Jugoslovanske narodne odbrane" in njenega glasila "Jugoslovanska država", strožja navodila so veljala tudi za diplomatsko korespondenco, treba je bilo šteti in predložiti vsa inozemska pisma, pisma tolminskega okraja, ki je bil zaradi soške fronte vojno območje, pa posebej strogo pregledati.

Klub vsem pritiškom vojne je v Budalu vedno tlela želja po nečem višjem, trajnejšem: "Kako ... že prideš enkrat do lastnega stvarjanja, ta neplodnost je neznotisna, moraš si podjarmiti razmere, volja, volja! ..." in "Zopet živo spoznanje: neumorno delo, zmerom naprej. S kar mogoče malimi (zlasti denarnimi in časovnimi sredstvi), kar največ doseči, kar nudi svet v duhu sproti predelavati ..., vse naj požlahtuje umetniško stvarjanje, vse se mora podvreči najvišnjim ciljem, te treba imeti neprestano pred očmi."

Knjige so mu bile vedno zveste prijateljice, prebiral je Kersnika, Bleiweisov Zbornik, Lončarjevo knjigo o Bleiweisu in njegovi dobi, njegove "... misli so sle zopet po stvariteljskih potih, a bolj v opotekajočem poletu ..."; navduševal se je nad Levstikom in se "... vedno bolj zaljubljal v njegov jezik ...", bral Eneido in Odisejo ter Eckermannove "Gespräche mit Goethe", "... Živcem zelo pomirjevalno in blagodejno, kakor vse, kar se tiče Goetheja."

Ob smrti španskega pisatelja Echegaraya si je kupil njegovo delo "Galeotto", "... v Abdulu tvorna sila zopet omahovala s krili ...", načrti glavnega junaka naj bi bili slični Budalovim, "... tega nenadoma obšlo, da bi se pri tej priči otesel vseh družabnih verig, v službi in pri stricu ter planil ven v prosto stvarjanje - kako bo rešil te konflikte in ali jih bo kedaj? Trde kože bo treba; tam bi v hipni sv. jezi ... sklatal vse uradne kape z glav, prevrnil njih tintnike in lepo urejene kupe knjig ter kričal vsemu svetu v brk, kako je vse prazno, prazno, prazno!- ... v brezsanici bdel do jutra, izborni razpoloženje, vse mogoči literarni načrti ..., vsekakor ne vezati še kake ženske usode na svojo ..., odpoved, odpoved ..., iskatи ves smisel življenja v umetniškem stvarjanju, toliko krasnih načrtov zahteva oživotvoritve - Pot iz raja, V železnem loku, Mate in Mara, Odpuščanje, Doktor Puščoba, Sambo, Mučeniki, Narodič ...", a žal niti eden ni bil uresničen. Tudi Echegarayeva dela je bral v izvirniku in si zamislil še delo "Oklofutani Viktor".

Tolažil se je z vzpodbujanjem samega sebe, "Kdaj, kdaj bo kaj z umetniškim ustvarjanjem? Vedno globlje toneš v razmericah!", "... se zdel samemu sebi s celodnevnimi vtiski kakor čebelica, obložena s cvetnim prahom; doma jih spravi v dnevnik in pozneče umetniško predela, da bo narod iz tega satovja srkal sladki med plemenite umetnosti - pa kdaj? ..." Naslednjega dne je dnevniku zaupal svoj nov literarni načrt. "Kakor v nebesih - tako na zemlji" s pripisom "... le ne preveč satirično!", a o tem tudi kasneje ne izvemo ničesar.

Branje madžarske knjige o Slovanih "Szlávok" in Leopardijevih "Pensieri" je bil zanj "Dan, ki je Abdul v njem življenja umetnost pritiral precej visoko, izmed najlepših, poln samozadolovljstva, kar je pač višek pozemeljskega bivanja ...". In ko je v kavarni prebiral nove Cankarjeve črtice, si je doma spet očital: "Kdaj boš ustvarjal? Da te le ti večni kompromisi z razmerami ne ubijejo! ... Moraš ustvarjati neodvisno od razvoja svetovnih dogodkov. Ti te nikakor ne smejo podjarmiti. Ta večna receptivnost se drugače izprevrže v kinko neproduktivnosti in nemoči." in "Nič bolj ne teži nego duševna otopelost in neplodnost ...".

Jeseni leta 1916 je Budal rdeče označil tudi svoja nadaljnja tri srečanja z Ivanom Cankarjem, na Rožniku in v kavarni, a vedno bolj je čutiti njegov odklonilni odnos do pisatelja, ki ga je visoko cenil kot umetnika, kot človeka pa ga je odklanjal: "... odšel hitro, ker ga Abdul ni maral poslušati ..." in "... skozi Tivoli Cankar ..., že malo fajhten ...".

Vedno nova navodila pri cenzuri, npr. "... žalitve v pismih častnikov in na častnike predložiti ..." ter velika množina pisem sploh, so ga v službi močno zaposlovali, tako da je "... zvezčer ves zbit letal pol ure kot izgubljen po mestu, ... Po večerji koj zopet svežega duha, domov grede razmišljal, kako naš duh podlega materiji in kako se z njo zopet dviga." Včasih si je pa hrano celo očital, zlasti slaščice, imenoval sebe "Prokleti egoist, kdaj boš pozabil nase, kdaj se dvigneš do ustvarjanja?" "Bo pač že čas pustiti pitanje in se posvetiti ustvarjanju."

Enoličnost službe, utesnjenost zaradi uniforme, samota, napetost zaradi razmer v državi, vojna in morda še kaj, je bilo vzrok, da ni in ni mogel ničesar napisati. Čeprav kdaj tudi prost službe, je le ugotavljal svojo nemoč. ""Mate in Mara", kje sta? Kako bi vaju izklesal sredi tega suženjstva? In vendar morata, morata koj ob skelepu miru stopiti pred narod! Seveda bi trebalo mnogo naporov,

odpovedi, samozatajevanja, samovzgoje!" Le v naravi je našel tolažbo v svoji razdvojenosti tega dne: "V mraku po mestu in skozi Tivoli, po tleh sneženo blato, z dreves padale debele kaplje, skozi čarobno samoten gozd proti Podrožniku, viri žuboreli, veje se sklanjale, sneg zdrsaval z njih, skozi belo meglo lajali psi, peli fantje, drveli vlaki z vojaki v fronto, vsak voz imel svojo pesem, nekateri tudi harmoniko, nad vsem tem jasno nebo in zvezde ...".

Med poslabšanjem razmer v državi, ko so se menjavali ministri in vlade, ko je ministrskega predsednika Stürghka ustrelil socialdemokrat Friedrich Adler, je 21. novembra 1916 umrl stari cesar Franc Jožef. Sledila je "... proklamacija novega cesarja Karla I. ...". Istočasno si je Budal zabeležil tudi, da je "Abdul Gefr.: tit. zugsf." postal je podoficir - vodnik in si za prizego novemu cesarju "... Doma sam našil 3 zvezde ...".

V prostem času se je izpopolnjeval v italijansčini, čital o Nansenu v madžarsčini, prebiral "Ukrajinski molitvenik, izdan na Dunaju 1916, ... pesmi in staroslovenske molitve z ukrajinsko prestavo.-", v Pragi pa si je naročil nove češke knjige.

Med mirovno pobudo centralnih sil, o kateri so pisali listi, in razdvojenostjo v njem samem, je kot strela z jasnega udarila vest, da je moral Budal oce v Ljubljano na nabor. V Šiski so zbrali transport 50 starejših mobilizirancev, ki naj bi šli kopat jarke. Oce je prišel v Ljubljano brez primerne opreme, sin mu je preskrbel najnujnejše, "... vojaško skodelo in par kosov perila ..." ter nekaj tople obleke in obuvala. Kmalu so jih odpeljali in javil je, da je "... v Ptiju od 14. dec. potren za vojaška dela", čeravno ne več mlad in ne najbolj zdrav.

Med političnimi dogodki zadnjih mesecev leta je posebej omenil, da sta Avstrija in Nemčija proglašili "... samostojno Poljsko", drzavo, ki so jo v preteklosti izbrisali iz zemljevida, cirkular poštne direkcije o agitaciji za peto vojno posojilo in istega dne tudi časopisno vest o združenju "... vseh slovenskih in slovanskih strank proti Deutschösterreich (Krek?)".

Vojno so cutili tudi v cenzuri, prostori so bili malo ali slabo kurjeni, uradovali so v plaščih, niti panjoke ni bilo redno dobiti, "... smo pri koncu. Kako ničevi se zdijo včasih zvečer vtisi, ki so se podnevi zdeli tako važni." Naslednji "Prost popoldan pokvarjen s cepljenjem proti koleri ... Kako težko je plavati nad razmerami, če je človek službeno in družabno vsestransko vezan in se iz gmotnih ozirov ne more oprostiti, da bi se posvetil popolnoma svojemu ustvarjanju. Kajti le to edino da človeku notranjo srečo in zadovoljnost; večno čitanje, večno nabiranje bogati duha, a ga obenem vznemirja, zadovoljiti ga more edino moško razmahovanje v samostojnem ustvarjanju - glej torej, da si čim prej ustvariš za to potrebne razmere, predvsem naj te vsakdanjosti nikoli ne pahnejo iz duševnega ravnotežja ...".

Težke misli so mu grenile sveti večer: "Dež, bogve kod se klati oče, mati bolna in zapaščena z otroci v Kamniku, tisti jalovi, trije prazniki ... dež, dež, dež - krasen Božič! Gorje će si človek ne bi mogel ustvariti svojih notranjih nebes, ki jim zunanje razmere ne morejo čisto nič skodovati ... Klavrn sveti večer pri stricu, Abdul filozofiral ... skrajno slabovoljen ..., si očital nesposobnost za veliko ljubezen, za umetnost in sploh za kakšno večjo vlogo v življenju, povsod le srednji darovi, inteligentnost povprečne mere - in vendar se z vztrajnostjo tudi tako ve-

liko doseže, torej ne omahovati, srčno in moško naprej, če ne moreš doseči vsega, dosezi vsaj nekaj, predvsem pa - strahuji razmere, izrabljaj čas in prilike!"

Na božični dan "Nikomur voščil, vse pusto ... Oče: pri Ptiju, koplje po cele dnevi v dežju in snegu, prosi suknjo ali trden koc, se boji bolezni ... Linda pogreša odgovora.- Abdul v nekakšni duševni otopelosti nikamor ne odgovori.- Po kosilu ... ljudje k molitvi ...", on pa "... domu v zakurjeno sobico, svoje divno kraljestevce; ko bi le ne bilo službe, bi se tu dalo kaj ustvariti, izklesati v blaženih trenutkih ta dva človeka, Mate in Mara, ki silita vedno bolj nevzdržema na dan, pred slov. narod.-"

Z lepim vremenom je postala tudi njegova glava "... jasna ..., čil duh, razpoložen za ustvarjanje, ves svet se kazal v rožnati luči.-"

Vabilo v prijateljsko družbo je odklonil in za Silvestrovo zapisal: "... ob 8h ponočna služba, le 1/4 ure, sitna prostost, malo po mestu, ulice samotne, prazni tramvaji drsali mimo, le tupatam samoten štalec, ljudje pred vrati in na križpotnih si voščili novo leto. Ob 9h že spet doma ... ", s knjigo v roki.

1917

Novoletni "skoro pomladan dan" je Budala zvabil na Golovec, "... krasna sama, po grabnih in divjih stezah, globoko prevzet od naravnih veličasti, amfiteatralična reber pokrita z živorjavim listjem, obrastla z zelenim borovjem in belimi brezami, veter šelestel v suhem listju hrastovja, nad vsem temnomodro nebo; razmišljaj, kako v naravi venomer vse klije in poganja in človek je le skromen del tega večnega življenja; "Mate in Mara" - jasno, preprosto, lapidarno, z večno živimi epičnimi motivi - pa kdaj? Na višini ... čaroben solnčni zahod, nebo in oblaki ... se izpreminjali v krasnih, vsemogočih večernih barvah, s soške fronte zamolklo grmenje topov ..., krasen razgled na vedno bolj temnordeči zapad ... še ... uro sprehoda po mestu - v mesečini ... " "Mate in Mara" se v razmišljanju ... začela s svojima usodama precej zadovoljivo zapletati ...".

Vojna in služba sta ponovno posegli v Budalovo življenje: razočaranje zaradi antantine zavrnitve avstrijske mirovne note, cepljenje proti tifusu, vesti o vojaških vlakih s topovi za novo ofenzivo na soški fronti, preštevanje in prebiranje nikljastega drobiža - Avstrija je rabila nikelj - na avstrijskega in ogrskega ter končno se povelje, da mora takoj v Postojno: "Abdul izjavil, da ne gre rad, ... zaslisanje laških ujetnikov in prevajanje ... tajil popolno znanje italijanske, se udal jako nerad, ... jutri v Postojno in nazaj ...". Naslednje jutro je bilo v vojaški baraki "... vse zabasano ..., zakajeno, vsi mogoči jeziki, cudne gneče človeškega mesa, ki ga misel pobijanja tako čudno valja in preobrača po svetu; zunaj blato in sneg ... Pusta zasnežena krajina ... prvi skupni vtis: mala Sibirija ... Skozi trg po snegu in blatu, mnogo feldžandarjev, mnogo trena, na vse strani barake z visecimi ledeniimi svečami ... ". Poveljniku je nato "... zdriral svoje diplomatsko navite litanijske, kakor jih je bil ponosni zamislil, češ da ne obvlada laščine: ..." in da je slabokrvni ter ga tudi prepričal, da mu je odobril vrnitev k ljubljanski cenzuri. Komandant Bobrik ga je v Ljubljani sicer pokaral, "Abdul protestiral, odšel napol pobit, napol zadovoljen na posto ... ", Postojni pa se je le izmaknil.

Vojna se je nadaljevala in Dunaj je bil zaradi zavrnjene avstrijske mirovne pobude "poparjen". Na cenzurnem oddelku je bilo veliko dela in predstojnik Fler ē celo izrazil mnenje, da bi bila edina rešitev militarizacija ljubljanske pošte, saj jo je smatral za zelo važno za potek vojnih operacij na soški fronti. Med dogodki, ki so se Budalu zdeli vredni zapisa, so bili npr. cenzurni cirkulari, da morajo "... paziti na obsojajoče izražanje o nameravanem vojaškem urjenju 16 letne mladine.", omemba govora predsednika avstrijskega parlamenta o boju do zmage, navajal je časopisne članke, ki so govorili o nujni preureeditvi Avstrije po vojni - nekatere je izrezal in jih priložil dnevnikom -, pisal je pa tudi o nasprotнем taboru in omenil govor ameriškega predsednika Wilsona "... v senatu o miru kakor ga zastopa Amerika (svoboda vseh narodov) ...".

Andrej Budal v javnost ni mnogo zahajal, redno le v kavarno "Prešeren" ter "Narodno kavarno", kjer je prebiral časopise, in v licejsko knjižnico, kjer se je oskrboval s knjigami. Družabnih prireditev se je nekako izogibal, rekoč: "Zame ni koncertov, dokler tičim v uniformi, prezijo na vsak naš korak in vsako besedo." Vsi so namreč občutili, kako avstrijska moč popušča: "Skozi Ljubljano hodijo bataljoni peš na fronto, najbrž radi želez, nesreč, slab materijal, zdelani, bledi in upadli, otroci poleg starcev, tahi in potrti."

Potrtošti deževnih dni je sledila "Po dolgem času ... poštena zimska nedelja ... Telesno izboren počutek .... prepoln prepečenca in panioka, zvečer mastna svinjska pečenka; izborne restavriran, v takem razpoloženju bi se dalo tudi ustvarjati, ko bi človek vsled zunanjih razmer ne bil tako raztrgan na vse vetrove; spanje je vendarle za vse neprilike, vsako izčrpanost in potrstost, najbolj sigurno zdravilo." Malo kasneje je že zapisal, da je panioka "čisto turščina". Konec januarja je Budal prejel vojaško odlikovanje, križec za zasluge, vendar je temu dogodku namenil manj pozornosti kot knjigi: "Končal Goethe - Eckermann III., zlata knjiga, zasluži, da si jo človek izbere za vademecum, da se zlasti v teh časih ob njej tupatam duševno okrepca."

Kako je bilo v Avstriji oziroma na Slovenskem v tretjem letu vojne, priča tudi stavek iz pisma neke Dolenjke: "... zvonove sneli, grozno žalostno, prej zvečer eno uro se zvonili zadnjie mrtvim vojakom, naslednji večer mrtvim vaščanom, nato vsem živim vaščanom, bridko slovo, vse jokalo ...".

Slovenske strankarske zdrahe, težave s preskrbo, ustavljeni vlaki, afere, vse to je narekovalo Budalu, da je "že več noči zaporedoma snoval "Neodorešenci", Nemec, Lah, Sloven, Nemka, Lahinja, Slovanka, cesar, minister, ljudstvo, I. v prosti naravi, II. na bojišču, III. na ces. dvoru.", vendar dela s tem naslovom v Budalovi zapusčini nisem zasledila.

Sledile so vesti o novih "prebiranjih" med mobiliziranimi in Budal je "... sklenil pustiti usodi tokrat prosto voljo, že zato da se mu pozneje kdaj ne bi očitalo strahopetno izbegavanje, če bi sploh ne prišel v fronto" in "... če sploh pridem živ iz te vojske, moram priti kot častnik, da mi ne bodo očitali drukerja prve vrste, sicer pa saj je vseeno kje smo ... ". Sklenil je: "Abdul: za to prebiranje se ne bo čisto nič pripravil, tako mu je že vseeno, tiste vrste mučeništvo ga že nič več ne miče."

Ob zmrzovanju v službi, kjer so kurili z zmrznjeno šoto ali pa so se v peči "cvrla premočena in sirova drva", in malo manj doma, ob slabih hrani in naporni

službi, je našel tolažbo v knjigah. Prebiral je Schopenhauerja in ob njem zapisal "volja - razum!", čital Dostojevskega in Tolstoja, Darwina v češčini, Brücknerjevo "Geschichte der russischen Literatur", Letteratura italiana, Odisejo in Eneido ter celo dve romunski knjigi. "... da bi se malo poglobil v dušo in srce tega naroda - trpina, podobnega lastnemu ...". Kar mu je bilo dosegljivo, je čital v izvirniku, začel je "glodati" ruščino, da bi mogel brati v izvirniku tudi ruske avtorje; zlasti so ga zanimali Dostojevskega "Bratje Karamazovi" ter Tolstojeva "Vojna in mir". Seveda je bil na tekočem tudi z deli slovenske literature, ki so tedaj izhajala, v dnevnikih je posebej omenjal Cankarja, Murnika, Novačana, Murka, Preglja, Puglja in Debeljaka, vmes pa je sistematično študiral Pleteršnikov Slovar.

Čital je podnevi in ponoči, kadar je le utegnil, čemur je sledilo "... korenito rešetanje samega sebe in svojih moči."

Medtem se je iz Skrutala oglasil Budalov oče, javil selitev v zaledje in pričakoval, da ga bodo zaradi starosti in bolezni kmalu spustili domov. Šele čez mesec dni pa se je javil s Ptuja, kjer so ga iz bolnice poslali na delo v skladišče, in šele po več kot treh mesecih delovne obveznosti se je po zdravniškem pregledu lahko vrnil domov "... ves kosmat in shujšan .... vozil se je celih 24 ur, dospel ponoči, do jutra prebil v baraki na postaji, danes prvič v cerkvi in prvič na postelji, odkar je 11. dec. 16 odšel iz Kamnika, najhujši so bili prvi 3 tedni v gozdovih pod madžarsko komando, hodili po 1 1/2 uro iz barake na delo, dobivali skoro samo gorko vodo ..., spali vedno le na deskah, vsi premočeni, šele v bolnišnici malo bolje, 29 stopinj mraza, voda jim zmrzovala na polici ..., sneg padal deloma nanje skozi spranje .... njemu eno stopalo skoro napol ozeble ...". Kljub trpljenju pa so oceta doma opozorili, "... naj drugod ne pripoveduje vsega tako živo, bi ga znali zgrabiti!" ... Seveda je oče v tem času odsotnosti iz Kamnika izgubil skromno službo v samostanu.

Budal je v dnevniku zapisal tudi, da vojaštvo rekvirira krompir, žito, krmo, vino, govorili so celo o prisilnih rekvizicijah živine, pa tudi, da "... vojaštvo krade krmo, prava šiba božja.-".

Vestnost in poštenost sta bili Budalu življenski vodili, zasebno in v službi, za napršeno uslugo pri cenzuri je prijatelju odgovoril: "Osebno vam zaupam, službeno moram imeti vse ljudi za lumpe", vzel je na znanje cirkular, da so "... zasačili slabo črtana pisma, kjer vojaki tožijo, da so lačni in prosijo denar ali kruh, v bodoče se sme črtati, pa korenito, le v sporazumu s poveljnikom in mora biti vse parafirano." Budal je v začetku leta le malo omenjal lastno literarno ustvarjanje, zapisal je, da je "... spet snoval: "Črni kralj", "Spotoma" (zlojed in angelj, bratca dva - za mojo stezo se pravdata - sem li se z vama pogajal kdaj? - drugim prodajata pekel in raj - jaz imam stezo pod nogami - in kar je za mano, vse dobro je - in kar je pred mano, v to sem udan"). Čez nekaj dni je posvetil pesmico v treh kiticah nežni vrbovi vejici s tremi poganjki, ki jo je sredi februarja videl na svojem sprehodu na ljubljanskem Rožniku. Pesem še ni bila objavljena.

"Že sredi svečana in sredi snega za pust, nad belo postéljico tri očka so v solnce mežikala, si zametno trla kodeljico.

Že sredi svečana, prezgodaj ne bo očesca kipijo, žarijo, in kamor v snegove se bele ozró snegovi pod njimi kopnijo.-"

Oj vejica, tvoja očesca tri:
prvo za moje veselo srce,
drugo za moje prebelo dekle,
tretje za naju oba, kajne?
Tako se, ljubica zdaj živi
na pust, hihih, hihih.

V vsem letu 1917 je v Budalovih dnevnikih prevladovala vojna tematika, ki je spremljala njegovo življenje. V zapisih ni prezrl kanclerjevih govorov v avstrijskem parlamentu, najprej o boju do zmage, nato pa kmalu na istem mestu, "... kjer prosi mir, mir, zlasti z Rusijo". Pisal je o revoluciji v Petrogradu, odstopu ruskega carja in tudi o hudih nasprotijih "... med našimi in ogrskimi častniki, drug na drugega ljubosumni, se venomer ovajajo ...".

Konec marca, ko so pri "prebiranju" cenzuri vzeli pol uradništva, sta dva izmed censorjev, "... Abdul in Verbič včeraj (postala) feldweblna ...", je le kratko zapisal v dnevnik. Še istega dne si je doma "... v naglici sam skrupual feldwebelstvo ...", in istočasno sklenil naročiti si "... novo uniformo, blizu našel že napravljeno, hlače dal urezati rizaste, 100 K naprej, starec ... hvalil Abdulu, blago izpred vojske, stara zaloga, takega ni več dobiti" in si posebej šel se "... naročit trak hrabr, svetinja na bluzu....".

Zapisal je tudi, da so "fasali staro, gnilo perilo". Ker se je bližala Velika noč in čas prazničnih jedi, je Budalovemu stricu uspelo dobiti nekaj moke za bel kruh; vendar je gospodinji naročil, naj ga "... na Veliko noč nikar ne nosi blagoslavljet, da ji ga ne vzamejo, le meso lahko nese; kar strmela z odprtimi ustmi: kakšni prazniki brez žegna!" Zmanjkovalo pa je že tudi koruze in širile so se govorice, da bodo v kruh dajali tudi zmleto mlado deteljo.

Opisal je se nekaj srečanj s prijatelji, s katerimi je kasneje ostal v stiku vse življenje: to so bili zlasti Anton Melik ter brata Juš in Ferdo Kozak, omenil, da je dr. Lavo Čermelj pisal o slovnci v matematiki, zabeležil pismo kartuzije Pleterje vojnemu ministrstvu, da so jim "... orožniki ... vsled sovražnih ovadb vzeli rus. ujetnike, dasi so ti pri njih bili zelo radi in so vse ovadbe podlo obrekovanje, prosijo posredovanja .... da se jim ujetniki vrnejo, drugače ne morejo ničesar obdelati ...".

Na koncu je poročal se o hudi bitki na francoski fronti in še zadnjo veselo vest, da "... oprošcene uradnike, ki so godni za fronto in so zdaj oproščeni, nadomestijo z negodnimi iz vojaške službe, Abdul ne, ker ni definitiven, mu je še ljubše, ...".

V nadaljevanju dnevnikov sledi zapisi o političnem položaju v državi in zunaj nje, o vojni in frontah, zlasti o bližnji soški fronti, o vojaških vlakih, ki so vozili skozi Ljubljano, o cenzorski službi pa tudi o lakoti in vedno slabših splošnih razmerah v tedanji Avstriji. O ustvarjanju, ki mu tak čas res ni naklonjen, je tu bolj malo zapisanega, ni zaslediti niti prejšnjih pogostih spodbud in velike volje do

pisanja. Prevlaudovalo je vojno vzdušje. "... same uniforme, nič kaj prijetno, se preveč pozna, kako se vsi drug drugega nadzirajo in drug v drugem slutijo ova duha (Abdul: ta duh razjeda vso družabnost že od začetka vojne): tudi na Dunaju se ne da več pošteno pokrokati ...", tak je bil Budalov pogovor z znancem. Vojaki in tudi višji uradniki so krivili Nemce za nadaljevanje vojne, vpraševali so se, če "... v par mesecih prazen želodec prinese mir?" Vojna pa je trajala še leto in pol! Tudi v cenzuri so bila navodila vedno strožja: morali so višjim predložiti npr. vsa Švicarska pisma, ki so govorila o ruski revoluciji, "vsa ščuvajoča pisma", posebej so morali paziti na češka pisma, ker se je oblast zavedala, da Amerika in Anglija snubita Čehe proti Avstriji - prav češka pisma pa je cenzuriral dr. Budal.

Lakota, ta večna vojna spremjevalka, je tudi v tedanji Ljubljani dobivala vedno večjo razsežnost. Budal je pisal zlasti o kruhu: kruh je postal panioka, panioka je bila vedno bolj "tursična", cela je postajala polovica in se te niso več redno prejemali. Tako je bil "Precej izstradan, že nekaj dni brez kruha, uboga čreva, slabost, praznota, se tisto malo krví ne ve kam bi se dala v telesu, možgani prazni, misli se razbegajo celo pri čitanju, na ustvarjanje niti misliti! Da, glad človeka lahko do vsega pritira! Stokrat bolje umreti pod granatami nego od gladu - to izkusil zlasti pred 2 letoma v Radgoni ob prezentirungi." Priznal si je, da se je doma "... uklonil, prosil ... kruha in sladkorja.-" Kaj pomenita vojna in lakota, je prepisal tudi iz cenzuriranega pisma slovenskega vojaka župniku, "... umreti ne, umirati je težko, ko človek čuti, kako hira in gine telesno in duševno ...".

V vseh trenutkih življenja se je vedno oklepal knjige in ob prebiranju literarnih revij, zlasti Ljubljanskega zvona (LZ) ter Doma in sveta (DiS) se mu je včasih le utrnila misel na lastno ustvarjanje, ki ga je bil kar nekako zanemaril: "Ali se boš uveljavil poleg toliko mladih, čilih sil? Moraš se!-

Sicer pa se je znova poglabljal v dela Schopenhauerja, bral Merežkovskega delo "Dostojevski in Tolstoj" in zlasti Puškinovega "Jevgenija Onjeginja", ki si ga je v celoti prepisal. Ob čitanju "Onjeginja" je spet "... bridko občutil svojo neplodnost. "Mate in Mara" bo treba vendarle spraviti pod streho, vkljub vojni in službi, naj stane, kar hoče ...".

Glede na njegovo veliko jezikovno znanje in voljo, da bi ga še razširil in poglobil z novim, se je učil romunščine, madžarščine in ukrajinske in poverili so mu še cenzuro romunskih pisem; nabavil si je "Rom. deut. Wbch" (romunsko - nemški slovar), prinesli so mu "ukrajinsko nabožno revijo Njiva" in poklican je bil celo na vojaško poveljstvo prevajat z drugimi censorji španska pisma in hebrejski in "arabsko - španjolski" pisavi - prvo so znali razvozlati, druge ne, a na koncu so zbrani censorji le ugotovili, da so bila pisma trgovske in družinske narave in "... nič kaznivega." Včasih je kljub četu dolžnosti in svoji veliki vestnosti "... pustil razna rum. pisma za prevajanje v skrinjici in zbežal uživat - prosti popoldan ..." s knjigami; ali pa: "Prost popoldan, vkljub krasnemu vremenu ostal doma. Ob sveži panioki, končal drugič Dostoj. - Zapiski iz mrtvega doma. Zraven muhasto razmotril: kaj ko bi jutri Bobrika (cenzurni predstojnik, op. M. L.) vprašal, ali me misli in more še kaj povišati, drugače bi se sam ponudil kam naprej, Ljubljane sit, vojna bo še dolga, kot feldw. iz vojne bi prišel kakor zarjavela devica skozi življenje - vendar bolje še počakati za enkrat do jeseni, se še naprej tolažiti s

knjigami - ker kaj je vsa ta neznosnost v primeri z ono katoržno Dostojevskega?" Te misli je v dnevniku zaključil z opisom sprehoda "... v krasnem večeru pod cvečimi kostanji, mimo vrtov z belimi jablanami ...". Še naslednji dan je prijatelju Jugu "... priznal, kako ga včasih grabi, da bi se kar javil za fronto, tako postaja neznosno ...". Vojaške kontrole so postajale strožje, kar je doživel v kavarni tudi Budal. Cenzurni predstojnik je zato določil, da "... se sme biti v kavarni le zjutraj do 8h, 1-2h in po 6h, da ne bi pri Stationskomodo rekli, da smo preveč prosti - kaj hočete v Avstriji, potrite, da bo enkrat konec."

V maju leta 1917 se je razbesnela 10. soška bitka, ali po Budalovo "... 10. laška ofenziva.". Avstrijska armada se je nanjo pripravljala; na sprehodu skozi Tivoli je videl "... vlak trena, ljudje ukali, rjoveli, streljali - tako tuli živina, ki jo peljejo v klavnico ...". Boji so trajali ves mesec, ponehali in zopet vzplameli, v Ljubljano so vozili številne italijanske vojne ujetnike pa tudi ranjene avstrijske vojake: "Zjutraj na Jubilejnem mostu (današnjem Zmajskem, op. M. L.) četa lahkoranjenih, došla s fronte, s kolodvora v bolnišnico, ta izgubil kapo, oni kos bluze ali celo srajce, vsi cunjavci, umazani, sestradi z obvezanimi glavami, rokami, v trskah in obvezah, tako strahovito bedni, da se je Abdul spričo njih prestarih junashčev svoje bolj gosposke zunanjosti kar zasramoval in bi se bil pred njimi najraje udrl v Ljubljanco. "Lepoto sprehoda ... v čudokrasnem, svežem, jasnem večeru čez Mirje med krasnimi vrtovi in nasadi ..." mu je skalil pogled na "... dolg vlak ranjencev, po vozovih pretresljive skupine, lahko ranjeni skrajno izmučeni uživali večerni hlad, sedeli na tleh živinskih vozov z dol visečimi nogami; ...". In še kasneje, ko je šel "... mimo kolodvora, razkladali težko ranjene ..., nekateri ležali v nosilih že brez nog, enega ruski ujetniki nosači neokretno zvrnil, ..."; vse to je vplivalo na njegovo razpoloženje.

Italijani so v tej ofenzivi zasedli Kuk; sam avstrijski cesar Karel si je prišel na Trnovo ogledat bojišče. Obisk cesarskega para na Kranjskem je zabeležil tudi Budal v svojih dnevnikih. Cesarica je ostala v Ljubljani, kar je bilo za mesto velik dogodek, obiskala je stolnico in tudi italijanske ujetnike na gradu, kasneje pa še bolnice tik za fronto. Ljubljanci so jo na ulicah toplo pozdravljali.

Dogodek, ki je dobesedno pretresel Ljubljano v maju leta 1917, je bila eksplozija muničije v kamniški smodnišnici. Povzročila je precej strahu in gmotne škode. Vojaška cenzurna navodila so npr. bila, pustiti pisma, ki so o nesreči poročala na splošno, izločiti pa ona, ki so poročala o podrobnostih. Med pomembnejšimi dogodki si je zabeležil tudi vest o uboju avstrijskega ministrskega predsednika grofa Stürgkha, ki ga je ustrelil socialist Friedrich Adler, najprej obsojen na vešala, nato pomiloščen. Budal si je zapisal tudi odmeve na ta dogodek v časnikih in priložil dnevnikom nekaj izrezkov.

Redkokdaj, v vseh letih pisanja dnevnikov, je Budal pisal o svoji pokojni materi. Eden takih redkih spominov je ohranjen v opisu sanj nekega junajskega jutra leta 1917: "... objemal mater, ki se je vrnila z onega sveta, jo navdušeno stiskal, je li res ona, da, udje so resnični, torej ni treba očetu nič žalovati in kar leži v grobu, je samo prazen olevek; tudi ona ljubeznišivo objemala ...".

Zanimiv je tudi zapis oz. prepis iz pisma dolenjskih župnikov poslancu Hladniku v dunajski parlament, naj posreduje zaradi zvonov, namreč "... zvonov bi

lahko mnogo rešili, ... ker pobira se ne toliko iz potrebe, ampak bolj po pritisku dobičkažljnih ... ", pa tudi beležka o Koroščevem govoru v avstrijskem parlamentu istega dne. Dnevnikom je priložen časopisni izrezek iz Slovenskega naroda (SN) z objavljenim "Interpelacijo poslanca dr. Korošča". Velik ljubitelj narave je izkoristil vsak možni trenutek, da je lahko užival v njej, iskal primernih "... prostorčkov za zračne in solnčne kopeli kakor svoje dni na Dunaju ob Donavi. V barju sredi travnikov tupatam obdelana plesma, poganjajoči krompir, koruza in fižol se obupno borijo s preslico in drugim plevelom za obstanek. Ob reki mogičen grm ... ves v belem cvetju, poln zuželk, hroščem podobne živalice se jezdile v parih in slavile svoja opojna majniška objetja ... ". Rad se je prepustil soncu, opisoval je svoje sončne kopeli v Mestnem logu, kar mu je služba kdaj pa kdaj dopuščala. Zato je tudi ni hotel zamenjati, čeprav so ga včasih tudi zamikale spremembe, "... odloki glede učnih potreb v voj. izobraževališčih, a se končno odrekel tej misli, ljubša manj sijajna svoboda nego zlate verige; prepusti se usodi, dokler se zdi, da ti je naklonjena ali vsaj nevtralna!" Šel je "... od kosila naravnost v mestni log do Malega grabna, tam legel v solnce na prodič ... prvič zopet po 3 letih (1914 ob izbruhu vojne ob Donavi), po bližnjem drevju pelo vse polno ptičev, postrvi švigale v plitvi vodi, otroci lomili veje v bližnji gošči." "... dekleta kosila in grabila ... ". Vendar pa je včasih tudi pretiraval, vrnil se je domov, "... omahnil na posteljo, omotica, mrzlica, noge in stegna kar gorele, s težavo se razpravil, dremal v polsnu in se premetaval, odkrival in pokrival celo noč; čutil, da bi bil solncu skoro podlegel, se prvič po tolikem času preveč predzrn pomeril z njim, a čutil obenem, koliko zdravja prinese tako križa, ko jo človek enkrat premaga ... ". In še enkrat, ko ga je znanec nagovarjal za oficirski kurz, "... v Gradcu, jeseni začel zopet. Bi ali ne bi? Več prostosti in lepša služba ob manjših dohodkih je vendar tudi nekaj vredno", se je odločil ostati v Ljubljani.

Razmere in služba Budalu niso dopuščale mnogo druženja s prijatelji in znanji, z njimi se je srečeval le v kakšni kavarni ali gostilni, omenil je dve bežni srečanji s Cankarjem v kavarni "Prešeren", "... Iv. Cankar jo primahal v kav., dal roko, planil k oknu, vneto pisal in odvihral; ... ", pisal je o Bevk, ki je "... moral nedavno v Radgono k vojakom, imel doma na Cerkljanskem hišno preiskavo in druge neprilike ... ", nato pa ga je čez čas srečal v isti kavarni; "... Bevk iz Cerkna: "enthoben" (oproščen, op. M. L.) kot obč. tajnik do 31. avg., podaljša se mu, če bo tedaj frontdienstuntauglich (nesposoben za službo na fronti, op. M. L.) (srčna hiba) ... ". Tak je bil avstrijski vojaški žargon, ki ga je Budal v svojih beležkah redno uporabljal. Povem naj, da si je celo kupil knjigo "... deutsch - ukrainisch - polnisch - russische Militärsprache" (nemško - ukrajinsko - poljsko - ruski vojaški jezik, op. M. L.). V kavarni je spoznal tudi poročnika Mesesnela iz Vipave ter slikarja Jakopiča in ponovno srečal slikarja Vavpotiča.

Konec julija je Budal zapisal v dnevnik: "... Danes 3 leta mobilizacije, začenja 4. leto vojne in konca ni videti od nikoder.-", v nadaljevanju pa še "sveže ocvetličena gorska brigada z mulami in strojnici ter lahkimi topovi se hreščecih grl drla po Dunajski cesti proti fronti ... ". Zadnji besedi dnevnika pa sta bili: "In Linda?" -

Dnevnički leta 1917 so zanimivi zlasti s političnega vidika, so zapisni doživljajev slovenskega intelektualca - avstrijskega vojaka, kronologija dogodkov, ki so pre-

tresli svet in Avstrijo, opisi razmer na vojaškem cenzurnem oddelku ljubljanske pošte ter Budalovih intimnih doživetij. Med temi so pretresljivi zlasti opisi bednega življenja goriških beguncov na Kranjskem, med katerimi je bila tudi vsa Budalova družina, oče, mačeha in tri sestre.

Veliko pozornosti je posvečal vojaškemu položaju; zlasti na soški fronti, kjer se je v avgustu leta 1917 razbesnela "Enajsta soška bitka od Mrzlega vrha do morja; oktobra je velika avstrijska protofsenziva od Bovca do Banjščice cesarstvu povrnila Gorico, "Gorica zopet naša", je zapisal Budal, ki je sicer Avstriji nasprotoval, še bolj pa vsemu, kar je bilo "laškega". Ko so Avstriji zasedli Videm in Krmin in je vojaška cenzura pričela misliti na vrnitev v Gorico, je zapisal: "Laibachs Geschichtliche Rolle in Weltkrieg ist ausgespielt" (Ljubljana je svojo zgodovinsko vlogo v svetovni vojni odigrala, op. M. L.); mnoge vojaške službe so se res pričele vračati v ponovno pridobljene kraje. Zapisoval si je tudi o dogodkih v Rusiji, "Rusija republika", "V Rusiji revolucija revolucije?", o nemških mirovinih pogajanjih z boljševiki in o njihovi prekinitvi.

Po odhodu višjih uradnikov cenzure nazaj v ponovno pridobljene kraje, je bil Budal nekaj časa celo komandant ljubljanske cenzure. Med censorji so kmalu pričele krožiti vesti o posebni izobrazbi za bodoče censorje v zasedeni Italiji. Budal je dobil nalogu sestaviti seznam censorjev "mit besonderem Wünschen" (s posebnimi željami, op. M. L.) in zato dvakrat odklonil "Offizier Aspiranten Kurs" (oficirski tečaj, op. M. L.) v Gradcu "... radi pričakovane oprostitve." "Nebeško prost" službe je čakal vesti iz domačih krajev in se posvečal študiju, kolikor sta mu dopuščala mraz in lakota, ki je bila v Ljubljani velika. Doma je jedel "panioko", "... se ves dan samo pital, o ustvarjanju ni govora ... ", "... gnetel moko v pašto. ..." in odklanjal prostor v topli kuhinji pri gospodinji, "... samo da lahko mirno študira, ... ". Tudi vojaški obroki so bili majhni: "... kos mesa snedel kar tako z roko. ... ". Že septembra je Budalu njegov nekdanji goriški ravnatelj Ipavec ponudil oproščenje vojaške službe, "Abdul napol privolil", da bi se lahko vrnil domov oz. v Trst, kamor so se zaradi fronte umaknili goriški srednješolski zavodi. Okrog novega leta je tudi odposjal tozadenvno prošnjo.

Prvi in edini zapis o izvirnem literarnem delu v tem letu je sonet "Dnevi", ki ga je sicer dokončal naslednje leto in ga v celoti zapisal v dnevnik. V njem pozuje lepoto sedanjih dni z optimističnim pričakovanjem prihodnosti in ga zaključi z vizijo svojega zadnjega, večnega, najlepšega dne. Sonet je bil objavljen v LZ 1918. Poleg literarnega ustvarjanja, ki ga je povezovalo s krogom okoli LZ, spremeljanja vsakodnevnih dogodkov doma in po svetu, je iz dnevnikov močno čutiti razmišljanja in razpravljanja o nacionalnem vprašanju. Iz resnih misli je kdaj pa kdaj preskočil tudi v humorost vsakdanjega življenja medvojne Ljubljane in zapisal: "O polnoči prianec na Kongresnem trgu: "Slišite, gospod soldat. Jugoslavija živi, živi, mi pa se bijemo za ta nemški drek.-".

Literarni prijatelji so ga tudi vabili k sestankom o Jugoslaviji, "Abdul bi prišel rad, ko bi ne bil v uniformi ... ", kajti vojna mu je preprečevala literarno delo in bila po njegovem tudi glavni krivec njegove "duševne otrplosti": "... zdaj bi vendar bil najlepši čas za kaj večjega, resnega, a toneš v vsakdanjih malenkostih in si vesel, če moreš z njimi zabiti dan; kdaj se že enkrat zbereš?"

Močno ga je prizadela smrt dr. Kreka; taval je po Ljubljani, da bi pregnal žalost in spet dnevniku zaupal svoja razmišljanja: "Prazen dan; praznota korenini v prisiljeni neplodnosti, večne receptivnosti mora biti že enkrat konec, bliža se 30. leto - in kaj si ustvaril? In te malenkostne vsakdanje skrbi za hrano in take ničevosti - a če je nimaš, si še bolj za nič - in ta hudičeva služba, ki človek v njej otopeva in kameni, da se po njej niti v prostih urah duh ne more toliko opomoči, da bi razmaknil krila v kak višji in daljši polet. Ta priklenjenost človeka naravnost ubija. A kako se je otestri? Zaenkrat ni izhoda in ga ni. Stisni zobe in čakaj! Ah, kdaj, kdaj?". In "poromal" je h Krekovi krsti v škofijo.

Doma pa se je spet poglabljal v knjige, "Briefwechsel zwischen Schiller und Goethe", v "Odisejo in Eneido" v izvirniku, "Correspondance de g. Sand - Flaubert", "... se ... slastno začital v ta krasna pisma ...", pa Kopitarjevo "Gramatiko", sv. pismo, Dimitzovo "Geschichte Krains", Grafenauerjevo "Kratko zgodovino slovenskega slovstva", "Letteratura italiana", Cepudrovo "Zgodovino pešpolka 17" ("... klanje, samo nesmiselno klanje ..."), bral vse sproti izhajajoče slovenske literarne revije in nadaljeval s študijem Schopenhauerjeve filozofije.

Iz tega letnika naj omenim še prelepe dnevниke iz Budimpešte, kamor je septembra odšel na dopust. Ugotavljal je, da je "Bulvarsко življenje čisto po pariškem vzorcu", da je blagostanje večje kot v Avstriji, predvsem pa, da ni lakote. Ogledoval si je cerkve, mestne znamenitosti, galerije, odkril mnogo lepega, pa tudi "judovsko nesnago". Oviralo ga je premajhno znanje madžarsčine, a kljub temu začutil "... kaj pomeni mogočnost velemest, kdaj bodo Slovenci ali vsaj Jugoslovani imeli tako središče, kjer bi se osredotočale vse moči in vse bogastro dežele? Kako bi se dala dvigniti in razsiriti Ljubljana? Ima li predpogoje za to, ...?" Budimpeštanske zapise je zaključil z besedami: "Veliki ste, Madžari, lep, plemenit narod, človek je lahko vesel, da pripada družbi s takimi člani - vendar, kakor kaže, se bomo še bili. Tako veli usoda! Naprejl!" in odšel "s težkimi, sumornimi mislimi čez bulvare domu." Edino ustvarjanje bi moglo prinesti nekaj ravnovesja in pomiriti raztepeno duševnost; a kako priti do njega v teh burnih dneh? Kje vzeti čas in mir? - Naslednji večer je "... oprtal nahrbtnik in odkorakal v mraku proti ... postaji, pobirajoč krog sebe zadnje vtise krasnega velemesta ... Drugi v zabavšča, človek pa z nahrbtnikom proti fronti - gledajo nanj, kot bi bili krivi pred njim ... Zbogom krasno mesto, ki imaš v sebi toliko lepote in veličasti, da človek ob tebi vsaj za nekaj hipov lahko pozabi, kako beden je svet, ter se mu zazdi, da življenje vendar ni tako prazno, kakor se rado kaže. Zbogom in na svidenje v miru!".

Po 16 urah vožnje "... med preprostimi vojaki, ki so se vračali v fronto ...", je vlak prispel do Pragerskega. Budal je zaznal in zapisal, da se je tudi "... pokrajina ... omila: to je naša gruda, naši ljudje, na tej grudi vstrajamo in ustvarjamo, nanjo smo navezani z vsemi dušnimi in telesnimi močmi ...". Tak je Andrej Budal v resnici tudi bil vse življenje. "... Vožnja proti jutru že neznosna, mraz, spanec silil v oči, gozdovi in rebri so se pretvarjale v čarobne pokrajine pravljičnih dežel, glava omahovala na prsi, v nahrbtniku nobenega zalogaja več ... Konečno vendar pridrsali v Zalog, ... po polju peli petelini, Ogri v vozlu nevzdržamno smrčali. Zlezli zopet par korakov naprej in spet obstali ... Oprtal nahrbtnik in ... zapustil vlak ter

jo mahnil čez polje v hladnih jutranjih meglicah ... peš v Ljubljano ..." in v "Narodni kavarni" "... hlastno zopet listal po domačih listih ...".

Leto 1917 je tudi zaključil v "Narodni kavarni", "... v listih ... malo upanja, da bo skoro mir." Doma je tožil nad avstrijsko uniformo, ki jo je moral nositi "... in da mora nastopati v najdražjem mestu kot sovražnik - domovina nima nič od tega, če sem jaz na fronti ...".

1918

Dnevniki so spet polni zgodovinskih dogodkov; konec prve svetovne vojne, razsulo avstroogrške monarhije, italijanska zasedba namesto toliko pričakovane jugoslovenske na Primorskem in Goriškem, vse pa spremljajo nešteta Budalova doživetja in intimna razmišljanja ter iz njih izhajajoča izvirna literarna dela.

Dr. Budal je v začetku leta 1918 čkal na odhod vojaške cenzure iz Ljubljane. Doma je "... rešetal dnevnički in korespondenco: koliko tega je le obtežuje "Wust" (ropotija, op. M. L.) ..., a vendar se včasih sleherni papirček zdi tako dragocen, da se človek nerad loči od njega. Vsekakor treba ... zanaprej beležiti in zbirati same res pomembne stvari ... Tudi ustvarjanja se bo treba vendar enkrat pošteno oprjeti!" Tako je sklenil na novoletni dan leta 1918.

Na svojo prošnjo za odpust iz vojaške službe je pričakoval pozitiven odgovor, zato je bilo razočaranje tem večje, ko so ga kot filologa določili za censorja v Italiji. "... Enthoben möchten ich werden, wenn ich beim Kader Wäre ..." (Bil bi oproščen, če bi bil pri kadru, op. M. L.), je dejal predstojniku, zato se je počutil tem bolj "uklenjenega" v "Inspekctions dienst" (inspekcijsko službo, op. M. L.), a se je z ukazom moral spriznjiti; vzel je panioko in šel na Barje, "... sneg se iskril ... in blestel, po cestah zvonkljale sani." O tem je napisal sonet "Zima na Barju". Kasneje je še pisal o "škripajoče volčji zimi", ko je doma premišljeval ob Krekovi sliki, ki si jo je bil postavil v sobo: "... Krek gleda včasih z velikim dopadenjem na Abdula iz okvirja, včasih pa tudi dvomljivo, bolestno, ironično, skoro porogljivo, čes: "Ne vem, če so taki kakor ti našemu narodu bogvekaj v prid." -".

Če je le mogel, se je izogibal inspekcijskim dolžnostim. "... Po taki službi sem kar bolan, dajte jo tistim, ki jo radi sprejmejo, da se tukaj grejejo ... jaz stokrat raje doma zmrzujem, samo, da ne vidim teh prostorov, tega ozračja in teh ljudi - pustite me pri miru! - Kaj pa ustvarjanje? Ali si še česa zmožen? Seveda, zdaj ko si prost, se izgovarjaš z mrazom, in če te oprostijo vojaške suknje, se boš s stanovsko vpreženostjo. Bomo videli, kdaj prideš do dela, dela! ...". Obupanega goriškega znanca je bodril: "... imamo dovolj moči za življenje, zlasti če se uveljavlja načelo samoodločbe narodov, ker Nemčijo morajo prej ali slej premagati ali vsaj izpreobrniti k človekoljubnejšim idejam ...".

Dopovedoval si je, da "... že par let isčem "stimunge", ... a je pri vojakih ni ...". "... Joj ta vojaška služba! Vse razbije in raztreska, tudi proste dneve, kakor čete vse razdenejo, kamor pridejo, tudi brez potrebe. Kako naj človek, ki ga tirajo po takem krizevem potu, zbere svoje misli in jih posveti izobličenju onih lepot, ki bi tako rade vstale iz duše na beli dan. In vendar je treba vsaj poskusiti! ...". "Ustvarjanje in uživanje lepote daje življenju šepravo ceno." Svoje proste

dneve je res preživiljal v študiju, ustvarjanju ali s prijatelji, s katerimi je obujal tudi skupne dunajske spomine.

Klub trdnim sklepom je kdaj pa kdaj "... podlegel duševni in telesni praznoti ...", zavil v gostilno ..., vračajoč se domov pa se "... v glavi meril z alkoholom, kdo zmaga, on ali duh, skoro oba enako močna. Doma ... se je vsa zavestnost zavrtela, prekucnila in strmoglivila v brezno blaženosti ... Drugo jutro je spomin mukoma otipaval vsebino ..." del, ki jih je zvečer prebiral.

V tem času je napisal nekaj sonetov in jih objavil v LZ in tržaški "Njivi".

Cenzorji naj bi februarja odšli iz Ljubljane v Videm. "... To pripravljanje k novemu ciganjenju po 2 1/2 letih miru človeka kar ubije.-" "Zbogom Ljubljana!" je v duhu zaklical in odpotoval v Trst. Sprejel ga je krasen nedeljski popoldan na Molu S. Carlo. Spet je razmisljal o svoji eksistenci: "Že nekaj let tvori sprejemanje vse tvoje duševno življenje; blažene ure lastnega ustvarjanja ti polni hlastanje za telesno obremenitvijo in zunanjji sovražni činitelji te tirajo po brezkončni poti na Golgato, ki ji še vedno ni videti vrha. In vendar čutiš, da samo lastno ustvarjanje ti prinese pravega notranjega zdravja. Čas je tako kratek. Trideset let že skoro tavaš po zemlji - in kje so plodovi, da bi jih pokazal človeštvu? Kdor začne preveč odspodaj, ne premeri cele strme poti in ne doseže vrhunca.-"

Spoznaval je medvojni Trst in končno so sredi marca censorji odpotovali v Videm, mesto, s katerim je usoda prof. Budala tako kmalu in za tako dolgo povezala. Na poti proti Gorici je bilo mnogo sledov vojne in razdejanja, Videm je bil izropan in "... Mnogo laških ujetnikov ... morajo delati pod nem. in avstr. bajoneti na očetnih tleh - ironija usode.- ...", ironija, saj je v furlanskem Vidmu po uspeli ofenzivi spet zagospodarila Avstrija; Budal je bil dodeljen telefonski službi ("Prokleti Telefondienst").

Z dovoljenjem za odhod v Gradec je duhovito popisal svoje potovanje in skrivanje v vlaku, ker so vojake s takimi dovoljenji vračali. "Med upom in strahom se ... tiščali tiho v temnem vagonu ..., ... obšli Gorico ... se izmuznili z vlakom, ki je šel na Pragersko ... (in) frčali po bliskovito ... proti Ljubljani; ... ", kjer se je le na kratko ustavil. "Razpoloženje izborno ..., le vojaščina in neplodnost hudo tlači ... Tudi mesto tako tiho, zapuščeno, zelo pripravno za lagodno, mirno ustvarjanje." Snovi "... vedno se preveč, ko bi tudi ne bilo vojnje; ..." V Ljubljani se je spet srečal s svojimi literarnimi prijatelji v Unionski kleti (oba Kozaka, Gruden, Kraigher, Župančič, Žgur, Ivan Cankar, Žigon idr.). Zapisal si je Cankarjeva stavka: "Jaz bi vaše debate najraje popisal, da bi se videlo, kaj vsi ti folijanti besed izdajo - drek. Jaz se kosam le z enim na svetu, s samim seboj ...". Doma je se zapisal v dnevnik: "Kako je tiha ta Ljubljana na zunaj in kako znotraj vre in kipi, kako bujno polje v glavah in srcih!"

Iz Ljubljane je preko Maribora odšel v Radgono v bataljonsko pisarno, kjer je izvedel, da bi bilo zanj možno takojšnje oproščenje vojaške službe. Vesel in poln upanja je hodil "... ob žuborečem potoku, koder (je) v letu 1915 ves sestradan polegal z Dantejem."

Ko je bil pri komisiji res oproščen, je lahko zapisal: "Zbogom vojaščina!" in se vrnil v Ljubljano, kjer pa je spet občutil "... vojno hrano, ... lačen, divje lačen, a pomoči od nikoder; bi trebalo pač čepeti le doma za mizo, trošiti kar mogoče

malo energij: toliko, da se telo vzdrži nekoliko pokoncu. Kako bo šele v Trstu? ... In kdaj se začne "resno delo"??" Po treh letih vojaščine je spet nastopil mesto profesorja klasične filologije na goriškem zavodu v Trstu, kjer je bilo še močnejše čutiti pomanjkanje hrane, "... v lakotnem napadu žrl sladkor, kruh in sardine ...".

V Trstu se je izpopolnjeval v italijanščini, obnovil načrte za "Mate in Mara", ki ga je pisal po "koščkih", ga omenil še konec leta in potem nič več. Medtem je tudi sam zbolel za špansko gripo, ki je razsajala in morila v mestu ob morju. Po prestani hudi bolezni si je vlival poguma, "... še bomo živel, korajža velja!". Korajže pa je bilo kmalu konec, kajti sledil je avstrijski poraz in umik na Piavi.

Ob koncu šolskega leta 1917/18 je Budal ponovno odšel v Ljubljano "... na zlate počitnice" in to je bilo njegovo zadnje daljše bivanje v Ljubljani, kajti avstrijsko razsulo in italijanska zasedba Primorske in Goriške sta ga za dolgih 27 let uklenila v italijansko službo, preko Idrije in Tolmina je pristal v furlanskem Vidmu.

Kot domači učitelj francoščine v Ljubljani se je spet poglabljal v ta jezik, začel prevajati (Goncourt, "La fille Élise" - "Dekle Eliza"), in se zanimal za službo na realki, saj je v Ljubljani rad živel.

Tu se je spet družil s starimi literarnimi prijatelji, debatirali so o bodoči Jugoslaviji in njeni ureditvi; "... mi bi morali zahtevati federativnost, ..." je tedaj zapisal. Po praznovanju "Dneva Naravnega sveta" se je zvečer v dnevniku vprašal: "Jugoslavija, ali te že imamo?" In ko je "... zablodil v divni mesečini k Figovcu ..., ... v rajske razpoloženju romal v mesečini, ob Ljublanici pod platanami ... si zabičeval, da bi brez jeruzalemca in mesečine teh blaženih trenotij sploh ne bilo: ...". Ker v Ljubljani ni našel zamenjave za svoje goriško službeno mesto, se je odločil še za osebno intervencijo v Gorici in Trstu, obenem pa je tehtal prednosti obeh mest. "Divna noč, a sveža; ob takih dneh je Ljublj. taka, da bi človek hotel večno ostati v njej - a polletna zima! V Gorici le enomesečna!"

V prvih oktobrskih dneh je v Ljubljani res pritisnila zima, lačno in izdrpano prebivalstvo jo je hudo občutilo. Položaj na frontah je kazal propad stare države, šole so zaprli zaradi epidemije španske gripe, časopisi so poročali o pripravljenosti Avstrije, da sprejme vseh 14 Wilsonovih točk premirja.

Zapleten položaj na Slovenskem so poskušali reševati tudi slovenski kulturniki; v kavarni Union so se zbrali Vladimir Levstik, Ivan Vavpotič, Fran Ramovš, Oton Župančič, Juš Kozak, Anton Melik, Albin Prepeluh, Budal in Rihard Jakopič ter še popoldne pri Jakopiču doma (dr. Lemež, Budal, dr. Kraigher, Juš Kozak, Tratnik, Melik, Prepeluh, Ferdo Kozak, Levstik, Župančič in Vavpotič) na posvetu "Kulturnih zastopnikov", nekak "parlament kulturnih delavcev", ki "naj samostojno formulira svoje misli v kultur., polit. in narodnem oziru, zlasti z ozirom na bližnje dogodke ...; izbrali komité ...".

V naslednji, nemira polni noči je Budal snoval "V nočni samoti", isti sonet "Odkriti duši", objavljen v LZ 1918 pa ima v ohranjenem rokopisu tudi zgornji prvi naslov.

Ko je ljubljanski "Slovenec" poročal 17. 10. 1918 o nemški vdaji in avstrijski cesarski proklamaciji, da se ustanove 4 drzave, "... nemška, češka, rutenska in Ilirija ...", je Budal v dnevniku pikro pripomnil: "Kako se potapljamoci se absolutizem oklanja danes te slamice, jutri one!" SN je naslednji dan poročal, da Slo-

vani ta manifest odklanjajo. Budal se je s prijatelji veselil Jugoslavije. Wilson je namreč odgovoril, da ne bo on urejal usode narodov, pač pa narodi sami. A to se žal na Primorskem in Goriškem ni zgodilo!

Konec oktobra so se kulturniki spet sestali pri Jakopiču, poleg gostitelja še "... Kraigher, Župančič, Vavpotič, Abd., Juš, Levstik, Zorman ..., Ferdo; snovali Kulturni svet, sestavljeni imena ...".

28. oktobra 1918 je Nemčija zaprosila za mirovne pogoje in Ljubljana je prvič svobodno zadihala. V mestu so snemali nemške napisne in ukinili "Laibacher Zeitung". Avstrija je zaprosila za separatni mir ter priznala jugoslovansko in češko državo.

29. oktobra je bil v Ljubljani narodni praznik, ko se je vse veselilo svobode. Na Kongresnem trgu, polnem zastav in napisov, so z balkona deželnega dvorca drug za drugim govorili poslanci ...". V Šelenburgovi ulici pa je Župančič povedal, da Ivan Cankar umira, ker je nerodno padel po stopnicah (torek 29. 10.).

Avstrija je razpadla in Budal se je odpravil domov v Gorico. S težavo se je prebijal med umikajočim se vojaštvom; v Gorici je Narodni svet prevzel javno upravo, a namesto Jugoslovanov so Italijani zasedli najprej Trst in nato tudi Gorico. Sprejel jih je Narodni svet, a komandantove besede o "Gorizia Italianissima" so pomenile konec vseh upov: "... odrešena za vedno", je komentiral Budal in pokopal vse upe. Usoda se je z njim kruto poigrala. Iz slovenske šole je moral kmalu na italijansko v furlanski Videm, slovenske šole in slovenščino so dokončno zatrli do leta 1927.

V prevratnih dneh, povezanih z lakoto, "... večno čakanje v vrstah, samo radi želodca, človeka tako poniže pred samim seboj", je zaključil: "Iz avstrijskega šmira smo padli v laškega.- ...", čeprav je tržaška "Edinost" tolažila Slovence, da je zasedba le začasna. Narodni svet je bil razpuščen, list "Goriška straža" prepovedan.

Italija je kmalu pričela s sistematičnim raznarodovanjem, mnoge slovenske uradnike so prisiliti k izselitvi s tem, da so jim odrekli pravico bivanja. Ko so v Gorici priredili "laški Te Deum" za zmago, si je Budal ogledal obešeni zemljevid pridobljenih ozemelj ob Jadranu po londonskem paktu. Stal je "... zopet resno pred vprašanjem biti ali ne biti - vendar nad vso mizerijo jasna zavest, da se pretolče; bojevati se je treba vedno znova. Pokonci glavo in duhu prosta obzorja! Več ko za obzorje ni mogoče pasti in tam je morebiti se najlepše!".

Bil je brez službe, brez dohodkov, sicer pa odklanjal domaća kmečka dela. Rajši je prevajal. Ko je nastopil trenutek odločitve, ali ostati v službi in začasno priseči Lahom ali oditi, se je odločil ostati in tako je svetoval tudi drugim.

22. novembra 1918 so se po odloku morali vsi bivši avstrijski vojaki javiti italijanskim oblastem in Budal je celo razmišljal, da bi "igral narodnega mučenika", "... govoril bi samo slov., laščino bi le malo lomil ..." in jim govoril o novem jarmu. V poznejši internaciji v Krminu v "Campo prigionieri" je tudi snoval delo "Iz jarma v jarem". Nadaljnjih podatkov o omenjenem delu ni.

Internacija je trajala 16 dni, v dnevniku si je zabeležil trpljenje in ponižanja, ki jih je prestajal: kmete so izpustili najprej, intelektualce so zadrževali. Z njimi je bil interniran tudi Damir Feigel, ki je zapornikom skušal s humorjem lajšati težke ure,

češ, "... zdaj samo po laško sanjam" in na vrata barake napisal znane Dantcejeve verze: "Lasciate ogni speranza voi, ch' entrate ...", Budal pa v dnevniku še svoje: "Premagal Lah je Avstrijo - predobro vemo vsi, kako, - zdaj v Jugoslavijo tišči - dežele naše si lasti.

Zdaj goni v senci karabin - v Gradišče nas in dol v Kormin."

Sredi decembra so "... zbrali Goričane v delavsko kompanijo (razen častnikov in "izbrancev") ..." ter jih odvedli v Gorico, jih nekaj odbrali, ostale pa, med njimi tudi Budala, vrnili v Krmin. "V temi tiho skozi mesto, v strogem koraku, ljudje ... čudno gledali ... Abdulov občutek: kakor da so v teh par tednih ukrotili nebrzdano narodno navdušenje, ki se je skrilo v molčečo, skrito, pridušeno željo po poznejšem maščevanju. Zakaj mora človek bloditi v večnem sovraštvu?..." Naslednjega dne so ga z večino internirancev izpustili, začutil je "... diven občutek svobode ...", se vrnil v Gorico, "zopet doma in prost! S kako mirno vestjo in duševno svežostjo človek vse presoja, če ima par takih tednov za seboj!"

"Kako je to životarjenje revno in malenkostno v resnici, in kako visoko in bogato v domišljiji! - Sveti večer: pust, deževen, samoten ... se vrgel v vojaško odelo ter presamotaril večer med knjigami ...".

Kmalu je odpotoval v Trst, kamor ga je povabil dr. Lavo Čermelj v službo na privatno realno gimnazijo, ki so jo tam ustanavljali.

Kljub vsem burnim dogodkom v tem letu je Budal poleg že omenjenih del napisal še nekaj pesmi, ki jih je največ objavljalo v LZ, ter nekaj proznih del in prevodov, a je večina ostala neobjavljena.

Dnevnički prevratnega leta 1918 je sklenil s stavkom: "Silvestrov večer doma med svojimi knjigami.- Kaj prinesejo naslednji meseci, tako obetavni?"

1919

Slovencem na Goriškem in tudi Budalu so naslednji meseci prinesli prva razočaranja nad novo oblastjo, odpuste iz službe, izgone, zapore, kar je postal snov novih Budalovih literarnih del, npr. pesmici "Hinavsko odrešenje" in "Italijanom"; slednjo je zapisal v dnevnik:

"Rad bi vas človek rad imel,
varuhi davnih divnih lepot,
ako bi le tako ne strmel,
koliko hočete še grozot."

Pesmici nista bili objavljeni. Nadaljeval je s prevajanjem Fogazzarovega romana "Svetnik" ("Il Santo"), ki je pozneje izšel v Ljubljani l. 1924 in prevajal je tudi Petrarko.

V letu 1919 so bili Budalovi objavljeni literarni prispevki njegov edini dodatek, zato je pisal, če je le mogel. V dnevniku je omenil več osnutkov in tudi listanje po dnevnikih je bilo poleg obujanja spominov "dragocena zakladnica za poznejša dela; lep bi bil zlasti sestavek "Abdulovo ujetništvo".

Še se je izpopolnjeval v italijanščini in v literarnem delu iskal utehe za samoto,

ki jo je tako bridko občutil kot človek, "zrušenega duha", Slovenc in Slovan; edini zaključek je bil "... ustvarjati, vedno polagoma naprej!". V tem razpoloženju so nastajala dela v glavnem z nacionalno tematiko, kar vidimo že iz naslovov: "Med ognji", "Narodi in ideje", "Klicarji, kličite kvišku - k viškom srca in duše ...", "... narodno povest z gesлом "Človek po svetu, kakor čebele po cvetu", "Nova basen", "Na sovražnih tleh", "V zasedenem ozemlju" itd.

Strah, da je zasedba Gorice dokončna in nedvoumne izjave Italije, da ji bo po londonskem sporazumu iz leta 1915 pripadlo celotno ozemlje Julisce Benečije, sta moreče delovala na slovensko prebivalstvo in na Budala. Ravnatelj Ipavec ni vedel še ničesar o šolah, plače ni bilo. Budal je doma životaril, čital, študiral, pisal in prevajal: "... najbolje nič misliti, vsaj to dobro so nam prinesla ta vojna leta ...".

Nekateri Budalovi dnevniški zapisi bi lahko bili tudi samostojne črtice. Med take naturalistične osnutke, kjer je povezoval vojno uničenje in erotiko, sodi zapis o izletu na hrib Sv. Gabrijela. Šel je "... skozi solkanske barake in groblje, trgal vijolice in podlesek ..., sam po strašnih sledovih razdejanja, žice, jame, zakopi, bodeči španski jezdci, granate, ... majhne bombe .... vse posejano z naboji ... drevesa pokošena ..., cunje, razmetana bela rebra, izprana bela vretenca hrbtenice in druge kosti, nabojniki .... raztreskano kamenje, vmes povsod vijolice, trobenice ..., splezal na vrh .... gori še hujši sledovi, lep razgled ... do morja, solnce začelo lesti za oblake, drugače bi silno rad poadamoval v tej groblji, med ostanki mrtvih ..., povsod strašni sledovi ..., mnogo laških grobov ..., v bližini bela črepinja na goli veji, spodaj ... zeleneca polja ...".

Konec aprila 1919 se je italijanska delegacija umaknila s pariške mirovne konference in Slovenci so znova začeli upati v nejasni slutnji, da se "izcimi kaj boljšega"; a "... Wilsonova odločitev, da pripade cela Goriška in še več Italiji Abdula strahovito zadela ... Snaval načrte à la Mazzini in Garibaldi ... ali je za passivneža zarotarstvo najboljša pot? Kaj bi dosegel? Ali bi bilo bolje vztrajati, se vijugati skozi potujevalni pritisk, služiti s škripajočimi zobmi, kovati ljudstvu besednega tolažila? Ne; drži se najboljših ljudi, najlepših misli, umetnosti, ustvarjanja, vztrajaj na grudi!-" Sčasoma je prišel do zaključka, da mora čim več Slovencev, zlasti inteligence, ostati na domačih tleh in tu delovati. Dr. Čermelj mu je v ohranjenem pismu sporočil, da se v Trstu snuje "Višji kulturni svet", ki naj bi izdajal poljudnoznanstveni tednik, ki bi objavljal tudi pesmi, pripovedne spise in članke ter ga povabil k sodelovanju. To je bila tržaška revija "Njiva", ki pa je izhajala le nepolno leto 1919. V njej je Budal objavil povest "Zorko", črtico "Rdeči nagelj" in več sonetov, "V Krekovi družbi", "Mili dom", "Smreka" itd. A tudi v Gorici so snovali slovensko revijo. Budal omenja "sestanek s Paternollijem radi slov. revije" (Gradnik, Žnidarsič); Abdul: pred mitrom je prezgodaj, stvar se bo zdela podplačana; ...".

V Gorici je zdaj zopet srečeval svojo mladostno simpatijo Lindo, "... mikavna, v črni opravi. Košček raja bi se dal ustvariti ...! ..., nanjo je mislil tudi na svojih sprehodih po razdejani goriški okolici, v podrti Podgori ali na vrhu Kalvarije, "... v groblji sredi ostankov eksplozij ..., poseben užitek sredi tolike groze ...". Hitel je za njo po mestu, "... iskal tankonogog brhko srnico z bledim licem in črnim trakom na rokavu - za nesrečno ljubezen in vzdihanje zelo primerna ... To se bo

smejala, ko boš pozneje kdaj prebirala te strani!...", kar se pa ni zgodilo. Razdvojenosti ob misli na izgubljeno domačo zemljo in na izseljevanje Slovencev se je pridružila še bolečina zaradi izvoljenke Linde, ki je skrenila v italijanski tabor, čemur je sledila še smrt mačeha. Pisal je o "... mučni psihozi, nesposoben za vsako delo." Nekoliko je pomagal pri domačih opravilih, da bi ubijal čas, kar je imenoval "... pomirjujoča, zdrava idila", pa tudi, da so "Te idile ... lepe, a preveč zapirajo obzorje, so le za mímogrede. Ven na brezbrezno morje!"

Položaj je za Slovence postajal vse težji, Budalov tihii odpornik pa vse močnejši. Ob slovenskih časnikih, ki so še prihajali na Goriško, si je "razvnemal narodni zolc." Stal je na razpotju, "... docentura ali leposlovje? Trhnoba učnih knjig ali zivo ustvarjanje? Odložil je misel, da bi se zanimal za docenturo na ljubljanski univerzi, odšel je k ravnatelju "laške realne gimnazije", ki mu je javil, da bodo v juliju maturitetni izpit; dilema ostati ali ne ostati se je za Budala in Slovence na tej zemlji sprevrgla v boj za biti ali ne biti. Odsev teh misli je tudi zasnovano, a neobjavljeno delo "Oklofutani Wilson". Že kmalu je v domačem okolju začel boj za uporabo slovenščine v občevanju s tuji in izmed tovrstnih 10 zapovedi, ki so krožile med ljudmi, si je zapisal najvažnejšo: "Ne poslužuj se po nemarnem tujega jezika."

Še naprej je pisal pesmi in povesti, prevajal in razglabljajal. In čeprav je bil italijanski pritisk nad slovenskim uradništvom in zlasti učiteljstvom vse močnejši, je tudi zapisal: "Očiščenje: proč od teh nizkotnih, malenkostnih strasti, od tega ubijajočega narodnega sovraštva, potoni v plemenitejše globine!-" Poleg Fogazarovega "Svetnika" je prevajal še Mazzinijeve "Doveri dell'uomo" in se začel spet poglabljati v jezikoslovje, sestavljal "Plevel na njivi", čes "... delaj - čas počaže sadove!" in še "Drži se svoje poti, ne obešaj se na službo!" Še enkrat je omenil že prej citirano delo "Mate in Mara" "... na novi, sirsni, globlji podlagi."

V to vzdusje pa so prisle še novice, da so Slovenci zasedli Celovec in so ga pozneje morali zapustiti, v jeseni pa, da je D'Annunzio zasedel Reko in jo anektiral. Čuli so se glasovi, da slovenskih srednjih šol ne bodo več odprli, da goriško gimnazijo "... okrnejo na par razredov, ki bodo prideljeni idrijski realki." Začelo se je tudi razlaščanje slovenskega premoženja. Budal je vzkliknil: "Strašna trojica: umetnost, politika, služba - vsaka bi rada celega moža."

1. oktobra je začela "... matura na učiteljišču, Abdul za lat. ..." in s tem se je spet vključil v svoje poklicno delo.

Prav tako v začetku oktobra je "... Dr. Gradnik prišel radi prispevkov za goriški koledar dr. Pavlice, mu ponudil "Obunkani Wilson" in par pesmic; ..." S tem je Budal začel svoje sodelovanje pri Goriški matici in pri njenem "Koledarju" (KGM) ter jima ostal zvest sodelavec ves čas njunega obstoja. Poleg že omenjenega dela je "V "Nar. tiskarni" oddal za Koledar ... (se) "Kakor vetrec veje" (in) "Večer ob oknu", ki sta tam tudi objavljeni, medtem ko so bili njegovi "Vražji datori" v tržaški "Edinosti" zaplenjeni, "V zasedenem ozemlju" v "Njivi" pa "pristriženo". Z novim šolskim letom je bil Budal prestavljen v Idrijo, poučeval je slovenščino v prvih razredih, vsi so morali podpisati "laški memoriale suplentov". V Gorici pa so medtem prepovedali slovensko Čitalnico in vsako drugo društveno delovanje.

V začetku novembra je v Ljubljani umrl Budalov stric Valentin Marušič, visok avstrijski in pozneje jugoslovanski finančni uradnik, pri katerem je v ljubljanskih letih Andrej živel.

V Idriji se je Budal kmalu vživel v novo okolje, nizal v dnevnikih nove literarne zamisli, npr. "Zahvala usodi", spoznaval nove kraje in ljudi. Na osnovi brošur o italijanskih zmaghah je začel pripravljati predavanje "O zmagovitosti narodne ideje v Italiji", ki ga je tudi imel v idrijskem "Bralnem društvu" "... celo uro, a mnogo izpustil".

Idrija, novo okolje, kamor ga je zanesla služba, ga je privlačevala s svojimi znamenitostmi, - obiskal je rudnik - in lepotami. Tako je zapisal: "Solnce! Po košili proti Čekovniku, prišel v krasno scenarno, dragulji in demanti se iskrili ..., smreče vse obloženo z belimi hermelini, narava tako krasna, da bi res bilo škoda priti v družbi vanjo, ker bi potem človek ne mogel posvečati njej vse one pozornosti, ki jo zasluži ... Kako bogata je krasot narava!..."

Rad je bil sam, "Vražje družbe se čisto otresel; v šolo, domu, popoldne v gozd ... (z novim goriškim Koledarjem) ... gori v sneženo carstvo, lizal sneg s smrekovih vejic ..., k šolski konferenci, domu ... Po večerji ... v kavarno, - povsod sam. -"

Profesorje so vznemirjale tudi govorice "Iz Tolmina ... da bodo iz Idrije kakega premestili tja na učiteljišče?", neprijetno je deloval dogodek, ko so slovenskega profesorja "... laški vojaki sunili s kolesa, da je obležal ... v jarku ...", ko se je vračal iz Gorice. Budalu so ponudili tudi "delegetatstvo za "Lega degli Insegnanti" v Trstu, a je odklonil.

Veliko bolj ga je pritegnilo sporočilo, da je "... Gradnik ... v Gorici naročil, naj bi Abdul nabral nekaj narodnih popevk za drobno knjižico, ki naj brani prodiranje laške pesmi. -" Tega dela se je tudi takoj lotil.

V prostem času je tu in tam obiskoval Čitalnico ali pa tudi s prijatelji hodil v naravo. "... na Koševnik ... v popoldansko solnce po zasneženi pokrajini, se valjali v srebrnem snegu, se solnčili, nato za solncem od griča do griča navzgor proti gozdu, zajec čez sneg, solnce hitro padalo, zašli v čarobno pokrajino, vsa drevesa, zlasti smreče v belem ivju, tekali ... navzdol, čez drn in strn ... ". Šel je tudi sam "... v reber in zasneženi gozd na malo sneženo kopel, bajno carstvo ... Po večerji po škripajočem snegu ... do slapa ..., divna mesečna noč. Le ne v družbo - samo tupatam ... ", tudi na "Sveti večer; sam ... ", za Silvestrov večer pa je le odšel v Čitalnico, kjer so "... v moški sobi čakali polnoči ...".

1920

V Idriji je Budal ostal dve šolski leti in se tam l. 1921 tudi poročil z idrijsko učiteljico Edko Bloudkovo. Premestitev mu je sprva pomenila boleč izgon iz goriške kulturne sredine, vendar se je kmalu vživel v novo okolje. Deloval je v slovenskih društvih, v Čitalnici, v izobraževalnem odseku, pri Podpornem društvu, v knjižnici, pri Sokolu in poleg profesorske službe tudi mnogo ustvarjal.

Posebej si je v dnevnik zapisal, da so na realko prinesli "laško - slov. napis, ... drugod samo laški. -". Nadaljeval je z zbiranjem in urejanjem narodnih pesmi, dal dal "... ponarodele Gregorčičeve" in jih poslal Gradniku v Gorico.

V Idriji je Budal začel poleg francoščine in slovenščine poučevati tudi italijanščino na obrtni šoli.

Tudi družabno življenje v Idriji se je spremenilo; oblast je prepovedala nekdanje sokolske plesne vaje zaradi splošnega zgrajanja v Idriji, ko so v Čitalnici slovenske dijakinje plesale s povabljenimi italijanskimi oficirji; oblast je nameščala prirediti svojo veselico "... ter povabiti vsa društva, da vidijo kdo izostane ter je proti njim." - to je bila spet nova snov za Budalovo pero in napisal je članek "Italija vas uči". Obenem s tem člankom je dr. Gabrijelčič izročil se spis "Očetove podgane", a v "Goriški straži" je bil objavljen le prvi.

Nov duh se je pričel uveljavljati tudi v šoli, s proitalijansko usmerjenim ravnateljem Antoniom de Michelijem, avtorjem slabih in nerazumljivih slovenskih beril; profesorji niso bili zadovoljni, se manj pa dijaki z okrožnico, naj pozdravljajo generala in občinskega komisarja. Profesorji so "... ustanovili pripravljalni odbor društva jugosl. prof. v zasedenem ozemljju" in složno nastopili že proti ravnateljevi pobudi za vojno posojilo. V začetku marca je bil zaradi ovadbe suspendiran dr. Lavo Čermelj, tedaj tudi profesor na idrijski realki. Ravnatelj je celo odklonil sklicati sejo glede prof. Čermelja. Sklenili so napisati obtožnico zoper ravnatelja. "... Abdul prevzel redakcijo" in izročil Čermelju tudi italijanski prevod obtožnice. Podpisali so jo vsi profesorji, članek o ravnatelju pa je objavila tržaška "Edinost".

Na realki je zavihrala "prvič laška zastava".

Po Mazzinijevega delu "I doveri dell'uomo", ki ga je Budal prevajal, je sestavil predavanje o njem. V Budalovi zapuščini je ohranjen rokopis predavanja z naslovom "Naš zaščitnik - Josip Mazzini", psevdonim pa Andro Budni. Poleg življenjepisa je navedel še vodilne misli iz omenjenega Mazzinijevega dela in se posebej zadržal pri poglavjih o pravicah in dolžnostih do človeštva in domovine ter pri Mazzinijevih nazorih o svobodi. Nimam podatka, ali je Budal to predavanje tudi javno prečital.

Julijska krajina je bila že trdno v rokah italijanske civilne uprave, pravno pa še nepriključena, zato Budalovo pero ni stedilo s kritikami oblasti, zlasti pa slovenskih odpadnikov; taka sta verjetno spis "Izdajalca" ter članek "Demichelijevstvo in bandilevstvo", naperjena tudi proti slabim slovnicim učitelja Vinka Bandlja.

Zaradi pritožbe proti ravnatelju je v realko prišla komisija, zasliševala so posamezne profesorje, "... Abdul govoril samo slov. ... ". V zapisniku je bilo, da "... nasprotja niso politična." Izbranim profesorjem je nato prof. Luzzatto izjavil, da "... imajo že jasno sliko, naj se potpri par tednov, da Trst odloči, če želi še kdo izpovedati, lahko stori, ... nihče se ni javil ... ". Dr. Čermelj je kmalu iz Trsta sporočil, da je komisija zaslišala tudi njega in "ponujala spravo, ...".

V šoli so profesorji sklenili oživiti Podružnico društva slov. profesorjev.

Na kratkem obisku v Trstu je Budal obiskal dr. Čermelja in zapisal, da je pri pošti videl "pesmarja Bevka", o Gorici pa, da je "... vse širno polje žarelo v solncu in zvenelo od škrjančkov, lepa je vendarle ta dežela! -" Ni pozabil omeniti, da so v Štandrežu namesto zvonov, ki so jih pobrali Avstrijci, imeli lonec izstrelkov. Odmev vseh teh dogodkov in srečanj je spis "Dolžim državo", ki ga je oddal "Goriški straži", in bil objavljen tam ter tudi v tržaški "Edinosti".

13. julija 1920 so fašisti požgali Narodni dom v Trstu in položaj Slovencev je bil zapečaten. Vzporedno s tujčevim pritiskom je rasel tudi Budalov odpor do vsega "laškega". Zamislil si je "Pogovor z dvatisočletno kulturo", v utehu pa so mu bile pesmi, ki jih je objavljala v LZ: "Odpocitek", ki je objavljena tudi v KGM 1921 poleg pesmi "Nova zvona" ter "Dekleta s kitaro". Obakrat je uporabil psevdonim Pastuškin.

Konec počitnic je Budal spet obiskal Ljubljano in svoje prijatelje, izročil v objavo nekaj svojih pesmi, njegov nekdanji goriški profesor dr. Ozvald, poznejsi profesor pedagogike v Ljubljani, mu je "ponujal klasično filologijo na univerzi", dr. Ivan Prijatelj je iskal romanista, a Budal se je vrnil v Gorico. Obeh ponudb ni komentiral.

Zasedene Slovence je 10. oktobra 1920 zadel se en udarec, koroski plebiscit je izpadel za Jugoslavijo negativno, Budal pa je zapisal: "... v nedeljo so pili na koroško glasovanje, zdaj vidijo, da na zalost.-" In resignirano je še zapisal, da so "Jugosl. čete zapustile Korotan".

Oktobra 1920 je bil prof. Budal imenovan še za profesorja italijanske na idrijski meščanski šoli. Bil je tudi izbran za delegata Društva srednješolskih profesorjev (Lega degli Insegnanti medi). Dr. Lavo Čermelj je v svojih spominih zapisal, da je po pozigu Narodnega doma odložil mesto odbornika v tem društvu in ga je prevzel prof. Budal.

Decembra leta 1920 je goriška revija "Mladika" objavila Bevkov članek o goriškem slovstvu, kjer je bil imenovan tudi dr. Budal. V tej zvezi je pisatelj Budal prvič v zvezi z literarnim delom omenil Franceta Bevka, cloveka in prijatelja, s katerim je ostal v stiku do Bevkove smrti l. 1970.

1921

V opozorilo in razmišljanje ob priključitvi Julijanske krajine k Italiji je Budal napisal članek "Jugosloveni, sprejmimo aneksijo dostenjno" ter ga objavil v tržaški "Edinosti" in "Goriški straži" pod psevdonimom Andro Budni. Kot delegat zveze srednješolskih profesorjev je sel v Rim na zborovanje kot novi slovenski zastopnik dr. Andrej Budal, "- barbar h kulturi v goste ...-", si je zapisal v dnevnik. Ogledoval in občudoval je večno mesto, njegove znamenitosti, palače, muzeje, cerkve. Kot delegat je imel mnogo opravkov v novem ministrstvu za "osvojene" dežele, kjer je kmalu spoznal njegov pravi namen, načrtovano asimilacijo novih državljanov. Pripravil je osnutek za "Odprt pismo 2000 letni kulturi", katere izrodek je fašizem ter pričel sestavljeni spis "Jugosloveni in fašizem". Obe deli sta ostali neobjavljeni.

V deželi so pripravljali proslave ob aneksiji novih pokrajin in ker za Idrijo še ni bilo dokončno jasno, ali bo pripadla Kraljevini SHS ali Italiji, so Budalova dela iz teh dni skoraj izključno politične vsebine; ne samo proza, tudi verzi dobivajo politično noto, ljubezenske, oziroma refleksivne pesnitve se umikajo političnim.

Slovenske šole so postajale Italijanom vedno bolj trn v peti, njihovo število je upadal, število učiteljev se je krčilo in kmalu je nastopilo vprašanje njihovega obstoja sploh. Slovenske srednje šole so po vladnem načrtu nameravali prenesti v

Videm ali Čedad, učiteljišče pa v Tolmin. Časopisi so ob volitvah napadali idrijsko inteligenco, zlasti duhovščino in profesorje, Budala posebej pa kot "ottimo jugoslavo". Poleg že suspendiranega dr. Čermelja je isto usodo doživel tudi prof. Kenda, Budalov članek na to temo pa je bil "V objemu kulture" za "Edinost", a ni bil objavljen. Oba imenovana profesorja sta Budalu sporočila, da mislita na izselitev v Jugoslavijo, a on ju je odvračal od tega namena: "Če se armada razbeži, je boj nemogoč".

Budal je bil poleti leta 1921 premeščen v Tolmin, še bolj kot to pa ga je prizadela uradna kvalifikacija za novo službeno mesto, kjer je v rubriki "contegno politico" ("politično vedenje", op. M. L.) bilo zapisano "Meno corrispondente" ("manj odgovarjajoče", op. M. L.).

V Tolminu je v novem šolskem letu poučeval slovenščino, pedagogiko in psihologijo, za kar pravzaprav ni bil usposobljen. Kljub temu, da je moral spet v novo okolje, je ob prihodu "... vžival razgrinjajoči se kras planin" in vzliknil: "Hvala Ti, sitna oblast, ki ustvarjaš cloveku tako lepe dneve!" Sedaj je bil bliže Gorici in tako laže v stiku s tedanjim urednikom "Mladike" Francetom Bevkom, ki ga je prosil literarnih prispevkov za revijo. Ustvarjalno navdušenje mu je narekovalo "... divno razpoloženje, oboževanje življenja, načrti za delo ...".

Kot dopolnilo k svojemu prevodu Fogazzarovega romana "Svetnik" ("Il Santo") je prevajal še odlomke iz Malmentijevega dela "La vita di Antonio Fogazzaro" in napisal študio "Anton Fogazzaro", ki je izšla s prevodom romana v Ljubljani l. 1924, tudi s psevdonimom Pastuškin.

Budal je napisal še nekaj pesmic za tržaški "Novi rod" ("Čebele v ajdi", "Megla"), več pa za goriško "Mladiko", npr. pesem "Neznanec z Rombona", nastalo po resničnem dogodku, ko so predstavniki oblasti, cerkve, vojaštva, uradništva ter prebivalstvo morali čakati krsto neznanega vojaka, ki so jo prinesli z Rombona - "vse tiho - vse tudi nekam preprostaško.", kar je tudi vsebina pesmi; dalje "Pesniku preroku" - ob 15-letnici Gregorčičeve smrti in "Odhajajočim"; predavanje "Čigav je Dante" je ohranjeno v zapuščini v rokopisu, in to slovenski tekst in italijanski prevod, ki ga je moral predložiti oblastem z naslovom "Di chi è Dante".

Članek "Barbar kulturi" je objavljen v "Edinosti", prav tam pa tudi "Pogovor z mrtvim možem", ki se nanaša na ravnatelja De Michelija.

Še nekaj v dnevniku navedenih del iz leta 1921 ni bilo objavljenih.

1922

Zapiski tega leta so kratki, večinoma vezani na politični položaj v Julijski krajini, manj pa na poklicno delo in ustvarjanje, čeravno je v tem letu veliko pisal. Vesel dogodek v družini je bilo sinovo rojstvo.

Budal je še vedno čakal iz Rima odgovor na svojo pritožbo zaradi neugodne službene ocene ("meno corrispondente nel contegno politico") to je "manj odgovarjajoč v političnem pogledu" a je vseeno našel čas za pisanje. Dela so v glavnem politične vsebine, ki jih ni mogel ali pa ni hotel objaviti, saj je fašistična oblast iz dneva v dan jasneje kazala svojo moč. Pisal je biografske članke ("Mojster

komedije" - o Molièru) in pesmi, neobjavljena je "Čaša novega življenja", pa "Samoodločba" in "Nova sfinga", objavljeni v "Mladiki", v LZ pa "Poln solnca", nastala ob sinovem rojstvu, "Bližajočim se srcem", "Blagi večeri" itd.

Prozo "Mali slikar" je objavil v "Novem rodu", članek "Iz furlanskih pevskih logov" v "Mladiki" in pripravil "... načrt za članek "Ublažujmo narod. nasprotja", ki pa ni bil objavljen. Naslednje prozno delo, ki si ga je zamislil kot pogovor med sosedoma, je imelo naslov "Italo in Slavoslav", objavljeno v "Mladiki" in ohranljeno tudi v rokopisu. Na njem je datum odposiljatve in Bevkov naslov, ob strani pa pripis "Poezija sovraštva".

Veselje ob koncu šolskega leta je Budalu zagrenil "incident" s krnskim spomenikom, ki ga je uničila strela. Oblast je takoj obdolžila Slovence, da so namenoma podrli novozgrajeni spomenik padlim italijanskim vojakom na Krnu. Za represalijo so vojaki razbili v Kobaridu spomenik glasbeniku Hrabroslavu Volariču. Julija so Italijani postavili nov spomenik in v noči pred posvetitvijo se je znova razbesnela nevihta. Budal je v dnevniku komentiral: "Ali hoče nebo samo preprečiti usiljeno blazno ponizevanje kobariških občin? Ali hoče besnežem pred očmi raztreskati spomenik?" Kasnejša komisija je tudi dokazala, da so bile na delu le naravne sile.

Omenim naj, da je Budal v letu 1922 izpolnil popisno polo za "biografski slovar slovenskih kulturnih delavcev" in zapisal vanjo, da sta njegova "... smer: resnica in lepota."

Sredi julija se je vrnil v Idrijo in je svoja nova dela pred počitnicami pisal največ v samotnem idrijskem stolpu ali pa ob Idrijci v "žonfu" (= tolminu, op. M. L.). To so pesmi "Želje", "Optimist", "Osveta življenja" in "Ta beli svet", ki jih je sestavil Bevku za "Almanah". Ko je prečital Pellicove "Le mie prigioni" ("Moje ječe"), se je odločil za prevod; so "vredne prevoda" in to delo je odslej zavzelo ves njegov prosti čas. Ko ga je dokončal, je najprej pisal Bevku v Gorico glede morebitne objave in mu kmalu prevod tudi izročil. Bevk mu je delo vrnil, prav tako ga je odklonil tudi goriški založnik Paternelli. Budal je naslednje leto prevod "Moje ječe" skupaj s prevodom "Svetnika" javil Društvu slovenskih književnikov v Ljubljani. "Svetnik" je, kot že rečeno, izšel leta 1924 pri "Tiskovni zadruži". "Moje ječe" pa še leta 1942 pri "Slovenčevi knjižnici" v Ljubljani.

Misli, ki jih je Budal zapisal v uvodu knjige, kažejo pogumnega duha, ki si je tudi v najtežjih dneh za Slovence upal zapisati tako, da skozi Pellicovo bolečino čutimo tudi njegovo lastno. "... Silvio Pellico je s svojim življenjem pokazal, kako naj človek ostane miren, kreposten in dober, tudi ko se hudobni svet in usoda sama zarotita zoper njega in ga ščuvata k hudobiji in maščevanju. Njegov spominski spis "Moje ječe" ... slovi še danes, ker je v njem preprosto, a silno učinkovito in prepričevalno izbrusen najžlahtnejši biser človeškega srca - dobrota in pa velika, požrtvovalna ljubezen do domovine, s cimer naj bo učitelj tudi nam." (S. Pellico: "Moje ječe". Ljubljana 1942. str. 6).

Negotovosti glede službe, ali bo v Tolminu ali v Idriji, ga je rešil dolgo pričakovani "Telegramma espresso di Stato", s katerim je bil imenovan za profesorja francoščine in italijanščine v Idriji. Kot profesor italijanščine pa je bil tudi poklican, da ob obletnici priključitve teh dežel Italiji sestavi slavnostni govor. Pro-

slava je bila v gledališču, Budal pa si je v dnevnik zapisal, da je "... izgrmel svoj govor." Prevedel ga je tudi v italijanščino in je ohranjen v rokopisu.

V letu 1922 je napisal še nekaj prigodnih pesmi, člankov in prevodov ter črtico "Dva izleta na Špičasti vrh", ki je ohranjena v rokopisu. Vseh naslosov zaradi obširnosti članka ne navajam.

V KGM za leto 1922 ni nobenega Budalovega prispevka, v njem pa je med slikami slovenskih kulturnih, cerkvenih in političnih osebnosti tudi slika pesnika in pisatelja dr. Andreja Budala.

1923

Tudi profesorska služba je Budalu nudila snovi za literarno ustvarjanje, npr. ironično napisana črtica o krivičnosti nekaterih profesorjev, ki so delali razlike med dijaki in dijakinjam, z naslovom "Neizbrisna krivica". S tremi neimenovanimi pesmimi jo je poslal Bevku za "Mladiko", ki pa črtice ni objavila, prav tako tudi pesmi ne.

V dnevnikih si je beležil oznake kolegov, a ne glede krivičnosti, pač pa glede udinjanja novemu gospodarju, tiste, ki so ostali pokončni in tiste, ki so klonili pred tujcem. Nestrpnost do vsega slovenskega se je pričela odražati tudi v šolah. Petje sokolske pesmi "Zovi, samo zovi ..." pri vojaških vajah je zaradi ovadbe nekega profesorja izзвalo pravi incident, dijakom so nato prepovedali igrati "Kralja na Betajnovi", v realki so se vrstila zasljevanja in grozile so jim hude kazni. Prof. Budal je bil pri teh zasljevanjih zapisnikar in je skušal indicent čim bolj omiliti. Na posebnem listku v dnevniku je zapisal, da je zadeva izvenela drugače, kot se je zgodila. Sprva so namreč hoteli prikazati, "... da so fantje pri vojaških vajah nenadoma znoreli ter uprizorili protidržavno demonstracijo in narodno izzivanje". Izkazalo pa se je, da so imenovano pesem peli, odkar so se sploh vrstile vojaške vaje. "Vojaška oblast je fantom prepovedala vse slov. pesmi in mladina mora to občutiti tako, da smatra torej oblast vse slov. pesmi za izzivalne in protidržavne samo zato, ker so slovenske ...".

Konec januarja so fašisti zatrli časopis "Goriška straža". Februarja je Bevk poslal Budalu Manzonijev roman "I promessi sposi" "... za prevajanje za Lukežiča." Budal je tedaj pisal otroško igrico "Po soli", ki je ohranjena v rokopisu in dramatiziral po ravnateljevem narocilu zgodbico "Vrabec - pridigar" iz "Vrtca" 1915. Podatkov o objavi obeh del nì.

Marca je že začel s prevajanjem in roman naslovil "Zaročenca"; končal ga je do poletja ter ga izročil v Gorici "Narodni tiskarni".

Namesto delavskega praznika 1. maja so v fašistični Italiji uvedli praznik ustanovitve Rima 21. aprila, ki ga je moral kot državni uradnik "počastiti" z izobesnjem fašistične zastave tudi Budal ter prisostvovati proslavi pozdravljanja zastave. Še poln gneva zaradi obojenih dijakov, ki jih je do konca skušal opraviti, da niso mislili nič slabega in tudi zaradi očitkov nekaterih kolegov, da je pravzaprav on, Budal, vsega kriv, je zapisal v dnevnik: "Bodimo previdni s hitrim prisojanjem raznih krivd ..." in da so to "Najhujši dnevi nacijonalist. imperializma.-".

Sredi julija je zaključil prevajanje "Zaročencev" in sestavil še prispevek o Manzoniju, ki je bil objavljen skupaj s prevodom romana leta 1925.

V italijansčino je prestavil tudi svoje delo "Italo in Slavoslav", objavljeno v "Mladiki" leta 1922, naslovil ga je "Italo e Slavoslao", a ni bilo objavljeno.

Poleg prevajanja je Budal v tem letu zapisal še nekaj pesmi, prigodnico ženi, "Spomenik padlim", ki je bila objavljena v LZ šele leta 1926, seveda s psevdonimom Pastuškin; v dnevniku so zapisani še naslovi pesmi "Teloh", "Dežek nam duši pomlad", "Božično drevo", ki so bile objavljene v "Novem rodu"; pesmi "Blejski čudeži", "Mimo zaroda", "Otresnik" in "Brez želja" pa med objavljenimi deli ni.

Na blejskih počitnicah je po nekaj letih srečal spet Otona Župančiča in v dnevniku zapisal, da mu je priposedoval "... povedi iz Jul. Krajine, o Lahih in Mussoliniu, o kaznih dijakov in slovenščini; o tej misli, da se bo morala polagoma umakniti srbo-hrvaščini, a zapusti v njej sledove; v slovenščini se mnogo objavlja, a trajne vrednosti malo; ... oba o težavnih pravičnosti; on: "Če bi mi Bog dal vso oblast, naj uredi po svoji pameti, bi mu vso oblast vrnil ali bi ničesar ne spremeniil ...".

Novice o morebitni spremembi meje v korist Jugoslavije glede Idrije se niso polegle in v ljudeh je ostajalo novo upanje, dejstva pa so kmalu pokazala drugače. Delo, ki ga je navedel v dnevniku, "Pokopani jeziki", se nedvomno nanaša na ta problem, a ni bilo objavljeno in za njim ni sledilo. Uresničila pa se je napoved o ukinitvi idrijske slovenske realke in ustanovitvi nižjega tehničnega zavoda v Vidmu (Udine). Tako je tudi dr. Budal prejel odlok o premestitvi v Videm; vdal se je v usodo in sklenil: "Vztrajati ravnodušno do konca!". Ko pa je bila z odlokom poitalijančena tudi osnovna šola, je ob člankih tržaske "Edinosti" omahoval tudi sam: "Kako naj clovek ohrani hladno kri? Oj, zločinska kultura!- Kljub gnevju pa mu je prav kultura dajala moci, da je vzdržal; lotil se je z vso vnemo prevajanja Boccacciove zbirke novel "Decamerone" ("Dekameron") in jo po skoro enoletnem delu ter z uvodno besedo o avtorju poslal "Tiskovni zadruži" v Ljubljani.

Italijanski pritisk na Slovence se je sistematično stopnjeval. V Idriji so npr. fašisti zasegli prostore slovenskega gledališča za stanovanja italijanskim rudarjem, na Tolminskem so prepovedali tržaški mladinski mesečnik "Novi rod", izšel je celo odlok o obvezni dvojezičnosti vseh slovenskih časopisov. Tudi tržaska "Edinost" je začela izhajati dvojezično, vendar je na protest tedanjih slovenskih poslancev v Rimu čez nekaj dni sam predsednik vlade Mussolini preklical to odredbo (Lavo Čermelj: "Slovenci in Hrvatje pod Italijo", Ljubljana 1965, str. 126). "Edinost" je bila spet samo slovenska, a kaj kmalu je lahko objavila tudi "nagrobnico slovenski ljudski šoli" in odlok o odpravi slovenskih srednjih šol.

Na željo "Tiskovne zadruge" je še pripravljal za ponatis svoje delo "Križev pot Petra Kupljenika" (LZ 1911) in poleg prevajanja "Dekamerona" je prevajal v francoščino še spis o slovenskem šolstvu za dr. Josipa Wilfana v Trstu. Sredi dela ga je "... laški brzojav ... brez podpisa ..." poklical v Videm. Nastopil je pot slovenskega profesorja, izgnanega iz lastnega kulturnega okolja med Furlane in Italijane. Dne 23. novembra 1923 je zapustil slovensko ozemlje za dolgih 22 let, do osvoboditve leta 1945.

V Gorici je spotoma še obiskal Bevka in 25. novembra prišel na novo službeno mesto v Videm; "... kako vse drugače nego v 1. 1918!" Videmski časopisi so naznani otvoritev slovenskega zavoda, kjer je Budal prevzel pouk slovenščine.

Sprva je bil odnos italijanskih dijakov do Slovencev normalen in kolegialen, v skladu z razvojem fašizma pa so ti kmalu postali "ščavi", to je sužnji, psovka, ki jo kdaj pa kdaj žal slišimo še danes.

Za čtivo si je Budal v Vidmu izbral delo "Pensieri di Mussolini sul fascismo" ("Mussolinijeve misli o fašizmu", op. M. L.) in si v dnevniku zapisal mnogo zanimivih pripomb. V ledeni sobici, ki si jo je najel, "... zavit v vse vojaške cape, pisal na kovčku.- ...", je še bolj čutil iztrganost iz topline ljubljenega doma in izrabil je slednji prosti trenutek, da je pobegnil k družini v Idrijo. V novembru 1925 se je potem tudi Budalova družina presejila v Videm, tu so si ustvarili nov dom, tu sta se jima rodili še dve hčerki in odtod so hreneneli po domači zemlji še dolgih 22 let. Ob slovesu je Budal v Idriji začgal svoja stara pisma in mnoge stare zapise, redčil časopisne izrezke, s čimer se je marsikaj izgubilo. Tako je končala doba, ko je bil Budal profesor na slovenskem zavodu na slovenski zemlji. Polagoma se je vdal v usodo slovenskega profesorja na tujem, kaj kmalu pa tudi to ni bil več. Postal je profesor nemščine in francoščine na italijanskem zavodu in to je bil začetek Budalove druge dobe, videmske, ki je trajala, kot že rečeno, do konca druge svetovne vojne maja 1945.

Vedno novi politični pritiski na Slovence so dajali Budalu vedno novo snov za številne pesmi s politično vsebino. Nadaljeval je "Pokopane jezike", potem ko je izvedel, da sta z ravnateljem Žnidarsičem prestavljena v Videm. Ko je v jeseni Bevk želel prispevke za "Jadranski almanah", mu je Budal takoj poslal tedaj napisane pesmi: "Knez Goltano", "Kos kruha", "Visokemu samogoltnežu", "Živi vrelec" in "Io triumphē", ki nedvomno odražajo tedanje Budalovo razpoloženje. Nikjer ni zapisano, da bi bile te pesmi tudi objavljene.

V letu 1923 je omenil še dva naslova, prozo "Priča" (o Mussoliniju), ki jo je pisal od julija 1922 do decembra 1924 in jo omenja v dnevnikih še v letih 1925 in 1926 ter dramsko delo "Rudnik", ki je nastajalo od oktobra 1923 do konca decembra 1924. V KGM za leto 1923 ni ničesar Budalovega.

1924

V tem letu je zaključil prevajanje "Dekamerona", ki je nato izšel v Ljubljani leta 1926 s prevodom zaključka (Conclusione) in s sestavkom o Boccacciju.

Budalova izbrana leposlovna dela s tematiko o naravi, ljubezni ali nacionalnem vprašanju so se vedno bolj umikala politični tematiki in razmišljaju o razmerah ter o njihovi analizi. Dnevniki so zato postajali v pogledu literarnih zapisov skromnejši, za politične razmere v deželi pa dragoceni dokazi. Dogodek je nizal drugega za drugim, svoja literarna dela je le citiral oziroma našteval, nič več ni toliko pisal o sebi, o svojem delu in načrtih. Le tu in tam najdemo kak dneviški zapis večje literarne vrednosti. Še vedno je največ naturalistično upodobiljal naravo in sedaj tudi že žensko. "... čedna, lepa, debela, mikavna, mila, prijazna ...", ali "... gledal leponogoga, belovrato, temnokoso ...".

V Vidmu se je kmalu zblížal z monsignorjem Ivanom Trinkom, slovenskim duhovnikom iz Beneške Slovenije, pesnikom, pisateljem in prevajalcem, ki je bil tudi profesor filozofije na videmskem liceju. Njuno dolgoletno prijateljstvo je trajalo do Trinkove smrti leta 1954. Budal se mu je ob 100-letnici njegovega rojstva in 10-letnici smrti oddolžil s knjigo "Ivan Trinko - Spisi", ki jih je uredil in izdal leta 1964 v Trstu.

Voltve 6. aprila 1924, Budal jih je imenoval "fašistovske", so fašiste privedle dokončno na oblast. Nasprotovanje je bilo usodno, izguba službe pa najmanj. Slovenskim volilcem so grozili, nekatere tudi pretepli, sami pa volili tudi za "izostalce"; "... Mrk, žalosten, a zelo poučen dan!", je zapisal Budal v dnevniku. Kljub temu so bili slovenski volilni glasovi raztreseni po vsej pokrajini. Vse to je odmevalo v Budalovem literarnem opusu in sicer sta to neobjavljeni deli "Kazni" in "Nebesa" za "Pričo" ki jo je prvič omenil že julija 1922, nato oktobra 1923, spet aprila 1924 in nov osnutek avgusta tega leta. Sam je bil priča marsikateri krivici in bilo je tudi dovolj drugih prič o stanju, v kakršnem so bili tedaj Slovenci pod Italijo. V ta namen je na počitnicah v Gradežu prebiral svoje dnevnike iz let 1915-1918 in zapisal: "... Razmišljal "Priča" in svet vobčel!", oktobra pa, da je začel pisati "Pričo"; vendar dela nekaj časa ni več omenil. Da ga tedaj ni zaključil, kažejo dnevniki naslednjega leta. "Ponoči, "Ti tam - jaz tu" - "Zaman" kot uvodnik k "Priči": gore in dolj vpijejo: zaman molčiš o nas, mora v svet, kar se je nabralo ...". Ob članku o maščevanju indijskih knezov nad nezvestimi ženami - nihajoči nož ali mučenje s pomočjo živali, je zapisal, da bi bila to primerna kazen za vojne krivce v "Priči". Konec leta 1925 je se omenil, da "Pričo" piše le ponoči. Ideja o "Priči" je bila aktualna še leta 1926, ko je "... snoval nove kazni vojnih krivcev ("človeška zastava" visi z zvonika in s hiš ...)". Po skoro štiriletnem snovanju in pisaju pa delo s tem naslovom nikoli ni izšlo.

V začetku septembra je Budal obiskal Ljubljano in srečal spet stare prijatelje, Antona Debeljaka, Otona Župančiča, Joža Lovrenčiča, oba brata Kozaka, spoznal Mirana Jarca in "... hlastno prebiral slovensko časopisje; v "Nat. kav." sedel pri listih kot nekdanje čase pri cenzuri-", obiskoval gledališče, nakupoval slovenske knjige, kot bi se hotel naužiti čim več slovenskega. Antonu Meliku je zaupal, da je "priča" vsemu, kar se dogaja v Julijski krajini in opisoval "pretkani macchiajellizem" Italije. Sprehajal se je spet po Ljubljani, na Rožniku "... obujal nekdanje pomenke z drevesi, praprotjo, rdečim vresjem; ... se pridružil prof. Šanda ... Abdul mu naslikal šolsko vprašanje v Julijski krajini, on se zgražal: "In ljudstvo se ne upre? Tu treba delati, naša vlada mora posredovati, ta poslovna vlada, Korošec in dr. morajo zainteresirati Evropo ... Ljubljana bolj in bolj velemestna, se širi na vse strani, zdrav narod snuje tu novo kulturo". In kaj bi o tem danes dejal prof. Andrej Budal?

Ob jesenskih izpitih je ravnatelj prosil prof. Budala za tolmača pri slovenskih kandidatih na učiteljišču, ki so bili učenci nekdanjega drugega razreda iz Tolmina. Budal sam je bil "... v zadregi za italijanske izraze ...," zlasti pri prirodopisu, ker so dijaki hoteli odgovarjati slovensko, on pa naj bi prevajal, "... nato (je) ves večer prebiral somatologije.-" V naslednjih dneh je bilo na učiteljišču "... spet tako mučno tolmačenje, da je vzkliklo "Par vprašanj Mussoliniju", ki jih je napisal za

tržaško "Edinost". Ker se ni mogel sprijezniti s takim načinom izpraševanja pri izpitih in z njegovimi posledicami, je sestavil nov članek z naslovom "G. Mussoliniu - še nekaj o učiteljskih izpitih v Vidmu. Oče." Tudi tega je "Edinost" objavila.

Pismo s člankom je namenoma oddal v Čedadu, kamor je šel na izlet, in obiskal tudi Rezijo. Slikovito je opisal beneškoslovenske vasi, pokrajino in njene prebivalce, "... vsi Slovenci razen par priseljencev. Otroci posebno zdravi in ljubki, mladenke ... lepe, žene zdelane, suhe, trde, moški kakor naši hribovci ...".

Skoro po letu dni je oživelno pisane dela "Rudnik" in sicer "Prvi poskus I. dejanja drame ...", ki ga je zaključil v začetku decembra. To je eno redkih Budalovih del v dramski obliki. Po podatkih iz dnevnika je začel tudi II. dejanje, delo je omenil še enkrat sredi meseca, potem pa nič več. Verjetno je ostalo nedokončano in zato tudi podatkov o morebitni objavi ni.

Pesem "Mi zamejci" je poslal novoustanovljenemu tržaško - goriškemu tedeniku "Novice", ki so izhajale od I. 1924 do 4. 10. 1927. Ohranjen je dopis urednika dr. Franeta Tončiča Budalu, kjer ga vabi k sodelovanju.

Snoval je tudi delo "V družinskem valu".

V letu 1924 je objavil še pesmi "Lapuh", "Ujeti golob" in "Jurčkov semenj" v tržaškem "Novem rodu", sonet "Preobilje" pa v LZ, vse s psevdonomom Pastuškin.

Neobjavljena dela so, sodeč po naslovih, v glavnem politične vsebine, in sicer "Atentat", že omenjena "Priča", ki je nastajala v letih 1922-1926, parodija o fašizmu, "Tajne sile fašizma" in s spremenjenim naslovom "Tajne sile palic in sekire" ter dramsko delo "Rudnik".

Tudi v KGM za leto 1924 ni ničesar Budalovega.

1925

Na novoletni dan se mu je zdelo pomembno zapisati v dnevnik, da je v goriškem italijanskem listu "La Voce dell'Isonzo" začel izhajati "Il servo Bartolo e i suoi diritti", romanzo sociale di Ivan Cankar." ("Hlapec Jernej in njegova pravica", socialni roman Ivana Cankarja), a brez prevajalčevega imena.

V tem letu je tudi predaval slovenščino na večernem tečaju za oficirje. Po imenovanju za profesorja slovenščine je hotel izpopolniti svoje znanje tudi v materinščini, se zakopal v knjige in "... grudil pravopis ..." V Gorici je šel "... k Lukežiču v Nar. tiskarno po "Zaročenca" za popravo: ga ima Bevk, posljejo v Videm, ...". Tja se je vračal z vlakom, "... sam zase z "Edinostjo." Naslednji dan je "Pretuhtal razpis natečajev (1 slov.) ..." in ko so mu še v šoli prigovarjali, "... naj se udeleži natečaja za slov.", je vzel v roke pravopis in "Zvezcer premetal knjige po slovanščini - za natečaj." Predelal je Breznikov Pravopis in se odločil za prijavo. Sledilo je "Tiko zbiranje za natečaj.", "Prevajal (je) iz Grafenauerja o Trub. v it.", v občinski knjižnici mu je ravnatelj "... razkazal slov. reči, posodil Šumanovo slovnico, pokazal "... seznam slov. knjig ...". Studiral je tudi "Poviest slovenstva" in si tako širil "slov. obzorja" (rusko in češko slovstvo), poleg študija slovenske literature je "... ril z užitkom po besedotvorju", sestavljal "... o Preš. po laško", zraven pa "... reševal svet - snoval umetnine." Zapisal je, da so ga "Naloge

iz slov. za natečaj spet podzgale ..." in ko mu je "Narodna knjigarna" iz Gorice poslala "Zaročenca" v popravo, je vzklknil: "Delo se kopici - še bo krasno!". Prepisal si je "... slov. naloge za natečaj, jih preštudiral in se od prevajanja in korektur "... vrnil k slavistiki". V Gorici je Lukežiču vrnil "I promessi sposi" in "... popoldne dobil izjavno za ministrstvo (concorso) ... V drž. knjižnici ga Battistijeva ... peljala doli v skladisce po Archiv f. slaw. Phil., obnavljala dunajske spomine iz roman. seminarja ... tako se prav primerno seznanil ...". Ko je naslednjega dne "... sestavljal prošnjo za concorso", je dodal: "Zoprno, če se mora človek toliko sam s seboj ukvarjati." Predelal je še "Novotnjevo Staroslov. slovenco", študiral slovenščino in končno spisal "... prošnjo za natečaj in ... odposlal s knjigami ministerstvu v Rim." V prostem času pa je nadaljeval s študijem slavistike. Vzporedno s tem je "... v solncu za pokopališčem pisal svojo novo izvirno pesnitev "Arnavtka", zato zasledimo v dnevnikih pogoste opise videmskega pokopališča in njegovih obiskovalcev, odtod tudi spoznanje: "Koliko je bede in gorja na svetu, a vendar kako lepo je življenje!" "Arnavtka" je oddal uredniku Jarcu za tržaško "Edinost" in je bila objavljena v velikonočni prilogi 23. 4. 1925.

Budal se je opogumil, "osokolil", kot pravi sam, še za "Concorso speciale" na učiteljišču v Trstu" (posebni natečaj). Pričel je pripravljati in sestavljati tezo še za ta posebni slovenski natečaj. Ves april je študiral za izpite, pisal tezo in dopolnjeval svoje znanje. Izvirno delo, a neobjavljeno, je iz teh dni le "Ti tam - jaz tu" - "Zaman" kot uvod k "Priči", ki jo je pisal še v preteklih letih in je tudi ostalo neobjavljeno.

Večino časa je porabil za študij, pisal in dopolnjeval je svojo tezo, se pripravljal na rimske izpite in "... se uril v laščini". Mimogrede je bil v Gorici pri Lukežiču: "... nič korektur, želi sodelovanja pri Gor. matici, od katere se je duhovščina odvrnila, imajo Gor. Moh. družbo (Pavlica ecc.), pri Gor. matici pa Bevk." Nekaj študijskih knjig je Budalu posodil tudi mons. Ivan Trinko.

Na političnem področju je Budal že leta 1925 zastopal stališče pasivnega odpora proti osvajalcem, tega mnenja je postal tudi v času druge svetovne vojne. Zagovornikom nasilja in uničenja je izjavil: "Abdul odločno proti, češ, da je treba vzugajati, ne moriti ...", odtod je verjetno izviralo tudi slično stališče še leta 1944: "Škoda je vsakega Slovenca, ki pade, okupatorji se nam smejejo, ko se pobijamo med sabo."

V začetku maja je Budal odpotoval v Rim, kjer je uspešno opravil izpite za splošni natečaj ("concorso generale") in za posebni natečaj za slovenščino ("concorso speciale"). Oba izpita sta bila sestavljena iz pišnega dela, nareka iz klasikov slovenske literature in prevoda (italijanskega dela v slovenščino) ter ustnega, ki ga je opravil skupaj za oba natečaja. "Ob koncu komisija pomirjajoče pokimavala" (profesorji Goidanich, Maver in Lorenzoni).

Po končanih izpitih, kjer je presegel znanje izpräševalcev, je obiskal še Neapelj in se na poti domov ustavil v Firencah, kjer je obiskal sejem knjige ("Fiera del libro"). Ponočno je zapisal, da ima "... Jugoslavia ... poseben del v paviljonu, med drugim tudi Pastuškinov "Kupljenik" in prevod "Svetnika". Po bežnem ogledu Benetk se je vrnil v Videm, kjer sta ga čakala šolsko delo in zaostalo popravljanje "Zaročencev", ki so izšli junija 1925 v Gorici.

Prof. Budal je na natečaju zmagal in sklenil prositi za stalno službeno mesto v

Vidmu ali Gorici. Dejstvo, da si je pridobil usposabljanje za pouk slovenščine v Italiji, je kmalu postalo ironija, saj je ista italijanska oblast že čez dve leti, leta 1927, slovenščino v šolah dokončno prepovedala. Snov knjige "Slovenski župani" je bila snov za Budalovo izvirno delo "Župan Žagar", ki ga je končal šele leta 1926 in je izšlo v Gorici leta 1927 pri Goriški matici s podnaslovom "Goriška okoličanska povest".

Poleti leta 1925 je Budal napisal pesem "Orodje ali orožje" in jo izročil Bevku za objavo. Tedaj ga je namreč Budal obiskal zaradi ponujenega prevajanja romana "Il cuore" Edmonda de Amicisa, kar je Budal sprejel. Bevk mu je prej imenovan pesem vrnil, česar Budal v dnevniku ni komentiral.

Ob koncu šolskega leta je moral z ostalimi profesorji priseči novemu režimu tudi dr. Andrej Budal. Doma je prav tedaj prebiral zgodbo o Guglielmu Oberdanu, sinu Slovenke, ki je v Avstriji deloval za Italijo in bil zato obešen kot izdajalec; "... zelo dramatično ... ovaduhi in vohuni, knjiga polna tragike ..., ... velezanimiva slika nove Italije ...". Tudi mons. Trinko, ki ga je Budal obiskal, je bil "... nekam potrt in utrujen; politični položaj klavn ...".

Konec avgusta je pisatelj prejel brzovoj prosvetnega ministrstva iz Rima, da je imenovan za profesorja "... za slovenščino kot drugi tuji jezik v Vidmu", s čimer je dobil stalno službeno mesto. Budal je potrdil sprejem slovenske stolice v Vidmu in pričel misliti na dokončno nastanitev vse družine v furlanskem središču.

Septembra sta nastali deli "Kumovanje", proza, objavljena v KGM za leto 1926 in pesem "Spomenik padlim", ki jo je tudi pripravil za Goriško matico, objavil pa jo je LZ 1926. Sonet "Tassov hrast" je napisal nedvomno po majskih spominih na Rim in njegove znamenitosti, jo poslal Bevku za tržaški leposlovni mesečnik "Naš glas" in je tam objavljen I. 1927 s pseudonimom Slavko Slavec.

Zanimiv je Budalov zapis, da je prav minister Gentile, grobar slovenskih šol, povabil Budala k sodelovanju pri "Enciclopedia Italiana", v kar je pisatelj privolil in postal njen sodelavec; v njej najdemo Budalove prispevke o Aškercu (1929), Jurčiču (1933), Stritarju (1936), Valentiu Vodniku (1937) in Levstiku (1943).

Septembra je Budal spet obiskal Ljubljano in se posvetil predvsem popravi Boccacciovega "Dekamerona". V dnevniku je zapisal, da je v DiS zasledil Pregljev članek "Zakaj je Abdul umolknil? Škoda!"; vendar vemo, da ni umolknil, le okoliščine mu niso več dovoljevale, da bi objavljaj v slovenskih revijah. Srečanje s prijatelji in z ljubljenskim mestom mu je dalo novih moči: "... po kosišu šel na grad se napajat ob krasnem pogledu na mesto, polja, hribe, zasnežene planine; ... in nato prevzel nekaj recenzij o novih knjigah za LZ, delo, ki ga je potem opravil še dolga leta. Omenim naj, da je prva Budalova ocena v LZ izšla I. 1911 in po prekinitti v letih 1913-1925 je objavljaj ocene vse do I. 1941, ko je LZ prenehal izhajati. (Negativno je ocenil Gradnikov prevod Mazzinijevega dela "I doveri dell'uomo", ki ga je I. 1918 sam prevajal, a prevoda ni objavil).

V Idriji je italijanski pritisk nad Slovinci postajal vse hujsi, vrstile so se ovadbe, hišne preiskave, delovala je tajna pisemska cenzura, kar je Budal povezal v stavek: "Laške zgodbice" - ali bi jih sestavljal?; nekaj jih je ohranil v dnevnikih, a jih ni literarno obdelal. Morda je bilo prenevorno ali jih je bilo preveč! V dnevniku je ohranjen naslov "Ura", ob opisu izleta v Padernò in Prachiuso.

Kot stalen gost v videmski Čitalnici si je izposojal mnoga filozofska dela, navduševal se je nad filozofijo Mahatme Gandhija, indijskega voditelja in filozofa asketa, ki se je bojeval "... proti nasilju in pobiranju, vse zlepa ... imenitna osebnost, kako so naše majhne! Vzgaja narod v treznosti in krotkosti, delavnosti in pridnosti ... zameta evropsko kulturo ...". Z mnogimi izmed teh idej je Budal soglasal. V KGM za leto 1925 je bil objavljen nepodpisani članek o Gandhiju.

Oktobra je začel s poukom slovenščine kot tujega jezika na trgovski šoli v Vidmu. Tedaj je pričel pisati "Prisluškanje". Prosto s tem naslovom je objavil že leta 1914 v LZ in nekoliko kasneje tudi zapisal, da je "... Pregledoval stare osnutke, črtal ...", torej je nameraval predelati ali prirediti že objavljeno delo. Vendar o novi varianti ni sledil.

Zanibonijev atentat na Mussolinija 5. nov. 1925 je povzročil v Italiji nov val nasilja nad prebivalstvom, nad Slovenci se posebej, v Trstu so razbili npr. tiskarno "Edinost". Kljub protestnim zborovanjem v Jugoslaviji se razmere niso izboljšale, Budal pa si je dal duška v literarnem delu z naslovom "Atentat", vendar ga seveda ni mogel objaviti. Tudi v zapuščini se ni ohranilo.

Med izvirnimi deli v tem letu je omeniti še pesem "Nedeljska" in prozo "Pre-ganjani Dante" ter pesem "Dalja in dom", objavljeno v "Edinosti" 1927 s pseudonimom Slavko Slavec.

Končno se je Budalova družina preselila v Videm, pisatelj je "... z oslikom pripeljal svoje pesnike in modrijane ..." in vsaj v družinskom krogu zaživel normalno življenje, v javnosti ga je bilo vedno manj. S 3. decembrom 1925 so uvedli v sole obvezni rimske pozdrav, slovenski profesorji pa so "rimsko moč" občutili tudi drugače: učenci so npr. bojkotirali ure slovenščine ali pa bili tako nemirni, da pouk ni bil mogoč; "... v soli pasivna rezistenza: ne delajo vaj ..." in konec decembra so bile "... vse dodatne ure iz slov. ukinjene - božično darilo ...", je komentiral Budal. Slovenski časniki so bili zaplenjeni, v božični številki "Edinosti" ni bilo Budalove črtice "Gospod Narobe", ker si je urednik ni upal objaviti.

V letu 1925 je Budal sestavil tudi "Tri šolska pisma" za SHS, tretje z naslovom "Oče srednjesolcu" je objavljeno v ljubljanskem "Jutru" in "Slovencu". Iz tega leta je tudi Pellicov življenjepis, ki je izšel v knjigi skupaj s prevodom romana I. 1942.

Neobjavljena je ostala pesem "Marjetice pomendrane".

V tem letu je Budal objavil le polovico vseh nastalih del, pisal pa je številne literarne ocene. Iz let, ko je bil fašistični pritisk najhujši, je tudi ohranjenih rokopisov malo, ali jih je sam uničil, ali so se izgubili ob selitvi ali so mu jih morda ob preiskavi zaplenili. Škoda!

Tudi za leto 1925 KGM ni objavil ničesar Budalovega.

1926

Budal je v teh letih mnogo pisal, objaviti pa je uspel le približno polovico, morda vse tudi ni bilo namenjeno objavi, morda je le napisal tisto, cesar ni mogel ali ni hotel nikjer povedati.

Po zadušnici za umrlo kraljico Margareto, "... škof in duhovniki ... oblačili črne ornate ..., nad oltarjem črno nebo ...", je napisal pesem "Pri maši", ki jo je obja-

vila "Edinost", črtica "Lovec na krte" pa je nastala po poslušanju lovske zgodbe in ni bila objavljena.

Konec januarja se je Budalom rodila hčerka Vera, bil je "... Pust, mrzel, moker dan - a v dušah solnce." Poslej se je vse bolj oklepal družine in doma ter se zapiral v tihu svet knjige in ustvarjanja. Kupil si je "železno brando in mizico", tam je prebiral dela iz domače in iz tujih literatur, tam je snoval svoja nova dela in politične načrte.

V februarju je dokončal že prej začeto, a doslej neomenjeno delo "Pečar Šimon", ki jo je objavil "Novi rod". Kmalu potem se je lotil nove povesti "Tičarjev Tone", ki jo je izročil uredniku Feiglu kot prispevek za Goriško matico. Po podatkih iz dnevnika je Feigel čakal, da je prišel Bevk iz zapora, obsojen je bil zaradi "Čuka na pal'ci" na 4 mesece, in sta potem skupaj odločila, ali sprejmeta povest v KGM ali ne. Objavil jo je "Naš glas" šele leta 1928. Med nastajanjem povesti si je v dnevnik zapisal: "... Paradokson: Abd. odsel v Italijo reševat svoje slovanstvo, iz viharja v zavetje, iz ozemlja razbrzdanih narodnih strasti v mirno okolico, kjer je človek vsaj gospodar svoje hiše in družine ...: knjig mu ne plenijo in ne žgo, tone kot kaplja v morju, a vendar živi (snov za roman) ...". Vendar Budal takega dela ni napisal, svojo nacionalno bolečino je zlival vse bolj v politične povesti, ki jih je objavljala ali pa tudi ne.

Ponovni, drugi atentat na Mussolinija v Rimu je bil pobuda za novo, že tretje Budalovo delo z naslovom "Atentat", ki naj bi bil po dnevniških zapisih "pendant" "Priči". Spet so peli Te Deum po vsej Italiji, v slovenski gostilni pa, kjer so se še zbirali Slovenci, je bilo slišati upanje, da je to "... prvi korak tudi do naše osvoboditve." A na to osvoboditev smo morali čakati še dolgih 19 let! Delo scveda ni bilo objavljeno.

V letu 1926 je Budal napisal več povesti; tretjo "Pepe s Krasa" in četrto "Štefan izpod Skal" je izročil uredniku Goriske matice Damiru Feiglu, vendar je prvo objavil KGM, drugo pa "Naš glas". Poleti 1926 napisane pesmi "Burja v tujini", "Bratu", "Pred zimo" in "Curki" je tudi izročil uredniku Feiglu in so objavljene v KGM s podpisom -st-. Naslovi "Snubač", "Mrka zavesa" in "Molitev za Italijo" so le naštevanje novih, a neobjavljenih del.

Budal je Bevku, ki se je vrnil iz zapora, izročil se prozo "Štirinajst" in pesmi "Krn kima" ter "Zastrte planine", nastale že spomladis, kar je vse objavil v KGM v letu 1927.

Prozo "Gospod Peter" je začel že poleti, jo nadaljeval jeseni in odtej uporabljal nov naslov "Peter in Mila". Zgodbo je dopolnjeval še v januarju 1927 in jo odpodal - kam in komu pa ni zapisal. Pač pa je v dnevnikih leta 1927 podatek, da je "... Jože Pahor dobil nagrado za "Serenissima", Abd. črtice "Peter in Mila" ter "Oddih" se ne omenjajo - torej še nič ...". Ker je Pahorjevo delo objavljeno v LZ, sklepam, da je tudi Budal poslal svoji črtici LZ-u, ki pa ju ni objavil. Črtice "Oddih" Budal prej v dnevnikih ni omenil, o njej je pisal šele v naslednjem, 1927. letu.

Že tretje leto zapored je Budal septembra odpotoval v Ljubljano, obiskal prijatelje, najprej nameraval pisati o "Božiču", a se je premislil. Bil je navdušen nad Ljubljano in zlasti nad Ljubljancankami, "... Povsod mnogo svežih, lepih, izzivajoče bujnih deklet ... Povsod ... Čvrst, trden rod." Uredniku LZ Franu Al-

brehtu je izročil dve pesmi, "Spomenik padlim", "Jeklo in svinec", ki ju je LZ objavil, ne pa kasneje poslane "Nedeljske idile".

Ob tej priliki je Budal obiskal tudi Zagreb.

Še v Ljubljani je izvedel, da je bil izvršen na Mussolinija tretji atentat in takoj zaslutil, da bo fašistični pritisk še hujši. Vrnil se je domov. "... z vlaka zadnji pogled na soleno Ljubljano, Tivoli, Rožnik, ... zelena polja, gozdovi, ... Vrhniha, spet gozdovi, opletene bori, ... divja, krasna pokrajina ... Kras zelenel in sivel v solncu, vasice se belile ... Pod Općinami morje ... V Trstu - vroče ... Skoz mesto ... Pri "Edinosti" karabinerji in vojaštvo na ulici ... Proti Gorici, ko je bilo morje sivo, skale rjule in ropotale ... izročal glavo vetrui in rosi skozi okno ...". V Vidmu se je njegova slutnja uresničila, izvedel je, da slovenskega tečaja v šoli ne bo več.

Cetrti atentat na Mussolinija je bil 1. novembra 1926 v Bologni. Množica je atentatorja zadavila. Pritisk v deželi je bil vse hujši: Mussolini je postal tudi notranji minister, vsi potni listi so bili preklicani, mnogi časopisi ustavljeni, uvedena je bila smrtna kazen itd. Goriška "La voce dell'Isonzo" je zopet grmela proti Slovencem, pisala proti slovenščini v šolah in Budal si je v dnevniku zapisal Mussolinijev intervju nemškemu dopisniku: "Al diritto della minoranza io contrappongo il diritto della maggioranza; in ciò sono democratico" ("Pravici manjšine postavljam nasproti pravico večine; v tem sem demokratičen", op. M. L.).

Decembra je Budal napisal se delo "Dve ženi", ki tudi ni bilo objavljeno. Sredi meseca je šel ponovno v Goricu, tam srečeval kolege brez službe, slišal o številnih vohunih v mestu, videl italijanski napis na slovenski knjigarni ter izvedel za izgubo Trgovskega doma. Zacutil je, da je "... ozračje vobče ... strupeno", se vrnil v Videm in se sklenil posvetiti le slovstvu in družini. "Slovstvo tone v srečni domačnosti ... Piši, piši!".

V KGM za leto 1926 je objavljena Budalova črtica "Kumovanje", ki pa v dnevnikih ni omenjena.

1927

Služba, dolžnosti in družinske skrbi so zahtevalo svoje; dnevni so bolj suhoparni zapisi, vedno manj je literarnih razmišljanj in ustvarjanja. V literarno obliko je zlival svoj gnev nad nacionalnim zatiranjem Slovencev pod Italijo.

Med izvirnimi deli v tem letu je omeniti nadaljevanje povesti "Župan Žagar" iz leta 1925, ki temelji na zgodovinski podlagi. Delo je izročil Bevk za GM obenem z že omenjeno pesmijo "Dalja in dom". Slednja je izšla v "Edinosti", za povest pa je Bevk pisal Budalu, da jo "... rad sprejme, ... a z majhnimi okrajšavami, da ne bo "pohušanja" ". Izšla je pod psevdonimom Slavko Slavec. V dnevniku je zapisal, da je se "Razvijal ... načrte za kakih 10 romanov ... ", ki pa jih ni realiziral.

Po dolgem času sem zasledila v dnevniku spet opis narave; prevzet od njene lepote je zapisal: "... V dalji planine, modri Dolomiti, beli vrhovi, Kanin kukal izza sprednje stene, ki je imela le še zadnje bele žile po drčah, čisto zadaj blestel bel dolg greben, kakor čipke ob modrem predpasniku. Gradovi in vasice po dolini jasni, čisti, umiti, polja pisana, zelena, rjava, preorana, češnje v cvetu, breskve že odvele ... ".

Urednik tržaške književne zbirke "Luč", dr. Lavo Čermelj, je v začetku leta prof. Budala naprosil za "... članek o it. glasovih o Jugosl.". Budal je prošnji rad ustregel in začel zbirati vse italijanske knjige, ki so poročale o Slovencih in Jugoslovnih. Članku je dal naslov "Nekaj italijanskih glasov o južnih Slovanih", ga poslal uredniku Čermelju in je bil v letu 1927 tudi objavljen, seveda pod psevdonimom Slavko Slavec. ("Knjižno družino "Luč" so ustanovili v Trstu pod okriljem tiskarne "Edinost" leta 1927, ko je prenehal "Naš glas" in je "... izdajala dvakrat letno zbirko treh knjig, poljudno znanstveni zbornik "Luč", ki je bil nekak arhiv za primorske probleme, eno izvirno povest primorskega avtorja in en prevod kakega slovenskega pisatelja." Tako je zapisal dr. Lavo Čermelj v svoji knjigi "Slovenci in Hrvatje pod Italijo", Ljubljana 1965). Dr. Čermelj je ostal urednik do novembra 1927, nato je njeno uredništvo prevzel France Bevk do leta 1938. Leta 1933 se je založba združila z Gorisko matico.

Že v jeseni leta 1925 je Budal mislil na slovensko čitanko, ki bi mu služila pri poučevanju slovenščine, tudi ker je oblast preganjala učbenike iz Jugoslavije. Čitanko je sestavil in v dnevniku posebej omenil sestavke o Levstiku, Erjavcu, Jenku, Stritarju, Jurčiču, Gregorčiču in Župančiču. Konec leta je tiskarna Carducci, sedaj tako preimenovana nekdanja "Narodna tiskarna" v Gorici, sporočila Budalu, da bodo začeli tiskati njegovo čitanko v letu 1928 z naslovom "Slovenski cvetnik za srednje šole" - Antologia slovena ad uso delle scuole medie compilata dal Dott. Andrea Budal. Še enkrat se je dr. Čermelj obrnil na Budala in ga prosil še za kakšno povest. Novi pripovedi je Budal dal najprej naslov "Uštinove usode", nato pa "Ubogi Uštin". O povesti je sporočil uredniku Čermelju v Trst in prijatelju Bevku v Goricu in mu jo tam tudi izročil. Bevk mu je ob tej priliki zaupal, da je italijanski publicist prof. Umberto Urbanaz - Urbani, tedaj censor slovenskih in hrvaških publikacij, skušal pri dr. Čermelju izvedeti, kdo se skriva za imenom Slavko Slavec. "No, znani Slovenec, ali ga ne poznate?" je bil Čermeljev odgovor in pravega pisateljevega imena ni izdal. Kot napovedano, je "Ubogi Uštin" izšel v Trstu za novo leto 1928 pri "Književni družini "Luč"".

Jeseni je uredništvo Goriške matice želelo od Budala prevode italijanskih kmetskih novel, česar se je pisatelj lotil v naslednjem letu, prevajal je iz italijanščine v slovenščino pa tudi obratno. Na ravnateljevo željo je namreč prevedel Bevkove "Rablje" - "I carnefici" in nekaj pesmi iz čitanke ter mu izročil tudi svojo pesem "Blagi večeri" iz LZ 1922 s prevodom v italijanščino.

Zadnje izvirno delo iz leta 1927 je "Mladina", a je ohranjen samo naslov, objavljena pa sta dva prevoda novel italijanskega avtorja Renata Fucinija "Cvetka" ("Fiorella") in "V Maremmo gredo" (iz zbirke "Nella campagna toscana") in sicer v KGM za leto 1929.

Povest "Orli in sokoli", o kateri je pisal jeseni leta 1927 in še aprila 1928, je ostala neobjavljena; ali pa je tudi napisal, kar mu je posreoval Bevk, namreč, da želi Čermelj "... za onostran kaj sočnih verzov ..." ("Materin dnevnik"?), pa iz dnevnikov nisem mogla ugotoviti in je verjetno ostalo samo pri želji.

Kot že rečeno, je Budal kot zvesti sodelavec Goriške matice v njenem "Koledarju" za leto 1927 objavil poleg črtice "Štirinajst" še pesmi "Krn kima", "Burja v tujini", "Pred zimo, "Zastrte planine", "Curki" in zlasti pretresljivo

pesem "Bratu", ki je izginil na fronti že leta 1915:

"Med prvimi so te zagnali nad Ruse -
dvanajsta od takrat že diha jesen: ...
Kod hodiš? Kaj delaš? Glej, vsi milijoni,
ki takrat so v krvi nam brodili svet,
so davno vrnili se ali so padli -
le tebi je vojna zabrisala sled."

Ni priče ne pisma, ni duha ne sluha ...
Ima te li Rusija? Skriva te grob?
In koliko vas je zagrebla usoda?
Odzovi se, reši nas težkih tesnob!"

KGM je napovedal za naslednje leto novo povest "Tičarjev Tone", za katero vemo, da je Budalova, z besedami: "Kdor bo hotel brati lepo povest našega ljudstva in naše zemlje, poljudno in z vso srčno toploto pisano, bo moral vzeti to povest v roke, ki jo je spisal dober poznavalec našega ljudstva in našega jezika. V tej knjigi bosta dodani še dve povesti istega pisatelja in sicer "Štefan izpod Skal" in "Pepe s Krasa". Tudi ti dve povesti nosita na sebi iste vrline kakor prva. In kar je glavno: iz naše zemlje sta, naša duša diha iz njih."

1928

V letu 1928, ki je bilo ustvarjalno plodno, je Andrej Budal objavil svoja dela bodisi pri Goriski matici, bodisi pri tržaški "Luči" ali "Biblioteki za pouk in zabavo". V skladu z željo uredništva GM konec leta 1927 se je takoj lotil prevajanja italijanskih kmetskih novel. Prva je bila D'Annunzijeva "Toto", ki jo je objavila tržaška "Biblioteka za pouk in zabavo" s prevajalčevim psevdonomom Slavko Slavec. Tedanji urednik GM in goriške "Edinosti" Albert Rejec ga je kmalu prosil za nove prevode in Budal je pripravil še dve noveli Grazie Deledda, "Skriti otrok" in "Lisica"; prvo je objavil KGM za leto 1929, drugo pa že prej omenjena tržaška "Biblioteka za pouk in zabavo", obe seveda pod psevdonomom Slavko Slavec. Prevoda Panzinijeve novele "Smrt pinij", ki ga je obenem s prevodom "Lisce" izročil Feiglu za "Koledar", med objavljenimi deli v "Koledarju" ni.

Poleg podatkov o literarnem delu v tem letu, snovanja izvirnih del, prevajanja, pisanja poročil itd., si je Budal zapisoval tudi politične dogodke, ki so zadevali zlasti Slovence v Italiji. Zapisal si je npr. Trinkovo pripoved, "... kako so mu ponujali goriško nadškofijo, a se je odločno branil, ker noč sodelovati pri Sedejevem pokopavanju." Tedanji goriški nadškof Slovenec Francišek Borgia Sedej se je namreč potegoval za zaščito Slovencev in slovenskih duhovnikov na Primorskem; zaradi vse hujšega fašističnega pritiska se je leta 1931 umaknil in nato tudi kmalu umrl. Tržaški "Piccolo" je celo javil, da so se v Sezani "... slov. društva prostovoljno razpustila sama od sebe iz navdušenja za fasizem": farsa o "svobodi" Slovanov se je nadaljevala do tragičnega zaključka: v Gorici je bila razpuščena "Zadružna zveza", nacionalna in gospodarska organizacija Slovencev, "Piccolo" je tudi javil, da so ukinili slovenski dnevnik "Edinost" in urednike izključili iz sindikata in jim tako onemogočili zaposlitev; zatrli so tudi "Goriško stražo", konzervativno slovensko glasilo.

BIBLIOTEKA ZA POUK IN ZABAVO

SLAVKO SLAVEC

DORA SE DRAMI
IN DRUGI SPISITIKALA IN ZALOŽILA TISKARNA „EDINOST“
TRST 1929.

Andrej Budal: Dora se drami (154)

BIBLIOTEKA ZA POUK IN ZABAVO

SI AVKD SLAVEC

RAKEŽEVA
LIZA
IN DRUGI SPISITIKALA IN ZALOŽILA TISKARNA „EDINOST“
TRST 1930.

Andrej Budal: Rakeževa Liza (157)

BIBLIOTEKA ZA POUK IN ZABAVO

SLAVKO SLAVEC

SPOMIN Z JEZERA
IN DRUGI SPISITIKALA IN ZALOŽILA „TIPOGRAFIA CONSOCIALE“
TRST 1931.

Andrej Budal: Spomin z jezera (160)

MED SRCI IN
ZEMLJO

POVEST

GORICA, 1932.
IZDALA IN ZALOŽILA KNJIŽ. ZADRUGA „GORIŠKA Matica“.

Andrej Budal: Med srci in zemljo (66)

Ob vseh teh vesteh so se Budalu rojevale "... ideje, načrti za romane", sicer pa je prevajal, pisal literarna poročila in korigiral svoja dela, ki so bila v tisku, zlasti skrbno je spremljal nastajanje svoje čitanke, "Cvetnika".

V januarju je dobil iz rimskega ministrstva imenovanje v izpraševalno komisijo za slovenščino in tozadenvno potoval v Rim.

V šolskem letopisu "Annuario" je izšla Budalova pesem "Blagi večeri" v njegovem italijanskem prevodu. V tem letu je mnogokrat potoval v Gorico, hodil v uredništvo GM, v "Narodno tiskarno" in se srečeval s prijatelji in sodelavci. Tako je "... v kavarni Garibaldi prisedel Lavo (Čermelj, op. M. L.); želi obtožujoče verze, prevode itd. - Opoldne v tiskarni Lukežiču izročil popravljeni izvod čitanke ... Pozneje Rejec ... Razmotrivali: Ijudski voditelji in masa, morala pri vodstvu mas, primera Šček - Rejec, Abd. načrti "Marina pot", katolicizem pri Slovencih, zatiranje manjšin ... Pri G. M. ... notri še Feigel in Rejčev brat; ...". Kasneje je ta svoj načrt razvijal, ko je za "Marino pot" prebiral "listke iz listov", in le še enkrat v tem letu omenil, da je "... Snoval "Mara"".

V marcu 1928 je prof. Maver želel sestavek o Aškerzu za "Encyclopedia Italiana", ki ga je Budal takoj napisal in mu ga poslal. Maver pa mu je odgovoril, "... naj piše dalje v it. za Enciel. Ital.". Članek je enciklopedija objavila in je ohranjen tudi v rokopisu, zapisal pa je v dnevniku, da so mu korekture vrnili "brez kljuk". Ob množici naročil in lastnih želja je postal "slabe volje od prevelike vpreženosti", saj so ga uporabili celo za uradnega tolmača pri zasliševanju jugoslovanskega deserterja, "... se dolgo izvijal" in za bodoče odklonil tako neprijetne naloge.

Ko mu je urednik "Luči" dr. Čermelj poslal češko delo Karla Čapka - Choda "Ad hoc", ki naj bi ga Budal čimprej prevedel v slovenščino, je začel obnavljati svoje znanje češčine, "... ril po češčini", in se odločil za delo "Chvojka", ga naslovil "Hojka" in prevod kmalu končal. Pri delu mu je pomagala tudi žena, Čehinja po ocetu. Dr. Čermelj mu je poslal še "... podatke o Čapku; in sporočil tudi, da so "... našega Franceta" pridržali ... (?).- Podatki o avtorju so izšli skupaj s prevodi pri "Luči" leta 1928.

Med prevajanjem italijanskih "novelic" in "Hojke" je pripravljal še "Note grammaticali", glosar in kazalo "Čitanke", in že je dobil od urednika Čermelja novo Čapkovo zgodbo, "Nedonošen", ki jo je prav tako prevedel in odpadal uredniku. Medtem je prejel Čermeljevo sporočilo da so "... Bevk pridržali 6 dni, nato izgnali iz Trsta ... iz polit. razlogov..."

V aprilu 1928. leta je že izšel prvi odlok o poitaliančevanju slovenskih imen in ravnatelj Bortolotti je tudi prof. Budala vprašal, če si ga bo spremenil. "Ne", je kratko odvrnil, "... ker ima že mednarodno obliko ...". Odlok je namreč zajel vse državno uradništvo. Tržaški "Piccolo" je pisal, da se morajo poitaliančiti tudi krstna imena.

Vmes je pisal literarna poročila, ki so izhajala v LZ in "Luči", večje delo pa je bila čitanka "Slovenski cvetnik za srednje šole", ki je izšla tega leta v Gorici.

Julija je odšel z družino na počitnice v vas Drežnico pod Krnom in s posebno ljubeznijo opisoval ta slikoviti vrh: "Krn, siv, navpičen, trd ... niže ... snežena belina, pod njo planina kot stožec ..., kot streha, pod streho rdečkaste, navpične stene, pod njimi položnejše planine, gozdovi, tokave, soteske, par mogočnih skal,

par velikih ran v zemlji sredi temnega zelenja, spodaj skalnat hribček kakor gradič ..., grebeni, planine, v njih zile od drč in hudournikov ... V bližini zvonkljanje krav ... V stenah pokanje topičev vojakov planincev ...". In še: "Štali v polju, na drugem koncu zapeli kosti narodne, ... divno razpoloženje ...".

Opis krnskih lepot je mnogo daljši, a zeleta sem prikazati le delček njegovega daru za opazovanje in opisovanje narave. V tem planinskem miru je "... zlagal pesem "Dva grba" in ponavljal, kako lepo pojo ob večerih fantje slovenske pesmi. Tu je tudi dvakrat samo omenil pesem "Na palud", potem pa nič več.

Odmev počitniških doživetij so pesmi z naslovi "Ime na soli", "Napisi" in "Pravde" in so po vsej priliki v zvezi z opombo v dnevniku, da so mu ostala v spominu vzidana italijanska imena stez in križisc, "... kakor bi bili v Rimu".

Še in se je pel slavospeve planinam, ki so se mu zdele kot "Kamnito kraljestvo raztresenih skal kakor podrtih gradov". Krnu, "... ki kima zgoraj siv in jasen čez šume in pašnike ..."; na Ozbnu so ga navdušili "... prelepi gojeni pašniki, čisti, pokošeni, obdani z leskovim gozdom, krasen, vilinski prostorček ...; čudežno lep svet, vse se dotika; polje, pašnik, gozd, planina, skala, globel, potok, hudournik ...". Opisoval je dreženske prebivalce, zlasti ženske, npr. "gospodinja z junonsko hčerjo", "2 sestri, ena ravna in lepa kot slov. Venera, druga tudi lepa .... a grbasta ...", redkeje moškega, npr. "čevljar z mefistovsko glavo ...".

Z družino je obiskal tudi Vrsno in Libušnje, kjer jim je učitelj pripovedoval o pouku italijanščine v soli. Budal je sklepal, da "... it. sola bi imela uspeh samo, če bi v vsaki vasi ustanovili zavod, otroke iztrgali družinam in jih tako poitalijančili; (Ali se niso mislili na to?) ..." in s tem hotel poudariti, da slovenskih otrok ne bodo mogli tako hitro potujčiti, kot so Italijani mislili. Na vasi je to vsekakor držalo, v mestih pa je bilo slabše.

Za slovo se je pisatelj z gospodarjem, kjer so bivali, z učiteljem in znanci povzpel še na Krn, tako da so bili ob sončnem vzhodu že na vrhu. "... Solnce ... sijalo v doline ... se razgledovali z zemljevidom v morje megle nad Ljubljano, po vencu Kamniških planin, na Triglav, Mangart, Rombon, Prestreljenik, Kanin, Dolomite, Videm, morje, Sv. gora, Soča, Idrijca ... na pobočju polkrogi kamenja kot prave postojanke, cementne stopnice, kapelice, ... barake, stari čevlji, gnila obleka, čelade, ščit, zlomljena bodala, mnogo železa in lesa, votlin in jam od granat ... Ponoči ... fantje peli na vasi: Eno devo le bom ljubil, Njega ni, Vasovalec ... Živi Gregorčič! ..."; opis je živ, saj je to bilo področje velikih soških bitk v 1. svetovni vojni. "Solnce zahajalo za Stolom, trgali zvončnice, regratove balončke, ajda se ulivala kot najlepše mleko s svojim cvetjem po vjugastem svetu."

Iz "Encikopedije srpsko - hrvatsko - slovenske", ki jo je dobil v ocenjevanje, je Budal zbral vse, kar je pisalo o Slovencih in posebej poudaril Ramošev članek o slovenskem jeziku. Literarno poročilo ima naslov "Slovenci in Slovenija v Narodni enciklopediji" in ga poslal LZ-u, kjer je bilo tudi objavljeno.

Bevk je iskal pri domačih avtorjih novo povest za GM; Budal si je zapisal v dnevniku, da bi kaj prispeval in dodal, da urednik želi še podatkov o "Čigava si?", po čemer sklepam, da je imel avtor tematiko in naslov že izbrana. Povest "Čigava si?" je pisal od oktobra 1928 do avgusta 1929 in tedaj Bevku omenil, da je možno prvi dve poglavji tudi opustiti, če se mu zdi predolga. Bevk mu je kasneje sporočil,

da bodo povest skrajšali, Čermelj je menil, da "... ne bo ne za občinstvo, ne za oblast. Vrnil rokopis, Abd. ga pregledoval ...", "Popravljal ..." in "Končal krajšanje ...", nato še štirikrat korigiral in je končno izšla pri Goriški matici leta 1930 pod psevdonimom Slavko Slavec. DiS jo je negativno ocenil.

Oktobra 1928 se je Budalom rodila še druga hčerka Breda.

V začetku novembra 1928 so Budalu prinesli Čermeljevo pismo iz Trsta z novico, da bodo ukinili še vse preostale slovenske šole in da bo treba iskati kruha v Jugoslaviji. Omenil mu je svoj pogovor z dr. Brecljem v Ljubljani, namreč da se tam "... ne ukvarjajo s Slovani iz Italije, dokler niso odpuščeni in izgnani ... , da je Štajerska prepolna Primorcev, kvečjemu še kako mesto vratarja, drugače le Macedonia...". In res se je mnogo Primorcev naselilo tam doli.

Decembra je Budal v svojem dnevniku omenil obisk esperantista dr. Achila Tellinija, ki je nabiral narodne pesmi po Italiji in Balkanu in iskal nasvetov ter obsojal asimilacijo; vendar je Budal v dnevniku tudi posumil, če ni morda "agent provocateur".

Zasnovana, morda napisana, a neohranjena oziroma neobjavljeni dela iz leta 1928 so se "Življenski kolobar" (nastala ob kolegovem izpitu iz slovenščine v Rimu), "Pokonci izpod korenin", rokopis "Iz starih časov", o katerem je zapisal, da ga je pregledoval, pesem "Zlatorog", "Pod valjem", kjer je verjetno mislil na valj potujčevanja, in "Zapovedi".

Zapisal pa je v dnevniku pesmico dveletni hčerki Sonji (uradno Veri), ko ji je razkazoval pomlad v poljani".

"Poglej te grmiče -
v njih vesele ptice: -
tam zelena trava -
po njej se pase krava; -
njiva je zorana -
tudi posejana; -
tu pa bela cesta -
iz vasi do mesta ...".

V KGM za leto 1928 je založba napovedala izid Slavčeve povesti "Župan Žagar", v "Koledarju" pa je objavljena njegova povest "Pepe s Krasa".

1929

Andrej Budal kljub pregorvorni profesorski natančnosti v dnevnikih ni navajal prav vsega, kar je pisal. Tako sta bila v "Biblioteki za pouk in zabavo" leta 1929 objavljena njegova prevoda "Viteštvu na kmetih" (Giovanni Verga, "Cavalleria rusticana") in "Deviška gruda" (Gabriele D'Annunzio, "Terra vergine"), oba pod psevdonimom Slavko Slavec. V dnevniku je o prvi noveli zapisal le, da jo je prečital in da "... biblioteka izide z "Viteštvom na kmetih." -"

6. januarja 1929, ko je bila v Jugoslaviji uvedena "... za Korošcem vojaška vlada", v resnici pa diktatura kralja Aleksandra, je Budal v dnevniku omenil pisanje tržaškega časnika "Piccolo", da "... zlohotno razlagata njen absolutizem ...". Budal, ki je iz tujine gledal na Jugoslavijo kot na svojo pravo domovino, je v

prvem navdušenju spesnil "Vso srečo kralj!", pesem posal LZ-u, vendar je urednik Albreht ni objavil.

V letu 1929 je napisal se drugo razpravo z naslovom "Italijanski glasovi o Slovencih in Hrvatih v Italiji" (prvo je napisal in objavil v "Luči" leta 1927), ki je ohranjena v rokopisu na 74 straneh. Posal jo je Čermelju v Trst, a ni bila objavljena.

Med Slovence je v začetku leta udarila Čermeljeva vest iz Trsta, da so vse "... revije najbrž pokopane, tudi vse drugo v nevarnosti ...". Klerikalci upajo na eno revijo ...". Namreč po fašistični konferenci pokrajinskih tajnikov v Trstu junija 1927. leta so sklenili zatrepi ves slovenski tisk z redkimi izjemami, izhajali naj bi le mesečnik "Družina", tednik "Novi list" in hrvaški tednik "Istarski list", vse v Gorici in pod uredništvom Engelberta Besednjaka, nekdanjega rimskega poslanca. V Trstu je še živila "Biblioteka za pouk in zabavo" (1929-1939); za svojo fašistično propagando pa je oblast npr. ob fašističnem plebiscitu uporabila letake, tiskane v slovenščini! Vendar v teh publikacijah ni smel iziti noben politični članek. Vse to je le životarilo do konca leta 1930, ko je goriški perfekt Dompieri zatrdiril, "... da bo odslej vsaka številka že ob izidu zaplenjena" in formalne prepovedi niti ni izdal. Tudi o tem piše dr. Čermelj v svoji že imenovani knjigi "Slovenci in Hrvatje pod Italijo". Ljubljana 1965).

V letu 1929 sem zasledila v dnevnikih tudi "razmišljanje o Bogu ...", tema, ki jo je še v poznih letih kritično obdeloval. Konec maja je odšel zaradi očetove bolezni v Gorico in se seveda zglasil tudi pri sodelavcih in prijateljih. Ko je spraševal po uredniku Rejcu, so ga prestrašeni opozorili, naj ne sprašuje po njem, ker je ušel v Jugoslavijo. (Živel je celo pod tujim imenom, da ga ne bi našli in izročili Italijanom, kot so to storili s komunistom Srebrničem prav leta 1929.) Dr. Besednjaku so fašisti grozili, Bevk pa je Budalu zagotovil, da bo vztrajal in pisal dalje. Kmalu mu je posal tudi novo delo za prevajanje, slovaško Kukučinovo "Dve povídky za slovenska". Budal je prevedel povest "Mišo", zbral podatke o avtorju in napisal članek o Kukučinu (s pravim imenom Matej Bencúr) in o Slovakih ter vse skupaj izročil Bevku za "Luč". Tam je prevod izšel l. 1929, psevdonim je bil Slavko Slavec, tiskala ga je še tiskarna "Edinost".

Fašistični vijak je vse bolj privijal, začeli so se že prvi procesi. V Gorici je bilo uredništvo Goriške matice shajališče še preostalih treh slovenskih pisateljev, živečih v Italiji. Bevka, Feigla in Budala in še redkih kulturnih delavcev. Dr. Čermelj je bil maja 1929 še v Trstu in po naključju so se vsi našli v Gorici. Čermelj je prevod takoj vzel za tisk; tiskarna je medtem že postala "Tipografia Consorzia", zadnji urednik "Edinosti", prof. Filip Peric, je zaprosil za izselitev in po prvotni odklonitvi potnega lista naslovil prošnjo na samega Mussolinija ter dovoljenje tudi dobil. Umrl je v Ljubljani po drugi svetovni vojni. Urednik Rejec je bil v Beogradu najprej tajnik, nato pa član izvršnega odbora Zveze jugoslovenskih emigrantskih združenj iz Julisce krajine; dr. Wilfan je prav tako odšel iz Trsta, urednik Čermelj pa tudi ni imel več ljudi in sodelavev, ker so jih zaprli ali internirali, medtem ko je kot profesor fizike in matematike še vodil privatni tečaj na trgovski šoli; ženo učiteljico so že prej odpustili. "Pojde dokler pojde", je bilo vse, kar je lahko dejal.

Junija 1929 je Budalov oče tragično umrl v Soči in "- v najlepšem junijskem dnevu ... Krasna očetova zadnja pot domov po vsem ljubljenem polju, kipečem v najsilnejši plodovitosti ..." .

V septembру je Budal v dnevnikih omenjal izvirno delo "Sosed", ki naj bi zajemalo snov iz časopisnih izrezkov o sodnih procesih, omenil ga je spet naslednje leto, ko je pisal o "Sosečini", jo omenjal še nekajkrat v tem letu, a ni bilo objavljeno.

Pač pa je bila v "Biblioteki za pouk in zabavo" objavljena povest "Dora se drami", seveda spet s psevdonimom Slavko Slavec.

Svoje kategorično stališče o nacionalnem vprašanju je pokazal tudi pri lastnih otrocih. Zahteval je, da hodijo v javne šole, ne morda v privatne ali cerkvene; "Ne bomo plačevali za poitaliančevanje ...; če pa te rahle rastlinice niso za življenje, naj umro, več ni mogoče storiti zanje." Storil pa je vse, da so bili njegovi otroci vzgojeni v slovenskem duhu in so ostali Slovenci.

Zaradi incidenta na "plebiscitarnih" volitvah marca 1929 je bil na smrt obsojen in ustreljen istrski rodoljub Vladimir Gortan, ko je ob streljanju smrtno zadet padel nek volivec. Tudi to je Budal zabeležil v dnevniku.

Ko so se oktobra spet sestali v Gorici Čermelj, Bevk, Feigel in Budal, so sklenili, da mora tokrat svet izvedeti o novi fašistični raznarodovalni potezi, poitaliančevanju vseh slovenskih priimkov; razmišljali so o posredovanju PEN - kluba in Budal je sklenil napisati razpravo o tem vprašanju. Kmalu pa je Bevk sporočil, naj Čermelu ne piše več, ker je ta na Martinov večer kot lažni jugoslovanski železničar ilegalno prekoračil italijansko-jugoslovansko mejo in odšel v Ljubljano. Tu je bil ves čas v nevarnosti, da ga zapro, kar so Italijani storili takoj po prihodu v Ljubljano aprila 1941 in ga na drugem tržaškem procesu decembra 1941 obsojili najprej na smrt, nato pa kazen spremenili v dosmrtno ječo. (O tem piše dr. Čermelj sam v knjigi "Med prvim in drugim tržaškim procesom", Ljubljana 1972.)

Pisanje razprave je Budal za kratek čas prekinil, jo nato dokončal, naslovlil "Kako se priimki italijanijo" in jo sam odnesel Bevku v Gorico, vendar podatka o objavi ni. Med Budalovimi knjigami sem našla tudi knjižico, pravzaprav priročnik za uradništvo, ki je izšel z navodili in s poitaliančenimi oblikami za vsak slovenski priimek.

Decembra je sestavil še "... drugi članek o priimkih (za tu)" in ga lastnoročno odnesel v Gorico. V domačem Štandrežu, kjer je pomagal urejevati zapuščino po umrlem očetu, je izvedel, da so "... na občini ... vse prisilili k prošnji za it. priimek, ...". Ugotovil je velikansko "nasprotje med Italijani starih in novih pokrajin ..." in pa da bo "... glede otrok ... odvisno od staršev, ali bodo znali slovenski ....".

Bevku je tako izročil dva članka o priimkih, a si ju ta verjetno ni upal objaviti.

Konec decembra je prevedel se dve Kukučinovi noveli, "Novinci" ter "Senca in svetloba" in ju sele januarja 1929 poslal Bevku v Gorico; prevoda sta izšla v "Biblioteki za pouk in zabavo" leta 1930. Prav tam pa je v letu 1929 izšel prevod novele Georges Courtelina "Poročnik Flick" s psevdonimom Slavko Slavec in z biografijo o avtorju. Štiri literarna poročila so izšla v LZ-u, eno s psevdonimom Pastuškin, ostala tri pa podpisana s polnim imenom.

Nekaj poročil, proza "Cesarjev rojstni dan", "Ulica ubogih" in "Rimska straza" so ostali neobjavljeni.

V KGM za leto 1929 je bila napovedana Budalova oz. Slavčeva povest "Čigava si?" in objavljeni so bili 4 prevodi, G. Verge "Tolovajeva ljubica", Renata Fucinija "V Maremmo gredo" in "Cvetka" ter G. Deledda "Skriti otrok", vse seveda pod imenom Slavko Slavec. Ob 10-letnici izhajanja knjig GM je izšel tudi nepodpisani članek, iz katerega sem vzela nekaj misli, ki jih bom tu navedla: "... desetič gredo knjige GM med svet ... mislimo vselej tiste ljudske knjige, ki so napisane in natiskane za to, da prodrejo v največjem številu ... med najširše sloje ljudstva, da jim prinesejo v prvi vrsti estetske in strokovne izobrazbe ... Tisto poceni knjigo je bil dal slovenskemu narodu veliki škof A. M. Slomšek, prihajala pa je iz Celovca ... (Mohorjeve knjige). Vojna je postavila novo državno mejo in slovenski človek je skoraj ostal brez knjige, zlasti Primorje ...

L. 1919 je izšel zato v "Narodni tiskarni" v Gorici skromni "Koledar Goriške matice", iz katerega se je razvila "Goriška matica." Pravi lastnik je bila do l. 1929 "Narodna tiskarna" v Gorici. Njen predsednik je bil pok. dr. A. Gregorčič, urednik prvega in vseh naslednjih Koledarjev in knjig do l. 1924 je bil dr. Andrej Pavlica, nato je po njegovem prostovoljnem odstopu Gregorčič imenoval za novega urednika F. Bevka. L. 1929 je "Narodna tiskarna" prenehala biti lastnica Goriške matice, ki se je spremenila v književno zadrugo z istim imenom in je bil priključen k uredništvu še Damir Feigel, ki je bil tudi tajnik zadruge, F. Bevk pa predsednik.

Knjige so tiskali v visoki nakladi, nekatere celo okrog 25.000.

L. 1920 je nastalo ime "Goriška matica", Koledarjem so se pridruževale povesti in slike ... verzi in črtice.

L. 1928 je jubilejno, deseto leto, "Goriška matica ... izdala 41 knjig, med ljudi je šlo okrog pol milijona knjig. ... Deset let ljubezni, deset let dela, deset let uspehov ... desetič se naše ljudstvo zaveda, da je treba poleg vsakdanjega kruha tudi duševne hrane v obliki lepe in koristne besede, ki je tiha graditeljica naše kulture. Enainštirideset knjig je šlo v naše domove ... v 10 letih smo sezidali prvo nadstropje naše kulturne zgradbe, naj postane v bodočih 10 letih ... veličastna palača, ki naj priča o naši požrtvovalnosti in moči ...

... Če knjige niso vedno napredovale, ni bila vselej krivda uredništva. Manjka sotrudnikov za petero podobnih družb med Slovenci. Ostali smo navezani samo nase, moramo strniti, kar imamo najboljšega, da damo ljudstvu. Tako izmerimo svoje moči, ... vendar je tudi mnogo ovir in nevarnosti ...".

Clanku sledi še pregled posameznih Koledarjev, od prvega za l. 1920, ki je bil "... v znamenju porušenih domov in vračanja beguncov, mnogi sodelavci so utihnili, nekateri so se skrili za psevdonime, ... Pesnik Pastuškin je že znan, ako tudi je izmišljeno ime ...".

Koledar 1921 je tudi v znamenju vojnega pustošenja, v tekstu je nad 1000 slik med vojno umrlih ali izginulih Slovencev ..." Koledar za 1922 je slikovno predstavil primorske kulturne delavce, Koledar za 1923 je bil "... urejen v smeri dobrodelnosti ...", Koledar za 1924 je prinesel "... novost, ... seznam članov, ki je izšel le enkrat, nato iz taktičnih razlogov opuščen. Tu je leposlovje v ozadju ...".

Koledar za 1925 je posvečen "Prosveti slovenskega ljudstva v Julijski krajini ...", v Koledarju za 1926 je nekoliko več leposlojava, tudi Pastuškinovo "Kumovanje".

v Koledarju za 1927, je med pesniki in pripovedniki - st. -, kar je bil tudi eden izmed Budalovih psevdonomov,

Koledar za 1928 ima na prvem mestu leposlovje in članke o znamenitih možeh in

Koledar za 1929 je urejen v duhu 10-letnice Goriške matice ... "Po svoji novi opremi je dosegel umetniški višek med slovenskimi Koledarji."

Andrej Budal ali Slavko Slavec je v slednjem objavil 4 prevode:

Giovanni Verga - "Tolovajeva ljubica".

Renato Fucini - "V Maremma gredo" in "Cvetka" ter

Grazia Deledda - "Skriti otrok".

1930

V letih vedno hujšega fašističnega nasilja je Budal pisal vse manj izvirnih del; muze ne molče samo v vojni, tudi v takem vzdusu je ustvarjanje izvirnih literarnih del otežkočeno. Prevladujejo poročila, članki in prevodi ter spremljanje dnevnih dogodkov. Teror je rojeval odpor, pri Budalu predvsem miselni in ob prestolonaslednikovi poroki je zapisal, da "... prihodnja vojna pomete vse kralje s sveta? ...". Prihodnja vojna! Že v začetku leta je napisal 3 literarna poročila za LZ in sicer "Mahnič je mahnil iz Mantove" o razpravi prof. Bartolomea Calvija "La sventura di Jefte in Giuseppe Parini e nello Sloveno Simone Gregorčič, Mantova.", "Marinetti akademik" in "Slovstvene nagrade v Italiji" in še, da je poslal prof. Kidriču prepis furlanski rokopis s slovenskimi števnikami iz l. 1458. V Budalovi zapuščini je ohranjen rokopisni list, na katerem je prepisan omenjeni furlanski rokopis in koncept pisma prof. Kidriču. Rokopis s števnikami je bil objavljen v "Jadranskem almanahu" l. 1930. Sistematično je pričel zbirati podatke in sestavljati seznam italijanskih prevodov iz jugoslovenskih literatur in v zborniku "Luč" za leto 1931 je izšel sestavek "Italijanski prevodi iz jugoslovenskih slovstev izza svetovne vojne" pod psevdonomom Slavko Slavec.

Izvirni deli sta bili sprva dve, "Spomin z jezera" in "Rakeževa Liza", obe objavljeni v "Biblioteki za pouk in zabavo", obe s psevdonomom Slavko Slavec. Tiskala je že "Tipografia Consorziale", kar je bilo novo ime za nekdanjo slovensko tiskarno "Edinost".

Sledila so spet tri literarna poročila za LZ, prvo o zadnjih Bevkovih knjigah, drugo o Trinkovi knjigi "Črtic in slik iz beneško-slovenskega pogorja", "Naši paglavci", ki je izšla v Gorici leta 1929, upravičeno kritično pa je zaradi številnih netočnosti ocenil prevod Cankarjevega "Mojega življenja" izpod peresa prof. Calvija.

Julija je šel Budal iz Gradeža na božjo pot v Barbano in je romanje prav slikovito opisal; v cerkvi je spet slišal slovensko petje, "... ganjen. Če hočeš čuti slov. molitev in petje, moraš zdoma v tujino, doma bo kmalu prepovedano. Vera je močna. Marija zasluži vse to, če je zgodovinska, za to, ker je bila taka, če ne pa za to, ker si je človeštvo v njej in njenem sinu ustvarilo tako visok pojem o človeški dostojanstvenosti; težko je reči, kateri slučaj je bolj visok in diven ...".

V juliju je Budal obiskal beneško razstavo in si v dnevniku zapisal osebne ocene posameznih paviljonov, npr. "... Italija (marsikaj lepega, preveč politike, čudni fu-

turisti ...), Anglija: malo učinkovita. Amerika uborna, Nemčija: vse težko, okorno, grdo. Zastonj bi človek marsičesa ne maral. Dobro, da ženske niso tako grde, kakor jih nekateri slikajo ... Nemci in Nemke ... opravljeni, kakor bi štanderški orač ušel od pluga ...". Po poti je v Benetkah šel samo "... skozi cerkev S. Marka (nagrabilo zlato in bahatost brez vere ne miha)" ter se odpeljal v Padovo, si ogledal znamenito cerkev sv. Antona (v njej je videl na spovednicah izmed slovenskih jezikov napisano samo "slovenski" in "polski" in komentiral: "Oba najbolj katol. naroda!" ter pogledal tudi univerzo. Zaključil je: "Konec počitniških potovanj." -

Odpravil se je na kratek obisk k družini v Trbiž, "it. - nem. vtis", in že tam začel zopet prevajati, tokrat Kukučinov "Vaški roman". Po vrnitvi domov se je v Videmski "Biblioteca Comunale" izpopolnjeval v slovaščini. Sledil je prevod G. Giacose "Zgodba o dveh lovcih".

Mimogrede je šel v Gorico k Bevkui in mu izročil oba prevoda. Bevk mu je povedal, da je "... Jadr. almanah zaplenjen (!), češ da je preveč o zadružni zvezi in razpuščenih ustanovah in se vobče preveč objavlja, prefekt Besednjaku potegnil iz predala "Čigava si", češ da se lahko "Nemci" nadomesti z "Italijani" in je višji urad iz Rima zahteval, naj se zapleni, Besed. odsvetoval, prepozno, bi ljudi še bolj opozorilo ... Jelincič (Zorko, op. M. L.) se zaprt v Rimu, na njegovem domu orozniki se hvalili: "Vemo, da Bevk piše knjige zoper It. ...".

Na kratkem obisku v Trbižu, kjer je bila družina na počitnicah, je obiskal Volčjo vas, tudi tu je bilo "zunanje lice it. - nem., ljudje slov., napisi it. - nem.", in čudovito lepa Belopeška jezera.

Vrnil se je v Videm in z vlaka gledal pokrajino, kjer sta "... temna zelen in vedra zelen se družila z opalno sinjino ...", doma pa je pričel popravljati svojo povest "Ti si moja - jaz sem Tvoj". Povest je predeloval in dopolnjeval vse poletje, jo omenil še v začetku novembra, potem pa o povesti s tem imenom ni več pisal in je pod tem naslovom tudi ni objavil. Konec septembra, ko je povest po zapisih v dnevniku zaključil, je "... pozneje nesel pismo za Bevka" na pošto. Bevk mu je bil namreč sporočil, "... da je pod polic. nadzorstvom za 2 leti, češ, da objavlja irent. spise, a niso navedli faktov - samo da mu niso prišili "Čigava si?" ", je sam zase komentiral Budal in zaključil z besedami: "Želi povest za G. mat. - Abd. nič obljudil."

Prav septembra leta 1930 je bil položaj v Julijski krajini zelo napet. Zaradi atentata na urednistvo fašističnega glasila "Il Popolo di Trieste" 10. februarja 1930 (ko je pred vhodom pocila bomba, ubila enega urednika in tri ranila) in še drugih terorističnih dejanj so obtožili 87 oseb, uspeli so jih ujeti le 52, sodili pa so osem-najsttim za dejanja zarote proti državi, uničevanja imetja, ropov, ubojev itd. (Podatki so iz Čermeljeve knjige Slovenci in Hrvatje pod Italijo, Ljubljana 1965.) Dne 1. septembra je začel v Trstu tkim. Prvi tržaški proces, "Piccolo" je pisal o "procesu zoper teroriste". Izmed obtožencev, v večini Slovencev, so štiri obsodili na smrt 5. septembra in jih drugo jutro ustrelili v Bazovici; to so bili bazoviški junaki Bidovec, Marušič, Valenčič in Miloš, eni prvih, ki so svoj boj za osvoboditev izpod fašizma plakali z življenjem. Budal dogodka v dnevnikih ni komentiral, zapisal je le, da so "Na dan ustrelitve v Bazovici, ob meji visoko vihrali dve jugosl. zastavi ...".

Ko je nekoga dne iz sosedovega radia začul slovensko petje narodnih pesmi, je ob njem zapisal v dnevnik klic - "o domovina!" ..., čez nekaj dni pa ob glasbi

istega radia, da je "... Ljubljana zaživila v žarkem jesenskem solncu z Rožnikom in vsemi gozdovi, rosnimi travami in vso svežostjo ..." in še kasneje "... milo, dojemljivo, stal in poslušal moč domače umetnosti."

V šolskem letu 1930 je prof. Budal vodil tečaj srbohrvaščine za častnike.

Prof. Calvi je želel njegovega sodelovanja pri sestavi slovenske slovnice za Italijane in Budal si je tozadenvno z njim dopisoval. Novembra je Budalu mons. Ivan Trinko poslal svojo novo "Slovensko slovnicu". Tudi Bevk mu je poslal svojo povest "Človek proti človeku" (ki mu jo je Budal tudi jezikovno popravil). Bevk je pristavil v pismu, da je "... pošta ... to zahtevala, da mora biti posvetilo laško ...". O Bevkovi knjigi je Budal napisal tudi literarno poročilo za LZ, prav tako o Tušovi knjigi "Pomen in razvoj alpinizma". V roke je dobil še knjigo Ivana Franka "Tvori" v ukrajinsčini in ko jo je prečital, je zapisal: "... same ječe in grozote - prav za Bevka ...". Iz nje je prevedel zgodbo "Jetniška bolnica", poiskal v knjižnici manjkajoče besede iz ukrajinsčine, ki je ni popolnoma obvladal, in se s prevodom odpravil v Gorico k Bevku. Ta mu je pokazal list o svojem policijskem nadzorstvu: "... (od solnč. vzhoda do zahoda ne sme nikamor); ... Slavko Slavec naj spremeni ime ...". Bevk mu je tudi pripovedoval o težavah škofa Sedeja v Gorici, ko je odločil, da bodo pri misijonu slovenske pridige na Travniku, italijanske pa v stolnici. Fašisti so ugovarjali, nagajali, prefekt je protestiral pri škofu, Sedej pa ga je zavrnil, naj skrbi za red in ne za cerkev, da "dokler bo on tu, se bo pridigalo tako" in služabniku naročil, naj spremi gospoda ven. Da je moral na fašistični pritisk škof Sedej naslednje leto odstopiti, sem že zapisala.

Konec leta je Fran Albreht, urednik LZ, želel prevod Crocejeve razprave "Che cosa è l'arte?" ("Kaj je umetnost?") iz "Breviario di estetica" (1913. Bari) in Budal se je še na Silvestrovo lotil prevajanja.

Leta 1930 je prof. Budal sestavil še dva prevoda iz slovenščine v italijanščino in sicer iz "Planinskega vestnika" Tumov zapis poti skozi Bavščico in zadnje Jugove zapiske iz triglavskih stene pred smrtno; napisal ju je za Società Alpina Friulana; nimam podatkov, ali sta bila prevoda tudi objavljena.

Sledi še seznam slovenskih publikacij iz Julijanske krajine in poročilo o Bevkovem "Jadranskem almanahu" 1930 za LZ, ki ni bilo objavljeno.

V Koledarju za leto 1930 je bil objavljen oglas, da dobi vsak naročnik poleg "Koledarja" še Slavčeve (to je Budalovo, op. M. L.) povest "Čigava si?" in zaključek, da "... bo Koledar tudi za naprej zakladnica najboljših prispevkov iz domačega in svetovnega slovstva, nudil čitateljem poučne članke in praktične namigljake, koristne v domaćem in gospodarskem življenju, tako da ta knjiga ne bo predstavljala samo bogat duševni vir, iz katerega bodo čitatelji črpali vse leto, ampak bo imela trajno vrednost za naše družine. Tudi v prihodnjem letu bomo Koledar okrasili s slikami in risbami, da bo tudi po svoji vnanji opremi privlačen za mlado in staro, za kmeta in izobraženca."

1931

Že prvi novozidan tened je Budal prezivel ob prevajanju razprave Benedetta Croceja "Che cosa è l'arte?", ki jo je obljubil Franu Albrehtu v Ljubljano, vzpo-

redno pa je še študiral Crocejevo "Estetico" in Osvaldovo "Logiko". Skrbno pregledani prevod je poslal LZ-u.

Prekinjeno čitanje knjige "Tvori" ukrajinskega pisatelja Ivana Franka je nadaljeval; za prevod pa si je izbral še dve njegovi zgodbi, "Dober zaslužek" in "Domača obrt", slednja je objavljena v KGM za leto 1932 pod pseudonimom Slavko Slavec.

Vmes je še študiral francosko slovnicu in si izpisoval zanimivosti iz knjig in revij, ki jih je prebiral, saj je sproti spremjal vso dosegljivo slovensko in svetovno literaturo.

Med suhoparna nizanja vsakdanjih opravil, dela v šoli in zunaj nje, je vpletal v dnevnikih tudi kakšno sliko iz narave, ki se mu je posebej vtisnila v spomin. "Veter pometal zadnje meglene lise po nebuh ..."; zjutraj na poti v šolo, pri pisanju doma ali zvečer po celodnevnem ukvarjanju z deli, ki mu vedno niso bila po godu, si je vzel čas za opazovanje in tudi opisovanje narave; veliko tega je ohranil v svojih zapiskih, npr.: "Mrko in pusto, le zvečer nebo sevalo skozi razredcene oblake in Kanin rožnato žarel ... hribi modrikasto temni - prekrasen prizor." Zapisal je tudi, da "Človek zunaj hiti domov v morje družinskega čustvovanja v visoke valove "bele sobe", le žal, da je vseh lepot preveč, nemogoče vsega užiti ...". Njegovo ustvarjalno razpoloženje in voljo do dela so prekinjale občasne neprijetne vesti, kot službena premestitev brata železničarja v Civitavecchio (doma v Štandrežu so ostale samo tri sestre), novice o nekaterih slovenskih kolegih, ki so se vdali režimu ali se potuhnili, drugi so bili peganjani, tretji postali ovaduhi in klečplazili, o nasprotovanju škofu Sedeju, ki je branil slovenščino in Slovence, o sprememjanju priimkov, ki so jih "obglavili" /Podgorni(k), Čermel(j) itd./, o peganjanih dijakih in o vedno hujšem zatiranju vsega slovenskega.

Vse to je v razmišljaju zaključil s stavkom: "Oboji računajo na naravni razvoj - Lahin na uničenje Slovanov, ti narobe. Najbrž nobenemu ne obvelja ...". "Slovenec je zmerom kriv, 12 ali 80 let." Slednje se je nanašalo na škofa Sedeja, ki se je upiral fašističnemu nasilju, pa so ga hoteli označiti, da je "star in otročji". Ob njegovem pogrebu je Budal zapisal v dnevnik: "V Gorici pogreb nadšk. Sedeja (s fašisti - komaj čakali na ta pogreb, zanje zadnja zmaga nad Avstrijo. A s Sv. gore bo čuval svoj rod? ..."). Ob doživljajih slovenskih duhovnikov s fašistično oblastjo, se je vprašal: "Li narodnost li sveta vera, katera prva je, katera?"

Iz dnevnikov je razvidno, da je Budal že dlje časa sestavljal izvirno povest, saj se je zdaj znova "lotil", zgodbo dopolnjeval in pisal še vse poletje. Tudi naslov je spremenjal, saj je prvotnega "Kraljev Mirko" zamenjal z novim, "Pri Kraljevih" in mu dal končno obliko "Med srci in zemljo", s katerim je povest Bevku najavil in jo "Pri Francetu oddal ...". Izšla je pri GM leta 1932 s pseudonimom Slavko Slavec.

Vmes je za prijatelja prof. Antonu Meliku v Ljubljani prevajal članke o furlanskih slikarjih in izpisoval podatke o kozolcih ("iz Marinellijs").

Srditi napadi na vse, kar je še ostalo slovenskega, v tržaškem dnevniku "Piccolo", niso mogli mimo očesa prof. Budala, prepisal si je opazko, da "... zločinsko je širjenje slovenskih tiskovin, tudi če so se natisnile v Gorici z dovoljenjem oblasti.", ali pa, da bodo "Prostovoljci v Trstu nanovo posvetili zastave Trsta, Gorice, Reke in Istre, omadeževane v ljubljanskih stolnici ..." (!).

Sestavljal je tudi svojo bibliografijo, za katero ga je naprosil ravnatelj, da bi jo objavil v šolskem letopisu (*Annuario*); tedaj je Budal še poučeval slovenščino na zavodu.

Z izleta v Čedad in na Sveti goro je ohranil v dnevniku vtise in jih strnil v nekaj stakov: "Kanin in Krn žarela v snegu. Razgled po dolinah pod Matajurjem in na planine od Krna do Porezna. Na zapadu se belila Terova struga, v mrču Videm. Češnje cvetele, kostanji poganjali, še malo senc, mnogo solnca. S tiste strani prihajajo in odhajajo Slovenci, jezikovna meja".

V šoli pa so kmalu začeli dijakom predavati o vojni in pozivali na vojno - že leta 1931.

Ko je bil ob koncu šolskega leta imenovan v izpitno komisijo v Treviso, je v dnevnikih slikovito opisoval pokrajino, koder je potoval.- Za "svoje" izpite iz slovenščine v Vidmu pa je "Ponavljal po Grafenauerju izpisek iz zgod. slov. slovstva - koliko spominov vzfrfotalo! Pisati je treba!-" Poleti je pripravil sestavek o Levstiku in ga poslal Bevk; objavljen je bil v KGM za leto 1932, pisal je literarna poročila o Bevkovih novih delih, nekatera je tudi popravljal, popravljal je slovniko kolega prof. Nemca; pisal je prispevka za "Enciclopedia Italiana" o Jurčiču in Levstiku, prvi je bil tam objavljen leta 1933 in drugi leta 1943, poročal je o Kleinmayrovih slovnicih itd.

Nemirni ustvarjalni duh ga je silil vedno dalje, v dnevniku sem zasledila nov naslov "Trenutki" in da si je "Izpisoval iz dnevnikov", več o tem načrtu ni zapisal.

V novem šolskem letu je v Vidmu vodil srbohrvaški tečaj za častnike in se tudi sam pričel poglabljati v študij tega jezika, postal je "vedno bolj zaljubljen v srbo-hrv.", "Pregledoval srbsko-hrv. književnost", si "Naročil srbsko-it. slovnik" in pa, da je "... tičal skoro ves dan v srbščini".

Zanimati so ga začele pesmi iz vojne, prebiral je "narodne pesmi od Nadiže (Gorenščak)" in "... prevajal ... vojne pesmi", med njimi pesem "Vojnikova usoda"; prepisoval je beneškoslovenske narodne pesmi in ob nadalnjem študiju srboščine "Sestavljal o vojni poeziji"; prevajal je Gorenščakove "Appunti", pisal tudi sam "... vojne ... in vojaške pesmi", omenil posebej pesem "Vojakova usoda". in končno je v dnevniku podatek, da je "Bevku poslal "Svetovna vojna v ljudski poeziji". KGM pa tega članka ni objavil.

Konec septembra je začel zopet prevajati iz francoščine, tokrat Maupassantovi noveli "V gozdu" in "Hudič" in iz italijanščine Bortolottijevo zgodbo "Moj prvi krščenec".

Ko pa je v češčini prebiral "rumunske in armenske novele", se je odločil prevesti tudi nekaj teh. Izbral je Aheranianovo zgodbo "Starodavni hrast" in Nicola Gane "Osmanovo skalo" ter listal še po nekaterih romunskih delih.

Sredi decembra je ravnatelj pokazal prof. Budalu odlok: "namesto slov. bo že letos fr., za sedaj še Abd. tako začasno", naslednjega dne je oddal prošnjo za francoško stolico, "on jamči, da letos ostane še slov. ..." in tako so "odpravili vse slov. stolice ...".

Po čitanju knjige "Zadnji lutrovci na Vipavskem" je "spisal novelico" in nadaljeval zgodbo z naslovom "Sestrina poroka". To je zadnji navedeni naslov v dnevnikih leta 1931. Komentiral je samo še, da "Piccolo" slavi svojo 50-letnico.

Kje je "Edinost"? - in še, da je bilo sicer "Mirno leto. A konec slovenščine".

V KGM za leto 1931 je že na prvi strani novost, "Koledarja" ni več natisnila tiskarna "Edinost" v Trstu, pač pa "Tipografia Consorziale", kot se je morala poslej imenovati.

Ob napovedi knjig za prihodnje leto pravi urednik, da hoče "... Goriška matica ... ostati zvesta svoji nalogi, dajati ljudstvu poučnega in zabavnega čitalja ...", zanimivo povest in zabaven "Koledar". V tem "Koledarju" Pastuškina ni.

Na notranji strani platnic stoji seznam knjig Goriške matice za 13 let in pa da se nekatere knjige še dobe v knjigarni Ludovika Lucchesija (prej Lukežič oz. "Narodna tiskarna" v Gorici), ostale pa pri "Goriški matici" (zdaj "Unione Editoriale Goriziana, Gorizia"), kar je bil odslej njen uradni naslov.

1932

Tržaški "Piccolo" je z veseljem priobčil vest, da bo angleški jezik v šolah nadomestil srbohrvaščino in slovenščino, kar je Budal komentiral: "Še bomo živeli - prav zato, ker tako delajo ...".

Z odlokom o ukinitvi slovenščine v srednjih šolah je postalo vprašljivo tudi Budalovo službeno mesto v Vidmu, saj je bil tja imenovan za profesorja slovenščine. Pozanimal se je pri ravnatelju, "... ali bomo nadaljevali še s slov. On: "Še 30 let! ... Dijaki nič ne omenjajo o kakšni odpravi, vse mirno kot navadno ...", ... " Vendar so naslednjega dne v šoli pokazali Budalu časopis s člankom "... o odpravi slov. in srbo-hrv., vpraševali kako bo, večina za slov. ...". Tu in tam pa je prof. Budal le prestregel opazke, češ, kako "... da Abd. še uči slov., Kaj niso še odpravili?...".

V šoli si je tudi sam prepisal odlok o odpravi slovenščine. Po odgovoru iz ministrstva sklepam, da je ravnatelj naslovil v Rim tozadenvno prošnjo glede prof. Budala, kajti ministrstvo je "... odgovorilo, da Abd. izjemoma lahko uči srbohrvaščino." in nekaj dni kasneje še, da "... ministrstvo ne plača slov., zato jo bo zavod sam ...".

Budal se je v srbohrvaščini še dalje izpopolnjeval, saj je še naprej vodil tečaj tega jezika za častnike.

Ob koncu šolskega leta so se na znanstvenem liceju še vršili izpiti iz slovenščine, vendar je Budal s strani tržaških profesorjev dobil tako mučna vprašanja, da se mu je zdelo vredno, da jih zapiše v dnevnik: "... tržaški prof. se čudili, da je slovstvo od 800 pr. Kr. naprej v Grafenauerjevi čitanki, predsednik vprašal, ali sploh so kakšni slov. pisatelji." Pri sprejemnih izpitih v novem šolskem letu so spet "Proff. vpraševali, ali Abd. še ostane ..." in ko je dobil šolski razpored, je ugotovil: "... torej ostane?"

Dne 15. 11. ga je "... med nalogo poklical ravn. Bortolotti na hodnik: slov. odpravljena, Abd. naj uči franc. .... torej tudi tu; on tolmači, kakor da so najino lansko vlogo prejeli, drugače da bi Abd. še dolgo ostal s slov., neverjetno ...".

S tem dnem se je tudi končalo Budalovo poučevanje slovenščine v Vidmu.

V letih obstajanja Goriške matice, oziroma točneje zlasti v letih Bevkovega urednikovanja, je bil Andrej Budal njen zvesti sodelavec in Bevk je želel od njega "mnoga spisov", ostal pa je zvesti sodelavec tudi pri LZ in nadaljeval s pisanjem

literarnih poročil za dela, ki so izhajala bodisi v zamejstvu - predvsem Bevkova - bodisi v domovini.

Izvirnih Budalovih del je bilo v tem letu manj, več je bilo prevodov iz srbohrvaščine, italijančine in belorusčine. Tudi o naravi je pisal bolj malo, vse drugo, važnejše, ga je zaposlovalo. Prvo izvirno delo v tem letu je bila že lani začeta povest "Sestrina poroka", ki jo je pisal, dopolnjeval in popravljal še ves februar in je bila objavljena v "Biblioteki za pouk in zabavo" leta 1932 spet pod psevdonimom Slavko Slavec. Povest je nesel sam v Gorico Bevku, ki mu je nato pripovedoval o svojem življenju: "... nedavno hišna preiskava, odnesli izrezke iz "Edinosti", zapiske, "Lukec in njegov škorec", čes da se smeši it. šola, Furlan, ki zna slov., mu namignil, zakaj ne gre v Jugosl., čes, da bi tam lahko mnogo več pisal proti It., on odgovarjal, da bi pisal enako, ker ni nacionalist, tudi zgod. povesti jim ne ugajajo, ker slikajo zatirane, on: tudi zatirane Furlane pod grofi. V sept. poteče nadzorstvo, potem se boji konfinacije (Ponza, Lipari, Tremiti), bo morda rajši prosil potni list. Zdaj ga niti v kino ne pustijo več. Tudi Davorina bi šla ... od tam bi spet posiljal rokopise in pri prvi priliki nazaj. V Gorici hudo kvestor, če bi bil tržaški, bi ne bilo treba. V Ljubljani nedavno v radiju predavanje o njem. ....".

Naslednji mesec je Budal že pisal za Koledar Goriske matice (KGM) za leto 1933 sestavek o Goetheju, z naslovom "Ob stoletnici Goethejeve smrti" in s psevdonimom Slavko Slavec; korigiral je svojo povest "Med srci in zemljo", pisal osebno prošnjo na Mussolinija za brata železničarja, da bi se lahko vrnil na Gorisko, začel zbirati podatke o mons. Ivanu Trinku za njegovo 70-letnico, prebiral njegova dela ter dokončani članek "... odposlal Feiglu. Pri Trinku: še trden, zdrav, dobre volje, poln vere v bodočnost slovenščine, zlasti v cerkvi, preprečijo imenovanje "tiste sirote" (Sirottija) za gorišk. nadskofa, čeprav so ga poslali tja kot fašista. Papež je o vsem poučen, le drugi vatikanski krogi ne ... Sedej ni protovoljno odstopil ... Izročil mu zbornik VIII. o beneskih Slovencih ... Risal tudi za razstave, z odliko, tudi v Ljubljani, vojna mu vzela te risbe. Vojak bil 2 tedna. Med vojno ga škof nenadoma poslal ... v Padovo, nazaj ni mogel več po nem. predoru, ostal tam do konca. Nemci hudo bombardirali ... V Vidmu Avstrijeci hoteli vse njegove stvari zapleniti, čes, da je to Avstrijec, begunec iz Avstrije, vendar so si dali dopovedati ...".

Sledila je vrsta nadaljnjih prispevkov za KGM: "Prevajal iz it. za Koledar", in se da je "... pripravljal pesmi za Koledar 1933 ... Poslal Feiglu it. prevode in 6 pesmi za Kol., ...". V KGM 1933 je tako objavljen prevod Maria Soldatija "Pierina se vrača" pod psevdonimom Slavko Slavec. Prevod za KGM 1933 je samo eden in objavljenih je vseh 6 pesmi: "Dokazovanje", "Polje spi", "Ne za nami", "Nad prepadi", "Pozabljivost", "Noč in smrt", vse pod istim, običajnim psevdonimom Slavko Slavec.

Prevajal je tudi članke iz srbohrvaščine, v dnevniku je navedel članek o Ljubomiru Martinoviću, nato pa se je poglobil v dela beloruskega avtorja Jakuba Kólosa (s pravim imenom Konstantin Mihajlovič Mickevič /1882 - 1956/, ki je bil eden začetnikov beloruske književnosti in jezika). Knjige mu je poslal France Bevk in Budal si je izbral najprej črtico "Njemnov dar" in nato še "Mladi hrast".

Prosti dan zaradi obletnice Garibaldijeve smrti mu je nudil snov za članek o

Garibaldiju za KGM, ki ga je pričel pisati, vmes pa se je ukvarjal s prevajanjem iz belorusčine, zbiral podatke o Belorusiji, Belorusih in njihovi književnosti in končno zapisal, da je "... končal prevajati iz belorusčine Kólasovo "Debelo poleeno". Prevod je sam nesel Bevku v Gorico; kasneje si je prepisal še belorusko himno, pisal še o beloruskem slovstvu, o Kólasu in nato vrnil Bevku beloruske knjige.

Članek o Garibaldiju je objavil KGM za leto 1933 z naslovom "Garibaldijeva slava" pod psevdonimom Slavko Slavec.

Počn novih idej se je takoj lotil nove snovi: "Končal "Živi bič" in prebiral ter "... urejeval izrezke za "Volkulja doji"; po naslovu sklepam, katero volkuljo je mislil in dela s tem naslovom najbrž v tedanjih razmerah ne bi bil sprejet noben urednik.

Tak naslov se v dnevnikih ni več pojavil, pač pa je nekaj dni zatem zapisal naslove: "Če so ... če niso", "Ena manj", "Sveti obeti", - morda črtica v zvezi s hudo nevihto, ko je "... zaropotalo po nebu, zavihralo, zarosilo, čisto malo, več v gorah, suša drži, ugonablja činkvantin"; "... ... Sestanek" (bombovci) potem, ko je "Ves dan tičal v izrezkih o Bidovcu i. dr. ter o Oberdanku" in dodal, da je "Sestavil "Možnosti"".

Ob koncu počitnic se je lotil ponovne obdelave svojega prevoda Pellicovega romana "Moje ječe", jih "Pregledoval ... po več letih za kakšno uredništvo", in "Končal pregledovanje "Mojih ječ". Poslal ponudbo "Jugosl. knjigarni ...", in "... Prevod "Moje ječe" poslal Jugosl. knjigarni ..." Kot že povedano, je delo izšlo šele 1. 1942 pri "Slovenčevi knjižnici".

Konec septembra je Budal v Gorici spet obiskal Bevka, ki mu je povedal, da mu je pred 3 dnevi nehalo policijsko nadzorstvo, "... ni šel nikamor, samo v kino; ... v Trst Bevk ne sme, bil od tam izgnan ...".

Iz Gorice je Budal nadaljeval pot v Benetke na XVIII. Biennale, kjer si je z vso natančnostjo ogledal paviljone Španije, Ogrske, Švice, Poljske, Amerike, Danske, Francije, Anglije, Avstrije, Rusije, Belgije in Holandije in nato pisal o vsem obširne ocene, najprej o beneskih kiparjih, nato o posameznih državah in paviljonih, o futurističih, italijanskem kiparstvu, Italiji itd., jih naslovil "Likovni razgledi" in jih "... poslal Ložarju za DiS" ("Dom in svet") (slovenska literarna revija, ki je izhajala v Ljubljani 1887-1941, op. M. L.).

Med sestavljanjem likovnih ocen o eksponatih na beneski razstavi je "... Zaniniju prevel Steskovo pismo o Furlanih v Sloveniji.", za "Enciclopedia Italiana" pripravil sestavek o Jurčiču, ki je tam objavljen v letu 1933, dr. Cognali pa ga je prosil za prevod Šturmove razprave o izposojenkah iz "Časopisa za slovenski jezik" za furlanski časopis "Ce fastū?", Budal se je dela takoj lotil, kmalu končal Šturmove "Reflekse" in jih izročil uredništvu. Ženi je posvetil pesmico "Pozabljivost", ki je objavljena v KGM 1933. Še eno poročilo je napisal in poslal v tem letu in sicer o knjigi Jakac - Jarc "Odmevi rdeče zemlje" in ga poslal LZ-u, h kateremu ga je bil znova povabil Alfonz Gspan namesto Frana Albrehta.

Dnevničke je zaključil z besedama: "Težko leto".

V KGM za leto 1932 je objavljenih več Budalovih prispevkov, seveda vsi pod psevdonimom Slavko Slavec. Prevoda sta dva, "Zgodba o dveh lovcih" italijanskega avtorja Giuseppe Giacosa in iz ukrajinske zbirke avtorja Ivana Franka

"Domača obrt" prevod zgodbe "Žličarjeva povest". Izvimo delo pa je obširna študija z naslovom "Fran Levstik. Ob stoletnici njegovega rojstva", o kateri pa v dnevnikih ni pisal.

KGM je napovedal za naslednje leto Slavčeve povest "Med senci in zemljo": "Tri srca se razvijajo v poljani med Gorico in Krasom ... Dve sta dekliški in eno je fantovsko ... ostajajo bolesti in nevarnosti ...".

1933

V prvih poprazničnih dneh, ko je ponoči "... bde urejeval misli in svet do jutra ...", ga je obiskal France Bevk in odnesel rokopis o beloruskem avtorju Kólasu in Malorusih (leta 1932 je dosledno uporabljal izraz Belorusi); povedal je tudi, da so "Družinski koledar" Katoliške tiskarne in "Pratiko" zaplenili. Zaplembe in prepovedi slovenskih leposlovnih del, člankov, revij in listov, ki so bodisi izhajali v Italiji, bodisi v Jugoslaviji, so bile na dnevnem redu. Kljub nasprotovanju in pritisku oblasti pa je Budal pisal dalje, za furlanski časnik "Ce fastù?", literarna poročila za LZ, popravljal in pripravljal je svoja dela za tisk, dokler so tiskanje še dovolili; kaj kmalu pa mu je Bevk sporočil, da so tudi njegovo, Budalovo povest "Med senci in zemljo" in "Koledar" zaplenili, "... oboje radi krajevnih imen v slovenščini?". Pritisk je bil tolikšen, da je šolski "... sluga povedal ravnatelju, da mu je policist na cesti vzel priporočeno posiljko za Abd. češ da morajo oni prej pregledati (a nihče še nič povedal Abd.: Pratika Vodnikove družbe?)." Čez nekaj dni je ravnatelj Bortolotti "... bil na policiji radi zaplenjenega priporoč. lista Abd., so rekli, da vrnejo - nič: Abd: bo treba spremeniti naslove." Januarja je Budal prejel Gspanovo (LZ) in Bevkovo (GM) pismo, ki sta verjetno vplivala, da je vztrajal in pisal dalje. Predelal je članek o Jakubu Kólasu in ga vrnil Bevku, zapisal pa si je tudi Trinkovo pripombo, ko mu je nesel Matične knjige: "... on: povsod končno pravica, ...". Budal nikoli ni pisal enega samega dela, vedno jih je ustvarjal več sočasno, tako je sedaj predelal "... članek o Jakubu Kólasu in ga poslal Bevku ...", sestavljal ""se nekaj beneškoslov. nar. pesmi" po Steccatijevi v Riv. di lett. slave in Ce fastù?" in jih odnesel v Gorico.

V dnevnik si je le zabeležil, da je "... Hitler postal drž. kancler, It. vesela ...", pač pa obširnejše popisal, da je bil "Pri Feiglu + Bevku ...: plenili Koledar in Slavca le po knjigarnah, nekaj tudi orožnikom drugod (gorisko maslo, ne iz Rima? Radi imen, ali vsebine, ali pisca?) Po starem naprej, morda povesti brez kraja. Bogoljub, Zvon, Žen, svet ustavlajo ...". Sestavil, spisal in odpodal je še "... poročilo o Goriski matici in Mohorjevki ..." in "Ponoci zacet "Gerarchia - Fascismo idea universale." Ugibal: treba iti na policijo, kaj je s slov. listi in knjigami? Ali hočejo res vse zatreći? To njih univerzalnost, za vse narode: tu so planili na 1/3 naroda in ga hočejo ugonobiti. Ne bo slo ...". In se se je ukvarjal z misljijo: "... Gerarchia (o fas. kot vesoljni ideji), za Koledar?". Poštar pa mu je prinesel le italijansko revijo in ničesar slovenskega - "vse zaprto?" se je vprašal.

Goriška matica in njen "Koledar" sta pod Bevkovim uredništvtvom Budalu omogočala objavljati izvirna prozna dela, prevode, članke in pesmi. Zato je že kmalu v začetku leta pričel misliti na prispevke za "Koledar" 1934: Zamislil si je

življenjepise nekaterih pomembnih mož iz slovenske ali svetovne književnosti. Pričel je pisati sestavek o Franu Erjavcu, vmes pa še "... popravljal za "Ce fastù?"".

Konec februarja je Bevk Budalu "... izročil "Belorusi" - Ivo Dren; to je bil nov Budalov psevdonom. Slovenskih listov pa ni in ni bilo in Budal je zapisal: "Noben list ne pride več, nobena revija, razen "Življenje in svet.". V Gorici je srečal Bevka in "... izvedel, da so revije res vse ustavljenne." Vendar ni odnehal. "Pri kvestorju oddal vlogo glede revij, pomočnik trdil, da o DiS ve, da ni več dovoljen, bodo še sporočili ..." Vprašal je na poštno direkcijo, ali so revije res ustavljenе; na časnik "Ce fastù?" je sporočil, da zanj ne bo več pisal o narodnih pesmih. Poštno ravnateljstvo je odgovorilo, da "... oni niso krivi radi revij ..." Verjetno je odmev teh zaplemb in prepovedi "Žgoče pismo", ki ga je snoval, pisal pa je tudi o "... abecedni vojni in Čbelici".

Končno je prišlo nekaj slovenske literature na Budalov naslov, "... Bevkov "Veliki Tomaž" iz Celja. LZ, Bogoljub, Življenje in svet, ... spet oblube? - V Čitalnici zbiral življenjepise ..." in pisal o Ariostu, o Björnsternu, o Walterju Scottu, o D'Annunzio, bral njegove "Le Vergini delle Rocce" in "... jih nekaj prevedel", o Gradniku in o Gerhardu Hauptmannu.

O tisku iz Jugoslavije je zapisal: "Tiskovine ... se plenijo tudi na pošti, povabijo naslovnika, da podpiše pred orožnikom, ta vzame in ošteje, ... Hočejo nas scstradati ...".

Prof. Budal je dobil imenovanje za profesorja francoščine in ravnatelj mu je še sporočil, da je "... nadzornik ... vprašal o Abd., odobril slovenšč. za letos in prih. leto, vprašal, ali zna Abd. franc., povedal, da sta 2 nem. prof. v Bolzanu prosila ... potni list in se nista več vrnila ..., vprašal, ali Abd. ne uide, on rekel, da misli, da ne; Abd: "Gotovo so tudi taki, ki ostanejo, dokler lahko učijo v svojem jeziku." -"

Doma se je nadalje izpopolnjeval v srbohrvaščini. Zunaj je bilo "Težko ozračje ... Vsiljuje se "Pod volkuljo" ("Iz oči v oči") ..." in o istem naslovu je pisal še, da "Vstaja, vstaja - "Pod volkuljo".- Tudi to je bilo najverjetnejše eno izmed zamislenih, a ne realiziranih Budalovih del. Nadaljeval je s pisanjem literarnih poročil in spet obiskal Bevka, ki mu je pojasnil, da je "... tržaške izdaje prevzela matica, le tiskali bodo še v Trstu ...; o Matičnem Koledarju ljudje na Vojskem o naslovnih slikah: Mož seje črno seme, raste rdeče klasje, zato zaplemba ... Pot. lista za zborovanje Pen-kluba v Lj. mu še niso dali ... a ni mnogo upanja ...".

Po vrnitvi domov so ga čakala spet poročila o Bevkovih delih pa šola, razprave za "Ce fastù?" in potožil je, da "Služba in lekcije požirajo človeka".

V maju sta se pisatelja ponovno srečala in Bevk je pripravoval Budalu svoj doživljaj na goriški policiji: "... Ortolani prijazen, sredi pogovora: Ali ste Vi Slavko Slavec? Pozneje ga ustavil detektiv na cesti, naj pove, kdo je: učitelj ali bivši učitelj z onstran ... Ortolani mu pihal na srce: težko je, kaj ne, ko ste tako osamljeni, brez družbe in knjig in revij, zakaj ne greste tja? Potnega lista za Pen-klub najbrž ne dado, za izselitev bi ga dali takoj, pri Matici še Rejčeve ime, zdaj potrebujejo 3 nove odbornike, ker jih mora biti šest, a jih je težko dobiti. Izprševali so ga o Gor. mat., ciljih, denarju (da bi postavili komisarja in premoženje zaplenili? Tako par milijonov pri Trg. domu ...). DiS. baje prepovedan po ministrstvu ... Nemški fašizem je še hujši, najprej pade nemški, nato tudi njegov

oče ...". Zgodilo pa se je obratno!

Konec maja je prof. Budal oddal na prefekturi prošnjo za revije. Doma je prevedel pesem Svatopluka Čecha "Škrjanček", ki ga je objavil KGM za leto 1934. Spet je odšel v Gorico "... h Kajetanu in Francetu, podpisal delež, ... Marinetti v Dubrovniku na zborovanju Pen-kluba, posredoval v Rimu za Bevka, a potnega lista le niso dali. v Lj. ogorčenje, tudi v radiju, Slavec pokopan z Bevkovim podpisom ... radi krajevnih imen, vendar po B. 100 x bolje pod laškimi faš. kot pod nemškimi, ki svoje pisatelje izganjajo in jim dela žgo ... Nemci bi bili Slaveca davno našli ... Zvečer doma požgal rokopise Slavčevih povesti ... !!!

Časniki so prinesli vest, da so tudi na otoku Rodosu Italijani "... vso grščino zatrli, vsiljujejo le laščino."

Sredi junija je "Ob kosilu policist prisel povedati odgovor na davno prošnjo za slov. liste: ne dajo seznama prepovedanih listov, konfiscira se od slučaja do slučaja, po potrebi ...". Glede na Bevkovo pripovedovanje so se tudi Budalu utrnile misli: "Prosil bi potni list za izselitev z utemeljitvijo, 15 let čakal izpolnitev oblub, da bodo spoštovali jezik, ker pa se vedno bolj gazijo božje in naravne postave, ki so nad državnimi, in da se reši slovenstvo, ki bi ga oni radi vzeli, prosi dovoljenje za odhod. To bi skočili! Bolje še čakati, reševati to, kar se da ...". In ker mu je nekaj dni prej prof. Cronia poslal "Antologia serbocroata", je še pristavl: "... zmerom oni utrujejo v ljubezni do slovanstva ...".

Toda zgodba z zaplembami še ni bila končana. Konec junija je Budal "... Na pošti vprašal po priporočeni pošiljatvi ..., pozvali policista, po podpisu vzel pošiljko: Tisk, zadruga poslala Gradnikove Svetle samote v založbi Modre ptice ..., policist dovolil samo pogledati ..., z njim literaren pomenek: Cronia za srbskohrv. Antologijo (1932) ... je moral imeti na razpolago mnoge stvari; Abd. naprošen za članek o Gradniku, v knjigi tudi prevodi iz Michelangela Buonarrotija ... si ne zna razlagati; oni pa: ukaz iz Trsta ... Prej rekel tudi, da Abd. lahko zavrne, a ta ni hotel ... Pojasnil neprilike glede publikacij Tiskovni "Dom in svetu", Mohorjevi - Jugoslovanska knjigarna mu je odgovorila, da nadaljnjih publikacij "... ne pošljejo, naj Abd. dvigne osebno!". Ker je bil sredi junija prof. Budal imenovan v maturitetno komisijo na znanstvenem liceju (Liceo scientifico) in sicer za francoščino, nemščino, slovenščino in srbohrvaščino, je predsednik komisije ... postal" ... radoveden na tega poliglotta". Ob srečanju mu je celo dejal: ""če znate toliko jezikov, je to le mogoče, če ste Slovenec, ki je študiral na Dunaju." Ugani! ...". Doma se je prof. Budal nemudoma poglobil v študij teh štirih slovstev. Posebno branje Mažuranićeve pesnitve "Smrt Smail-age Čengića" je naredilo nanj "... velik vtis; divja umetnost, ni čudno, če se Goethe ni mogel ogreti za junaške pesmi. Slovanske muke: na vzhodu telesne, na zpadu dušne ...".

Na obisku pri Trinku je izvedel, da tudi on ni prejel slovenskih knjig, da Mussolini v želji po enotnosti jezika zatira tudi furlanščino in da za škofa vsiljuje Sirotti, "Vatikan pozna vse, a ne more dosti proti ...".

Ob naslednjem obisku v Gorici je Budal pri Bevku izvedel, da on le "... dobiva nekaj revij". Odločil se je sestaviti tudi sam "... vlogo na ministr. glede slov. revij"; Budalovemu kolegu se je zdela "... prenaivna, ker se Abd. ne ponuja za znanstv. vohuna, temveč išče jezikovnih pravic kot član manjšine ...".

Med ocenjevanjem Feiglovega "Čarovnika", branjem Čermeljevega članka "... iz Istre o šolstvu v Jul. krajini" in poročilom o Bevkovi "Gmajni" se je rodila ideja za novo izvirno delo z naslovom "Pričakovanje" - ob koncu vojne".

Zato je spet odprl svoj "... dnevnik izza konca vojne za "Pričakovanje" "Prebiral dnevnik o prevratu ..." in začel pisati. Zaradi obiska operne predstave v veronski Areni in Julijinega groba, potovanja v Gorico in Tarcento je pisanje prekinil in ga nadaljeval sredi poletja. Nekako istočasno mu je sporočil urednik Bevk, da bi želel "... povest za novo leto". Budal pa ni več pisal o "Pričakovanju", pač pa mu je poslal "... napoved "Z onstran" za novo leto." S tem naslovom in snovjo se je Budal ukvarjal že spomladini in je sedaj oživel. Povest je dalje oblikoval, pisanje mu je pomenilo "Notranjo rast v delo in samozavest." Pisal je vso jesen; nekajkrat je obiskal Gorico in Bevka in z njim snoval še nove načrte.

Pričela se je šola, ki mu je vzela precej časa, spet je pisal literarna poročila. Konec leta so nepričakovano spet začele prihajati slovenske knjige in nekatere revije. Povest "Z onstran" je po zapisih v dnevniku nastajala polagoma, pisal je skoro vsak dan še do konca leta. "Jasna, snežna nedelja ... "Z onstran" ... Skozi park mimo visokega curka ... s pravljičnimi skalami, drevesi, ledeniimi okraski ob curku ... ". "... mirno solnce na snegu. Vse polje belo žarello ... Solnce pilo sneg ... zapad dihal ... Srebrn mraz zvenel v noči ... ". O povesti je napisal še, da so "Z onstran" v tiskarni spremenili v "Z onstran groba" iz strahu, da bi Lahi ne mislili "Z onstran meje". Ker je sredi decembra ponovno odšel v Gorico in bil pri Bevku, sklepam, da mu je povest oddal in je izšla pri Književni družini "Luč" v založbi Goriške matice leta 1934.

Še en literarni načrt iz leta 1933 moram omeniti, oblikovala sta ga skupaj Andrej Budal in njegov prijatelj še iz ljubljanskih "vojaških" let, Anton Melik, zgodovinar in geograf, ko sta bila z družinama na počitnicah v Gradežu. Budal je zapisal v dnevnik: "M. pripravlja obširnejšo stvar "Jul. krajina" v fr. in nem., sotrudniki: Besed., Furlan, Pirjevec, dr. Kidrič, potrebuje Abd. za slovstveno stanje od Prešernove smrti dalje, tja do pomlad ... ga zanimajo selišča, hiše za daljšo razpravo o tem, pripravlja tudi "Slovenijo" za Matico. O takem prispevku je razpravljal tudi v Gorici z Bevkom. "... O članku o slovstvu za Melika vidi on, da bi bilo bolje, če Abd. napravi za predvojno dobo, kdo drugi za pozneje, za Luč bo treba tudi kaj prevesti iz fr. ... O Preglu, o pisateljih z ozkim krogom ... ". Z grškimi črkami je na koncu dnevnika še pripisal, da mu je "Čemažar dal par Šlibarjevih vrstic ... (Tone Čemažar je bil Bevkov psevdonom, Polde Šlibar pa Čermeljev, op. M. L.). Abdulu sporoči, seveda v primerni obliki, da bo odslej dobival knjige in revije, kolikor jih je prej dobival direktno, po Šlib. Naj sporoči seznam tega, kar je prej dobival. Šlibar hrani primerno potrdilo zanj. ...".

Zadnje izvirno delo, ki ga je Budal napisal v letu 1933, je bil sestavek o Turgenjevu. Podatke in literaturo o njem je iskal tudi pri Trinku, "... morda kaj pošlje ... se smejal očitkom o "sentimenti slavi": "Kaj pa naj imam - sentimenti hottentotti?", je komentiral monsignor. Budal je hlastno prečital dela Turgenjeva, zlasti ga je prevzel roman "Plemiško gnezdo" in začel je pisati članek o Turgenjevu in njegovih novelah, romanih in o Turgenjevu - pesniku. Medtem je že ponoči "... bral Puškina in rus. slovnicu.". Za Božič je prejel iz Ljubljane od "Tis-

vne zadruge" "Izbrane spise" Josipa Murna Aleksandrova, objela ga je "... na domačnost - ampak ubogi Murn!" ; naslednjega dne sta v dnevniku zapisana a naslova: "Snoval "Kar tiho" in "Ubogi Murn", več pa o njiju ni govora. Doma razsvetlili drevesce in jaslice ... zapeli božične ... v "Piccolu" o Trstu - "bsojeno mesto" vstajalo za oder ..."; to je bil še en nerealiziran literarni načrt o istu, kjer je prof. Budal po 2. svetovni vojni preživel se 26 let.

V letu 1933 je prof. Budal zabeležil nastanek nove slovenske literarne revije "odobnost".

V KGM za leto 1933 je objavljeno vse, kar je prof. Budal poslal uredniku vku v prejšnjem letu. Poleg seznama del, ki so izšla v "Koledarju" od l. 1920 - 32, kjer so navedena med drugim vsa Slavčeva dela, je za leto 1933 objavljen svod Maria Soldatija "Pierina se vrača" ter trije članki, "Ob stoletnici Goetteve smrti", "Ob petdesetletnici Garibaldijeve smrti" in "Ivan Trinko sedemsetletnik". V KGM 1933 je tudi lani napovedanih 6 Budalovih pesmi.

Na koncu je še napoved "Koledarja" za leto 1934: "Stari hišni prijatelj. Ni ba, da bi ga šele posebej priporočevali, saj ga poznate ...".

34

S sestavkom "... o Turgenjevu (Pesmi idr.) ..." je Budal nadaljeval takoj po vsem letu. Novoletni obisk je opravil pri mons. Trinku, ki je menil, da "... odprava v. pridig v Benečiji ne obvelja ...", še zvečer in naslednji dan, ko je bilo "Ranjeno ro, s sivo obvezo čez rano ...", je pisal o Turgenjevu, tokrat "... krajski članek ... za ledar ...". Oba je končal in pregledal in ko ga je Bevk obiskal v Vidmu, mu je dal rgenjeva za "Zbornik" in "Koledar". Še enkrat je bil Budal pri Trinku in mu il knjigo "Ruski pripovjedači"; monsignor mu je tudi zaupal, da ima pridige iz vhinj pri Devinu iz 18. stol. v rokopisu ...". Povedal je še, kako so ga "... vsilili v zor za "Ossario" (kostnico, op. M. L.), a prefekt črtal, češ, da je "di sentimenti vi" - naj si uredijo sami! Toži, da ni listov (prinese Abd.) ...". O tem istem očitku Trinko govoril že lansko leto; pripovedoval je tudi o slovenskih možeh, ki so ali škofa, ker "... ne marajo novega duhovnika in hočejo slov. pridige ... on jih čil, naj le zahtevajo, da bo čutil in videl - slovenština ne umre ...". Prvo izvirno o, ki ga je snoval v novem letu, je bilo ""Na skrajnem zapadu" - za po smrti" in daljeval je tudi lansko povest "Zonstran"; o njej je še veliko pisal, jo dopolnjeval ogledoval. Poleg nje je sestavljal članek, o katerem sta tudi v preteklem letu orila z Antonom Melikom, "O slovenskih pisateljih iz Italije"; zabeležil je nem še naslova "Med ognjeniki" in "Na trgu brezposelnih". Z videmskim etom se je spustil v pogovor o veri in Mussoliniju in ko je kmet začel hvaliti tatorja, ga je Budal zavrnil: "... je vzel, kar je dobrega pri socialistih in konistihi, a za kmeta še ni čisto uspel: verstva in filozofija pa so brezkončne stvari, iranijo svoje ljudi, a ne pojasnijo ničesar ...".

Tokrat je šel Budal v Gorico, k "... Fileju v "uradu" G. M. na dvorišču, se mejal vratom, oknom, pajčevinam, zasluži klasičen popis; strela: Bevka v petek zjutraj odvedli v ječo, odklonil avto, pes skozi mesto .... pozneje Davorina pri m, skozi mrežo, a jutri slovo brez mreže; baje 3 leta konfinacije, ne ve se kje; ...

imajo oglednike tudi tam, ki so ga očrnili ...? Hišne preiskave niso naredili. Dre novo zlepko prinesli Feiglu ...". Že cez nekaj dni je Feigel zahteval rokopis "Z onstran". "A do pisanja se težko pride", je v dnevniku potožil Budal.

Vmes je "Jugoslovanska knjigarna" poslala oglas za leto 1934, v katerem so javili, da "... začno izdajati Bevka zdaj v 10 zvezkih, ko so ga tu zaprli ...". Povest "Z onstran groba" je Budal v presledkih pisal približno mesec dni, jo prekinil in jo konec marca spet vzel v roke. V tem času je pisal o ruskem pesniku in pripovedniku Ivanu Buninu. Članek o Buninu in prevod Buninove črtice "Preden bo petelin trikrat zapel" je objavil KGM za leto 1935, a o prevodu Budal v dnevniku ni zapisal ničesar. Dalje je zložil pesem "Vračanje", ki jo je tudi objavil KGM za leto 1935. Doma v Štandrežu je poslušal o novem italijanskem duhovniku poleg slovenskega župnika. "Abd: nekoč so nosili iz Rima in Ogleja samo vero, zdaj nosijo jezik, le jezik, tudi v cerkvi le jezik ... Vas versko razklana ... Pri Feiglu v skladisču: Knjige v zaboju ..., v podstrešju, njegova nečakinja ... lani nabirala inserate za Koledar, jo ustavili, klicali njo in njega na policijo, povedali, da slov. krajevna imena ne smejo biti, raztegnili poštne določbe o pismih na knjige, samo na Goriskem, ga opozorili. Abd. sprožil: spomine! Da se večkrat ne upa zapisati domislekov, iz previdnosti, nikomur ne diše otoki; Bevk na otoku, ki je 300 m sirok in 600 m dolg, blizu S. Stefana pri Neaplju, kjer je velika kaznilnica; piše, naj imajo pripravljene stroj in rokopise. Pen-klub bo posredoval, očitali slov. propagando, morda so jih jezile prošnje za pot. liste.-." V začetku marca je Budal "Listal it. obletnice za Koledar ..." in res je zanj napisal članek o Alessandru Manzoniju. Zložil je še pesmi "Tihi čas" in "Vsako jutro"; vse tri prispevke je objavil KGM za leto 1935.

V istem času, v začetku marca so Budala presenetile pošiljke slovenskih revij in knjig, prispela je "Sodobnost" ter "Ženski svet" in "Slovenski protestantski pisci" .... "... bombardiranje", je komentiral.

Medtem so bile v Italiji volitve. Konč marca se je Budal spet lotil pisanja svoje zaostale povesti; pisal je mesec dni, vsak dan, tako je zabeležil v dnevniku, dokler se ni sredi aprila pojavil v Vidmu France Bevk: "bolj slab, poseben tik ob ustih, kot cloveka, ki bi vpil, vpil, če bi smel, pa se mora krotiti, bolj zdelan, otožen, a še borben. Zaprli 27. 2. zjutraj .... prišli s kočijo, pa tajili aretacijo, češ da hoče komisar govoriti z njim, on brž vedel, oni odslovili kočiji, ga pustili samega po cesti po eni strani, oni po drugi, pazili, da ne ubeži, na kvesturi sedel pol ure v sobi, potem odvedli v zapor, ponoči razmišljaj zakaj, drugi dan prinesli vabilo pred komisijo za "konfino" kot "elemento ostile all'ordine nazionale" (element, sovražen narodnemu redu, op. M. L.). Prefekt mu očital slov. propagando, da sta bili 2 knjigi konfiscirani, a ni vedel kateri, da je dopisnik tujih listov, a je imenoval "Biblioteko", pa je imel list že pripravljen, bramba na videz, pozneje zapisali noter 3 leta; s prefekturo ga spremili peš ... spet v zapor. Drugi dan z vlakom v Firence, tam spet v zapor, dalje v Rim, spet v zapor, dalje v Neapelj, spet v zapor, z ladjo na Ventotene, morje nemirno, zaklenjen spodaj, kukal ven, vklenjen, metalo, prišli zadaj na skalnat otok, žalosten pogled: 3 leta ... V uradu ga poučili. Komunisti in anarchisti so ga brž lepo sprejeli, uvedli v svojo kuhinjo: zdaj zadovoljni z novim ravn., ki je strog, a pravičen. Enemu rekel častnik v uradu, da bi jih on ustrelil v hrbet, ne tu

vzdrževal, oni odgovoril: "Kaj mislite, da v Rimu niso tako pametni kot Vi? Če bi jim kazalo, bi nas že bili, pa vedo, da bi nas bilo potem še več, mi rastemo kot gobe po dežju." Ostal 40 dni ... Davorini ... pisal ital., se učil. Abd.: "Ha, Bevkova ital. korespondenca! Pa so le dosegli, da si tudi ti Slovencem it. pisal." Nabral snovi za knjigo ... Ko so ga zaprli ..., je radio v Ljubljani razglašal, tako izvedeli orožniki v Bevkovi vasi ... Trinko tajno pod policij. nadzorstvom, ker je bil proti odpravljanju pridig ...? ... Njemu pomagal Pen-klub iz Londona, po Marinettiju ... V ječi v Gorici ga je obiskal oče (69 let), jokal, ko se je sin smejal; ... V Gorici sklicali tiskarje in založnike: knjige v 3 izvodih prej predložiti (cenzura) - nove težave? Dosti dela se mu je nabralo, prekinjeni romani ... Spomini v Abd. smislu bi bili dobri ... Vatikan se je postavil za slov, pridige v Benečiji, a Muss. zagrozil, da rajši odpove konkordat. Vatikan se vdal (rad?) (Igra?).- Na vel. soboto ... oproščen (prosciolto), v Neaplju so mu ... kupili vozni list in ga odpustili. V Rimu hodil 5 ur po ulicah. Na Vel. noč ... kvestor poklical Davorino, da ji sporoči "pomiloščenje" - zelo skrben. Štirideset dni neprost - ...". Čez nekaj dni je bil klican prof. Budal na sedež stranke, "Radi Franceta B. ali listov ali knjig in spisov ...?" je ugibal, a v dnevnik je zapisal samo to.

Povest "Z onstran" je ustvarjal mesec dni, kajti Bevk ga je opomnil, da "... se mudi". S končano in pregledano povestjo je odšel v Gorico in Bevk izročil rokopis "Z onstran groba".

Zopet ga je čakal še nedokončan članek "... o pisateljih iz Julijске krajine ..., o Gregorčiču ..."; vmes pa popravljal "Z onstran groba". Kmalu sta se z Bevkom spet srečala v Vidmu, bil je "... V obraz mirnejši ..." in mu je pripovedoval še o drugih slovenskih preganjancih. Ob tej prilики je želel prevod francoskega dela "Tartarin na planinah". Skupno sta obiskala mons. Trinka, ki jima je tudi pripovedoval svoje zgodbe; prefekt Tuta mu je "... zagrozil, da bo pomnil, če bo sprejemal sumljive ljudi iz Gorice ... vsi prejšnji prefekti so bili dobri z njim ..., le ta tak ... Spisal pogl. o slovenski filologiji za ital. prevod ... doma pospravil to in ono sežgal ... a jih ni bilo s hišno preiskavo ... Malo bolj skrušen. Abd. ga opomnil, naj spisiše spomine kot zasebnik idr. Bevk: Francija edini up, prišlo po njej vprašanje, katere bi bile minimalne zahteve Slovanov v Italiji (najmanj šole) ... Abd.: Nemcem da, Slovane imajo za kulturni gnoj ...". Iz junijskih dni sta še le zasnovani "Plaz" (o dolgu v Vidmu) in pesem "O treh palcih", ki je bila objavljena v "Našem rodu" 1937/38 s psevdonomom Pastuškin. Budal se je lotil prevajanja dela Alphonsa Daudeta "Tartarin sur les Alpes" in dalje pisal svoje delo o slovstvu v Julijski krajini za Antona Melika. Prevajanje je čez čas prekinil ter nadaljeval sestavek o slovenskih pisateljih v Italiji tudi na počitnicah v Beli peči in sestavek "... o slovstvu v Italiji od Pres. do vojne ...", prijatelju Meliku tudi napovedal.

Prevajanje "Tartarina" se je zavleklo, saj je med tem delom snoval še svoje izvirno delo z naslovom "... "Do pogreba" (slovenščina, 15 let) ..." in ga kasneje preimenoval v "Do konca".

Na slikovitih Belopeških jezerih in v njihovi okolici, kjer je z družino užival na počitnicah, je spet snoval, tokrat "Dom čaka" ("Dom pod cesto"). "... Sivi vrhovi rožnato rdeli ..., potem zlateli - pod njimi prelivanje zelenin od zlate do črne ... gorska tišina, valčki šepetali v vetru, vrhovi smrek zamolklo šumeli, zrak ...

kristalen kot ambrozija ...".

Še naprej je vzporedno prevajal "Tartarina v Alpah" in pisal članek o slovstvu v Italiji ter ga odposlal Meliku v Ljubljano, "... odposlal v Chiavrisu, Meliku še pisal posebej ...". Prof. Melik je rokopis o slovstvu prejel in potrdil.

Med počitnicami se je Budal podal tudi na Sv. Višarje in slikovito je opisal ta svoj izlet s sinom. Po cerkvi votivne tablice, največ slov. Za cerkvijo na vrh ..., razgledovanje z zemljevidi na tleh: Koroška z Dobračem ... Na severu zelene planine, ... Na zapad Karnija, Dolomiti ... Na jugu počastne grmade ob Montažu ... dalje na Mangart in Triglav ... Na vzhod vsa Gorenjska ... Abd. dalje na vrh ... Ukve zardele s kupom streh." Povzpel se je še na Predil in na Mangart.

V zavetišču "Vihar tresel streho ... Naokrog vse hrumejo, zdaj megle morje, zdaj zelena reber v bližini ..., divji lov meglà čez sedla, kakor iz peklenškega kotla ... Igra megle in oblakov se ponavljala: Kakor v Dantejevem peku ..., solnce včasih posijalo, zelenica ... se prikazovala in izginjala, z belimi stezami in strugami ...". Kljub slabemu vremenu se je odločil za povratek, "... spodaj pekel megla ..., nekje ne čez sneg, temveč skozenj kakor Izraelci skozi rdeče morje ... steza včasih zasuta, razrita ... Polagoma zelenice, trave, grmi, rože, rododendron ... niže celo vrtovi najlepšega cvetja ... Divja naravna slika razbrzdanih elementov ... Nebeška gozdna tišina ... Počasi iz tega tihega raja proti Beli peči ...". Obiskal je še več vrhov in slovenskih vasi ter jih v dnevniku zelo obširno in zelo lepo opisal.

Po vrtniti domov je prof. Budal v Benetkah obiskal razstavo portreta iz 19. stoletja in videl "Mnogo lepega ...".

Od začetih del mu je ostal še prevod "Tartarina v Alpah", ki ga je v presledkih prevajal do konca leta.

Prvi dan pouka je Budala klical na pogovor policijski prefekt. "(Tiha ugibanja: Dobro? Radi kakšnega učenca, lekcij ... Slabo? Radi pisanja knjig, Bevka, Melika, nazionalità slov. v Beli peči? Pripravljal odgovore ...)". Več o tem v dnevniku ni zapisal, pač pa je zapisal vest o umoru jugoslovanskega kralja Aleksandra I. in ministra Barthouja v Marseillu. Naslednjega dne je šel do Bevka, "Vsi pod vtipom kraljeve smrti ...". O pogrebu je zapisal v dnevnik: "... vse vlade zastopane, mnogi kakor potuhnjeni jastrebi, ki so orla ugnali (It., Ogr., Nem. ...?); ali jim diši plen? Vsi veliki prijatelji, zlasti It. ..." in še "Vojna bo gotovo, kolikor se vidi ...". Pa še prav kmalu je prišla!

Sredi novembra, ko se je vneto ukvarjal s prevajanjem "Tartarina v Alpah", je zapisal zjutraj: "... Kravovo solnce rdeče oblilo hiše, težki modri oblaki se odcejali, na severu kos mavrice pri tleh, povsod modre zaplate v kopah oblakov ...", in nekaj dni zatem "... snoval "Grehi", in kasneje "Še to"; prevajal je še o grbu poljskih legionarjev "Polska zbrojna" in pregledoval svoj prevod Tartarina. Rokopis je v Gorici osebno izročil Bevku. Objavljen je bil pri Književni družini "Luč" leta 1935 s psevdonomom Ivo Dren in v založbi Goriške matice. Pri Bevku je tudi izvedel, da "... Koledarja ne pri Matici ne pri Mohorjevi še niso odobrili, z njim zadenejo živce, druge knjige odobrene, čakajo ... Pretresala novejše knjige ...".

Zadnje delo, o katerem je pisal v letu 1934 je bilo "Dom čaka" ali "Dom pod cesto", ki ga je bil načrtoval poleti in je ležalo v predalu. Iz izrezkov, ki jih je izbiral, je črpal snov in podatke ter delal načrte za "Hišo pod cesto", ves dan tičal

v teh izrezkih, a je ostal pri prvotnem naslovu "Dom čaka", ki ga je na Silvestrov dan "Začrtal ... v glavnem ... Bogato leto." -

Omembe vreden se mi zdi stavek, ki ga je v začetku leta zapisal v dnevniku: "Povsod dosti sence za vsak solnčni žarek, tem gostejša, čim svetlejši je žarek ...".

V KGM za leto 1934 je spet najprej objavljen seznam knjig GM, ki so dotedaj izšle; med prozo tega leta sta članka "Oče Besnega Orlanda" - ob štiristoletnici Ariostove smrti. Spisal Ivo Dren, kar je bil novi Budalov psevdonim, in sestavek "Hude borbe pred 100 leti", podpisani z "I. D." (Ivo Dren, op. M. L.), saj je Budal v dnevnikih omenil, da je pisal o abecedni vojni. To sta 2 izvirni Budalovi prizni deli v tem "Koledarju". Goriška matica je svojim naročnikom tudi napovedala že "Koledar" za leto 1935 s pripombo: "Ni nam treba posebej omenjati, da bo ta knjiga, ki ji uredništvo vsako leto posveča največ pažnje, po svoji leposlovnini in poljudnoznanstveni vsebin ... po možnosti na vrhuncu. Čitatelji lahko pričakujemo ... obilo zdravega razvedrila, koristnega pouka ter navodil, ki jih rabijo v vsakdanjem življenju."

V tem "Koledarju" je GM tudi naznana "svojim naročnikom in poverjenikom, da je ... z letošnjim letom prevzela tudi izdajanje publikacij Književne družine "Luč". Sledi seznam knjig, ki so tu izšle in med njimi je tudi Drenov (=Budalov, op. M. L.) prevod iz belorusčine "Mladi hrast in druge povesti" Jakuba Kólaša. Navedene so tudi publikacije "Biblioteke za pouk in zabavo", kjer je prav tako 10 Budalovih prevodov (G. Verga, G. Deledda, C. Courtelina, G. D'Annunzia, J. Kukucina, I. Franka, G. de Maupassanta (2), I. Sveva in N. Gane). Vsi ti prevodi so bili že omenjeni. Dve deli pa sta izvirni, "Rakeževa Liza" in "Sestrina poroka".

Med poezijo KGM za leto 1934 je Budalov prevod pesmi Svatopluka Čecha "Odkod je škrjanček", s podpisom J. D.

1935

V tem letu so se evropske politične razmere še zaostrovale, politični dogodki so stopali vse bolj v ospredje; opomba prof. Budala ob obisku francoskega ministra Lava na Rimu, da je "... francoski minister gost Matteottijevega morilca", pove dovolj. Fašistična Italija se je pripravljala na svojo osvajalno vojno proti Abesiniji. Tudi iz Budalovih dnevnikov je čutiti to vzduh: mnogo je zapisov politične vsebine in vedno manj je govora o literarnem ustvarjanju. Izvirnih literarnih del je malo in še ta so krajša, ohranjenih je nekaj pesmi, prevodov in biografij.

Nadaljeval je lani začeto delo "Dom čaka", ga nadaljeval še v januarju in februarju, čez čas naslov prečrtal in zraven pripisal "Mačice". Ker je po krajišem presledku v dnevniku zopet navedel obe naslova, sklepam, da je sestavljal obe deli istočasno. "Dom čaka" je omenil še enkrat, potem pa o tem delu ni več govora; kot mnoge prejšnje zamisli ali osnutki sta obe deli ostali nedokončani ali neobjavljeni. V zapuščini ju ni. G. Gentile, neslavno ime, je želel nove članke za "Enciclopedia Italiana", "Stritar itd ...". Budal je kasneje pregledal svoje tam že objavljene članke o Levstiku, Jurčiču in Gregorčiču, studiral Stritarja še v Prijateljevi "Antologiji", nato "Ves dan tical v slov. slovstvu za "Encicl. ital.", in napisal članek o Stritarju,

Trubarju in Vodniku ..." ter enciklopediji vse tri tudi odposlal. Objavljena sta bila članka o Stritarju I. 1936 in o Vodniku I. 1937, članek o Trubarju pa ne.

Kmalu v začetku leta je Budala spet obiskal v Vidmu France Bevk. Povedal je, da je dobil potni list za Ljubljano za pol leta in da namerava kmalu oditi "za par tednov"; da se Budalov prevod "Tartarin v Alpah" tiska in da so "... Katol. tisk. zaprli ta mesec, češ, da niso v skladu z narod. redom. Koledarji še niso odobreni. Abd.: naj se opustijo ali dodajo v laščini čisto kratko. Če zapro še tiskarno v Trstu - konec. Abd.: Ali bi ne mogli vsi izobraženi predložiti spomenice za jezikovne pravice? ... Bednarik ima knjigovezničko, tiskarni bi bili radi postavili komisarja, in jo vzeli za svoja dela, pa so se začudili, da ni konzorcij, temveč privatna last treh mož, a Tisk. društvo jo je imelo le v najemu ... v 10 letih bo konec fašizma ...", to pa je Bevk tudi precej točno ugani!

Kljud težkim časom, ki jih je preživil, je Budal kdaj pa kdaj začutil "raj v sebi ... nebeško, sosredna nebesca v koži in zraku, večja nebesa v prostoru in svetu, v svetovju, neskončnosti. Če bi mogel, bi vsega poljubljal in vse drugo ... sama slast ... v solncu zložil pesem "Raji" ...," a ni nikjer ohranjena.

Odsel je v Gorico, obiskal domače v Štandrežu in pogledal tudi zaprto Katoliško tiskarno. Bil je "Siv, mrtev, pust dan, nad vsem zimski mrč, puščoba ... V Katol. knjigarni: Mohorjevka brez Koledarja, več prejšnje zaloge, nič novega ne dobe. Tiskarno morda rešijo drugače. V knjigarni Carducci (bivši Lukežič, op. M. L.) Ksist Hrovatin ... Spremil zadaj skozi zalogo in dvorišče, mimo kleti k "Črnemu orlu", tam Feigel ...: Bevk se vrne čez teden, ima potni list tudi za Portugalsko ..., pojde; Koledarji niso odobreni ...". Obiskal je še Bratužovo kavarno, eno izmed zadnjih slovenskih shajališč.

Po vrnitvi v Videm je zapisal, da je sprejel zasebno občasno poučevanje slovenščine (zdravnika) in pa, da je prevajal poljsko. Prof. Budal, ki je vzdrževal prijateljske stike z mons. Trinkom in ga večkrat obiskal, je ob eni takih prilik njun pogovor zapisal: "... ne dobiva nič, kvestor ga lani citiral, vpil, a tudi on udaril po mizi, naj se sramujejo takih informatorjev; v komisiji pretresali, ali bi ga kam niže konfinirali, a general (milice) se upre, češ, da je delal le dobro ... piše spomine? Zlasti o zadnjih letih bi bili zanimivi; še uči slovenščino ..., baje ponekod in napol domača pridiga na svojo pest. O Katol. tiskarni ni vedel, da je zaprta. Jezik in ljudstvo ne bosta propadla, naj počno kar hočejo ... V obraz malo starejši, gremkejši, a žilav, močan, trden, bojevit ... Abd.: Mi uradniki smo pa čisto zaslužnjeni ... Življenje silno kratkočasno, prezanimivo, ni mogoče vsega ujeti in obdelati, prebogato, preobilno, presočno ...".

Začel je "listati" tudi po angleščini.

Ob naslednjem obisku v Gorici je obiskal Bevka, "... Spotoma videl zaprto Bratužovo kav. za 1 mesec, baje radi sumljivih elementov, našli enega brez potn. lista iz Jugosl., a on ne more biti policist. Bevk v Lj. 3 tedne, precej okrog s Penklubom in slovstveniki, tudi v Mariboru, pri Šlibarju (Čermelju, op. M. L.), Kozakih, Albrehtu, Gradniku. Izsel Bevkov I. zvezek, eden prišel po pošti, drugega mu zaplenili na domu ... Videti malo utrujen. Maresciallo mu povedal, da on ni nasproten slovenščini, vendar bi bil čas, da bi nehale slov. publikacije. Bevk: jaz sem le pisatelj, rokopise lahko oddam tu ali v Jugosl. ali v Avstraliji (grozljiva

zagrenjenost). "Sodobnost" bi rada razprave iz teh krajev. ... V Libreria Carducci 2 izvoda matice brez Koledarja ... Pri "Črnem orlu" Feigel ... Ali bodo pri pogajanjih z Jugosl. dosegli kaj za Slov.? Največ kar Nemci: Kak časopis in kaj slov. v šoli ...".

Zanimiva je Budalova ugotovitev nekaj dni kasneje: "Kako bi se svet smejal, če bi se dalo vse trpljenje prenašati simehljaje!"

Kdaj pa kdaj je Budal zapisal tudi kaj bolj veselega: ko je hodil po Gorici. "Šetal ... po grajski poti ... v solncu; s trate skakale ... bujne šivilje, modistke, konotoristke, strojepiske, ki ... so prišle po malo solnca ..., vse polno "nedotaknjeneh" bogastev ... pele navzdol, žvrgolele, nato spet v svoje ječe med zidove ... V dalji planine v snegu žarele ..."; pa tudi kaj razmišljajočega o svojem poklicu; na vprašanje: "Kaj more nuditi profesorsko življenje zanimivega." Abd.: Massarykovo je vredno umetniške obdelave, prav tako Wilsonovo ...". Ob prevajanju nemškega članka "Bayreuth in Bayern, Frau Wahnfried ..." je o gospe Wagnerjevi napisal nekaj vrst, najprej v nemščini in nato stenografsiral (Gospa Winifred Wagner je namreč simpatizirala s Hitlerjem, op. M. L.) in se tako zavaroval pred morebitnim nepoklicanim bralcem dnevnika.

Sredi marca je prišel spet Bevk v Videm in pripovedoval o svojem bivanju v Ljubljani, o svojih srečanjih s slovenskimi pisatelji ter o razmerah v Sloveniji. "Nedeljskega pisma, da je I. izv. Izbranih spisov izšel, ni prejel - najbrž ga tuhta Ventin na policiji. Hrvatin hodi k Ventinu radi Koledarja G. M. ... Tiskarna v Trstu zdaj tiko, maja poteče koncesija, želi podaljšati, potem bo morda spet kaj tiskala ... Mnogo vprašajev."

Po nedeljskem jutranjem "uživanju" je snoval "Mimo lepot", a zraven ni zapisal ničesar drugega.

V roke je dobil Mussolinijev "Il mio diario di guerra" ("Moj vojni dnevnik", op. M. L.), ki ga je skrbno prečital in prevedel; istočasno je pisal poročilo o novem Bevkovem romanu za LZ in "Začel "Slov. sledi"". članek je čez nekaj dni zaključil ter odšel z njim v Gorico. Iz Chiavrisa je poslal "Sodobnosti" v Ljubljano. "... "Slovenske sledi" (v Muss. dnevniku)". Med potjo je videl "Na postajah mnogo fantov l. 1914, ki gredo k vojakom, a vse s torbo in plahto na hrbtnu ...".

... Divno štanderško polje, vse zeleno, obdelano v aprilskem solnčecu; na Krasu in v gorah sneg, po Trnovem tudi. Soča prej modra, Vipava zdaj umazana ... dva vlaka vojakov se zganila ... vse začenja poganjati skozi suhi srobot, divne sveže barve iz sivine in suhih trav, vse se napenja ... Vrtovi skrbno obdelani ... Katol. Tiskarna zaprta, Špacapan v Mirnu tiska le obrazce na roko, nima stroja. Na gradu (Mirenski grad, op. M. L.) vse razgnano, včeraj imeli priti laški misjonarji, 2 odšla v Jugosl., 2 v konfinacijo ... češ da sta špionirala ... tudi redovnice bodo morale iti, ker so Slovenke ... Abd.: ... saj krščanstvo zahteva, da prenašamo poniranje ... Dr. Brumat, kanonik ... ima še slov. pridigo ... Cigoj v malem semeniču ... zbolel, zdaj ni več slov. nauka ... tako zmanjkujemo ...".

Na kratkem obisku pri Bevku je izvedel, da mu je "... Kvestura odnesla potni list, češ da je pri njej varnejši ... Izbrani spisi zaplenjeni in so mu sporočili, naj jih Jugosl. ne pošilja sem ... Koledarji še ne smejo na dan - v jeseni? ...".

Ko je čež nekaj dni Budal dobil povabilo, da se zglasti na sedežu stranke, je "... ves popoldan ugibal vzrok" in "... Pripravljal zagovor"; izkazalo se je, da so le

pobirali prispevke, Budal pa je mislil na "Slovenske smeri", "Sodobnost", Bevka, kajti vse to bi jim bilo lahko sumljivo. "Vse polno majhnih bolesti povsod.-"

Konec aprila je v Gorici pri Bevkmu kramljal z njim o revijah in izvedel je, da "Koledarjev ne dado ven, baje jih ima kvestura v oblasti; ali se pri pogajanjih kaj doseže? ...".

Za LZ je spet ocenil naslednji Bevkov roman "Huda ura", ki ga je pisatelj vzel s seboj na kongres Pen-kluba v Španiji. Pred odhodom je Bevk prišel še v Videm in Budalu povedal, da "... potni list za Jugosl. so mu stregali, napravili novega za Španijo, a izpustili Jugosl. ....", da so nekaj knjig odobrili. "Koledarja ne; kvestor opozoril, naj ne dela propagande v inozemstvu. Mladi Stanko Vuk iz Mirna, študira v Ben., dobiva vse liste, so mu preiskali vse doma, odnesli pesmi v rokopisu, ga pozvali, naj podpiše, da piše slov. radi zasiščka, hoteli tudi "radi propaganda zase", a ni maral, ga pestili, zakaj piše slov., ko zna laški, to sme le še Bevk; ...". Humorist Feigel mu je ob slovesu za Španijo dejal: "Tam ni treba nikogar pozdraviti, ne poznam nobenega ...". Govorila sta še o Abesiniji: "... smo prav taksi sužnji tudi mi, le da nas ne sladijo ...". Vse to je burilo Budalove misli, da je zapisal: "Ponoči bral, se pravdal z Lahi o jeziku (Velika pravda: Kje je dežela, ki bi prepovedovala svojim državljanom materin jezik?). -" in še kasneje "Dva krika", naslov s pripisom "... ob umoru Aleksandra I.".

V Gorici je izvedel mnogo novic o goriških Slovencih npr. da je bil po 6 letih izpuščen dr. Sfiligoj; srečal je župnika, ki mu je zaupal, da so "z gradu (Mirenski Grad, op. M. L.) pahnili zadnjega Slov., ... so mu svetovali odhod ..., procesije neme, brez petja ...". Špacapanu zaprli tiskarno, ker so našli par podobic s slov. besedilom za družino ...". Njega obdolžili, da je v cerkvi priporočal molitev za slov. duhovnika, ki so ga faš. zdelali ..., pa še hujše reči, a domačini ne pričajo proti, češ, da ne hodijo v cerkev ..., otroki bodo ščuvali ..., pisati ne more več pri kršč. nauku, le katekizem deli in spet pobere, da jih po cesti orožniki otrokom ne vzamejo; ... Abd.: v svetu bi bilo treba razgibati vprašanje svetovne vesti: materinščina zločin? Ali smo res prišli predaleč izza Karpatov? Nemec hočejo vsaj oni učiti nemščine - tu niti tega ne. Vuku v Mirnu prepovedali pisati ... Nad nami Damoklejev meč - nobene nove knjige več ...". Kljub vsemu je v knjigarni Carducci kupil "Matične knjige", kar se je še dobihlo. "Abd.: naš jezik uničen, le v družini ni še prepovedan, če komu ne pride na misel, da je tudi to v oprekri z narodnim redom ...".

Ob koncu šolskega leta je "... pisal ... svojo bibliografijo" in kmalu dobil sporočilo, da je postal "Socio corrispondente dell'Accademia di Udine" (dopisni član videmske Akademije, op. M. L.), za katero so že lečeli že več "poročil o delu in spisih", on sam pa je "... premleval: vlogo na Muss. o jeziku?". Po vrtnitvi iz Španije mu je Bevk pripovedoval o svojem potovanju, srečanju s slovenskimi pisatelji, o srečanju z Marinettijem, "... se mu zahvalil za rešitev iz konfina, M.: "Ho fatto tutto ciò che ho potuto", ... obetal, da bo zdaj bolje ... Bo prosil Marinettija, v čem je to izboljšanje ... Abd. mu kazal svoje imenovanje akademikom, razvil načrt o vlogi na Muss., mu kazal knjige o njem ...".

O imenovanju med akademike se je Budal pogovarjal tudi z mons. Trinkom, "... odobil odgovor videmske Akademiji, ...", ki ga je sestavil poleg curriculuma in bibliografije. Accademia di Udine mu je v začetku julija poslala diplomo,

"zvita", je pripisal prof. Budal.

Ko je prečital knjigo "Dux", se mu je zapisalo: "Ves dan sem te tehtal, vso noč - mož, ki imaš voljo in moč ...". Iz "Enciclopedia Italiana" pa si je izpisoval prispevek o manjšinah!

V Gorici sta se ob koncu šolskega leta spet srečala z Bevkom, potem pa so Budalovi odslili na počitnice v Belo peč. Sam ali z otroki je obiskoval bližnje vrhove in jih v dnevnikih slikovito popisoval; polne lepot so bile doline, travniki, slovenski ljudje, jezera, tu so se srečevali na meji s sorodniki, ki so živeli v Jugoslaviji. Povzpel se je na Mangart, opisal Predil in Montaž in občudoval ves venec slovenskih vrhov, ki ga obdajajo. "Obsedel par ur ... pod visokimi smrekami, pisal in bral ...". Ponoči pa je kot odsev vseh teh lepot "snoval: "Dve uri sreče" (Zlet na Mangart, 1 ura na južnem pobočju v raju, druga na severnem v skalovju ...)."

Neredko je nosil s seboj tudi Bevkove ali Feiglove rokopise, jih popravljal in ocenjeval, a tudi v svojo beležnico je pisal prave popotne črtice. Tako je prebiral in ocenil Bevkove "Pastirce" za LZ, sam "... zlagal "Nova steza"" in zbiral nove podatke za prijatelja Melika v Ljubljani.

Dodatno vznemirjenje med Slovenci je povzročila abesinska vojna. Mnogi so bili mobilizirani. Budal se je spet odpravil v Gorico, tam "... prestregel Franceta: zadovoljen, gre dobro, v Abesiniji se morda okrha faš, Marinetti mu še ni pomagal, morda bo treba dalje na Pen - klub ... Matica se tiska, majhen koledar ... (32 str.) ... Abd. v Trg. dom (ironija!) v I. nadstr. nad veliko dvorano, kjer kot dijak plesal in igral ... Po 7h spet tulile sirene ... začetek vojne z Abesinijo. Zgodovinski trenutek? -" Po goriskih ulicah so se vili sprevodi ljudi, ki so šli poslušati Mussolinijev govor, Budal pa je odhitel domov v Štandrež.

Začel je redni šolski pouk, a povsod je bilo čutiti vojno vzdušje; v dnevnik si je zapisal, da je v Ženevi "Društvo narodov" sprejelo izjavo, da je Italija v Abesiniji "napadalka in ustanovilo odbor za gospodarske sankcije" .... Kljub osvajanju je Italija doma uvedla varčevanje, omejila porabo mesa, časopisi so zmerjali "... Angleže, Francoze in njih priveske radi gospodarskih sankcij ..." in slavili "Praznik zmage" 4. novembra. Proti sankcijam je Italija sicer protestirala, a sredi novembra so stopile v veljavno. Ob prostem dnevu je Budal spet "skočil" v Gorico, kupil nekaj knjig v Katoliški knjigarni, in od Bevka izvedel, da so slovenski listi sicer dovoljeni in se morejo prodajati, "... a orožniki si delajo sezname kupovalcev ... Slov. listi so kot slanina, ki jo ponujaš mački, pa jo počiš po buči, če vzame ... O Marinettijevi zaščiti ni sledu ... Koledarji so baje pri ministrstvu, Abd. svetoval drezanje, a težko, ker tudi molitvenikov ne trpe, le "Biblioteka" je še izšla ...". In res, Koledar Goriške matice za leto 1936 je le droben ponatis, broširan zvezek 31 strani. Budal si ni dal miru: Tokrat je snoval "Obrobne ljudi" in nekoliko kasneje "Vedro tkanino". Časniki so prinesli vest, da bodo v državi zbirali zlato; mnogi so svoje prstane poskrili, nekateri kupili nove, da so obdržali prave. Budal pa je zapisal: "... Ne dajemo le zlata, tudi kri in duše ...". Še enkrat je šel v Gorico, ugotovil, da "... slov. in fr. listov ni več ..., le še nem ... V Katol. knjig. ... vse sam božič, nič slov. knjig ..."; pač pa mu je Bevk "... dal Slodnjakovo Zgodovino slovenskega slovstva, kazal novi Slov. pravopis ... Zgod. Slov. Matice i. dr. - vse po pošti; tukajšnja Matica in Mohorjeva zaman čakata z dotiskanimi knjigami že

drugo leto - dovoljenja ni: dal en izvod Tartarina v Alpah, ki čaka dovoljenja ...".

Ob navdušenem branju Slodnjakove "Zgodovine slovenskega slovstva" je Budal pogrešal navedbo Trinka; ob izpisovanju iz knjige Fritza Webra "Le tappe di una disfatta" ("Stopnje poraza", op. M. L.) - "... učinkovit popis bojev pri Kobaridu 1917, nato v juniju ob Piavi ..." pa je "... snoval svojo povest "Za njo"."

"Koledar" GM za leto 1935 (nastajal v letu 1934) je eden izmed obsežnejših in ima 124 strani; prvi letniki "Koledarjev" so imeli okrog 90 strani, kasnejsi okoli 120 strani z mnogimi stranmi oglasov, zadnji letniki pa so imeli le okoli 90 strani brez vsakršnih oglasov slovenskih tvrdk. "Koledar" za leto 1935 prinaša seznam knjig, ki so izšle pri GM v letih 1919 - 1934 in napoveduje tudi "Koledar" ter knjige za prihodnje, 1936. leto. Z ozirom na okoliščine pa je ta "Koledar" le droben zvezek 31 strani.

"Koledar" 1935 vsebuje poleg začetnih koledarskih podatkov in koledarskih strani za vsak mesec več proznih del in pesmi, seveda tudi Budalovih.

Med prozo naj omenim najprej dve Budalovi izvirni deli, obširni biografiji dveh ruskih pisateljev, Ivana Sergejeviča Turgenjeva in Ivana Bunina. Sledi še prevod Buninove novele "Preden bo petelin trikrat zapel". Povsod je Budalov psevdonim Ivo Dren.

Sledi sporočilo naročnikom, katere knjige bodo obvezno dobili poleg "Koledarja" za leto 1935 in da se je "Pri dveh knjigah ... radi nepredvidenih zaprek izvršila sprememba, zaradi česar naj ... naročniki oproste." Dodan je še seznam obveznih in neobveznih knjig za prihodnje leto, ki bodo izšle pri GM.

Navedena so tudi dela, ki so ali naj bi izšla pri Književni družini "Luč", med katerimi sta omenjeni dve, Drenova (=Budalova, op. M. L.) povest "Z onstran groba" iz leta 1934 in napoved prevoda dela Alfonza Daudeta "Tartarin v planinah", humoristična povest z ilustracijami, ki naj bi izšla v letu 1935 okoli Velike noči. Za prevod vemo, da je Budalov, a v "Koledarju" prevajalec ni omenjen. Na notranji strani debelejšega zunanjega ovtka "Koledarja" 1935 je objavljen tudi seznam knjig, ki so izšle pri tržaški "Biblioteki za pouk in zabavo" (1929 - 1939) s pojasmilom, da so to "v sebi zaključene knjižice z raznovrstno vsebino, ki izhajajo večkrat na leto ... Za te knjižice je težko podati kak določen načrt ... Upamo, da tega knjižnega načrta ne bomo spremenjali, vendar si pridružujemo to pravico, ako nastanejo kake nepredvidene zapreke." Seznam 16 dolej izišlih knjižic zajema tudi 18 Budalovih del, ki so bila tu objavljena, obenem pa so ti seznamni nekak pregled slovenskih knjig, ki so izšle v Julijski krajini v času italijanske oblasti do leta 1935.

Objavljena Budalova dela v zbirki "Biblioteka za pouk in zabavo" so med drugimi prevodi:

- 1./ Giovanni Verga - Sl. Slavec: "Viteštvlo na kmetih" (v I. knjižici),
- 2./ Grazia Deledda - Sl. Slavec: "Lisica" (v II. knjižici),
- 3./ George Courteline - Sl. Slavec: "Poročnik Flick" in
- 4./ Gabriele D'Annunzio - Sl. Slavec: "Toto" (oboje v III. knjižici),
- 5./ Gabriele D'Annunzio - Sl. Slavec: "Deviška gruda" (v IV. knjižici).

Sledi izvirno delo:

- 6./ Slavko Slavec: "Dora se drami" (v V. knjižici), spet prevod:

- 7./ J. Kukučin - Slavko Slavec: "Sence in svetlobe" (v VII. knjižici),
- 8./ Izvirno delo - Slavko Slavec: "Rakeževa Liza" (v VIII. knjižici), sledi prevod:
- 9./ Martin Kukučin - Slavko Slavec: "Novinci" (v X. knjižici), spet izvirno delo:
- 10./ Slavko Slavec: "Spomin z jezera" (v XI. knjižici), in prevodi:
- 11./ Martin Kukučin - Slavko Slavec: "Vaški roman",
- 12./ Anders Bje - Slavko Slavec: "Dober zasluzek" (oboje v XII. knjižici),
- 13./ Ivan Franko - Slavko Slavec: "V jetniški bolnici" (v XIII. knjižici),
- 14./ Guy de Maupassant - Slavko Slavec: "V gozdu",
- 15./ Guy de Maupassant - Slavko Slavec: "Hudič" (v XIV. knjižici),
- 16./ Izvirno delo - Slavko Slavec: "Sestrina poroka" (v XV. knjižici) ter prevoda:
- 17./ Italio Svevo: S. S.: "Prežanje na nezvesto" in
- 18./ Nikola Gane - S. S.: "Osmanova skala" (oboje v XVI. knjižici).

Med poezijo v KGM 1935 je še 5 Budalovih pesmi, vse so podpisane s psevdonimom Ivo Dren, in sicer "Vračanje", "Žgoča pisma", "Ognjenik", "Ta tiki čas" in "Nova jutra". Zlasti bi omenila pesem "Vračanje", kjer so

"... dragotine daljnih prvih let
še ste mi krepilo in vodilo.

Dobe tok vas je nekoč odvel,
k novim naravnal me je vrednotam;
pa sem se pri tujih ognjih grel,
videzom nasedal sem in zmotam.

No, lepo je tudi med ljudmi:
divne duše, srca in telesa,
zlasti če razdalja jih zlati;
no, preblizu - često kup mrčesa.

Meni hoče klenih se vrednot,
ne mrčesa. Duša se obrača
na nekdanjo svetlo, ravno pot,
vrača v tiha polja se domača ...".

V "Koledarju" za leto 1935 so še 4 nepodpisani članki in sicer članek o Alessandru Manzoniju ob 150-letnici rojstva in 60-letnici smrti (prof. Budal je prevedel njegov roman "Zaročenca") in 3 prevodi: Anatole France - "Kristus z morja", Orio Vergani - "Pregnani planet" in Rabindranath Tagore - "Nema deklica". Po obliki in tudi jeziku (kratki uvod, podatki o avtorju in njegovem delu, kar je običaj pri Budalovih prevodih) bi lahko bili Budalovi, a kot že rečeno, niso podpisani niti niso omenjeni v njegovih dnevnikih, zato je to samo hipoteza.

V "Koledarjih" za leti 1938 in 1939 so 4 Budalove pesmi iz "Koledarja" 1935 (razen "Žgočih pisem"), ponatisnjene.

1936

S Slodnjakovim "Pregledom slovenskega slovstva" je Budal pričel novo leto 1936 in si zapisal "Zanimive sodbe o novejši dobi." Tudi v tem letniku dnevnikov je več politike kot literature, saj je režim obvladoval vse Budalovo življenje. Tudi vtisi iz narave so redki, a vendar: "... Nenadoma ... na poti domov bele planine živordeče zažarele, ozek pas pri vrhu, spodaj umite, vse drugo še mokro, oblačno, zastrito, a vsa severna stena gorela, Kanin, Matajur, Krn, vse do Idrije, diven deviški sijaj, če se narava iz srca nasmehne, se pa res nedosežno lepo. Kje je slikar, ki bi to zajel? ... In kljub takim lepotam se ljudje divje koljejo ...".

Spet so prihajali slovenski časopisi v Videm, "... "Jutro" še prislo - zelo abesinsko ...", je bil Budalov pripis.

Kot že prejšnja leta je tudi sedaj opravil svoj novoletni obisk pri mons. Trinku, ki je povedal, da "... mu prihajojo "Katol. Misijoni" iz Domžal, on še uči po 1 uro slov, ..." govoril, o grožnji s konfinacijo, češ da je imel stike s sumljivimi ljudmi, "... pa človek ne more slutiti, kdo je nevaren, če mu tega ne napišejo na hrbet "uomo sospetto" ..., a on naj bi šel v "confino" (?), škof mu namignil, naj piše generalu, in ta se zavzel, da je mož delal le dobro - zakaj kazen? ... Goriška Mohorjeva ni izšla - vsaka tiskana beseda zatrta ... težko hodi, a se uči, se trden in okreten, najstarejši prof. (73 let) ...". Kmalu zatem je tudi prof. Budal prejel "... Misijonski koledar ... iz Domžal in Katol. Misijoni - hitro." "V Italiji so bili ... vsi tuji listi ustavljeni, angl. in fr. ....".

Po zmagi generala Grazianija v Somaliji je oblast slavila, Budalu pa se je zdelo važno ob tem zapisati, da je pa "Čitalnica pusta, brez tujih listov ... Lepe podobe in oblike se majejo v meglah - zajeti in ustvariti! ...".

Spet je v Gorici obiskal Bevka, da bi se pogovorila o knjigah: "... baje se bo smel tiskati majhen koledarček, "Tartarin v Alpah" sme iziti, za druge se ne ve ...". Govoril je o svojem literarnem delu in povedal, da "... Oblast zahteva, da ne sme stati na knjigah "Gor. mat.", temveč le Unione libraria Goriziana" - kaj bo polagoma še zahtevala: Francesco B., naslov del it., končno tudi it. besedilo? Kak prevod še pojde ...".

V takšnem morečem vzdušju je Budalu nova revija "Sodobnost" iz Ljubljane "... ustvarila divno razpoloženje: zadovoljstvo z vsem, pritrjevanje vsemu, kar je, malo obsojanja, težnjo po odkritih izpovedih ... kako dolgo obvelja? Dan zmrvi? Človek se mora hliniti trdega in mrkega? ...". Sledilo je nekaj nevažnih zapisov v dnevniku, nato pa je dve strani posvetil svojemu prijatelju Bevku: "... silno bridka poteza ob ustih, kakor po internaciji na Ventotene, nato izpoved: ..."o otrocih, ..." Ima 4 otroke. Bratov in sester jih je 11 živilih (5 umrlo) od 2 mater ... Jugoslovanska pripravlja nedolžne knjige za te kraje, tudi Vi bi morda kaj prispevali. Matica tu pripravi lepo knjigo o Italiji ... on bi rad naročil "Jutro" na Abd. ... v Gorico so listi prihajali še pred tednom, zdaj ne več, vse lokalno ..., najprej omejili v Kobaridu, Tolminu, nato za Gorico le določeno število, zdaj nič, v Trstu pa kolikor kdo hoče. Knjige tu konzulatu še pridejo - a ostanejo največ v Trstu ... Matica prosila prefekta dovoljenje za "Koledar" in par knjig. Če ne bo nič, bi bila potrebna poučna brošurica v francoščini z one strani za člane Pen -

kluba, da se tam kaj poropoče ...".

Marca je prof. Budal zapisal v dnevniku, da je sestavljal "1. številko "Mladega sveta"". To je bil rokopisni mladinski mesečnik, ki ga je pisal 10 let od januarja leta 1936 do decembra leta 1945. Sestavljal in pisal ga je s svojimi otroki in za svoje otroke, saj sta jih šola in okolica vzugajali le v italijanskem duhu. Skupno obsegata "Mladi svet" 120 stevilk, od katerih je prva polovica (60) pisanih na roko, druga pa na pisalni stroj. V njih je pisatelj objavljal pesmi in članke, vanj so svoje prispevke pisali tudi njegovi otroci sami. Vseh njegovih pesmi in verzov v "Mladem svetu" je 201, proze je precej manj. Posamezne številke so tudi lepo ilustrirane, kar je bilo delo njegove hčerke Sonje.

Konec marca 1936 je prof. Budal postal redni član videmske Akademije, vest je bila objavljena tudi v časopisu.

Ob ponovnem srečanju obeh pisateljev v Gorici je Bevk omenil, da se "... Morda ... dovoli Koledar, ker prisla brzjavka iz Rima na Prefekturo: "Zakaj niso dovolili?" ... Na knjigah bi smelo stati le "Unione libraria", ne Matica ... Abd.: Tako zasedejo prvo stran, nato drugo itd. ...".

Čez približno mesec dni je prišel v Videm "... Bevk: prinesel "Koledar" G. M. 1936, zelo droben, končno odobren, morda v nadi, da imajo vsi že laškega, izšel v 5000 izvodih; glede "Koledarja" 1935 pa je Ventin na kvesturi zmigal: "Jaz sem ga prebral, poročal, kaj pa so gospodje sklenili, mi ni znano, dovoljen pa ni: vendar Ventin menda ni več vsemogočen, ker ga lahko kontrolira policijski komisar, ki zna sam slov, in je Bevku nekoč čestital na njegovih spisih, čes, da jih je bral, ko je tiskarje in založnike sklical in poučil o novih predpisih (Slovenci v večini) ... pri prodaji "Jutra" in "Slovenca" je prvi zraven, da ga morda pozneje ne zaplenijo, kakor včasih; ob nedeljah je prav trganje za liste .... trgovcev komaj utegne pobrati denar in prosi, naj ga ne stro, it. častniki pa gledajo ...". Tudi novi Bevkov roman ni smel iziti, čeprav so bili "Srebreniki" že tiskani in Budalov komentar je bil: "Če ti je policist čestital, da si ti pisatelj B., bi se mu bil priporocil, naj bodo s spisi bolj obzirni, kakor so. Zanimiv pa je zadnji stavek dnevnika, kjer si je Budal zapisal, da "... Šlibar Č. (Čermeljev pseudonim je bil Šlibarjev Polde, op. M. L.) želi francoski opis razmer za PEN klub (?), on popravi. Ab. prevede ... Po mestu grede, mimo nekdanjega Trg. doma snoval knjigo "Ravna hoja" (Usoda cloveka, ki čuti v sebi silen nagon za ravno hojo ...) ...". Sestavljeni je pričel "odkrito" vlogo po načelu "Ravna pot" (opis, ko bodo Slov. imeli pravice ...), jo pokazal ravnatelju, ki je pripomnil: "Dokler bo Muss. ne bo več pravic za Slov."

V začetku maja so Italijani zasedli abesinsko prestolnico Adis Abebo; topovi, sirene in zvonovi so se oglasili in Mussolini je v raztegnjenem govoru oznanil konec vojne; čez nekaj dni so Abesinijo tudi anektilali. Budal pa je zložil pesem "Letala". V šoli so morali učencem brati Mussolinijev govor in ukaze o novem imperiju, "... Abd. ... s par sibilinskimi pripombami in primerjanjem s starim rimskim cesarstvom (z velikim prepričanjem?) -".

V Benetkah je maja 1936 umrl dr. Alojzij Res, prepeljali so ga v Gorico, "... odpeljali na Sv. goro (kjer je Sedej) ... tudi slov. trakovi na vencih po Sv. gori navzgor ...", je zapisal prof. Budal.

Konec junija je dobil imenovanje za člena komisije za državne izpite v Pulju,

med potjo v Gorici "videl dom in polje" in preko Trsta tja odpotoval. V Trstu je opazil v tramvaju, da so "... obrazi ... prav slov. ko davne čase ... - iz vse skupine zeheta slov. dobrota, a tudi nebogljeno, ki svet bolj gleda, nego zavzame ...". V dnevniku je opisoval puljske znamenitosti, pa tudi, kako je pisal "Dnevnik na skalah, kjer morje divje objema zemljo, obrizgi njegovih toplih poljubov škropijo v hrbet ...". Iz Pulja je šel še na Reko, v Iko, obiskal Sušak in Trsat in se po končanih izpitih vrnil v Videm. Med potjo se je v Gorici oglasil pri Bevkovih, kjer mu je pisatelj povedal, da je odstrelj "Francesco Bevk /Naslov tudi it. / (bo eno orožje več zoper nje? ...). Abd. o svojih poteh; oba sta se smejava ... tam je Čermelj povedal v knjižnici, kdo je I. Dren (zaupno) ... Njegov greh zdaj le to, da pise slov., pa mu dovolijo kot obrt, da bo živel. Bevk mu je kmalu vrnil obisk in povedal, da so "Knjige Matice: od 12000 padle na 2000 radi zavlačevanja s cenzuro ... Lahi zadeli izborna ... Zdaj nimajo povesti - vskoči Drekonja? ...". V razmišljjanju doma je Budala zmotilo vojaško petje po cesti: "Vojaki ... peli mimo - Rimljani zmerom na poti, zmerom nova carstva išče, svet vzinemirja, vse nadleguje ... Nič k maši, ni prostora, polno vojaštva - še pri Bogu ...", si je te nedelje zapisal v dnevnik. Med zapisi je omenil tudi špansko državljansko vojno in njene grozote, začetek olimpijskih iger v Berlinu, omenil vest o prostem lektoratu za italijansčino na ljubljanski univerzi in Melikovo "Slovenijo" ter spet razmišljal o svoji "... veliki vlogi na Muss. glede manjšin ...".

Na vsakoletnih počitnicah v Karniji je spet obiskoval, občudoval in opisoval najlepše izletniške točke, na Sv. Vištarjah je bil v cerkvi "Slov. rožni venec, litanije in petje ... otroci navdušeni ...".

Spet se je povzpel na Mangart in spet je svojo pot prav podrobno opisal, vedno je našel v naravi kaj novega in se nedorečenega, posebej omenjal tri jezike, ki jih ljudje tod govore in pa podobe "divne globine zelenine na modrini ...", "V stenah Dobraca pa velik Hitlerjev križ ...".

Na pocitnicah ga je doseglo Bevkovo pismo, v katerem ga je prosil, "... naj prevede 4 novele Verge za G. M., takoj odpisal: da. Nesel v noči na pošto ..." in dodal tudi, da mu bo Bevk knjigo priporočeno poslat; to je bila knjiga Giov. Verge "Vita dei campi, Cavalleria rusticana ed altre novelle."

Budal se je takoj vrnil v Videm in se lotil prevajanja, najprej novele "Pastir Jeli"; Bevku je sporocil, naj pride sam ponjo. Bevk mu je medtem poslat še 2 knjigi novel tega italijanskega avtorja. Res je sam prišel v Videm in priporočeval, da je bilo "... o njegovi preiskavi več poročil v jugosl. listih ..., klicali na policijo, se opravičevali ... On se boji, če gre tako, da bodo to zadnje slov. knjige v It. Tudi on ne dobiva honorarjev, živi na up. Abd.: Vecjo vlogo na Muss. ali deputacijo radi lokalnih sikan ...". Sledil je prevod "Volkulja", "Neumni Lisjak", "Sodna obravnava", nato pa je zabeležil le, da je "prevajal iz Verge" oziroma, da je "Končal prevajati iz Verge. (Rosso Grdodlak) ..."; pregledane prevode je poslat Bevku, posebej pa v Gorici na postaji oddal se pismo zanj.

Konec avgusta je Bevk javil Budalu izid Vallardijevega "... slov. slovarja s hrvatizmi", kmalu zatem pa je Juš Kozak zezel za LZ poročilo o imenovanem slovarju in Budal je naprosil avtorja za en izvod.

Po daljšem premoru se je Budalu oglašila tudi "Enciclopedia Italiana" in mu

poslala "v popravo Trubarja", ni pa zapisal, kaj naj bi v omenjenem prispevku popravil.

V dnevniku je zabeležil tudi naslednje misli: "... današnji fašizem in komunizem niso vredni, da bi človek dajal zanje svojo kri, temveč da jih mirno sprejema, presedlava - kakor v nevihtah, ko se zateka pod zasilne strehe, dasi so vse slabe ...".

Za jesenski izpitni rok je prof. Budal ponovno potoval v Pulj, s poti spet omenil pogled "... na dom in vas, Sovodnje komaj videl, v Redipulji ... hrib grobov. Kras resen ... V Trstu ... ni bilo slov. listov, zaplenjeni ... V Pulj skozi Istro v dežju, bliskih in gromu." Po končanih izpitih ter krajsih izletih v okolico je odpotoval na Reko. Tudi tu je bil v izpitni komisiji, kjer so se pogovarjali tudi o svetovni politiki. "Abd.: Še nikdar ni bilo tako zanimivo živeti kot zdaj, faš. in komunizem se bliže in bliže spoprijemata, samo za razdelitev dobrin ...". Z Reke je zopet preko Trsta, kjer je bil "... Prelep razgled na sinje morje in poletni Kras - slov. listov ni ... Naglo v razstavo ... tudi Avgust Černigoj ... Diven pogled po poljih, belih planinah ... zlat dan ... Mimo Sovodenj ... ", odpotoval v Gorico do Bevka. "Dal nekaj knjig. Zdaj kaže nekaj bolje, ker bo k letu Pen - klub v Rimu in ne marajo protestov zaradi manjšin. Celo "Koledar" izide pravočasno ... V mestu dobil slov. liste ...".

Zaradi ocene Vallardijevega slov. slovarja je študiral tudi Androvičev Slovensko - italijanski slovar in napisal oceno prvega za LZ.

Sestavljal je tudi članek o Giovanniju Vergi in pisal o Bevkovih "Samotah". "Parade dobre, Abd. stopi iz samot, vidi kaj ljudi, opazuje potvorenje navdušenje, prazno ozadje, se spet uravnovesi, ko ga teorije o faš. in laži po listih begajo. Saj ni tako globok ...". O vseh svetih je bil Budal zopet v Gorici in seveda tudi pri Bevku. Ta mu je dal svoj "Izlet na Špansko" in "... pokazal L. Č-m-lj Life and Death Struggle of a national minority (The Yugoslavs in Italy) - Jugoslav Union of League of Nations Societies - L. N. S., Ljubljana - Delniška tiskarna ... (Abd. vzel s seboj). V kuhinji posedli, tudi Stanko Vuk iz Mirna, ki piše v DiS, študira diplomatske vede v Benetkah, tu so mu že prepovedali pisati, nedavno našel na cesti ponesrečenega it. stotnika pri Mirnu, kjer so mu nastavili žico čez cesto, da se je pobil, a so zaprli najprej Vuka, nato kakih 150 fantov, vse, kar so našli na cesti v Mirnu, Štandrežu in bližnjih vaseh ... Bevk + Vuk namenjena še ta večer v mraku na Sv. goro užgat 2 sveči na Resov grob. Fogar odstavljen v Trstu ..., sel k papežu, ta svetoval, naj se vda, "radi ljubega miru (da Slovani vtonejo ...)"".

Ob tem dnevniku moram posebej poudariti, da je prof. Budal ves tekst naslova Čermeljeve knjige iz previdnosti napisal z grškimi črkami.

V novembru je še popravljal "... Konec Vergovič novel", pisal poročilo o Bevkovem "Izletu na Špansko" in o njegovih "Samotah" za LZ, pisal svoj "Mladi svet", da je redno mesečno izhajal in zaključil prvi letnik. "Sodobnost" je že prinesla poročilo o Čermeljevi angleški knjigi o manjšini. Tržaški "Piccolo" pa je po "Pravdi", - tako piše v dnevniku Andrej Budal -, objavil članek Svetlosava Stepanovića "... za prijateljstvo z Italijo: Kaj nas loči? Nasprotja neznatna, jih skoro ni. (1/2 milijona Slovanov tu - jih skoro ni? Isto stališče kot It., naj Slovenci le izginejo ...)".

Konec novembra je Budalu Bevk prinesel Melikovo "Slovenijo" ter "... še eno Čerm. Struggle ... Pričakuje se, kaj prinesejo pogajanja med It. in Jugosl., če bo

govor tudi o manjšini. Abd.: temelj: pravice zasčitenih manjšin ni sklicevanje na Abesinijo, kjer so Lahi v svojem cesarstvu priznali stiri jezike in razne vere ... Če bi ponujali kar Nemcem v Poadižu bi to ne bilo nič ... tudi kar imajo Korošci v Avst. je premalo. Minimum: v solah materinsčina vsaj do 3. razr. ali 4. raz., kakšna sred. sola (učiteljisce?), svoboda za knjige, kak list, pevska drustva (in druga prosvetna) ... Kvestor poklical tudi Bevka in ga posvaril, da njemu Bevkove spise bralci sproti prevajajo, ... mu pokazal prevode iz slov. listov, ki jih mora žal tudi ta dan zapleniti, ker noče umeti, da so med Jugosl. in It. najlepši odnosi. Čerm. sporočil, da je imela njegova knjiga v Angliji velik odmev, tudi interpelacija v parlamentu, "Prager Presse" pokazala nanjo v posebnem članku ... S kvestorjem se menil tudi, kdo je irendentist; Bevk zase tajil, češ saj ne mara odtrgati zemlje od It. Kvestor: "Zame je irendentist že, kdor se poteguje za svoj jezik in jezikovne pravice ...". Nato kvestor: "Jaz bi se čudil, če bi vi ne pisali slov. in bi moral biti nor (sciocco), če bi od Vas zahteval, da ne pišete več slov." A kmalu nato neki "capogabinetto" vendar prav to zahteval: naj ga zavrne z ono kvestorjevo izjavo ...". Bevk je še povedal, da se je pisatelj "... Golia vozil na ladji s Puccinijem in Ungarettijem v Južno Ameriko na kongres Pen-kluba in vprašal, zakaj manjšini v Italiji tudi po kongresu v Barceloni ne dovolijo knjig in tiska ... oba začudena, češ da nič ne vesta ... Puccini še dodal, da je videl v Vicenzi kako se tiskajo slov. knjige. Res so se, 30.000 molitvenikov, a v Gorici so vse zaplenili, razdelili med urade za kurjavo, "(tako Slovence sami ozdravljajo od rimske bolezni)."

Budal je prebiral Čermeljevo "Struggle ..." v izvirniku: dve leti za angleško izdajo je izšel francoski prevod tega dela, takoj po vojni druga angleška izdaja in leto zatem še dopolnjeni francoski prevod. Knjiga "Slovenci in Hrvatje pod Italijo med obema vojnoma" je popravljena in dopolnjena slovenska izdaja te Čermeljeve knjige in je izšla pri Slovenski matici v Ljubljani l. 1965.

Budalovi komentarji so bili: "... res prehuda ...", "... strašne reči. Kje je pravica? Če Muss. to bere, ali se ne zamisli. Pa "Piccolo" - ali pripravlja kak velik napad? Velika zavrnitev? -" Prav v teh dneh je hudo zbolel Budalov sin Gojko in so ga prepeljali v bolnico, profesor pa je svoje dneve preživiljal med domom, šolo in bolnicami. V mislih so se mu rojevale "sličice: ... Hisa natrpana ljudi, polna usod ... Iz njih umetnina? ("Prilični zapiski", "Prisiljeni strežnik" ...). Razmišljanja o I. in II. raz. Če bi prišli komunisti, ali bi izginili razredi? Ali hočejo vsi le dobro cloveštvu? ... Tihe, plodne popoldanske in večerne ure ...".

Ko je v istih dneh dobil na dom po pošti Bevkov roman "Srebrniki", "... privatno, kot "vzorec brez vrednosti", je Bevku pošiljko potrdil z utemeljitvijo, da je to "... vzorec naše proze s precejšnjo vrednostjo ...".

V zadnjih dneh leta je Budal še enkrat odšel v Gorico in izvedel, da so "... v nedeljo 27. v Podgori dali cerkvenim pevcom in dirigentu Bratužu ricinovo olje, da ne bodo več peli ... Pri listih čakalo mnogo ljudi, tudi Bevk - jih obdržala kvestura ..., tudi včeraj ... Bevk o Podgori: domači fašio za sv. večer opozoril, da bo velika slov. polnočnica, prišlo mnogo kvesturinov in orožnikov, a ni bilo nič, vse po starem, latinsko, tajnik f. dobil nos, zato se v ned. maščeval, pozval 4 pevce in Bratuža, po olju priporočil, naj vplivajo na Staniča, da sl. petje izgine, Bratuž se pripeljal ves bled na kolesu v Gorico ...

Damir Feigel (1879-1959);
lesorez Jožeta Srebrniča

Matične knjige čakajo v cenzuri ... vse kot lani. Nedavno bil Marinetti v Tistu, a Bevk ne sme tja; mu bo pisal v Rim.- ... Abd. o Šlib. Life and Death Struggle: pri vseh pogajanjih naj se Lahom to pomoli ... to je evangelijske manjšine, a se mora počasi brati, ker buri žole - dobro za vajo v premagovanju sovraštva ...".

Na Silvestrovo je zložil pesem ""Pa poglejmo!" (o voščilih)", ki je bila objavljena v "Našem rodu" 1936/37 in spisal "Mladi svet" (1, 1937) ... Silvestrovanja nič ...". Sinoovo zdravje se je v bolnici obrnilo na bolje.

Kot že omenjeno, je "Koledar" GM za leto 1936 droben zvezek 31 strani, najtanjši izmed vseh in vsebuje poleg koledarskega dela ter splošnih podatkov o letu 1936 le prevod črtice Svena Hedina "Boj za življenje", ki konča že na notranji strani platnic. Na zunanji strani platnic je rubrika "Med svet", kjer se uredništvo opravičuje za zamudo pri izhajjanju in obljudbla izid lani

najavljenih knjig za leto 1936. V nadaljevanju naznanja svoje obvezne in neobvezne knjige za leto 1937, omenja izid Drenove (=Budalove, op. M. L.) povesti "Z onstran groba" pri "Književni družini "Luč"" in pojasnjuje, naj se vsa naročila in dopisi pošiljajo na naslov "Unione Editoriale Goriziana" Gorizia, Via Carducci 7".

1937

Fašistični pritisk in moreče vzdušje, razdvojenost, služba, sinova bolezen in vsakdanje skrbi, vse to je vplivalo na Budalovo ustvarjalno delo. Vse manj je bilo izvirnih del, zlasti daljših, pisal je v glavnem pesmi za že omenjeni domači mladinski mesečnik "Mladi svet", ki je vsekozi, vseh 10 let, redno izhajal (doma!), zanj je napisal tudi nekaj proznih člankov, zlasti potopisnih. Sicer pa je v glavnem prevajal iz italijanščine v slovenščino in obratno.

Mladinske pesmi iz "Mladega sveta" je prepisoval tudi za ljubljanski mladinski list "Naš rod", ki jih je v letih 1936/37 do 1943/44 tudi objavljali, seveda vse pod pseudonimom Pastuškin. Že v začetku leta 1937 je Budal prepisal in poslal v Ljubljano 15 pesmic. Sicer pa mu je delo pošiljal France Bevk, ki mu je dajal vedno nove romane v oceno, včasih tudi v popravo. Tokrat sta bila dva nova romana, eden je moral celo iziti z italijanskim naslovom ("I morti ritornano" di Francesco Bevk - "Mrvi se vračajo"). Ob priliki svojega obiska v Vidmu je Bevk pripovedoval tudi podrobnosti "O pevcu Bratužu in božični noči: Po olju v Podgori, ki je bilo za Bratuža strojno, se mu je začelo blesti ..., delirij ..., ga dali vendar v bolnico, zdaj počasi boljši ..., služi le s petjem, orglanjem, poučevanjem petja ... zdaj toži ...

morda bodo obsojeni, a le navidezno ... Matica je še v cenzuri, Čermelj zbira naprej gradivo, se je že bal, da Lah popustijo pri "I morti ritornano ... ". Povedal je, da je bil tudi pri Trinku, ki "zbira snovi za kraje po Čedadskem ... ". Danes vemo, da se je dogodek za dirigenta Bratuža končal nadvse tragično, a o tem je Bevk Budalu pripovedoval šele mesec dni kasneje.

Članek o Valentinu Vodniku mu je "Enciclopedia Italiana" poslala v popravo (leta 1936 pa članek o Trubarju). Prispevek o Vodniku je bil leta 1937 objavljen.

Med vsem delom je med vrstice dnevnika uspel vriniti kratek zapis o zimski naravi: "Pod lipi grmovje z ledeniimi svečami na koncu zelenih listov, kot biserni grad ... ". Medtem ko je zaključeval literarna poročila o zadnjih Bevkovih romanih za LZ ("Srebrniki", "V mestu gorijo luči" in "Mrvi se vračajo"), mu je Bevk iz Gorice "... poslal knjigo Deledde za prevod ... ". Poročila je poslal LZ-u, a so bila po mnenju urednika Juša Kozaka predolga; "... odgovoril, naj skrajša na 1/3 ... ". Kmalu se je v Gorico odpravil Budal sam in šel k Bevk: "... Pri Čemažarju (Bevkov psevdonom, op. M. L.): V sredo 17. t. m. umrl v bolnici Lojze Bratuž radi olja ali strupa in benzina ali strojnega olja, po 40 dneh bledenja ... mu začgal želodec in čревa, radi božičnega petja v Podgori. Policia zastražila truplo, zena poklicala zdravnika iz Padove prej, da ugotovi, oni zdaj odredili obdukcijo, pa ne v bolnici, ... truplo ... odpeljali zvečer v kapelo na pokopališče, da preprečijo velik pogreb s polit. licem ... drž. pravd., ki toži podgorske faš., ... bo moral ugotoviti naravno smrt radi bolnih jeter ... Ponoči truplo zastraženo, 2 fanta ... izprosila, da sta varovala. Drugo jutro so rekli, da bo pogreb v četrtek pop., a le za sorodnike, vse zastraženo; nabralo se je okrog 3000 ljudi, vsi župniki teh krajev, tudi laški Goričani zmigujejo - da je to gor. Matteotti. Pustili nekatere noter, nato spet vse ven ... Bevk tudi na cesti, Butkovič tudi. Spet sporočili, da ne bo pogreba - vse se žalostno razšlo. Drugo jutro, v petek ob 7h naglo obvestili sorodnike in pogreb na tiho ob 7 1/2 brez ljudi. Vencev 20 brez napisa, orožniki so pisali udeležence, pestili cvetličarko, naj pove imena, povedala ženo, drugih da ne ve ... Orožniki stražili grob več dni (kakor Krista), ... - ali se boje, da ukradejo truplo in odneso v Jugosl. ... ". Tej žalostni pripovedi je Budal na koncu dodal: "Pri Feiglu v skladišču dobil Matične knjige (izše radi kongresa Pen-kluba v Rimu letos ...) ... Listi zaplenjeni danes iz Jugosl. ... Pop. skozi vas ... Pogledal domače pokopališče ... in novo pokopališče - orožnikov nikjer več, ... vencev brez napisov ni bilo videti ... - kjer pevec Bratuž? ... "

Poleg teh novic je prof. Budal opisal še svoje srečanje z župnikom Butkovičem, ki mu je pripovedoval o goriškem malem semenišču, da so dijake "celic" s slovenščino ovadili in so bili izključeni "... po 1 mesec ali 2, škof jim pridal, naj se zadovoljijo z govorico ne z gojenjem pisana v slov., za vse drugo je dovolj ital. - ... okrog župnišča ga pazijo orožniki ... ". Feigel, s katerim se je Budal tudi sešel v Gorici, "želi kaj o Pirandellu in novelico njegovo za Koledar".

O nesrečnem Lojzetu Bratužu je Budalu pripovedoval tudi njegov profesorski kolega Nemec: olja ni mogoče zavrniti, držijo nož ali bajonet v usta, bajonet na prsi, Br. postal naš svetnik ..., bilo 150 policistov, 100 na pomoč iz Trsta ... fantje pili ... nevarno, kmalu bi tekla kri, morda bolje tako, bi se bilo užgallo na več straneh, tudi drugod ... Brigadir ... pri kvesturi in fašiju pa izjavil, da bo preganjal

petje, ki bo proti državi, ne pa če bo v božjo čast, naj bo it., slov. ali kitajsko, tudi v gostilnah pusti ...".

Potem ko je oddal literarna poročila za LZ, se je lotil prevajanja novel italijanske pisateljice in Nobelove nagrjenke iz l. 1926. Grazie Deledde iz njene knjige "I giuochi della vita" ("Igre življenja"). Sredi dela je prejel iz Ljubljane pismo urednika LZ Juša Kozaka, ki je želel članek o Župančiču za Zvon. Budal je delo sprejel in mu v odgovoru povedal o zaplembi Gradnikovih "Svetlih samot". Po končanem prevajanju Deleddine knjige je napisal še članek "... o Deleddi za prevode". Pri delu sta ga prekinila najprej kolega Nemec, ki mu je pripovedoval, da so bile "baje radi Bratuža" v Ljubljani demonstracije pred italijanskim konzulatom in da gre italijanski zunanj minister Ciano v Beograd (Budalov komentar: "... prva točka bo najbrže nedotakljivost ozemlja - s tem odpade vse o manjšinah (jih ni). Ali si obetajo, da se Muss. loti manjšin." In da se "V Španiji ... Evropa deli v 2 tabora: človek ne more z nobenim."); naslednjega dne je nenadoma prišel Bevk, ki je "... bral Šlibarjevo pismo: Abd. v Zvonu 37 o it. - slov. slovarju ... preodkrit (?), naj pride kaj tja ... (v Ljubljano, op. M. L.) ... Pen-klub letos ne bo v Rimu, temveč v Parizu, ... on prosi potni list. kvestor z njim zelo prijazen, rad govoriti s pisatelji ...".

Po članku v "Sodobnosti" "o zapadni slovenski meji in fasističnem raznaročovanju" je Budal "Razmišljal: Mussol. spomenice na podlagi čl. 4. dogovora, da ne sme biti na nobeni strani nič takega, kar bi kalilo odnošaje - torej naj da vse sole in druge pravice, da ne bo vlada in njene postave tisti, ki kalijo ...".

Lotil se je novega prevajanja, "Ves dan ... iz Pirandella "Tri misli male grbavke" in beležko o njem za "Koledar" ...". Prevod je bil objavljen v KGM za leto 1939.

Konec marca je Budal v Gorici Bevk doma izročil rokopise prevodov Deleddie v Pirandella. "Razložil o novem prijateljstvu: čakati pol leta, da se vidi kaj dajo, nato spomenico Muss. v slov. - it. vsaj to prositi, kar je drugim manjšinam uradno zagotovljeno ... Pri Feiglu v "magazinu" ... Šel po časopise, na drugi strani Bevk: se nič, cenzurirajo ...". Šel je se domov v Štandrež, slišal v cerkvi "lat. in slov. petje, polna cerkev ...", bil pri župniku Kosovelu in izvedel, da je bil škof "... Fogar v Vatikanu, papež obžaloval, češ. Muss. hotel tako: pozneje F. pri Muss. povedal, a M.: Jaz o tem nič ne vem (žrtev okolice ...). Na cerkvi skofov grb: Iustitia et pax. Nekdo: so obesili pravico zunaj cerkve, ker je ni v njej. Kosovel: Za velikonočno procesijo v zadregi, določili, da pojdejo po trgu, a pevci bodo na pragu peli, ker v cerkvi ne smejo, zunaj ne - ... na srečo je bil dež, vse noter ...".

Čitanje Župančičevih verzov je bilo za Budala "novo doživetje", prebral je vse, kar je bilo dotej o Župančiču napisanega in mu je bilo dostopno; sestavljal je članek in ko ga je končal, je zložil se pesem o Župančiču z naslovom "Tehtajte"; urednik LZ Juš Kozak mu je kmalu sporočil, da "... objavi vse o Žup. ...", kar je tudi storil.

Budalovi kratki zapisi iz dnevnikov teh dni pripovedujejo le, da ga je obiskal prof. Melik iz Ljubljane (s kolesom!), da je France Bevk odšel za 1 mesec v Jugoslavijo in nato v Pariz ("kongres za avtorska prava?"), brž po Sofiji; govoriti o dela prostih dneh, prazniku dela in Rima (21. aprila), o obletnici proglašitve "im-

perija" in obletnici vstopa Italije v vojno; ni pa pozabil zapisati tudi obletnice "majniške deklaracije".

V letu 1937 je bil prof. Budal imenovan v "komisijo za drž. izpite" v Milano. Še prej je obiskal Gorico in Sv. goro; v Solkanu gledal slovenske priimke in poslušal slovensko govorico, se ogledoval po slovenskih vrhovih, a "v cerkvi uredni jezik ital. ... Sedejev grob z lat. napisom za oltarjem v steni, Al. Res skromno na spodnjem pokopališču ... suh venec ...". Bil je tudi pri mons. Trinku "... (74 let, še trden ..., suh, utrujen). K škofu ... ne gre nikdar, par duhovnikov pridiga slov., večina ne, nove nastavljajo Furlane, Slovence pa pošiljajo med Lahe. On je še učil letos slov. (15 dijakov) ... Pojde ... v gore v Trčmun ... Čermeljevo knjigo malo razume v angl. Rad bi Melikovo "Slovenijo". On bi trše postopal, bojkotiral laško Sv. goro in laško božjo službo in laške duhovnike ...".

Poleg šolskih obveznosti je Budal tudi v Milanu nadaljeval s prevajanjem, pravljal je prevod Deleddinih "Sardinskih novel" in jih nato poslal tiskarni "Edinost", ali "Tipografia Consorziale", kot se je sedaj morala imenovati. Opisal je tudi nekaj zanimivih pogоворov, ki jih je imel s kandidati pri izpraševanju v šoli (o uporabi plinov v Afriki, kar je uradna Italija tajila, o "... izdaji Italije v začetku svetovne vojne proti trozvezi", o Macchiavelliju, "... nič krščanskega v njem ... Vendar narodna ideja vse posveti ...? ...) ... (V vsem ta dvojnost ... Na vojaških pokopališčih pa skup, drug drugemu slavo pojo ...) ...".

Še med izpitji je začel pisati "Milansko pismo" za "Mladi svet" in v njem opisal glavne mestne znamenitosti, pa tudi smrt Guglielma Marconija je zabeležil v svojem dnevniku. Po vrnitvi iz Milana domov je bila njegova prva pot v Gorico, k Bevk. Videla se nista več mesecev, Bevk je bil medtem v Bolgariji "kot novinar" in se tam seznanil z mnogimi pisatelji. "On govoril slov., oni bolg. ... Po vrnitvi v Pariz k Pen-klubu s Steletom ... Marinetti je kar tam odstopil ... Drugi so oporekali, da v It. sploh ni svobode za poezijo. Marinetti proti, češ pod Hitlerjem morda res ne, a pri nas ugodna tla ...

O novem prijateljstvu z It.: Čok in Besednjak vedno ... v Belgradu, Korošec že zavrnil Besednjaka. Tu Šeek in Podgornik šla do Muss., 1 teden hodila tja, zmerom preveč zaposlen, ... Končno so ju odpravili, češ naj počakata, da bosta pozneje klicana. Stojadinovič baje nima smisla za manjšino, "Istra" in druga taka društva tam razpuščena ...".

Budalova družina je odšla na počitnice v Podbonesec, pisatelj sam pa je v Vidmu čakal na ugodno rešitev prošnje za potni list. Vmes je zložil nekaj pesmic, "Vi ste šli na letovišče", "Dve srečni rački" in "Črvi v podu", ki jih je objavil v domačem "Mladem svetu". V Podbonescu je kasneje odšel tudi sam in zapisal: "... V Podbonescu ... pojejo slov. na vasi, pozdravljajo pa laško ...". Obiskali so tudi Landarsko jamo.

V Beneški Sloveniji je spoznaval nove kraje in ljudi ter njihove usode, zgodba Slovenca, italijanskega vojaka v Abesiniji, se mu je zdela celo primerna "za igro".

Po treh tednih čakanja Budal še vedno ni imel potnega lista, kljub obljudbam in iskanju. Med tem je svoj čas izrabil za prevajanje, nadaljeval je s prevodi iz Pirandella: tokrat je bil to "Črni kozliček". Končno mu je komesar prinesel potni list na dom, saj je prej že premisljeval, ali bi šel k videmskemu ali goriškemu

kestorju in ali je "... vse krivda, ker smo Slov? ...". Razmišljanje o Slovanih, fasizmu in o razmerah so bila vzrok, da je zvečer zapisal misel "Samo uživanje je ves moj dan ...". Napravil je še kratek izlet v Benetke in se pričel pripravljati za potovanje v Pariz na svetovno razstavo za teden dni. Svoje vtise in doživljaje je zapisal v majhen zepni koledar, ki ga je pozneje vložil v dnevnik. Opisal je posamezne paviljone, razstava se mu je zdela "kot živa pravljica ob Seini", občudoval je pariške zgradbe, vodomete, mostove, umetne ognje ... bajno. Vsi smo veliki otroci: z lückami se zabavamo, hrepenimo po lepih prividih ...". Na razstavi knjige se je vpraševal: "Kaj nudi razstava Slovencem? Ima pomen? Naslov: Bratje vsi narodi. Kje si svet podaja roke.- Vsi priatelji.- Vsi si stiskajo roke (mnogi škrpajo z zobmi).- Svet si stiska roke." V oddelku za tisk je zapisal svoj občutek, da "Lepote prešinejo človeka do besnega, divjega navdušenja zanjo." V posebnem svetišču je videl "... Ogrsko bol ... stiri črno zagrnjene žalujoče žene pod streskanim drevesom, iz katerega poganja zelena mladička v podobi križa. Ali je to v znamenju miru (pax), ki stoji na glavnem stebru zunaj. Koliko narodov bi lahko postavilo tak motiv, še huje prizadetih?... Človek ima očitke, da hodi sam sebično gledat vse to, pušča druge doma v nevednosti ... Človek lahko gleda lepote z vsega sveta - lepše ko v gledališču ... Izplača se priti po 25 letih, nato si še 15 let pritrgovati ... pa spet kam iti (v London ali New York z letalom s 73 leti) ... Le trudnost kvare svet, da se včasih zdi pust in prazen. Budnost ga dela krasnega. Kako vzdrževati ravnotežje med budnostjo in trudnostjo - velik problem življenjske modrosti.

Misel ob (rasah) plemenih: Črni ... se bolj prosto udajajo užitkom, beli bolj stisnjeni od premisleka, tudi moški bolj kot ženske. Ali oni bolj polno uživajo kot mi ... zdi se, a ugotoviti nemogoče.

Prehodi čez Seno so pravi labirinti ... Mostovi izključeni iz razstave, zato speljani posebni hodniki z ograjami, da nikamor ne vidis. ...". "Ko stopiš o polnoči iz Metra, ti je kot Cicibanu v zvezdoznanstvu, njemu v glavi zmeda. Isčeš pomoč pri stražniku ..., prodajalcu časopisov - vsi te posekajo v tem zvezdoznanstvu ... Eno vsi: od papeža do Stalina: nega otrok. To jih vendar druži. Otroci dorastejo, pa naj si sami uredijo, kar se urediti ne da: Bog, vera, nevera? Zmota ...

Vsi imajo skupno: skrb za otroka, prizanesljivost .... trgovski duh in smisel ... Razlike se tudi vidijo, a se ne izključujejo - če bi se ta duh, kakor tu ob Seni, bolj uveljavil na vsej zemeljski obli, bi se ostalo trenje, a le kot razlike, ne kot groza, divjost, nestrpnost, krutost.- Španija. Zevajoče rane ... Tih krik v Palestini: nemški Židje ... Ruski kino ... Dvorana sam rdeč zamet. Propaganda čisto po faš. Parada na Rdečem trgu ... lov na kite ... Letala, padala v masah. Stalin videti bolj človek ... ne tako ... trd ko M. ... Češka ... Bogata industrija ... Igrače. Največji naval v dvorani živil igrac ...".

Sledilo je "Slovo in odhod ... direktni voz v Trst ... občut: Nekaj lahkega, ko vlak spet drči. Človek uhaja nečemu težkemu, nezavedno morečemu. Lepa pomirjujoča ravnina, gozdovi. Nebo sivo, a prijetno: la douce France (sladka Francija, op. M. L.) ... še vedno ob Seni. Reka v poljani zanima ... to je živo bitje, ki se giblje skozi sveto naravo. Sena tiha, počasna, a globoka - simbol življ. modrosti, ki ne vihra, a mnogo dobrega opravi; gospodari vsej sev. Franciji, kot mirna žena v lepem domu, na širokem posestvu. Se rada vijuga, da več ljudi obisce in jih z

brodovi veže. Sena: Če bi kaj izšepetal o vseh srečah, ki jih je gledala na svojih bregovih in na svojih valovih in v njih: zaljubljeni, športniki, plavači, kmetje, otroci, umetniki, pesniki, slikarji, pisatelji s svojimi dragimi. Romantika je mrtva v slovstvu in umetnosti - a tu je večno živa.

Povsod precej dreves, še vsa lepo zelena ..., prvo rahlo sevanje jeseni ... Skozi Švico dež. Jezero v temi se svetlikalo ... Padova ... Benetke v dežju ... Dež se sprevgel v hud nalin ... Povsod mučila silna zaspanost ... Doma ... Čakali. Malo pripovedoval ..."; več je storil v naslednjih dneh. Nekaj dni zatem je gostil prof. Milka Kosa iz Ljubljane, ki je iskal "Krajevna imena v sred. veku v ogleskih zapiskih o farah južno Drave, ki so zdaj v Jug. ...". A že je moral spet na pot k jesenskim izpitom v Milano. Tudi svoje vtise iz tega jesenskega mesta je zapisal v posebno beležnico in jo potem priložil dnevnikom. Zjutraj je "Odprli sobo v megleno jutro, niti druga stran ulice se ne razloči - kot v Ljubljani ...". Imel je nekaj prostih dni in si je ogledoval mesto; pokopališče ... "Koliko žlahtnega kamna in brona", cerkve, razstave in seveda znamenito", "Zadnjo večerjo" Leonarda da Vinci, "... se lušči ..., kakor rak ... žive ljudi razjeda plesen umetnino, ki je tedaj imela 441 let, danes jih ima že 502 (nastala leta 1495). Enega izmed prostih dni je izrabil za izlet v Zürich. "Kako lepo, vlak brez dima." Slikovito je opisal jezero, "... skrbno sijoči meglec nad vodo ... Tudi tu je raj na zemlji". Z najlepšimi vtisi se je vrnil v Milano, pred odhodom domov pa si je ogledal še Gardsko jezero.

Po vrnitvi v Videm je bila spet njegova prva pot v Gorico k Bevkmu, "... pokazal (je) Matične knjige 1938. Želi nekaj za "Zbornik", bi ponatisnil v Matici iz "Našega glasu", "Tinčetov Tone". On še zmerom pričakuje konec faš., ko ga demokracije stisnejo in na zadnji hip pade Jugoslaviji v hrbot ... Slov. listi se prosto prodajajo brez omejitev. V Zborniku natisnjena tudi slov. imena krajev ...; to je Trst odobril ..., ki jih je goriški cenzor več let zadrževal. O šolstvu mu ni nič znano. Baje v Belogradu hudi na Ščeka in Podgornika, ki sta nameravala predložiti Rimu več zahtev, češ naj ne zahtevata več ko je Ciano obljudil ... (?). Bevk: ali bomo rešeni popolnoma ali pa nič; polovičnih manjšinskih rešitev ne bo.

O Urbaniju: je cenzor v Trstu, popustljivejši ko v Gorici ... Mohorjeva pravila knjige, le tiskarne nima. Lahko bi radi koncesijo draga prodali. "Katal. knjigarna" lahko naroči knjige le po seznamu, ki ga mora predložiti, da ga oblast odobri ... S postaje ... k Soči: Soča živi ...

Bevk pokazal nem. prevod Preš, ki ga je objavila Lili Novy, 50-letna nemirnica ...". Budal je obiskal še župnika v domači vasi, ki mu je povedal, da so pri zadnji procesiji "... peli slovensko, kljub nekdanji prepovedi .... posledic ni bilo ...". Sledil je izlet v Beljak in Celovec. Po opisu Koroške in njenih lepot, ko je gledal Vrbsko jezero in planine ... zelene trate, je zapisal otožno: "Oj Slovenci, - zakaj niste znali?"

Vrnil se je v Videm in doma prebiral "... zgodovino punskih vojn: Volčja krvočnost in zvitost tudi na lat. strani. Globoko prepričanje: Rim mora pasti, kot je že padel, je prezahrbtien in samogolten ... ne pozna nobene morale, razen svojega uspeha ... Le kdaj? ...".

Konec leta je še prebiral Bevkov roman "Človek proti človeku", ki ga je označil kot "Cerkljansko epopejo" in napisal poročilo o njem za LZ. Roman je v

italijanscino prevajal prof. De Micheli, a "... se mu zdi dolgo, vsega ne razume, bo rabil pomoc ...".

Budal je sedaj začel pripravljati "Prevode iz slov. v ital.", in pripisal: "Slovenski svet vzhaja znova"; v naslednjih dneh je prišel na obisk France Bevk in mu izročil "... v pregled rokopis za Sl. Matico, še brez naslova (Kaplan Martin iz Vrsnika ob Nadiži 1933, zatiranje v cerkvi ... Tudi psevdonima še nima za to. Prinesel knjige Gor. mat. za 1938 - izsle redno." Danes vemo, da je šlo za Bevkov roman "Kaplan Martin Čedermac", ki je prvič izšel v Ljubljani pri Slovenski matici l. 1938 pod psevdonimom Pavle Sedmak.

Budal je ves dan pregledoval Bevkov rokopis, medtem pa je Bevk "Par zabejov knjig nesel k Trinku. Zvečer se vrnil po rokopis ... Abd.: Pri Matici bo stvar kakor ob "Gospodinu Franju", pisci vsi takoj uganejo, kaplan pri prefektu in skofu bi moral vprašati: Ali imate Vi mater? Ali ima ta mati svoj jezik? Ali ljubite Vi ta jezik? Kaj bi rekla, če bi Vam ga metali iz šol in cerkve? Enako sodite o meni ... Trinko bi bil izboren tip za povest, a še ne more ...".

Budal se je ukvarjal še s sestavljanjem članka "... o prevodih iz slov. v it.", pisal "O prevajanju iz jugoslov. slovstev" ves dan (13 strani), "... o prevajanju v ital. in rokopis 20 strani poslal Bevk".

Pred božičem je šel še v Rubije in Gorico. "V Rubijah ... edini izstopil, Krasen pogled na zlatožareče grmade Krna in Kanina, dasi solnce še ni vzšlo iz rdeče zajede pri Nanisu. (Prej pri Krminu nad Krasom zarja, za njim en sam zlat oblak v podobi velike plavutki, kakor bi morska deklica v jutranji kopeli zamahnila s plavutjo ali repom visoko na nebo). Tudi na Čavnu bela odeja, Sveta gora nizka in neznatna na veličastnem ozadju - novi svetovi, daleč na zapad, do Dolomitov ... Vipava tiho proti Soči - S ceste se občudoval venec žarečih planin. Nazaj do župnišča ... Pozvonil ... pogledal Butkovič ... želi mladinsko slovstvo. Mu pustil par knjižic ... Ob nedeljah ima zjutraj hitro mašo, potem slovesno, s petjem, tudi zunaj so že spet peli, a le tu ... V Štandrežu je narobe, zjutraj župnik kratko, potem Italijan slovesno ... V Doberdobu je Lah. Katekizmov ne plenijo več. "Zadružna tiskarna" v Trstu tiska molitvenik, je preobložena, a dve tiskarni bi morda ne izhajali. Kranjci kažejo premalo umevanja za naše potrebe. Srbi še manj. Dr. Kralju je dejal kvestor: "O kakšnih zastopnikih Slovencev govorite: Zastopnik Slovencev sem jaz! ... V Katol. bukvarni vrvenje ... Matične knjige vse razprodane ... v knjig. Carducci: le 1 izvod Matice, vse razprodano. Oba (z dr. Pavlinom) pogledala k Feiglu v skladisce - nič več ... Pri Bevk: vkljup črtala rokopis o prevajanju iz jugoslov. slovstev v it. On o Urbaniju: ... Igra 2 vlogi .... Bevk ... pri "Črnem orlu" s Feiglom o tajni abecedi ...".

Doma je spet prepisoval pesmi iz domačega "Mladega sveta" za "Naš rod" v Ljubljani, kamor je nameraval odpotovati. Še prej je obiskal mons. Trinka, ki je dvakrat pisal papežu o razmerah, ta pa da mu je odgovoril: "Žal nimam sam policije in orožja zoper to, kar se godi med ben. Slovenci". Ko bo konkordat z Jugosl., upa bolje ... Ima še slov. tečaj ...".

Prof. Budal je res odpotoval v Ljubljano, si pa še ogledoval ljubljeno mesto in njegove lepote, obiskal gledališča, muzeje, galerije, kavarne in seveda prijatelje, posebej je omenil tedaj bolnega Šlibarja (Čermelja) in Milka Kosa, seveda pa tudi

svojega svaka ing. Stanka Bloudka. Novo leto je pričakal v ljubljanski Operi.

Na koncu omenjam še "Koledar" GM za leto 1937, kjer je že na naslovni strani jasno zapisano, da ga je izdala "Unione Editoriale Goriziana - Gorizia" in da je "Stampato nella Tipografia Consorziale, settembre 1936 - XV - Trieste".

Po koledarskih stranch, ki so na začetku vseh KGM, sledi nekaj proze in predvodov ter napoved rednih knjig za leto 1937; med njimi je nepodpisani prevod nove Giovannija Verge "Pastir Jeli", za katere vemo, da jih je prevedel Andrej Budal. Omenjene so tudi knjige, ki so izšle v Knjižni zbirki "Luč", poleg dveh Bevkovih del tudi prevod humoristične povesti Alphonsa Daudeta "Tartarin v Alpah", ki je bil prav tako delo prof. Budala. V napovedih 5 rednih knjig GM, ki naj bi izšle v naslednjem letu 1938, so tudi "Sardinske novele" pisateljice Grazie Deledda, tudi v Budalovem prevodu, čravno v nobeni napovedi ime prevajalca ni zapisano.

Med poezijo "Koledarja" za leto 1937 je omeniti Pastuškinovo ljubezensko pesem "Draga se ozira".

1938

Iz Ljubljane je Budal šel še na Štajersko, proti Celju je "Slovenija vsa bela žarela v solncu ... Sv. Jožef na hribu zlato žarel. S postaje brž tja po zasneženih potih ... Par ur po mestu ..." in ugotovil, da je "... značaj mesta čisto slovenski. Tu si Slov. upajo biti kar so. Če bi bilo tako v Gor. ...". V Mariboru je bil "Oster piš in mraz - vse slov., a tudi precej nem. govorice, napisov ne (kot Gorica) ...". Ogledoval si je mesto, zvečer obiskal gledališče ter se naslednjega dne vrnil v Ljubljano. Tu je najprej poskrbel za nove knjige, plačeval naročnine ter v uredništvu časnika "Jutro" govoril z Božidarjem Borkom tudi o manjšinah. Na njegovo pripovedovanje o pripravi kulturne konvencije z Italijo, "... tudi o šolah in pouku, Abd. svaril pred laško zvitostjo in zahrbitnostjo ...". Zaman je iskal slovničarja Antona Breznika, zvečer pa je pri "Kolovratu" sedel k "svoji" mizi ter "... gledal sklenjeno omizje Župančič - Šerko - Stele ... Pozneje prisodel, pravil o It., oni o Hitlerju ... Abd. o Mussi: ... realist, učitelj Hitlerjev, pravi Italijani morajo z njim, zna ... očarati mase ..., ume teatraliko ... Golia navdušeno o Italiji ...", le Šerko je precej ugovarjal, ostali so bili v debati dokaj složni. S Šlibarjem (dr. Čermeljem) se je dogovarjal, da je treba "... sestavek o slovstvu v It. razširiti ...". Šlibar je tudi potožil, da ima "... težave s sedanjim režimom". Budal je želel govoriti o manjšinah tudi z banom dr. Natlačenom, a "... danes ne more ...". Tudi Albrehta ni našel, pač pa je bil v "Učiteljski tiskarni" pri Široku in Ribičiu, ki sta tudi poudarila občasne težave "v tem režimu". Pri večerji z Antonom Melikom, Jušem Kozakom in Bratkom Krettom je slednji pripovedoval, kako je "... pri smrti Srečka Kosovela govoril, ovil šopek s slov. trakom, ženica se tresla, kaj bo, karabinjer in fašist stala zadaj in gledala - on vrgel vse vkup v grob (simbol!) vse mirno. - "Člana omizja sta bila še Mile Klopčič, "tudi že zaprt", in Debeljak "... zmerom isti ... Ne sme več cikati v Živ. in svetu na nič, tudi nič jezikovnih dlak ... A on bo pisal in odlagal pa drugam ...".

Po obisku sorodnikov v Ribnici je sam obiskal še Kočevje: "Vse se iskrilo v snegu ..., v cerkvi govor slov. in nem., značaj precej nemški, napis 2 jezični, plakati često tudi ...". Po vrtnitvi v Ljubljano je "... Doma ... urejeval mladinske pesmi

za "Naš rod" in "Zvonček" in jih tudi oddal v uredništvih. Obiskal je Tržačana Silvestra Škerla v Akademski založbi, na univerzi Melika in Kosa, bil pri Finžgarju, skratka skoraj vso slovensko pisateljsko družbo, in zvečer so nadaljevali srečanje v "Zvezdni kleti". "Pod skalo" in v kavarni "Prešeren"; razšli so se "Prešernu za pleči" zgodaj zjutraj. Pred odhodom iz Slovenije je obiskal tudi senatorja Hribarja, "žilav kot Finžgar", ki se je zanimal za Trinka in Videm. "... za manjšino, o Muss. prerokoval slabo, ... vidi novo svet. vojno ...". Na poti v Videm je pisal v vlaku dnevnik ... sneg ponehoval ... v Vidmu mrko, vlažno". Doma je dolgo pripovedoval o Ljubljani in Sloveniji.

Kmalu po vrtnitvi je začel pisati o pariški razstavi za KGM, se zahvalil ljubljanskim gostiteljem in presenečen izvedel vest o nenadni smrti dr. Šerka, s katerim so bili pred nekaj dnevi se skupaj.

Pisateljica Lili Novy mu je iz Ljubljane poslala "izpodbudo" za Župančičeve 60-letnico po italijanskih listih in ob obletnici je poslal članke časnikom "Corriere della Sera", "Stampa" in "Giornale d'Italia"; reviji "Europa orientale" pa je poslal Škerlov prevod Župančičeve "Vizije". Kmalu je Budal napisal sestavek o Župančiču tudi za KGM in je tam objavljen leta 1939.

Kot literarni kritik LZ je uredniku Jušu Kozaku še naprej pridno posiljal ocene literarnih del, ki so izhajala v Sloveniji in tudi v Julijski krajini. V mladinskem listu "Zvonček" 1938 je izšla Budalova pesmica "Zima v Julijski krajini".

Kot že prejšnja leta, sta se Budal in Bevk tudi sedaj pogosto sestajala. S Hrvatinom v knjigarni so se dogovorili, da bo dr. Kralj napravil vlogo za preklic prepovedi Bevkovih obiskov Trsta: "... se izroči posredniku v notr. min., ki je tudi za G. M. posredoval ... Abd.: bi res morali narediti veliko vlogo na Muss., on sam bi nesel ... Kuk.(anja) precej proti, češ: Vi govorite logično, oni pa politično ...".

Seveda je Budal obiskal tudi mons. Trinka in ga razveselil s pozdravi priateljev iz Ljubljane. Trinku mu je zaupal, da "... On uči zdaj več slov., najbrž že miglaj odzgor, ker škof sam bi najbrž vse pozrl, kar je slov. Nekateri duhovniki sami uvajajo, škof je vsaj tih ...". Že čez dva meseca pa je Budalu tudi povedal, da je "... zdaj v cerkvi vse laško, duh. Ciačič in več drugih pozvani na prefekturo in zagrozili s konfinom, če spregovorijo še eno slov. besedo v cerkvi, morda ovadili tudi skvarjeni domačini, ali faš., ali dela Videm na svojo pest in Rim ne ve (?) - to je bilo za obletnico prijateljstva z Jugosl. ... Trinko videti poparjen, vdan, ironičen, povedal o beneskoslov. duhovnikih na Goriškem, da največ taki, ki so jo tu polomili, bili obsojeni ...". Kot že toliko let, je tudi v letu 1938 Budal nadaljeval s pisanjem literarnih ocen za LZ, tokrat je spet prispeval tri (Bevkovega "Ubogega zlodeja", Potrčevega "Sina" in Velikonjeve "Besede") ter jih poslal uredniku Jušu Kozaku v Ljubljano.

Razmere so se toliko izboljšale, da so časopisi iz Slovenije spet prihajali v Videm; to je bilo po obisku tedanjega jugoslovenskega ministrskega predsednika Stojadinovića v Rimu, ki naj bi poskušal doseči za Slovane v Italiji iste pravice, kot so jih imeli tirolski Nemci.

Po daljšem presledku se je Budal spet lotil pisanja izvirnega teksta, povesti "Na konju", nadaljeval že začeto pripoved "Tičarjev Tone" in vmes napisal še poročilo o Golievih "Pesmih" za LZ.

Svojo povest "Na konju" je pisal hitro, brez prekinitev, vsak dan, mesec in pol, in jo ob svojem naslednjem obisku Gorice izročil Bevk. Bevk jo je takoj "poslal v tisk", obenem pa ga opozoril na nekaj jezikovnih napak, npr. da pisemo sonce in ne solnce, kot je pisal dosledno Budal. Mimogrede omenjam, da je ves čas redno "izhajal" Budalov rokopisni mladinski "Mladi svet", v katerem je bila uvodna pesem skoraj praviloma Budalova, očetova. Z Bevkom sta obiskala konec aprila vas Rubije, kamor sta nesla župniku Butkoviču želeno mladinsko literaturo. Marca leta 1938 so Hitlerjeve čete vkorakale v Avstrijo, česar Budalovo pero ni prezrlo. "Muss. miren - zadovoljen? dogovorjeno? Ali vdruži na Česko? ... Anglija neodločna ...". Kot vemo, je v teh stavkih dokaj resnice.

"Avstrija je postala nemška dežela", je zapisal. V začetku aprila je Budalove v Vidmu obiskal Bevk in prinesel še eno Čermeljevo pismo s prošnjo za nova zemljepisna imena. S seboj je imel tudi "... nov list "Svetogorska kraljica" (ne sme biti revija ...), tiska Lukečič. V Rimu Ondo Ubaldi dreza za pot. liste in knjige, včasih kaj dobi ... Urbani bi rad izdal pri Gor. mat. zbirk slov. novel v originalu in prevodu, da bi jih Bevk označil in zbral - a zdaj še ne, morda prih. leto ...". Isti Umberto Urbanac - Urbani je imel v Vidmu tudi predavanje o Jugoslaviji in je ob tej priliki obiskal Budalove na domu; govoril je celo, da je Jugoslavija njegova druga domovina; (bil pa je tudi cenzor za slovenske in hrvaške tekste)! Budal mu je "... povedal o Bevkui in o slovensko - italijanski zbirki novel ... Ima že več rokopisov ...".

Ker se je Bevk odpravljal v Ljubljano in Prago, je Budal svojo popravljeno povest "Na konju" poslal v Gorico Damiru Feiglu.

Sledili so meseci nove politične napetosti v Evropi. Hitler je stegoval roke po Češki. Morda slučajno, morda namenoma, se je Budal lotil čeških tekstov. Pripravil je dva prevoda iz češčine, Havelkov "Na italskem frontu a zpet" z naslovom "Na italijansko fronto" in si "... izpisoval "Madonin stesk" (=tožba, bolest); obeh prevodov kasneje ni več omenjal.

Konec šolskega leta je dobil obvestilo, da bo v tem letu v maturitetni komisiji v Torinu, kamor je kmalu odpotoval, "... V vozlu sam z enakim mutcem ...". V Istituto tecnico je izprševal francoščino. V prostem času si je ogledal piemontsko prestolnico in bližnjo okolico in ju v dnevnikih lepo in podrobno opisal, kakor tudi svoj kratek izlet v Francijo.

Po srečanju z italijanskim pisateljem Mussom, s katerim sta razpravljala o slovenskem slovstvu, je Budal njun pogovor v dnevniku komentiral z besedami: "Veliki narodi težko razumejo manjše, posebno tudi Cankarja ... Slovani so poseben svet, nikdar često dostopen Latinem ...". Nekaj dni kasneje po vrtnitvi domov v Videm je "... zložil "Dva svetova""; po naslovu in po prej zapisanih mislih sklepam, da je bila pesem odraz Budalovega razmišljanja o dvojnosti slovanskega in latinskega sveta. Podatka o morebitni objavi pesmi ni, dnevnik pa je zaključil z besedami: "... pisanje. Spet v svojem. To je raj - pa nič drugega."

Ob vračanju iz Torina domov v Videm, tokrat ni občudoval in popisoval narave, pač pa mu je padla v oči slika ženske, ki je visela v kupeju; njej je tokrat posvetil vrstice svojega dnevnika: "... vožnja z razgaljeno devo: "Amor profano" Tizianov iz Villa Borghese v Rimu ("Amor Sacro" zelez. uprava ne kaže ...), mehka, živa nebeška polt, sredi dneva rahlo zastrta, sence jo menjavale, v živi luči

drzno mikavna. Kje gniye ta deva? Ali je nič več ni - umetnost jo je rešila, umetnost jo tisočeri, zivi bolj kot za živa ... in me vžiga ... Prsa, trebušček, stegna - večno življ. Umetnik jo je moral zelo spoštovati ... Lepa samota, s tako lepoto? Večno bi jo gledal. Hladen, deževen dan - lepo radi te lepote? Najbolj za oči, nato za kri. Blažena Italija s takimi vrednotami!"

Kmalu po Budalovi vrnitvi iz Torina sta se v Gorici srečala z Bevkom, ki se je vrnil s praskega kongresa Pen-kluba. "... Ujela Feigla: želi nekaj o 20-letnici Česke in Jugosl.". Bevk se je na svoji poti ustavil "... v Zagrebu in Beogradu (pri emigr. ..., pri Korošcu, ki ne ve, da so obetali šolstvo manjšini, a videli, da se Stojadinović ne meni, pustili ...)." Budalu je tudi povedal, da je Salvini (Luigi Salvini, italijanski slavist, 1911-1957, op. M. L.) v Lj. zbral literate, ponujal it. odliko (=odlikovanje, op. M. L.), Žup. odklonil (radi manjšine), za njim tudi X."

Izlet iz Vidma v Belo peč je dal Budalu, sodeč po zapiskih, nove snovi in moči za ustvarjanje. "Na peronu ... Štirje slov. fantje na Višarje ... Visoka vitka črnka ... ceptala v uradu za listek ..., nato kot srnica ob vlaku ... sedla v kot nasproti: ... coklice, goli lakti, rdeče ustne, temni naočniki, 2 srebrni kaplji v ušesih, belosrebrna navratnica, živorognato in črtasto krilo ... Diven tip za črtico. Lep vrat, rdeči nohti, poročni prstan ... Vse krilce migljalo na njej v vetricu - vsa kot rahla, rahla, a v sebi trdna rožica ... V Huminu izstopila ... Pokrajina zelo zelena, jasna, sveža. Vrbe, topoli, trave, turščica, vode, vinogradi, bela cesta ...

Zagoreli suhi delavci stali ob progi kot kipi v rosnem solnčnem jutru, ponosni, mirni ... oslonjeni na kopače in lopate; ženske iz vlaka srebale mišice in polt. Vidijo se, razstanejo. Najlepši vtisi za dolge samotne sanje kmetskega dekleta in razvajene gospodične ali knježnje. Kip ne ve za te sanje, kopljje dalje, do izčrpanja; sam tudi gleda sanje ... "Pred nosom", potopisne črtice, vrednote, ki se vsiljujejo, a jih spregledamo. Največ uničuje trudnost. Torej uničujmo trudnost - to življenjsko umetnost ...". V omenjenem citatu so še vedno vse teme, katerim je Budal v dnevnikih posvečal svojo pozornost: nacionalno vprašanje, ženska, narava in ustvarjanje. V njem je čutiti vedrino, veselil se je počitnic v Sloveniji. V Bohinju se je srečal s prijateljem Antonom Melikom in Jušem Kozakom, ki mu je še sam pripovedoval o svojem srečanju z Luigijem Salvinijem, ko je "... Označil manjšine kot zbrisane, ... omenil Čermeljev "Struggle" ... kot zelo neprijetno stvar, ki jo je moral on opravičevati ... Tajil, da bi Nemci v It. imeli 7 listov ... sicer pa bolje, da ni sl. listov, ki bi morali biti fas., in da prihajajo iz Jugosl., kjer so prosti (?). (Abd.: tako sega Muss. v uredništvo LZ in daje smernice ...) "Krono" (=italijansko odlikovanje, op. M. L.) odklonil Župančič, češ da bi se zdel kupljen, tudi če bi kaj zanje pisal, nato Leben, štipendijo pa Vidmar, ki bi bil najprej rad sprejel, da pregorovi Muss. in Ciana (?) in se dva ...". Budal je tu v dnevniku pustil prazen prostor in imen ni zapisal. Juš Kozak je ob tej priliki prosil Budala za oceno Salvinijeve knjige "Liriche slovene moderne", ki jo je Budal tudi napisal, LZ pa objavil še l. 1938. Kozak mu je zaupal tudi, da so Salviniju morali prikriti Bevkov roman "Kaplan Martin Čedermac"; naslov sam je tudi Budal v dnevniku dvakrat močno prečrtl, a ga je pa kljub temu možno prečitati, kdor ga pozna. Kozak je tudi priznal, da je "... Preventivna cenzura v Jugosl., a z drž. pravdnikom je Zv v dobrih odnošajih ... Vendar marsikaj ne sme iziti." Salvini je, po Juševem pripovedovanju še "... svetoval, naj

"polit. možgani" pozabijo na manjšine, v 20 letih jih itak ne bo več ... (?).", besede ki kažejo dokaj omejen pogled italijanskega slavista na sodržavljane neitalijanskega rodu.

Ob naslednjem snidenju z Bevkom je Budal povedal (in zapisal v dnevnik), da so Italijani, ko se je z družino vračal s počitnic, ob prehodu meje pri njem iskali "Kaplana Čedermaca"), "... uradnik ga je potegnil iz žepa, ali imajo to ...". Res je bilo tudi, da so italijanski orožniki čedajskemu kaplanu Pavlinu prepovedali slovensko pridigati, vendar je Pavlin Budalu zagotovil, da ne bo ubogal in raje tvega odstranitev; resnični Čedermaci so obstajali in Budal je zapisal: "so že začeli čez Beneško? Posledica "Kaplana Čedrm.?" Fantje še pojo ...".

Iz pripovedovanja pokojnega pisatelja in tudi iz dnevnikov je znano, da je prebiral in študiral sv. pismo in zlasti evangelije, v katerih je kot krščanski socialist po prepričanju in častilec dr. Kreka skušal najti razlag za najrazličnejše probleme. Kasneje se je od katolske dogmatike odmaknil in ob koncu življenja prešel v ateizem.

V literarnem smislu je to že doba upadanja njegove izvirne umetniške moči, med mnogimi deli je vse manj leposlovja in vse več politične problematike ter literarnih poročil. Obrama nacionalnih pravic ga je kljub vsem prepovedim in peganjanjem rojakov vse bolj zaposlovala, le tu in tam sta vzniknili kakšna pesem ali proza, mnogo je bilo načrtov, realizacij pa veliko manj. Med take načrte spadata naslova, ki sta zapisana v počitniškem dnevniku avgusta 1938, "Na pragu" in "Posebna 20-letnica". O 20-letnici Jugoslavije so časniki že pisali; Budal je svojo pesem "Dvajset let" "pilih" in prepisal, "... prebiral o dijaških taborih in jo ... dal Jušu ... v pregled. On se boji za Česko, da bo tragedija ... Abd.: Za male narode bi bilo edino sidro kršč. morale, če bi pri velikih kaj izdala; tudi Slovani bi morali bolj vkljup, kakor Germani in Latini. Juš: Čutimo, da smo zelo pod vplivom Muss. in Hitlerja; tudi on pojde v jeseni kaj v It. ... O "Dvajset let": konec šibak, nekateri stihi prekratki, ritem včasih trd ..., a on bi jo spravil skoz, ima dobro cenzuro, ki mu je tudi prej marsikaj pustila ...

... Abd. naglo domov, razširil "Dvajset let", ob večerji Jušu vrnil revije in dal to varijanto - ne za "Zvon". ""Dvajset let" je prepisal tudi za Lava Čermelja. Ob priliki izleta iz Bohinja v Ljubljano je Budal šel "... sam k uredniku Zormanu, pustil za Čerm. "Dvajset let". V teh dneh je prebiral v "Jutru" poročilo o manjšinskem kongresu v Stockholm, "kjer sta ..." govorila Wilfan in Besednjak, splošno, ne o Sl. v It. ".

Spet so se mu nakopičile knjige, o katerih naj bi napisal poročila; prebiral in ocenil je Čermeljevo študijo "Slovenci in Hrvatje pod Italijo" in poročilo izročil Jušu. Po vrnitvi domov so Budalovi obiskali Sv. goro in Gorico, on sam pa obvezno tudi Bevka in mu povedal, da "... Jugosl. Matične knjige še niso odobrene ..."; šlo je seveda za objavo "Kaplana Čedermaca". Za Urbanija je spisal izvleček iz LZ o njem in "Evropske dvajsetletnice", ki jih je poslal Feiglu za KGM. Umb. Urbani pa je zelel "več o sebi za 50-letnico", Budal mu je ustregel in mu vse posadal v Trst.

Skrbno je prebiral Gradnika in sestavil poročilo o njegovih "Večnih studencih", nato še o Bevkovi zbirki črtic "Deset dni v Bolgariji", o Umb. Urbaniju, o Urbanijevem in Cronievem prispevku o srbohrvaški in slovenski literaturi v

"Grande Dizionario Enciclopedico" (Torino) in o članku prof. De Michelija "I Croati e la Croazia di Dante" ("Hrvati in Dantejeva Hrvaska"), vse za LZ, kjer je bilo tudi objavljeno.

Bevk je Budalu sporočil, da je povest "Na konju" odobrena. Feigel pa mu je pisal, da se čudi odobritvi "... te povesti kljub mislim o vojni ...". Sploh se je o vojni že veliko govorilo, saj je Hitler že začel uresničevati svoje grožnje proti Češki, najprej z govorom, nato so potovali diplomati in v Münchenu so se brez Čehov dogovorili za mir. Hitler, Mussolini, Chamberlain in Daladier o Češki, ki "... izgubi Nemce, Poljake in Ogre", saj je Mussolini že v Trstu vpil svoj "... zgod." govor zoper Češko, "stato mosaico numero 2", zahteva plebiscit ...". Mussolini je obiskal še Čedad in Kobarid, v Vidmu ga je prebivalstvo moralo čakati, tudi prof. Budal. "Ko se bližal Muss., vršale misli: tu tako blizu za smrt, a rajši ne, privoščimo ga Lahom; kolikor je krivičen ..., lastna usoda ga bo kaznovala (kakor je v vojni), rajši na delo, kujmo jezik ... Medtem je tu stal oblastno v avtu, ki je vozil počasi; precej zagorel, rejen, širok ... Za njim zmeda ... se čul njegov govor s trga v zvočniku, neprestano tuljenje ga prekinjalo ..., obujal spomine na 1922, smešil druge, on jih prezira, revolucija se ni končana ... zelo demagoško ... Abd. ... domov ..., nenadoma ...: M. Že gre!", res se je peljal po skoro prazni ulici, "... napol sedel, napol ležal v avtu ... odzdravljal z roko. Ga videl 2x, čisto blizu ...". Naslednjega dne je moral Budal zaradi Mussolinija še v Chiavris ter zapisal v dnevniku "Načrt za komedijo "Atentat": Zarotnik vrže bombo - iz papirja, notri: Plebiscit ne le za Nemce, Ogre, Slovake, Poljake na Českem, tudi za Slov. v Jul. krajini ... Precej smešnih in resnih razprav o samoodločbi, kje se začne manjšina ...". Tu je zapisan eden redkih načrtov za literarno delo, sicer brez veče literarne vrednosti, je le odsev gneva do osovraženega diktatorja. "Koliko ljudi bi bilo prisiljen? Koliko bi bilo zastav, če ne bi bile ukazane? To so po vseh uspehih sadovi: zapovedano navdušenje. Še zadnji trenutek je moral nekdo zavpiti: Klicite "Duce!", drugače bi stali mutasti, kakor v Soški dolini, zlasti v Kobaridu. V Trstu ... hoteli (Slovenci?) poslati otroke k njemu s prošnjami (za jezik?), so jih odrinili sirovo, s sabljami ... v Jugoslaviji so mu baje zene in gospe v nar. noši metale rože ...". Kot opombo naj dodam, kolikor mi je znano, da je Mussolini tedaj na jugoslovansko - italijanski meji le stopil na jugoslovanska tla, sicer pa v Jugoslaviji ni bil nikoli.

Kljub razmeram je Budal vedno spremljal novoizhajajoča slovenska literarna dela in kasneje poslal LZ-u skupno 11 novih literarnih poročil. V dnevnikih je navedel še nekaj svojih novih literarnih zamisli, ne pa, če jih je tudi uresničil, takoj npr. "Jasen večer", "Nevesta", "Povest za Mladinsko Matico", o slovenski učiteljici, ki je skrivala svoj rod pred italijansko oblastjo.

V jesenskem izpitnem roku je bil zopet v Torinu in Aosti ter si ogledal znamenitosti piemontske prestolnice; v "Museo di Risorgimento" spoznaval. "... kako rastla Savoia iz Fr. v It. - nekje pustili svoj jezik in običaje in postali It. ... A ideja muzeja: Boditi kar si, obdrži svoj jezik, otresi se tujstva. Vse izpodbuja: zoper to, kar delajo s Sl. ".

Po vrtniti v Videm je napisal še nekaj literarnih ocen za LZ, npr. o knjigi prof. Rajka Nahtigala "Slovenski jeziki", o delu Miška Kranjca "Južni vetrovi", študiral poljščino, se nekajkrat obiskal Gorico in mons. Trinka in mu redno prinašal

knjige, ki so še izhajale pri Goriški matici.

"Koledar" GM za leto 1938 ima med objavljenimi prozo več ponatisov iz "Koledarja" 1935, bodisi izvirnih del in prevodov, novi članki so večinoma nepodpisani. Med rednimi knjigami, ki naj bi jih "Unione Editoriale Goriziana" (=Goriška matica, op. M. L.) v tem letu poslala naročnikom, so tudi "Sardsinske novele" Grazie Deledda, ki jih je prevedel Ivo Dren. V napovedi rednih knjig za prihodnje leto ponuja uredništvo poleg "Koledarja" za leto 1939 med drugimi tudi "Izvirno povest domačega pisatelja" (verjetno je mišljena Budalova povest "Na konju", ki jo je pisal v letu 1938). Vsa poezija v KGM za leto 1938 je ponatisnjena iz "Koledarja" GM za leto 1935, med katero najdemo tudi 2 Drenovi (=Budalovi, op. M. L.) pesmi, "Ognjenik" in "Ta tihi čas".

1939

Po mirnem družinskem praznovanju Božiča in novega leta, "neploden", ko "Čas hitro beži - malo se naredi", je vrnil kolegi Nemcu pregledan rokopis njegove slovnice in že pripravljal prvi zvezek svojega mladinskega rokopisnega lista "Mladi svet", ki je kljub vsemu vedno redno izhajal, letno 12 številk.

Kmalu po novem letu je začel prebirati "... Koledarje, Goriške knjige ... se vrnih v svoje ozračje po zapravljenih počitnicah. ... jasno izrazil, da noči pospravljanja, ampak samoto po zapravljenih tednih ... Sestavljal poročilo o Goriški matici in Gor. Moh. družbi ... za Zvon (in) poslal drugi dan" ... v Ljubljano.

Nadaljeval je s študijem poljščine in kasneje tudi pisal za Poljski krožek.

Leta 1939, ko je Evropa že stala na pragu druge svetovne vojne, so tudi Budalovi dnevniški še bolj polni političnih dogodkov, zapisov in komentarjev: V Španiji je padla Barcelona v Francove roke, časniki so objavili Hitlerjev govor, da pojde povsod z Italijo in zoper Francijo, nekoliko kasneje je v Jugoslaviji odstopil ministrski predsednik Stojadinović in v Rimu je umrl papež Pij XI.

V Italiji je tedaj že izhajala revija "Ital-Jug", ki je objavila Budalov članek "Dvajsetletnica"; Budal je revijo odpovedal, čepravno je kasneje sam prispeval vanjo.

France Bevk je Budalu "... prinesel "Sodobnost" 1938 in "Ob dvajsetletnici Jugoslavije" - Misel in delo ter "L'Europa Orientale" 1938 ... (o Bevku). Bodo dovolili 3 liste? Kdaj pa Kultur. avtonomijo? Ko bo prepozno? ... V Gorici se prodaja "Zvonček" ... za Feigovo 60 letnico kaj spisati, uvod h knjigi ... Abd.: Ali bi razumništvo naslovilo na Muss. spomenico kot manjšina, naj bi dal, kar zagovarjajo drugod, za Nemce, Ogre ...(??) ...

Bevk: Mussoliniju v Trstu zamerili, da je prav tam govoril o manjšinah? To niso prava tla? Zato pozneje v Trevisu omilil, češ, dav It. so le drobci ...".

Veliko presenečenje je Budalu prinesla brzjavka ministra Bottaia, ki jo je prejel na dom: "NominoVi membro Commissione Giudicatrice Concorso Esame Stato di lingua e letteratura slovena negli Istituti medi primo grado - Convocazione Commissione fissata ... locali Ministero Educazione Nazionale Ufficio Concorsi Scuole Medie ..." Z ravnateljevim privoljenjem je sprejel ponujeno imenovanje za člena ocenjevalne komisije pri državnih izpitih za slovenščino in se začel takoj pripravljati za rimske izpite; prebiral in obnavljal je svoje znanje

slovenske literature. Vmes je napisal oceno o delih Otona Župančiča in jo poslal LZ-u; Bevk je zelel "člančic" o svoji "Kresni noči" za "Lingue Estere", ki mu ga je Budal napisal in osebno odnesel v Gorico. Tam so prof. Budala pričeli nagovarjati, naj "... prosi za vpis med časnikarje, pozneje za uredništvo pri kakem novem listu ... to bo spet poti ..."; obrazložili so mu tudi vsa zakonska določila.

Konec februarja je prof. Budal odpotoval v Rim, "... v Benetkah pisal dnevnik, ... Bologno prespal ...". V Firencah pa je zabeležil naslova za "Dve črtici: 1) "Dva gumba". Dolgo ju gledam ... Nič posebnega. Nekdaj manšetna, zdaj srajčna. A kupljena v "Trg. domu". Vsi spomini ozive: plesi, igre, "Divji lovec", deklamacije, vsa nekdanja družba, pred vojno, ob koncu vojne, razbijanje napisa, izpodmakniti lesto, sedanje stanje, ... Novi upi? ..." in 2) "Ne", ko so v Idriji doma pili in govorili zoper cesarja, jih je nekdo prijavil, a ko so prišli orožniki in videli majhne otroke, jih niso arretirali, poveljnik je rekel "ne". Tudi ti dve črtici sta ostali le zasnova na papirju. V Rimu si je Budal ogledal Forum Romanum, mimo Prosvetnega ministra je šel na Janikul in popoldne v Civitavecchio, kamor je bil kot železničar prestavljen njegov brat Lojze. Pisatelj si je ogledal tedaj se preprosto ribisko na selje, "... največja primitivnost poleg kult. središča sveta", ribice, ki so izpirali ribe "..., povsod delo se dramilo, gradijo, popravljajo ... Povsod razjedeni zidovi, razpadanje, civita vecchia, vecchia ...". Tam je bila tudi kaznilnica in ob njej Budalova misel, da so "... tudi Slovenci notri ..."; naslov, ki si ga je ob tem zapisal, je bil "Smrt za pleči". Vrnil se je z vlakom v Rim, kjer je v kiosku našel ljubljansko "Jutro". Pri izpitih je bilo "... 9 nadziralcev in 4 kandidati", ki so morali prevajati Mussolinijev govor iz Trsta in odiomek iz "Zaročencev". Pisni del so vsi izdelali in bili pripuščeni k ustnemu; prostoto mesto pa je bilo le eno. Kandidati so bili tedaj profesorji nemščine, italijanske in literarnih ved. Eden izmed članov komisije je prof. Budala nagovarjal, "... naj vzame "libera docenza", Abd. ne ... ne maram; pišem za potrebe Slovencev ...".

Na povratku se je ustavil še v Firencah in doma zapisal: "Telo spet v ravnotežu po rimskem potovanju ...". Zanimal se je za vpis v sindikat, izvedel za "zaupnika" in tudi, da mora imeti potrdila o plačanem časnikarskem delovanju.

Na evropskem zemljevidu je prišlo do novih sprememb. Slovaška se je odcepila od Češke, "... Ogri v Podkarpatski Rusiji, Nemci zasedejo Češko ... Hrvati bi radi posnemali Slovake? Demokracije molče ... Kaj snujejo? Pustijo, da se Hitler po svoje razmahne? Pritisnejo pozneje? ... Kakšna bo zaščita manjšin?"; vse to mu je rojilo po glavi in naslednjega dne je lahko samo zapisal: "... Hitler včeraj v Pragi, zasedel vso Češko ..." (16. 3. 1939). že čez nekaj dni pa: "Hitler zavzel Memel ...". Bevk, ki je bil medtem v Ljubljani, je Budalu sporočil, da bo dobil od LZ "potrdilo o sotrudništvu", ki ga je rabil za vpis v sindikat časnikarjev. V Rimu je bila ob fašistični obletnici državna parada, kjer je govoril Mussolini, "... pogled nazaj, pogled naprej, ... os Rim - Berlin nedotakljiva ..., s Slovani onstran Adrije mir ...; večni mir bi bil katastrofa, a treba je še dolgega miru ... Sklep: M. zaupa samo v moč, torej oboroževanje, ...". Budal pa je na trgu med obveznimi poslušalcji "... gledal okrog sebe in snoval "Zdravi ljudje"'; a ostalo je le pri naslovu.

Pesmico "Čudni dojenčki" je zložil za "Mladi svet" in jo tam objavil. V Španiji je padel Madrid in čez nekaj dni je Italija zasedla Albanijo kralja Zoga I. Kralj je

zbežal in kasneje je "... Albanija ponudila kralj. krono ital. kralju (zbiralec kron ...)"; saj je pred tem dobil že cesarsko abesinsko!

V letu 1939 je Damir Feigel praznoval 60-letnico in Budal je z Bevkom pripravljal izdajo njegovih humoresk, prvi naj bi izšel "Supervitalin", potem "Spomin", "Postrani klobuk" in druge. Ob srečanju pa se nista mogla izogniti politiki in Bevk je vprašal: "Ali zasede It. tudi Slovenijo in se začne svetov. vojna ob Kolpi?"; govorila sta tudi o predavanjih, ki naj bi jih imela v Gorici, Budal o Župančiču, Bevk pa pred njim o Cankarju.

V poklic letnikov 1911 in 1912, premiki čet proti Podbrdu, Postojni in Reki, padaec Madrida, francoska zavračanja Mussolinijevih ozemeljskih zahtev, vse to je vznemirjalo prebivalstvo. Bevk, ki je bil ob zasedbi Češke v Ljubljani, je povedal, da so "... vsi presunjeni, v strahu tudi zase ..."; govorila sta tudi o razmerah doma in Budal je predlagal, "... Naj se prosi za list v Trstu, sklicuje se na "Svetogorsko kraljico", B. prinesel 4 knjige Feiglove in 2 rokopisa za novo knjigo ...".

Budal je začel zbirati material o Feiglu, sestavljal članek o njem ter ga poslal LZ-u, vmes pa je pripravljal še "... predavanje o Župančiču za Gorico ...", kot sta se bila dogovorila z Bevkom. Tam je Budal najprej v Štandrežu izvedel, da so poizvedovali o stanju na domu, zaradi bratove prošnje za vrnitev iz Civitavecchie v Gorico. Nato je odšel k Bevkovi in skupaj sta se napotila k "Črnemu orlu"; tam našla Feigla, "... sedel v kotu v temi, da ga je bilo komaj videti - tam snuje svoje povedi (?). Kvestura ga je klicala in vprašala po naslovu Abd., ker je odbornik pri Gor. matici. ... "Svetogorsko kraljico" tiskajo v 1000 izvodih, urejuje dr. Brumat. Šeck pa pusti, ker ni on ... spor ...". Bevk je govoril tudi o pobudi, naj "... Abd. ... spiše "Pesniki in pisatelji" za Gor. mat.". Dr. Sfiligoj je Budalu še povedal o Bevkovem predavanju o Cankarju pred 14 dnevi, "... zakon dopušča, a včasih hočejo imena, v Trstu dolgo pustili, zelo razraslo, končno nastopili proti: Adesso basta!"

Budala je ideja o slovenskih avtorjih navdušila in takoj se je lotil dela. Prisel je pisati najprej o Vodniku, Prešernu, Trdini in Levstiku, nato je delo prekinil zaradi prispevkov, ki jih je obljudil GM za "Koledar" za leto 1940. To je bil prevod novele Giovannija Verga "Blago" ter članki o Karlu Čapku, Avgustu Šenoi in o Alfredu Panziniju. Sledil je še prevod iz Panzinijevih "Zapiskov s poti" - "Diogenova svetilka", kar je bilo vse v KGM za leto 1940 tudi objavljeno. Zmotil ga je Bevk, ki je prišel v Videm in mu pripovedoval o svojem predavanju o Cankarju v Trstu, na šoli, precej očitno (prof. Budal ni zapisal, kdaj je bila Bevkova ukinjena prepoved potovanja v Trst, niti na kateri šoli je predaval), govoril o konfiniranih duhovnikih, ker niso hoteli pridigati italijansko, o pariteti Slovencev v Julijski krajini z Nemci v Poadižju, o kateri naj bi bila govorila Jugoslavija s Cianom, o dr. Besednjaku in prošnji za uredništvo.

Budal je nato nadaljeval s pisanjem o slovenskih avtorjih, o Trubarju, Stritarju, Mencingerju in Jurčiču, vmes "izdal" "Mladi svet" 6, o Gregorčiču, Tavčarju, Kersniku, Aškercu, Ketteju, Cankarju, Murnu in Župančiču. Vmes je "... ponoči snoval "Malo prej"".

Dr. France Bezljaj iz Ljubljane, ki se je vračal iz Rezije, kjer je proučeval na-rečja ob Teru in Nadiži, je Budalu pripovedoval, da "... večina furl. - it., vsi znajo rezijansko ... Starejši rod se ima za Ruse, mlajši za Slovence? (Starejši po Cour-

tenayu in Loschiju) ...". Po pregledu svojega dela "Osemnajst velikih" je Budal rokopis takoj nesel Bevk v Gorico.

Ko je že upal, da ne bo imenovan v nobeno izpitno komisijo in bo lahko užival "cele počitnice", mu je prišel brzjavni poziv za člana izpitne komisije v Cremoni. Po opravljenem pisnem delu je nesel naloge še v Brescia, nato pa si ogledal Genovo in njene znamenitosti.

V Cremoni je spisal spet novo prošnjo za bratovo vrnitev v Gorico na dom k trem sestrám, pa tudi Bevk je pisal glede načrtovanega Feiglovega slavja v Trstu. Po ustnih izpitih v Cremoni in Brescii se je vrnil v Videm in "... pisal govor za Feiglov večer". V svojem dnevniku je živo opisal slavje v Grljanu, kjer so se na dvorišču hotela zbrali Feiglovi prijatelji iz Gorice in Trsta, poleg slavljenca Bevk, dr. Kacin, dr. Sfiligoj, dr. Slavik, dr. Tončič, dr. Kukanja, Jos. Kosovel, Avgust Černigoj, dr. Jerič, F. Kleinmayr, igralec Mario Sila, dr. Budal, skupaj 35; "začeli pod latnikom .... Feigl z lоворovim vencem in 11 "vipavca"; po polnoči pa so nadaljevali v dvoranì. Govorila sta prof. Budal in dr. Tončič. Skupno so se veselili do jutra. "... Kmalu po 4 razhod ... Na cesti dr. Vuk iz Mirna: Mora k vojakom v Aquilo, v polk kaznjencev, kot koprrol. Prej se izvil ... morda spet ovjen, ga kličejo znova ... zato ni prišel v Grljan ...". Tu je Budal naštrel skoro vse slovenske izobražence, ki so živeliv Italiji, razen duhovnikov, ki jih tu ni bilo.

Doma je začel popravljati odtise svoje knjige "Osemnajst velikih", napisal še podaljske za Aškerca, Ketteja in Murna in vse odpodal v Gorico.

Začel je sestavljal tudi podrobno študijo o Murnu za neko doktorsko disertacijo in spisal ter poslal LZ-u literarno poročilo o Bevkovih "Legendah". V kratkih počitnicah z družino so obiskali Kobarid, kjer so si ogledali kostnico, s sinom sta se povzpela na Krn, šli so v Tolmin, Idrijo in Belo, na Kovačev Rovt. "... Krasen razgled na sončno Idrijo, hišice bele kot sladkorne kocke, v vse doline, grape, tokove ..." in se preko Rihemberga vrnili v Videm. "Vlak poln vipavskih fantov, peli: "Oj Triglav moj dom, kako si krasan" i. dr., pili, vpili: "Pa pravijo, da nismo patrijoti!" Tudi v Gorici prepevali (kakor ob svetov. vojni) ...".

Dnevnik 22. 8. je kratek in jedrnat: "... Listi: Nemčija sklepa pogodbo z Rusijo, da se ne napadeta. Hitler razbije Poljsko? ...

... Bevk zvečer ...: v petek seja Gor. mat., v pond. v Trstu Abd. predavanje o slov. in hrv. slovstvu. On imel nedavno ob Soči pod Ločnikom, med fanti kopalc, o drugih slov. slovstvih ...". Budal je moral hiteti s pisanjem "... o Murnu in o slovstvu za predavanje", "Spisal uvod k dvajsetletnici Goriške matice." ... Pisal o slovstvu za predavanje "... še popoldne.". Naslednjega dne ga je v Gorici čakal Bevk. "Pri Pavlinu z visokošolci o južnoslov. slovstvu - do prosvetljenstva ...". Izvedeli so tudi, da so "... meje zaprte, potni listi ne veljajo .... širile so se vznemirljive vesti, da je Nemčija že podpisala pogodbo z Rusijo", "Ali Poljska popusti Gdansko?", "Ali je med Nem. in Poljsko že vojna?", "... - še ne? Abd.: Poljska pomagala zdrobiti Češko, Rusija bo pomagala Poljsko, a Rusijo kdo? To so pravi Slovani ...". "V Čedad - sam ... vojne še ni ... v strugi na produ ob Nadiži - pisal za predavanje o slovstvu ... v Trstu", kamor je odpotoval naslednji dan; "... nihče čakal ... sam v ul. S Francesco 19 ... Abd. še do tiskarne (20): nič napisa, le znotraj v vratih na kartonu ... Zgoraj več gospodičen, Kosovel ... nekaj dijakov (vseh 12-15). Bral 1 uro, do

Levstika (še) ..." in se vrnil v Videm. Vpraševal se je, ali "Vojne ne bo?" Zvečer je prišel Bevk in pripovedoval o izletu s Sfiligojem do Podmelca in na Ponikve, "... nato z dijaki ven na prostost: literaren razgovor ... on čaka potni list, a za sedaj meje zaprte, ker se bliža nova svet. vojna ...".

Kot vidimo iz Budalovih zapisov, so se Slovenci v Julijski krajini tedaj že nekoliko pogumnejše shajali, vemo pa tudi, da so do začetka 2. svetovne vojne manjkali le se trije dnevi. "... mesto zatemnjeno, modre in zelene lučke, kolesa brez luči ... Vojaški avti grmeli na sever ... Ali bo vojna?" je zapisal Budal in naslednji dnevnik že nosi naslov: "Začetek vojne - Nemci ... vdrli v Poljsko, proglašili priključitev Gdanska. "Sledila je vojna napoved Francije in Anglije Nemčiji, začelo je mrzlično nakupovanje po trgovinah, v Nemčiji so zaprli šole, "... v Londonu in Parizu izpraznjujejo, odvajačjo otroke, mnogo žensk se umika ...; Abd.: nikamor odtod ...". Nemci pa so prodirali vse globlje na Poljsko, "... zavzeli Krakov. Na zapadu nič novega ..." in napredovali proti Varšavi, ki so jo kmalu osvojili. Kako se je vojna nadaljevala in kakšne so bile njene posledice, nam je žal predobro znano, zato se bom v nadalje omejila le na najnujnejše omembe te žalostne zgodovine in bom pisala le o Budalovem delu.

Kandidatka, s katero je pripravljal doktorsko disertacijo o Murnu, je svoje delo zaključila: "... natisne disertacijo in odpošlje ...". Kasneje je prof. Budal izročila izvod disertacije in napovedala datum doktorata pri prof. Cronii novembra v Padovi. Življenje naj bi teklo svojo normalno pot dalje. Bevk in Budal sta se dogovarjala o "... predavanju na Stari gori konec septembra". Bevk ga je namreč ob priliki romanja povabil tja na izlet in srečanje, sešla sta se že v vlaku, gori pa jima je prišel nasproti dr. Sfiligoj. "... Pogledali v cerkev - pridiga ... prišli se 3 Tolminci (Šturm, Taljat, Valenčič ...) ... Pod svetiščem skozi grmovje proti severovzhodu, na travnik okrog 12. Ležali na soncu ...

Abd ... o slovstvu ... Bevk ... o Cankarju in domovini. Sfiligoj o politiki in o novih razgledih. Nazaj ... ves čas peli narodne in prešerne ... Velika veselost ... slovo od vesele družbe in nazaj, zadaj še peli slov. v jasno nebo ...".

Kmalu je šel Budal spet v Gorico, "... k Bevkmu, tu Kosovel ... Vsi 3 v Gosp. ulico k seji Matice ...". Tu so bili odborniki že zbrani, "Pisali in čitali zapisnike ... Vsi k notarju Grusovinu za vpis novih odbornikov in zbris starih ...". Budal je še "Pokazal papirje za časopis", namreč dokumente za vpis v sindikat časnikarjev.

Prav zaradi tega vpisa je sestavil in poslal reviji "Ital-Jug" v Milano članek "Temelji prijateljstva", ki je bil tam tudi objavljen; Budal je revijo prejel v Videm. Za jesenski izpitni rok je moral prof. Budal spet v Cremono, Brescia in Milano. V prostih urah si je še ogledoval mesta. V Milianu je poiskal uredništvo revije "Ital-Jug", kjer mu je dr. Jos. Košuta "... iz Sv. Križa obljubil spričevalo in da članek objavijo v sept. številki ...", kar se je tudi zgodilo. Dal pa mu je v pregled del rokopisa svoje knjige o Jugoslaviji. "Ves dan sijajno razpoloženje - pravi dan, prav izbran", je zapisal na koncu. Rokopis je kmalu vrnil, zase pa "... Snoval "Hiša v zastavah" ali "Zastave", verjetno tudi samo zasnovano delo. Šel je spet iz Milana v Brescia in Cremono, zvečer "... Popravljal nadaljevanje rokopisa Košutovega ..." in mu tudi drugi del kmalu vrnil. Po opravljenih šolskih obveznostih je odšel spet v Brescia, "... v šoli glodal angleščino ...", si še ogledoval me-

sto, popoldne in zvečer pa zaključeval popravo Košutovega rokopisa in mu ga po povratku v Cremono tudi vrnil. Na poti iz Cremone v Videm je zlagal "Pisma", po večerji doma pa prebiral evangelij.

Kljub vojni je sredi oktobra začel redni šolski pouk; v zasebnem življenju je Budal obnovil stike z Bevkom. Tokrat je prišel Bevk v Videm, povedal, da "Svetogorska kraljica" zdaj preneha, želet "Petra Kupljenika" (Budalovo najdaljše izvirno delo iz leta 1911, op. M. L.) "... Vabijo v Trst 11. nov. ...". Dolžan je bil se literarno oceno o Njegoševem "Gorskem vencu" za LZ in pripravil je poročilo o tem delu tudi za tržaški "Zbornik" in za prof. Urbanija.

Budal je dr. Košuti vrnil še vse preostale rokopise in kmalu dobil potrdilo o sotrudništvu pri reviji "Ital-Jug".

Dne 31. 10. 1939 je dr. Andrej Budal praznoval svojo 50-letnico; Bevk nanjo ni pozabil. Govorila sta vsak o svojem delu in Bevk je pripovedoval o svojem srečanju s prof. Urbanijem v Trstu, "... B. ga vprašal, kako da "Pestrna" še ni dovoljena, Urb. se čudil ... Urb. bi rad izdal slov. novele pri Gor. matici. ... a Bevku ni všeč dvojezično, Urb. omenil, da ne smejo vedeti, da se on sestaja z njim, ga tikal, Bevk tudi. Pri "Matici" drugo vse dovoljeno. Goriška Mohorjeva že izšla ...".

Omenim naj, da je tudi KGM objavil članek "Dr. Andrej Budal - petdesetletnik" izpod peresa Antona Debeljaka, o petdesetletniku prof. Budalu je poročalo tudi ljubljansko "Jutro"; za to priliko je zložil pesem "Obsojenec". Voščili so mu seveda tudi mnogi prijatelji iz Ljubljane.

Ker so se dogovorili za skupno martinovanje v Trstu, je prof. Budal pripravil nagovor, šel v Goricu k Bevkemu, kjer je dobil nekaj izvodov svoje knjige "Osemnajst velikih" in KGM za leto 1940 ter Šlibarjeve (=Čermeljeve) čestitke iz Ljubljane.

Družba se je sešla pri Sv. Ivanu, Budal je v dnevniku naštel vse prisotne in podrobno opisal slavje, ne samo sv. Martinu, ampak tudi njemu v čast. Bilo je tudi več govorov, na koncu se je Budal vsem šaljivo zahvalil, prebral "... pesem "Ob sodbe" in o petdesetletnikih vobče, nazdravil vsem ...". Slavili so pozno v noč.

Dr. Košuta iz Milana mu je posiljal v popravo nove rokopise, ki mu jih je prof. Budal redno vračal in mu tudi "... odpisal glede romanistov in slavistov ...".

Videmski in goriški prijatelji so mu prišli čestitati osebno, prof. Bednarik si je celo zapisal kratek intervju ali kot piše dr. Budal v dnevniku, "... malo zaslisanje za "Slovenca" (o razvoju, smotrih, načrtih ...). Abd. o naturalizmu, o verskem čustvu ...".

Istočasno je Budal zapisal v dnevnik, da "... Butk(ovič) bi rad knjige, knjige za ljudi". Verjetno je s tem v zvezi novo načrtovano Budalovo delo "Nove brušnje" (verjetno izpeljanka glagola brusiti), kot je zapisano v dnevniku.

Ker se je bližala tudi Bevkova obletnica (rojen je bil 1890), ... je začel Budal listati ""Zvone" za Bevka ..." in pregledoval "Mladike". Medtem je prišel k njemu Bevk sam, "... prinesel Gor. mat. brez Pestrne, ki jo ima še notr. ministrstvo v kremljih ... (le kdo je tako ponagajal?), dal izrezek iz "Slovenca" in "Istre" o Abd. Ga malo interwiewal za prihodnjo 50-letnico - posebna knjižica ...". Bevk je tudi povedal, da je bil gostilničar pri Sv. Ivanu klican k fašiju, kaj da je bilo pri njem in "naj da 300 £ za faš. dobrodelnost ... pol dobička šlo ...".

V skladu z dogovorom za nov list, je Budal oddal konec novembra "vlogo v

Trst za list" pri državnem pravdništvu, napisal prošnjo za "Comitato giornalisti" v Trst, in pisal vloge za morebitni "Zabavni list".

Dr. Košuta mu je poslal iz Milana "Il serto della Montagna" ("Gorski venec") za kritiko v "Ital. - Jugu", ki mu jo je Budal takoj napisal in poslal.

Ponoči je sestavljal "nekaj sonetov o "dragih", a brez pojasnila, ali jih je napisal in objavil, ali ne.

Še enkrat so se v tem letu sestali prijatelji, tokrat na miklavževanju v Grljanu; sprva je bilo vse tiho, nato je spregovoril Miklavž v domačem narečju, sledil je ples, a ob 3h je "Maršal" (=maresciallo, op. M. L.) uveljavil oblast. Ukazal fantu s harmoniko ven ...". Kljub vsemu je Budal zapisal: "Vsa Jul. krajina plesala ...".

Medtem ko je Budal še zbiral gradivo za članek o Bevkemu po revijah in listih in pricakoval pozitiven odgovor za vpis v časnikarski sindikat, so mu sporocili, da hočejo še nove listine iz Gorice in Trsta. Dobra novica pa je bila, da so Budalovemu bratu po številnih prošnjah ugodili in ga premestili kot železničarja nazaj v Gorico.

Budalu je uspelo pridobiti številna soglasja, da je lahko vložil prošnjo za vpis v sindikat časnikarjev, kar je pomenilo, da bo lahko delal tudi na tem področju, česar bi brez tega dokumenta sicer ne mogel.

V nočnem razglabljanju je snoval roman "Atentat" ali podobno, vendar ne v komični obliki, kot pred leti, ampak "... kako prignati Muss. do priznanja, da je zelo nedosleden, če samo Slov. tujci in zatira, a v Etiopiji priznal štiri jezike; tu skoro pol naroda ubija ...".

Prošnjo za vpis v "časnikarski sindikat" je spisal in odposlal v Trst, ker pa ni dobil odgovora, je šel sam v Gorico intervenirat; na državnem pravdništvu so zatrdirili, da so odposlali listine v Videm. Z doplačilom je uspel dokumente dobiti v roke. Pri Bevkemu je izvedel, da "Pesterne" ministrstvo noče odobriti, "molči, zavlačuje". Sam pa je zaključeval leto v branju številnih Bevkovih del.

"Koledar" GM (pravzaprav bi ga morala imenovati "Koledar" UEG / "Unione Editoriale Goriziana"/) za leto 1939, seveda z italijanskim imenom založbe in tiskarne, ima standardno obliko, najprej splošne podatke o letu 1939, nato pa le 12 koledarskih strani, za vsak mesec eno, ne več dve.

Med številno prozo sta dve Budalovi izvirni deli, članek "O Župančičevi 60-letnici", kjer je avtor prvič naveden s pravim imenom Andrej Budal in članek "Odmevi s svetovne razstave", kjer je tudi podpisani s polnim imenom. Članek o pariški svetovni razstavi je obširen in ima 9 poglavij: Skušnjave, Prihod, Prvi vtiski, Med znanci in prijatelji, Primerjajmo!, Po širnem svetu, Pariški večer, Bežni paberki in Slovo. V "Koledarju" za leto 1939 je objavljen tudi Drenov (=Budalov) prevod novele Luigija Pirandella "Tri misli mlade grbavke" iz knjige "La rellegrata" ("Poskok").

Naročnikom je uredništvo obljudilo za leto 1939 med rednimi knjigami tudi Budalovo povest "Na konju" in napovedalo že knjige za naslednje leto 1940: poleg "Koledarja" še "Izvirno povest domačega pisatelja", kjer so verjetno mislili Budala, saj je v seznamu že bil Bevkov roman "Pestrna", ki jo je cenzura v l. 1939 še zadrževala.

Na notranji strani ovitka je uredništvo navedlo že seznam 40 knjig, ki jih je

imelo na zalogi, med katerimi so bile tri izvirne Slavčeve (=Budalove) povesti, "Župan Žagar", "Čigava si?" in "Ubogi Uštin" ter prevodi Čapka - Choda "Hojka" in "Nedonošen", Martina Kukučina "Mišo" in Daudetovega "Tartarina v Alpah".

Iz zaloge "Biblioteke za pouk in zabavo", ki je bila še na razpolago, je navedenih 22 del, med njimi 3 Slavčeva (=Budalova): izvirne povesti "Dora se drami", "Rakeževa Liza" in "Spomin z jezera".

V "Koledarju" za leto 1939 sta tudi dve Budalovi pesmi: "Nova jutra" in "Vračanje". Slednja je ponatis iz KGM za leto 1935.

1940

Prof. Budal je v novem letu nadaljeval s sistematičnim prebiranjem Bevkovih del, sestavljal njegovo bibliografijo in končno še njegov življenjepis. Tudi Jušu Kozaku (LZ) je pisal "... glede Bevka", ta pa je že ob novem letu obenem z voščili iz Ljubljane izrazil željo, dobiti nova "... poročila o goriških knjigah ...".

Prof. Josip Kosovel iz Trsta, ki je prav tako želel poročilo o Njegoševem "Gorskem vencu", je Budalu istočasno pisal tudi o "Zabavnem listu", ki so ga snavali v Trstu in katerega možni urednik bi bil dr. Andrej Budal; vendar brez Budalovega vpisa v časnikarski sindikat to ni bilo mogoče.

V letu 1940 se je močno pomnožila korespondenca med prof. Budalom in prof. Urbanijem. Najprej je Urbani Budalu pojasnil, da njegov vpis v časnikarski sindikat - sam je bil namreč sodelavec tržaškega "Piccola" - ni le navaden vpis, ampak gre za vpis med "giornalisti - pubblicisti": ta nekdanji cenzor za hrvaške in slovenske tekste je Budalu sedaj odgovoril v hrvaščini tudi glede morebitnega "Zabavnega lista", ki da močno zavisi od videmskih fašistov. Prav tako je Budalu javil, da je videmskemu "Istituto Fascista di Cultura" predlagal svoje predavanje o Njegoševem "Gorskem vencu", kar pa je Institut zavrnil; prof. Budalu so pojasnili, da "... "Gorski venec" ne sodi v program tajnika stranke" in še, da lanskio Urbanijevo predavanje o Jugoslaviji ni ugajalo.

Iz Urbanijevega odgovora je bilo razvidno, da sam z odločitvijo videmskega Instituta še ni bil seznanjen, pač pa je sporočil prof. Budalu, da piše literarno panorama ("panorama letterario") o jugoslovanskem slovstvu za založbo Bompiani. Želel je vedeti kaj več o narodnih junaških tipih kot so kraljevič Marko ali Matija Gubec in je prof. Budala prosil za tozadevne podatke iz slovenske književnosti. Prof. Budal mu je poslal sestavke o desetem bratu, Petru Klepcu, Lepi Vidi, Juriju Kozjaku in Martinu Krpanu.

Kasneje je prof. Urbani želel še kaj Finžgarjevega, roman "Pod svobodnim soncem", "Deklo Ančko" ali kaj drugega. Budal pa mu je poslal vsebino Finžgarjevega romana "Iz modernega sveta". Tudi dr. Josip Košuta je želel novih prispevkov za revijo "L'Europa Sud - Orientale", sam Budal pa je vseskozi skrbel za redno izhajanje svojega domačega lista "Mladi svet".

V letu 1940 je tudi mons. Trinko izdal svojo novo knjigo "Storia politica, letteraria ed artistica della Jugoslavia", tiskala jo je "Tipografia Del Bianco e figlio 1940". Poročilo o njej je za LZ napisal dr. Budal in ga obenem z ocenami za

tri Bevkove knjige, o Goriški matici in o Goriški Mohorjevi družbi (skupaj 6) poslal v Ljubljano.

Iz povedanega je razvidna Budalova delavnost in sposobnost pisati več stvari naenkrat, z različnih področij, da je pisal hitro, želel ugoditi vsem in s svojo želeno voljo je to tudi zmogel.

Nov naslov v dnevniku "Po strelih" je brez komentarja. Budalu se je mudilo v Trst k novi seji zaradi novega lista. Pri prof. Kosovelu so se zbrali Tržačani, prof. Budal iz Vidma in Goričani seveda z Bevkom, ki se je pripravljal za odhod "... v Jugosl. zbirat za opis poti po Jugosl. za Matico ...". Povedal je, da Slovaki tiskajo Čedermaca.

Budal je za nov "Koledar" GM pripravil in "Spisal - Verga - Lucio d'Ambra - T. Campanella", kar je verjetno ostalo v uredništvu, saj KGM po letu 1940 ni več izšel.

Dr. Košuta iz Milana je Budalu sporočil o ustanovitvi jugoslovansko-italijanskega propagandnega urada, prosil oblasti za novo revijo "L'Europa Orientale" in ga vabil v uredniški odbor, kjer "... bo tudi Urbani", medtem ko je bil "Ital-Jug" prodan trgovski družbi.

V času, ko so intenzivno delali in pripravljali nove prispevke bodisi za Goriško matico, bodisi za novi "Zabavni list", ki so ga nameravali ustanoviti, je prof. Budal končno dobil časnikarsko izkaznico in potrdilo o vpisu v sindikat, kar mu je omogočilo, da je "... Pisal naglo vloge za "Zabavni list" za Gor. mat. in tiskarno ...". S to novico je hitel v Gorico k Bevku, ki pa je pred nekaj urami odpotoval v Jugoslavijo: tudi Feigla ni našel v "magacinu", ampak doma; pripravljal je namreč "... predavanje za 8 dijakov, ki jih uči slov.; tudi po "Osemnajst velikih" ...; ... rešila (sta) zadevo za Matico pri "Zab. listu": Ali imajo ustanovno listino za prepis?..." Imeti so pač morali vse ustrezne dokumente, da vsaj v tem pogledu ne bi bilo ovir pri izdajanju dovoljenj. V Trstu je nato s prof. Kosovelom "... uredil glede tiskarne za "Zab. list" - ustanovno listino! (?) ... Predsed. Slavik ...". Izvedel je tudi, da je v Trstu prof. Kosovel "... ravnatelj tečajev, kjer nekdaj Čermelj - oblast se malo briga." To so bili zasebni zaposlovalni tečaji ob koncu vojne in brž po njej, kjer so učili v slovenščini, potem, ko je fašistična oblast ukinila slovenske šole; tudi višješolci so učili nižje; po izgonu ali odhodu profesorjev je vse zamrlo. Sedaj so znova poučevali slovenščino na ta način. "Abd. oddal "Očetove besede za sina.".

Poleg šolskih obveznosti, tavanja po uradih in ustanovah, pogostih potovanj v Gorico in Trst, je našel čas, da je doma nadaljeval pisanje o Bevku, tokrat o njegovih romanih.

Po daljšem času je obiskal mons. Trinka, ki mu je poklonil svojo "Storia della Jugoslavia", ki "... se še ne sme prodajati, listom poslani izvodi v Lj., najbrž niso dobili ...". Budal mu je pokazal časnikarsko izkaznico "Albo pubblicisti"; Trinku pa mu je zaupal, da slovenske duhovnike iz Beneške Slovenije često kličajo na prefekturo in svarijo, vendar ti pridigajo dalje v slovenščini, celo nek mlad Furlan se je naučil in pridiga slovensko; Slovence radi pošiljajo proč, v furlanske fare in tako je njegov tečaj slovenščine ohromljen, a "... se učijo jezik pri ljudstvu ... Abd.: Vse je le začasno upiranje, če ne pride veliki polom faš. ...". Trinko je še

povedal, da so "V Lj. ... naročili mnogo izvodov njegove knjige. Sam dal 2000 L Del Biancu (tiskarju, op. M. L.) ... Prej Mondadori (založba, op. M. L.) ni sprejel, tudi Del Bianco se obotavljajal ...".

Kmalu je Budal zopet hitel v Trst na sejo, lahko bi rekli pripravljalnega odbora, "... v prekrasnem soncu čez polja, Brda se odpirala, kot bi se roža razpihovala, kipela ... nad vsemi snegovi ..., pomlad se taji, a v gričih tajno kipi: Čaven - Trnovo - Kras. Dalje ob Soči in čez, skozi Zagraj in Ronki ... Sonce vriskalo, vse se odpiralo, Kras žarel, grobovi Sredopolja blesteli ... Timav siino moder, morje tudi ... Devin, Sesljan ... Grljan . Trst v soncu ..., zad Miramar ...".

Na seji je dr. Tončič razložil: "Morda bolje kak konzorcij za "Zab. list", da bi G. M. in tiskarna, zlasti ta, preveč ne tvegali v slučaju "prestopkov" in jemanja licence - edina in zadnja tiskarna, že zdaj včasih godrnajo, da bodi konec te poplave s slov. knjigami. Dolžni tudi kaj povedati o tem skupini Šček ... Vuk (ne Kralj). Zato se še lahko počaka ... Ali bi se dalo tiskati v Vidmu in razpošiljati? ..." Po seji so še razpravljali o stanju, "Abd.: O "Edinosti", ki si je izpodkopala tla z gesлом: "Varaj tlačitelja, kjer se le da, sveta pravica sužnja je ta" - nemoralno, namesto: "Ne varaj tlačitelja, čeprav je on varal svojega, ta je morda bolj človeški in bo kaj upošteval ...".

Damir Feigel je že "... poslal v Trst tiskarni vlogo za "Zab. list"". V marcu 1940 je bil v Vidmu slikar Avgust Bucik, ki je portretiral mons. Trinka in imel stike tudi s prof. Budalom. V snopiču dnevnikov leta 1940 je ohranjen listek s skico portreta Andreja Budala, ki jo je naredil A. A. Bucik, ki je Budala kasneje tudi zares portretiral.

Pisatelj Joža Lovrenčič, nekdanji Budalov goriški sošolec, je sedaj povabil Budala k sodelovanju pri "Mentorju" ter DiS-u. Budal je vabilo sprejel in ob Lovrenčičevi 50-letnici o njem zapisal svoj prispevek za "Koledar"; ker pa KGM po letu 1940 ni več izsel, mi ni znano, da bi bil ta članek tudi objavljen.

Ves prosti čas zunaj omenjenih opravkov in obveznosti ter priložnostnih pisanj, je Budal posvetil sestavku o svojem dolgoletnem prijatelju in sodelavcu Francetu Bevkiju. Pisal je, kot je sam omenil v dnevniku, kakšen dan malo, včasih pa ves dan. Le kak skok v Gorico je prekinil to njegovo delo, npr. ko sta šla s sinom "... peš v Kronberg ("Na straneh"), ... cesta trda, prašna ... večja gostilna ..., tedaj - slov. pesem, notri pri kosi ... pozdravljanje ...". Gostilničar jih je le opozoril, "Peti bolj tiho ...". Kasneje se je pvcem pridružil še župnik Vodopivec ...". Ob sestrini poroki v domačem Štandrežu je celo izvedel, da "... zdaj prepovedujejo tudi že slov. petje v cerkvi ...", cerkovnika so obsodili na 14 dni zapora, "... češ da širi "Glasnik presv. Srca Jezusovega" ... ali "Bogoljub" ...".

Doma je nadaljeval s pisanjem o Bevkiju in njegovih romanih; kratko ga je prekinil s prevodom iz Giovannija Verga "Mati žalostna", ki ga je poslal Feiglu.

Klub vojni, ki je v Evropi že divjala, so živeli v Vidmu dokaj mirno; v začetku maja so se tudi tu vznemrili, vojna se je začela približevati. Nemci so zasedli Belgijo, Holandijo in Luksemburg, "... začetek prave vojne? ..., Hitler prevzel vrhovno poveljstvo na zapadu ... Grozi Jugoslaviji? ..."; v Čitalnici so bili "... bralci pobiti, da Nemci prodirajo v Francijo", da so 75 milj od Pariza in da preti nevarnost, da zajamejo veliko armado Angležev, Francozov in Belgijcev.

Še ves mesec, klub vznemirljivim vestem, je pisal in sestavljal prispevek z naslovom "Pogled v Bevkov svet", ki je v rokopisni zapuščini ohranjen v dveh zvezkih. Sestavljal je tudi članek "o Bevkju za "Zvon"" in mu ga poslal, urednik Juš Kozak pa je obljudil objavo.

Se en pomemben dogodek je Budal zapisal v dnevniku: "... V Trstu Nar. svet. Predlog: Nekdo bi moral ven ... Kakor v 1. svet. vojni ... vzdrževati zvezo s svetom. Tudi Besednjak šel, Wilfan doigral" ..." Abd.: Kukanja, ki je prost in sam, bi bil bolj primeren ...".

V začetku junija je javil Bevk iz Gorice, da prineso dr. Mermolja, dr. Sfiligoj in on v Videm Trinkov portret, delo Avg. Bucika, ki so ga dali uokviriti in mu ga skupaj poklonijo. Nagovor je imel dr. Sfiligoj, potem pa je Trinko pripovedoval o svoji mladosti, "... mati ga je učila slov., pozneje sam ... Po vojni iz Trsta opozorilo orožnikom, naj pazijo, da dela propagando za Jugosl., stotnik ...: Mi vas poznamo, ne verjamemo nič. ... V semenišču še učijo slov., v zadnjem letniku obvezno, a škof in pri Vatikanu ... pošiljata slov. duhovnike daleč v Furlanijo, furlanske pa tja in zabičujeta, naj govorijo le ital., a vidijo sami, da morajo znati slov. ... Nar. svet ... bi moral poslati 4 ljudi ven: Vuk, X. Kukanja, Abd.: Ta: zdaj še ne, čez tri mesece, ... v Pariz bi nihče več ne prišel pravočasno, tudi v London ne. ... Bevk: Jaz bi najrajsi v Ameriko ... Nemci so se dobro pripravili, zapadni pa gredo z dežnikom proti bojnim vozovom ... Pomoč bo taka, kakor je bila pomoč ... Poljski. To je realni položaj, kakor je zdaj, bi zmagali Nemci ... nismo za podtalno rovarjenje, rajši na licu mesta, na svojih tleh - kakor že večkrat ... Bevk je obetal zlom fašizma zmerom čez par let - tako prešlo 1/4 stoletja. Morda se obrne, a zdaj še ne. Da bi se le. Na zapadu ni kaj iskat, v Ameriki malo. Tu se je treba uveljaviti ... Abd.: zdaj zmagujejo ... v jeseni se bo videlo ...

Tudi "Zab. list" zdaj ni aktualen. Bi bilo predrago, bi ne dovolili. Bevk: "Pesterina" zmrznila, ker ima on nekje osebnega nasprotnika; se bo treba obrniti na Muss. in protestirati ...".

Zjutraj je ljubljansko "Jutro" napovedalo italijanski vstop v vojno in po Vidmu so nosili napise: "Ora parlerà il cannone" ("Sedaj bo govoril top", op. M. L.), Mussolini pa je po radiu govoril svoj proglaš: " "Od polnoči vojno stanje s Francijo in Anglijo." Abd. zase: "Le grmi, le vpj! Le zmaguj in deli pravico in srečo! Dokler je v svoji deželi ne podeliš - vse prazno!"".

Kot Hitler je tudi Mussolini prevzel vrhovno poveljstvo nad armado, francoska vlada je zbežala iz Pariza, ki je padel v nemške roke, Španija je zasedla Tanger, v Vidmu pa so bili prvi alarmi. V Franciji je 84-letni maršal Petain sestavil novo, Nemcem vdano vlado, uradna Francija se je nehala bojevati. "Kaj storiti Anglija?", se je vprašal Budal.

Odšel je v Gorico, saj je izvedel, da je "Baje 2000 Slovencev zaprtih. Jugosl. meja vsa založena z vojaštvom ... Vozijo jih tudi ob meji ... Pri Dav. (Davorini Bevkovi, op. M. L.): Čemažar (=Bevk, op. M. L.) od 11. t. m. zaprt, prišel orožnik v civilu, Čemažar zunaj, prišel spet ... ga zunaj ustavil na cesti, povabil, so ga obdržali "per misure precauzionali" ("iz previdnostnih razlogov", op. M. L.) ...". Naštela je še druge zapornike, med njimi Sfiligoj, Jelinčič, "... morda okrog 200, zlasti če je bilo kdaj kaj vojaškega vmes, obsodbe za ogledništvo. V Trstu Kosovel

... Slavik, Sardoč ... Obisk v zaporu z dovoljenjem kvesture ..., pod stražo ... samo v čisti ital. dovoljeno ... Čemažar tudi dobre volje, se mu zdi, da ne bo trajalo ...: k Feiglu že z ulice je bilo slišati stroj. On pogumno pri delu. Razumel brž po vojni, ko so povedali: "Non andate ... ad aizzare il popolo" ("Ne ščuvajte ljudstva", op. M. L.). On malo okrog, nikdar v njih zanke, nikdar sitnosti. Za Matico Koledar in še 2 rokopisa. Treba pač naprej, dasi zdaj vse ustavlajo, celo knjižico z nauki in molitvami za fante ... Pojde k Dav.(orini) po "Pogled v Bevkov svet." Hrovatinu dali nove predpise, katerim treba prilagoditi pravila Matice - zdaj jih gledajo - nato občni zbor ...

V parku ... in v ljud. vrtu kopljejo zelo globoke jarke - zaklonišča? ... Pravi ščuvarji ... in kriveci so Dante, Alfieri, Leopardi, Manzoni, Monti, ... D'Annunzio, Mussolini ...".

Ko je hodil po domačem Štandrežu, "... gostilna ... žaga ... vojaki. Laški in slov. kriki še po Rojcah. Nekdaj tudi nemški - utihnili. Tovarna, obe vojašnici, spred mnogo šotorov, iz vsakega peč moli -vojaški kruh. Koliko raznih vojščakov je že tod kruh peklo in jedlo ... (Pregled o Rojcah od mladih nog ... iz njive v lužo ... Naša otroška vojaščina ... Do Soče ...) .

Vsak korak - grozdi spominov, zreli ... koliko žensk - Abd. sanj ... Vsi fantje k vojakom ... spomini šepečejo, treba jih je poklatiti, drugače mi vse zalijejo, ne zganem se več nikamor ...

Abd. pisal in bral ... čez Rojce do Soče ... Kaj vse tod v časov zmedi? ...

Pri Štanderski Soči dol ..., izpodjedla, globoka ... Veličastna igra narave ... po klancu gor, čez ulice ..., a imena: Via Reggimento, Via Piemonte ...

Pri župniku ... zgodbe žive na pragu župnišča ... Laški tovariš ga zatožil, da je pritegnil tudi it. otroke v slov. obhajilo ... zapletena reč ...".

Obšel je vso domačo vas in se poslovil. "Taka tu zgodovina ... Komelova ... kaj bo, kaj bo? Abd. pomiril, ... (stric Feigl baje nervozen, ne vedo, kako dalje pri Matici ...".

Srečal je tudi župnika Butkoviča, ki se je lotil prevajanja "... iz slovenščine in italijanščine, zabavno za ljudstvo - rabi Matica? Zdaj se ne tiska. Vse ustavlajo. Čutijo, da zmagujejo - bodo spet pritiskali ...". Če so se slovenski duhovniki pritoževali škofu, dobe vedno odgovor: "Pa prosite drugam." Vendar je bil "... dobre volje, z zadovoljno satir. in iron. smehljajem, ki je pa dober ... Nepremagljivi smehljaj ... listov ni ...".

Vsi ti spomini na mladost in preteklost in vse, kar je v Gorici doživel in po doživljil, je zvečer strnil v stavek: "Podlaga za "En dan"". Doma v Vidmu je spet spisal štiri nova literarna poročila za LZ, vmes v dnevniku nizal politične dogodke, ki so se naglo vrstili, pa tudi: "Kava je izginila ... zdaj ko ima It. Abesinijo, deželo kave - imperij brez kave ...".

Daljši sestavek, ki se ga je lotil, je bila spet literarna ocena, tokrat o "Maskah" Juša Kozaka, ki jo je poslal v objavo mariborskim "Obzorjem"; pri Goriški matici pa se je zanimal, ali izide "Pogled v Bevkov svet".

Poleti leta 1940 se je prof. Budal lotil dela, o kakršnem doslej v njegovih delih ni bilo govora, namreč prevajanja v italijanščino. Na prošnjo svoje kolegice je za študentko prof. Cronie iz Padove prevajal Vodnikove pesmi.

Vzporedno je pisal se članek "o Bevk za Koledar 1941" in ga z naslovom "France Bevk 50 letnik" poslal Feiglu; a kot že rečeno. KGM je bilo z letom 1940 konec. Odzval se je vabilu Jože Lovrenčiča in pripravil članek o ustroju italijanske srednje sole za "Mentorja", ki ga je tudi objavil; za Kosutovo "Jugistočno Evropo" je spisal prispevek o italijanskih vplivih nad Slovenci, za LZ je spisal novi dve oceni. romana Jožeta Pahorja "Matija Gorjan" in zlasti z zanimanjem obdelal njegov jezik ter knjige Miroslava Goršeta o dr. Valentiu Zarniku in obe poslal uredniku v Ljubljano.

Sredi julija je Budal prejel dopis Franceta Bevka iz "Gorizia. Carceri giudiziarie" (sodni zapori, op. M. L.), kjer mu sporoča, da "... ga preselijo v drug kraj, kjer bo vec svobode in manj brezdelja. Rokopis "Pogled v B. svet" bi dopolnil in nekaj črtal, obsirne dodatke." Budal mu je odpisal se isti večer.

Po številnih literarnih poročilih je Budal poleti, ko je pospravljal svoje knjige in so "... spomini vzfrfotavali ...". "Ponoci, tudi v sanjah snoval novo povest ..." "Sredi otrok" ... Listal izrezke - dnevničke - padel v deroči tok spominov ... Prebiral dnevničke 1913-1919 za "Sredi otrok", kar je dokaz, da je dnevničke v l. 1913 že pisal, a zal, kot že rečeno, so ohranjeni šele od leta 1915 dalje. Povest je pisal in nadaljeval v presledkih in s koncem avgusta so vsi podatki o njej izčrpani.

Julija je solski skrbnik Bortolotti poslal prof. Budalu "... poziv h komisiji za cenzuro na pošto": to je bilo delo, ki ga je med prvo vojno toliko časa opravljal v Ljubljani. In zopet so vstajali spomini v njem. Pozvanih je bilo kakšnih 10 profesorjev: Budal naj bi začel 1. avgusta in delal bi 7 ur dnevno!

Opravki so ga klicali tudi v Gorico. Pri Feiglu je izvedel, da so v Dornbergu "... zaprli več fantov in duhovnika, čes da so poslušali Lj. ... Feigl: Bevka i. dr. sredi meseca odvedli uklenjenega skozi mesto, v svarilo? Se oglasil ... iz Pisticci (Matera) v Lukaniji blizu Otrantskega zaliva. Dr. Vidmar in dr. Sfiligoj sta lahko potovala zasebno v Potenzo v konfin. druge uklenjene v taborišča ... žene so jih videle 16 v vrsti vklenjenih. Černigoj nesel kovčeg v ustih kakor pes ... F.: Bo občni zbor za nova pravila "matice". Abd. mu pokazal izkaznico "pubblicisti". O Nar. svetu je nekaj slisal ... Letos manj knjig, ker se ne ve, kako bo ... On zbira za Kol. 1942 ...". Slovenskih časnikov tudi ni bilo več. Prof. Budal je izvedel, da je tudi v Gorici nekaj profesorjev pri cenzuri. Spet je bil na posti in v cenzurni službi, ves dan, kot nekoč. duhomorno, preprosta vojaška pošta" ... Pisma merijo na meter in tehtajo ...", dosegel pa je tudi rekord 286 pisem. Za prof. Budala so bili to "Mirni, tiki dnevi, za slovstvo skoro izgubljeni ...". Prva skupina cenzorjev, v kateri je bil dr. Budal, je dobila kmalu izmenjavo, a povedali so jim, da jih bodo v slučaju potrebe zopet poklicali.

Razveselila ga je Feiglova novica, ko mu je "... poslal ... okrožnico "Organizacije knjigarjev v Ljub." za razstave slov. knjige."

O prijatelju Bevku je Budal sestavil članek tudi za ljubljansko "Jutro" (4 1/2 strani), ki naj bi bil objavljen 17. septembra, prav na Bevkov rojstni dan. Objavljen je bil v št. 217.

Sredi meseca avgusta je bil Budal ponovno klican k cenzuri in zapisal je v dnevniku le: "Spet ne bo pisanja". Ko je družina odšla na kratke počitnice v Drežnico, jih je spremil s "Pismom letoviščarjem", namenil pa je ves svoj prosti

čas uporabiti za pisanje v samoti, ki jo je tako zelo cenil.

Na pošti je bilo tedaj okoli 30 cenzorjev, zato je tudi Budal imel nekoliko manj dela. Polkovnik jim je priporočil "moik zunaj" in dal si jim tudi "pouk" za izvrševanje cenzure; Budal si je vsa navodila prepisal v dnevnik z grškimi črkami, med drugim: "Allarmismo, ... agitazioni interne, sabotaggio, ... fervore patriottico, comprensione doveri, ... preoccupazione per disagio economico, ... comportamento del clero" (panika, ... notranje vznemirjenje, sabotaža, ... domovinska vrema, razumevanje dolžnosti, ... skrb zaradi ekonomskih motenj, ... zadržanje duhovštine, op. M. L.) itd. Prof. Budal je odklanjal cenzuro slovenskih pisem.

Končno je prefekt uvidel, da so profesorji potreben drugod in jim je javil, da bo do "... čez nekaj dni prosti?" Ljudje so se tudi pritoževali zaradi velikih poštnih zamud.

Po celotedenski službi si je v jasnem nedeljskem jutru privoščil izlet: "Rajska pokrajina, kot pri Soči ali Donavi pred 30 leti: modra voda, beli prodovi, zajede, tokave ..., akacie, topoli ..., nasip kakor trdnjava .... zad sivi Kanin ... Pod gorami bele hiše in zvoniki. Šetal po kamenju ... Ter - široka svoboda ... Struga v brezmejnost. Po sredi modrosrebrn trak vode, zdaj tih, zdaj žuborec, šumljajoč ali glasno šumeč čez kamenje.

Se preselil še bolj na jug, v suho strugo, popolnoma skrit vsemu svetu ..., se sliši vsaka muha, žuželka, kobilica, list ... Divna prostranstvo, mogočnost, tišina, zbranost, svečanost ... To je zdravilišče za živce. Sonce milo, tiplje, boza ..., ne zge, ne peče ... Občut: najlepši kraj, najlepši trenutki na svetu, najvišja sreča, ki se more doseči. Srečen, ne do zvezd, do sonca ...

Po vaseh vabilo v cerkev. Tu mogočno, brezmejno svetišče Najvišnjemu ... občut kakor v mladosti ob Soči in Donavi ... To je res božji dan ... Gledal umiranje reke, žubori, žubori - izgine v kamenje ... Krasen večer ... nikjer vode ...".

V realnosti vsakdanjega dne in službe je zacet spet pisati, tokrat "O sedanji vojni" za "Koledar" in sestavek poslal Feiglu. Budal je v dnevniku omenil, da so v cenzuri dobili nova navodila: "ne govoriti med sabo, ne zunaj". Čez nekaj dni se je zamisli, ko je bral: "pregled čez eno leto vojne ...". Še vedno je vršil službo pri cenzuri, a ker je prišel čas izpitov, so na prefekturi ugodili njegovi prošnji in ga oprostili te službe. Tudi o tem sestavku poslej ni več govorja.

V tem šolskem letu si je nabavil pisalni stroj, saj je dotelej vse pisal na roko, drobno, s svojo izpisano kaligrafsko pisavo.

Po dolgem času je Budalove obiskala Davorina Bevkova in povedala, da je v Trstu še približno 150 Slovencev v zaporu, da je "... France zunaj Pisticcev v koloniji internirancev, bi lahko delal in kaj zasluzil, a ne more, prosi spremembe, bil en teden bolan ... Piše lahko le dvema, si izbral njo in hčerkko, piše laško ... Prinesla "Pogled v Bevkov svet" ... Otroci Bevkovi prosili, zastonj. Pozneje ona vendar šla h kvestorju ..., prijazen, slikal Bevka kot Vseslovana ... radi pisateljevanja ga niso odvedli, le radi politike. Bi ne bil šel uklenjen, da je prišla prej ... Želijo, da jih clovek prosi ...

Če bi Abd. kaj ukrenil ... Marinettiju poslala prošnjo, odgovoril tajnik, da je Marinetti se odsoten radi težke operacije, a obljudil zanimanje. Naj matica prosi? ...".

Na vse to je prof. Budal "... Spisal za Bevka "Inter arma silent Musae" ter

voščila za 50-letnico, v slovenščini"; razmisljal je tudi o vlogi za Bevkovo izpustitev, jo napisal in nesel v Gorico. V dnevniku je priložen list s prošnjo za Bevkovo izpustitev, napisana s svinčnikom v italijansčini. Napisal jo je v imenu Goriške matice ("Unione Editoriale Goriziana"). Napisalo pa jo je tudi Združenje umetnikov, kjer je bil tajnik Marinetti. Tudi ta prošnja je napisana na posebnem listu v dnevniku.

V Gorici je tudi "Hrovatin v posojilnici ... želel članek o vojni za "Koledar", iz česar je razvidno, da so material za "Koledar" 1941 zbirali, a žal ni mogel več iziti. V cvetličarni je Budal naročil šopek nageljnov, priložil videmsko voščilo, pisemski papir z verzi za obitelj Fr. Bevk ... z vizitko in par besedami ..." ter poslal družini Fr. Bevk; to je bilo 17. 9., na dan, ko je France praznoval svojo 50-letnico.

Izvedel je, da v tiskarni Lukežič nimajo več slovenskih knjig, "je bila le skoda". Na cesti je ujel Feigla in mu pokazal osnutek prošnje za Bevka. Feigel mu je svetoval, naj jo pošlje iz Vidma v Gorico priporočeno, da bo videla cenzura. Feigel je tudi izvedel, da "... letos bo smelo iziti kaj samo v it. in nem., ne v drugih tujih jezikih ... s knjigami bodo poskušali v manjši obliki ...".

V Vidmu je Budal zaman čakal "Jutro" od 17. sept., da bi prišlo na dom. Kupil je tri izvode na postaji s člankom o Bevku, Feiglu je poslal priporočeno pismo z "Laško vlogo za Bevka (ni politik) in izrezkom, iz "Jutra" od včeraj ...". Feigel mu je pismo potrdil.

Čez nekaj dni je Davorina prišla v Videm s "... prošnjo za Bevka samo na notranje ministrstvo" in povedala je, da jo v hiši in pred hišo nadzorujejo. "Sindacato scrittori e autori" ji je ponudil začasni izbris, da ne bo treba plačevati članarine, česar pa ni hotela ("hinavsko" je komentirala). Ko je pa prosila za njihovo intervencijo, so to hladno odklonili: "Ne, ne, nikakor." "... Abd.: Prvo vprašanje - ali je Bevku prav, da ga rešujejo s takimi prošnjami? Ona: da. Abd.: Pred zimo bi moral ven. Ona: Vsi drugi hočejo le izboljšanje položaja, le Abd. oproščenje ... Pravijo da bi prošnja nič ne zaledla, a prosilcem bi škodila ... Bevk, če hoče slovar ali malenkost, mora prositi notr. ministrstvo ...".

V strahu, da s prošnjo za Bevka ne bo nič, je Budal svetoval, "... naj prosi družina in Bevk sam na 3 kraje: Muss.(olini), min.(istrstvo), sindikat ...".

Na obisk k Budalu je prišel iz Gorice Feigel. Njun pogovor si je Budal zapisal: "3 odborniki matice zaprti, Bevk, Kosovel, Slavik (... v ječi) ... zato Hrovatin svetoval, naj postane Feigel lastnik, odbor se razpusti. Bo pa še trgovec. Podpora usiha - posrednik zaprt. Hočejo ugnati v kozji rog. Kako izhaja matica? Viri? Dohodki? Dobički? Iziti bo skušala le ena knjiga, Koledar ne ... Če bo sploh kaj ... Prošnjo za Bevka še ne, gotovo videli Abd. osnutek v pismu, ker se je brž oglasil sindikat, naj se zbrise "začasno". Če kaj pošljejo: 1) ali kvěstura ustavi, 2) ali kaj ukrene v smislu prošnje, 3) ali pošlje naprej ... Goriški juristi so mnenja, da se v prošnji ne sme omenjati manjšina, ker je Lahi ne priznavajo, morda le "narečje". Abd.: Če zdrknemo z njimi na stališče, da nas ni, je konec vsega; ne smemo. To je mogoče za Nemce, ki so se smeli izseliti in tisti, ki so ostali, morajo sprejeti vse pogoje - ne pa za našega pol milijona, ki mu niso ponudili ne izselitve ne kaj drugega. A ko bo matica na Tvoje ime, ne bo več prosila za Bevka, ta bi moral sam; jaz tudi nimam podlage, da bi v svojem imenu prosil. Kot prijatelj zanje ne velja ...".

V torek 1. oktobra je prof. Budal kot vsak dan šel na postajo po "Jutro", da v šoli maturitetne naloge, bil v Čitalnici, a "Širje doma čakali eno uro, stoje, eden šel do sole, ... nič. Pop. spet ..., ob 2½ Riva, ob 3 dr. Ruggieri, tolmač in eden zunaj. Gledali do 5½-6h. Radi pisemskih listov ob 50-letnici s citati. Zapisnik negativen, "... risultato in massimo negativo". Vzeli s seboj vlogo ... glede Mil. Volontaria (ki jo je bil Budal odklonil leta 1935, op. M. L.). Discorso formidabile di Mussolini, čestitke za 50-letnico ...". To je kratek opis hišne preiskave, ki so jo naredili pri prof. Budalu in v dnevniku je ves tekst rdeče podprt.

Naslednji dan je pospravljal razmetana pisma. Davorina pa je sporočila, da naredi prošnjo "... družina in France sam." Ko sta prispela "Mentor" (s člankom o italijanski šoli) in "L'Europa Sud - Orientale" (s člankom o italijanskih vplivih med Slovenci) je Budal razmišljjal, zakaj ni prišlo en daj prej (?!). da bi bili videli pri njem tudi drugačne članke. A bilo je že prepozno.

Budal je prejel tudi pismo Umberta Urbanija, ki mu je čestital k člankom o Bevkovi in pripomnil, da bi članek v "Europa Sudorientale" moral biti v italijansčini, "zelo važen"!

Budal je spet pisal za LZ, sestavil je članek "Nazori o najzapadnejših Slovencih" in ga poslal uredniku, doma urejeval knjižnico in ob tem nizal spomine. Tokrat pa mu je odgovoril Juš Kozak bolj na dolgo: "... tvarine za Zvon s težavo zbira, ... Dela z veliko težavo. Obletavajo hude slutnje, da se bo čez noč nekaj zgodilo. Kdor piše - kakor bi pisal svoj testament. Sosedi se čudno gibljejo. "Če bi clovec tako ne visel na svojem delu, ne vem, kako bi mogel zdaj najti utehe." "

Brez posebnega uvoda je Budal zapisal v dnevnik, da je "Ponoči snoval "Nekdo šepeče", ki je eno zadnjih Budalovih del v tem letu. Prozo je podpisal I. Dr.-n. in jo poslal Jušu s pripombo: "... ne še testamentov", kot odgovor na njegovo zadnje pismo. Sestavek je objavljen v LZ leta 1940.

Med pisanjem "Mladega sveta" je šolski sluga prišel klicat prof. Budala, naj se takoj javi v šoli pri ravnatelju, kjer ga je čakalo "... premeščanje v Perugio. 5. nov. tam. Abd.: Ker smo Slovenci! ... Doma ... vsi potrти ...".

Dijakom v šoli ni povedal ničesar, pač pa se je poslovil od kolegov, doma pospravljal, obvestil brata in sestre, zbral dokumente, šel se v Gorico, kjer mu je Davorina povedala, da Bevkovi niso ugodili ničesar in da zdaj tudi ne bo ničesar poskušal. Šel je še "... k Feiglu: On ostal zdaj sam, caka, morda Koledar. Zaprti tudi "... se drugi ...". Po težkem slovesu v šoli in doma, je odpotoval v Perugio.

Tamkajšnji ravnatelj ga je prijazno sprejel, doma pa v najeti sobi najprej pisal "... Stato personale" - spomini 25 let! ..." Ni pozabil tudi na zunanj svet, zapisal je, da je v Ameriki "... včeraj zmagal Roosevelt, vojna se podaljša. Če se ni končala do zdaj, se tudi pozimi ne bo ...".

V novem bivališču je najbolj pogrešal svoje knjige, "... čakal zaboj - ga še ni ... Večkrat Assisi žarel v soncu in mavriči, grici, sivi od oljka, se zeleni ...".

Začel je pisati za šolske knjige, si ogledoval mesto in že "Snoval spis "Malo po Umbriji" (Zv. ali DiSv?) ... Divna samota - vse novo - svet iz božjih rok, že precej popravljen ..." in zložil pesem "Čudodelno štetje" ali "Na trgu v Perugi" ". Snoval je tudi "... 'zagovor' za ministrstvo (po "Dottrina fascista"). Ali bo iz vsega res vse mnogo bolje in lepše ko do zdaj? Slutnja je svetla in lepa ...". Pesem je objavil

v domačem "Mladem svetu".

V dnevnikih je nato opisal mesto, v katerem je sedaj moral živeti, izlet v bližnji Assisi z vsemi cerkvami in znamenitostmi in v prostem času premisljeval, kakšni bi bili "Pogovori z oblastjo". Od doma so mu prihajale slovenske revije, ki so mu veliko pomenile. Odločil se je tudi napisati pismo kvestorju v Videm, v katerem "... želi (se) vrnitev treh papirjev, "... amore e riconoscenza verso l'It. per tutto ciò che gli Sloveni hanno avuto da Roma nel volger dei secoli ..." (ljubezen in hvaležnost do Italije za vse, kar so Slovenci dobili iz Rima v teku stoletij ..., op. M. L.). Malo v dvomu - vendar oddal ...".

Sestavil je tudi vlogo na ministrstvo v Rimu. Prejel je odgovor Juša Kozaka iz Ljubljane s sporočilom, da je "... "Nekdo šepeče" oddal v tiskarno - morda z drugim imenom? (I. Dr.-n) ... On rad poskusi s tem, ker mu je všeč." "Seveda je riziko - a to nič ne de. Odločil sem se zanj." Ali je premeščanje splošno ali osebno ... Odgovoril brž: tu dobro ...". Prejel je tudi pismo dr. Koštute, ki je želel članek o italijanskih vplivih med Slovenci v italijansčini ("Influssi it. fra gli Sloveni").

Skušal je živeti čim bolj normalno življenje: služba, izleti, pisanje za šolo, a "... ponoči v polsnu se samo snovalo: "Spomin" ali "Pogovor iz dalje" - to naj bi bil pogovor z ženo "... "in vsemi lepimi o vsem prelepem življenju - bolje v tretji osebi - vplesti vse - prosta oblika - prosti verzi ... Popoldne tipkal in prepisoval ...". Pošta, ki jo je prejemal od doma, je bila cenzurirana. Tudi Feigel mu je pisal: "Knjig ni treba pričakovati ...", medtem pa je v Perugi poslušal predavanje senatorja Orana, ki je govoril o imperiju. Danteju in veličini italijanske rase.

Ideje za nova dela so pri Budalu nastajale ponoči, tokratne "Nočne stiske" so mu vsiljevale snov za "Nočne zapiske" (za DiSv?), a poleg naslova ni o tem delu niti o prejšnjem ničesar več zapisanega.

Iz Ljubljane mu je Juš Kozak poslal v Perugio knjigo prof. Lebna, "Problemi o Dantejevi Beatrice" in Župančičev prevod Shakespearovega dela "Romeo in Julija". Nove knjige so mu bile dobrodošle, čutil je "Zapuščenost - manjka družina ...". S slastjo je prebiral nova slovenska teksta in začel takoj sestavljati članek o "Lebnovem Problemu Dantejeve Beatrice", ga sestavil in odposlal v Ljubljano.

V mislih pa je sestavljal tudi prošnjo za vrnitev v Videm.

Dr. Koštuta iz Milana mu je obljudil tiskati kak italijanski članek v svoji reviji "L'Europa Sudorientale". Budal je napisal in mu poslal članek z naslovom "Italia donatrice di valori culturali agli Sloveni" ("Italija darovalka kulturnih dobrin Slovencem", op. M. L.).

Ko je še sestavljal vlogo na ministrstvo, so ga osebno povabili na kvesturo, da bi mu "izročili listine". Vrnili so mu doma zaplenjene tri papirje: Mussolinijev govor, prošnjo glede prostovoljne milice in Čermeljevo pismo ob 50-letnici. Prošnjo na ministrstvo je spisal in oddal v slutnji, da mu bodo ugodili. Pokazal jo je tudi ravnatelju, ki jo je odobril in Budal mu jo je izročil. Doma je tipkal se prošnje za videmskega kvestorja, prefekta in fasističnega tajnika, od katerega je bilo marsikaj odvisno. Oddal je pet pisem, za že omenjene tri oblastnike in še za videmskega ravnatelja ter šolskega skrbnika.

Zase, za razvedrilo je čital Župančičev prevod "Romea in Julije", v knjižnici pa si izpisoval podatke o Adi Negri.

Presenetila so ga "... italijanska voščila za god", ki jih je prejel v šolo "... z visoke planote Colfiorito, accampam. militare ... pri Folignu ...", kamor so vnovič premestili Franceta Bevka.

Poleg vseh že oddanih prošenj je spisal še priporočeno vlogo na notranje ministrstvo, "Ufficio affari politici". Oceno Župančevega prevoda "Romeo in Julija" za LZ in o Adi Negri za DiS je odposlal Kozaku oz. Lovrenčiću. Kakšne so bile razmere, priča tudi naslednji dogodek: France Bevk je pisal iz Colfiorita Budalu in ga prosil, naj pregleda njegov roman "Vedomec" za zbrane spise. Z Bevkovim pismom je Budal odšel na kvesturo: "... dal komisarju - kaj storiti? Drug brž našel v seznamu Bevka, ki je prišel iz Pisticcijev. Sivolasec poslušal. Še en pisar. (Štirje kakor v Vidmu). Komisar bral, vprašal kaj je vedomec (vampiro), nato: Bevku se lahko odgovori, naj pošlje - saj pojde vse skozi njih roke. Abd. dal tudi svojo prošnjo na min. za preklic, bral površno in naglo ... prijazen črnec z brčicami ... Menil, da nazaj v Videm bo težko ..., a kam drugam. Svetoval še priti po nasvet v takih kočljivih zadevah. Pojasnil: Internati non in quanto Slov., ma perché hanno fatto qualche cosa ...". (Internirani niso zato, ker so Slovenci, ampak ker so kaj storili, op. M. L.). Še isti večer je Budal pisal dopisnico Bevku, naj mu pošlje "Vedomca".

Da je bil tudi sam Budal nadzorovan, priča dejstvo, da je bil dopis ministrstva ("Ministero per la Cultura Popolare"), odkoder so mu poslali vprašalnik s podatki "kot publicist", "... ves prelepljen z "Verificato per censura"" v Perugi.

Tudi tu ni pozabil na svoj domači list "Mladi svet" in zanj zložil tri nove pesmice: "In zopet", "Gradba in posip" ter "Ogrska hišica" ali "Hišica potuje".

V dnevniku je Budal zabeležil tudi smrt dr. A. Korošca decembra 1940. Ob bližajočih se božičnih praznikih je zaprosil in tudi dobil božični dopust za pet dni. Še pred odhodom v Videm se je na šolskem skrbništvu ponovno pogovarjal o svoji vrtnitvi v Videm. Tajnik je "... zmigoval, preklic je težka stvar ... počasni so ...".

Dopust je hitro minil in moral se je vrnil v Perugio, kamor mu je voščil tudi Bevk. Budal pa je "sedel k njegovemu "Vedomcu" za Izbrane spise"; bil je to zanj "nov užitek."

Ko je hodil po zasneženi Perugi in si ogledoval jaslice ter pokrajino, je o njej zapisal, "... da bi jo človek zobal in jokal od radosti ...". Za sprehode si je izbral galerije, "... ki so obenem zaklonišča ...; če kdaj hlepel po samoti, - zdaj je. Izrabi jo! Tudi ona je plodna ...".

"Zunaj megla, mokro ... končal "Vedomca". Zabaven pregled. Zapiski se množijo - a sad iz njih? Samota je tu; na delo!

Bogato leto. Ali si izzel iz njega vse, kar se je dalo?"

To je bil za usodo Goriške matice gotovo eden najzanimivejših letnikov Budalovih dnevnikov, ki žal ne govore o njeni rasti, ampak o njenem zatonu in prikujujejo, kako je fašistična oblast uspela zatirati in zatreći slovenski tisk v Julijski krajini in kaj vse so Slovenci in z njimi prof. Budal doživljali v zadnjih letih fasizma.

V zadnjem "Koledarju" GM za leto 1940 sta med prozo objavljena Budalova prevoda novele "Blago" Giovannija Verga in Panzinijevih "Zapiskov s poti" ter tri biografije, o Alfredu Panziniju, Karlu Čapku in Avgustu Šenoi. Morda je tudi Čapkova sestavek o zbirkri poštih znamk prevedel prof. Budal, ker piše na za-

četku, da je "Njegov životopis v posebnem članku", za katerega je znano, da ga je napisal Andrej Budal.

Med poezijo KGM za leto 1940 je objavljena Pastuškinova (=Budalova) pesem "Ugibanja".

V KGM 1940 je objavljen tudi Debeljakov članek "Dr. Andrej Budal - petdesetletnik", kjer v duhoviti obliki slika podobo tega primorskega ustvarjalca, o katerem pravi: "Horoskop napoveduje "otroku vinotokarju" prebrisost in tudi nepraktičnost, postane lahko odličen odvetnik ali učitelj ... Prebrisost odgrinja vsa njegova književna proizvodnja ... do danes. Nepraktičnost leži nemara v tem, da ni šel studirat medicin, postal pa je odličen srednjesolski učitelj ali profesor. Njegov pesniški prvenec odseva njegovega duha: duhovost in povezanost z rodno grudo. Rodna zemlja je njegov omiljeni predmet ... Objavil ga je LZ 1910 ...", nato govorí se o njegovih povestih, neštetičnih literarnih ocenah, prevodih in literarnozgodovinskem delu ter zaključuje: "Ako si tu pa tam pisal in pel pod imenom Labud, to niso bile labudnice - zadnje, poslovilne pesmi. Še mnogo klenega in koristnega upamo od Tebe!"

Debeljakove želje za nadaljnjo Budalovo ustvarjalno pot so se sicer uresničile, vendar ne popolnoma po avtorjevih željah. Andrej Budal je še naprej pisal in ustvarjal, vendar so zunanje okoliščine močno vplivale na njegovo življenje in zavirale njegovo ustvarjanje.

Moj pregled Budalovih dnevnikov je bil osredotočen na njegovo ustvarjanje zlasti v času obstoja in njegovega sodelovanja pri Goriški matici, to je v letih 1919-1940 in to naj bi bil tudi prispevek k njenemu jubileju, 75-letnici njene ustanovitve. Ustanovljena leta 1919 je živila do leta 1940, ko jo je fašistična oblast uspela "obglavit" tako, da je zaprla njenega glavnega urednika, pregnala in prisilila k molku njene sodelavce, uvedla komisarsko upravo in tako onemogočila njen redno delovanje. Že prej, leta 1933, so jo tudi uradno preimenovali v Unione Editoriale Goriziana. Goriško matico je ustanovil dr. Anton Gregorčič, lastnik Narodne tiskarne v Gorici, "... njen namen je bil izdajanje knjig za najširše plasti ljudstva po zgledu Mohorjeve družbe. Narodna tiskarna je bila lastnica Goriške matice do leta 1925, ko je le-ta postala samostojna književna zadruga. Njena prva knjiga je bil Koledar za 1920, ..."; tako piše o njej Enciklopedija Slovenije 3, Ljubljana 1989, str. 286.

Število leposlovnih, nabožnih, poljudnoznanstvenih, poučnih in mladinskih knjig, kar je bilo vse v njenem programu, se je iz leta v leto večalo, leta 1933 sta se ji pridružili še tržaški zbirki "Luč" z istoimenskim zbornikom ter "Biblioteka za pouk in zabavo". Do leta 1940 je GM izdala skupno 131 knjig in 21 koledarjev. Med njenimi zvestimi in plodnimi sodelavci so bili poleg glavnega urednika Franceta Bevka še Damir Feigel, Alojz Gradnik, Joža Lovrenčić, Bogomir Magajna, Ivan Pregelj, Josip Ribičič itd., da omenim samo najbolj poznana imena; z mnogimi proznnimi deli, poezijo in prevodi je sodeloval tudi Andrej Budal. Do leta 1924 je bil glavni urednik Anton Pavlica, nato sta uredništvo prevzela France Bevk in Damir Feigel.

V svoj članek sem vključila predvsem Budalove dnevниke iz let delovanja GM (1919-40) pa tudi predhodne dijaške zapiske iz leta 1908 ter vojne dnevnike 1915-

1918, ki kažejo Budalovo življenjsko pot v letih prve svetovne vojne, njene burne dogodke na Goriškem, njegovo vojno službovanje v Ljubljani, njegovo življenjsko in literarno dozorevanje in vse, kar je vplivalo na lik tega našega goriškega rojaka.

Kasnejši letniki dnevnikov, ki so nedvomno tudi zelo zanimivi, so obdelani krajše in zgoščeno; to so bila leta druge svetovne vojne in vojnih razmer v svetu, v Evropi, Italiji in Jugoslaviji. Budalova vrnitev v Videm, konec fašizma in vojne, nova povojna ureditev, njegova vrnitev v slovensko okolje, nova služba oziroma službe, selitev v Trst itd. Zaradi obširnosti teksta so pregledi teh letnikov dnevnikov (1941-1970) kraši, a pripravljeni so za podrobnejši in obširnejši prikaz celotnega Budalovega dnevniskoga zapisovanja v knjižni obliki.

1941

Klub oddaljenosti od doma in popolnoma italijanskem okolju, v katerem je moral odslej živeti, je nadaljeval z literarnim delom in istočasno vztrajno skusal doseči svojo vrnitev v Videm. Pisal je nove prošnje in ponovno potoval v Rim, čeprav je bil prvi rimski odgovor negativen, češ da je bila premestitev izključno službene narave. "Študiral na sebi pobitost in njene učinke. Včeraj zvečer docela drugače ko danes - dasi zmerom na vse pripravljen."

Čez dan je poleg šolskega dela pisal prispevke za svoj "Mladi svet", pesmice in prozne sestavke tudi v imenu otrok; iz njih veje hrepenenje po družini, s katero je ostal, četudi na tujem, močno povezan. Zvečer pa je "... v svojem kraljestvu pisal pisma, dnevnik" in tudi snoval kakšno novo delo, npr. "Mi pogani".

Založba Bompiani je po Urbanijevej posredovanju prosila tudi dr. Budala članke za svoj literarni almanah ("Almanacco letterario"). Delo je sprejel, "Duh spet veder in dober?" in spisal prispevke o Ketteju, Gregoreču, Aškercu, Gradniku, Kosovelu, Murnu in tudi o posameznih delih izbranih slovenskih avtorjev.

Iz Isernie (Campobasso) se mu je oglasil interniranec France Bevk, sam pa se je kot pregnanc ponovno napotil v Rim zaradi možnosti vrnitve v Videm. Sam v sebi je upal in dvomil: "Kako bo vsa reč? Uspe?", potoval tozadovno tudi v Videm do krajevnih oblastnikov in se ves razdvojen vrnil v Perugio. V marčnih zapisih leta 1941 je sledil političnemu pritisku na tedanje Jugoslavijo, naj pristopi k osi Rim-Berlin in zapisoval tudi izjave nasprotne strani.

Medtem se je vojna v Evropi širila; Jugoslavija je sicer podpisala trojni pakt, sledili pa so vojaški prevrat. Hitlerjeve grožnje in nemški ter italijanski napad na Jugoslavijo. Zjutraj je še sestavljal pesmice, zvečer pa zapisal: "Zgodovinska cvetna nedelja. Ali Jugoslavija ostane. ...? Kdo je ugani prav? Kako ji bodo pomagali? ..." Nemci so Jugoslavijo pregazili s severa, Italija z zapada, Bolgari in Madžari z vzhoda in jo razkosali. Italija je zasedla Ljubljano in na Veliko noč je vihrala na ljubljanskem gradu italijanska zastava. V istih velikonočnih dneh, ki jih je preživel z domaćimi v Vidmu, je spet obiskoval urade in storil vse, da bi se z novim šolskim letom lahko spet vrnil domov.

Čez nepoln mesec je Italija že anektirala Ljubljansko pokrajino, "... "Provincia di Lubiana" - slišal prav?" in kmalu se: ""La provincia di Lubiana" parte integrante del Regno d'Italia - silno zadelo za ves dan. Slovenija razkosana, tako

kravo raztrgana med volkovi ...". Isti časnik "La Nazione" je čez nekaj dni poročal, da je "... v Ljub. komisar obljudbil spoštovanje vere, jezika, običajev - kakor pred 23 leti v Jul. Krajini ..."! Sam zase pa je sestavljal "... 8 pisem glede prošnje v Rim, na razne strani. Vse to ustvarilo bolj kislo voljo." V majskih dneh je obiskal Petrarkov rojstni kraj Arezzo, ki ga je tudi lepo in slikovito opisal, kot je to znal: "... Petrarkov spomenik belo žarel ... Dolgo zamaknjen, sedel blizu, gledal ... Lepo razmerje: ker kip ne govorí ...". Ogledal si je mestne znamenitosti. Petrarkino hišo in oddal še nekaj pisem s prošnjo za vrnitev v svojem in ženinem imenu. Razdvojen ob vsem dogajanju je zapisal: "Prošnje v Rim vse odobravajo. Pesmi se budijo proti - po občetu ... edina notranja rešitev ..." ter "Razpoloženje: Dokler le ena travica miglje, vredno živeti ..." . "Ponoči dolgo bedenje, razmišlanje o prošnjah - podnevi bolj zanič." V tem nočnem razmišljaju je nastajala pesem "Prva travica", ki jo je oblikoval še v naslednjih mesecih.

Dr. Budal je bil še vedno v stiku z dr. Košuto iz Milana in njegovo revijo "L'Europa Sud - Orientale", poslal mu je sestavek o sebi, dr. Košuta pa mu je vrnil članek o Italiji, darovalki kulturnih dobrin Slovencem, "... v popravo po zadnjih dogodkih."

V noči brez sna so mu rojile po glavi "... Velike misli: spomenica Muss. in Hitlerju v 3 jezikih, slov., nem., it.: vsa dosedanja carstva so razpadla ..., rimske, nemško, angleško, preveč tujih prvin, ki so jih razgnale, podobno zdaj z asimilacijami in življenjskimi prostori, kali za razpad že v stvari sami, zakaj ukazi: "Bodi Lah! Bodi Nemec!", če pa nisi. Kje je tu temeljna pravičnost? Ne delaj drugim, česar ne želiš sebi. Zaključek: Združite Slovenijo, ne sekajte!

Lepo jutro, a trudna glava ...".

Začel je pisati o Papiniju za DiS: čez nekaj dni zabeležil vest o smrti nekdanjega ljubljanskega župana Ivana Hribarja; "Vse njegove sanje so se zrušile z Jugoslavijo, ko je prišla Italija in Nemčija.", kmalu zatem še, da se mu je po dolgem času oglasil Juš; "... "rokopis o "Ital. liriki" - kam? "Zvon" je umrl.".

Med premišljevanjem o svojih prošnjah za vrnitev, o položaju na frontah in sluntnji "... demokratske zmage kljub vsemu? ...", so se mu spet vsiljevale vedno iste misli in "Veliko vprašanje: Kdaj bo Slovencu dovoljeno, da živi kot Slovenec? Kaj je za to potrebno?..." Novo širitev vojne z napadom na Rusijo je Budal komentiral z besedami: "Taka so prijateljstva med volkovi" in o Nemčiji: "... Hitler ima svojega, posebnega, nemškega Boga ... to bo zdaj njegova prava vojna, najbolj popularna, vsa Evropa pojde z njim ...; življenjski prostor enega - smrtni prostor drugega ...".

Še tretjič se je podal v Rim in tokrat so mu obljudbili ugodno rešitev prošnje. Misli je začel na nova literarna dela, najprej igra "Dečki": 17-18 letni dijaki predstavljajo narode, starši in odrasli gledajo - oder na odru ..." in nato še pogovor z Mussolinijem o manjšinah in Sloveniji. "Asimilacija naj se prekliče ...".

S koncem šolskega leta se je poslovil od Perugie in se vrnil kot profesor francoščine zopet v Videm. Kmalu je dobil dopis direktorja založbe "La Editioriale Libraria" iz Trsta, naj na željo ljubljanskega visokega komisarja "... domaći založniki v Lj. izdajajo ko do zdaj ..., samo za it. zgod. v slovenšč. bi bilo kaj treba, za nižjo stopnjo pripravlja Kleinmayr, za višjo naj bi Abd., a ta se ne čuti za zgod.

kvečjemu bi prevedel ...".

Toliko želena in pričakovana brzjavka, da je dokončno premeščen spet v Videm, je Budalu vrnila veselje do dela. Zapisal si je tudi, da so v Rimu "... ustanovili vseučil. stolico za slovenščino. Kdo bo?"

Po pogovoru z italijanskim oficirjem, ki je služboval v Senju, in je potožil nad tamkajšnimi razmerami, je Budal zapisal: "To je Balkan, vse ideje, stranke, stranice, vsi odtenki, vse zarote, vsa sovraštva in nasprotja so tam doma; komaj misliš, da si jih spravil, že se znova koljejo med seboj." Istočasno pa je pisal tudi o izgonu štajerskih Slovencev v Srbijo. Po dolgem času se mu je iz Iserne oglasil Bevk, da je življenje tam zelo enolično in da je prosil za dopust; Budal je šel s kartico na kvesturo, če mu lahko odgovori! Konec avgusta so Budalu sporočili iz uredništva DiS, da članka o Papiniju, ki jim ga je poslal junija, niso prejeli; poslal je novega, in bil v dvomu, če morda Debeljak prejšnjega ni hotel objaviti; končno je še "Slovenčevi knjižnici" ponudil svoj prevod Pellicovih "Mojih ječ".

Svojo spomladni začeto pesmico "Travica" je še vedno predeloval in se vračal k njej, "... k Travici sredi vojnih grozot ..."; spet je pisal novih 10 člankov o slovenskih pesnikih in pisateljih za Bompianija in beležil tudi podatke o bojih v Rusiji ter o stanju na frontah.

Dne 2. 10. 1941 se je po jesenskem izpitnem roku Budal spet vrnil za stalno v Videm. Spet je laže obiskoval Gorico in svoj Štandrež ter tam izvedel vesti o zaprtih prijateljih (Sfiligoj v Rimu, Bevk in Jelincič v Isernii).

Doma se je na prošnjo iz Perugie lotil prevajanja "Agrarökonomie", za šolo pa pripravil nagovor o vojni in žrtvah.

Konec oktobra je Budal spet potoval v Gorico: "Jesenska pokrajina, ... prijazna, še zelena, drevje rumeno ... ", šel je "... v Via Carducci, videl Hrovatinu, za njim, na stopnicah on: "Smo v likvidaciji, imamo komisarja (Ljud. posojilnica in Gor. matica). Bevk se vrnil včeraj za zmerom ... On odpuščen konec t. m., dobi odpravnino ... te svinje ..." Dr. Bobič prisel po stopnicah, ... 18. nov. bo razprava v Trstu. Pomolil obtožnico ... : 1. Čermelj Leopoldo, ... Zelen ... Tončič, Kukanja ... Sardo, Vuk, Sfiligoj ..., Šturm, Bobič, Kosovel ... assoc. irredentista komunista, nacionalista, cattolica per il distacco di parti della Ven. Giulia ... (... irredentistično, komunistično, nacionalistično, katoliško združenje za odcepitev delov Julisce Benečije ... , op. M. L.) ... Feigel bil tu par tednov zaprt ... Komisarja danes ni bilo ...".

Tudi v Štandrezu ni bilo mnogo bolje, "... mnogo zaprtih, tudi Štandercev ... Župnik Kosovel cil in trden ... se uči katekizem in pisanje ... Vaščani sami krivi, da je zmerom več it. družin, dekleta se obešajo na vojake ...".

Jeseni se je prof. Budal lotil prevajanja dveh zgodb Narteja Velikonje v italijansčino, "Zbiralna leča" in "Pes" in zlasti za slednjo napisal, da je "... težko za prevajanje": za kolega iz Perugie pa naj bi prevedel v italijansčino nemško razpravo Wolfganga Wilmanna "Die Landwirtschaft Chinas" ("Kitajsko gospodarstvo", op. M. L.), kar ga je zaposlilo do konca leta.

Sredi novembra je rektor "R. Istituto Universitario di Economia e Commercio" iz Benetk povabil prof. Budala, da bi prevzel predavanja iz slovenščine, kar je tudi sprejel.

Začetek 1. tržaškega procesa pred Posebnim sodiščem je bil prenesen na 2.

december. Prof. Budal je s strahom in zanimanjem sledil njegovemu poteku in se ob tem spominjal prijateljstva in poznanstva z mnogimi izmed teh nesrečnikov. Zabeležil si je tudi težo izrečenih sodb (smrt za 9 ljudi, za 23 pa po 30 let ječe). V dnevniku je zapisal, kako "... bi moral govoriti Mussoliniju: Če bi bila It. izpolnila oblube, bi ne bilo nobenih procesov." S strahom je čakal vesti, ali so ugodili prošnjam za pomilostitev, ali so še živi in kmalu izvedel za usmrtnitev petih "komunistov - teroristov" (Bobek, Kos, Ivancič, Tomažič, Vadnjal) in 4 pomilostitve na dosmrtno ječo (Čermelj, Kavs, Ščuka in Sardoč). Budala je sprejetela misel: "To so uničeni ljudje, tudi će pridejo kdaj ven ... ". V Gorici se je tudi šušljalo o razmerah med zaprtimi Slovenci pred procesom (pretepanje in mučenje). Med Budalovimi decembrskimi zapiski je tudi začetek vojne z Japonsko. Prav tako decembra je zložil pesmico "Ptički na žicah" in snoval delo "Okoli zagozde", prvo je objavil v svojem "Mladem svetu", o drugem delu pa je ostal le naslov.

V silvestrskem dnevniku je zapisal, da je "... snoval "Tiha želja tli na dnu", o želji po ljubezni in zaključil: "Za Slovence najstrašnejše leto v njih zgodovini - razsekani, poraženi, strti ... Vstajenje?"

1942

Goriške matice, kjer je prof. Budal v letih njenega obstoja največ objavljala, ni bilo več in LZ tudi ne. Zunanje okoliščine prav tako niso bile vzpodbudne za ustvarjalno delo: napisal je le nekaj pesmi in jih "objavil" v svojem domačem listu "Mladi svet", ki ga je vseskozi redno pisal in izdajal. Sestavljal ali snoval je tudi dela, ki so se v glavnem nanašala na položaj Slovencev v Italiji ali na njega samega. Večina je ostala v rokopisu ali celo samo v zamisli, npr.: "Snoval: Nasveti samemu sebi, ... ali "Par ur razmišljjanja - Isče te sreča - povsod preži na človeka, od mladih nog ... vse iz skrite oddajne postaje ... njene ugodnosti ...".

Kmalu v začetku leta je Budala obiskal Bevk, ki se je vrnil iz konfinacije in povedal, da sta bili na tržaškem procesu omenjeni njuni imeni, ker da sta imela slovenska predavanja. Povedal je tudi, da se Matica likvidira. Opisal je svojo zaporniško pot od Pisticcijev, kjer je bilo zastraženih 500 ujetnikov, preko Colfiorita, kjer jih je bilo le 60 in so bili bolj prosti, a so trpeli zaradi mraza, do Iserne, kjer jih je bilo tudi le 60. Zaradi očetove bolezni je dobil dopust, ki so ga nato podaljševali in mu končno "... javili, da je prost - posredovali pisatelji z one strani - Finžgar in še kdo, morda Vatikan: on sam ni nikoli prosil ...". Vendar oceta ob prihodu ni več našel živega.

Naslov, ki je sledil tej pripovedi, je "Okoli zagozde", vendar brez vsakega nadaljnjega pojasnila.

V letu 1942 je bil Budal imenovan za profesorja slovenščine na "Istituto di Economia e Commercio Ca'Foscari" v Benetkah in že januarja pričel s predavanji, na katera se je skrbno pripravljal. Budalova predavanja so trajala dve šolski leti, zaradi vojne nevarnosti ob pogostih potovanjih je to službo prekinil. Vzela so mu tudi veliko časa, tudi zato je morda v tem letu ustvaril manj.

Bevk je Budalu poročal o slovenskih jetnikih po tržaškem procesu, "... se dobro držijo, Čermelj na Siciliji, Sfiligoj v Civitavecchia, Kosovel pri Turinu ... V

Gorici nič več listov in knjig. Hoteli prepovedati tudi tu tiskarne, a Cattol. Bukv. se postavila ...". Sporočal mu je tudi o stanju v Ljubljani in Ljubljanski pokrajini, o delovanju OF, o preiskavah, aretacijah, žici okoli Ljubljane in strogosti fašistične oblasti. Budal je sledil in zapisoval tudi stanje na raznih bojiščih; tu in tam je sel tudi sam v Gorico in tako mu je Bevk povedal, da "... Feigla dolgo ni videl. Nobena tiskarna bi nič več ne tiskala ...".

Budalova pesem iz teh dni "Na polički" je objavljena v "Mladem svetu", nekoliko kasneje je sestavil še pesem "Majnik rožniku" in jo prav tam tudi objavil.

V Vidmu je večkrat obiskal mons. Trinka in razglabljala sta o trenutnem stanju; dejal je: "... Nemci bodo morali podleči, vse Slovane potlačili. Abd.: Zdaj se delamo dobrí z našimi gospodarji, po sili, a čakamo na koncu, trme so velike in bodo vztrajale ... Nikdar še ni bilo take zgodovine. V Sloveniji se križajo vse najhujše ideologije ...". Trinko je vedel tudi za taborišče Gonars. Budal je v svojih dnevnikih ohranil zapise prošenj ljubljanskih prijateljev, da so s paketi olajšali trpljenje tamkajšnjih intermirancev; zato je upravičeno zapisal, da so "Lahi in Nemci najhujši sovražniki Slovanov in Slovencev - ne smejo zmagati".

Po obisku Štandreža in pripovedi o dogodkih domače vasi je snoval zgodbi z naslovom "Divje življenje" in "Meja", o katerih pa vemo spet samo naslova.

Zanimivost, ki se mi jo je zdelo vredno zapisati, je tudi, da je Budalov vi demski ravnatelj preprečil njegovo imenovanje za komisarja za izpite na srednjih šolah v Ljubljani, "... on ne svetuje. Abd.: Non ho nessuna intenzione di andare ora a Lubiana ..." (Nimam najmanjšega namena iti sedaj v Ljubljano, op. M. L.), pač pa je bil imenovan za člena izpitne komisije za slovenščino v Rimu, kar je sprejel in se za izpite skrbno pripravil. Ponoči je snoval delo "Starka", a to je tudi vse, kar vemo o njem.

Pri ponovnem obisku mons. Trinka je izvedel, da so v semenišču "... pri domaći veselici deklamirali 8 kitic v slovenščini o Piju XII., zložili gojenci Goričani ...". Ob prebiranju Trinkove "Zgodovine Slovencev" v njegovi "Jugoslaviji" je v Budalu "... kipelo zoper Nemce in Lahe. (Roman izpovedi zoper današnje mogotce ...)". istočasno pa tudi, da je "vojna velikanski nesmisel, a potreba?"

Doma, ko je brskal po časopisnih izrezkih in "... šaril po njih - par ur: ...", je ugotovil, da "... bi se ne smel lotiti tega, zanese daleč, kot močni valovi ...".

V Rimu je spet srečal svoje kolege slaviste in po pogovorih z njimi o Sloveniji in Slovencih je zapisal v dnevnik svoje misli, namenjene prof. Calviju: "Mnogi Slovenci misijo, da imajo Ital. isti cilj kakor Hitler, uničenje malega naroda, le počasneje, bolj zvito - to kažejo že 1/4 stol. v Jul. krajini, večno nasprotje med pravičnostjo, ki jo razglasajo in tem, kar delajo ... zdaj v Sloveniji, ki so jo čisto zaprli, obkolili, da bi se zadušila sama, ne mogla tiskati, ker ni občinstva ... Kaj sodite o tem? ...". Vendar so žal ta vprašanja ostala brez odgovora. Ob ponovnem obisku Gorice in Bevka so spet govorili o Matici, da se "... likvidira sama, ni bilo pritiskov ...". Bevk je še povedal: "V Sloveniji so ga uradno črtali, ne sme se pisati o njem, nič njegovega ne sme iziti ...".

V snopiču dnevnikov je priložen tudi izrezek iz italijanskega časopisa, verjetno je bil "Piccolo", z objavljenim "Manifesto agli Sloveni", kako je bila Italija humana ob aneksiji in kako ji Slovenci to nehvaležno vračajo. Zato sledi represalije.

Budal je tudi pisal o ruski fronti na Kavkazu in o prodoru do Stalingrada; kako se je vse končalo, vemo.

Mussolinijev bobneči govor v Gorici je vzpodbil fašiste za ponoven pritisk na Slovence, začeli so požigi kraških vasi, ponovna premeščanja državnih uradnikov (Budalov brat železničar v Legnago in kasneje v Mantovo), v odgovor pa se je v Ljubljani okreplila OF in partizansko gibanje. Bevk je komentiral Mussolinijev govor: "Nič pameten, da je tako vpil v Gorici, svetu oznanil, da ni njegova ...".

Nova Budalova pesem je bila "Sveži deklici", istočasno se je bavil z mislio napisati spomenico ali pismo "... Muss. o pravičnosti asimilacije itd., tudi Hitlerju": sledila je spet pesem "Dočakala" (Sonja svoj korček, ki je zacetel v sobi) ter še, da je "Zvečer grebel pisma in papirje ... - tok spominov odnaša od bregov - toliko ljudi - kako jih zajeti? ...". Začel je prevajati "... laške otroške za "Mladi svet" in "Zabeležil "Misli o misli" (Misel mori) ...". Spet se je zatopil v preteklost, "... strigel liste iz 1938: silne zanimivosti, ki so prej ušle ...".

Z jesenjo je v Benetkah začel nov ciklus Budalovih predavanj, najprej o Slovencih za uvod, za prvo predavanje so spet "vzplapolavalni spomini" in kasneje še o slovenskih mejah. Med potjo v Benetke se je včasih ustavil tudi v Gorici in tako pri Bevku izvedel, da je bil "... Feigel ... pri njih radi dopisa ministrstva Cult. Pop. Matice, želijo statistiko mladinskih knjig ...". V svojem dnevniku je Budal pisal tudi o strašnem italijanskem taborišču na Rabu, "... tudi ženske, otroci; umirajo od gladi, strupene vode, mnogo slabše kot Gonars." Iz Ljubljane pa so prihajale vesti o strelnjanju talcev, o uničenju in sekhanju gozdov "radi razgleda", izganjanju prebivalstva, požiganju vasi itd.

Ob 20-letnici fašizma, ko je pričakoval slavje, v šoli ni bilo "... nič prosto, nič govorov, nič radia - vse tiho ... zaton fašizma ...". Spomnil se je tudi, da je minilo 7 let sankcij zoper Italijo in snoval delo "Po pameti", o katerem pa vemo spet samo naslov. Pač pa je v "Mladem svetu" 1942 objavil pesem "Jesenska šetnja".

Za Božič je Budal po vsakoletni navadi obiskal mons. Trinka, "... ga srečal na njegovem hodniku, ... prišel ob palici, še precej trden ... mu voščil, oba nazaj po Gregorčiča III; v knjigi posvetilo, lastnoročno, na levi od naslovne strani:

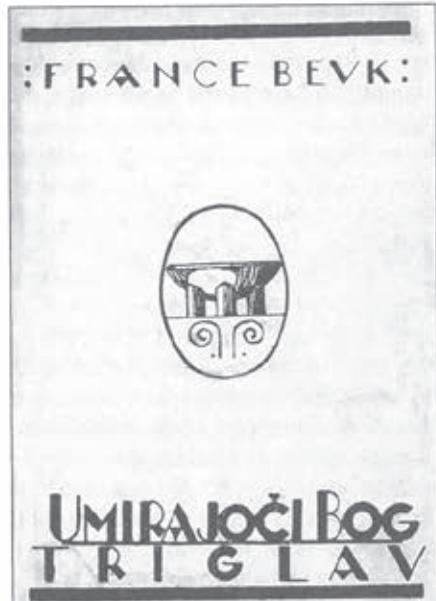
Največjemu sinku
Beneške Slovenije
ki nihče ko jaz bolj ne ceni je
Ivanu Trinku
želeč, da ga ima v prijaznem spominku
U znak spoštovanja
In bratske ljubezni poklanja

S. Gregorčič.
Na Duhovo 1902.

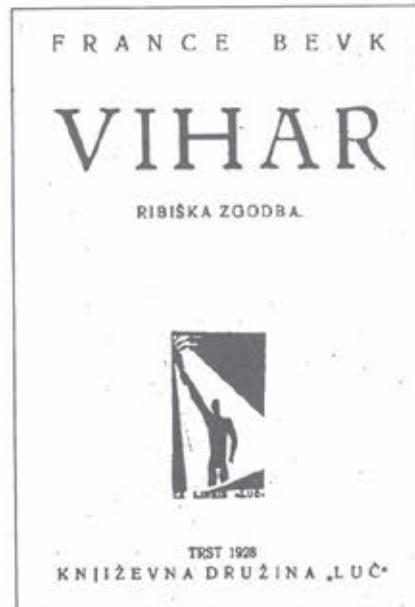
Lepopisno, črke trgane, datum zelo krepko, posebno letnica ... Pisal tudi pismo za "gospode": Slovenščina tu uradno uvedena, plačuje vlada, mora dati kaj citati ... On ne uči več filozofije, jo je učil 45 let, zdaj še slovenšč...".

France Bevk: Brat Frančišek (24)

France Bevk: Umirajoči bog Triglav (45)

France Bevk: Vihar (117)

France Bevk: Huda ura (103)

Sestavil je še "Skrte iskre" za "Mladi svet" in jih že objavil v 1. zvezku letnika 1943.

Zadnji dan leta je še "... pregledoval Gregorčiča - zlasti rime, vrnil Trinku Gregorčiča III.", ki jih je bil "On prejel ... po pošti o Binkoštih 1902. Enkrat je bil tiste čase pri njem na Gradišču. Gregorčič ni bil nikoli pri Trinku. Ben. Slovenijo je poznal zlasti iz službovanja v Kobaridu. Gregorčič mu je poslal nekaj pisem, tudi iz Ljub. Nekaj jih je objavil Res. On jih prepisuje za nekoga iz Ljubljane. O prozi Gregorčičevi ne ve, ne o drugih, ki bi imeli njegove verze ali posvetila ali kaj drugega. Gregorčič urejeval pesniški del "Slovana" nekaj časa. Trinku so marsikaj odnesli Nemci Avstriji, zlasti slov. stvari odnesli, češ da je nevarno, kakor so mu pravile priče. Abd.: Tiste dni kot vojak v Vidmu, a ni vedel, da bi se dale tu ropati slov. knjige ..." .

Tako je Budal izvedel še marsikaj iz tistih dni in dnevnike leta 1942 zaključil z besedami: "Trdo, prebogato leto. Kje so zmage, odločitve? Končali še v preobilju. Abd.: Torej imamo dobre voditelje, da nič ne manjka? So vse dobro razdelili? Ali bodo tako tudi svet uredili? Slovenci tiče v najžalostnejšem poglavju svoje zgodovine."

V letu 1942 je pri "Slovenčevi knjižnici" v Ljubljani končno izšel Budalov prevod romana Silvia Pellica "Moje ječe".

1943

Snopič dnevnikov za leto 1943 je kar zajeten, vendar je v njem le malo važnega za Budalovo ustvarjalno pot. V tem letu je mnogokrat, tudi večkrat v istem tednu, potoval v Benetke, kjer je prevzel predavanja iz slovenščine na zavodu Ca' Foscari. Potovanja sama, pa tudi priprave na predavanja so mu vzela precej časa, velikokrat jih je pisal kar na vlaku. Šolsko skrbištvo ga je določilo tudi kot izpraševalca nemščine za častnike v mestu Sacile, kamor je moral večkrat potovati; kasneje je tam izpraševal tudi francoščino.

Nekajkrat je obiskal Gorico in domači Štandrež in še redke prijatelje, ki so ostali. Tako je bil knjigarnar Lukežič 3 dni zaprt, češ da je prodal ciklostil partizanom, prav tako je bil Hrovatin že mesec dni v zaporu zaradi istega prekrška. Skoro bi bili zaprli še župnika Butkoviča. Budal je obiskal tudi prof. Frana Siveca in se z njim pogovarjal o Gregorčičevi zapuščini. Prof. Sivec je Budalu zaupal, zakaj mu je pisal v italijanščini, namreč v nemem svojem pismu z začetka januarja je našel listek s tekstrom: "Ad evitare ritardi o disguidi si prega di usare nella corrispondenza la lingua italiana." ("Da bi se izognili zakasnitvam ali napačni dostavi, prosimo, da uporabljate v korespondenci italijanski jezik", op. M. L.). V Gorici je Budal kupil vse slovenske knjige, ki so bile na razpolago v Katoliški knjigarni.

Sledil je položaju na bojiščih, zlasti na ruski fronti in z zadovoljstvom zapisal: "Stalingrad Rusi počistili (?); ob novici o hkratnem bombardiranju Berlina in Londona je le pripisal: "Lepa tekma".

Redno je obiskoval mons. Trinka v Vidmu in z njim rad razpravljal o problemih slovenstva in slovanstva. Trinka so zlasti zanimali podatki "... o it. prevodih iz Prešerna ...". Ustvarjal je v tem letu bolj malo, objavljati ni imel kje, GM je usahnila,

urednik je bil spet zaprt, LZ je tudi utihnil in urednik Juš Kozak je bil interniran v Italiji. Zato je tudi pisal Joži Lovrenčiču v Ljubljano: "Kateri listi izhajajo? Kaj o Trinkovi 80-letnici? Slovstvene vesti?" Le v domači "Mladi svet" je lahko pisal in v tem letu tam "objavil" nekatere svoje nove pesmi. Skrbel je, da je "Mladi svet" redno izhajal in v letu 1943 je prispeval 16 pesmi, vendar vseh v dnevnikih ni omenil; ali so nastale prej ali pa vseh novonastalih pesmi ni zabeležil. Tokrat je omenil naslove: "Mimo skržatov", "Lepi gostje", "Na nasipu" in "Ob zatonu" (črne zvezde). Za založbo Bompiani je napisal sestavke "O Krstu pri Savici", prevedel razpravo Ivana Prijatelja "Borba za individualnost slovenskega knjižnega jezika v letih 1848-1857" ter spisal sestavka o Vodnikovih pesmih in o Cankarjevih dramah.

V letu 1943 je snoval še dve izvirni prozni deli, za prvo z naslovom "Na otoku" je kot pojasnilo v oklepaju pripisal "Utopljeni v tujini", nekaj dni kasneje pa, da je "Začel listati dnevниke iz l. 1925 ..., ... premetaval knjižnico in kovčeg pisem in izrezkov, iskal dnevnike za "Na otoku". Drugo naj bi nosilo naslov "Vsiljena pot" s pojasnilom v oklepaju "Družina v Vidmu - po dnevniku".

Dogodki, ki so bili v letu 1943 za Budala in lahko rečemo tudi za ves svet najpomembnejši, so bili padec fašizma, vojni preobrat v Rusiji in italijanska brezpogojna kapitulacija 8. septembra. Dokler pa se to ni zgodilo, so morali Slovenci v Julijski krajini požreti še marsikatero grenko. Franceta Bevka so zopet zaprljali in ko jih je obiskala Davorina, je povedala, da je bil "... v Solkanu 5 tednov v ozki temnici na cementu ... Z brado je postal kot pravi bandit ... (ga) imajo za nevarnega glavnega OF ... Abd.: Boli, ker ni politik, pa ga Lahi pehajo noter kot najhujšega, a on noče pojasnit ... Feigel živi zelo revno, z drobtinami iz posojilnice, od morebitnih skromnih prihrankov". Budal je ugotovil, da "... Ni družine brez kakega zaprtega", češ da so nabirali za partizane.

Bile pa so tudi dobre novice, ki jih je zabeležil: "Lahi izpraznili Bizerto in Tunis - konec Afrike ...". Tudi za slavnost imperija ni bilo "Nič črnih srajc po mestu" in kmalu zatem je "Afrika utihnila v it. poročilu, ... armada se je vdala".

Iz Gorice je dobil obvestilo, da tiskarna Lukežič noče tiskati "... Abd. sestavka o Slovencih in Slovanih, boji se statistik, mej, imen, bi mu utegnilo škodovati ...", kar je z razumevanjem vzel na znanje.

L. 1943 so prof. Budala z ministrstva v Rimu imenovali za komisarja pri izpitih za srednje šole v Ljubljani, kar je tokrat sprejel, vendar pa mu propustnice "Lasciapassare" za potovanje v Ljubljano niso dali z izgovorom, da morajo dobiti "nulla osta" (=soglasje) iz Ljubljane, ki ga pa seveda ni bilo. V Ljubljani so kot talca ustrelili slikarja Hinka Smrekarja; poleti pa so padle tudi prve bombe na Rim. Dnevniku 25. julija, ko je padel fašizem, je dal A. Budal naslov: "Konec fašizma. Nova doba, s takimi idejami morajo propasti - megalomani." "Mussol. demisjoniral ... Nič več XXI! Konec faš.? ... Od sept. 1918 v Ljub., ko se je Avstrija rusila, ni bilo še tako važnega dne ...". In kmalu še, da je potegnil "Angleško knjigo Čermeljevo spet na dan ... to je slovenski evangelij ...". Odmev vseh teh dogodkov je bila pesem "Ob zatonu" ("črne zvezde"). Budal je takoj pomislil na italijanske obljube iz l. 1918 za slovenske šole, "... premetaval pisma, iskal proglaš "Slovenci" iz l. 1918 ... (Dvojezično?) ...".

Medtem so se julija zaveznički izkrcali na Siciliji in začeli prodirati proti severu.

Italija je 8. sept. kapitulirala, deželo so zasedli Nemci. Še en poseben dan je zabeležil Budal: pod datumom 8. 9. je zapisal "Zgod. dan: konec It." in čez nekaj dni še: "Mors tua vita mea".

Nemci so zasedli Rim in Milano, prišli so tudi v Videm in v Trst. V dnevniku je priložen časopisni izrezek z nemškim proglašom italijanskemu narodu in s fašističnim proglašom, saj je Mussolini, sprva ujetnik in rešen od SS majorja Skorzenya, organiziral na severu fašistično republiko, obetal maščevanje in kazni. Tudi Gorico so prevzeli Nemci in razoroževali Italijane, svoje topove so obrnili navzven, kajti pojavljati so se začeli partizani, začela se je gverilska vojna med njimi in Nemci. V mestih je nemška oblast tudi na cestah pobirala ljudi za delo, zlasti za kopanje jarkov.

Prof. Budal je moral vršiti svojo šolsko obveznost in potoval v Benetke k izpitom. Budno je sledil tudi dogodkom v Sloveniji, prevajal je Hitlerjeve izjave in sestavljal v nemščini vlogo nanj, tržaškemu časniku "Piccolo" pa je poslal prispevek "Slovenski narod italijanskemu tisku".

V dnevniku je ohranjen tudi prepis letaka prebivalstvu goriške pokrajine proti "banditom" (datiran 22. nov. 1943).

Sledilo je zopet nekaj novih naslovov zamišljenih del, to so bila "Biser" in "Tako se ne gremo, človeka ...", "Nepolitik" - šinil v glavo ... za zelo širok okvir naših dni" in pesem "Potomčki molijo"; slednja je objavljena v "Mladem svetu" 1944, št. 1. in prevajal je Maldinijev članek o šoli, tudi za "Mladi svet".

Citiral je članek "Srečanje" v Trstu, zakaj primorski Slovenci ne marajo od Nemcev slov. šol? (Timeo Danaos et dona ferentes) ("Bojim se Danajcev, četudi prinašajo darove", op. M. L.). Še zadnje delo, ki ga je Budal omenil v letu 1943, je "Nekaj ljudi" in komentiral: "Kepa krivic, ki se je ob nas zgostila zadnjega četrto stoletja, kako se bo razbila, da bo prav za vse. Lahe in Slovence? Ali je to mogoče zdaj, ko so drug zoper drugega nakopičili toliko obožb. Ali se ni plaz sovraštva še povečal in bobni navzdol, da vse pomendra, kar sanja o prijateljskem sožitju. Morda pa čujejo višji duhovi (Dante - Prešeren, Manzoni - Župančič ...)".

Ob koncu leta se je spomnil svojega dolgoletnega prijatelja, ki je spet živel v ječi, in v dnevnik zapisal: "Tolovaj Bevk France, povsod zamolčan ali obsojen, le v "Družinski praktiki 1944" ... Iz trgovskih ozirov ... pohvalno omenjajo, najbrž ga je še precej v zalogi ...". Po bilanci tržaškega časnika "Piccolo" ("Bilancio del 1943"), ki pravi, da leta ni bilo takšno, kot so ga Italijani pričakovali, je prof. Budal zaključil:

"In zdaj bomo videli! Zdaj!"

1944

Vojni in politični dogodki, razmišljanja o položaju Slovencev v svetovnem spopadu in medgeneracijska trenja med očetom in sinom zaznamujejo dnevničke tega leta. Oddaljen od slovenskih notranjih nasprotij je opazoval in sodil po svoje. Ni bil prepričan o pravilnosti narodnoosvobodilnega boja predvsem zato, ker so v njem padali Slovenci, obsojal in obžaloval je premnoge žrtve. Prav tako pa je obsojal vsakršno sodelovanje z okupatorjem, bodisi z Italijani in pozneje z Nemci,

in sovraštvo do Slovanov.

Kljud vsemu je v tem letu veliko ustvarjal, pisal in razmišljaj, dvomil in soglašal, obsojal in odobraval ter se prepričeval. V dnevnikih je ohranjenih veliko naslovov (75) izvirnih del, večinoma pesmi, nekaj je ohranjenih v "Mladem svetu" in so nam danes dostopne.

Resignirano je čakal konca vojne, nič več ni nekdanje mladostne in neustrašne bojevitosti. Želel si je miru, vodilna misel in skrb sta bili ohranitev lastne družine in Slovencev sploh. Na vsakodnevnih sprehodih in brez pravih priateljev je sanjal o svobodi. Zabolel ga je sinov očitek, da je "To polje dolgočasno, od 1925 hodimo po njem, vsa mladost zatlačena vanj, ubita, strta mladost, ...". Vse to je občutil tudi sam, spremeniti pa ni mogel ali ni znal. "Bolje biti pasiven, čakati velikih odločitev od zunaj, ki vse pojasnijo ...". Ko je izvedel za Bevkov odhod v partizane že 10. septembra 1943, takoj po italijanski vdaji, je ironično pripomnil: "... Naši ljudje so pobrali svetovne ideje, jih po svoje zmaličili in zdaj se dajejo in koljejo radi njih." Zagovarjal je čakanje in odločitve velikih, kar pa je bilo tuje OF. Oklevanje in neodločnost, odmakenjenost od slovenske sredine, morda tudi zagrenjenost in nepoučenost so bili vzrok temu, vedno je le obsojal sodelovanje s tujcem. Njegovo vodilo je bilo, da je Slovencev malo in izhajajoč iz te majhnosti je obsojal obe strani, ker če se bijemo med seboj, le sovražnik uživa. Tako je mislil, dokler ga ni France Bevk v avgustu 1944 povabil k sodelovanju z OF. Odtlej je svoje moči, znanje in tudi lastni obstoj dal na razpolago svojemu narodu in domovini, zlasti še potem, ko se je spet naselil med Slovenci, najprej v Gorici in nato v Trstu.

Ves ta čas je nesebično deloval z govorjeno in pisano besedo za uveljavitev nacionalnih in političnih pravic Slovencev, ki so se vedno ostali pod Italijo. Njegovo ustvarjanje je postalo vse bolj politična publicistika, izvirnih del je vse manj, skoro vse je postalo uglašeno v narodnoobrambno literaturo. Razmišljanje domačih, ali se je izplačalo ostati v Italiji, je utemeljeno zavrnil: "Seveda se ni izplačalo, če kdo gleda na plačilo in korito. A na ta način bi morali vsi v Ljub., vsa slov. fronta nazaj ..., z defenzivnimi uspehi. A potem bi ne bilo treba več iskati ne Gorice ne Trsta, meja bi bila prišla v Ljub.".

V dnevnikih je zapisoval vesti o Bevknu (vse seveda z grškimi črkami!), o goriških Slovencih, ki so odšli ali v partizane ali k domobrancem, o Slovencih, izpuščenih iz italijanskih zaporov, o Videmcih, omenil, da prav zaradi družine ni sprejel misije v inozemstvo l. 1940. o obisku Lava Čermelja, nekdanjega obsojenca na smrt, ki se je vrnil iz zapora na Elbi in pripovedoval svoja doživetja ter zaključil, kako je "Zgodovina vselej drugačna, kakor nameravajo tisti, ki jo vršijo in ureujejo ... Tako bo tudi konec vojne drugačen, kakor si ga voditelji misljijo .-"

Navdušen ob vseh o slovenskem osvobojenem ozemlju in slovenski narodni vladi je pričel spet pisati; spomnil se je Gregorčičevih domoljubnih verzov in nastali so prvi osnutki pesmi "Za stoti rojstni dan Simona Gregorčiča". Pesem je kasneje predeloval, spremjal naslov in kot "Veliko obletnico" poslal Francetu Bevknu, ki se mu je bil - seveda ilegalno - oglasil z željo, da napiše kaj ob 100-letnici Gregorčevega rojstva. To je bil po enoletnem premoru po Bevkovem odhodu v partizane njun ponovni stik. Nato je po želji "... predelal" za Bevku "Vel. obletnico" v "Za stoti rojst. dan S. Gregorčiču" (iz 32 kitic le 14). Odgovor

le par besed: "Predelava je težava. V vojni Muze molče ... ", in jo izročil Bevkovi zvezi. Pesem je v tej obliki objavil v "Mladem svetu" 1944, št. 11.

Med Budalovo prozo že prevladuje politična problematika, o čemer pričajo naslovi, npr. "Golgota naših sorokakov pod Italijo", delo, ki ni bilo objavljeno, prav tako ne "Razlogi" s pristavkom "Oče in sin" ter "Ples"; za delo "Nad glavo" je zapisal, da ga je posdal dr. Čermelju, ni pa zapisal kam in če je bilo objavljeno.

Po srečanju v Gorici s Feiglom in zlasti s knjigarnarjem Lukežičem, ki bi rad "... izdal roman ali povest ali prevod ... (Abd. "Blizu" - "Dnevnik") "sklepam, da je imel tako delo v mislih, in že prejšnji naslov "Živa zgodovina" ("Kronika dobe po dnevnikih") priča o tem. V zapuščini pa je ohranjen še rokopis proze z več naslovimi: naslov "Na pragu" (Soska vrata med Kalvarijo in Krasom ...) je prečrtan in popravljen v "Odprtva vrata" ... steba za tečaje Kras in Brda ..." ter končno "Velika vrata", delo, ki bi zajemalo avtorjevo usodo po dnevnikih, otroške spomine ter narodnoobrambno in ljubezensko tematiko. Delo ni bilo objavljeno; pač pa je v ljubljanski reviji "Umetnost" 1944 objavil svoj članek "Trink in umetnost".

Misli, da bi po svojih dnevnikih napisal tudi kaj o Cankarju, svojem sodobniku in znancu, za kar je že pregledoval dnevnike leta 1916, ni realiziral.

Izmed mnogih pesmi tega leta omenjam "Mamino lice" objavljeno v "Mladem svetu" 1941, št. 2, reviji "Umetnost" je posdal pesmi "Pod zračnimi borci" in "Travica", ki sta tam objavljeni, ne pa pesem "Prav zato", ki ji jo je tudi posdal. V medvojnem "Goriškem listu" je objavil pesem "Svecenikovo življenje", posvečeno štandreškemu župniku Kosovelu, pesem "Človeka nikar?" je objavil "Slovenski zbornik 1945", "Zvestoba izročilu" je objavljena v "Mladem svetu" 1944, št. 6 in še nekaj drugih.

Andrej Budal je nenehno iskal lepoto zunaj vsakdanje krute vojne resničnosti. Ali pa je to lepoto tudi nasel? Ali ni vse njegovo delo le odsev tiste politične in narodne nesvobode, ki je usmerila njegovo življenje in delo vse drugače, kot si ga je bil zamislil?

1945

Upanje na konec vojne in poraz osovražene Nemčije sta Budala vzpodbjala k delu, 122 novih naslovov je zapisanih v debelem snopiču zapiskov tega leta in skoro nemogoče je našteti vse. Le nekaj je bilo objavljenih. Največ je zopet pesmi, predavanje v italijanščini, govor na plenumu OF v Ljubljani, nekaj prevodov in veliko vlog, pisem, spomenic itd.

S koncem vojne in odhodom otrok na študij v Ljubljano je prenehal "izdajati" svoj list "Mladi svet" (1936-1945). Zadnji meseci vojne med alarmi, pomanjkanjem in strahom so bili tudi za Budalove težki in naporni. Številni dogodki so mu nudili snov za "Zgodbe naših dni", vendar med objavljenimi Budalovimi deli take zgodbe ni.

Namesto debate s sinom je svoj ugovor zlil v literarno obliko v pesmih "Očitki", ki ni bila objavljena, in "V težki urki", ki je ena izmed njegovih najbolj občutenih refleksivnih pesmi, lahko bi jo imenovala njegovo življenjsko izpoved.

Objavil jo je v zadnji številki "Mladega sveta" 1945, št. 12 in je ponatisnjena v Izboru Budalovih pesmi, Trst 1981, str. 70.

V tem letu je napisal še več pesmi s politično vsebino, npr. "Glasovi od zapada", napisana za OF, "Boji", "Pod besi", "Večni lik" itd. Ob pesmi "Prvega maja 1945" je opisal njen nastanek: "Ne grem nikamor ... zunaj spet pokalo ...", tipkal je "... med pokanjem strojnic in topov vse okoli hiše ... Obenem nevihta grmela z neba ...". Kasneje se je v mesto pripeljala zavezniška armada in na trg so prihajale skupine ujetnikov. "Prvič spet zaspali brez strahu pred bombami." Že takoj naslednje jutro se je vpraševal: "Kako do svojih nazaj?", urejeval listine in zapise, prinesel iz kleti "dnevničke in papirje" in začel pisati spomenice v angleščini, francoščini, italijanščini in slovenščini za Slovence, ki jih je fašistična oblast razselila po vsej Italiji, daleč proč od domače zemlje.

Na videmskem liceju je zavirala slovenska zastava z rdečo zvezdo (Komanda IX. korpusa NOV) in stražil je slovenski vojak. Budal je zapisal, da je "... prišla Slovenija v Videm, z orožjem, ne kakor nekoč učitelji, proff., dijaki, pod it. jarom, za njih zmagoslavnim vozom, priklenjeni na rep rimske volkulje." Med številnimi podatki tega dne je podčrtil troje: "Konec vojne ...", "Ljubljana osvobojena" in "Finis Germaniae". Oživelo je tudi njegovo upanje na vrnitev med Slovence.

Kmalu za tem je kurir prinesel v Videm Bevkovo pismo, v katerem ga vabi v Gorico in Trst, kjer ga bodo rabili pri kulturnem delu. Odšel je in videti tam slovenske zastave, slovenska gesla in slovenskega vojaka pred tržaško prefekturo, kjer je imel pisarno France Bevk, je bil zanj "višek pravljice". Njuno ponovno srečanje je podrobno opisal, Bevku izročil spomenice o razseljenih Slovencih in izvedel o podrobnosti bojev za Trst. V Vidmu so dali Budalu na poveljstvu IX. korpusa navodilo, naj prekine delo na italijanski šoli. Ko so se jugoslovanske čete morale umakniti s Koroške in pozneje tudi iz Trsta in Gorice, je napisal pesem "Zastave so lagale", ki ni bila objavljena, nekoliko kasneje pa "Prošnjo osvoboditeljem", ki je objavljena v "Mladem svetu" 1945, št. 10. Junija 1945 so tudi v Videm prišle ameriške čete, za prof. Budala je bil to "Konec pravljice". Obupal ni, tolazil se je, da je "... pol Jul. Krajine ... vendar proste, druga polovica bo imela vsaj jezikovne pravice, ne več vse it."

Prof. Budal je sklenil uradno prositi za prenestitev na slovenske šole v Gorico ali Trst, medtem ga je pa presenetilo Bevkovo pismo iz Ljubljane, naj gre čimprej v Trst kot "član kulturno prosvetne komisije ...". Pisal je v Ljubljano in prošnje na zavezniško poveljstvo z upanjem, da bo problem zadovoljivo rešil. Pisal je tudi na ministrski svet v Rim in nihal med ponujenim mestom šolskega nadzornika v Gorici in vabilom jugoslovenskih oblasti, da gre v Trst. Svoj apel "Zaveznikom" je naslovil na ZVU v Trstu in ga objavil v njihovem glasilu "Glas zaveznikov". Končno je Bevku obljudil, da pride v Trst; dobil je tudi Bevkovo vabilo za IV. kulturni plenum OF, kjer je prebral svoj govor.

Ko je dobil uradno zavezniško vabilo za mesto šolskega nadzornika za Goriško, je poudaril, da je "Predstavnica Slov. ... Osvob. fronta .... ima težnje kakor zaveznički. Slov. se ne morejo obračati na zavezničke z reakcion. skupino, ki se je borila z Nemci ...". Mislec, da je zadeva urejena, je prejel pismo jugoslovenskega

prosvetnega urada iz Trsta, naj mesto odkloni, kar je tudi storil.

Tako je bilo Budalovo sodelovanje z novo oblastjo zaključeno, bil pa je še vedno profesor videmskega zavoda.

Medtem so se pričele priprave na mirovne pogodbe z bivšimi nemškimi satelitskimi državami. Dr. Budal je postal član goriške delegacije na poznejši mirovni konferenci v Parizu leta 1946.

Jugoslovanski načrt prenesti vse slovenske šole v cono B tržaškega ozemlja pod jugoslovansko upravo se je spremenil v poziv, naj se vsi otroci vpisajo v slovenske šole na ozemlju pod upravo ZVU. Poziv je prišel za Budala prepozno, ostavke ni mogel več spremeniti in sklenil je ostati v Vidmu. V oktobru je prejel sicer odgovor videmske prefekture, da v bistvu ne nasprotuje vrnitvi slovenskih in hrvaških družin, kmalu zatem pa še pismo zavezniškega oficirja (Italijana po rodu), da ker je odklonil mesto nadzornika, ne more podpreti njegove prošnje za vrnitev v Gorico. Na ta dopis je prof. Budal javno odgovoril v "Primorskom dnevniku".

Končno so se tržaške slovenske prosvetne ustanove začele zavedati soodgovornosti za Budalovo usodo in Bevk ga je povabil v Trst k novi reviji.

Ker je sedaj stal na odločilnem razpotju svojega življenja, ali za vedno ostati v Italiji oziroma v Vidmu ali odločati sam o svoji usodi, je sklenil prositi najprej redni, nato pa se izredni dopust in končno tkm. "aspettativo" brez plače. Ravnateljstvo je prošnji ugordilo.

Željan miru in vrnitve med svoje rojake ter pravice resitve položaja vseh Slovencev v Julijski krajini, je Budal pričakal novo leto in "Sam sebi napil".

1946

Ker je postalo odslej pisanje Budalov poklic, je število ustvarjenih del se naraslo, poleg izvirne literature so bili to politični članki, razprave, polemike, vloge, resolucije, pisma, prevodi itd. Ohranjenih je tudi 9 rokopisov iz tega leta, ki zveznine niso bili objavljeni.

Pisal je za tržaške "Razglede" (R), "Primorski dnevnik" (Pdk), "Glas mladih" in goriški "Soški tednik".

Pričel se je seznanjati z marksistično filozofijo in literaturo, jo primerjal z idealistično, "... najprej materija, nato duh, pri Hegelu pa ta prej ... življenje nad vsem - a odkod?". S tem vprašanjem se je poslej veliko ukvarjal, ta studij ga je ob koncu življenja privedel v ateizem.

Pisal je o življenju, svobodi, upanju v pravico in o krivicah. Osvoboditeljem je zapel dve pesmi, "Hvala vam" in "Novo leto 1946", slednjo je objavil "Ljudski tednik" (Lj td) in mučilo ga je dejstvo, da je moral še nadalje živeti v neprostovoljnem izgnanstvu ter da za usodo razseljenih slovenskih in hrvaških družin ni bilo storjenega še ničesar. Napisal je vlogi na Svet zunanjih ministrov v Londonu in na mednarodno razmejitveno komisijo istotam ter seznanil z njo ZVU, PNOO in goriški Okrožni NOO.

Domači kraji so ga vedno bolj vlekli k sebi: "... Mi moramo nazaj v svoje kraje, drugače nikoli več ... Ne, hujše ne bo, kot je bilo ... Moramo domov; kar bo, pa bo." Zahteve in zbiranje podpisov za priključitev Goriške Jugoslaviji so ga na-

vdajali z upanjem. Po dolgem iskanju je našel zasilno stanovanje v Štandrežu in zapustil italijansko šolo in službo.

Razmere pa so se zaostrovale. Edino orožje je ostal tisk, bil je edina pot v javnost, "... Samo zdaj ... se lahko rešimo Lahov, drugače nikoli več ...".

Razmejitveni komisiji, ki je potovala skozi Gorico in jo je na tržaškem spremljal dr. Čermelj, je prof. Budal napisal vlogo v 4 jezikih in pojasnil usodo razseljenih družin.

Ko je nastopil novo službo pri "Glasu mladih" in je prejel prvo gradivo za list, ga je navdušeno popravljal in se spominjal plahih del svojih otrok, ko je z njimi sestavljal svoj "Mladi svet". V pesmi "Kritikom", ki naj bi bila zadnja v ciklu "Človeka vsekdar", in ga med ohranjenimi deli ni, je v dnevniku zapisal: "Pa dajte - trgajte te preproste besede, če Vas je volja. Jaz vem, da so meni bile v utehu vsa leta, mojim in drugim tudi, čeprav morda ne ustrezajo vašim visokim zahtevam ...". Svojo poezijo je označil kot narodnobudniško. Pospešeno se je pripravljal na svoj odhod iz Vidma, "Kakor po prvi vojni iz Ljub. v Gor. ... tudi če ni varno." Urejal je svoje pisateljske zapiske in izrezke, "... morje spominov ..., vezal svežnje knjig, se vtapljal v papirju, papirju, papirju ... Koliko tiskanih misli, a ni mogoče nikoli več do njih - ker ni časa."

V zadnjih videmskih dneh je za "Glas mladih" napisal še dve črtici, "Najhujše" (prvotno "Veliko začudenje") ter "Kača in zmaj". Obe sta tam objavljeni.

Za dan odhoda je določil veliki petek 19. aprila 1946, "Iz Vidma v Gorico - stalno. Dan vstajenja in rešitve - že na veliki petek ... Lepo razpoloženje, dobre slutnje ... opoldne naglo slovo od vseh ... Konec it. ujetništva in deportacije (1923-1946). Ušli asimilaciji", kar kaže njegov nacionalni ponos, moralno zadoščenje in življenjski optimizem. Bili so to občutki srečnega povratnika.

V rokopisu je ohranjen rokopis o izletu v Vrtojbo, "... Štandrež na dlani, ... Kras valovit ... Griči skrbno obdelani ... - vsa skleda polna sonca", z naslovom "Med zvonikoma" in pozneje "Dno in robovi". Med objavljenimi deli te proze ni.

Sestavil je 10 napisov za nagrobno ploščo Jožetu Srebrniču, solkanskemu kmetu in komunističnemu poslancu rimskega parlamenta, ki ga je fašistični rezim interniral na otokih Ponza, Ustica in Lipari za dolgih 17 let. Med eno konfinacijo in drugo je l. 1929 zbežal v Jugoslavijo, ki ga pa je vrnila italijanskim oblastem. Med drugo vojno se je priključil OF in je na poti na partizansko konferenco utonil pri prehodu čez Sočo julija 1944. Ob pokopu v rodnem Solkanu mu je Budal posvetil sonet "Jože Srebrnič", ki je objavljen v "Soškem tedniku".

O monsignoru Trinku je napisal članek z naslovom "Ravna pot Ivana Trinka" in o Trinku je izšel tudi Zbornik, kjer so poleg goriških rojakov sodelovali se Oton Župančič, Fran S. Finžgar in Bratko Kreft. Uredila sta ga Andrej Budal in Josip Birsa. Budal je Trinku posvetil še sonet "Stražar z Matajurja" in napisal o njem več člankov za razne časopise. Tudi nesporazum ob izidu Zbornika je želel zgraditi Budal sam, v Gorici povedal Trinkovo negativno mnenje o Titovi Jugoslaviji in da je tudi beneški Slovenci ne marajo ter da so "... zborovali prefekt + nadškof + kvestor ... o njemu ... Italija uspela v raznarodovanju ... Nihče nam ne da Benečije ...", je zaključil prof. Budal.

Za gorisko Prosveto je sestavil predavanje o Maksimu Gorkem in v "Glasu

mladih" objavil članek "Ob 10-letnici smrti Maksima Gorkega".

Julija 1946 so začeli v Parizu odločati o usodi Julijanske krajine. Budal je bil skeptičen in razočaran, vrstile so se demonstracije proti tkim "francoski črti" (meja naj bi šla ob Soči do Gorice). "Kje bo Gorica? V Italiji ... Majhni uspehi v primeri z zahtevami ...". Resolucije za pariško konferenco je v francoščino prevajal Andrej Budal. Ko je postal član goriške delegacije, se je zapletlo že pri potnih listih, tako da so potovali v Pariz z jugoslovanskimi potnimi listi preko Prage. V letalu in na kratkem postanku v Pragi je nastala pesem "Ob Seni", ki je ohranjena v rokopisu. V Parizu je Bevk že povedal, da je Gorica izgubljena, Trst pa bo mednaroden. Pogovore s posameznimi udeleženkami mirovne konference je prof. Budal podrobno opisal in ohranil prikaz vsega truda, ki so ga vložili za rešitev tega tako bolečega poglavja slovenske zgodovine. Vsi obiski, intervencije, priporočila, zahteve in prošnje niso mogle spremeniti ničesar več. "Jugoslovani so bili tihi, pobiti - prav nikjer niso nič dosegli, obveljala je vsa franc. črta ...", je zapisal Budal. Po 4 tednih se je delegacija vrnila domov, prof. Budal pa je članek "La paix et les Slovènes" ("Mir in Slovenci", op. M. L.) objavil v pariškem časniku "Front national".

Ob začetku šolskega leta se je videmskemu ravnatelju zahvalil za povabilo za vrnitev na italijansko šolo, "... ne več v raznarodovanje", je zapisal in iz besed zavezniškega referenta za šolstvo v Trstu spoznal, da zanj mesta na slovenskih šolah v Trstu ali Gorici ne bo.

Doživljaje veličastnega sprejema jugoslovenske delegacije na Jesenicah, ko se je vračala iz Pariza s Kardeljem na čelu, je opisal v pesmi "Jesenška noč" in je objavljena v tržaških "Razgledih" l. 1946.

Ob 30-letnici italijanskega zavzetja Gorice leta 1916 so Italijani vdrli v Ljudski dom, kjer je uradoval Andrej Budal, na poti iz stavbe so ga napadli in je moral iskati zdravniško pomoč.

Prizadet ob zasedbi Ljudskega doma v Gorici in zaradi požiganja slovenskih knjig na mestnem smetišču, je naslovil na slovenske pisatelje, zbrane na kongresu v Beogradu pismo z naslovom "Pogorišče slovenske knjige ob Soči". Še mnogo pesmi in proze s politično vsebino je nastalo v tem letu, večina ni bila objavljena, nekaj je ohranjenih rokopisov, nekaj le naslovov, nekaj pa so objavili "Soški tednik", "Primorski dnevnik" in "Razgledi", kjer je odslej objavljala tudi številne življenjepise, literarne ocene in tudi nekaj proze.

Leto je zaključil s stavkom: "Mirovno leto brez miru. Francoska črta straši in grozi ...".

1947

Letnik dnevnikov 1947 vsebuje največ naslovov napisanih, objavljenih, neobjavljenih ali tudi samo zasnovanih del; 169 jih je, od tega je 6 prevodov. Omenila bi le prevod češke mladinske knjige Vladimira Mazaleka "Mourek", v prevodu "Murek", o mačjem paglavčku, ki je izšel v Trstu pri "Gregorčičevi založbi" leta 1947.

Vse več je bilo literarnih del, avtorjev in obletnic iz slovenske in svetovne literature, s katerimi so želeli tržaški "Razgledi" (R) seznanjati svoje bralce. Za-

čeli so tako polniti vrzeli, ki so nastale v dolgih letih fašistične oblasti na Primorskem. Uredniški odbor, v katerem sta bila poleg Franceta Bevka še Andrej Budal in Vladimir Bartol, naj bi vzporedno z objavo leposlovnih del skrbel še za vrsto biografij, ocen, poročil in belezk, ki so jih žeeli čimprej pripraviti, in k temu delu pritegniti še druge primorske sotrudnike.

Prof. Budal se je udejstvoval na najrazličnejših področjih obnovljenega slovenskega kulturnega in političnega življenja, pripravljal je predavanja, sodeloval na literarnih večerih in seznanjal ljudi tudi s političnim položajem. Z Bevkom sta skepsično pretresala razvoj dogodkov. Kako bo s Slovenci v Italiji, "... ali bo Jugoslavija podpisala francosko črto, ... čigava bo Gorica? ... Ali še veljajo navodila, da nihče ne sme stran?" Vprašanje je bilo aktualno tudi za prof. Budala, ali ostati v Gorici, ali oditi v Trst ali v Jugoslavijo. Sklenil je počakati z drugimi. Po grenkih izkušnjah iz leta 1918 je spet miril, "... ostati, francoska črta bo ... Treba to prenašati, da je le večina Primorske osvobojena. Nova Italija bo morda drugačna ... A nekatere obveznosti mora prevzeti, da bo spostovala manjsine ... Zdaj bo imela spet priliko pokazati, kako to zna ... Rusija podpisala mirovno pogodbo po franc. črti - ali naj štandreski partizani ravnajo drugače ... - zdaj je pogodba podpisana, treba jo je priznati ...". Pojasnjeval je še, da v Parizu "... niso marali slišati nič s slovansko strani, ... delegacije niso sprejemale sestankov z goriško ali tržaško delegacijo ...". To snov je Budal uporabil v pesmih "Iz dna" in "Meje", ki sta ohranjeni v rokopisu.

Gorica je ponovno pripadla Italiji, goriški PNOO se je razformiral in prof. Budal je bil dodeljen tržaški Slovenski prosvetni zvezi (SPZ). Vse te okoliščine so odmevale v tedaj nastalem delu "Trikrat v kotu" s pojasnilom v oklepaju "... pred vojno, pod fašizmom, po zmagi", ki pa je ostalo neobjavljeno.

Spomlad i. 1947 je uradna Italija prof. Budala še dodatno prizadela; ravnateljstvo šole iz Vidma, kjer je služboval v letih 1923-1945, mu je sporočilo, da je samovoljno zapustil službeno mesto in je zato izgubil pravico do pokojnine kot profesor v Italiji in prej v Avstriji. Dejstva ni komentiral; z vsemi silami se je posvetil novi službi. Ko jo je nastopil v Trstu, je bila njegova politična vloga zaključena in posvetil se je pisanku člankov s politično in nacionalno vsebino, vmes pa so nastajala manjša izvirna literarna dela. Tak članek je bil npr. "Goriški, beneški, rezijski in trbiški Slovenci pričakujejo od Italije, da jih 2700-letna kultura ne bi ponovno razočarala", ki je bil objavljen v Pdk-u s skrajšanim naslovom "Slovenci pričakujejo od Italije ...". Napisal je tudi spomenico svetovni javnosti o novem kulturnem domu in za streho za slovenske kulturne institucije, posebno za Slovensko narodno gledališče (SNG), v zameno za tržaški Narodni dom, ki je bil požgan julija 1920. V sezoni 1947/48 je prof. Budal sprejel mesto upravnika SNG v Trstu, čeprav bi bil, po lastni izjavi, rajši deloval na šolskem področju.

Ko je julija 1947 v Gorici prenehal izhajati "Soški tednik" in so ustanovili novega z imenom "Soča", je Andrej Budal postal njegov redni dopisnik.

V tem času je napisal izvirno delo "Dvakrat do Nadiže" in ga objavil v R, kakor tudi nekaj pesmi v Pdk-u, saj je hotel ostati tudi v svetu literature in ne samo politike, ki ga je že itak preveč pritegnila. Razdvojen v nihanju med Trstom in Gorico si je v dnevniku priznal, da je zarj ponoči le "... mučno bedenje,

razmišljanje o mirovni pogodbi ... do jutra. Težki dnevi, še težje noči ...".

Načelno naj bi vsak ostal na domači zemlji, tudi Budal v Gorici, a tu bi bila lahko ogrožena njegova eksistenza. Slovenske ustanove so sklenile preskrbeti prof. Budalu v Trstu stanovanje in pisarno, saj je dotedaj korekture za "Razglede" često vršil kar v parku ali na vlaku. V Gorici je imel zasilen dom, v Trstu pa še tega ne.

Ko je postal upravnik SNG, saj službe na slovenskih solah ni dobil, je v dnevnik zapisal: "... uprava nar. gledališča je le stopnica za Trst, razgledišče med državami, odtrganje od Gorice, pot do Ljub. in v slovanski svet; zdaj lahko povejo: Abd. stalno v Trstu ...".

Z goriško delegacijo je tudi potoval v Rim in sestavil dvojezično spomenico o novih nasiljih ob ponovni italijanski zasedbi Gorice, v literaturi je to povedal v črtici "Še kapljico", s pojasnilom "o Rimu".

Goriško "Sočo" so zaradi pisanka o nasilju in dogodkih s tem v zvezi preposedali, njen ponovni izid so ovirali tudi zaveznički tiskalci, saj je potem na Reki, a kmalu spet v Gorici v tiskarni Lukežič. Glavni urednik je postal Damir Feigel.

Mnogo Budalovih člankov je objavil Gledališki list SNG v Trstu.

Prof. Budal je bil tudi član goriško-beneške delegacije pri videmskem prefektu zaradi raznarodovalnih metod v Beneški Sloveniji; zahtevali so predvsem slovenske sole. Prefekt je obljubil izboljšanje, a koliko, je vidno še danes.

Decembra 1947 se je Andrej Budal z družino preselil v Trst, skrbel še naprej za R in kot novi upravnik SNG napisal otvoritveni govor ter ga prečital v koprskem gledališču.

1948-1960

V letih 1948-1960 je prof. Budal deloval v Trstu pri Slovensko-hrvatski prosvetni zvezi (SHPZ) najprej kot njen podpredsednik, nato pa predsednik prenovljene Slovenske prosvetne zveze (SPZ) v letih 1950-1960, postal je upravnik Slovenskega narodnega gledališča (SNG) in deloval še v mnogih odborih. Zato so dnevni teh let večinoma zapiski z najrazličnejšimi seji, srečanj, pogovorov, intervencij in drugih javnih nastopov, ko pa je našel le malo prostega časa, je tudi pisal: za tržaške "Razglede" (R), "Primorski dnevnik" (Pdk), Gledališki list SNG, za "Gregorčičeve založbe" in njen "Koledar", za "Koledar Osvobodilne fronte" oziroma pozneje "Jadranski kaledar", za Radio Trst, za "Ljudski tednik", za "Zbornik SNG" v Trstu, za "Glas mladih", za goriško "Sočo" in še kam drugam.

Deloval je v umetniškem svetu gledališča, često sodeloval pri bralnih vajah, sodeloval v Odseku za znanost in umetnost, na občnih zborih, proslavah, kongresih književnikov in tudi veliko potoval, v Ljubljano, Koper, Gorico, Maribor pa tudi Sarajevo, Novi Sad, Zagreb, Beograd itd. Zopet je našel stik s svojimi literarnimi prijatelji, pisal npr. o Župančičevi 70-letnici (1948), o Feigovi 70-letnici (1949), o Bevkovi 60-letnici (1950), predaval o Srečku Kosovelu (1950) in Gradniku (1953), sestavil članek o Prežihovem Vorancu (1950), o Finžgarju (1951), spremjal pa je tudi na zadnji poti Otona Župančiča (1949), mons. Trinka (1954) in Damira Feigla (1959). Njegovo pero seveda ni moglo mimo političnih vprašanj in dogodkov, ki so močno posegli v življenje Slovencev na Tržaškem in

Goriškem ter v Slovenski Benečiji, tako ob volitvah, ob resoluciji Informbiroja 1. 1948 in ob političnem sporu Tito - Stalin, ob boju za obstoj SNG; pisal je pri zadeto in pogosto o slovenskem nacionalnem vprašanju na tem ozemlju in obstoju Slovencev sploh, poleg tega pa je nizal podatke o svojih prošnjah in pritožbah na lokalne in rimske oblasti zaradi svojega odpusta, zavrnitev prošnje za profesorsko mesto oziroma za pravico do stalne namestitve in pokojnine. Potoval je celo v Rim, a brez uspeha. L. 1958 je bil tozadenvno tudi pri dr. Čermelju v Ljubljani in ugotovila sta: "Ni zakona, dasi je zakon, ki veli, naj bo zakon." (29. 12. 1958).

L. 1959 je prof. Budal dobil iz Ljubljane sporočilo o priznavalnini za vse požrtovalno delo, ki ga je tako nesebično vršil med Slovenci na Primorskem skozi vse svoje življenje (10. 12. 1959). V začetku leta 1960 pa je le dobil od italijanskih šolskih oblasti imenovanje v posebni prehodni stalež, saj je od leta 1954 dalje poučeval na slovenskih šolah v Trstu, najprej kot nadomestni profesor (suplent) za 1 mesec, nato na nižji in kasneje na višji gimnaziji kot poverjeni profesor za slovenščino, zgodovino in zemljepis. L. 1960 je bil upokojen kot profesor (dopolnil je bil namreč 70 let) in začel prositi tudi za priznanje let od 1915-1946.

Zaradi zdravja je prekinil aktivno delo pri SPZ in SNG.

Kljud javnemu delovanju je v teh letih vedno našel čas za svoje literarno delo, pisal je npr. novele za natečaj, snoval "Zemlja, zemljica", pisal o Prešernu in zgodnjih Slovencih, snoval "Tinče in Tonče", pisal o usodi Bevkovih knjig pod fašizmom, snoval "Otočic", leta 1952 spisal "... 2 strani o Trinku za Koledar "Vrh gore hrast" ...", sestavil članek "O narodnem in domovinskem čustvovanju v slovenskem slovstvu v preteklem stoletju (Jenko, Gregorčič, Askerc)", spet snoval "Nasveti" v velikem okviru, vse goriško dogajanje iz dijaških let in dalje ... prve ljubezni ob Soči, borbe na Rojicah, pod češnjami ... Sonce, polja ... profesorji, zavod ... slasti ... vas in mesto ... Lahi kot pritiklina. Pridige. Matura, profesorji ... - Velika slika ... Rusjan na Rojah ..." ali pa "Pogovor s kamni" raznih oblik in barv, "... Kako nastali ..." ter "Odmevi in odsevi ...", 4 kitice "Ljudje", članek o Bevku in se mnogo drugih del, ki jih vseh zaradi velikega števila tu ne morem našteti.

Leto 1960 je zaključil z ugotovitvijo, da je bilo "... razgibano ... Nasilje pojmlje, a bukne tu in tam ... Tehnika napreduje ... Prebivalstvo narašča, pomembnost posameznika upada ... Velike so nedoslednosti v politiki, mnogo je samovolje. Vloga malih narodov sredi velikih? Civilizacija ne pozna zastoja. Dalje, dalje ...".

1961-1970

Ko je profesor Budal stopil v svoj zasluzeni pokoj, se je spet bolj posvetil ustvarjanju, kolikor so mu pač dopuščala leta in rahlo načeto zdravje. Mnogo preveč časa in energij je porabil za prošnje in pota, da bi si priboril pravico do pokojnine, še vedno pa je pomagal po svojih močeh pri SKGZ v Trstu in Gorici pa tudi v Čedadu, kjer so npr. "Sedeli pod Trinkovo sliko" in pretresali probleme te narodnoobrambne organizacije (8. 10. 1961). Vendar je tudi to počasi opuščal in se posvetil vse bolj politični publicistiki in odgovorom ter razglabljanjem o aktualnih vprašanjih, zlasti pa o nacionalnem vprašanju.

V letu 1961 je snoval delo "Na mostu", kasneje "Stoletnica in stoletje" in obširnejši spis "Skozi tokove", ki ga je omenjal še naslednja tri leta, da je pisal 7. in 8. poglavje, po letu 1964 pa nič več. Pač pa je o "Razpravah in gradivu" Instituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani, ki ga je skrbno preučil, sestavil poročilo in ga poslal ljubljanskim "Našim razgledom" (NR) leta 1966; pisal je o Jušu Kozaku, ki naj bi v naslednjem letu praznoval svojo 70-letnico, omenil je "... razpoloženje za sonete "Trenutki" "in prošnjo Alojza Gradnika za spis o Leopardiju. Pripravil je sestavek "O značilnostih v književnem snovanju zahodnih Slovencev" in ga javil Dragu Šegi ter Dušanu Pirjevcu, v Pdk so želeli nekaj njegovih spominov na Finžgarja, snoval je npr. "Prizor za bogove" ali "Med bogovi" itd. Spisal je tudi svojo vprašalno polož za Filozofsko fakulteto v Ljubljani.

V letu 1963 je svojim standreškim rojakom ob 100-letnici domače Čitalnice napisal himno "V goriški poljani" in s seje SKGZ je omenil sklep, da se "Izdajo ... Trinkova dela v slov., zbere Budal".

Poleg zbiranja gradiva o Trinku se je v letu 1963 lotil prevajanja nekaterih del italijanskega renesančnega filozofa Giordana Bruna. Po knjigi Giordano Bruno - Tommaso Campanella in v dogovoru s Slovensko matico je prevedel izbor Brunovih spisov, ki je tudi ohranjen v rokopisu. (Oba omenjena filozofa sta bila sprva dominikanska meniha. Prvi je postal materialist in svobodomislec in je oznanjal neskončnost narave, čemur je bil blizu tudi Andrej Budal. Po sodbi Inkvizicije je bil v Rimu l. 1600 sezgan na grmadi. Drugi je bil zaprt 27 let, pisal o idealni družbeni ureditvi v delu "Civitas solis" /"Sončna država"/, hlinil norost in umrl v Parizu ob slavnostih.)

Budal je prevajanje prekinil, ko je pisal govor za proslavo 60-letnice Vladimira Bartola, ki se je tržaški pisatelj zaradi birokratskih zapletov sam ni mogel udeležiti. Dva članka o njem sta izšla v tržaškem Pdk-u in ljubljanskih NR.

Slovenska matica je sicer želela še več prevodov iz del Giordana Bruna, a tega prof. Budal ni več dovršil, "čas se drobi, pero rjaví", je zapisal. Napisal je še nekaj člankov in pesmi, a z vso vnemo se je lotil zbiranja Trinkovih spisov za knjigo. Največje Budalovo delo v naslednjem, 1964. letu, je bil izid knjige "Ivan Trinko - Spisi", ki je izšla ob 10-letnici pisateljeve smrti. Trinko je ustvarjal in objavljal od leta 1883 dalje in Budal omenja LZ, DiS, "Mladiko", "Jadranski almanah" in na koncu knjige je objavil tudi njegovo oporoko iz l. 1950.

"Ljudstvo moje dragó!"

Tebi sem živel. Tebe so spremljale moje skrbi in za Te je tuklo moje srce. S Teboj sem delil lepe in bridke dneve in Tvoja usoda je bila moja usoda ... Ljudstvo moje! ... Zdaj in v bodoče ljubi svojo zemljo in ohrani vero svojih očetov ...".

O mons. Trinku je imel tudi predavanje v Trstu.

V tem letu in še kasneje je mnogo razmišljal o verah in bogovih; za "Jadranski koledar" (1965) je napisal članek "Domovine", v Pdk pisal o kongresu Zveze književnikov Jugoslavije in prav tam objavil tudi nekrolog "Ob krsti Juša Kozaka", ki mu ga je ob grobu tudi prečital.

Pripravljal je članek o "Slovenščini v Italiji med obema vojnoma", a ga žal ni dokončal, in zapisoval svoja razmišljanja ter spomine, tako npr. na tržaški Narodni dom, ko je hodil mimo: "Pred Balkanom ... gledal debele, ožgane zidove ... zdaj hotel ... vse jemljejo Slovencem, kakor v Gorici Trg. dom ... Silne divjosti, požiranje, poniževanje, zatiranje ... sadistično ... zublji spominov. Zdaj atrij hotela ...".

Še eno večje delo je prišlo v letu 1966 izpod Budalovega peresa. Za založbo Obzorja v Mariboru je pripravil izbor svojih spisov in razprav od l. 1948 dalje in mu dal naslov "Odmevi z roba". Poleg Uvodne besede obsegajo razprave, članke in poročila, skupno 85 prispevkov. V tem letu je med drugim govoril in pisal se o gledališču, o beneških Slovencih, o manjšinah, o svetovnih nazorih, o čemer je imel v Trstu predavanje v Slovenskem klubu in razmišljal še leta 1968, o Askerčevi epiki in zbiral snov za študijo k romanu Ignazia Siloneja "Seme pod snegom", ki je leta 1966 izšel v zbirki "Sto romanov" pri Cankarjevi založbi v Ljubljani.

V letu 1967 se je ob smrti Alojza Gradnika oddolžil njegovemu spominu z nekrologom, ki mu ga je prečital na pogrebu v Medani, saj sta bila dijaka na istih goriških šolah. Izvleček govora je objavil Pdk. Prav tako je govoril ob grobu rojaka Vladimira Bartola, ki je umrl v Ljubljani.

Iz tega leta pa želim posebej omeniti Budalovo "Sporocilo", ki sicer ni zapisano v dnevniku, pač pa mi je eno kopijo ljubeznivo poklonila pisateljeva hčerka Breda; želim zapisati stavke, ki so namenjeni nam vsem:

"Življenje ja za živa bitja najvažnejša zadeva ... Verstva so človeška ugibanja.

Ker izhajajo verstva iz domišljije, so oplajala razne umetnosti in s tem občeločeško kulturo. Nastajala so umetniška dela v slovstvu, slikarstvu, kiparstvu, stavbarstvu in glasbi.

Današnje napredne znanosti nadaljujejo človeške napore za izboljšanje človeških usod. Človeštvo je ... napredovalo, napreduje in bo napredovalo v miroljubnem prizadovanju za blagor vseh. ... Z vsem svojim mišljenjem in čustvovanjem želim da bi se.

Želim preprost in skromen pogreb s kakšnim slovenskim trakom.

Bogastev in zakladov nimam.

Žive naj vsi narodi - tudi slovenski!"

Poleg tega sporočila sta v pisateljevi zapuščini še dve oporoki, ki pa sta iz leta 1960, a ju zaradi povezanosti navajam tukaj. Med drugim piše:

"Kot pripadnik človeštva, slovanskega plemena in slovenskega naroda verujem v boljše usode človeštva ..., v sile duhovnih in gmotnih dobrin. Svet se bo dal ... v znamenuju bratstva med narodi in prijateljskega sožitja med njimi mnogo bolje urediti kakor do zdaj ..."

"Želim, da bi sporazumevanje med narodi in državami tako napredovalo, da bi ... ne prihajalo do oboroženih in krvavih obračunavanj, kakršna so se odigravala v dobi mojega življenja v dveh svetovnih vojnah. Želim, da bi se zlo in sovraščvo ... polagoma uneslo in bi se celine spremenile v znosno bivališče razumnih bitij.

Želim, da bi se ublažila in polagoma izginila politična, gospodarska in verska nasprotja, ki so bila do zdaj glavni izvor brezumnih vojn in nesmiselnega uničevanja."

Druga oporoka iz l. 1960 nosi naslov "Moje zadnje želje" in je zasebnega značaja.

Vrsta meditacij, spoznanj in ugotovitev kaže, da sta bila osrednja predmeta Budalovih razmišljajev vedno človek, narava in življenje.

Iz leta 1969 je ostal neobjavljen članek "Slovstvo na Primorskem po letu 1848" in še več razprav z nacionalno tematiko. Ta letnik zapiskov je zadnji popolni snopič Budalovih dnevnikov, priložen pa jim je neobjavljeni prispevek na listku in nosi pomemben naslov "Materinščina".

Omenjeni stavki razlagajo to, čemur je prof. Budal služil vse življenje: "" Saj hodim, hodim res za njo kakor meglica za vodo" pravi v nar. pesmi slov. fant o ljubici, ki ga ne mara. Taka ljubica je bila zame slovenščina - pa ne da me ne bi marala, oba sva se imela rada že od rojstva, a drugi so naju radi pehali narazen ... Nekdanja Avstrija ... si je postavljala za svoje sveto poslanstvo, da ponemci vso Slov. Primorje, ... ustanovila nemško gimnazijo v Gorici in Trstu, v Gorici tudi nem. vadnico za lov na slov. otroke ... Ko je ... Gorica prišla pod It., je slovenščini se trša predla, ker je ta hotela vse poitalijanci, ... vse porimljani ...".

Pisal je še "O slovenski skupnosti", ohranjen je tipkopis "Ob stoletnici slovenskih Čitalnic na Goriškem" in o slovenskem vprašanju "Usoda Slovencev, razlogi za upe, razlogi za malodušje", česar pa dotlej ni nikoli poznal, kar kaže na usihanje njegovih moči.

Za "Jadranski koledar" je napisal članek o bližajoči se Bevkovi 80-letnici, ob njegovi, Budalovi 80-letnici pa so se ga spomnili s priložnostno zahvalo v Pdk-u njegovi nekdanji tolminski učenci: "... Vaše delo v Tolminu je bilo kratko. Za nas pa, ki smo bili takrat mladi, ... je pomenilo zelo mnogo ... Bodočnost ... ni obetala nič dobrega. Bila je grozeča ... Kadarkoli smo se v življenju srečevali, nam je bil ... spomin na tolminskaleta tako lep in drag. Sredi teh zlatih spominov je vaša podoba, dragi profesor! ... Nasli ste tisto, ki smo jo najbolj potrebovali: besedo poguma, spodbude, prisege in zavezovanja ...".

Na proslavi svoje 80-letnice v Štandrežu je domačinom prečital svoj govor z naslovom "Dragi rojaki" (27. 11. 1969).

V letu 1970 je za tržaško slovensko radijsko postajo Trst A pripravil v ciklu oddaj o prevajjanju tujih literatur v slovenščino prispevek o Alessandru Manzoniju in njegovih "Zaročencih", ki je ohranjen tudi v tipkopisu.

Zadnje besede zadnjega dnevnika (15. 3. 1970), s katerim je svoje zapiske tudi zaključil, pa so posvečene tolkokrat in na toliko načinov opisani ženski, ki v nobenem objavljenem literarnem delu ni tako polno zaživelia in dobila tako vidnega mesta, kot ga je imela v njegovih dnevnikih.

Kratice

ZVU = Zavezniška vojaška uprava
 PNOO = Pokrajinski narodnoosvobodilni odbor
 SHPZ = Slovensko-hrvatska prosvetna zveza
 SNG = Slovensko narodno gledališče
 LZ (in Zv) = Ljubljanski zvon (in Zvon)
 KGM = Koledar Goriške Matice
 Kol. = Koledar
 SN = Slovenski narod
 DiS in DiSv = Dom in svet
 Kraljevina SHS = Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
 GM, G. M., G. mat., Gor. mat. = Goriška matica
 Živ in svet = Življenje in svet
 UEG = Unione Editoriale Goriziana
 OF = Osvobodilna fronta
 NOV = Narodnoosvobodilna vojska
 Pdk = Primorski dnevnik
 R = Razgledi (tržaški)
 Lj td = Ljudski tednik
 ONOO = Okrožni narodnoosvobodilni odbor
 SPZ = Slovenska prosvetna zveza
 NR = Naši razgledi

Opomba: Bralcem v vednost naj povem, da so vsi citati iz Budalovih dnevnikov navedeni dobesedno, brez popravkov, tudi z morebitnimi napakami, tujkami ali arhaizmi.

DOPISI MILKA BAMBIČA FRANCETU BEVKU

Marijan Brecelj

Posebno, še ne dovolj raziskano področje v preučevanju izdaj Goriške matice, je slikovna ali ilustrativna plat njenih publikacij. Tudi o tej tematiki je bilo že tu in tam kaj napisanega, vendar zaokrožene in izčrpne slike še nismo dobili. Pričujoča številka Goriškega letnika pa bo osvetlila marsikaj tudi na tem področju, zato naj naslednji prispevek doda vsaj en žarek, ki bo skupaj z drugimi pripomogel k razčiščevanju in pojasnjevanju tega vidika v publikacijah Goriške matice. Objava se seveda ne spušča v oznako ali oceno likovne vrednosti risb, ki jih prinaša. Obe, tako oznako kakor oceno, more bralec najti v monografiji "Milko Bambič 1905-1991" (1992), ki sta jo pripravila Marko Vuk in Valentina Verani.

Seveda je Matičine izdaje ilustrirala vrsta likovnih ustvarjalcev. Eden med njimi, ki sicer ni delal le za Goriško matico, ampak prav tako za Goriško Mohorjevo družbo in še za druge primorske založbe (npr. za Sigmo), je bil umetnik značilne in naravnost nezamenljive risbe - Milko Bambič. Če je svetu naših očetov in mater ter nas samih ostalo kaj likovnega zasidrano v spominu, so to bile Bambičeve ilustracije, in še posebej tiste, ki so pojasnjavale pravljične motive in grozljive prizore. Ene prvih takih Bambičevih realizacij so bile prav tiste, ki so se smejele ali jokale iz Prvih korakov (založila Tiskarna Edinost, Trst 1926) ali Kolačkov (Goriška Mohorjeva družba, 1926). Kdo bi pozabil ilustraciji Ceneta, ko ga uščipne rak, ali Cicibana, ki ga piči čebela? Z obema smo jokali, za oba smo se bali. Na vsak način pa so naši starši iz srca zaželeti takemu umetniku, da bi še dolgo ustvarjal v korist in tolažbo preizkušenega primorskega človeka.

Nekaj drobcev iz dobe, ko je Milko Bambič delal tudi za Goriško matico, se je ohranilo v njegovih dopisih, ki jih je pošiljal Bevku ob prilik, ko sta si izmenjaval misli in želje glede opreme in ilustracij knjig Goriške matice. In marsikaj, kar do danes še ni bilo znano, nam odkrivajo ti dopisi. Zraven tega pa so enkratni še za nekaj: Bambič bolj kot z besedo sporoča s svojo risbo! Saj gre za 11 dopisnic, od katerih vsaka prinaša risbo. Največkrat so to ilustracije umetnikovih želja in prošenj za honorar, ki ga največkrat ni in ni hotelo biti, vsaj ne v časovnem roku, ki si ga je umetnik želel. Včasih pa Bevku nakazuje, kakšne bodo ilustracije, ki jih pripravlja; včasih mu s sličico kaj vošči (za različne praznike). Vseskozi pa so risbe polne Bambičeve pregovorne lahkonosti v liniji in tudi prepredene s humorjem, ki umetnika ni zapustil tudi v najtežjih trenutkih.

Zaradi pomanjkljive in oprijemljive časovne dokumentacije na nekaj mestih ni bilo mogoče z natančnostjo določiti, za katero publikacijo je določeno slikovno gradivo Bambič Bevku kot avtorju ali uredniku pošiljal, ker ga, prvič, ne navaja podrobneje, drugič pa natančno ne vemo, za katero publikacijo v dopisu gre, ko je mogoče, da je ta izšla v letu, v katerem Bambič piše, lahko - in to največkrat - pa

sele v naslednjem koledarskem letu, ali pa celo - zaradi cenzure in neizdanih dovoljenj za tisk (saj se je vendar šlo v največ primerih za ilustracijo knjig za slovensko mladino, ki so jo Italijani hoteli čimprej poitalijančiti!) - tudi kakšno leto kasneje! Pač pa so risbe na dopisnicah same po sebi dovolj zgovorne. Besedilo na njih, ki je nanje rokopisno vneseno, prinašamo v celoti, čeprav ga vključujemo tu di besedilo clanka.

Glede vsebine dopisov je treba opozoriti, da zadnji trije nimajo direktne zveze z dejavnostjo Goriške matice, so pa izredno pomemben človeški dokument in poleg tega, da zapolnjujejo marsikatero vrzel v dosedanjem vedenju o življenjski poti Bambiča, razkrivajo marsikaj iz naše polpretekle zgodovine, zato je prav, da so objavljeni.

Glede jezikovne podobe pisem je treba pripomniti, da je v njih več jezikovnih, posebno pravopisnih nepravilnosti (interpunkcija!), vendar je treba imeti pred očmi, da so to več kot trenutni izlivi na papir, zraven tega še pisani velikokrat v socialnih in političnih okolnostih, ko je na prvem mestu le sporočilna vrednost napisanega, in še ta v obliki, ki je več kot - hčerka trenutka.

Zadnji dve pismi iz Trsta (1958 in 1965) bi zahtevali posebno obširen komentar, ker pa vsebinsko ne spadata v dobo Bambičevega sodelovanja pri Goriški matici in sta dovolj zgovorni sami po sebi, naj pričata s samima tekstoma!

1.

Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italija

[risba:] Iz odprte kartonske škatle, na pokrovu katere piše: "ŠENK" ZA G. F. BEVKA, prihaja lepa deklica v dolgem krilu, na katerem je napis: VESELO 1929.

2.

Dragi g. Bevk.

Najlepša hvala za umetniško karto. Moja momentana situacija je sicer tako kot zadaj označeno, toda upam, da bo prostora na mojem vratu še za eno roko. Do 15. XI. Vam gotovo odpošljem rokopis pa čez par dni.

Najlepše pozdrave M. Bambič

Besedilo na sprednji strani: Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italija

[risba:] Karikatura risarja (z Bambičevimi somatskimi potezami), ki sedi pri mizi in riše. Za hrptom stojita dve moški postavi: ena, močnejša, s cigaro v ustih in druga, manjša in obilnejša, z listnico pod pazduho. Obe tiščeta umetnika-Bambiča za vrat in ga davita, iz daljave pa naglo stopa še tretji-založnik s klobukom v roki; v oblaku na levi besedilo: Zapozneli založnik: "Joj, zakaj nima vrat[u] kot žirafa!"

Sličica jasno kaže, kako je bil Bambič z delom obložen, vendar Bevku zagotavlja, da bo ilustracije poslat do 15. novembra.

3.

Dragi g. Bevk!

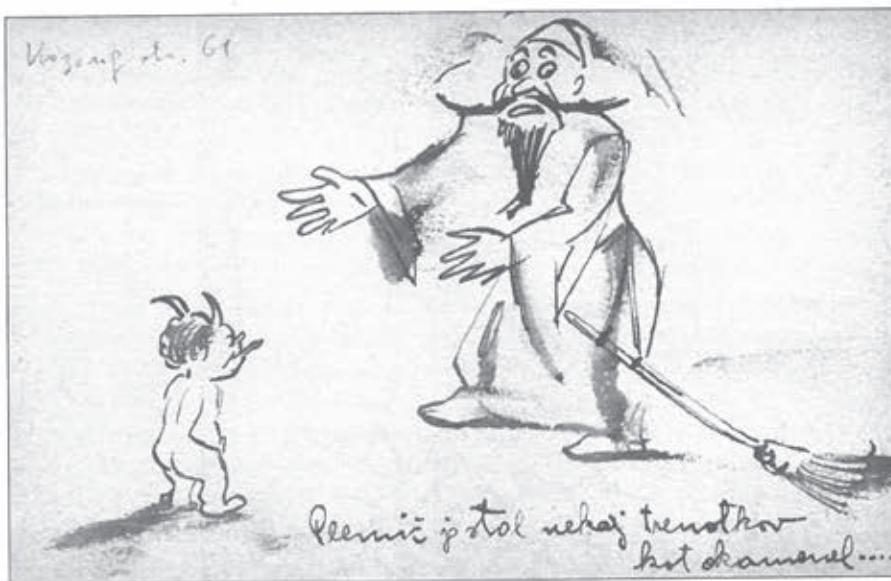
16.XI.32

Odpošiljam Vam rokopis. Nisem utegnil preje, ker imam navado držati rokopis dokler ne narišem ilustracije s svinčnikom. Včasih slika ne izпадa tako slikovito, kot si predstavljam pa moram zato iskati nov moment. Slik bo 30. Pošljem Vam jih v soboto. Hvala za lepo karto; odzadaj ekzempel ilustracije.

Pozdrav Bambič.

Besedilo na sprednji strani: Naslov na dopisnici: Cenjen g. / France Bevk / Via Salcano, / Gorizia / Italija

[risba:] Moška postava z dolgimi brki in brado ter z metlo ob strani, pred njim pa gol fantek, ki kaže jezik in ima na glavi dva rožička. Besedilo pod risbo: "Plemič je stal nekaj trenotkov kot okamenel...". Risba je bila ena izmed skic za Bevkovo pripovedko Kozorog, ki jo je izdala založba "Sigma" v Gorici, dokaz za to je stavek na 61. strani knjige, ki se glasi: "Plemič je postal nekaj trenutkov kot okamenel...". V knjigi je res objavljenih 30 risb, kakor stoji v pričujoči Bambicevi napovedi.

4.

Obilo sreče in uspeha v novem letu Vam želi

Vaš

Bambič

Naslov na dopisnici: C.g. / France Bevk / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italija

Besedilo pod risbo:

[risba:] Naslonjena na poseben pisalni stroj (pod katerim se z enega valja odvija, na drugega pa navaja popisana pola papirja), ki spominja na nekdanje kovinske blagajne v trgovinah, ki ima na podlagi napis: MANUSKRIFT MASCHINE D.R.P. / D.R.P., sloni doprsna postava zamišljenega dečka z razkuštranimi lasmi in pisalom v roki. Okrog njega operutene vreče z oznakami za dolarje, ki jih deček sanja. Pomen ni prav jasen, vendar je moč sklepati, da je Bambič hotel pokazati Bevka v podobi zasanjanega dečka oz. mladega kralja (na glavi ima krono), ki nezadržno kot stroj bruha iz sebe rokopise.

5.

Dragi gospod Bevk!

Ljubljana 12.7.33.

Oprostite, da se tako pozno oglašam. Se bi že preje pa nisem mogel tako hitro izvršiti naročenih risb. Zato sem se pa sedaj malo bolj potrudil in nisem delal z ozirom na honorar. Radi tega, ker so risbe izdelane z rdečo kredo res lepe, bi jih bilo škoda, ako bi se izgubile. Pa sem mislil, da bi bilo dobro če jih Vam poklonim oz. da Vas pooblastim, da jih lahko dobite od založnika, ker se po uredništvih take stvari itak po navadi porazgube. Vi jih pa lahko nalepite na kartone in spravite v mapo in en dan ali drugi, ko bom jaz bolj slaven kot pa sem sedaj, jih boste lahko dal na stara leta za doto kaki lepi gospodični. Toda radi tega mi ni treba želeti, da bi kaj kmalu se stegnil radi posthumne glorie! Risbe za reprodukcijo na enak način sem že delal in so jako lepo uspele.

Torej še enkrat oprostite moji zamudi in oglasite se še kaj. Sicer pa ne vem naj bi se li poboljšal, ko mi pa tako lepe karte pišete, da se že kar izplača zamujat. Za Vas prilagam lepe pozdrave za tiskarno pa račun.

Bambič

Pismo. Tipkopis. Kuverta ni obranjena.

6.

[Na sprednji strani:]

Dragi g. Bevk!

Sanjalo se mi je, da je Miklavž prinesel pismo z onimi 100 din od "Dediča".
Mogoče mi jih pa res prinese Božiček.

Z lepimi pozdravi do praznikov

Vaš

Bambič

C. v Rožno dolino, 36

Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / scrittore / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italia

[risba:] Upodobitev 'sanj'? Milka Bambiča: prizor spominja na jaslice: v jaslih leži Milko Bambič kot Ježušček (nad glavo ima sij), iz oblačka na levi se očrtuje Miklavž, z brado, mitro in škofovsko palico, v roki pa drži zapečeteno pismo. V ozadju sta se dve figuri: ena ponazarja kmečko ženico, druga, moška, pa starega očanca s potezami sv. Jožefa (v levici drži lilio). Obe postavi (ženska, ki je nekakšna nadomestna figura za Marijo, in moška, ki predstavlja Jožef) nosita v rokah vsaka svoj zavitek. Polkrožna napisa okrog sijev, ki ju obdajata, pa povesta jasno, za koga gre: GAZDARICA, OŠTIR. Pripis seveda vse pojasni. Slikar je hotel Bevkovo povedati, da prihaja Miklavž z denarnim nakazilom, da pa sta zraven in skrbno bdita nad Bambičem dva izterjevalca: gospodinja za hrano in oštrir za pijačo.

7.

Dragi g. Bevk!

Vse poslano sem dobil v redu pa sem mislil Vam poslati one risbe skupno z novoletnimi voščili pa bom moral delati še kak dan, da bo lepše. Odpošljem pravočasno. Torej počakajte.

Pozdrav

Bambič

Besedilo na sprednji strani: Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / scrittore / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italia

Besedilo pod risbo: Da bi Vam bilo novo prihodnje leto kot harmonika, dolgo ali kratko, toda polno dobrega razpoloženja in seveda tudi na dobrni bazi naj stoji.
To Vam želi

Bambič

[risba:] Nagajivi putto ali angelček, ki igra na harmoniko, stoji pa na šopu petih (5) bankovcev, po 1000 švicarskih frankov.

8.

All right! Hodoma pohod!

Kaj pa moj Kozorog? Morda je pa že mlade naredil, me bo jako veselilo, če jih
dobim kar 10.

Pozdrav

Bambič

Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italija

[risba:] V sredini je Bambič karikiral sebe kot delavca, ki vozi v samokolnici potrebščine za risarjevo
delo (sod tuša, zavoj finega papirja z označeno količino - 10 km!). Zraven pa krepko steklenico z
napisom na etiketi: Hofmanove kapljice). V ozadju sta v zmanjšanem merilu risani dve moški
postavi - po širokokrajinih klobukih in metuljkih sodeč likovna umetnika tudi sama - , ki v živah-
nem pogovoru komentirata Bambičeve izredno veselje, ko ima vse potrebščine za risanje v vecji
količini preskrbljene. Zanimivo, da Bambičeva glava rahlo spominja na Smrekarjevo karikaturo
Ottona Župančiča.

9.

Oprostite, da Vas malo podrezam; a drugi meneerezajo in Vi dajte pa naprej
podrezat, tako podrezat, da bo nekaj haska. Res, ga težko čakam. "Kozoroga"
tudi še nisem dobil. Ali naj pišem?

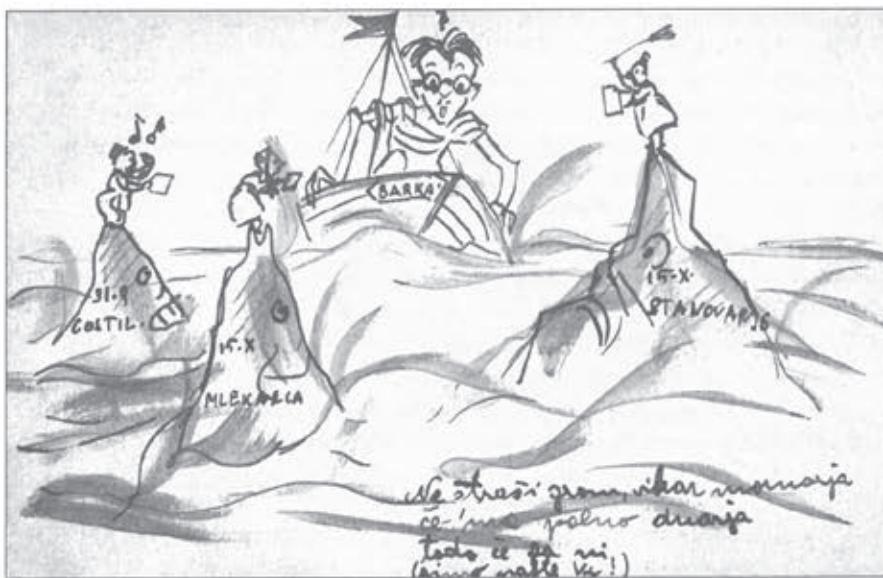
Pozdrav

Bambič

Naslov na dopisnici: C. g. / France Bevk / Via Salcano, 14 / Gorizia / Italija

Besedilo pod risbo: Ne straši grom, vihar mornarja
če 'ma polno dnarja,
toda če ga ni,
(rimo najte Vi!)

[risba:] Sredi razburkanega morja, na katerem plava barka s prestrašenim se Bambičem, se dviga troje glav velikih velikih rib (kitov ali morskih pošasti?), na kljunu / rilcu / gobcu
dvigajo iz morja dve ženski in eno moško postavo. Vse trije molijo prestrašenemu Bambiču list
papirja, ki dovolj jasno kaže, da gre za mesečni račun, ki bi ga moral poravnati: datum pa kažejo:
31.9. GOSTIL.[nicarju], 15.X. MLEKARCA in še 15.X. STANOVANJE. Spodaj pa so
poradirani verzi iz Prešerna: "Ne straši grom, vihar mornarja / če 'ma polno dnarja / toda če ga ni /
(rimo najte Vi!)". In iz ilustracije je jasno povedal, da je v denarni stiski, ker ne more poravnati
računov za hrano in stanovanje.

10.

23 / VIII / 3

Dragi g. Bevk!

Danes sem odposlal risbe. Malce pozno boste dejali. No, zato sem naredil 3 navrh, za zonto. Zamudil sem tudi zato, ker sem začel delati po formatu Grimovih pravljic, pozneje sem pa videl, da je širina poslanega teksta večja. Slike so jake, lepe, zato dajte si jih Vi vzeti, ker bi bilo škoda, da se zgubijo. Naslovno stran najtiskajo, če mogoče, rdeče na rmeno ali sivo podlago. Črno na rmeno bi tudi šlo. Honorar ne bo visok. $9 \times 60 = 540$ din. Zadnje sem dobil za 105 Lit 400 din. ostane 20 din skupaj zame 560 din. 500 din mi lahko pošljete v pismu onih 60 din pa v priliki, ko se bo zaokrožilo na 100. Torej upam, da bo vse v redu. Drugič, da ne bo komplikacije, dajte računat za izgotovitev 1 slike en dan in si na tem izracunate termin. Veste čim krajsi je rok, preje naredim. Ni treba imet preveč obzira do moje lenobe. Stvar je taka, da lažje delam takoj, ko preberem snov, kot pa potem, ko preteče gotov čas. Se priporočam za par eksemplarjev. Ali naj morda sam pišem?

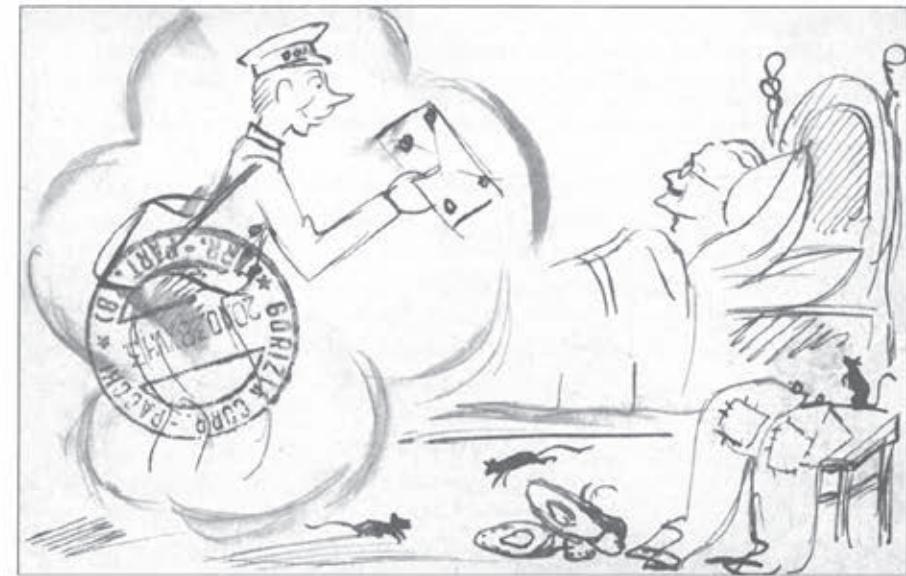
Želim Vam vse najbolje in
pozdravljam
Vaš Bambic

Naslov na dopisnici: Preg. Sig. / Francesco Bevk / Via Monte Santo, 26 / Gorizia / Italija
Prvotni zapis naslova prelepijen in na njem novi.

11.

Z lepimi pozdravi
Bambič
Kavarna Emona
blagajna
Ljubljana.

Naslov na dopisnici: C. S. / Bevk Francesco / scrittore / Via del Monte Santo, 26 / Gorizia / Italija
[risba:] Interje bohemške sobe: na postelji, okrog katere skačejo miši in ob kateri je stol, kamor je slikar odložil zakrpane hlače in pošvredane čevlje, leži Bambič z znacilnim profilom in očitno sanja; v oblaku prihaja poštar, v desnici mu prinaša zapečateno pismo.

12.

Ljubljana, 23.X. 38

Dragi g. Bevk

Ker sem v nekaki finančni krizi, sem tako svoboden ter Vas nadlegujem glede mojega honorarja. Jako bi mi ustregli, če bi mogli stvar čimpreje urediti, morda še ta mesec. Mislim namreč odpotovati. Moj naslov je sedaj: Kavarna Emona blagajna

Zlepimi pozdrav

Bambič

Naslov na dopisnici: C. g. / Bevk France / scrittore / Via Monte Santo, 26 / Gorizia / Italija

13.

Dragi gospod Bevk

Sporočam Vam da sem prečital rokopis in sem pripravljen Vam ga ilustrirati. Rad bi pa tako bi Vam bilo mogoče že malo pomisliti, da bi čim preje dobil honorar. Od svoje strani bom delo tudi čim preje končal in ga odpšal.

Zaenkrat Vas prav lepo pozdravlja

Bambic

22 / V / 40

Naslov na dopisnici: c. g. / Bevk France / Via Monte santo 26 II / Gorizia / Italija

[risba:] Bambič je v obliki karikature nariral sebe, kako zgrbljen in v siromašnih zakrpanih hlačah in
srajci, toda vedno z metuljčkom (?), sedi na trinožnem stolu, ob nizki mizici, natrpani s knjigami,
ki mu služijo za podstavek, in riše na polo papirja. V spodnjem delu mizice je steklenica, ob njej
napis POZOR.

14.

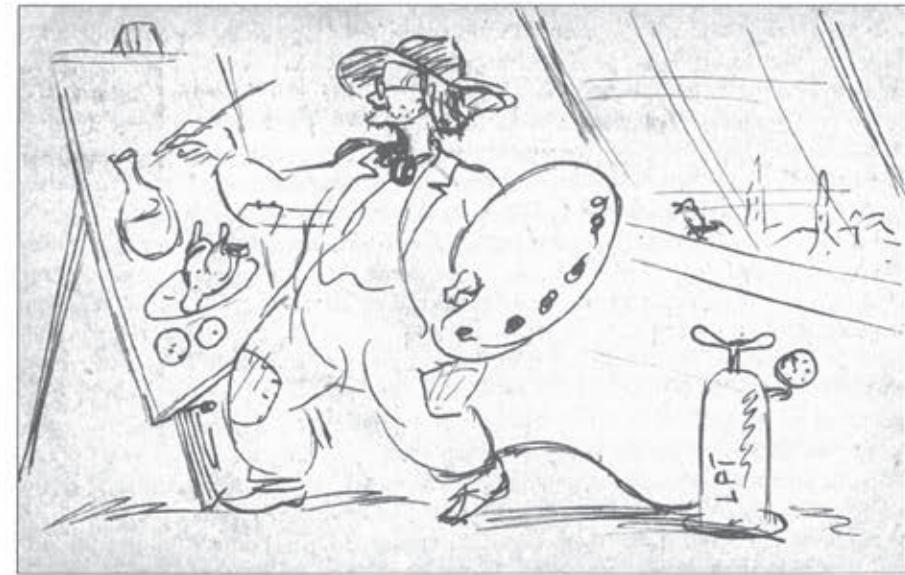
Cenjeni Gospod!

Prilagam Vam svoj naslov: M. B. Igriska ulica, 3 / VI. Torcej jako visoko nad
ljubljansko meglo. Mislit sem na Miklavža....

Se priporočam s pozdravi.

Bambič

Naslov na dopisnici: C.g. / Bevk Francesco / scrittore / Via del Monte Santo, 26 / Gorizia / Italia
[risba:] umetnik - vedno z obraznimi potezami Bambiča - sredi mestne mansarde, z velikim poševnim
oknom (nanj je sedla drobna ptička), skozi katerega se vidijo obrisi dveh cerkevnih stolpov in
strehe hiš. Slikar s širokokrajnim, za bohemse umetnike tipičnim klobukom in s širokimi zakr-
panimi hlačami ter jopičem stoji pred slikarskim stojalom, v levici drži paleto z barvami in na
napeto platno slika: steklenico vina, pečeno piško na pladnju in še kaj. Na levo nogo ima na deljsi
cevi privezano jeklenko z manometrom in izpisanim tremi črkami: L.P.T.

15.

Dragi tovariš!

Trst, 28. marca 1958

Predvsem sprejmi najlepše pozdrave, potem pa oprosti za nadlego, ki Ti jo pripravljam. Toda predno se obrnem na tov. Tita, bi Te prosil za prijaznost poskusiti poravnati spodnjo zadevo, tako da bi prepričal Ljubljanske tovarise povprašati tukajšnjo Gospodarsko - kulturno zvezo za njeno mnenje o meni kot kulturnem delavec, ter ali naj se mi izplača polna odškodnina za mojo, v Ljubljani uničeno delavnico.

Gotovo se še spominjaš, da sem Te 1946 naprosil rešiti reči iz moje slikarske delavnice, ki je bila 26. XII. 1945 leta na lahkomislen, da ne rečem brezvesten, način zaplenjenia kot kolaboracionistu, pobeglem v Trst v angleško službo. Ti pa veš, da sem bil tedaj nameščen pri ONOO, kot tudi veš, da sem razen tega povsod pomagal, kjer je bilo treba. Ker je do sodnjske [!] rehabilitacije trajalo precej časa, ni bilo potem najti ničesar več. Mojo odškodninsko zahtevo 300.000 lir pa so znižali na 30.000 din, ki jih seve nisem hotel sprejeti. Potem so mi obljubljali izplačevati zahtevano v Trstu v obliki kulturne podpore, pa radi pomanjkanja lir ni bilo iz tega ničesar. Sedaj pa, ko je ta razlog odpadel, sem ponovno načel zadevo in pred nedavnim je Božidar Jakac v ocenjevalni komisiji, zahteval, da se mi izplača preskromna odškodnina 300.000 lir. Videz pa je, da bi mi hoteli plačati le to, kar se je popisalo 1.V.1946. torej pet mesecov po zaplembi, in to istega dne (kar navajam Tebi kot pisatelju, ki izključuje romantična naključja), ko je Ljudski Tednik objavil moj članek "Sl. umetniki v narodno-osvobodilni borbi".

Ker bi mi sedaj hoteli plačati menda 100.000 din, sem se, da bi to nepoštenost preprečil, obrnil do Gospodarsko-kulturne zveze, ki je na podlagi predloženega življenjepisa in dokazov pripravljenih potegniti se za moje zahteve. Ne želijo pa poseči samozvalno v to zadevo, temveč bi radi, da se jih povpraša uradno za njih mnenje. Vedeti pa moraš, da boš tukaj težko našel poleg mene še nekoga, ki je toliko brezplačno delal in se dela da ohranimo naše pozicije. S tem, da sem že drugič žrtvoval po 100.000 lir honorarja sem omogočil, da imamo tudi Slovenci mnogobarvno ilustrirane solske knjige ("Mlado cvetje" in "Mavrica") in v vsaki preko 80 sliki, dočim bi lahko za ponujenih 30.000 lir, ki sem jih dobil, moral naredit samo 16 enobarvnih risb. Ravno tako sem par let zastonj risal v "Galeba", in sedaj dobivam 5000 lir od številke za delo vredno 20.000. Pomisliti moraš, da od kar je moj brat zgubil 48 leta delo v Ladjedelnicah ni dobil več dela in je meni v breme, ki moram skrbeti še za bolehaajočo mater. In vendar kljub temu imam še toliko idealizma, da delam zastonj ali za manjše honorarje, kot si mi jih Ti plačeval pred 30 leti, dočim moji kolegi brezobzirno izkorisčajo.

Dragi tovariš, mislim, da će bi v Ljubljani vedeli za moje delo, se ne bi vedli tako netovariško pri zadevi, ki so jo oni sami zakrivili. Ne prosim Te drugega, kot to, da naj se oni, ki imajo mojo odškodninsko zadevo v rokah, predno se dokončno izrečejo, preje informirajo o meni in mojem delu pri Gospodarsko-kulturni zvezi v Trstu (via Roma 15). Za to bi Ti bil zelo hvaležen, ker prihranil bi

mnogo žolča meni in drugim, kajti odločil sem se, razčistiti zadevo do dna. Za vse podrobnosti, t. j. kdo in kje se odloča moja zadeva, Ti bo pojasnil tov. Lojze Mlakar, ki Ti prinaša to pismo. Je sin moje sestrične ter se mnogo prizadeva, da bi kot bivši partizan pomagal zadevo pravično rešiti. Ako pa Ti iz kateregakoli razloga ne bi mogel ustreči moji prošnji, bi Ti bil zelo hvaležen, če bi me o tem obvestil, da ukrenem kaj drugega.

Zahvaljujem se Ti, da si pozorno prečital to moje pismo in Te najlepše pozdravljam s tovariškim pozdravom

Tvoj

Bambič

Milko Bambič
via delle Doccie 12
Trieste 221

Bevkov pripis s svinčnikom: Sekretariat za finance / Odsek za imovinsko pravne zadeve
Pismo. Tipkopis. Kuverta ni ohranjena.

16.

Trst, 8. aprila 1965

Milko Bambič
via delle Doccie 12
Trst 223

Dragi tov. Bevk!

V upanju, da Te to moje nadlegovanje najde pri dobrem zdravju in razpoloženju, ki Ti ju v izobilju želim, se obračam nate za ljubeznivost potrditi mi sledeče, namreč:

da je Milko Bambič že kot dijak pošiljal iz Idrije svoje risbe uredništvu "Čuka na palci". Prve Bambičeve risbe in sicer glava za rubriko "Pravijo", Čukov brezžični brzovaj in karikatura "Nekomu" so bile objavljene v "Čuku na palci" 20/2 / 1923. Bambič je podpisoval svoje risbe z združenima začetnicama MB. Sodeloval je brezplačno.

O resničnosti gornjega se lahko prepičaš v Univerzitetni knjižnici, kjer pa manjka nekaj številk. Mislim, da si Ti bil ono leto urednik "Čuka" in se gotovo spominjaš, da sem Ti poslal tudi vzorce za strip. Svoj prvi strip, ki je bil tudi sploh prvi slovenski strip, sem uspel objaviti šele 1927 leta v "Našem glasu". Bil je parodija na Mussolinijevu karijero.

Tvojo izjavo rabim za ureditev starostnega zavarovanja. Ne gre se mi za pokojnino, čeprav sem si jo kot jugoslovanski državljan gotovo zaslужil za svoje 43 letno kulturno delo, ki se je pričelo že v Idriji in je bilo vedno slabo plačano ali

sploh brezplačno. Gre se mi bolj za bolezensko zavarovanje, ker okrog Velike noči bom praznoval 60 letnico.

V upanju, da mi ugodiš, se Ti najiskreneje zahvaljujem in s svetlimi pozdravi želim Tebi in gospoj veselje praznike

Tvoj

Bambič

Naslov na kuverti: Spoštovani tov. / France Bevk / književnik / Tomšičeva st. 12 / LJUBLJANA / Jugoslavia

Na hrbtni strani: M. Bambič / via delle Doccie 12 / Trieste

LIKOVNA OPREMA IN ILUSTRACIJA KNJIG GORIŠKE MATICE

Marko Vuk

Iz naše kulturne in literarne zgodovine je znana bogata dejavnost slovenskih založb v Trstu in Gorici med obema svetovnima vojnoma, saj je ta jasno razvidna v doslej izšlih bibliografskih pregledih.¹ Kar zadeva knjižno opremo in ilustracijo, do danes še ni prišlo do celovitega pregleda in sintetične ocene, bile pa so opravljene nekatere delne analize. Pravzaprav je že v predvojnih letih Albert Širok bežno opozoril na to specifično dejavnost v svojih pregledih takratne likovne tvornosti na Primorskem, kjer izrecno navaja kot ilustratorje Gvidona Birollo, Petra Butkoviča, Avgusta Bucika, Alberta Sirka, Milka Bambiča, Franceta Goršeta, Lojzeta Spazzapanu, Avgusta Černigoja. Kot najbolj plodovitega ilustratorja je opredelil Milka Bambiča in mu napovedal vodilno vlogo na tem področju, če bi se ranj še posebej specializiral.²

Tudi po drugi svetovni vojni je Fran Šijanec Milka Bambiča označil kot vodilnega ilustratorja slovenskega tržaškega tiska in o njem zapisal, da "je ostal povezan s tržaškim okoljem najdalje od vseh svojih tovarišev. Ogromno je število Bambičevih ilustracij in reportažnih karikatur za dnevni tisk v knjižni ilustraciji, kjer je eden naših najbolj domiselnih ilustratorjev, je poln lahkonatega občutja in anekdotskega humorja (mladinske ilustracije). Po obsegu in plodovitosti dekorativno stilizirane uporabne grafičke bi se dal primerjati z njim samo še Černigoj."³ Drobeno opozorilo na knjižne opreme in ilustracije na Primorskem posebej v zvezi s koledarji najdemo v Brecljevem uvodu k objavi bibliografije slovenskih primorskih koledarjev v reviji Knjižnica in Novem listu.⁴ Maks Komac je ob 50-letnici Goriške Mohorjeve družbe sestavil krajski pregled ustvarjalcev likovne pod-

¹ France Bevk: Slovenske knjižne izdaje v Italiji, Luč I., Trst 1927, str. 53-70; F[rance] B[evk]: Našožne publikacije, Luč II., Trst 1928, str. 97-98; F[rance] B[evk]: Knjižne izdaje v letu 1927, idem, str. 99-102; F[rance] B[evk]: Knjižne izdaje v letu 1928, Luč IV., Trst 1929, str. 85-90; F[rance] B[evk]: Knjižne izdaje v letu 1929, Luč VI., Trst 1930, str. 146-154; F[rance] B[evk]: Knjižne izdaje v letu 1930, Luč VIII., Trst 1932, str. 57-65; F[rance] B[evk]: Glasbene izdaje, idem, str. 66-70; France Bevk: Bibliografski pregled za leti 1931 in 1932, Luč IX., Trieste 1933, str. 41-65; France Bevk: Bibliografski pregled za leta 1933, 1934, 1935 in 1936, Luč XI., Gorizia 1938, str. 25-42; Anton Kacinc: Slovenski tisk v Italiji od 4. novembra 1918. dalje. Jadranski almanah za leto 1925-1930, str. 98-130; Antonija Kolaric - Marjan Pertot: Bibliografija slovenskega tiska v Italiji med dvema vojnoma 1918 - 30. IV. 1945, Trst 1966; Marijan Breclj: Slovenski primorski koledarji, Knjižnica 1966, št. 1-4, str. 103-124; isti: Slovenski primorski koledarji, Novi list 1969, št. 728-759.

² Albert Širok: Pri naših upodabljaljajočih umetnikih, Luč II., Trst 1928, str. 43-65; isti: Štiri imena naših slikarjev. Koledar Goriške Matice za leto 1929, Gorica 1928, str. 70-74.

³ Fran Šijanec: Sodobna slovenska likovna umetnost, Maribor 1961, str. 512.

⁴ Marijan Breclj: Slovenski primorski koledarji, Knjižnica 1966, št. 1-4, str. 104; isti: Slovenski primorski koledarji, Novi list 6. 2. 1969, št. 731, str. 6.

be te založbe.⁵ V pogled v del likovne ustvarjalnosti na Primorskem ponuja študija Nelide Silić-Nemec z naslovom Likovni opus Jožeta Srebrniča, v kateri obdela tudi njegovo ilustratorsko in knjižno opremjevalno dejavnost.⁶ Marijan Brecelj je v Primorskih srečanjih leta 1994 objavil ciklus člankov pod skupnim zaglavjem Galerija knjižne opreme primorskih knjig, v katerem je zaporedoma obdelal avtorje, aktivne v času med obema svetovnima vojnami: Avgusta Andreja Bucika,⁷ Milka Bambiča,⁸ Lojzeta Spazzapan,⁹ Jožeta Srebrniča,¹⁰ Avgusta Černigoja¹¹ in Tone-ta Kralja.¹² Naključje je naneslo, da je prav v istem letu, ko je nastajala pričajoča študija, v sosednji Gorici bila napisana maturitetna raziskovalna naloga o knjižni ilustraciji pri Goriški Mohorjevi družbi v obdobju med obema vojnami, katere avtor je Ivan Žerjal; naloga razodeva za maturanta sorazmerno zrelost in zanesljivost, zato bo nekoliko skrajšana objavljena v naslednjem številki Goriškega letnika.

Stilno-razvojni pomen koledarskih oprem

Znano je, da se je založba Goriška matica razvila iz skromnih začetkov, iz Koledarja za prestopno leto 1920, ki je izšel z letnico 1919, vendar zaenkrat še z označbo Narodne tiskarne kot izdajatelja. Ime Goriške matice se pojavi naslednje leto, ko je izšel Koledar za navadno leto 1921, priložena pa je bila še ena knjiga: z leti je število knjig, dodanih koledarju, raslo, nas pa v tem poglavju zanimajo prav ti vsakoletni zborniki, ki pomenijo v skladu z mohorjansko tradicijo svojevrstno ogledalo kulturne in duhovne ustvarjalnosti na Primorskem. Koledarji pa so zanimivi tudi po grafično-oblikovni plati, saj s svojimi menjavami naslovnih strani ovitka, zaglavij za mesece in posamezne rubrike ter z uvajanjem novih pristopov v ilustracijah pomenijo nekakšen odsev stilnega in vsebinskega razvoja na področju knjižne opreme in ilustracije. Marijan Brecelj upravičeno naglaša izostren okus urednikov in opremjevalcev primorskih koledarjev,¹³ ki so za razliko od tistih v osrednji Sloveniji pogosteje menjavali njihovo grafično podobo in vedno znova uvajali novosti.

Že ovitek Koledarja za prestopno leto 1920 je s svojim motivom zadel narančnost v srž aktualne primorske tematike, realistično je namreč prikazan povratek goriških beguncov po končani prvi svetovni vojni v eno od porušenih vasi. Avtor reproducirane risbe je Avgust Bucik. Pač pa so zaglavja mesecev delo Antona Koželja in so povzeta iz starejših celovskih Mohorjevih koledarjev. Slog teh preprostih risb je nazorno realističen, njihova vsebina je pripovedno jasna, saj

⁵ Maks Komac: Likovna podoba goriških mohorjevk, Zbornik ob 50-letnici Goriške Mohorjeve družbe 1924-1974, Gorica 1974, str. 116, 117-118, 122-123.

⁶ Nelida Silić-Nemec: Likovni opus Jožeta Srebrniča, Goriški letnik 1983, št. 10, str. 153-169.

⁷ Marijan Brecelj: Avgust Andrej Bucik (1887-1951), Primorska srečanja 1994, št. 153-154, str. 95.

⁸ Isto: Milko Bambič, svojevrstni umetnik in človek, Primorska srečanja 1994, št. 155, str. 166-167.

⁹ Isto: Lojze Spazzapan (1889-1958), Primorska srečanja 1994, št. 156, str. 244-245.

¹⁰ Isto: Grafič in slikar Jože Srebrič, Primorska srečanja 1994, št. 157, str. 335.

¹¹ Isto: Avgust Černigoj kot opredelitev, Primorska srečanja 1994, št. 158, str. 395.

¹² Isto: Slikar in grafik Tone Kralj tudi kot ilustrator in opredelitev, Primorska srečanja 1994, št. 159, str. 472-473.

¹³ Isto kot opomba st. 4.

nam govorijo o življenju kmečkega človeka v teknu celotnega leta, od mrzlega januarja do prijetne pomlad, prek vročega poletja in umirjene jeseni do zasneženega decembra. Pred nami se vrstijo ljudski običaji, značilni za posamična letna obdobja, tipična kmečka opravila, prikazano pa je tudi razvedrilo preprostih podeželskih ljudi. Te podobe odsevajo idiliko, spominjajočo na razpoloženje večerniških povesti. Koželjeva zaglavja mesecev se ponavljajo se v Koledarju za navadno leto 1921, ovitek pa je ponovno prispeval Avgust Bucik. Tudi tokrat ostaja zvest realizmu, upodobil je jokajočo žensko, ki si z rokami pokriva obraz, okrog pa so narisani frontni ostanki z mrtveci, bojnimi preprekami, zapuščenim orožjem in ruševinami stavb.

France Gorše: Ilustracija v C. Drekonja knjigi Pod domaćim krovom (47)

Ovitek Koledarja za navadno leto 1922 je prav tako Bucikov, a je navdahnjen bolj optimistično: pred nami stoji moški zrelih let s popotno palico in nahrbitnikom, v ozadju na desni je narisana tipična strnjena primorska vas, za hrbotom moškega se razteza lipovo drevo. Na desni zgoraj je na napisnih trakovih reproducirano pesniško besedilo s pozdravom domovini. Prizor je upodobljen v tipičnem Bucikovem risarskem slogu tankih črtic, opazno je mehko senčenje, ki ga poznamo predvsem v srednjeevropskem območju fin de sièclevske kulture. Isti avtor je tokrat prispeval tudi nova zaglavja za mesece, ki tako kot Koželjeva izhajajo iz kmečke resničnosti, saj prikazujejo opravila, tipična za posamične mesece. Vendar so ta zaglavja v primerjavi s prejšnjimi vsebinsko bogatejša, saj so opredeljena še z zodiakalnimi znamenji in sličicami pomembnejših svetnikov, ki godujejo v posamičnem mesecu. Bucik se nam tudi v tej likovni zvrsti podobno kot pri ostalem opusu izkazuje kot izvrsten risar, ki je virtuozno obvladal modeliranje in senčenje, a je kljub temu v likovnem izrazu ohranil nekakšno zabrisano lahketnost. To pravno bi si lahko razlagali z vplivi impresionizma, vendar bi te podobe težko označili za impresionistične, saj se trdno naslanjajo na realistično izročilo. To še posebej velja za spremljajoče upodobitve svetnikov, ki so prikazani tradicionalno z običajnimi atributi, isto velja za zodiakalna znamenja. Bucik je za isti zvezek koledarja prispeval še vinjete, v katerih je dokazal nadarjenost tudi za

ornament, pri katerem uporablja motive, znane iz antičnega in renesančnega obdobja (putto, cvetlična vaza, girlanda, iniciala z znacilnim cvetličnim okrasom).

Tudi likovna oprema Koledarja za navadno leto 1923 je Bucikova, tako ovi tek, že prejšnje leto uporabljena zaglavja za mesece in vinjete. Naslovna podoba sv. Vincencija Pavelskega na ovitku nam prikazuje tega svetnika, znanega po človekoljubni dejavnosti, v običajni črni, do tal segajoči obleki, v rokah drži otročiča, njegov obraz je dobrodušno starčevski. Slog te naslovne risbe je krepko realističen in zaobljen, njen avtor je trdno zasidran v tradiciji. Nekoliko pa se je spremenil slog vinjet, tako na naslovni strani in v notranjosti koledarja. Izdelane so le še s tanko, nesenčeno črto, pojavljajo se cvetlični in listnati nizi, slog te lahketne ornamentike jasno odseva vpliv secesije, v uporabljeni motiviki pa opažamo tudi prvine slovenske ljudske umetnosti. Naslovna slika na ovitku Koledarja za prestopno leto 1924 prikazuje mogočen kip s figuro Marijinega Srca, postavljen v gorsko okolje. Z leve se proti kipu bližajo predstavnice ženskih, z desne pa predstavniki moških stanov. Avgust Bucik je pri tej risbi zlasti pri oblikovanju figur uporabil krepkejši, plastično polnejši slog. Še iz prejšnjega leta se ponavljajo naslovna stran in zaglavja mesecev, novosti pa opažamo v oblikovanju nekaterih vinjet, kjer je uporabljen ornament, sestavljen iz rastlin in živali z očitno secesijsko stilizacijo.

Avgust Černigoj: Ilustracija v knjigi Daniela Defoeja Robinzon (85)

V Koledarju za navadno leto 1925 se pojavi novost, saj naslovna risba na ovitku ni več Bucikova, marveč delo Maksima Gasparija. Podoba prikazuje tipično patriarhalno slovensko kmečko družino, sedeče v izbi, katere člani berejo ali se pogovarjajo, ženska v ozadju pa plete. Upodobljeno je idilično zimsko razpoloženje, nakazano z jaslicami v bohkovem kotu, ob straneh pa so na stenah

razobešene še nabožne podobe in ura na uteži. Slog te risbe je izrazno skromen, a telesnostno poln in dosledno realističen. Podobo obdaja dekorativni okvir, sestavljen iz stiliziranih cvetov in listov. Naslovna stran ovitka Koledarja za navadno leto 1926 pomeni v grafično-tehničnem pogledu napredek, saj je natisnjena v treh barvah, modri, rumeni in rjavi. Na osrednji risbi je upodobljeno dekle, sedeče na pašniku, ki bere knjigo, v ozadju je videti tri koze, drevje in zahajajoče sonce. Njen avtor je Franjo Kopač, ki je v tej stvaritvi uporabil realistični pristop z rahlim idiličnim poudarkom. Risba je v formalnem pogledu mehka, kar se poudarja slikovitost prizora. Naslovno risbo obdaja ornament, sestavljen iz prepleta cvetov in listov, ki s svojim dekorativnim poudarkom spominja na tradicionalno grafično oblikovanje mohorskih koledarjev. Tej konceptiji ostaja zvesta tudi grafična oprema Koledarja za navadno leto 1927.

Do pravega preloma pa je prišlo v Koledarju za prestopno leto 1928, ko se je urednik za grafično opremo obrnil k Lojzetu Spazzapanu. Ker se je urednik zavedal reakcije občinstva, dotej vajenega slikovitih in zapletenih okraskov in vsebinsko bogatih zaglavij za mesece, je v začetku koledarja objavil krajsi zapis z razlago nove grafične opreme. K spremembji ga je spodbudila negativna kritika v Domu in svetu¹⁴ v zvezi s prejšnjimi koledarji. Urednik dobesedno piše:

"G. slikar Spazzapan - in z njim tudi vsi moderni veliki založniki, ne pojmujejo lepe opreme knjige v tem, da jo natrpamo z ilustracijami, ampak da dosežemo z najenostavnejšimi tiskarskimi pripomočki kar največji vtis. Lepa knjiga naj ne bo ilustrirana, ampak lepo tiskana, izbira črk in tiskarske opreme naj bo prava in utinkujoča."

S tega stališča je tudi opremil Koledar. Dal mu je krepko potezo, močne črte, da se oko takoj ustavi na njem. Naj* nikogar ne moti, če bo ovitek moral brati napošev; črke so vendar čitljive, glavno merilo naj mu bo, da je celoten vtis ugoden za oko. Prva notranja stran je tiskana od zgoraj navzdol, nato od spodaj navzgor, koledar je treba obrniti. To bo vzbudilo nekatere besedo. Po pravici, če bi bil celoten koledar tako tiskan. Na tej prvi strani pa so stvari, ki jih itak vsak že naprej vše in jih nikoli ne bere, dovolj je, da je zapisano "Koledar 1928", da vše, da ima pravega v rokah. Slikar je hotel doseči učinek in ga je dosegel; kdor se nikoli ni ustavl na tej strani, se bo danes ustavl.

Pri mesecih se je slikar omejil na najenostavnejše. Ničesar drugega razen napis, nad debelo črto pa čim poenostavljenejše staro koledarsko znamenje za mesec; v krepki črti zarisan. Samo da vem, da sem, recimo v juniju, ali avgustu, več mi ni treba. Črte, ki ločijo tedne, so močnejše, da se bolje prilegajo močnim potezam v glavah mesecev.

Tudi v ostalem Koledarju smo opustili razne okraske; glavni okrasek je črka in kvečjemu krepka črta.¹⁵

Če bi skušali na kratko opredeliti glavne značilnosti Spazzapanovega pristopa v grafičnem oblikovanju tega koledarja, bi morali poudariti predvsem naslednje: v ospredju je smisel za enostavnost, preglednost brez vsakršne dekorativnosti in

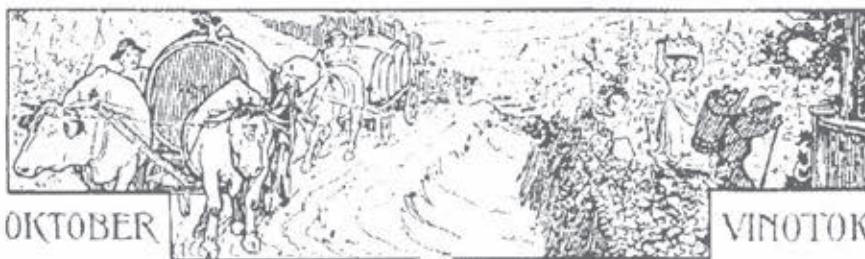
¹⁴ Dom in svet 1927, št. 2, str. 3 ovitka.

¹⁵ Naša nova koledarska oprema, Koledar Goriske Matice za prestopno leto 1928, Gorica 1927, str. 4.

pripovednosti, gre skratka za principe, ki so se danes aktualni pri opremljanju knjig, zato Spazzapanova oprema tudi v sedanjem času učinkuje sveže in sodobno.

Očitno pa je, da je opisani pristop le predstavljal prehud preskok za občinstvo, saj v naslednjem. Desetem koledarju Goriške matice za leto 1929, srečamo nov ovitek in zaglavja, delo Toneta Kralja. Opozoriti je treba, da tudi Kraljev pristop pomeni odmak od tradicije, a ne tako radikalni kot pri Spazzapanu. Če je pri slednjem stopila v ospredje čista grafična forma, pa se pri Kralju ponovno pojavi cloveska figura, vendar ne klasično realistična, marveč preoblikovana v skladu s tendencami ekspresionizma in "nove stvarnosti". Gre za isto slogovno stopnjo kot npr. pri njegovih sočasnih cerkvenih poslikavah na Primorskem, zlasti v Volčah, Avberu in Tomaju. Na naslovni strani ovtika je natisnjena sloka postava dekleta ob mladem drevescu-lipi, kar si lahko razlagamo kot simbol slovenstva, pri zaglavjih mesecev pa se je Kralj povrnil k tradicionalni krščanski ikonografiji. Vsak posamični mesec je zaznamovan z upodobitvijo najznacilnejšega cerkvenega praznika, vendar smo tu dalec od realistične pripovednosti Koželjevega tipa. likovni slog teh prizorov je kljub malemu formatu monumentalen in vsebinsko jasen. Figure svetnikov, angelov in navadnih ljudi so izrazito zaobljene, a le z minimalnim senčenjem, njihove postave in obrazi so anatomsko preoblikovani v ekspresionističnem smislu. Tudi prostor dogajanja je le nakazan s skromnimi sredstvi brez nepotrebnih nadrobnosti. Umetnostni izraz teh malih podob se s svojo umirjenostjo in statičnostjo popolnoma prilagaja razpoloženju vzvišenega dogajanja. Enak likovni jezik je značilen tudi za naslovno ilustracijo k bralnemu bloku koledarja. V kmečki izbi z razpelom je upodobljena mati z otroki pri molitvi pred jedjo, v ozadju pa je skozi simetrično postavljeni okni videti očeta in ostale družinske člane pri setvi in zetvi. Vsebinsko gre seveda za prispodobo, ki pa je globoko ukoreninjena v slovenskem kmečkem in krščanskem izročilu.

V isti številki koledarja so zanimive tudi reprodukcije v Širokovem članku o starih primorskih slikarjih, ki obravnava Milka Bambiča, Alberta Sirkę, Franceta Goršeta in Venu Pilona. Izbrane reprodukcije razovedajo zanimiv prehod od postimpresionističnih tendenc prek ekspresionističnih deformacij k oprijemljivosti, spominjajoči na "novo stvarnost". V več sestavkih se kot ilustrator pojavlja Milko Bambič, takrat že prebivajoč v Ljubljani; spoznamo ga po zrelem osebnem slogu, ki je ekspresiven, hudomušen in nekoliko karikiran.

Anton Koželj: Zaglavje k mesecu oktobru v Koledarju za leto 1920 (1)

Augst A. Bucik: Zaglavje k mesecu decembru v več koledarjih

Podobno občutje kot Kraljeva zaglavja v koledarju za leto 1929 preveva tudi njegove podolgovate sličice z upodobitvami mesečnih kmečkih opravil in običajev, objavljene v Koledarju Goriške matice za leto 1930. Izdelane so v enakem likovnem jeziku, razlika je le v tem, da je okolje večinoma profano in manj vzvišeno. Pred nami se vrstijo prizori zimskega počitka, običajev ob pustu in Veliki noči, poletnih in jesenskih kmečkih opravil, resnobe obiskovanja grobov ob Vseh svetih in božičnega veselja ob postavljanju jaslic. Gre skratka za ves letni in cloveški ciklus od rojstva do smrti, pa tudi za doživljanje praznikov v liturgičnem letu. Je to tematika, ki zelo ustreza Kraljevemu umetnostnemu nazoru, za katerega so značilni izrazit humanistični poudarek, poseben občutek za kmečkega cloveka in zakoreninjenost v krščanskem izročilu. Domnevamo lahko, da so te podobe v preprostem ljudstvu, nenavajenem obiskovanju razstav in listanja razkošnih ilustriranih revij, zapustile močan vtis in vplivale tudi na izostritev likovnega okusa.

AVGUST - VELIKI SRPAN

Jože Srebrič: Zaglavje k mesecu avgustu v Koledarju za leto 1940 (109)

Koledar za leto 1931 še ohranja Kraljeva zaglavja za mesece, nov avtor pa se pojavlja pri oblikovanju ovtika. To je Julč Božič, manj znan primorski slikar,

rojen v Spodnji Idriji, ki je deloma okusil tudi akademski študij.¹⁶ Pri omenjenem ovitku je uporabil dve barvi, rdečo in črno, iz cvetličnih nizov sestavljen ornament pa spominja na secesijo. Nekoliko okorne ploščate črke s svojo enostavnostjo razovedajo vpliv avantgardnih tokov. Omembne vredne so tudi Goršetove ilustracije povesti Toneta Čemažarja, t.j. Franceta Bevka, z naslovom *Pastirček Matevžek*. Umetnik je uporabil realističen, preprost risarski slog z minimalnim senčenjem, ki pa je zaradi otroške vsebine povesti poudarjeno naiven. Po značilnem črtkanem senčenju spoznamo ilustracije Julčeta Božiča v notranjosti koledarja, ki krasijo *Pripovedko o grofu*, ki ga je vrag vzel (avtor France Volarjev t.j. France Bevk), in kavkaško pravljico *Pogumni Matevžek*.

Julč Božič je prispeval tudi ovitek Koledarja Goriške matice za leto 1932, na katerem je prikazana mogočna moška figura v dolgi halji, ki se vzpenja navzgor, v eni roki drži palico, v drugi skledico z gorečim plamenom, predstavlja pa najverjetnejne apostola Pavla. Oblikovana je v plastičnem, na Meštroviča spominjajočem slogu, medtem ko se tip črk jasno navezuje na evropski kubizem in futuristično avantgardo. Značilen Božičev slog razoveda tudi ilustracija k povesti Toneta Čemažarja (=Franceta Bevka) *Kovačnica je gorela*, ki v rahlo valovitem svetu prikazuje poslopje s strmo streho, okrog pa drevesa. Spet se srečujemo z oblikovanjem v črtkastem slogu, ki pa ni mehko, ampak pod vplivom kubizma skoraj otrdelo; gre za lastnost, na katero je utemeljeno opozoril že Marijan Brecelj.¹⁷

Likovna oprema Koledarja Goriške matice za leto 1933 je skoraj v celoti v znamenju Julčeta Božiča, saj je prispeval ovitek in zaglavja za mesece. Naslovna stran ovitka prikazuje figuro sejalca, ki še nekoliko spominja na Meštroviča oz. Kralja, zlasti obraz, ne more pa skriti spogledovanja tudi s pridobitvami kubizma oz. futurizma. Tudi značilno "obrezane" ploščate črke izvirajo iz razpoloženja avantgarde, zlasti italijanskega futurizma. Vsak posamični mesec je opremljen z dvema zaglavjema; na prvem so podobe najznačilnejših svetnikov oz. cerkvenih praznikov, obogatene z zodiakalnimi znamenji ter sličicami s tipičnimi prizori in sadovi mesecev, na drugem zaglavju pa so upodobljeni podeželski običaji in kmečka opravila. Podobe slednjih so pri vsakem mesecu okrašene z drugačnim rastlinskim oz. cvetličnim ornamentom. Tudi v teh ilustracijah se Božič izraža z drobnimi črtami, vendar ne v smislu mehke dekorativnosti, marveč klenega, skoraj plastičnega izraza, zlasti pri oblikovanju figur. Razlike pa se kažejo v upodobitvah okolja dogajanja, ki je pri svetniških oz. prazničnih prizorih idealistično vzvišeno, pri podobah s kmečkimi opravili in običaji pa opisno natančno. Tudi Božič je podobno kot Kralj pri mesečnih zaglavjih trdno zasidran v krščanskem in kmečkem izročilu, a v drugačni likovni izvedbi, ki je navidez robata in okorna, vendar prav v tej preprostosti za oko mikavna. Julč Božič se nam v teh drobnih umetninah predstavlja kot ustvarjalec z izrednim čutom za opazovanje, z obvladovanjem uporabljenih tehnike in dovršeno likovno kulturo. Njegova je tudi ilustracija na začetku bralnega bloka koledarja, ki prikazuje čebelnjak in mogočno

drevo, pod katerim sedijo možje, v ozadju pa je upodobljena cerkev: prizor razodeva idilično vaško razpoloženje, značilno za naše polpreteklo obdobje.

V Koledarju Goriške matice za leto 1934 se Božičeva zaglavja za mesece ponovijo, nova pa je njegova naslovna stran ovitka, na kateri je upodobljena mrežasta struktura satovja s čebelami ter z napisom Koledar 1934 s svojstveno zalamljenimi črkami in številkami. Številne so tudi Bambičeve ilustracije v bralnem delu, ki razovedajo ustvarjalca, nadarjenega za knjižno ilustracijo in strip, ki si je izobiloval izrazit osebni slog, značilen po dinamični kompoziciji, poglobljeni čustvenosti in humorinem poudarku. V Koledarju Goriške matice za leto 1935 pomeni vidnejšo novost naslovna stran ovitka, ki jo je ponovno zasnoval Julč Božič. Značilna je razgibana kompozicija, sestavljena v spodnjem delu iz zemeljske oble, na katero se na zgornjem obodu naslanjajo črke in številke, ostale črke pa so natisnjene v zgornjem delu strani. Iz sredine zemeljske oble raste žitni klas. Gre za oblikovanje v izrazito grafičnem smislu s pomočjo simbolov, dinamično razgibane črke, tudi z uporabo različnih tipov, pa jasno odsevajo duh evropske avantgarde, ki jo je Božič najverjetnejše spoznal med svojim šolanjem v Firencah in Bologni.¹⁸ Milko Bambič v isti izdaji koledarja v ilustracijah povesti *Vrnitev Johanna Bojerja* nadaljuje s svojim rahlo ekspresivnim, skoraj karikiranim slogom s poudarjeno čustveno in humorino komponento.

V sicer grafično skromnem Koledarju za prestopno leto 1936 so omembе vredna le zaglavja mesecev Julčeta Božiča, ki pa se ponavljajo, isto velja za Koledar za leto 1937. Konvencionalno realistične ilustracije pripovedi Johanna Bojerja Rudoslovec v istem zvezku bi lahko pripisali Jožetu Srebrniču, njegova je tudi upodobitev Dr. L. L. Zamenhofa,¹⁹ izumitelja esperanta, ki pa razoveda oblikovanje pod vplivom futurizma. Po Srebrničevi zamisli so nastali tudi ovitki koledarjev za leto 1938, 1939 in 1940, izdelani v ploskovitem slogu in nekoliko sorodni občutju Miha Maleša. Srebrnič se naslanja na ljudske ornamentalne motive geometričnega ali rastlinskega izvora, pojavljajo pa se tudi tradicionalni folklorni motivi rozete, zvezde, lune in srca. Prispeval je tudi nova zaglavja za mesece v Koledarju za prestopno leto 1940, v katerih nadaljuje z ustaljeno konцепциjo, značilno za slovenske koledarje. Posamično zaglavje je sestavljeno iz osrednjega prizora, ki prikazuje tipična kmečka opravila, značilna za posamične mesece, prav tako dejavnosti v prostem času, ob tej sličici pa so upodobljena še zodiakalna znamenja in simboli krščanskih praznikov. Pri vsakem mesecu se pojavljajo tudi tipične rastline, cvetovi, pridelki, sadeži ali predmeti, ki se uporabljajo v liturgiji in pri ljudskih običajih. Slog Srebrničevega oblikovanja je likovno nezahteven, klasično realističen in prijeten za oko, v izbranih prizorih pa se vsebinsko naslanja na tradicionalni svet kmečke resničnosti. Zanimivi so tudi dekorativni okviri ob robu vsakega zaglavja, ki s svojo enostavno ploskovitostjo razovedajo izkušenega grafičnega oblikovalca. V istem slogu kot zaglavja za mesece je Srebrnič izdelal tudi ilustracijo k bralnemu bloku koledarja, ki prikazuje goriški grad. Povsem dru-

¹⁶ Brj. [Marijan Brecelj]: Božič Julč, Primorski slovenski biografski leksikon, I. knjiga, Gorica 1974-1981, str. 112-113.

¹⁷ Idem, str. 113.

¹⁸ Idem, str. 112.

¹⁹ Koledar za leto 1937, Gorizia 1936, str. 37.

Franjo Kopač: Ovitek koledarja za leto 1926 (22)

Milko Bambič: Ovitek za Feiglovo knjigo Okoli sveta (22)

Avgust Černigoj: Ovitek za zbirko Biblioteka za pouk in zabavo (170)

Julč Božič: Ovitek za Feiglovo knjigo Supervitalin (82)

gačen v likovnem izrazu je portret dr. Achilleja Tellinija, furlanskega prirodo- in jezikoslovca, saj gre za linorez oz. lesorez, zato je razumljiv izrazit kontrast med belino in črnilo, uporabljeni linije pa so nekoliko otrdele.

Če bi sedaj na kratko povzel razvoj grafičnega oblikovanja in ilustracije v zvezi s koledarji Goriske matice, bi predvsem poudaril dejstvo, da so prešli od tradicionalnega sloga mohorjanskega tipa k sodobnejšim konцепcijam, ki so se osvobodile vsakrsne dekorativnosti. To se posebej velja za naslovne strani ovitkov, pri katerih v vsebinskem pogledu opažamo prehod od pripovednosti k čistejšim likovnim resitvam s poudarjeno simboliko in v skrajnem primeru z golim, popolnoma neliterarnim grafičnim oblikovanjem. Zlasti na oblikovalce ovitkov so vplivali tudi najsodobnejši likovni tokovi, kot so bili ekspressionizem, "nova stvarnost", italijanski "valori plastici" in avantgardne tendenze, predvsem futurizem. Pri zaglavjih mesecev opažamo razvoj od realizma prek postimpresionizma in ekspressionizma ponovno v realizem. Bolj tradicionalne so tudi ilustracije literarnih prispevkov v koledarjih, saj so še popolnoma v okviru realizma, le ponekod z rahlim ekspresivnim poudarkom. V splošnem pa lahko trdimo, da so bile grafične opreme in ilustracije matičnih koledarjev za tiste čase sodobne, naoko prikupne in zlasti na ovitkih tudi barvno razgibane, pač v skladu z razgledanostjo urednika, finančnimi možnostmi založbe ter sposobnostmi umetnikov in tiskarn.

Knjižna oprema in ilustracija

Ker gre pri koledarjih za vsakoletne zbornike z vsebinsko kontinuiteto, je pri analizi njihove grafične opreme in ilustracije veljalo uporabiti kronološki princip, saj smo tako prišli do jasnih razvojnih črt, ki razodevajo spremembe v slogih in v okusu. Drugače je pri posamičnih knjigah, ki so izšle vsako leto kot dodatek koledarju, a so različnih avtorjev in vsebine, zato so zelo raznolike tudi opreme in ilustracije. Odločil sem se, da bom to vrst obdelal po posameznih avtorjih, saj je tako laže opredeliti kvaliteto in stilne značilnosti.

Milko Bambič (1905-1991)

Analiza je pokazala, da je Milko Bambič z Goriško matico pričel intenzivneje sodelovati šele leta 1929, že po odhodu v Ljubljano, kar pa ga ni oviralo, da ne bi postal najbolj plodovit ilustrator te založbe. Tega leta je namreč izdelal ovitka dveh Bevkovih knjig, *Črni bratje in sestre* ter *Škorpijoni zemlje*. Oba ovitka sta dvobarvna v značilni kombinaciji črne in rdeče barve, ekspressionistična stilizacija fantazijsko poudarjenih figur pa dokazuje slogovno sorodnost z nekaterimi knjižnimi opremami oz. ilustracijami Lojzeta Spazzapanja, npr. z ovitkom Bevkovega romana *Krvavi jezdci* iz leta 1927 (II. izdaja 1928). Kasneje je sloganova radicalnost pri Bambiču popustila, uspel je namreč ustvariti izrazit oseben ilustratorski slog, ki se odlikuje po pripovedni živahnosti, bežni in ostri dinamični potezi peresa, po minimalnem modeliranju in prostorskem označevanju. V ospredje prihajajo bistveni elementi zgodbe, zlasti dialog med upodobljenimi osebami, čustvenost in dramatičnost. Pri ilustracijah za otroke in mladino izkazuje velik čut

za domisljijo, pravljičnost in nenavadnost. Iz kasnejšega obdobja je vredno posebej omeniti dva ovitka, oba za Bevkovi knjigi, t.j. za *Stražne ognje* iz leta 1938 in *Hudo uro* iz leta 1939. Bambič se je povrnil k ekspresionističnim koreninam iz prejšnjega desetletja, značilna je ostra stilizacija deformiranih oblik cloveka in živali, kar ustrezata dramatičnosti oz. tragičnosti priповедi.

Julč Božič (1907-1945)

Omenjeni slikar je pri Goriški matici v glavnem sodeloval pri koledarjih, kar je v pričujoči studiji že bilo obdelano, tehten, čeprav manjši, pa je njegov delež pri opremljanju oz. ilustriranju knjig. Barvni ovitek knjige Franceta Bevka *Srebrniki* (1937) s podobo lobanje in zavite kače dokazuje, da je dobro poznal postimpresionistične tokove, saj je tu uporabil pointiliščno tehniko, pri kateri pa je hkrati prisotna kubičnost futurizma. Iz moderne likovne kulture izhaja tudi dvo-barvni ovitek knjige Damira Feigla *Supervitalin* (1939) z le bežno nakazanim cloveskima glavama, retorto in epruveto. Tudi tip uporabljenih črk, ki so izrazito ploskovite, razoveda povezavo s kulturnim okoljem italijanskega futurizma. Drugačen pa je ovitek knjige Elize Orzeszkove *Kmetavzar* (1931), ki je oblikovan kot prenapolnjena površina ploskovito stiliziranega cvetličnega ornamenta folklornega izvora. Knjigo krasijo odlične ilustracije v tehniki perorisbe, ki prikazujejo tipično podeželsko okolje na Poljskem s skrivnostnimi jezeri, polji, travnikami, gozdovi in grici, ponekod posejanimi s hišami. Božič je tako kot pri koledarskih zaglavjih uporabil zanimivo tehniko tankega črtkanja, ki pa ni impresionistično mehko, ampak realistično nazorno s prepričljivim občutkom za globino.

Avgust Bucik (1887-1951)

Avgust Bucik se nam tako kot pri koledarjih tudi v knjižni ilustraciji predstavlja kot izvrsten risar, kar prihaja zlasti do izraza v podobah v knjigi Jože Lovrenčiča *Gorske pravljice* (1921). Zanje je značilna mehka, drobno črtkana poteza peresa, ki je poudarjeno slikovita, upodobljene figure so še realistične, a s svojo zabrisanostjo jasno izpričujejo pravljično odmagnjenost dogajanja. To so drobne, a resnične umetnine, ki s formalno prefinenjeno še daleč v 20. stoletje podaljšujejo značilno fin de sièclosko razpoloženje. Naslovna stran ovitka knjige Alojzija Remca *Naši ljudje* (1921) je trdno zasidrana v podeželski idiliki, saj je na njej upodobljena simetrična kompozicija, sestavljena iz dveh vej, obloženih z jabolkami, na sredini pa je narisana skleda, polna različnega sadja. Vinjete oz. iniciale v isti knjigi so izrazito dekorativne, uporabljajo pa prvine klasične okrasovalne umetnosti, kot so voluta, fontana, girlanda oz. feston, zvezda in pav. Iz klasike izhaja tudi motiv antičnega žrtvenika - are, ki je uporabljen na naslovni strani ovitka antološke izdaje hrvatskih povedi *Zlata srca* (1922) v prevodu Alojza Gradnika. Vinjete in iniciale v notranjosti knjige so izvedene le s preprosto tanko črto, v formalnem pogledu pa gre za rastlinski ornament v rahlo spremenjenih različicah. Avgustu Buciku s primerjalno metodo lahko pripisemo tudi vinjete v Pregljevi knjigi *Zgodbe zdravnika Muznika* (1923), ki s svojo

izčišeno dekorativnostjo, izhajajočo iz tanke rastlinske stilizacije, dokazujejo izvor v srednjeevropski secesiji.

Avgust Černigoj (1898-1985)

Biblioteka za pouk in zabavo do vključno leta 1932 še ni izhajala pri Goriški matici, ampak pri književni družini Luč v Trstu, a je vseskozi ohranila enako naslovno stran ovitka, delo Avgusta Černigoja. Njenim izdajam sledimo od leta 1929 do 1939, že prva, Bevkova knjiga *Tuje dete in drugi spisi* (1929) pa je tudi v grafičnem pogledu pomenila osvežujočo novost. Na ovitku se je namreč pojavila sličica hiše, gozda in sonca v likovno preprostem, skoraj naivnem konstruktivističnem slogu, napis *Biblioteka za pouk in zabavo* v zgornjem delu naslovne strani pa je izveden v enostavnih črkah v stilizaciji, kot bi bile izrezane iz papirja. Posamični zvezki so si na ovitku različni le glede uporabljenih barv, saj le-te od izdaje do izdaje variirajo. Černigoj se je takrat ukvarjal tudi z ilustracijo, kar dokazujejo lesorezi v knjigi Giovannija Verge *Pastir Jeli in druge novele* (1936). Likovni izraz teh črno-belih podob je zaradi uporabljenе tehnikе okorno trd. figure so kot obtesani kipi, opravka imamo s klenim likovnim jezikom z izrazito osebno noto, ki se tudi sicer pojavlja v sočasnem Černigojevem opusu. V oblikovanju okolja, ljudi in živali se lahko slutimo odmeve ekspressionizma in konstruktivizma, ki pa sta v pričujočih ilustracijah omiljena, saj je njihova osnovna koncepcija vendar realistična, a ne opisno natančna, marveč v modeliranju preprosta z očitno težjim, poudariti bistvo dogajanja. Sorodne po občutju so ilustracije v knjigi Daniela Defoeja *Robinzon* in nekaterih priповedi v antološki izdaji *Vesele zgodbe* iz istega leta (oboje 1936). Černigoj je leta 1936 izdelal tudi ovitek knjige Franceta Bevka *Izlet na Špansko*, na katerem je v ospredju upodobljen ponosno stojec moški v španski narodni noši, v ozadju pa so tri figure žena, pokritih s pokrivalom. Izvedba tega prizora je skromna le v sivem tonu, voluminoznost figur je izražena s črnimi pikicami, a kljub temu telesnostno krepka, kar si lahko razlagamo z vplivom italijanske smeri "valori plastici". Živo nasprotje sivini upodobljenega prizora predstavljajo rdeče črke naslova knjige.

Nekakšen zapoznел ekspressionizem odseva z ovitka dveh knjig iz leta 1937, *Poljskih priovednikov* in *Sardinskih novel* Grazie Deledda. Na platnici Bevkove knjige *Deset dni v Bolgariji* (1938) je Černigoj bolj konvencionalen, vendar je ta stvaritev barvno bogatejša in za tedanje razmere važen tiskarski dosežek. Prikazana sta ženska in moški v narodni noši, stojeca na travniku s cvetlicami. Upodobljen par je upodobljen realistično in hkrati sežeto s poudarjanjem bistvenih anatomskeih prvin, a tudi oblačila, predmeti in rože so naslikani strogo barvno brez opisnih podrobnosti. Opravka imamo s sorodnim likovnim jezikom, kot ga opažamo v sočasnih oljih samega Černigoja in tudi Lojzeta Spacala. Splošno vzeto pa predstavljajo Černigojeve knjižne opreme in ilustracije novost, ki se je močno oddaljila od realističnih koncepcij priovednega tipa in se je poglobila v oblikovanje strogo v skladu z izraznimi možnostmi uporabljenе slikarske ali grafične tehnikе.

Maksim Gaspari (1883-1980)

Maksim Gaspari se pri Goriški matici pojavi leta 1924, in sicer na barvnem ovitku knjige narodnih pripovednih pesmi *Mlada Zora*, ki jo je uredil France Bevk. Upodobljen prizor s srednjeveškim gradom in konjenikom z ugrabljenim Zoro nam v slikovito ekspresivnem, sicer pa realističnem likovnem jeziku skuša pričarati napetost dogajanja. Gaspariju lahko pripisemo tudi barvni ovitek knjige Alojzija Carljia-Lukoviča *Zadnji dnevi v Ogleju*, ki je izšla istega leta. Prizor uničenja Ogleja in bežečih prebivalcev izraža občutje katastrofe in stiske, vendar v ustaljenem realističnem okviru brez izrazitih ekspresionističnih poudarkov. Drugačen v izrazu je ovitek Ribičičeve otroske knjige *Mihec in Jakec* iz leta 1937, saj sta oba glavna junaka prikazana pod dežnikom v naivno prikupnem slogu, prilagojenem otroškemu čustvovanju. V risbah med besedilom je kot soavtor naveden Gasparijev sin *Oton Gaspari* (r. 1911), ki se je kasneje uveljavil kot arhitekt.

France Gorše (1897-1986)

Drobno delo za Goriško matico predstavlja barvni ovitek za Bevkovo povest *Umirajoči bog Triglav* (1930), ki je likovno izčiščen in grafično učinkovit, tako glede upodobljenega motiva (zrtveni oltar) kot izbire črk. Osvežitev v slogovnem pogledu pomenijo naslovna stran ovitka in ilustracije k posamičnim poglavjem vzgojnega priročnika Cirila Drekonje *Pod domaćim krovom* (1930). Umetniški izraz teh podob je nekoliko soroden Kraljevemu, saj je v ospredju poudarjena linearnost, figure, predmeti in okolje so le nakazani in skromno obrobljeni s tanko črto z minimalnim modeliranjem. Gre za slogovno stopnjo med ekspressionizmom in "novi stvarnostjo" oz. "neorealizmom", torej za tisti prehod, ki ga raznavamo tudi v sočasnem Goršetovem kiparstvu. Vsebina knjige je tudi sicer blizu Goršetovim nazorom, ki mu v umetnostnem ustvarjanju ni šlo le za golo likovnost, temveč tudi za jasno duhovno sporocilo. Stilno sorodne so naslovna stran ovitka in ilustracije v Bevkovi knjigi *Burkež gospoda Viterga* (1931). Tudi v tem primeru gre za slogovno stopnjo poznega ekspressionizma, kjer kljub poudarku na liniji hkrati občutimo smisel za voluminozno polnost človeške figure, kar je za kiparsko naravnane戈 Goršeta naravno. Poudariti pa je treba še, da te drobne slike niso opisno neutralne, temveč izzarevajo izrazit osebni slog avtorja.

Franjo Kopač (1885-1941)

Franjo Kopač je za Goriško matico izdelal barvno naslovno stran ovitka in crnobele ilustracije za Bevkovo knjigo *Smrt pred hišo* (1925). V teh stvaritvah še odmeva realistično izročilo, značilno za ilustracije starejših Mohorjevih koledarjev in večerniških povesti, a je v njih hkrati prisotna nekoliko impresionistično poudarjena slikovitost, kakršno smo srečali npr. pri Buciku. Ta učinek je Kopač dosegel s fino potezo peresa, značilno po gosto nanešenih tankih črtah. V likovni opremi te knjige še posebej izstopa naslovna stran ovitka, kjer je osnovna črno-

bela podlaga dopolnjena z zadržano barvno lestvico nočnega prizora.

Anton Koželj (1874-1954)

Ime tega slovenskega slikarja se v knjižnih izdajah Goriške matice pojavlja le v zaglavjih zgodnejših koledarjev, pa še ta so povzeta iz celovskih Mohorjevih koledarjev. Za ostale knjige Goriške matice Koželj ni ilustriral, vendar to ne pomeni, da se v njih ne pojavlja prikupna, stilno zahtevna realistična ilustracija z jasnim pripovednim poudarkom, ki zahteva tudi opisno natančnost. Če že govorimo o prvinah "koželjevskega" tipa ilustracij, potem bi jih lahko našli v ilustracijah Franja Kopača in Josipa Pukla, ki sta tudi sodelovala pri Goriški matici.

Tone Kralj (1900-1975)

Zanimivo naključje je, da Tone Kralj za knjižne izdaje Goriške matice pravzaprav ni mnogo ilustriral, izjema so le nekateri njeni koledarji, ki so že bili analizirani v prejšnjem poglavju. Plodneje pa je sodeloval z Goriško Mohorjevo družbo, o čemer bo govor v članku Ivana Žerjala v naslednji številki Goriškega letnika.

Zorko Lah (1905-1979)

Za založbo Goriška matica je prispeval le eno knjižno opremo, in sicer naslovno stran ovitka knjige Gizele Majeve (=Belinger-Ferjančič) *Vzorna gospodinja* (1930). Na prvi pogled bi na osnovi stilnih značilnosti to stvaritev lahko pripisali Avgustom Černigoju, a France Bevk v zborniku Luč²⁰ kot avtorja jasno navaja "arhitekta" Zorka Laha. Rojen je bil v Gabrovcu pri Trstu, umrl je na Reki, v Ljubljani pa je na Tehnični srednji šoli obiskoval gradbeni oddelek. Prišel je v stik z Avgustom Černigojem in se navdušil za konstruktivizem, kasneje pa se je zaposilil v Trstu in se ukvarjal z oblikovanjem ladijskih notranjščin v duhu modernega funkcionalizma. Isto dejavnost je opravil tudi po drugi svetovni vojni, ko se je naselil na Reki.²¹ Njegov preprost, a likovno učinkovit ovitek zgoraj omenjene knjige nedvoumno izvira iz konstruktivistične tradicije, saj v izrazno skopem načinu z asociativnim poudarkom opozarja bralca na njeno vsebino. Pod napisom VZORNA GOSPODINJA, izvedenim v ploskovitih modernističnih črkah, pada navzdol debela pokončna črta, nakazuječa trdnost urejenega doma, desno od tega ploskovitega lika pa je le skopo označeno hišno okence z delno odgrnjeno zaveso. Gre za presenetljivo svezo in prepričljivo rešitev praktične grafične naloge.

²⁰ France Bevk: Knjižne izdaje v letu 1930, Luč VIII., Trst 1932.

²¹ Kee, [Peter Krečič]: Lah Zorko, Primorski slovenski biografski leksikon, II. knjiga, Gonca 1982-1985, str. 236.

Josip Pukl

Za Goriško matico je ilustriral le eno knjigo, *Čarownica Čirimbara* (1938), ki jo je napisal France Bevk. Puklova naslovna stran ovitka in njegove ilustracije se lepo prilegajo pravljeni vsebini, namenjeni otrokom, zato so obravnavane realistično s številnimi pripovednimi nadrobnostmi. V izrazih obrazov, zlasti negativnih oseb, so sicer prisotne določene ekspresivne deformacije, ki pa so le pot sledica težnje, označiti notranji karakter upodobljenega človeškega oz. pravljičnega lika. Sicer pa so te ilustracije brez vsakršnih vplivov modernizma in po svoji osnovni naravnosti bliže ilustracijam "koželjevskega" tipa, ki jih dobro poznamo iz starejših izdaj mohorjanskih knjig.

Ljubo Ravnkar (1905-1973)

Omenjeni slikar je za Goriško matico ilustriral mladinsko povest *Pesterna* (1939) avtorja Franceta Bevka. otroški miselnosti primerna je že dvobarvna naslovna stran ovitka z izrazitim liričnim poudarki, ki se odražajo v mehkobi oblikovanja likov in črk. Črno-bele ilustracije med besedilom v tehniki perorisse so likovno neproblematične in nazorno realistične, temu podrejeno je tudi upodabljanje človeških figur in okolje dogajanja, medtem ko so prikazni obravnavane bolj neoprijemljivo z domisljiškim poudarkom. Gre skratka za klasičen primer dobre mladinske ilustracije v skladu s takratnimi gmotnimi in tiskarsko-tehničnimi možnostmi, ko si izdajatelji še niso mogli privoščiti barvno razkošnih podob, ki v današnjem času povsem prevladujejo v tej zvrsti.

Lojze Spacal (1907)

Prispevek tega tržaškega slovenskega umetnika za Goriško matico je skromen, saj se Spacal pojavlja le dvakrat. Tako je leta 1936 izdelal ovitek knjige *Vesele zgodbe*, na katerem je v strogo ploskovitem slogu, izhajajočem iz dosežkov konstruktivizma, upodobljena razigrana figura veseljaka. Na ovitku knjige Andreja Budala *Osemnajst velikih* (1939) je upodobljena mreža kvadratov na črni podlagi, vanje pa so postavljeni stilizirani cvetovi nageljna, ki celoti dajejo potično vzdušje, značilno tudi sicer za takratni Spacalov slikarski opus. V izbrani cvetlični motiviki je očiten naslon na slovensko ljudsko izročilo.

Lojze Spazzapan (1889-1958)

Še najbolj bi Spazzapanove knjižne opreme lahko primerjali s tovrstno dejavnostjo Avgusta Černigoja, saj sta oba glede stilnega razvoja v smeri modernizma in avantgarde šla najdlje. Obema je bila cilj čista, za oko učinkovita grafična podoba, ki se izraza jasno in nedvoumno, popolnoma sta odpadla opisno natančen realizem ali dekorativizem secesijskega izvora. Vse to potrijeva tudi Spazzapanova naslovna stran ovitka Bevkove povesti *Krvavi jezdci* (1927, II. izdaja 1928). Umetnik se je pri ovitku popolnoma prilagodil izraznim možnostim dvobarvnega

knjigotiska; pojavlja se kombinacija črne in rdeče barve, ki jo je v preteklosti v knjižni opremi že uporabil. Kompozicija fantastično grozljivih živali, obravnavanih ploskovito, očitno navezuje na ekspressionistično izročilo, uporabljeni slog se odlično prilega vsebini knjige. Treba je poudariti, da tudi iz tovrstnih Spazzapanovih drobnih del izzareva silovita umetniška moč.

Jože Srebrnič (1902-1992)

Solkanski rojak Jože Srebrnič je nekakšen skromnejši sopotnik velikih imen slovenske umetnosti, torej ustvarjalcev, ki so tudi izdelovali knjižne opreme in ilustracije za različne izdaje primorskih založb. V tej studiji smo že opozorili na njegov opazen prispevek k grafični opremi koledarjev Goriške matice, značilno pa je, da za ostale knjižne izdaje ni dosti delal. Likovno in barvno zanimiva je naslovna stran ovitka Bevkove knjige *Vedomec* (1931), ki s svojo poudarjeno ekspresivnostjo razodeva Kraljev in Mestrovic平安. Lika mrtvaške glave in človeške roke na črni podlagi vzbujata pri gledalcu občutek grozljivosti, gre torej za prvino, ki je bila primorskim likovnikom tako blizu in domača, kakor dokazujo predvsem knjižne opreme in ilustracije Lojzeta Spazzapania in Milka Bambiča. Uporabljeni črke pa s svojo ploskovito stilizacijo izvirajo iz italijanske futuristične kulture in spominjajo na sorodne prijeme pri Julčetu Božiču. Srebrničev ovitek za knjigo Karla Čapka *Hordubal* (1939) pa je podobno kot njegova koledarska zaglavja bliže realistični concepciji. S hrbitne strani je upodobljen moški s kovčkom, odhajajoč nekam neznano v temno noč, obravnavan izrazito plastično, čeprav z minimalnim senčenjem. Iz perorisbe izzarevata otožnost in nedorečenost. Jože Srebrnič je v grafičnem oblikovanju torej razpet med tradicijo in modernizmom, vendar je to dilemo uspel razrešiti s solidnim slikarsko-tehničnim znanjem.

Razni tuji avtorji

V izdajah Goriške matice se bolj poredkoma kot ilustratorji pojavljajo tudi nekateri neslovenski, tuji avtorji, katerih likovni izraz pa ne seže dalj od takrat običajnega, v realistični tradiciji zasidranega načina. Po abecednem vrstnem redu si sledijo takole: L. Janska, Josef Lada (1877-1957), N. Rodionov, Felix Timmermans (1886-1947), J. Veris. Zaradi manjšega obsega njihovega ilustratorskega deleža je določnejše vrednotenje otežkočeno, tako da jih navajam samo dokumentarno.

Sklepne misli

Ko sedaj skušam povzeti izsledke te raziskave, se znajdem pred nevarnostjo ponavljanja ugotovitev, a ni odveč nekatera dejstva ponovno poudariti. Najprej je potrebno ugotoviti, da pomeni knjižna oprema in ilustracija važen del založniških pobud Goriške matice, saj so se njeni uredniki obračali k najvidnejšim likovnim ustvarjalcem na Primorskem, pa tudi k uglednim avtorjem v osrednji Sloveniji.

Zaradi tehničnih in finančnih možnosti je bil barvni tisk le redko uporabljen, a kljub temu takratnim ilustracijam in opremam ne moremo odrekati kvalitete in izpovednosti. V času, ko so bile na Primorskem skoraj vse javne oblike slovenskega kulturnega življenja zatrte, so objavljene ilustracije izostrovale estetski čut bralcev in na posreden način seznanjale občinstvo tudi s stilnimi novostmi. Po letu 1930 se slovenski umetniki na razstavah v Julijski krajini skoraj niso več pojavljali, zato pa so za širše množice postale važnejše npr. cerkvene poslikave Toneta Kralja, Avgusta Černigoja, Lojzeta Spacala, prav tako ovitki in mesečna zaglavja koledarjev ter ovitki in ilustracije knjig, kar sta prinašali na svetlo predvsem dve založbi, Goriska matica in Goriska Mohorjeva družba.

Če natančneje analiziramo te knjižne opreme in ilustracije, opazimo prehod od zgodnejših realističnih konцепcij k sodobnejšim oblikam, v dekoraciji pa od secesijske vijugavosti in slikovitosti k čistejšim, bolj uporabno naglašenim grafičnim rešitvam. Neoprijemljiva mehkoba fin de siècla se v nekaterih primerih pojavlja še daleč v 20. leta našega stoletja, na drugi strani pa zlasti v značilni stilizaciji cloveške figure se dolgo odmeva smer, ki spominja na ekspresionistične deformacije. Ob tej ugotovitvi je potrebno spomniti predvsem na prispevek Toneta Kralja in Milka Bambiča. Tone Kralj je bil tisti, ki se je pod vplivom ekspresionizma in "nove stvarnosti" radikalno oddaljal od všečne pripovednosti "koželjevskega" tipa in je ustvaril na novo zasnovano resničnost oblih figur, ki svoj notranji duhovni svet izražajo navzven s pretiranimi gestami in anatomskimi deformacijami obraza. Umetnik je uspel vživeti se v vzvišeno stvarnost verskih resnic, religioznih dogodkov in svetniških osebnosti, na drugi strani pa tudi v trdo vsakdanjost kmečkega življenja, ki pa je ga kljub tegobam in fizičnemu trudu skušal prikazati v idilični luči. Zvestoba slovenskemu rodu in veri očetov, to je rdeča nit vsebine in tudi objavljenih ilustracij v koledarjih Goriške matice, ki so tako na svoj način nadaljevali mohorjansko izročilo utrjevanja preizkušenih vrednot. Še najbolj soroden Tonetu Kralju je v ilustracijah za to založbo France Gorše, ki s svojimi "kiparsko" občutenimi figurami dokazuje tudi Meštrovičev vpliv.

Znacilno pa je, da so uredniki zlasti na likovno-estetskem področju znali prisluhniti tudi avantgardnim novostim, kar dokazuje npr. drzna modernistična oprema Koledarja za prestopno leto 1928, ki jo je izdelal Lojze Spazzapan. Visoko kvalitetno razovedajo knjižne opreme in ilustracije Avgusta Bucika, ki se nam izkazuje predvsem kot izvrsten risar, več oblikovanja slikovito mehkih figur, kmečkih opravil, svetopisemskih figur, svetniških likov, pravljičenih bitij in ploskoviditega ornamenta. S svojo virtuozno risarsko tehniko mu je nekoliko soroden Julč Božič, čeprav je v izrazu trši, upošteva pa tudi postimpresionistične pridobitve. V knjižni opremi in ilustraciji knjig Goriške matice je tehten tudi prispevek Avgusta Černigoja, pri katerem občutimo odmeve ekspresionizma in avantgardnih tokov, predvsem konstruktivizma in kubizma. Tudi ta avtor je podobno kot Tone Kralj uspel uresničiti povsem nov tip ilustracije, ki je v svojem likovnem izrazu preprosto klena in formalno popolnoma v skladu z uporabljenim grafično tehniko. Njegove figure so navidez okorne, a so kljub temu psihološki odnosi med njimi prepričljivi. Černigoj se je v tovrstnem opusu popolnoma razšel s konceptijo natančno opisnega realizma in je postavil v ospredje poenostavljen,

nekoliko ekspresivno naglašeno ilustracijo s poudarkom na bistvenem.

Ob zgoraj naštetih imenih, ki so pomembnejša, pa v grafičnih opremah knjig Goriške matice opažamo tudi stvaritve avtorjev, ki so prisotni le občasno oz. sodijo po kvaliteti v drugo vrsto. Maksim Gaspari, Franjo Kopač, Josip Pukl in Ljubo Ravnikar nikoli ne sežejo zunaj okvira klasično zastavljenega realizma, stilne novosti 20. stoletja pa so se vidneje dotaknile prispevka Julčeta Božiča in Jožeta Srebrniča. Oba pri njunih knjižno opremljevalnih in ilustratorskih naporih lahko smatramo za nekakšna spremljevalca pomembnejših imen slovenske umetnosti, še zlasti na Primorskem, v splošnem pa pri obeh opažamo razpetost med tradicijo in pridobitvami modernizma, ki v njun opus pljuskajo le v posamičnih prvinah in nikdar ne zasenčijo zasidranosti v figuraliki, konkretnosti in vsaj minimalni pripovednosti. Popolnoma pa se je predal modernemu izrazu v duhu konstruktivizma Zorko Lah, ki ga lahko postavimo v bližino Avgusta Černigoja.

Pri ilustracijah in knjižnih opremah knjig Goriške matice se torej na samosvoj način zrcali splošna slika slovenske umetnosti, od katere goriško okolje klub državnih meji in fašistični diktaturi ni bilo odtrgano. Veliki umetniki, kot so bili Veno Pilon, Lojze Spazzapan, Ivan Čargo in France Gorše, so zaradi neugodnih razmer in omejenih ustvarjalnih možnosti zapustili ta prostor, njihova dela so izginila z razstav, velika večina teh imen pa je bila prisotna v nastajajoči knjižni produkciji s kvalitetnimi ilustracijami in naslovnicami, ki dokazujo, da je Primorska še nadalje bila dojemljiva za slogovne novosti in poudarjeno stilizirane grafične rešitve, kakor jih v tem prostoru srečujemo že v 20. letih našega stoletja. Brez poznavanja vsaj osnovnih crt te dejavnosti, opisane v pričujoči studiji, bi bila pomanjkljiva tudi širša podoba likovne umetnosti na Primorskem v času med obema vojnoma.

Popis knjižnih oprem in ilustracij po avtorjih

Milko Bambič

Ferdo Kleinmayr: Prvi koraki, Trst 1926. Risbe izvršil Milko Bambič.

Koledar Goriške matice za prestopno leto 1928, Gorica 1927, str. 47 [ilustracija].

Deseti koledar Goriške matice za leto 1929, Gorica 1928, str. 50, 70, 71, 80, 81, 84, 104, 105, 106, 107, 108, 109 [razne ilustracije].

France Bevk: Dedic, [Gorica] 1933. Ovitek in vinjete risal Milko Bambič.

Koledar Goriške matice za leto 1934, Gorizia 1933, str. 32, 34, 37, 38, 40, 42, 87, 88 [razne ilustracije].

Nande Urbanjakov [Ferdo Kleinmayr]: Pravljice iz tujih logov, [Gorica] 1934 [naslovna stran ovitka in ilustracije].

Aleksander Petöfi: Krvnikova vrv, Trieste 1934. Ovitek in ilustracije je risal Milko Bambič.

Koledar Goriške matice za leto 1935, Gorizia 1934, str. 28, 29, 41, 31, 33, 34, 35, 91, 92, 93 [ilustracije].

Damir Feigel: Okoli sveta, Gorizia 1935 [naslovna stran ovitka in ilustracije].

John Godyn: Naseljenci, divjaki in otroci, Gorizia 1935 [naslovna stran ovitka in ilustracije].

Koledar za leto 1938, Gorizia 1937, str. 28, 29, 31, 33, 34, 35, 81, 82, 83 [razne ilustracije].

France Bevk: Stražni ognji, Gorizia 1938. Ilustriral in ovitek risal Milko Bambič.

Slavko Slavec [Andrej Budal]: Med srci in zemljo, Gorica 1932 [naslovna stran ovitka, Božiču je pripisana na osnovi stilne primerjave].

Koledar za leto 1939, [Gorica] 1938, str. 17, 19, 20 [razne ilustracije].

France Bevk: Huda ura, Gorizia 1939 [ovitek].

Julč Božič

Čarovnik Krabat. Lužško-srbska pripovedka [ilustracije, Božiču pripisane na osnovi stilne primerjave]. France Bevk: Živi mrljič in drugi spisi, Trst 1930.

Koledar Goriške matice za leto 1931, Gorica 1930 [ovitek], str. 104, 106, 107, 108 [ilustracije].

Eliza Orzeszkowa: Kmetavzar, Gorica 1931. Opremil Julč Božič.

Koledar Goriške matice za leto 1932, Gorica 1932 [ovitek], str. 28, 86 [ilustracije].

France Bevk: Železna kača, Gorica 1932. Ovitek je narusal Julč Božič.

Slavko Slavec [Andrej Budal]: Med srci in zemljo, Gorica 1932 [naslovna stran ovitka, Božiču je pripisana na osnovi stilne primerjave].

Koledar Goriške matice za leto 1933, Gorica 1932 [ovitek in zaglavja za mesece], str. 28 [ilustracija].

France Bevk: Veliki Tomaž, [Gorica] 1933. Ovitek je narusal Julč Božič.

Damir Feigel: Čarovnik brez dovoljenja, Gorizia 1933 [ovitek].

Koledar Goriške matice za leto 1934, Gorizia 1933 [ovitek in zaglavja za mesece].

Koledar Goriške matice za leto 1935, Gorizia 1934 [ovitek in zaglavja za mesece], str. 28 [ilustracija].

Koledar za prestopno leto 1936, Gorizia 1935 [zaglavja za mesece], str. 28 [ilustracija].

Koledar za leto 1937, Gorizia 1936 [zaglavja za mesece], str. 28 [ilustracija].

France Bevk: Srebrniki, Gorizia 1937. Ovitek je narusal Julč Božič.

Koledar za leto 1938, Gorizia 1937 [zaglavja za mesece], str. 28 [ilustracija].

Koledar za leto 1939, [Gorica] 1938 [zaglavja za mesece], str. 16 [ilustracija].

Damir Feigel: Supervitalin, Gorizia 1939 [ovitek].

Avgust Andrej Bucik

Koledar za prestopno leto 1920, Gorica 1919 [ovitek], drugi natis Gorica [1920].

Koledar za navadno leto 1921, Gorica 1920 [ovitek].

Joža Lovrenčič: Gorske pravljice, Gorica 1921. Podobe narusal Avgust Bucik.

Alojzij Remec: Naši ljudje, Gorica 1921 [naslovna stran ovitka, vinjete].

Koledar za navadno leto 1921, Gorica 1920 [ovitek].

Koledar za navadno leto 1922, Gorica 1921 [ovitek, zaglavja za mesece in vinjete].

Zlata srca. Hrvatske povesti, Gorica 1922 [ovitek in vinjete].

Dr. Egidij [Andrej Pavlica]: Sirahove bukve, Gorica 1922. Podobe narusal Avgust Bucik.

Koledar za navadno leto 1923, Gorica 1922 [ovitek, zaglavja za mesece in vinjete].

Ivan Pregej: Zgodbe zdravnika Muznika, Gorica 1923 [vinjete, Buciku so pripisane na osnovi stilne primerjave].

Koledar za prestopno leto 1924, Gorica 1923 [naslovna stran ovitka in zaglavja za mesece].

Koledar za navadno leto 1925, Gorica 1924 [naslovna stran, zaglavja za mesece in vinjete].

Koledar za navadno leto 1926, Gorica 1925 [naslovna stran, zaglavja za mesece], str. 16 [vinjeta].

Koledar za navadno leto 1927, Gorica 1926 [naslovna stran in zaglavja za mesece].

Avgust Černigoj

Biblioteka za pouk in zabavo št. 1-24 [barvne naslovne strani ovitka].

Gizela Majeva [=Belinger-Ferjančič]: Vzorna gospodinja, Gorica 1930 [naslovna stran ovitka, Černigoju je pripisana na osnovi stilnih značilnosti].

Daniel Defoe: Robinzon, Gorizia 1936. Linorezi in platnica so delo A. Č.

Giovanni Verga: Pastir Jeli in druge novele, Gorizia 1936. Lesorezi so delo A. Č. Veselé zgodbe, Gorizia 1936, str. 8, 29, 51 [ilustracije].

Grazia Deledda: Sardinske novele, Gorizia 1937 [naslovna stran ovitka].

Poljski pripovedniki. Novele, Gorizia 1937 [naslovna stran ovitka].

Lažnivega barona Münchhausena čudovita potovanja in doživetja po suhem in po morju. Po R. E. Rasperju in G. A. Bürgerju poslovenil in priredil Nande Urbanjakov, Gorizia 1938 [naslovna stran ovitka Černigoju pripisana na osnovi stilnih značilnosti].

France Bevk: Deset dni v Bolgariji. Potopisne črtice, Gorizia 1938. Platnica je delo slikarja A. Č.

Maksim Gaspari

France Bevk: Mlada Zora, Gorica 1924 [naslovna stran ovitka].

Alojzij Carli-Lukovič: Zadnji dnevi v Ogleju, Gorica 1924 [naslovna stran ovitka je Gaspariju pripisana na osnovi stilnih značilnosti].

Deseti koledar Goriške matice za leto 1929, Gorica 1928, str. 49, 50 [ilustracije].

Josip Ribičič: Mihec in Jakec, Gorizia 1937. Risbe M. in O. Gaspari.

France Gorše

France Bevk: Umirajoči bog Triglav, Gorica 1930. Ovitek je risal France Gorše.
Ciril Drekonja: Pod domaćim krovom, Gorica 1930 [naslovna stran ovitka in ilustracije].

Koledar Goriške matice za leto 1930, Gorica 1929, str. 33, 41, 42, 44 [ilustracije].
Koledar Goriške matice za leto 1931, Gorica 1930, str. 29, 31, 34, 36, 39, 46 [ilustracije].

Tone Čemažar [France Bevk]: Burkež gospoda Viterga, Gorica 1931. Knjigo je opremil kipar Francé Goršé.

Koledar Goriške matice za leto 1933, Gorica 1932, str. 91, 92, 93, 94 [ilustracije].

Franjo Kopač

France Bevk: Smrt pred hišo, Gorica 1925. Naslovno stran in vinjete je risal Franjo Kopač.

Anton Koželj

Koledar za prestopno leto 1920, Gorica 1919 [zaglavja za mesece].

Koledar za navadno leto 1921, Gorica 1920 [zaglavja za mesece].

Tone Kralj

Deseti koledar Goriške matice za leto 1929, Gorica 1928 [naslovna stran ovitka in zaglavja za mesece], str. 17 [vinjeta].

Koledar Goriške matice za leto 1930, Gorica 1929 [naslovna stran ovitka in zaglavja za mesece].

Koledar Goriške matice za leto 1931, Gorica 1930 [zaglavja za mesece].

Zorko Lah

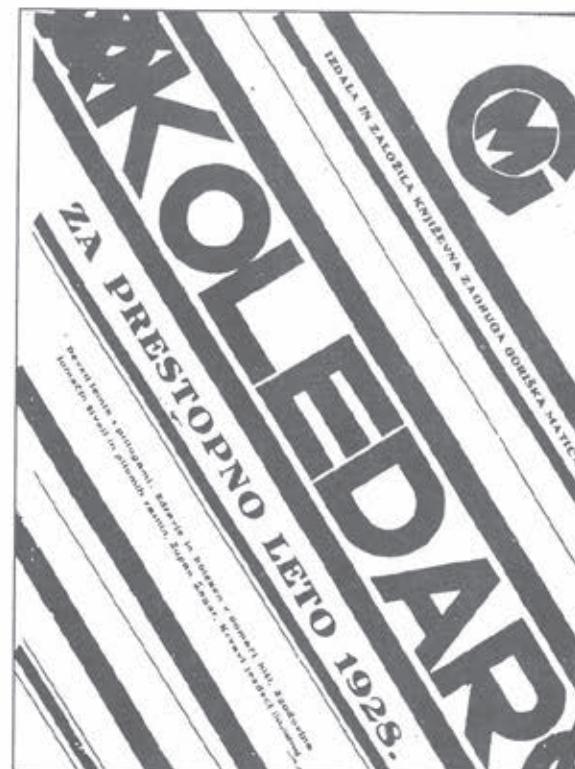
Gizela Majeva [Gizela Belinger Ferjančič]: Vzorna gospodinja, Gorica 1930 [naslovna stran ovitka].

Josip Pukl

France Bevk: Čarownica Čirimbara, Gorizia 1938. Ilustriral Josip Pukl.

Ljubo Ravnikar

France Bevk: Pesterna, Gorizia 1939. Ilustriral Ljubo Ravnikar.

Lojze Spazzapan: Ovitek koledarja za leto 1928 (35).

Lojze Spacal

Vesele zgodbe, Gorizia 1936. Platnico je risal Spacal.

Andrej Budal: Osemnajst velikih, Gorizia 1939. Platnica je delo S. Špacal.

Lojze Spazzapan

Gabrijel Majcen: Zgodovina domaćih živali in pitomih rastlin, Gorica 1927 [naslovna stran ovitka].

France Bevk: Krvavi jezdci, Gorica 1927, 2. izdaja Gorica 1928 [naslovna stran ovitka].

Koledar Goriške matice za prestopno leto 1928, Gorica 1927 [naslovna stran ovitka, naslovna stran in zaglavja mesecev].

Jože Srebrnič

France Bevk: Vedomec, Gorica 1931 [naslovna stran ovitka].

Koledar za leto 1937, Gorizia 1936, str. 29, 30, 31, 37 [razne ilustracije].

Koledar za leto 1938, Gorizia 1937 [naslovna stran ovitka].

Koledar za leto 1939, [Gorica] 1938 [naslovna stran ovitka].

Karel Čapek: Hordubal, Gorizia 1939. Ovitek risal Josip Srebrnič.

Jakob Trnovec: Žarki in življenje, Gorizia 1939 [naslovna stran ovitka je Srebrniču pripisana na osnovi stilnih značilnosti].

Koledar za prestopno leto 1940, Gorizia 1939 [naslovna stran ovitka, zaglavja za mesece], str. 16, 23 [ilustraciji].

SIGNETA GORIŠKE MATICE

Marijan Brecelj

V širšem poglavju o izdajateljstvu, založništvu in tiskarstvu najde redno svoje mesto pri opisu zunanje podobe tiska ali knjižnega izdelka tudi opis ločilnega, specifičnega znamenja (ali znamenj) posameznih založb, to je tisti element, ki mu v strokovni literaturi pravimo založniško znamenje ali s tujko signet. Ob supralibrisih, ekslibrisih in podobnih likovnih elementih, ki spremljajo knjižni blok, ko ta dobiva zadnjo podobo pred izoblikovanjem tistega dokončnega izdelka, ki mu pravimo knjiga in ki dobi nato mesto na policah knjigarn, knjižnic in zasebnih domov, je signet najbolj tipično in resnično določljivo znamenje, ki ločuje izdaje ene založbe od izdaj druge. Signeti so pravno zaščiteni, zavarovani, kakor so zaščitena vsa znamenja posameznih izdelkov ali njihovih firm. Založniška znamenja, ki jim sledimo skoraj od samega začetka tiskarstva v 15. stoletju, so bila že velikokrat opisana in popisana in obstaja v tej zvezi že kar lepa literatura. Tudi v slovenščini imamo nekaj takega gradiva. Sem gre šteti tudi krajši pregled¹ za primorsko področje, ki ga je objavil podpisani in v njem na kratko zajel tudi gradivo, ki zadeva založbo Goriško matico. Tam stoji zapisano:

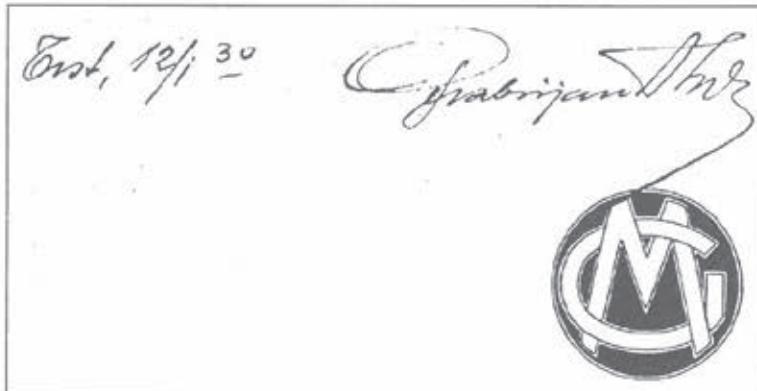
"Druga najmočnejša založba na Goriškem med obema vojnoma, Goriška matica, je dolga leta uporabljala okrogel signet, v katerem sta bili prepleteno izrisani črki GM. Osnutek zanj je izdelal slikar Josip Srebrnič". V članku je signet tudi reproduciran na strani 7. Kako je v gornjo formulacijo prišel napačen podatek, si danes po sedemindvajsetih letih, ki so pretekla od objave, le težko predstavljam, kakor tudi da po objavi teksta nista zanikala ne grafik Srebrnič, ki mu je bilo pripisano avtorstvo signeta, ne pisatelj Bevk, ki je bil v tistem času celo predsednik založniškega sveta Založbe Lipa! Naj danes še tako tuhtam in si skušam razvozlati napako, mi to le težko uspeva. Vendar mislim, da bo najbliže resnici, če zapišem, da je do napake prišlo docela nezavedno, tako z moje kakor z Bevkove strani. Ob mojoem poizvedovanju po avtorju signeta, mi je Bevk odgovoril, da je to Jože ali Josip Srebrnič in pri tem imel prav, vendar sem jaz v tistem pogovoru imel v mislih signet, ki se je pojavljal v tiskih Goriške matice in je bil oblikovan z začetnicama GM v krogu, ne pa onega drugega, ki je bil po svojih značilnostih dovolj razpoznaven, da ga je bilo moč pripisati grafiku in slikarju Srebrniču, četudi za to še nisem imel stvarnega dokaza.

Goriška matica je torej za oznako svojih tiskov uporabljala spočetka, vsaj tja do leta 1933, kot signet krog s temnim ozadjem (podlogo) in vanj vpisanima prepletenima velikima začetnicama GM.² Tako črki kakor sam krog so bili obrob-

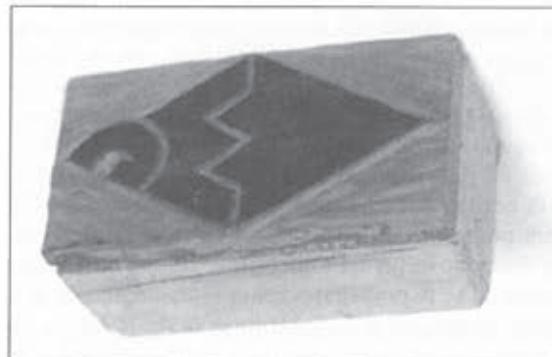
¹ Vestnik. Izdaja Založbe Lipa. Koper 1969-70, št. 31-32, str. 7-9.

² Prim. France Bevk, Veliki Tomaz, 1933, str. 1 in str. 3.

ljeni s tanko črto. S tem založniškim znamenjem, ki ga je tiskala pretežno s premerom 2,5 cm, je opremljala svoje knjige in koledarje in bralcem ali lastnikom izdaj Goriške matice je ta signet zelo znan in domač. V letu 1933 pa se poleg tega znamenja in tudi istočasno z njim pojavi nov signet pokončne romboidne oblike, na gornjem koncu katere je, nekoliko v levo nagnjena, črka G, ki s spodnjim delom lega kakor v objem črke M. Pod to pa se v zareze osrednjega dela zariva spodnji del v obliki narobe obrnjenega trikotnika.

Signeta Goriške matice

Lesorezni kliše signeta Goriške matice,
izdelal ga je Jože Srebrnič

Ne prvega ne drugega znamenja ni nihče podrobnejše opisoval, razen da sem prvega vključil v zgoraj citirani članek-pregled primorskih signetov in ga zaradi omenjenega nesporazuma z Bevkom pripisal grafiku in risarju Josipu Srebrniču.

F R A N C E B E V K

VELIKI TOMAŽ

POVEST

1933.
IZDALA IN ZALOŽILA KNEŽ. ZADRUJOA „GORIŠKA MATICA“
Unione Editoriale Goriziana.

Objava Srebrničevega signeta v Bevkovi knjigi
Veliki Tomaz (72)

Naključje pa je hotelo, da se je ohranil materialni dokaz, namreč izviren Srebrničev lesorezni kliše, izdelan (najbrž) v češnjevem lesu in nalepljen na leseno podlogo, kar daje oboje skupaj višino stavka (= debelina nekdanje tipografske podlage) = 5 cic. Mere izvirnika so 4,7 cm v višino in 2,6 cm v širino. To je večja različica; v Matičinih knjigah (prim. France Bevk, Dedič, 1933) pa se pojavlja tudi varianta manjših dimenzij (3,3 cm v višino in 1,7 cm v širino). - Na tako imenovani 'nogi' ali podlagi pa je Srebrničev lastnoročni podpis s črnilom ter označba: MONOGRAM "GORIŠKE MATICE". Na ta način je verodostojno razrešeno avtorstvo drugega signeta založbe Goriške matice. Odpira pa se pri tem novo drobno vprašanje: ali je Josip Srebrnič izdelal dve varianti različnih velikosti? Primerek, ki se je ohranil in ga tu opisujem, je po svojih merah večji (10,5 cic viš. in 5,5 cic širine), medtem ko je oni drugi, odtisnjeni v Bevkovi knjigi "Dedič" (1933), manjši (7 cic višine in 3,8 cic širine). Vendar je tudi ta manjši z veliko verjetnostjo od-

tisnjen z lesene predloge, na kar kaže struktura odtisa, če jo primerjamo z odtisom črkovnega materiala.

Odprto seveda ostaja še vedno vprašanje, kdo je avtor okroglega signeta. In v zvezi s tistimi signeti, ki v slovenskem prostoru še niso dovolj raziskani, lahko že tu dodam, da je tudi signet Naše založbe napačno pripisan Spazzapanu.

Pa o tem kdaj drugič in na drugem mestu.

GORIŠKI LETNIK 22/1995

(Riassunto)

Il numero ventidue della rivista Goriški letnik, dedicato al settantacinquesimo anniversario della fondazione della casa editrice Goriška Matica (Unione Editoriale Goriziana a partire dal 1919) che svolse la propria attività fino al 1940, si presenta ai lettori con due anni di ritardo. Con questo numero di carattere monografico abbiamo voluto gettare un po' di luce sulla storia e l'attività di un'istituzione che rivestì una grande importanza per la minoranza slovena nell'Italia dell'anteguerra. Nel breve periodo della sua esistenza, essa diede alle stampe ben 170 volumi ad alta tiratura, che si rivolgevano indistintamente a tutte le classi sociali e a tutte le fasce d'età ed ebbero una grande diffusione tra le famiglie slovene, contribuendo alla conservazione della lingua e della coscienza nazionale slovena. Con i suoi libri, la Goriška matica svolse perciò una funzione di grande importanza nella difesa dei diritti nazionali degli Sloveni del Litorale nel periodo tra le due guerre mondiali.

Nonostante la ricchezza del materiale librario della casa editrice giunto fino a noi, abbiamo incontrato parecchie difficoltà nella preparazione di questo numero monografico: non abbiamo infatti rinvenuto l'archivio della casa editrice e non abbiamo reperito degli studiosi in grado di approfondirne la storia, che possiamo perciò conoscere soltanto indirettamente attraverso i contributi qui pubblicati.

Questo numero monografico dedicato alla Goriška matica contiene la bibliografia delle pubblicazioni edite dalla casa editrice tra il 1919 e il 1940, redatta dalla bibliotecaria Andreina Ježič che ha provveduto anche al testo introduttivo. Faccendo riferimento alla corrispondenza tra Ferdo Kleinmayr e France Bevk, Marijan Breclj ha cercato di illustrare l'attività editoriale della Goriška matica, mentre la dr. Milica Kacin ha trattato in modo approfondito i problemi della casa editrice, servendosi dei documenti d'archivio del Ministero per gli Affari Esteri, che si trovano nell'Archivio di Stato di Roma. Lo storico d'arte Marko Vuk ha esaminato in un suo scritto la veste grafica e le illustrazioni dei volumi editi dalla Matica, mentre la corrispondenza tra l'illustratore - pittore Milko Bambič e il direttore editoriale France Bevk, è stata analizzata in un contributo di Marijan Breclj. Il numero contiene anche un ampio saggio di Milena Lavrenčič Lapajne (Pogled v Budalov svet. Iz dnevnika slovenskega intelektualca - Uno sguardo al mondo di Andrej Budal. Dal diario di un intellettuale sloveno) basato sul voluminoso diario di un assiduo collaboratore della Goriška matica, lo scrittore Andrej Budal.

Concludiamo con questo numero la serie dei numeri monografici del nostro periodico. Quest'anno uscirà ancora il n. 24 (il n. 23 è uscito nel 1996 con contributi di varia attualità).

Confidando nella comprensione dei nostri lettori, ci scusiamo vivamente per il ritardo e per il cambiamento dell'ordine numerico di uscita del Goriški letnik.

Mag. Slavica Plahuta
Direttrice del Goriški muzej

After a two-year delay, the 22nd issue of *Goriški letnik* has finally reached its readers. This special issue is dedicated to the 75th anniversary of the founding of *Goriška matica*, a Slovene publishing house in Italy (renamed *Unione Editoriale Goriziana* in 1933) which was active until 1940. The main purpose of this issue is to shed some light on the history and activity of this institution, which was of extreme importance for the Slovene minority in Italy before the Second World War. The publishing house issued more than 170 books. The number of copies issued was high in each case, as the publications were intended for people of all classes and ages. Through their accessibility to every Slovene family, these publications helped to preserve the Slovene language and Slovene national awareness. *Goriška matica* and its publications played an important role in the national defence movement of Slovenes in the Primorska region in Italy between the two world wars. Despite the extremely high number of publications preserved, we encountered insurmountable problems in the preparation of this special monographic issue; we failed to locate the archives of the publishing house nor could we find authors who would be prepared to explore the history of the publishing house in greater detail. For this reason, its history is only indirectly revealed in the published articles.

The special issue of *Goriški letnik* about *Goriška matica* includes a bibliography of its publications (for the period between 1919 and 1940). Together with an introductory text, it was compiled by librarian Andreina Ježčič. On the basis of correspondence between Ferdo Kleinmayr and France Bevk, Marijan Breclj outlines editorial activities at *Goriška matica*. With the help of the documents of the Ministry of Internal Affairs, kept at the national archives in Rome, Dr. Milica Kacin studies and describes the difficulties encountered by *Goriška matica* during its existence. The design and illustrations of the books published by *Goriška matica* are discussed by art historian Marko Vuk, while the correspondence between the illustrator Milko Bambič and editor France Bevk is studied in an article written by Marijan Breclj. This special issue also includes a detailed study by Milena Lavrenčič-Lapajne of the diary of a long-term associate of *Gorišku matica*, writer Andrej Budala (her article is entitled *Pogled v Budalov svet Iz dnevnika slovenskega intelektualca / A glance at the world of Budala. From the Diary of a Slovene Intellectual*).

This is the last in the series of special monographic issues of *Goriški letnik*. This year, its 24th regular issue will be published in addition to this special issue (the 23rd issue of *Goriški letnik* was published in 1996).

We apologise to our readers for the delay and the changed order of the issues of *Goriški letnik* and ask for their forbearance.

Slavica Plahuta, M.A.
Director of Goriški muzej

KAZALO

Uvod (Slavica Plahuta)	3
Andreina JEŽČIČ	
Bibliografija izdaj Goriške matice 1919-1940	5-73
Marijan BRECELJ	
Ferdo Kleinmayr in njegovo delo za Goriško matico v luči njegovih pisem Francetu Bevku in Damiru Feiglu	75-107
Milica KACIN-WOHINZ	
Goriška matica v rimskem državnem arhivu	109-112
Milena LAVRENČIČ-LAPAJNE	
Pogled v Budalov svet. Iz dnevnikov slovenskega intelektualca	113-256
Marijan BRECELJ	
Dopisi Milka Bambiča Francetu Bevku	257-272
Marko VUK	
Likovna oprema in ilustracija knjig Goriške matice	273-295
Marijan BRECELJ	
Signeta Goriške matice	297-300
Goriški letnik 22/1995 (Riassunto)	301
Goriški letnik 22/1995 (Summary)	302